काव्य कुसुमाकर

ભાગ ૧ લો.

બનાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર.

ઓઝા લલ્લુભાઇ કાળીદાસ

ભાવનગર.

સ્ત્રગ્ધરાવૃત.

આશા ઉરે વધારે સહુ ચિત્ત વૃતિને, સર્વદા જે સુધારે,
શાંતી આપે શરીરે ષડરિપુ દળને, જ્ઞાનથી જે વિદારે;
કાઢે નિત્યે કુચાલો હરનિશ દમતા, દુર્બળોને વધારે,
આપે આનંદ આપે દિલ દુખ હરિને, વાંચીને જે વિચારે. ૧

આવૃત્તિ પહેલી.

અમદાવાદ

એંગ્લો વર્નાક્યુલર પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં
નથુભાઇ રતનચંદ મારફતીઆએ છાપ્યું.

સંવત ૧૯૬૨ સને ૧૯૦૬

કીંમત રૂ ૪-૦-૦

સોરઠા.

દીધું દિનને દાન, કાં સમરાંગણ શિર ધર્યું;
મહિમાં પામ્યો માન, જે નર કવિને કર ચડયો. ૧
દોલત કદિ દશ લાખ, પાડા જેવું પુદ્ગળ,
થશે ઘડિકમાં ખાખ, કવી વિણ કિર્ત્તી ન અમર રે'. ૨

સવૈયા.

વ્યંડળ જન્મ વૃથા જગમાં, નહિ કીંમત જાણી શકે વિનતાની,
સૂમ તણું ધન વ્યર્થ ગણો, જરીં દાદ ન લે દિનની દીનતાની;
આંખ ઉલૂકનીં વ્યર્થ જગે નહિ રોશનીં ન્યાળીં શકે સવિતાની,
વ્યર્થ ગયો જગ જન્મ અને જર કીંમત જો ન કરી કવિતાની.

અર્પણ પત્રિકા.

શેઠજી સાહેબ,

ચુનીલાલ નગીનદાસ શરાફ

શુભ મુ. મુંબઇ બંદર

ત્રોટક છંદ.

દિન ઉપર નિત્ય દયા ધરતા,
જનના હીતમાં વિત વાપરતા;
ઉરમાંહિં ઉદાર વિચાર રૂડા,
હરનીશ વશ્યા ચિત્તમાં બહુધા. ૧
પરમાર્થ વિષે વિણ સ્વાર્થ સદા,
ધસતા, પ્રિતથી, જન સૂખિ થવા;
અભિમાન ન અંતર, માન મને,
દિસતું ન લગાર, સ્વધર્મ ગણે. ૨
પર કાજ દમી નિજ દેહ લતા,
કરતા શુભ કામ સદા સુખદા;
મરકી સમયે ગરિબોનિ પિડા,
હરિ, વૈદ દવા પરમાર્થ મઢા. ૩
જનના સુખમાં સુખ આપ તણું,
લિધું માનિ, મને હું વિશેષ ગણું;
અતિ આતુર ચાતુર ચિત્ત રહે,
શુભ કામ વિષે સમયાનુકુળે. ૪
અવનિ ઇશ વાડિ મહીં ફરતો,

શુભ કાવ્ય રૂપી ફુલડાં વિણતો;
બુદ્ધિ જાત તણાં કુસુમો કુમળાં,
વિણને વૃતિ વેલિ પરે ધરિયાં. ૫
કુસુમાકર કાવ્ય તણો કરિને,
શુભ ગ્રંથ સ્વરૂપ કર્યું ગુંથિને;
અરપું પ્રિત ધારિ ઉદાર દિલે,
ચુનિલાલ શરાફ અપાર પ્રિતે. ૬
અશરાફ દિઠું ઉરમ્હેં નજરે,
વ્યહવાર વિષેજ શરાફ ખરે;
વધુ ભારતિ ઉપર પ્રીતિ ધરે,
કવિ કોવિદ આશ્રય જ્યાંથિ લહે. ૭
ગુણની રૂડિ દોરિ વિષે ગુંથિને,
કુસુમાકર કાવ્ય તણો સુપ્રિતે;
અરપું પ્રિત ધારિ સ્વિકારિ લિયો,
ગુણ ગ્રાહક લાયક ગ્રંથ રૂડો. ૮

દોહરા.

સુજ્ઞ ચિત, હરદમ કરો,–દક્ષ તણો દરિયાફ,
અર્પું એથી ગ્રંથ આ, ચૂનીલાલ શરાફ. ૧

લી. સ્નેહાધીન

ઓઝા લલ્લુભાઇ કાળીદાસ.

પ્રસ્તાવના.

સમય પરત્વે બનતી કવિતાનો પચીશ વર્ષનો સંગ્રહ કરી "કાવ્યકુસુમાકર" ના નામથી પ્રજા હજુર મૂકતાં મને આનંદ થાય છે. ગુજરાતી ભાષામાં કવિયોને વાંચવા યોગ્ય પુસ્તકો ન હોવાથી કેટલીક અડચણો પડે છે. અને તે માટે હિંદી ભાષાનાં પુસ્તકો વાંચવાની જરૂર પડે છે. ગુજરાતી ભાષામાં સાહિત્યનો વધારો થવા વિદ્વાનોનો પ્રયાસ સતત ચાલુ રહે તો બેશક ગુર્જર ભાષાને સ્મૃદ્ધિવાળી બનતાં વિલંબ લાગે નહિ. સુભાગ્યે "સાહિત્ય સભા" એ વિષય ઉપર પુરતુ લક્ષ આપશે તો એ દિવસ આવતાં બહુ વિલંબ નહિ લાગે. તથાસ્તુ.

ભાવનગર.
ત્રવાડી વેણીરામનો ડેલો.
જેષ્ટ સુદી ૧૫ સંવત ૧૯૬૨

લી. ઓઝા લલ્લુભાઇ કાળીદાસ

સૂચિપત્ર.

काव्य कुसुमाकर.

भाग १ लो.

ઇશ્વરસ્તુતી.

શાર્દુલ વિક્રિડિત છંદ.

વંદું હું જગદીશ શીશ નમિને, વંદું ભુમીના પતી,
વંદું દુઃખ વિદારનાર વિભુને, વંદુ સુધારો મતી;
વંદું હે અખિલેશ ઐશ કરતા, વંદું હું વિશ્વેશ્વરા,
વંદું હું જગપાળ પ્રીતિથિ સદા, વંદું હું સર્વેશ્વરા. ૧
વંદું દુર્મતિ ટાળનાર વિભુને, વંદું દયાના નિધી,
વંદું વાણિ સુધારનાર પ્રભુને, વંદું કૃપા જે કિધી;
વંદું પાળક પ્રાણીના સરવદા, વંદું હું વિશ્વંભરા,
વંદું દીન દયાનિધી દુઃખ હરા, વંદું દયાના ઝરા. ૨
વંદું માતપિતા જનો સકળના, વંદું હું ભ્રાતા તને,
વંદું છો સુખકાર સર્વ જીવના, વંદું પિતા આપને;
વંદું સૃષ્ટિ બનાવનાર ઇશને, વંદું ગ્રહોના પિતા,
વંદું વ્યાપક સર્વદા સહુ સ્થળે, વંદું ધરી નમ્રતા. ૩
વંદું નાથ હું હાથ જોડિ તમને, વંદું દુખો સૌ ટળે,
વંદું આપ પ્રતાપ સર્વ સ્થળમાં, જેનાથિ શાંતિ મળે;
વંદું દોષ નિવારનાર હરિને, વંદું પ્રભૂ સર્વદા;
વંદું ટાળક તાપ આપ સહુના, વંદું ટળે આપદા. ૪
વંદું નાથ અનાથના અવનિમાં, વંદું વિભૂ પ્રીતથી
વંદુ કાર્ય સુધારનાર જનનાં, વંદું સદા ચિત્તથી;

વંદું સત્ય તણાજ સ્નેહિ તમને, વંદું હું [1]પાદાંબુજે,
વંદું વીનતિ તાત ધ્યાન ધરિને, વંદું સુખો આપજે. ૫

ઉપજાતિ વૃત.

હે દેવ તું જગ્ત નિવાસ વાળો, અનંત છો હે હરિ તું કૃપાળો;
તું ધર્મ રક્ષા કરનાર ત્રાતા, સદા તમે છો હરિ સૂખદાતા. ૬
[2]ભૂ [3]વ્યોમમાં વ્યાપિ તમે રહ્યા છો, દિશાન્તરે તો પ્રભુ એક તું છો;
આદી નથી અંત હરી તમારો, મરે ફુટી જો જન [4]જન્મારો. ૭
તું જાણવા યોગજ તાત મારો, નિર્માણ કર્ત્તા હરિ તું અમારો;
છો મોક્ષનું સાધન હે મુરારી, અનંત શક્તી પણ છે તમારી. ૮
પિતા તું માતા ગુરૂ પુજ્ય જાણું, ભૂ માંહિ હે તાત તને વખાણું;
ત્રિલોકમાં તાત પ્રતાપ તારો, નથી બિજો તુંથિ વડો થનારો. ૯
આશ્રીતનો રક્ષણ હાર ત્રાતા, જનો તણા છો પ્રભુ અંતરાત્મા;
રૈ' અંતકાળે દુઃખને હરોછો, સંસારનો નાવિક તું ખરો છો. ૧૦
છો સ્તુતિ યોગે મમ જગ્ત સ્વામી, કરી સ્તુતિ માગું હું ગૂણ ગામી;
પીતા હમેશાં નિજ પુત્રને તો, કરે ક્ષમા તેમ કરો મને તો. ૧૧
સાષ્ટાંગ હું પ્રેમ થકી કરૂંછું. પાદાંબુજે શીર હરી ધરૂંછું;
કરૂં ફરી કોટિ તને પ્રણામ, કરો પુરી હે હરિ મારી હામ. ૧૨

ગીતી.

દાતા દીન દયાળા, સુખ કરનારા જપું જગત ત્રાતા,
સુખ આપી શેવકને, ભય ટાળો શિર થકી પિતા માતા. ૧૩
સરજનહાર અમારો, રક્ષણ કરતા તને તાત જાણી;
ધરૂં ધ્યાન ધરણીમાં, નિત્યે તારૂં હૃદય પ્રીતી આણી. ૧૪
ભય ટાળી ઉગારી, શેવક ઉપર મે'ર સદા આણો;
સુમતી નિત્ય સુઝાડી, દુરમતિ ત્રાતા દિલે થકી ટાળો. ૧૫
સર્વે ધારા તારા, સારા લાગે મહી વિષે મુજને;
દે સુમતી તું ત્રાતા, નમું નિત્ય કરજોડી હું તુજને. ૧૬
ભવસાગર હું ભાળું, તોફાની મોજાંથી ઉછળતો;
તેમાં જાઉં તણાતો, સુમાર્ગ હે પ્રભુ મને નથી જડતો. ૧૭

---

૧ ચરણકમળ. ૨ પૃથ્વી. ૩ આકાશ. ૪ જન્મારો.

બતાવ તાત સુ રસ્તો, ધસતો જાઉં હું તેણિ ગમે નિત્યે;
ભાવથી ભક્તી ધારૂં, પ્યારૂં તારૂં નામ ધરૂં ચિત્તે. ૧૮
સુમતીનો તું દાતા, સુખ શાતા કર દાસ ગણી દિલમાં;
ત્રાસ નિવારણ તું છે, મે'ર કરી સુખ આપો આ જગમાં. ૧૯
નિત્ય નિરંજન તારી, ભક્તી ભાવથિ કરૂં સુખકારી;
અવિચળ પદ દેનારી, શોક સૃષ્ટિના સદાય હણનારી. ૨૦
બાળ ગણી બળવંતા, પાળ મને ગણું પાડ પ્રભુ તારો;
અખીલપતી અપરાધી છું, પણ મે'ર કરીને ઉગારો. ૨૧
બાંહ્ય ગ્રહીને તારો, ડુબતો દેખી સૃષ્ટિ સાગરમાં;
કૃપા કરી કરૂણાળુ, બચાવ બાળ ગણી આ અવસરમાં. ૨૨
નથી કર્યાં સત કરમો, મરમો જાણ્યા નહિ સુભક્તીના;
અંધ બનીને બેઠો, કામ ન જાણ્યાં તારી શક્તીનાં. ૨૩

વસંત તિલકાવૃત.

વંદું પ્રિતેથિ તુજને જગ પાળનાર,
હે તાત મારિ વિનતી પ્રિતથી સ્વિકાર;
તારી દયાથિ અતિ થાય સદા સુધારો,
આ તાપ આપ ભવસાગરના નિવારો. ૨૪
સંસાર સાર વિણ આ મુજ મંન ભાસે,
તે માંહિ તાત તુજ નામ વધૂ પ્રકાસે;
લીધાથિ નામ જગમાં સુખનો વધારો,
આ તાપ આપ ભવસાગરના નિવારો. ૨૫
વિશ્વેશ તારિ કૃતિ આ જગમાં જણાય,
તેનો ન પાર કવિરાય થકી પમાય;
શક્તીશિ મારિ પ્રભુ પામું હું તે કિનારો,
આ તાપ આપ ભવસાગરના નિવારો. ૨૬
આ સૃષ્ટિ આપ પરતાપ થકી બની છે,
બીજી વિશેષ વસુધા[1] હરિ તેં કરી છે;
તેના તું તાત નિત ક્લેશજ કાપનારો,

---

૧ પૃથ્વી

આ તાપ આપ ભવસાગરના નિવારો. ૨૭
ખૂટે ન પાણિ કદિ પ્રાણિ ન દુઃખ પામે,
તેથી બનાવ્યું જગમાં જળ ઠામ ઠામે;
ભર્યો તળાવ નદિ નીર તણો વધારો,
આ તાપ આપ ભવસાગરના નિવારો. ૨૮
આજ્ઞાથિ તારિ [1]પરજન્ય શુદ્ધિ આપે,
દુઃખી ન થાય સુખિ છે પ્રભુ તું પ્રતાપે;
વીવીધ સૂખ જનને વિભુ આપનારો,
આ તાપ આપ ભવસાગરના નિવારો. ૨૯
આનંદ આપ અખિલેશ હરિ બળાપો,
ત્રાપો તું તાર ગણું હું નિત જગ્ત બાપો,
હે તાત તારિ દરશાવ મને કિનારો,
આ તાપ આપ ભવસાગરના નિવારો. ૩૦
સંસાર [2]અબ્ધિ અખિલેશ ભર્યો હું ભાળું.
નૌકાનું નામ તુજ વીણુ નહીં નિહાળું;
તે અબ્ધિ માંહિં દુઃખનો ન દિસે કિનારો,
આ તાપ આપ ભવસાગરના નિવારો. ૩૧
જંજાળ જાળ પડશે પડતાંજ તેમાં,
પામે ન પાર ભટકે પડિ જંન જેમાં;
તેમાં ન ભક્તિ વિણુ કો ને ઉગારનારો,
આ તાપ આપ ભવસાગરના નિવારો. ૩૨
તારા પ્રતાપ થકિ સૌજન પાર પામે,
દુઃખી ન થાય સુખિ છે જન સર્વ ઠામે;
ત્રાતા તું વીણુ જગમાં દુઃખનો વધારો,
આ તાપ આપ ભવસાગરના નિવારો. ૩૩

ગરબી રાગ દેશી.

"અંતકાળે સગું નહીં કોઇનું રે."—એ રાગ.

નમું નિત્યે નિરંજન નાથનેરે, હાથ જોડી પ્રીતે વારંવાર,

---

૧ વરસાદ. ૨ સમુદ્ર.

નમું નિત્યે નિરંજન નાથનેરે. ટેક
સાચો દિસે સગો સંસારમાંરે, એક અખિલ તણો કરતાર. નમું૦ ૩૪
દુઃખ ટાળી સદા સુખ આપશેરે, જે છે નિર્ગુણ નિરાકાર. નમું૦ ૩૫
જેની ભવ્ય કારીગરી ભૂતળેરે, કદી ગણતાં ન પામું પાર. નમું૦ ૩૬
વારવાર નમું તે ઇશનેરે, દુઃખ દરિઆ તણો તારનાર. નમું૦ ૩૭
અણ સમજુ જાણે નહીં ઇશનેરે, ખાય ખત્તાને થાય ખુવાર. નમું૦ ૩૮
હીંડે પાણા પ્રભુ ગણી પૂજતારે, કેમ જાશે પછી ભવપાર. નમું૦ ૩૯
પાપ કીધાં પ્રભૂ મેં જગે ઘણાંરે, કરો મે'ર કરી મને માફ. નમું૦ ૪૦
બાપ ભૂલ્યો સદા હું ભૂતળેરે, સાફ કરશો મારો દિલસાફ. નમું૦ ૪૧
શુભ કૃત્યો કીધાં નથી કો સમેરે, ભર્યા કુકર્મના કોઠાર. નમું૦ ૪૨
સાર લીધો નહીં શુભ જ્ઞાનનોરે, કેમ મારો થશે ઉદ્ધાર. નમું૦ ૪૩
શુભ રસ્તો સુઝાડનાર તું ખરોરે, જેથી પામે પ્રાણી ભવપાર. નમું૦ ૪૪
એવા અખિલપતી ઉદારનેરે, વારવાર મારો નમસ્કાર. નમું૦ ૪૫

દોહરા.

વિશ્વ તણો કરતાર તું, શકતી તારિ અપાર;
વારવાર વંદૂં તને, જયજય જગદાધાર. ૪૬
અખિલ વિષે તું એકલો, વ્યાપ્યો ઠારોઠાર;
એકવાર નજરે નથી, પડતો જગદાધાર. ૪૭
તારી કૃતિ ત્રિભુવન વિષે, દીસે મને અપાર;
પાર ન પામ્યા પંડિતો, જય જય જગદાધાર. ૪૮
અદ્દભુત શક્તી અખિલમાં, વ્યાપી ઠારોઠાર;
કામ કર્યાં અતિ કૂશળ તેં, જય જય જગદાધાર. ૪૯
ભૂમંડળમાં તેં ભલાં, કીધાં કામ અપાર;
નજરે તેને ન્યાળતાં, જય જય જગદાધાર. ૫૦
પરવત નજરે પેખતાં, મૂખે થાય ઉચ્ચાર;
વારવાર વંદું તને, જય જય જગદાધાર. ૫૧
શું ખિણ પરવતમાં કરી, ગુફા તણો નહિં પાર;
શાં જળનાં ઝરણાં ઝરે, જય જય જગદાધાર. ૫૨
વનસ્પતિ તે ઉપરે, દીસે ભાર અઢાર;
સાર ઘણો તેમાં સદા, જય જય જગદાધાર. ૫૩

પશુ પક્ષી તો તે સ્થળે, નજરે પડે અપાર;
ઘાટ જોઇ જન સહુ કહે, જય જય જગદાધાર. ૫૪
રમણિય તેના જોઇએ, એક વાર આકાર;
ભવ બધો ભુલાય નહિં, જય જય જગદાધાર. ૫૫
વ્યોમ વિષે પણ તાહરી, કૃતી તણો નહિં પાર;
મુખ કરે ઉચ્ચાર મુજ, જય જય જગદાધાર. ૫૬
રવી તણી રચના જુઓ, તેજ તણો નહિં પાર;
જોતાં શક્તી તાહરી, અપાર જગદાધાર. ૫૭
અખિલ વિષે અજવાળું તે, કરતો વારંવાર;
લેશ નહીં તે કામમાં, કસુર જગદાધાર. ૫૮
શશિ રચના જોઇ શરિરમાં, વાધે હર્ષ અપાર;
અદ્ભુત તારી અખિલમાં, રચનાં જુગદાધાર ૫૯
કો દિન તે અરધો બને, આખો પણ કોવાર;
અસ્ત થાય કો વાર તુજ, કૃતિથી જગદાધાર. ૬૦
ચોપાસે ફરતા ફરે, ગ્રહ જે નભ મોઝાર;
તે પૂરે તુજ શકતીની, સાક્ષી જગદાધાર. ૬૧
ફરવામાં જો તે ગ્રહો, કરે ચુક કો વાર;
ગ્રહણ તણી તેને કરી, શિક્ષા જગદાધાર. ૬૨
ઉદય થાય ગ્રહ અવનવા, અસ્તજ થાય અપાર;
તૂટ પડે નહિં તે સ્થળે, જય જય જગદાધાર. ૬૩
મનુષ્ય રચ્યાં તેં મહિ વિષે, મહેશ ઠારો ઠાર;
અપાર તારી તે થકી, સાક્ષી જગદાધાર. ૬૪
પોષણ થાવા જન્મતાં, તુજ ઉર ફિકર અપાર;
તે માટે માતા સ્તને, પય ધર્યું, જગદાધાર ૬૫
શામ શ્વેત મહિમાં તમે, કર્યા મનુષ્ય આકાર;
તેમાં ખૂબી તાહરી, અપાર જગદાધાર. ૬૬
શીત વધૂ કો દેશમાં, કોમાં ઉષ્ણ અપાર;
જેવું જન તનને સહે, તે કર્યું જગદાધાર. ૬૭
બરફ પડે કો દેશમાં, [1]વારિ પડે કો ઠાર;

---

૧ પાણી.

સાર સૃષ્ટિ જન કારણે, બનાવ્યું જગદાધાર. ૬૮
[1]અરણુવમાં તારી કૃતી, અતી દિસે તે હાર;
તુજ હુકમથી ઉછળે, [2]જળધી જગદાધાર. ૬૯
જળચર ભૂચર પ્રાણિયો, પેદા કર્યાં અપાર;
વારંવાર તું તેહને, પાળે જગદાધાર. ૭૦
એવો તું અખિલેશ છો, શક્તિ તણો નહિં પાર;
વરણુવતાં પામું નહીં, પાર હું જગદાધાર. ૭૧
માત તાતને ભ્રાત તું, જનનાં દુખ દળનાર;
ભવસાગરમાં તાહરો, ભરૂંસો જગદાધાર- ૭૨
ઉગારી અરણુવ થકી, આપો સૂખ અપાર;
પાર વિના ઉપકાર તુજ, મુજપર જગદાધાર. ૭૩
વારંવાર વિનતી કરૂં, ધાર દિલે દાતાર;
ભવસાગરનાં સહુ દુખો, ટાળો જગદાધાર. ૭૪

મનહર છંદ.

નમું નાથ જોડી હાથ છો અનાથ તણા નાથ,
સર્વ પ્રાણી તણા ભુમી માંહિ પાળનાર છો;
અનંત બ્રહ્માંડ તણી રક્ષા કરનાર તાત,
દીન તણાં દુઃખ દાઝ લાવી ટાળનાર છો.
સર્વદા સંભાળ રાખો પ્રાણી તણી સર્વ સ્થળે,
શિક્ષા આપી પાપીને પ્રભૂ સુધારનાર છો;
અવિનાશી આપવિણ કોઇથી જીવાય નહિં,
સહુ પ્રાણી તણા પીતા આપ પાળનાર છો. ૭૫
કોઈ તારા ગુણ ગાઇ અંતરમાં રાજી થાય,
કોઇ હીણુ ભાગી તને કોદી યાદ ના કરે;
નાસ્તીક બનીને અથડાય અવનીમાં બધે,
આપના પ્રતાપ વીણુ મુંઝાઇને તે મરે.
આંખ છતાં અંધ બની ધંધ તારી સાથ ધારે,
આવે અંતકાળ ત્યારે આગળ તો તું ઠરે;

---

1 સમુદ્ર. 2 સમુદ્ર.

પાપીપર મે'ર લાવનાર હે! પીતાજી પ્રીતે,
પાણી જોડીને પ્રણામ લલ્લુ આપને કરે. ૭૬

સવૈયો.

તું સુખકારણ દુઃખ વિડારણ કારણ સર્વેતું છે જગમાં તું,
સાગરમાં તુજ શાકત અપાર રહ્યો ફરિ વ્યોમ અને નભમાં તું;
વૃક્ષ વિષે ફળફુલ વિષે નિત વ્યાપિ રહ્યો નદિને [1]નગમાં તું,
તારિ કૃતીથિ હલાયચલાય જીવોથિ રહ્યો જનને ખગમાં તું. ૭૭

[2]વૃષ્ટિ માટે પ્રાર્થના.

દોહરા.

ધાર ધરા ધરનાર તું, આ જનની ફરિયાદ;
મે'ર કરી મનુષ્યો પરે, વરસાવો વરસાદ. ૭૮
સત્તા તારી સૃષ્ટિમાં, પ્રસરી પ્રભૂ અથાગ;
સઘળી સત્તા વાપરી, વરસાવો વરસાદ. ૭૯
વદે વેદ ગુણ તાહરા, કરી શ્લોકના નાદ;
ધ્યાન ધારી તે સ્તુતિપરે, વરસાવો વરસાદ. ૮૦
મંગળ[3] નામ મહેશ તુજ, જપે જનો કરી યાદ;
સાર્થક નામ તણું કરી, વરસાવો વરસાદ. ૮૧
સન્મતી દાતા સુખકરા, સકળ સૃષ્ટિના નાથ;
દિનજન પ્રતિ પાલણ પ્રભૂ, વરસાવો વરસાદ. ૮૨
નામ ધર્યું જગનાથ પ્રભૂ, નાથ ન થાવ અનાથ;
[4]અંકિતની અરજી સુણી, વરસાવો વરસાદ. ૮૩
ધાસ્તી ધરે દુકાળની, આગળનું ધરિ યાદ;
ધરણીધર ધાસ્તી હરી, વરસાવો વરસાદ. ૮૪
છોડ સુકાઇ અનાજના, બન્યા ખલકપતિ ખાખ;
રત્નો કરવા રાખનાં, વરસાવો વરસાદ. ૮૫
ખેતરમાં ખોરાકના, છોડ કરે છે સાદ;
નાદ સાંભળી તેહનો, વરસાવો વરસાદ. ૮૬
ખેડૂ ખેતરમાં જઈ, ઉરમાં ધરે વિષાદ;

---

૧ પર્વત. ૨ સં. ૧૯૩૯ માં જોડી. ૩ કલ્યાણ. ૪ સેવક.

દિલગિરિ તેનિ દબાવવા, વરસાવો વરસાદ. ૮૭
ગત વર્ષો ઉરમાં પ્રભૂ, આણે છે જન યાદ;
યાદી એવિ ભુલાવવા, વરસાવો વરસાદ ૮૮
ગયાં વર્ષ એમાં પ્રભૂ, લાગી નહિં જરિ ખાદ;
એવું આ વરસે કરો, વરસાવી વરસાદ. ૮૯
પીડાહર પ્રાણી તણી, પવીત્ર આપિ પ્રસાદ;
સુખ આપો સૃષ્ટોપતી, વરસાવી વરસાદ. ૯૦
દહન થાય રવિ તેજથી, તૃણ કણ મનુષ્ય અથાગ;
તેજ હરી તેજી કરો, વરસાવી વરસાદ. ૯૧
પીરશી પાત્રે હે પ્રભૂ, ઝુંટાવો ન અનાજ;
પરચો ઘો પિરશેલમાં, વરસાવી વરસાદ. ૯૨
ખેડૂ ખરિ પીડા ખમે, ગણિ વરસાદનિ ખાદ;
ખાધ મટાડો ખલકપતિ, વરસાવી વરસાદ. ૯૩
લીલાલે'ર કરો જગે, સુણિ દિનજનની દાદ;
યાદ કરે ઉપકાર જન, વરસાવો વરસાદ. ૯૪
તુજ આશ્રયવિણ અવનિમાં, જન આથડે અથાગ;
અથડાતાં અટકાવિને, વરસાવો વરસાદ. ૯૫
સર્વ સ્થળે શોભી રહી, સત્તા તારિ અગાધ;
સત્તા પ્રેરી સૃષ્ટીપતી, વરસાવો વરસાદ. ૯૬
કષ્ટ હરણ સુખ કરણ પ્રભુ, અભરા ભરણ અબાધ;
લલ્લુ વિનતી હૃદય ધરિ, વરસાવો વરસાદ. ૯૭

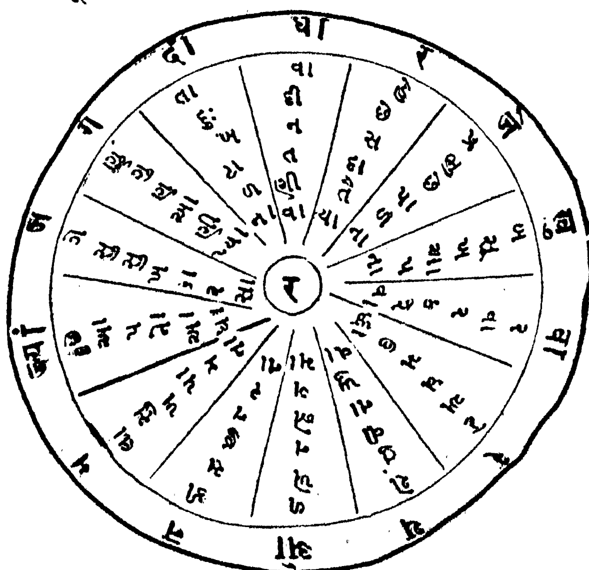
મનહર છંદ.

પ્રાણીનો પાળક દુઃખ ટાળક દયાનિધીતું,
પાળ ગણી બાળક હે બાપ વિનતી કરૂં;
કાપ દુઃખ આપ સૂખ સ્થાપ શીર નાથ હાથ,
હું અનાથ હાથ જોડી શીશ પાયમાં ધરૂં;
આધી વ્યાધી ને ઉપાધી નડે ન, તારી સમાધી,
લીધી હાથ, નાથ કદી દુઃખથી હું ના ડરૂં;
સ્નેહથી સ્વીકાર વિશ્વાધાર વંદના આ વાર,
નોધારા આધાર આપના ગુણો રૂદે ધરૂં. ૯૮
તારનાર તાપ તું વીદારનાર વે'મ જાળ,

બાળ ગણી બાપ મારી મતી તું સુધારજે;
તાર તું દાતાર નિરાધાર તું ઉગાર આજ,
છોગી શીરતાજ મારી સ્તુતી તું સ્વીકારજે.
પાપનો ન પાર રાખ્યો ડર્યો ના લગાર દીલ,
રે'મ દીલ રાખીને અધમને ઉદ્ધારજે:
જોશો નહીં દોષ [1]કોષ રહે નવ લાવો રોષ,
[2]કલ્મષનો કોપ ટાળી તાત મને તારજે. ૯૯

ધનાક્ષરી છંદ ચૌદ પાંખડી કમળ પ્રબંધ.

ધાવા દીન તણી વાં'રે રહે છે સદા તૈયાર,
જે પ્રભૂ છે પાળનાર, ખુબ સૂખ આપનાર;
વારવાર કરે વાર, રહે અધમ ઉદ્ધાર,
થશે તું વિના ખૂવાર, ઓળખે ન જો ગમાર.
નકી સહુ નરનાર, ભલાં સુખ પામનાર,
જ્યાં છે આપનો આધાર, જગે સૂખકાર સાર;
ગણું ગૂણુ આણી પ્યાર, દાતા દુઃખ ટાળનાર,
ધારજે ખૂવાર થયો, ન ભજ્યા જગદાધાર. ૧૦૦

[1] ભંડર. [2] પાપ.

પ્રભુની વ્યાપકતા.

મનહર છંદ.

[1]સરિતાને [2]સરમાં જે, જંગલને ઘરમાં જે,
ઝાડ, પ્હાડ, પાણીમાં, સુર્યને [3]સુધાકરમાં,
નરમાં એ, ખરમાં, પશુ પંખીને, વનચરમાં,
જ્યોતી જિવ જડમાંએ વળી ચાર [4]આકરમાં;
ઝેરને સુધામાં સમાન પણે વશી રહે,
નહીં ફેરફાર મહારાજ શેઠ ચાકરમાં.
આ કર, સુધાકર, પ્રભાકરમાં વ્યાપકજે,
એજ વિભૂ વ્યાપકછે કાવ્ય કુસુમાકરમાં, ૧
પોષણ પ્હોંચાડે પ્રીત ધારી પ્રજાપતી એ છે,
સહુની સંભાળ રાખે વસીને ઘટ ઘરમાં,
કીડીથી કુંજરને વનચરને જળચરને,
ખેચરને ખેલાવે છે પેસી દરદરમાં;
પાન પાન ડોલે સહુમાં રહે અબોલે,
વિણુ બોલાવે બોલે વસે જળમાં ને થળમાં,
સહુમાં સમાન ભાવ ઉરમાં નહીં અભાવ,
એજ વિભૂ વ્યાપકછે કાવ્ય કુસુમાકરમાં. ૨

પ્રભુને ગરીબનો થાળ.

પ્રેમ ધારી પાળે ટાળે જનની તમામ પીડ,
ઇચ્છાને આધીન રાખે સુર્ય કે સુધાકરને,
જેણે પાણી, પાવક, પવન, વન, ઉપવન,
જન સુખ કાજ કર્યાં, ધન્ય એ કૃપાકરને;
કો નહી જણાણું જેના કામથી અજાણ્યું,
સૌ માણ્યું, જેણે જાણ્યું ના અજાણ્યું શેઠ ચાકરને,
અર્પું શું એને ? જેણે અર્પ્યું જગ જન સૌને,
" કાવ્ય કુસુમાકર" નો થાળ ધરૂં ઠાકરને. ૩

---

૧ નદી. ૨ તળાવ. ૩ ચંદ્રમા. ૪ ખાણુ. (જીવની ચાર ખાણુ.)

અહાર તેવો ઓડકાર.

દોહરા.

સારૂં કે નરસું થવા, બીજાનું ચિત આ'ય;
તે આપણું તેવું થવા, ઉર ધરશે ઇચ્છાય. ૧
જો શુભ થાવા કોઇનું, ઉરમાં કરિયે યાદ;
તે પણ શુભ આપણું થવા, સદા કરે છે સાદ. ૨
ખાલિ જમિનમાં કોઇજન, પાડે જઇ પડકાર;
પડછંદો તેવો તુરત, પછી કરે પોકાર. ૩
કરિયે ગુણ જો કોઇને, તે ન કરે અવગુણ;
અવગુણ પછિ અવગુણ બને, ગુણ પછવાડે ગુણ. ૪
સુવાસ છાંટી હોય તો, સારી મળૅ સુવાસ;
કુવાસથી સુવાસની, ઉર નવ ધરવી આશ. ૫
લસણ ખાઇને કોઈ જન, બેસે સજ્જન પાસ;
પ્રસરે ગંધ લસણ તણી, એલચિની નવ આશ. ૬
મૃદુવાણી મુખથી વદી, સામાને સંતોષ;
કરિયે, તો તે નવ કરે, કઠણવાણિ વદિ દોષ. ૭
ગમાર બનિને ગાળ દઇ, વદિયે વાંકા વેણ;
તો તે આપણને સદા, વદે વેણ દુખ દેણ. ૮
એરંડો વાવી ધરે, ઉર સુર તરૂની આશ;
મોટો થાતાં આશ તજિ, તે નર થાય નિરાશ. ૯
જે બી વાવ્યું જગતમાં, એવું ઉગે ઝાડ;
સુર તરૂ વાવે સુર તરૂ, એમાં શો છે પાડ. ૧૦
જેવું કરિયે જગતમાં, એ આપણને થાય;
સુખથી સુખ, દુખ દુખ થકી, એ ઇશ્વર કૃત ન્યાય. ૧૧
એ ઉપર દ્રષ્ટાંત દઊં, તે જન ધરજ્યો ધ્યાન;
તોલ કરી તેનો તુરત, કરો અળગું અજ્ઞાન. ૧૨
નગર એક રળિઆમણું, રાજ નગર છે નામ;
રાજસિંહ રાજા રૂડો, છે સદ્‍ગુણનું ધામ. ૧૩
નવતેરી નગરી દિસે, શોભાનો નવ પાર;

રૈયત રાજી રે' સદા, વશિને વરણુ અઢાર. ૧૪
નહિં જનપર કો દિન જુલમ, રાજી રાખે રોજ;
દુખિયું કો દેખાય નહિં, મન માની લે મોજ. ૧૫
ઇશ્વર ઇચ્છાથી સદા, ઉત્તમ ઉપજે પાક;
વસ્તીથી ભરપુર નગર, નગર બધાનું નાક. ૧૬
જ્યાં છે રૂડો રાજિયો, જ્યાં નગરીમાં ન્યાય;
ત્યાં જન કો દિન કોઇની, પીડાથી ન પિડાય. ૧૭
જુલમ કરે નહિં જ્યાં જરા, કારભારિ કરિ કૂડ;
રાજા જ્યાં રવિના સમો, ધૂળ ધારણા ધૂડ. ૧૮
હાજર થઇ હરનીશ જ્યાં, રોજ તપાસે કામ;
રૈયતને ત્યાં નવ રહે, જરી જુલમનુ નામ. ૧૯
જ્યાંનો રાજા આળસૂ, કારભારિ વશ હોય;
ત્યાં જોરાવરનો જુલમ, રૈયત માથે હોય. ૨૦
નોકર નરપતિ સમ રહે, પિડે પ્રજા દિન રાત;
કારભારિના કોપની, ત્યાં નવ કરવી વાત ૨૧
લુચ્ચા લાંચ લિધા કરે, કારભારિ કરિ કૂડ;
ભરાઈ રે' ભૂ પતિ સદા, ધરમાં જાણે ધૂડ. ૨૨
ત્યાં સુખિ હોય ન જન કદી, દુખિયાં સહુ દેખાય;
રાંડીરાંડ સમ રાજિયો, કયાં જઇ રાવ રડાય. ૨૩
રાખે પૂરી રાયને, એક અવાસે કેદ;
કોણ કહે રૈયત તણો, ભૂપ કને જઇ ભેદ. ૨૪
એવુ બહુ સ્થળમાં બને, અચરજ નહિં એ આજ;
સુધરેલા પણ શ્વાન સમ, બને કેદિ મા'રાજ. ૨૫
રવિસમ રાજા રાજસિંહ, એવો નો'તો આજ;
સુધરેલો સહુથી સરસ, સકળ રાજશિરતાજ. ૨૬
પ્રજાતણી પીડા હરી, આપે અતિશય સૂખ;
શાંતી આપે સકળને, દેખે નહિં કો દુઃખ. ૨૭
પુરપતિને પરધાન શુભ, પ્રેમચંદ છે નામ;
લાયક લક્ષણવંત તે, છે સદગુણનું ધામ. ૨૮
એક દિવસ બેઠા હતા, રાય અને પરધાન;

આહીર ઓરત એક ત્યાં, નિકળી ચતુર સુજાણ, ૨૯
પ્રભાતમાં પદ્મણિ સમી, માથે મહિનું માટ;
ચાલી ચતુરા ચોંપથી, પડી પોળની વાટ. ૩૦

ભુજંગી છંદ.

રતીના સમી દીસતી તે રૂપાળી, મુનીંદ્રોતણું મંન લોભાય ભાળી;
જાણે આભથી ઉતરી કોઈ દેવી, ચતુરા તણી ચાલ છે હંસ જેવી. ૩૧
ફટી કેશરી જેવિ દીસે રૂપાળી, ધરી નાકમાં મોતિની રૂડિ વાળી;
ધર્યો ચૂડલો હાથમાં હેમ કેરો, વળી જાય તે ભારથી હાથ એરો. ૩૧
ઝણેણાટ વાગે પગે કાંબિ કેરો, ભુલાયે નહિં ભાળિ જો એક ફેરો;
રૂડી નાશિકા કીરની ચાંચ જેવી, કળી દાડમી દાંતની કાંતિ એવી. ૩૨
પ્રવાળા સમા હોઠ રૂડા દિપે છે, શશીના સમું મૂખ સારૂં તગે છે;
શિરે ચોટલો જાણિયે કાળો નાગ, રહ્યો રોકિને અંગનો એક ભાગ. ૩૪
ધર્યા શોભતાં વસ્ત્ર સારાં શરીરે, ધર્યું માટ મૈતું ધરો ધીર શીરે;
પુરે પેસતાં શેરિયે સાદ મારે, દહીં દૂધ લેવુંછ લોકો તમારે. ૩૫
કર્યો સાદ તે કામનીએ વિચારી, ગઇ વૃત્તિ જ્યાં રાયની ઉભિ નારી;
ધરી પ્રીત રાજા કહે છે પ્રધાન, મહીઆરિ રૂડી દિસે રૂપવાન. ૩૬
મને હેત હૈયા વિષે ખુબ આવે, ગણું એનની જેમ હું નિત્ય ભાવે;
કહે કારભારી તમે માઇબાપ, ગણો છોરૂં જેવાં પ્રજાને જિ આપ. ૩૭
કરે વાત એવી પ્રિતે જ્યાં પ્રધાન, બિજે રાયનું તો ગયું ત્યાંથિ ધ્યાન;
લઇને શિરે કાષ્ટનો એક ભારો, પળ્યો પુરમાં કાષ્ટનો વેચનારો. ૩૮

દોહરા.

કઠિઆરો ત્યાં કારમ્યો, પેઠો પુરની માંય;
નજર પડ્યો પુર પેસતાં, જ્યાં બેઠો રાજાય. ૩૯
રાજા કહે પ્રધાનને, આ કઠિઆરો રાંક;
કાળ સમો મુજને દિસે, શો છે એનો વાંક. ૪૦
વાંક તણી મુજને નથી, ખબર તેનિ કો વાર;
પણ તેને પુર પેસતાં, આવે ચીડ અપાર. ૪૧
કઠિઆરાને કાળ સમ, દેખું છું દિન રાત;
કાષ્ટ વેચવા પુર વિષે, પેસે છે પરભાત. ૪૨

એપર મુજને કોઇ દી, દયા ન આવે લેશ;
ખુશી થાઊં હું તો ખરો, તજી જાય મુજ દેશ ૪૩
આહિર ઓરત આપણે, ગામે આવે રોજ;
દુધ વેચવા દિનપણે, એપર આવે મોજ. ૪૪
પેસે જ્યારે પુર વિષે, રાજી રોજ હું થાઊં;
સાદ સાંભળી સર્વદા, હું હૈયે હરખાઊં. ૪૫
વા'લ વધૂ તે પર મને, આવે છે હરનીશ;
કો પીડા તેને કરે, તો છેદાવું શીશ. ૪૬
બેન સમી બાળા પરે, ઉપજે મુજને પ્રીત;
આવે જ્યારે પુર વિષે, રાજી રે'છે ચીત. ૪૭
એવું છે મુજને અધિક, મહિઆરી પર વા'લ;
કાળ સમો લાગે મને, કઠિઆરો કંગાળ. ૪૮
કારણ તેનું શું હશે, ખબર મને ન જરાય;
સમજો તો સમજાવજ્યો, એમાં નહિં અન્યાય. ૪૯
પ્રધાન કે' પુરપતિ સુણો, વાલ ધરી મુજ વાત;
સંશય છુટે આપનો, દઊં એવું દ્રષ્ટાંત. ૫૦
આપ અંતરે અન્યપર, ઉપજે જેવું વા'લ;
એવું આપ ઉપર ધરે, ધનવંત કે કંગાળ. ૫૧
બેનસમી બાળા ગણો, તે દીઠે સુખ થાય;
માયા મહિઆરી પરે, આપ તણા ઉરમાંય. ૫૨
તો તેને તમપર હશે, ભાઇ સમો મન ભાવ
તે રામાને રાયજી, તમ દરશનથી લાવ. ૫૩
ઉરમાં એવું વિચારતી, જૂવતિ હશે જરૂર;
અખંડ રાયજી આપનું, વધતું જાજ્યો નૂર. ૫૪
સંપતિ સાંપડજ્યો સદા, પુત્ર અને પરિવાર;
સહુ રીતે સુખ પામજ્યો, એવું અંતરનાર. ૫૫
હરિ પાસે તે હેતથી, જોડીને બે હાથ;
હશે માગતી રે' સુખી, આ નગરીનો નાથ. ૫૬
અંતરમાં જ્યમ આપને, એ નારી પર પ્રીત;
તેમ તમો પર તે રહે, રાજી રૂડી રીત. ૫૭

કઠિઆરો લાગે સદા, કાળ સમો નિરધાર;
તમને, તો તેને દિસે, એવા હશે વિચાર. ૫૮
પ્રાણ હરણ પુરપતિ સદા, અવનીમાં છે આજ;
બુરૂં પ્રભુ જો તેનું બને, થાઊં ખુશી મા'રાજ. ૫૯
એવા કઠિઆરા તણા, ઉરના હશે વિચાર;
આપ ઉર એવું બિજા; ના, મનમાં નિરધાર. ૬૦

ભુજંગી છંદ.

કહે ભૂપ ભૂલ્યા તમે કારભારી, નથી આ સમે ઠામ વૃત્તિ તમારી;
હું છું દેશને પ્રીતથી પાળનારો, ન લાગું કદી કોઇને હું નઠારો. ૬૧
પ્રજાને કદી રાય લાગે ન ખારો, પતી પત્નિને કેમ લાગે નઠારો;
ગમે તેમ રાજા કરે તોય રાજી, રહે છે પ્રજા તો ગણીને પિતાજી. ૬૨
દિયે દુઃખ તે કોદિને સૂખ આપે, ગણી એવું ના રાયને કોઇ શ્રાપે;
કહો છો તમે કાષ્ટનો વેચનારો, બુરૂં મારૂં તે છે મને ઇચ્છનારો. ૬૩
કહ્યું માનું ના કારભારી તમારૂં, બુરૂં તાકતો હોય ના તેહ મારૂં;
કરે ના બુરૂં રાયનું તે કદાપી, પ્રજા એવિના હોય કો દીન પાપી. ૬૪
કરો ખાતરી તો ખરૂં માનું ચીત્તે, પ્રજા ચાય છે રાયનું રૂડું નિત્યે;
કહે કારભારી સુણો ને ભુપાળ, કરી આપશું ખાતરી એકવાર. ૬૫

દોહરા.

ખરી ખાતરી હું કરી, આપું તમને રાય;
પણ તેને પૃથ્વી પતી, શિક્ષા જરી ન થાય. ૬૬
જો એવો કોલજ દિયો, તો હું માનું વાત;
દેખાડું દ્રષ્ટી થકી, પરમ દિવસ પરભાત. ૬૭
કોલ દિધો કરમાં પછી, પૂરણ ધારી પ્યાર;
જો શિક્ષા તેને કરૂં, શાક્ષી જગદાધાર. ૬૮
કરિ નકી બીજે દિને, કરવાને તે કામ;
નોકર વિણ નરપતિ અને, પ્રીતે પળ્યા પ્રધાન. ૬૯
બદલિ વેશ બને જણા, ચાલ્યા ધારી ધીર;
રસ્તો જ્યાં આવ્યા તણો, ત્યાં ઉભા બે વીર. ૭૦
બે ઘડિ એમ વહી ગઇ, કરતાં એમ વિચાર;

આવ્યો શિર ભારો ધરી, કઠિઆરો કંગાળ. ૭૧
કાપી કાષ્ટ પ્રથમ પળ્યો, પુરમાં ધારી પ્રીત;
જો વેચું વે'ેલો જઇ તો વધુ મળશે વીત. ૭૨
એમ વિચારી આવિયો, મન બહુ રાજી થાય;
ત્યાં સામા બે જણુ મળ્યા, પ્રધાનને રાજાય. ૭૩
શરિર ઉઘાડું સાબદું. માથે ભારે ભાર;
ચાલ્યો આવે ચોંપથી, અંતર હર્ષ અપાર. ૭૪
ફાટયાં પે'ર્યાં લુગડાં, વરવો વપુનો વેશ;
દ્રષ્ટે દેખી જન ડરે, અંતર ઉપજે કલેશ. ૭૫
દ્રષ્ટે દીઠો આવતો, રાજાને પરધાન;
તુરત કરી પરધાનને, ત્યાં રાજાયે સાન. ૭૬
રાજાયે રાજી થઇ, જે પર છે બહુ પ્યાર;
પરખાવ્યો પરધાનને, કઠિઆરો કંગાળ. ૭૭
પ્રધાન કે' પુરપતિ સુણો, મુખથિ ન વદવું વેણુ;
જે બોલે તે સાંભળો, નીચાં ઢાળી નેણુ. ૭૮
પરધાને પુછી પ્રિતે, કઠિઆરાને વાત;
ચોંપ કરી કયમ ચાલિયો, ઉગમતે પરભાત. ૭૯
કઠિઆરો કે' માહરે, કાષ્ટ વેચવા આજ;
વેચાશે વે'લો જતાં, નહિંતર નથી ઇલાજ. ૮૦
પ્રધાન કે' તુજ કાષ્ટ તો, આજ નહીં વેચાય;
કારણુ કે આ ગામમાં, થયો અતી અન્યાય. ૮૧
પુરપતિ આ પુરનો મુઓ, આજે અરધી રાત;
રૈતય છે રડતી હજી, થયો ગણી ઉતપાત. ૮૨
માટે ભારો તાહરો, ખપશે નહિં અહિં આજ;
પુરસુધિ જો પરવરિશ તો, થઇશ નકી નારાજ, ૮૩

રોળા છંદ.

કે'કઠિઆરો આજ, પાડ હું તારો માનું,
સગપણુમાં બહુ શ્રેષ્ટ, આજ થકિ ઉરમાં જાણું;
આ નગરીનો નાથ, કાળજે કાળજ જેવો,

કાળ તણો પણ કાળ, એહને ગણતો એવો. ૮૪
દિલનો અતિશય દુષ્ટ, કાળજાનો તે કપટી,
મુઓ નહિં કયમ, પ્રથમ આયુષ્ય ક્યમ ન ઘટી;
બહુ દુખિ કરિને આજ, પાપિયે પ્રાણુજ છોડયા,
મુજ સરખા રાંકનાં, ત્રાસનાં તાળાં તોડયાં. ૮૫
પ્રધાન કે' કયમ ભાઇ, રાય મરતાં થયો રાજી,
અવગુણ કે'તું આંહી, શી રિતે રાજા પાજી;
કઠિઆરો કે' સુણો, વાત મારી નિત ભારી;
પેટ કારણે જતો, વેચવા કાષ્ટની ભારી. ૮૬
કાળસમો કાળ જે, લાગતો નરપતિ નિત્યે,
એનું પ્રભુની પાસ, મરણ ઇચ્છતો નિત ચિત્તે;
બેશી નિત્ય અટારી, શત્રુ સમ સામું જોતો,
કરડિ નજરથી નિત્ય, બહુ મનમાં હું બીતો. ૮૭
પ્રભુએ માર્યો આજ, એ અતી સારૂં કીધું,
એ પ્રભુ ગરિબ નિવાજ, સ્તવન મારૂં ચિત્ત લીધું;
વેચી ભારો આજ, ખાજ મારે હતું ખાવું,
આજ ન લઊં અનાજ, બ્યર્થ મારે ઘેર જાવું. ૮૮
આ પીડા મુજ અંગ, વધૂ વસમી નહિં લાગે,
ભુખ્યો રાખિ દિન એક, કોણ મૃત્યુ ભય ભાગે;
માટે જઇશ હું ઘેર, આજ ભારો વિણ વેચ્યે,
એ પ્રભુ પુર્ણ દયાલ, ખંતથી ખાવું દેશે. ૮૯
એમ કહીને ગયો, લિધો રસ્તો ઘર કેરો,
નાખુશ મન નવ થયો, વ્યર્થ જો કે ગયો ફેરો;
પુરપતિને પરધાન, કહે મન હતું તમારે,
તેવું તમ પર હતું, એહને મન અત્યારે. ૯૦
વશમું જેવું વે'ર, આપના મનમાં એ પર,
એથી અદકું ઝેર, એહને આપનિ ઉપર;
માટે નિજ મનમાંય, જેવિ બીજાપર પ્રીતી,
તેવી તે રાખશે, આપણી પર વિણ બીતી. ૯૧

દોહરા.

કરી પરીક્ષા પ્રીતથી, પ્રીતે કહે પ્રધાન;
આહિરની ઓરત તણું, હવે રાખજ્યો ધ્યાન. ૯૨
ઉભા બે ઘડિ બે જણા, રસ્તે જોતા વાટ;
આવી ચતુરા ચોંપથી, માથે મહિનું માટ. ૯૩
નારીને નિરખી કહે, પ્રીત ધરી પરધાન;
પ્રભાતમાં કયમ પરવર્યાં, શું છે એવું કામ. ૯૪
ભણે ભામની ભાઇ સુણુ, હું મહિઆરી જાત;
દહીં દૂધ જઊં વેચવા, ઉગમતે પરભાત. ૯૫
સ્નેહે જઇને શે'રમાં, વેચું છું લઇ વીત;
ખરિદે દામ દઈ દધી, મુજપર ધારી પ્રીત. ૯૬
મોડું જો લઇ જાઊં તો, ઘરાક નાખુશ થાય;
પડયું રહે ગોરસ બધું, રતિ ભર નવ વેચાય. ૯૭
માટે ચોંપથિ હરનિશ, છે જાવાનિ જરૂર;
ઉપજ વિતની છે વધૂ, એથી હરખું ઉર. ૯૮
પ્રધાન કે' સુણુ પ્રેમદા, આજ થયો ઉતપાત;
મહિ તારૂં ખપશે નહીં, વિપ્રીત થઇ છે વાત. ૯૯
રાજા જે આ શે'રનો, વિવેકિને વિદ્વાન;
રોગ રહિત નિજ તન છતાં, શેવ્યું છે સમશાન. ૧૦૦
અરધી રાતે આ ગજબ, થયો ગામની માંય;
રૈયત છે રડતી બધી, કોને શુધ નવ કાંય, ૧૦૧
શોક શે'રમાં છે બધે, નથી ખુશી કો ઠાર;
તો ગોરસ કયમ ગામમાં, ખપશે તારૂં નાર. ૧૦૨
સુણ્યું જયાં શાણાએ શ્રવણુ, મહિપતિ કેરૂં મર્યું;
પછાડિ ખાધી પ્રેમદા, ઢળી પડી તે ઘણું. ૧૦૩
મુર્છા પામી મહિ પડી, ઢળ્યાં મહીનાં માટ;
મહિપતિનું મરવું સુણી, અંતર થયો ઉચાટ. ૧૦૪
ભાન તજીને ભામની, શબવત પડિ ઘડિ ચાર;
અંતરમાં અતિ આપદા, પુરપતિ પર બહુ પ્યાર. ૧૦૫

માનુનિના મુખપર પછી, છાંટયું પાણિ પ્રધાન;
આવ્યું ત્યારે અંતરે, ભામનિને ત્યાં ભાન. ૧૦૬
બેઠી થઇ બાળા વદે, ભુંડું કર્યું ભગવાન;
અરર ગજબ આ શો થયો, સંકટ શળિ સમાન. ૧૦૭

લલિત છંદ.

અરર એ પ્રભૂ આજ શું થયું, સુખ ગરીબનું કયાં જતું રહ્યું;
ગજબ આ થયો ગામમાં અરે, મરણ શું થયું રાયનું ખરે. ૧૦૮
પુરપતી પ્રજા પાળતો પ્રિતે, સકળ જનને પુત્રની રિતે;
અરર રાખતો તે વહ્યો ગયો, ગજબ કાળ આ તુજથી થયો. ૧૦૯
પ્રભુ ઘરે અરે ખોટ શી પડી, અવર અન્યની દેહ ના જડી;
રતન રોળિયું રાયના સમું, મન તને અરે કાળ શું ગમ્યું. ૧૧૦
મરણ રાયનું સાંભળી સદા, ઉર ધરે પ્રજા સર્વ આપદા;
તજિ દયા બધાં [1]તર્ફડાવિયાં, જન બધાં બન્યાં આજ દુઃખિયાં ૧૧૧
હૃદય તેં દયા લેશ ના ધરી, કુટિલ કાળ તેં આ બુરી કરી;
દિન તણી દયા દીલ ધારતો, નગરિનો હિરો જે ખરો હતો. ૧૧૨
તદપિ કાંકરો કાળ તેં કર્યો, મન ભુંડા જરી શોક ના ધર્યો;
હરનિશે દયા હીણ જે હશે, દિલ દયા નહીં તેહને દિસે; ૧૧૩
અરર દૈવ હું શું કરૂં હવે, ફરિ નહિં મળે રાય આ ભવે;
શશિ સમું રૂડું મૂખ દીપતું, મનજ [2]નિર્ખવા આકળું થતું. ૧૧૪
નિરખિ નેત્રથી રાજિ હું થતી, મહિ તણું લઇ માટ આવતી;
પ્રથમ પૂરની પોળમાં જતાં, ખુશિ થતી ખરી મૂખ દેખતાં. ૧૧૫
નિરખતી સદા ન્યાળિ ન્યાળિને, ભલિ ખુશી થતી ભૂપ ભાળિને;
પ્રિતિ હતી સદા ભાઇના સમી, છબિ ચિતે મને રાયની ગમી. ૧૧૬
મુજ ભણી રૂડી દ્રષ્ટિ રાખતા, નિરખતાં બધા તાપ નાસતા;
ફિકર વીણ હું ગામમાં ફરી, નૃપતિ જીવતે ના ડરી જરી. ૧૧૭
ભુપ સમો ભલો ભાઇ તો હતો, કદિ નહી દિલે શોક તો થતો;
ભુપ સમો હવે ભાઇ કયાં મળે, નિરખતાં સદા તાપ સૌ ટળે. ૧૧૮

---

૧ તરફડાવ્યાં. ૨ નીરખવા.

મરણ પામતાં હે મહીપતી, રહિ અભાગણી શું હુ જીવતી;
મરવું માહરે જીવિ શું કરૂં, નિરખિ નેત્રથી કોણુને ઠરૂં. ૧૧૯

દોહરા.

એ રીતે રૂદન કરી, રામા રડતી જાય;
દુઃખ મહિપતિના મર્ણનું, અંતરમાં અતિ થાય. ૧૨૦
શામાને સ્નેહે થકી, પૂછયું જઇ પરધાન;
બેન બળાપો કેમ તું, કરે બની અજ્ઞાન. ૧૨૧
ભૂપતિને તારે નથી, કાંઇ સગાઇ સંબંધ;
તો કકળે કયમ કામની, ધારી મોટો ધંધ. ૧૨૨
જાતભાત નહિં તાહરે, નહિં પાડોશનિ પ્રીત;
શોક એ છતાં અંતરે, એ તો ઉલટી રીત. ૧૨૩
ભામનિ કે' સુણ ભાઇ તું, સમજ્યો ના મનમાંય;
પ્રીત અનેક પ્રકારની, તુજને ગમ નવ કાંય, ૧૨૪
માત તાતની પ્રીત છે, સગાં તણી પણ પ્રીત;
પ્રીતી પતી પત્ની તણી, સહુની જૂદી રીત. ૧૨૫
પાડોશીની પ્રીત છે, સથવાશનો સ્નેહ;
એ પણ જૂદી રીતનો, તો શાનો સંદેહ. ૧૨૬
પવિત્ર પ્રીતી જેહપર, તેપર મન લલચાય;
સ્નેહ સહોદર જેટલો, છોડયો નવ છોડાય. ૧૨૭
જાતભાત જોવા તણી, રે'તી નથી નિરાંત;
પવીત્ર પ્રીતી તૂટતાં, દહે દીલ દિનરાત. ૧૨૮
મહિપતિપર મારે હતી, પવિત્ર પૂરણ પ્રીત;
સગાં સબંધીથી સરસ, ચા'તી મારે ચીત. ૧૨૯
સુખ જોવા મહિપાત તણું, ભાઇ સમો ધરિ ભાવ;
મહિઆરૂં લઇ આવતી, લેવા દર્શન લાવ. ૧૩૦
દરશન તે દૂરજ થયાં, છૂટયો સરરે સ્નેહ;
માટે મરવું માહરે, દહન કરી આ દેહ. ૧૩૧
પ્રધાન કે'છે પ્રેમદા, સાંભળ શાણી વાત;
રાજા છે હજી જીવતો, માં કર તારી ઘાત. ૧૩૨
એમ કહી માંડી બધું, કહ્યું મુખે આખ્યાન;

આવ્યું ત્યારે અંતરે, ભામનિને ત્યાં ભાન. ૧૩૩
આશિષ દીધી અંતરે, બહુ જીવ ભાઇ ભૂપાળ;
વંશ વધો તુજ વિશ્વમાં, ટળો કાળની ઝાળ. ૧૩૪
ભાવ ભાઈ સમ રાખિયો, હૈયામાં ધરિ હામ;
મહિપતિએ મહિઆરિને, દઇને ઝાઝું માન. ૧૩૫
પ્રધાન કે' પુરપતિ સુણો, નિજ અંતરમાં જેહ;
એવું અંતર અન્યને, એમ છુટે સંદેહ. ૧૩૬
પુરપતિ કે' પરધાનને, સાચી સરવે વાત;
કરિ આપી તેં કોડથી, દઇને રૂડું દ્રષ્ટાંત. ૧૩૭
પ્રધાન પુરપતિ પુરપળ્યા. ઉમંગ ધારી અંગ;
ચા'તો પુરપતિ પછિ ચિતે, જનને ધરી ઉમંગ. ૧૩૮
બુરૂં જો બીજાનું કરો, તો આપણું પણ થાય;
જેવું આપણ તેવું છે, બીજાના મનમાંય. ૧૩૯
માટે દેશીજન સહુ, ધરો પરસ્પર ભાવ;
તો સરવે સારૂં થશે, દુખના ટળિ દરિઆવ. ૧૪૦
હિત દેશી જનનું ચહો, લહો સુકિર્ત્તી રોજ;
પ્યાર પરસ્પર ધારશો, તો મનમાની મોજ. ૧૪૧
દુશ્મન પણ દેશી ભલો, બુરૂં તેનું કો વાર;
કરિયે નહિં ક્રોધી બની, કરતાં બહુ ધીકાર ૧૪૨
સામાની શક્તી કદી, બુરૂં કરવાનિ ન હોય;
તોપણ નદી નવ જીતશો, ઇશ્વર આગળ કોય. ૧૪૩
ધરણીધરની ધાસ્તી ધરી, કરિને સારૂં કામ;
ભાઇ બની ભલું જન તણું, કરવું ધારી હામ. ૧૪૪
તો ઇશ્વર રાજી થશે, ધરશે સારો સ્નેહ;
લલ્લુ કે' સહુ સુખિ થશો, નહિં એમાં સંદેહ. ૧૪૫

ઉપેંદ્ર વજ્રા છંદ.

કરો બિજાનું કદિ આપ સારૂં, નહીં કરે તે તમને નઠારૂં;
વિસારશેના કદિ ઉપકાર, અહાર તેવો જન ઓડકાર. ૧૪૬
સુવેણુથી સારિ મળે સુવાસ, સુખી થવાની જનમાંહિ આશ;
કુવેણુમાં સાર નથી લગાર, અહાર તેવો જન ઓડકાર. ૧૪૭

સહુજનો ભાઈ સમાન જાણી, પરસ્પરે અંતર પ્યાર આણી;
ચહો બધાને ધરિ પૂર્ણ પ્યાર, અહાર તેવો જન ઓડકાર. ૧૪૮
કદાપિ કોને અહિં ગાળ દેશું, ભુંડા બહૂ વેણ મુખેથિ કેશું;
વદે ભુંડું તે ન લગાર વાર, અહાર તેવો જન ઓડકાર. ૧૪૯
કરો બુરૂં જો જનનું કદાપી, બુરૂં કરે તે બનિનેજ પાપી;
ભલે ભલું બૂરૂં બુરે થનાર, અહાર તેવો જન ઓડકાર. ૧૫૦
વિચાર જો ચિત્ત વિષે બુરાનો, છુપાવતાં તે ન રહેજ છાનો;
કદાપિ ચિત્તે ન કરો વિકાર, અહાર તેવો જન ઓડકાર. ૧૫૧
સમાન છે સર્વ ન કોઇ મોટું, પ્રભૂ તણે ઘેર ન એક છોટું;
સમાન સૌ તે ધણિને તું ધાર, અહાર તેવો જન ઓડકાર. ૧૫૨

દોહરો—છત્રપ્રબંધ.

જરનથિ જનહિત કર જગત, ધર જનપર શુધ પ્રીત;
રહિશ તું સુખિ હર નજર થકિ, જન હિત ધર જોચીત. ૧૫૩

| જ |
ર	ન	થિ
જ	ન	હિ	ત	ક
ર	જ	ગ	ત	ધ	ર	જ
ન	પ	ર	શુ	ધ	પ્રી	ત	ર	હિ
શ	તું	સુ	ખિ	હ	ર	ન	જ	ર	થ	કિ
જો
ચી
ત

કાળ ચિંતામણી.

રૂચિરાછંદ.

જાવું મેલિ ધન માલ ખજાનો, જાણો જન આ સંસારે
કાળ કરાળ પકડશે જ્યારે, વિડંબના વધશે ત્યારે;
નથિ લિધું કદિ નામ હરીનું, દાન દીનને નવ દીધું,
આ સંસારે અવતરીને કદિ, કોનું સારૂં નવ કીધું. ૧
કીધી કુડ કપટની કરણી, ભરણી પાપનિ ભરિ ભારે,
જૂઠું બોલ્યો અવતરિ જગમાં, કદી ન પંથ પળ્યો સારે;
ગળાં કર્યાં તેં ગરિબ જનોનાં, દોષ દીલમાં નવ ધાર્યો,
કાળ કરાળનિ બીક ધારિ તું, કદી ન કામથિ પરવાર્યો. ૨
મુવા મહા મોટા જન મહિમાં, મરદ હતા જે મુછાળા,
લક્ષ્મીથી લોભાઇ અતિશય, કરતા ચિત્ત વિષે ચાળા;
સુતા સેજ સરસ શણગારી, મખમલની ગાદી કરિને,
તો પણ નિદ્રા નામ ન આવે, ખુંચે એમ કહે ફરિને, ૩
તે નર કાષ્ટ વિશે સુતા પણ બોલ ફરીને નવ બોલ્યા,
જઇને જગ કરતાની આગળ, પેટ તણા પડદા ખોલ્યા;
મંદીર માલ ખજાના મોટા, રળી રળી કીધા ભેળા,
તે નરને સઘળું છોડીને, મરવાની આવી વેળા, ૪
સગા સબંધી ખૂબ હતા જે, લડવાને તત્પર થાતા,
ગરિબ જંનને દુઃખ આપીને, અંતરમાં અતિ હરખાતા;
તે નરના કુટુંબ વિષે જન, રહ્યું નહીં પાણી પાવા,
કાળ કરાળે કોપ કરીને. હાલ કિધા તેના આવા, ૫
મોટા રાજા થયા મહિમાં, જીત મેળવી જઇ ઝાઝી,
જિતાય નહીં તેને જઇ જીત્યા, એવા થયા મરદ ગાઝી;
હય હાથીની હાર ચાલતી, કે'ણુ જેનું સઘળે પાળ્યું
પકડયા કાળે લડી તેહને, જોર જરા ત્યાં નવ ચાલ્યુ,. ૬
રામ કૃષ્ણ રાજા છે મોટા, પ્રજા વિશે બહુ પૂજાતા,
આણ વર્તતી જેનિ અખિલમાં, છત્ર પતિ નર કે'વાતા;
જેનો મહિમા મોઠા, કવિજન કવિતા કરિને બહુ ગાતા,

તેને કાળ કરાળે પકડ્યા, ગયા ક્યાંઇ ગોથા ખાતા, ७
ભરથરી ગોપીચંદરાય જે, અમર થવા મરજી કીધી,
મરણ થકી છુટવા માટે જઇ, ડાહ્યાની દિક્ષા લીધી;
તેને પણ કાળે સપડાવ્યા, બાર બિજાનો શું ઝાઝો,
માટે પ્રભુનું સ્મરણ કરીને, દુષ્ટ કર્મથી દિલ લાજો, ८
ખોટો ખ્યાલ દિસે સંસારે, સાચું લેશ ન મન ધારો,
માટે માનો વાત મારિતો, વિશ્વાધાર ન વિસારો;
પ્રીત ધરીને નીતી પાળો, દૂર દીલથી નવ ટાળો,
તો સુખ સૃષ્ટીમાં અતિ મળશે, કે'શે નર નીતી વાળો. ९
ચોખ્ખું અંતઃકરણ કરી, સહુનું શુભ ઇચ્છો સંસારે,
કામ અધૂરાં જરા ન રાખો, પ્રભૂ ભજો વારે વારે;
ધરણીધરનું ધ્યાન ધરીને, ધરમતણું બળ ઉર ધારો,
લલ્લુ એ રીતે વરતો તો, સ્વર્ગે સુખનો છે આરો. १०

કુંડળિઆ છંદ,

કક્કા કાળ ન છોડશે, કરતાં કોટિ ઉપાય,
ચતુરાઇ ચાલે નહીં, જે જાયું તે જાય;
જે જાયું તે જાય, થાય નહિ મિથ્યા મરવું,
તો જન શાને માટ, કાળથી દિલમાં ડરવું;
દરદ તણો ઉપાય, જડેલો તેની જોડે,
કરતાં કોટી ઉપાય, કાળ કક્કા નહિ છોડે, ११
ખખ્ખા ખલકે અવતરે, તેને કો દિન કાળ,
ઝડપે એની જાળમાં, કાળ ધરીને ફાળ;
કાળ ધરીને ફાળ, બાળ બુઢ્ઢાને મારે,
સારાં નરસાં સર્વ, કાળની આગળ હારે;
કરી ધારણા ધૂળ, ઉપાડે જનને પલકે,
કો દિન શિરપર કાળ, અવતરે જે જન ખલકે, १२
ગગ્ગા ગરિબી નવ ગણે, કો દીન કાળ કરાળ,
કદ્દાને પણ કૂટશે, એક વખત એ કાળ;
એક વખત એ કાળ, આ જગે જનને આવે,

કરતાં કોટિ ઉપાય, શરમ કોની નવ લાવે;
મનમાં ઓછું અધિક, કાળ કોને નવ જાણે,
કાળ કરાળ કદાપિ, કોનિ ગરિબી નવ જાણે, ૧૩
ઘઘ્ઘા ઘર તજીને જવું, ખરે કાળની પાસ,
મંદીર મેડી માળિયાં, તજી કાળનાં દાસ;
તજી કાળના દાસ, એક દિન નક્કી થાવું,
હુકમે હાજર થઇ, કાળ જોડે છે જાવું,
અજબ દિસે એ શેઠ, કોઇ કકળાટ કરીને,
એથિ ન છૂટો થાય, જાવું ઘઘ્ઘા ઘર તજિને. ૧૪
ડ૰ આ અંગ શિથિલ થશે, શક્તિ રે' ન જરાય,
બાળ જુવાની ને જરા, એમ અંગ પલટાય;
એમ અંગ પલટાય, જાય શક્તી સહુ ચાલી,
માંસ રૂધિર ગળિ જાય, હાડ ચર્મજ રે' ખાલી.
કો બાળક કે વૃદ્ધ, જાય જૂવાન મરીને,
કાળે ચાલ્યું જાય, અંગ શિથિલતા ધરિને. ૧૫
ચચ્ચા તું છો ચતુર નર, ચેતિશ ધરી ચતુરાઇ,
પણ તારૂં શું ચાલશે, કાળ આગળે ભાઇ;
કાળ આગળે ભાઇ, કાંઇ ચતુરાઇ ન ચાલે,
મૂરખ કે મતિ માન, ઝડપ કાળજ કર ઝાલે:
કાળ ફાળ ચુકવવા, ભલું નથી ભાઇ ભણતર,
ચેતિશ ધરી ચતુરાઇ, છો તું ચચ્ચાજ ચતુર નર. ૧૬
છછ્છા છોરૂ વાછરૂ, વા'લાં ધન ભંડાર,
એ સરવે છોડી જવું, કાળ તણે દરબાર;
કાળ તણે દરબાર, યાર જાવું કો વેળા,
વા'લાં વિખુટાં પડે, આવશે નહિં કો ભેળાં.
સ્વારથનાં સહુ સગાં, કોઈ છે નહિં અહિં તારૂં,
તજિ જાવું છે તરત, એમ છછ્છા ઉર ધારૂં. ૧૭
જજ્જા જૂઠું જગત છે, તારૂં ન તેમાં કોઇ,
પ્રાણ પકડશે તે પળે, રે'શે સરવે રોઇ;
રે'શે સરવે રોઇ, કોઇ મદદે નહિં આવે

મરત તાહરે માટ, એમ બોલી સમજાવે.
કાળ થતાં સહુ તણું, હેત હૈયેથી છૂટયું,
તારૂં ન તેમાં કોઇ, છે જગત સરવે જૂઠું. ૧૮
ઝર્ઝ્રા જાળાં જાંખરાં, નહિં ખેતર કે વાડ,
નહિં નેરાં કે ખાતરાં, કાળનિ આડા પા'ડ;
કાળનિ આડા પા'ડ, નથી એ મનમાં ગણજે,
મરવું છે મહિ માંય, એમ ચિત ચણતર ચણજે.
ઉગર્યાનો ન ઉપાય, બેશ કદિ ઘર દઇ તાળાં,
નહિં ખેતર કે વાડ, કાળની આડાં જાળાં. ૧૯
ઞા આ અવનીનાં જનો, કાળે સહુ ઘેરાય,
નામ તેહનો નાશ છે, વે'લું મોડું જાય;
વે'લું મોડું જાય, થાય ના રસ્તો ખાલી,
સ્વર્ગ તણી શેરિયે, કંઇક નર જાતા ચાલી.
એ રસ્તો કો વાર, ઉજડ પડતો ન જણાશે,
આગળ પાછળ સર્વ, જનો અવનીમાં જાશે. ૨૦
ટટ્ટા ટોપી ગર્વની, પે'રિશ નહિં કો વાર,
લઇ જાશે તુજને ઝડી, પકડિ કાળ પળવાર;
પકડિ કાળ પળવાર, ધાર તુજનેજ ઉપાડે,
સાંજ સવાર બપોર, દોટ દઇને કો દા'ડે.
જઇશ તું રાજી થઇ, કે કદી ઉરમાં કોપી,
પે'રિશ નહિં કો વાર, ગર્વની ટટ્ટા ટોપી. ૨૧
ઠઠ્ઠા જે તેં અહિં કરી, આ ઠાલી ઠકરાઇ,
કશા કામની તે નથી, કાળનિ આગળ ભાઈ;
કાળનિ આગળ ભાઈ, રાઇ ઠકરાઇ ન ચાલે,
કોડે કાળ કસાઇ, આવીને ગરદન ઝાલે.
ટોટો પકડી તુરત, પ્રાણ હરિ જાય ઠરી તે,
કશી ન આવે કામ, ઠાલિ ઠકરાઇ કરી તે. ૨૨
ડડ્ડા ડા'પણ શાણપણ, કશું ન આવે કામ,
કો આડાં પડિ તુજવતી, લે ન કાળનું નામ,
લે ન કાળનું નામ, હામ હૈયામાં ધારી;

આપણને છે મરણ, એમ અંતરે વિચારી.
તારી આગળ એહ, ચાલશે તુજને છોડી,
ડાં'પણ ન કરે કામ, કાળની આગળ કોડી, ૨૩
ઢઢ્ઢા ઢાંકી કોઇ તુજ, ના ઉગારે પ્રાણ,
એને પણ લાગે અતી, કાળ તણાં ઉર બાણ;
કાળ તણાં ઉર બાણ, પ્રાણ ક્યમ તુજ બચાવે;
રમે જગતમાં રહી, કાળ જ્યમ નાચિ નચાવે.
ગયા એટલા નથી, દીન જાવાના બાકી,
ઉગારે નંહિ પ્રાણ, કોઇ ઢઢ્ઢા તુજ ઢાંકી. ૨૪
ણુણ્ણા રણકારો નથી, મરતાં થતો જરાય,
છાનોમાનો સ્થુળ થકી, આત્મા ચાલ્યો જાય;
આત્મા ચાલ્યો જાય, જાણ નંહિ કોને પડશે,
ક્યાં જઈ એ સંતાય, એહ સ્થાનક નંહિ જડશે.
કોટી કરો ઉપાય, પ્રાણ પાછો નવ આવે,
મુવા પછી જન કોઇ, કે'ણ કશુંએ નંહિ કા'વે. ૨૫
તત્તા તારા કૃત્યનો, કરજે પશ્ચાતાપ,
ડરજે રહિ દુનિયા વિષે, પ્રાણી કરતો પાપ;
પ્રાણી કરતો પાપ, બાપથી બહુધા બીજે,
ખલક તણો ખાવીંદ, પાપથી તુજ પર ખીજે.
નાંખે નરકે જરૂર, કામ જો કરે નઠારાં,
કરજે પશ્ચાતાપ, કામ જે તત્તા તારાં. ૨૬
થથ્થા થાવર ને વળી, જંગમ મિલકત જેહ,
પ્રાણ જતાં રે'શે પડી, જીવ જતા જ્યમ દેહ;
જીવ જતાં જ્યમ દેહ, એકલો અંહિઆં રે'શે,
જંગમ ત્યમ જગમાંથિ, કોઇ નંહિ સાથે લેશે.
કરિ મે'નત મેળવી, એહ છોડયાનો અવસર,
આવે છે દિન એક, રે' પડી થથ્થા થાવર. ૨૭
દદ્દા દુનિઆં દેવતા, દારૂ સમ આ દેહ,
આ અવનીમાં અવતરિ, બળે નહી સંદેહ;
બળે નહી સંદેહ, એહ તીજ ઉરમાં આણો,

આધી વ્યાધિ ઉપાધિ, દેહના દુશ્મન જાણો.
એ છે અગ્ની રૂપ, દેહ નવ ઉગરે કયારે,
દારૂમાં દેવતા, મળેથી કોણ ઉગારે. ૨૮
ધદ્ધા ધાસ્તી ધારજે, કાળ તણી હરનીશ,
કોણ ઉગારે કાળથી, ભજ માટે જગદીશ;
ભજ માટે જગદીશ, શીશ નામીને દા'ડી,
નંહિતર નરકે જઇશ, એમ સમજજે અનાડી.
માટે આ મહિ માંહિ, ભક્તિ ભાવેથી કરજે,
વળી કાળની બીક, રોજ ધદ્ધા તું ધરજે. ૨૯
નન્ના નારાયણ વિના, નવ બીજો આધાર,
કાળ પકડશે જે પળે, કો ન શાંતિ દેનાર;
કો ન શાંતિ દેનાર, વા'ર કો નહિં કરનારૂં,
અવનીપતિ વિણ અન્ય, કોઇ મરતાં નથિ તારૂં.
દુઃખ પામિશ દિનરાત, ભાઇ ભગવાન ભજ્યા વિણ,
નહિં બીજો આધાર, વીણ નન્ના નારાયણ. ૩૦
પપ્પા પકડે જે પળે, કાળ ધરિને ફાળ,
તે પળ કો નવ આપણાં, નારી ધન કે બાળ;
નારી ધન કે બાળ, ફાળ કાળની ચુકાવે,
કરિને ક્રોડ ઉપાય, કાળ મુખથી ન મુકાવે.
હાથ ઘસીને રહે, દહે દિલ અત્યુ ફડકે,
કાળ ધરીને ફાળ, જે વખત પપ્પા પકડે, ૩૧
ફફ્ફા ફરિ ફરિ અવતર્યો, લખ ચોરાશી વાર,
તો પણ ચારો કાળનો, તુજ રહ્યો નિરધાર;
તુંજ રહ્યો નિરધાર, વાર એકે નવ ચેત્યો;
ભજ્યા ન તેં ભગવાન, મસ્ત મહિ મંડળ રે'તો.
વાર વાર તુજ શિરે, કાળ ધરિ ફાળજ આવ્યો,
લખચોરાશી વાર, આવિ ફર્યો નહિં ફાવ્યો. ૩૨
બબ્બા બહુ બહુ તેં કર્યા, પાપ ન રાખ્યો પાર,
મરણ પછી મળશે તને, કયમ સારો સતકાર;
કયમ સારો સતકાર, ભક્તિ વિણ તુજને મળશે,

પાપ તણા પોટલા, અગ્ની પેઠે ફળ ફળશે.
દુખિયાનાં દિલ દહી, ભારિ કીધી તેં ભરણી,
અવતરિ આ જગમાંય. બહુ કિધી બબ્બા કરણી. ૩૩
ભભ્ભા ભાગ્યાં કઇકનાં, કરેલ સુકૃત કામ,
દુષ્કૃતમાં ડૂબી રહ્યો, હૈયે ધારી હામ;
હૈયે ધારી હામ, કામ તેં કૂડાં કીધાં,
દાટ્યાં ચોર્યાં દામ, દુઃખ બહુ દિનને દીધાં,
કાળનિ પાછળ સર્વ, પાપ તારાં છે લાગ્યાં,
કરેલ સુકૃત કામ, કઇકિનાં ભભ્ભા ભાગ્યાં. ૩૪
મમ્મા આવી મહિ વિષે, લેશ ન લા'વો લીધ,
મદદ ન આપી કોઇને, દિનને દાન ન દીધ;
દિનને દાન ન દીધ, કીધિ છે બૂરી કરણી,
જર ખરચી જશ નહીં લીધો, ભરિ પાપનિ ભરણી.
ભક્તિ તેમ ભગવાન, તણી ઉરમાં નહિં ભારી,
લેશ ન લીધો સાર, મહિ વિષે મમ્મા આવી. ૩૫
યય્યા યશ તું વો'રજે, અવતરિ અવની માંય,
તે તારી સાથે થશે, બીજું ન આવે કાંય;
બીજું ન આવે કાંય, છાંય વાદળના જેવું,
એવું યશવિણ સર્વ, તો શું તે સાથે લેવું.
સુખકર સ્વર્ગે થાય, જાણજે યશ તું અંતે,
માટે અવની માંય, વો'રજે યશ તું ખંતે. ૩૬
રરા રટતાં રામને, કદી ન કરતો ભૂલ,
કાળ થતાં જન કારમો, એ આવે અનુકૂળ;
એ આવે અનુકૂળ, ધૂળ જે બીજું ધાર્યું,
સરવે અહિંઆં રહે, મૃત્યુ થાતાં પરવાર્યું.
સ્વર્ગ તણો સંધાત, સંગ તું તેનો કરજે,
કદી કરિશમાં ભૂલ, રામ રરા તું રટજે. ૩૭
લલ્લા લાંચ ન ચાલશે, કદી કાળની પાસ,
કારભારિ સમ કૂડિયા, નથી કાળના દાસ;
નથી કાળના દાસ, પાસ પૈસા લઇ આલે,
લલચાશે ન લગાર, ચંડપ તુજ કર લઈ ચાલે.

લાખોના કદિ માલ, હેમ કે હીરા દે તું,
કદી કાળની પાસ, લાંચ લક્ષા નથિ લે તું. ૩૮
વવ્વા વિશ્વે વો'રજે, સદગુણનો શણગાર,
તેથી કિર્તી તાહરી, વધશે અહીં અપાર;
વધશે અહીં અપાર, જનો સહુ મુખે વખાણે,
મરણ થતાં પણ તને, યાદ ઝાઝાં જન આણે.
એ સુખ અપરંપાર, એમ મરતાં મન ધરજે,
સદગુણનો શણગાર, વિશ્વમાં વવ્વા કરજે. ૩૯
શશ્શા તું સરણે જજે, સૃષ્ટીપતિને સાર,
મરણ થતાં તે તુજને, મોક્ષ તણો દાતાર;
મોક્ષ તણો દાતાર, ધાર મનમાં તું એને,
ભક્તિ સુધારસ પાન, કરી અક્ષય સુખ લેને.
જન્મ મરણની બીક, ટાળિને શરણે લેશે,
સૃષ્ટિપતિ સરવદા, સુખ શસ્શા બહુ દેશે. ૪૦
ષષ્ષા ષટ રિપુ તાહરા, દેહ તણા છે કાળ,
કાળનિ આગળ તે પડી, ભરે તારિપર ફાળ;
ભરે તારિપર ફાળ, એ વખત રે'મ ન આણે,
બાંધિ ગળામાં બંધ, ચાર કોરે સહુ તાણે.
તારો શો છે ભાર, શત્રુ જ્યાં છે હણનારાં,
દેહ તણા છે કાળ, ષટ રિપુ ષષ્ષા તારા. ૪૧
સસ્સા તેં સંગ્રામમાં, ઝાઝી મેળવિ જીત,
કસરતવાળો કાળ છે, કરે તારૂં વીપ્રીત;
કરે તારૂં વીપ્રીત, જીત મર મોટી મેળી,
રણસંગ્રામે લડી, સૈન તુજ નાખે ચોળી.
ડોળી જેવો દેહ, પ્રાણ હરિ પાછળ રાખે,
સંગ્રામે તુજ શરિર, કાળ સસ્સા કુટિ નાંખે. ૪૨
હહ્હા હય હાથી હશે, ભવ્ય રૂડા ભંડાર,
તે છોડીને ચાલવું, સ્મશાનમાં નિરધાર;
સ્મશાનમાં નિરધાર, કાષ્ટમાં વાસો લેવો,
ગરમિ ન ગોઠે જરા, એહને અગ્ની સે'વે

બાળી કરશે ખાખ, શરિર તારૂં સહુ સાથી,
ભવ્ય રૂડા ભંડાર, કે હશે હલ્લા હાથી. ૪૩
બળબળા રોખશે નહીં, કાળ આવિ કો વાર,
ચડપ લઇને ચાલશે, વખત નહીં દેનાર;
વખત નહી દેનાર, વાત કરવા નહિં દેશે,
દારાને દીકરા, સર્વ તુજ છેટાં રે'શે.
સુકૃત કે દુષ્કૃતો, સાથ સહુ તારાં થાશે,
કાળ આવિ કો વાર, નહી બળગા રોકાશે. ૪૪
સંવત સત ઓગણિશને, ઓગણચાલિનિ સાલ,
આસો શુદની પાંચમે, રચના રચી રસાળ;
રચના રચી રસાળ, બાળ ને બુઠ્ઠા વાંચે,
ભોળપમાં ન ભમાય, કાળનિ ઝાળથિ ત્રાસે.
કરે નિતીનાં કામ, હામ હૈયામાં ધારી,
આપી દિનને દાન, કરે ભક્તિ સુખકારી. ૪૫

ઉપેંદ્રવજ્રા છંદ.

મળ્યો તને માનુષ દેહ રૂડો, લિધો નહીં લાવ બન્યો તું કુડો;
તું લોભ ને લાલચમાં તણાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૪૬
અતી ઇશે તું પર મે'ર કીધી, રિદ્ધી અને સિદ્ધિ વિશેષ દીધી;
તથાપિ તેથી કદી ના ધરાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૪૭
ઘરે રૂડા તેં હય હાથિ રાખી, સુતો ન સુખે કદિ રાત આખી;
તું નિત્ય તે દુઃખ વિષે દમાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૪૮
બગી વિષે બેશ બની તું બેઠો, કદી ન માંડયો પગ તેં જ હેઠો;
રહ્યો તું સૌનાથિ સદા સવાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૪૯
બનાવિને સેજ રૂડી રૂપાળી, સુતો સુખે તેપર રાત સારી;
તથાપિ ચિત્તે કદિ ના ધરાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૫૦
ઉદાસ તું આઠ પહોર રે'તો, કદી સુખી મૂખ થકી ન કે'તો;
ધંધાથિ તું લેશ નહીં ધરાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૫૧
કુડું કથી કૈક પ્રકાર પાપી, કરી કમાણી ન ડર્યો તથાપિ;
તું લેખમાં લક્ષપતી લખાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૫૨

દમી દમી દેહ વિશેષ દામ, કર્યાં, કર્યું ના કદિ શુભ કામ;
થયો તું શ્રીમંત થકી સવાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૫૩
કરી કુડાં કૃત્ય કિધી કમાણી, તથાપિ તારી મતિ ના ધરાણી;
ધરા વિષે કો દિ ન તું ધરાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૫૪
બનાવિ તેં બેશ હવેલિ ભાઇ, કર્યો અતી ખર્ચ હમેશ ત્યાંઇ;
ન નીમ તેં ખર્ચ તણો રખાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૫૫
રૂડિ કરી તેં ફુલિ ફુલ વાડી, જતો અભીમાન ધરી તું દા'ડી;
ખીલેલ ફૂલો નિરખિ ફુલાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૫૬
ફુલ્યો ફુલેલાં ફુલ જોઇ જાઇ, કિધો નવીચાર કદાપિ કાંઇ;
તું ખીલતાં ફૂલપરે ફુલાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો ૫૭
ખિલે ફુલો ને ખરિ જાય ખાંતે, નવી કળી પાછિ થતી પ્રભાતે;
વિચાર તારે દિલ તે ન આવ્યો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૫૮
થવું જવું સૃષ્ટિનિ રીત જાણી, કરી ન કો દી જગમાં કમાણી;
અસત્ય પંથે હરનીશ ધાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૫૯
પ્રિતી ધરી તેં પરનાર સાથે, અપાર નાણાં ખરચ્યાં કુવાટે;
તું ફંદમાં ફોગટનો ફસાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૬૦
ગણી ગુણીકા ગુણવાળિ આપે, ભલી ગણી મોહિ રહ્યો તું જાતે;
વિશ્વાસ તેનાપર તેં રખાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૬૧
લુંટાવિ તેને અતિ લક્ષ્મિ દીધી, શું જાય તેની ન તપાસ કીધી;
ઠગાઇથી દુષ્ટ સદા ઠગાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૬૨
વિવાહ તેં સૂત તણાજ કીધા, [1]વસૂ અતી વાપરિ ત્યંજ દીધા;
પ્રવાહ તું વાહ તણે તણાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૬૩
થયો ખુશી મંડપ માંડિ મોટો, અપાર તેં ખર્ચ કિધોજ ખોટો;
જુઠો ન તે તુજ મને મનાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૬૪
વરા કર્યા વીત અપાર ખર્ચી, સુવાત જીભે નહિં કોદિ ચર્ચી;
તું દીનની વા'ર વિષે ન ધાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૬૫
જુગારિ જારી તણિ પ્રીત ધારી, અપાર આપે ખરેદી ખુવારી;
ખુવારિના ખર્ચ વિષે ખપાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૬૬

૧ પૈસા.

સલાહ સારા જનની ન માની, સુધર્મ રસ્તે ન ધરાણિ પાની;
અધર્મમાં અંધ બની તું ધાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૬૭
ગરીબને દાન કદી ન દીધું, કદાપિ કોનું નવ સારૂં કીધું;
કિર્ત્તી મુકી કાજળ [1]ઓઘ સાંચો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૬૮
નહારિ નારી તુજ પાસ નાચી, ઇનામ આપ્યું દિલમાંહિ રાચી;
કદી ન વારે દિનની તું ધાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૬૯
સુકૃત્યના ફંડ વિષે કદાપી, પ્રપંચિ તેં પાઇ ન એક આપી;
લુચ્ચાઇના માર્ગ વિષે લુંટાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૭૦
ભજ્યા ન કોદી ભગવાન ભાઇ, પુણ્યે કદી પાઇ ન તેં અપાઇ;
પરોપકારે ન તું પાપિ ધાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૭૧
નિચા ગણીને ગરિબો તજ્યા તેં, શ્રિમંતને શ્રેષ્ટ ગણી ભજ્યા તેં;
ગરીબનો ગૂણ કદી ન ગાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૭૨
નિરાશ્રિતોને નહિ દાન દીધું, [2]પિયૂશ જ્ઞાનામૃતનું ન પીધું;
ન ગૂણિના ગ્રંથ વિષે ગવાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૭૩
તું અન્યનું સારૂં થયેલ જોઇ, બહૂ દિલેથી બળતો તું રોઇ;
ભંડાર તેં ભુંડપનો ભરાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૭૪
મિઠાશના વાક્ય મુખે ન બોલ્યો, બની અતી દુષ્ટ તું દીલ ડોલ્યો;
સુવેણુ કોઠાર ન સંઘરાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૭૫
અધર્મનો માલ અપાર લીધો, સુધર્મનો સંગ્રહ તેં ન કીધો;
અધર્મથી અધ તું ના ધરાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૭૬
વિશ્વાસિને ઘાતક ઘાત દીધી, કદી ન શુભાશિષ કોનિ લીધી;
જગે ન તેં સૂજશ સંઘરાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૭૭
જગે મુવો તું કહિ મારૂં મારૂં, વિચાર તેમાં શું હિસેછ તારૂં;
ભલો ન તેં ભાગ જગે રખાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૭૮
પ્રપંચની જાળ સદા બિછાવી, તું બેસતો તેપર નિત્ય આવી;
અજાણતે જાળ વિષે ફસાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૭૯
દગો કરી કૈક જનો હણ્યા તેં, મહાન પાપો હલકાં ગણ્યાં તેં;
ન પાપનો પાર જગે રખાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૮૦

---

૧ ઢગલો. ૨ અમૃત.

અપાર અંકાર દિલે તું લાવ્યો; ફુલ્યો તું પાપીજનનો ફુલાવ્યો;
શિરે બહુ ભાર ભુંડો ભરાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૮૧
ઉમંગ અંગે ન ધર્યો કદાપી, બન્યો કુડાં કૃત્ય કરી તું પાપી;
સુધર્મનો બોધ નહીં ચખાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૮૨
ત્રિકાળ સંધ્યા કરિ નેક રીતે, સદા રહ્યો બ્રાહ્મણની તું રીતે
ન બ્રહ્મનો ભેદ કદી ભણાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૮૩
હવેલિયે દોડિ હમેશ જાતો, કદી ન તું દર્શન વીણુ ખાતો;
તું ચોર ઠાકોર થકી ઠગાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૮૪
ટિલાં કરીને તું ત્રિકાળ ભાઇ, જતો તું મંદીર હમેશ ધાઇ;
ન ભેદ તે દર્શનનો જણાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૮૫
હરામની દાનત દીલ રાખી, પ્રપંચ વૃત્તી નહિં છોડિ નાખી;
પ્રપંચ તેં પેટ વિષે પચાવ્યો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૮૬
ન પાઇ પુણ્યે કદિ તેં અપાઇ, કપાળમાં પાપિનિ છાપ સાહી;
ન ડાઘ તેં છાપ તણો કઢાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૮૭
ગરીબને આશ્રય તેં ન આપ્યો, કુપંથ તેં પાપિ ન કોદિ કાપ્યો;
તું નિત્ય પાપી ગુરૂથી ઠગાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૮૮
ન સત્ય તુંને મળ્યું કોઈ આંહીં, અસત્યમાં તેથિ રહ્યો ભરાઇ;
ભુંડા ગુરૂથી નિત ભોળવાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૮૯
ન દેશની દાઝ કદાપિ ધારી, થયો ખુશી ના અરિને વિદારી;
સ્વદેશ કલ્યાણ વિષે ન ધાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૯૦
બક્યો બહુ જીભ થકી નઠારૂં, અજાણતાં કોનું ન કીધું સારૂં;
કરી નઠારૂં ચિત તું ફુલાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો, ૯૧
મળ્યા તને લોભિ ગુરૂ લબાડી, બન્યો તું આપે અતિશે અનાડી;
ન સ્વાદ શાંતી સુખનો ચખાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો ૯૨
કંઠે ધરી કાષ્ટનિ મોટિ માળા, બતાવવા ભક્તિ તણાજ ચાળા;
વિચાર ખોટા દિલમાં ભરાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૯૩
બતાવવા નીતિ અપાર રાખી, થતો ખરો ભાષણ મૂખ ભાખી;
લબાડિ લોકો મહિં તું ગણાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૯૪
મુખે થકી રામનું નામ લીધું, ન શુદ્ધ તેં ભીંતર કાંઇ કીધું;
ન બ્રહ્મનો ભેદ તને જણાયો, કહે શું સાચું જગમાં કમાયો. ૯૫

ઇંદ્રવિજય છંદ.

કામિ હરામિનિ સોબત ધારિ તું, ફોગટ રોજ ફર્યો બનિ કામી,
નામિ નવોર કહિ વસુધા મહિં રોજ રઝ્યો રખડી બદનામી;
હાલ ભુંડે ભટકયો ભવમાંહિ કહિ નહિં ગૂણ કથ્યા બહુનામી,
લેશ લિધો નહિં સાર જગે ઉલટી મુડિ ગાંઠ તણી પણ વામી. ૯૬
કો દિન ખૂશિ થયો ન ખરો કદિ સંત તણા પગમાં શિર નામી,
પાપ અપાર કર્યાં જગમાં નહિં દાનત કો દિન છોડિ હરામી;
રોજ કુટી કુથલી સહુની બહુ નીંદિત કામ કર્યાંજ કુકામી,
લેશ લિધો નહિં સાર જગે ઉલટી મુડિ ગાંઠ તણી પણ વામી. ૯૭
કો દિન શાંત બન્યો નહિ ભ્રાત સુજ્ઞાન વિદ્વાનનિ પાસથિ પામી,
ધારિ અતી અભિમાન તું અંતરમાંથિ બુરી મતિ કો દિ ન વામી;
મેલ તજ્યો નહિં તેં મનનો ન ભજ્યા કદિ અંતર અંતરયામી,
લેશ લીધો નહિ સાર જગે ઉલટી મુડિ ગાંઠ તણી પણ વામી. ૯૮
લક્ષ્મિ મળી મુજને હું રૂડો સહુતો મુજથી ડરશે શિર નામી,
મારિ અપાર સત્તા હું કરૂં બહુ હુંથિજ આ જગની સ્થિતિ જામી;
સર્વ તણું બુરૂં હું કરૂં તો પણ આંખ ઉંચી કરશે ન હું સામી,
લેશ લિધો નહિં સાર જગે ઉલટી મુડિ ગાંઠ તણી પણ વામી. ૯૯
જારિ રમ્યો તું કુનારિનિ સાથ થયો ખુશિ તું વિષયા સુખ પામી,
કૈકનિ લાજ લુંટી ધન આપિ ન રાખિજ પાપ વિષે જરિ ખામી;
અંધ બન્યો વિષયા સુખમાં સુખ માનિ લિધું દુખ માંહિ હરામી,
લેશ લિધો નહિ સાર જગે ઉલટી મુડિ ગાંઠ તણી પણ વામી. ૧૦૦

સવૈયા એકત્રીશા.

શુધ્ધ શિખામણ આપું તે સમજીને મનતું ચિત વિચાર,
આ સંસાર અસાર વિષે નરકો નથિ અમર અહીં રે'નાર;
મિથ્યા મનુષ્યોં કરે પ્રયત્નો ગાય નહીં પ્રભુના ગુણ ગાન,
ક્ષણ ભંગુર સંસાર ગણી મન ભજ તું ભાવ ધરી ભગવાન. ૧૦૧
બાળાપણ તો ખોયું રમતાં કરી ન તેની કશિ દરકાર,
જોબનમાં જરનો મદ આણી ફર્યો ફિકર તજિને તું ગમાર;
બહુકી ચાર દિવસ જોબનની જાતાં વાર નથી હેવાન,

ક્ષણુ ભંગુર સંસાર ગણી મન ભજ તું ભાવ ધરી ભગવાન. ૧૦૨
બુઢ્ઢાપણુમાં ભાન ગયું ન રહી જરિ દેહ તણી દરકાર,
ભૂલ્યો મન આ ભવમાં તુંતો ભજ્યા નહિં કદિ વિશ્વાધાર;
મરણુ પછી ગતિ શી છે તારી તે વિચાર મન તજિ અભિમાન,
ક્ષણુ ભંગુર સંસાર ગણી મન ભજ તું ભાવ ધરી ભગવાન. ૧૦૩
પૃથ્વી પર જન્મી તેં પાપી કીધાછે [1]અઘના [2]અંબાર,
તારા મનમાં ગણુતિ નથી પણુ કેમ વિસારે જગદાધાર;
આખર અવનિં તજિ જાતાં તું હાથે કરિને થૈશ હેરાન,
ક્ષણુ ભંગુર સંસાર ગણી મન ભજ તું ભાવ ધરી ભગવાન. ૧૦૪
કઇક તણું લુંટી છુંદીને લીધું ધન ન લગાડી વાર,
કદી ન તજિયાં ગરીબ ગણિને લાખ રીતે કરતાં પોકાર;
દયા ન આવી તુજ દિલમાં કરતાં એવા જનને હેરાન,
ક્ષણુ ભંગુર સંસાર ગણી મન ભજ તું ભાવ ધરી ભગવાન, ૧૦૫
જર જગમાં જનનું તેં છેતરિ ભાવ થકી ભરિયો ભંડાર,
પર ઉપકાર વિષે નવ ખરચ્યું પ્રીત ધરીને દ્રવ્ય લગાર;
નથી જાણુતો જાવું એકલું મેલી ધન ભંડાર નિદાન,
ક્ષણુ ભંગુર સંસાર ગણી મન ભજ તું ભાવ ધરી ભગવાન. ૧૦૬
મારૂં મારૂં કરિ ભેગું કર્યું તેમાં તારૂં નથી લગાર,
તારે તારૂં કરવું હોયતો પ્રીતે કર તું પર ઉપકાર;
જાણુ જરા જર તારી સાથે કદી નહીં આવે નાદાન,
ક્ષણુ ભંગુર સંસાર ગણી મન ભજ તું ભાવ ધરી ભગવાન. ૧૦૭
મરણુ પછી કરશે પ્રભુ તારા પાપ પુન્યનો ખરો તપાસ,
જોર કરી જમડા ઝાલીને પ્રીતે લઇ જાશે પ્રભુ પાસ;
કોણુ ધણી તારો તે વેળા હમણુાંથી ધર તેનું ધ્યાન,
ક્ષણુ ભંગુર સંસાર ગણી મન ભજ તું ભાવ ધરી ભગવાન. ૧૦૮
પોથી કાઢે પાપ પુન્યની જોશે તેમાં તારૂં નામ,
પાપ અપાર કર્યાં તે ઉધર્યાં જમે નહિ પૂન્યજ કો ઠામ;
શિક્ષા કરશે સ્નેહ થકી પ્રભુ ત્યારે તુજને થાશે ભાન,

---

૧ પાપ, ૨ ઢગલા,

ક્ષણુ ભંગુર સંસાર ગણી મન ભજ તું ભાવ ધરી ભગવાન. ૧૦૯
પર ઉપકાર પ્રિતે કર તો મળશે સુખ તુજને અપરંપાર,
પ્રીત ધરીને પાસ રાખશે પ્રભુ અળગો કરશે ન લગાર;
ભજ માટે તું ભવ તારણુને લલ્લુની વિનતી ધરી કાન,
ક્ષણુ ભંગુર સંસાર ગણી મન ભજ તું ભાવ ધરી ભગવાન. ૧૧૦

શાર્દુલાવિક્રિડિત છંદની ચાલ.

ભુંડા કાળ કરાળ આપું ઠપકો, હું શો તને આ સમે,
હેતુને દિલદાર યાર હરિને, શું લોકને તું દમે;
હીરો ગૂણુ તણો હતો અવનિમાં, તેને ભુંડા તેં હર્યો,
લાખોનો પાળક જતાં દુઃખ થશે, વીચાર એ ના કર્યો. ૧૧૧
કાળા કાળનિ ઉપમા જન સહુ, આપે તને આકરી,
તે ખોટી તલબાર હું નવ ગણું, મેં જાણી સાચી ખરી;
કાળાં કૃત્યની ટેવ કાળ તુજને, જે આદિ છે પડી,
ફૂલેલાં કરમાવવા કુસુમ તુ, આવેછ ઘોડે ચડી. ૧૧૨
જેના ઉજ્વળ કામથી જગતમાં, જે સર્વ સ્થળમાં છતા,
જેનું સૂજશ વાન નામ સુણિને, આનંદ સૌ પામતા;
જેની કિર્તિ તણુંજ કિરણો, પૃથ્વી વિષે પાથર્યાં,
એવાનાં સત કાર્ય ને સુજશ તેં, તારે દીલે ના ધર્યાં, ૧૧૩
જેના સદગુણુથી હમેશ બનતા, સંતોષિ નારી નરો,
હેતુ જાણી હજાર વાર જન સૌ, લેતાં હતાં આશરો;
વિદ્વાનો તણિ વા'ર સાર કરવા, જે હામ હૈયે ધરી,
દેતા દાન ગુમાન કોદિ હૃદયે, જેણે ધર્યું ના જરી, ૧૧૪
એવા કૈક નરો હણ્યા તદપિ તું, ભૂખ્યો ભુંડા ના મટયો,
પામે નિત્ય જુવાનિમાં નવિનતા, તારો જુસ્સો ના ઘડયો;
જીત્યા તેં સહુને તથાપિ તુજને, કો વીરતો ના મળ્યો,
કોયે ના જિતનાર યાર મળિયો, જુસ્સો ન તારો ટળ્યો. ૧૧૫
માન્ધાતાદિ મહીપતી મલપતા, જેથી રિપૂ કાંપતા,
જે શરા સમરાંગણે ચમકતા, યુધ્ધે થતા જે છતા;
એવાને પળ વારમાં કુટિલ તેં, પાપી બની પાડિયા,

તારા પ્રાણ હર્યા ન કો શુર વિરે, આધીન તારે થયા. ૧૧૬
ભારે ભીમ સમાન ભારત વિષે, ખાનાર કો ના હતા,
રાજા રાવણ કુંભકર્ણ સરવે, તે આરંમાં છે છતા;
સૌએ ખાધું અનાજ ખાજ ગણિને, તો આજ વખણાયછે,
લીધો ભોગ પતીત તેં મનુષ્યનો, તો આજ નીંદાયછે. ૧૧૭
જ્યારે સૃષ્ટિ બનાવી સાર પ્રભુએ, છેલો તને છે ઘડયો,
પાપી કૃત્ય થયેલ દુષ્ટ તુજથી, વીચાર અંતે કર્યો;
જો હું અન્ય ઘડીશ આથિ વધતો, તો દુષ્ટ કે'શે મને,
નાખ્યા ધોઈ તને ઘડી કર પછી, શું દુષ્ટ કે'વું તને. ૧૧૮

પતિવ્રતા સ્ત્રીના ધર્મ—કવિત્ત.

વનિતાનો ધર્મ તો વિશેષ કરીને વિવેક,
પતિવ્રત પણામાં અતિશે ચિત રાખવું;
સારા સારા શબ્દ વદી સ્વામીને સુખી કરવો,
કદી ભૂલથી ભામાએ ભુંડું નહીં ભાખવું.
સ્વામીતણો બોલ સદા પાળવો પ્રીતે કરીને,
કંથ તણું કે'ણ કોઈ કાળે ન ઉથાપવું;
સદગુણ શીખી કરી અતી બોધ અંગ ધરી,
પત્નિએ જરૂર અતી પતિ વ્રત પાળવું. ૧
પતિવ્રત એતો ખરૂં રૂપ તો છે પ્રેમદાનું,
પતિવ્રત વિણ પત્ની તો નઠારી જાણિયે;
પતિવ્રત રૂપીતો પોશાક સારો પ્રેમદાનો,
તે વિના નારી નઠારી અંતરમાં આણિયે.
પતિવ્રત વિણ પત્ની પૃથ્વીમાં નઠારી સદા,
સ્વામી ભક્તિ વિના નહીં શામાને વખાણિયે;
રૂપે તે અધીક શોભે પતિવ્રતા હોય નારી,
ભૂષણ ભામનીનું પતિવ્રત પ્રમાણિયે. ૨
પ્રભાતમાં ઉઠીને તો પ્રેમદાએ પ્રીતે કરી,
વાસણ વગેરે લઈ વા'લ ધરી માંજવાં;
ગોઠવવાં પછી ઘરમાંહીં ધરી ધીર અંગ,

શોભે જે રીતે [1]સદન એ રીતેથી રાખવાં.
શોભાવવું સારી રીતે સદન [2]શામાએ રોજ,
ઝાડી ઝપટી જાળાં જરૂર કાઢી નાખવાં;
શરીર અતિશે સાફ રાખનાર રામાએ તો,
ઘર સર સામાન અતિશે સાફ રાખવાં. ૩
ઓછું કે અધીક મળે, કે કો દીન નવ મળે,
તો કદી અંતર માંહીં ક્રોધ નહીં આણવો;
ધાર્યા કરતાં જો કોઇ દીવસ વધારે મળે,
તોય કદી તન માંહી ગર્વ નહીં ધારવો.
મળે ન માગેલી ચીજ કંથ પાસે કોઇવાર,
કરી વઢવાડ કંથ ઉદાસી ન રાખવો;
ઇશ્વર ઇચ્છાથી મળે કંથની પાસેથી કાંઇ,
તેમાં અતી વા'લ ધરીને સંતોષ માનવો. ૪
ઇશ્વર પ્રમાણે ગણી કંથને આધીન રે'વું,
જેમ લક્ષ્મીજી સદાય ઇશની શેવા કરે;
તેવી રીતે સેવા કરી કંથ કાય ખુશી રાખે,
તો તેને સતી કે'વામાં આંચકો ન કો ધરે.
વિશ્નુ લોક માંહીં જેમ ઇશ સાથે સુખ પામે,
લક્ષ્મીજી રૂડી રીતેથી પતિવ્રત આદરે;
તેમ તે અતિશે સુખ પામે પતી ભક્તિએથી,
સ્વર્ગ તુલ્ય સદા સુખ આ લોકમાં તે ધરે. ૫
ઘર તણો સામાન અતિશે સાફ રાખી કરી,
ગોઠવીને શુભ રીતે ગેહ માંહિ રાખવો;
ચતુરાઇ ચિત ધરી હર્ષ અતી હૈયે આણી,
નકામો ખરચ ઘર માંહિં ન આદરવો.
સાસુ સસરાને નિત્ય પાય લાગી પ્રેમદાએ,
જેમ તેને સુખ થાય તે ઉપાય કરવો;
કંથને આધીન રે'વું કામનીએ કોડ ધરી,
એકલાં રે'વાનો ન ઉપાય ઉર ધરવો. ૬

---

[1] ઘર. [2] સ્ત્રી.

નાનપણમાં નારીએ પીતાની આજ્ઞામાં રે'વું,
જુવાનીમાં પતી તણી આજ્ઞા નિત્ય પાળવી;
સ્વામી નવ હોય ત્યારે સુત તણી આજ્ઞા પાળી,
એકલાં રે'વાની દુર મતી દૂર ટાળવી.
એકલાં રે'વાથી પતિ પીતા તણા કૂળ બેને,
લાજ લાગે માટે રામા એકલી ન રાખવી;
કાપી કુટુંબ કુસંપ વિશેષ વધારી સંપ,
કામનીને કોડથી કુટુંબ સાથે રાખવી. ૭
પતિની આજ્ઞા સિવાય યજ્ઞવ્રત ઉપવાસ,
દર્શનનો ડોળ કદી દીલમાં ન ધારવો;
પતીતણી પુજા થકી શામાને તો સ્વર્ગ મળે,
માટે અંગનાએ બીજો ઉપાય ન કરવો;
પતિવ્રત રૂપી વ્રત પાળી નિત્ય પ્રેમદાએ,
સ્વામીની શેવાનો નિત્ય ઉપાય આદરવો;
જેથી જગમાં ને સ્વર્ગ માંહીં તેને સુખ મળે,
માટે જુવતીએ બીજો ધર્મ ન આચરવો. ૮
શુભ સ્થીતી માંહીં સ્વામી શે'ર માંહીં વસે સદા,
કે નઠારી હાલતથી વગડામાં તે રહે;
હોય શુભ સ્વભાવ કે જો હોય નઠારો પણ,
કંથને કડવું કે'ણ કોઇ કાળે નવ કહે.
પણ જે પત્નિને પતી પર પ્યાર હોય સદા,
તેને તો આ લોક નિત્ય ભલી મુખથી કહે;
આ લોકમાં અધીક આનંદ નિત્ય તેને મળે,
પણ પર લોક માંહીં ઉત્તમ ગતી લહે. ૯
સ્વભાવ જરાય સારો હોય નહીં સ્વામી તણો,
આચરણ અધીક ખરાબ જો ચિતે ચહે;
ધનહીન હોય સદા ધીઃકારવા જોગ તોય,
સારી શામા કોઇ દીન ધીઃકાર નહીં કહે.
નાથ અતી હોય કદી નાદાર શરીર માંહીં,
તોય અતી દૈવત જાણીને ચિતમાં ચહે;

ભામની ભલીનું ચિત સ્વામીની શેવામાં રહે,
સાબાશ સાબાશ શામાં સર્વે મુખથી કહે. ૧૦
સારા સારનો વિચાર હોય નહીં સ્વામી માંહી,
ગુણને ગંભીરતા શરીરમાં ન ભાળીયે;
વિદ્યા કોઇ જાતતણી શીખ્યો નહીં વા'લ ધરી,
તોય તેને તુચ્છ ગણી કદીએ ન ટાળીયે.
પર વનિતામાં કદી આશક તે કંથ હોય,
તોય તેનું વેણ કદીએ નહીં ઉથાપીયે;
દેવની પેઠે સદાય અંગનાએ આરાધવો,
ગમે તેવો હોય પણ [1]તાજ કરી સ્થાપીયે. ૧૧
સારી નારો તણી પ્રીતી કરવી પતિ વ્રતાએ,
નઠારી નારીની પ્રીતી કદી નહીં કરવી;
માલણ ધોબણ કે વ્યભિચારણ હોય રામા,
તે તણી પ્રીતી કીધાની હોંશ નહીં ધરવી.
પાખંડી નારી નઠારી દીયે શીખામણ તેથી
તેની પાસે પતીતણી વાત ન ઉચરવી;
દુઃખ દૂર કરનાર દાઝને દબાવનાર,
એવી મળે નાર તેની પ્રીતી નિત્ય કરવી. ૧૨
વિવેકને વાપરી વિશેષ દ્વેષ દુર કરી,
સાસુ સસરાની સાથે પ્રીતી અતી રાખવી:
નણંદની સાથે નેહ વિશેષ વધારી કરી,
[2]ગેહતણી ગુપ્ત વાત બા'ર નહીં કરવી.
વદવી વિશુદ્ધ વાણી જાણે જન જેમ શાણી,
કુડ કપટની વાણી દૂર કરી નાંખવી;
પતી સાથે રાખી પ્રીતી પાળવી સદા સુનીતી,
નઠારી નીતી નારીયે દીલમાં ન રાખવી. ૧૩
પતિ ખુશી હોય ત્યારે પોતે પણ ખુશી રહે,
ખેદમાં દેખી પતિને ખેદયુક્ત થાયછે;

---

૧ મુગટ. ૨ ઘર.

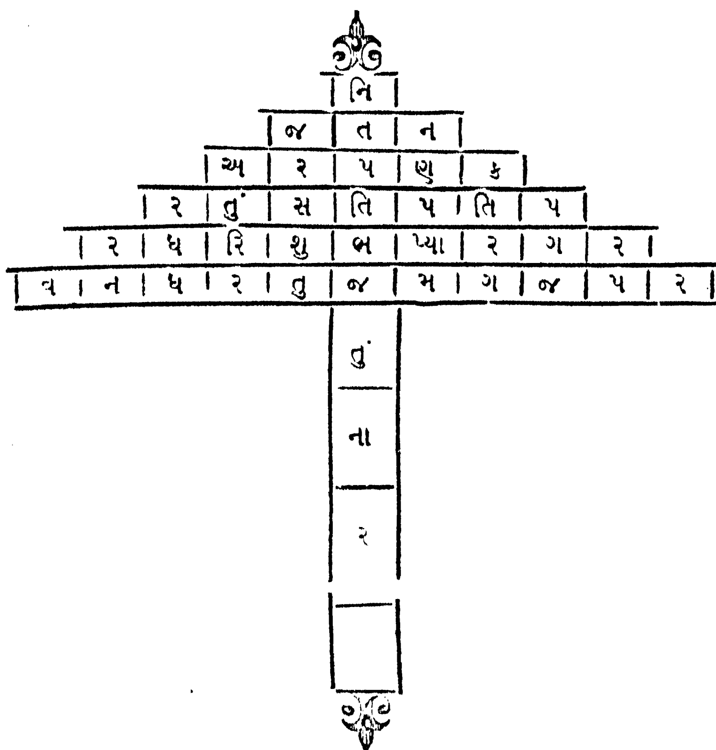
ખૂબ ખુશી રાખે સ્વામી મીઠા બોલ મુખ વદી,
કદી નહીં ક્લેશ લેશ મુખમાં જણાયછે.
સંપતીમાં અતી સુખ ભોગવે સ્વામીની સાથે,
વિપતીમાં પે'લી પોતે પડતી પેખાયછે;
[1]જગ્ગમિનનો સબંધ ધરે દ્રઢ રાખી મન,
ત્યારે પદ શ્રેષ્ટ પતીવ્રતાનું પમાય છે, ૧૪
નીંદા કોઇ તણી કદી કરવી ન કામનીયે,
ક્લેશ ને કંકાશ દીલ થકી દૂર કરવા;
[2]શ્વસૂરને સાસુ સાથે સંપ રાખે સારી શામા,
જેઠ છતાં ઉંચે નાદે શબ્દ ન ઉચરવા,
હાસ્ય કરી હલકાઈ જણાવે ન જન પાસે,
આજ્ઞા વિના [3]આલયથી જાય નહીં ફરવા;
ઉંચા આસનોએ કદી બેસે ન શ્વસૂર છતાં,
વદતાં નઠારૂં વેણ લાગે રામા ડરવા. ૧૫
બા'રથી દેખી પતિને આવતો આલય વિષે,
બાકી રહ્યું છે શું કામ તે વિચાર કરવો;
ખાન પાન કરવાં તૈયાર ચતુરાઇ ધરી,
મુખવાસ તણો થાળ કંથ પાસે ધરવો;
વદવાં વચન [4]મિષ્ટ કામનીયે કંથ પાસે,
જેમ બને તેમ તેનો શોક સઘ હરવો;
અનેક પ્રકાર તણી સેવા કરી [5]અંગનાયે,
પતી તણો પ્યાર નિજ ઉપર મેળવવો. ૧૬

દોહરો— છત્રપ્રબંધ.

નિજ તન અરપણ કર તું સતિ, પતિપર ધરી શુભ પ્યાર;
ગરવ ન ધર તુજ મગજપર, નિત પતિ ભજ તું નાર. ૧૭

---

[1] માછલું. [2] સસરો. [3] ઘર. [4] મીઠા, [5] સ્ત્રી.

છપ્પા.

શરિર રાખવું સાફ, નાહિને નિત્ય નારી,
શરિર રાખવું સાફ, ધર્મ પોતાનો ધારી;
શરિર રાખવું સાફ, લેપ ચંદનનો કરીને,
શરિર રાખવું સાફ, અંગ સૂવસ્ત્ર ધરિને;
વળિ સાફ રોજ ઘર આંગણું, રાખે જે પ્રીતે કરી,
સાફ શરિર તો રાખવું, હૈયે હેત અતી ધરી. ૧૮
સારાં કામો કરી, કંથને સૂખી કરવા,
ધરી વિનય ને વા'લ, નેહ અતિ પતિપર ધરવો;
સારાં વાક્યો વદી, કંથની શેવા કરવી,
ખરો ધરીને પ્રેમ, શુભ નીતી આચરવી;
કદી એક વાક્ય મનમાં ધરે, તો શામા સ્વર્ગે જશે,
સર્વે રીતે શેવા કરે, તે ઉંચું પદ પામશે, ૧૯

વનિતા તેનું નામ, ભલું જે પતીનું ઇચ્છે,
વનિતા તેનું નામ, શિયળ પાળે શુભ રીતે;
વનિતા તેનું નામ, અતી આચારજ પાળે,
વનિતા તેનું નામ, પતિહિતમાં ચિત ઘાલે;
વળિ વનિતા તેનું નામછે, સેવા સ્વામીની કરે,
આલોકે કિર્ત્તિ સદા, સ્વર્ગે ઉત્તમ પદ મળે. ૨૦
વનિતા તેનું નામ, કદી કુડું નવ બોલે,
વનિતા તેનું નામ, ગણે પતિ પ્રભૂને તોલે;
વનિતા તેનું નામ, કંથનું સારૂં બોલે,
વનિતા તેનું નામ, પેટ પડદો નવ ખોલે;
વળિ વનિતા તેનું નામ જે, કુડું કો બોલે કંથનું,
તજે તુરત તે જનને, નામ ન દે તે પંથનું. ૨૧

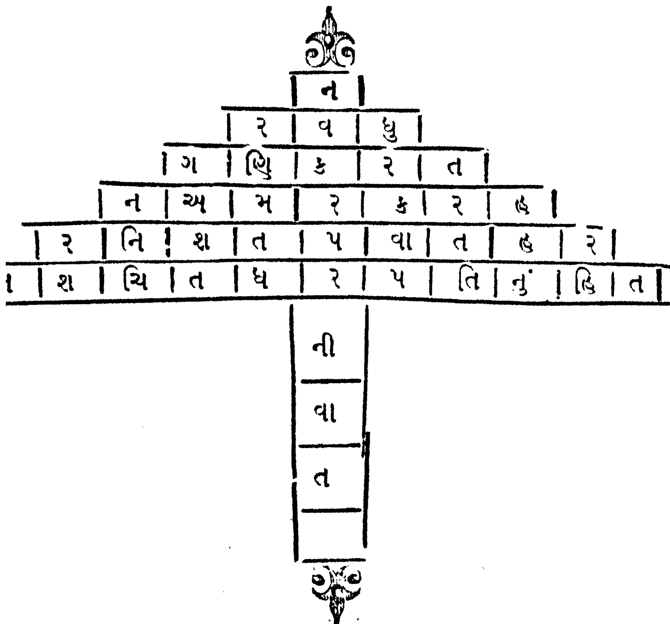
દોહરા.

તીર્થ કિધાની નારિને, જો ઇચ્છા ઉર થાય;
પતિ પાદોદક પાનથી, તિર્થ અધિક ફળ થાય. ૨૨
પતિને ગણવો પૃથ્વીમાં, વિશ્નુથકી વિશેષ;
શંકરથી શ્રેષ્ટજ ગણો, હલકો ગણો ન લેશ. ૨૩
હોય નપુંસક નર કદી, વૃધ રોગી કાં બાળ;
તોપણ આજ્ઞા તેહની, તોડો નહિં કો કાળ. ૨૪
દેવ પ્રમાણે દીલમાં, રાખો પતિપર પ્યાર;
સેવા કીધે સ્વામિની, ઉતરશો ભવપાર. ૨૫
સુંદર શબ્દ વદી મુખે, કરે સુખી પતિ આપ;
તે વામાનાં વિશ્વમાં, પ્રલય થાય સહુ પાપ. ૨૬
રૂપ અને લાવણ્યતા, વાળી નારિ વિશેષ;
મળશે સોમાં શોધતાં, પતીવ્રતા તો એક. ૨૭
તકરારી બાબત વિષે, તંત ન કરવો લેશ;
તંત કિધે ત્રિભુવન વિષે, ઉપજે કલેશ હમેશ. ૨૮
તરવું સ્રષ્ટી સાગરે, મનમાં રાખી ખંત;
સ્વામીની શેવા થકી, આવે દધિનો અંત. ૨૯
સેવા કીધે સ્વામિની, સૂખ શરીરે થાય;
ઉલટી રીતે વર્તતાં, દુઃખ દિલમાં દેખાય. ૩૦

મોક્ષ પામશે માનુની, પાળે જે પતિવ્રત;
નહિંતર નરકે સંચરે, મરતાં [2]મહિલા તર્ત. ૩૧
ભોજન પતિને ભાવતું, કરવા ધરવી હામ;
અણુ ગમતું અળગું કરી, કરવું સારૂં કામ. ૩૨
ખરાબ નજરે કો સમું, જુવે નહિં કોવાર;
ઉભી નવ રે' દ્વારમાં, પતીવ્રતા જે નાર.
મનસુખો એકાંતમાં, કરે નહીં કોવાર; ૩૩
પતિ આજ્ઞા પાળે સદા, પતીવ્રતા જે નાર. ૩૪
ધરિ વિશ્વાસ હ્દય વિષે, સેવા કરે અપાર;
દુઃખમાં દીલ ડગે નહીં, પતીવ્રતા જે નાર. ૩૫
સુખ સંપતિ અતિ સાંપડે, દુઃખ દિલમાં નવ થાય;
સ્વામીની શેવા થકી, સેંજે પાર પમાય. ૩૬

દોહરો—છત્રપ્રબંધ.

નર વધુ ગણિ કર તન અમર, કર હરનિશ તપ વાત;
હરનિશ ચિત ધર પતિનું હિત, નવ કર પરની વાત. ૩૭

કોણ નરકે જનાર છે.

ઉપેંદ્રવજ્રા છંદ

અધીક ઇર્ષા ઉર માંહિ ધારે, ભલું ન કોનું કરતોજ ક્યારે;
ભુંડાઈ ભંડાર વધારનારો, જરૂર તે નર્ક વિષે જનારો. ૧
કદાપિ કોનું નહીં સારૂં ભાખે, આટાટનાં આળ શિરેજ નાખે;
તથાપિ તે ત્રાસ ન પામનારો, જરૂર તે નર્ક વિષે જનારો. ૨
દયા દિલે દીન તણી ન ધારે, ગરીબ જાણી ચડતો ન વા'રે;
ખરેખરૂં તેહનું ખોદનારો, જરૂર તે નર્ક વિષે જનારો ૩
અપાર અંગે નિત ક્રોધ ધારે, હમેશ ક્રોધી મુખ વેણ ભાખે;
સકોપ કુપે અહિ બુડનારો, જરૂર તે નર્ક વિષે જનારો. ૪
હમેશ સારા જનનેજ જાણી, દુખી કરે દુષ્ટ વદી કુવાણી;
સુવાણિથી જે નહિં શોભનારો, જરૂર તે નર્ક વિષે જનારો. ૫
ન જાય ટંટાવિણ દીન ખાલી, નકામિ રાખે ઉર વાત ઝાલી;
કદી ન ટંટો દુર ટાળનારો, જરૂર તે નર્ક વિષે જનારો. ૬
અભક્ષને ભક્ષ તણો વિચાર, કદી ન ધારે દિલમાં લગાર;
અભક્ષ જે ભોજન ભક્ષનારો, જરૂર તે નર્ક વિષે જનારો. ૭
પિયે જઈ મદ્ય કલાલ હાટે, પડે પછી કેફ કરી કુવાટે;
સદા પ્રિતી કેફનિ રાખનારો, જરૂર તે નર્ક વિષે જનારો. ૮
જનો તણી વસ્તુ અપાર ચોરે, પડાવિ લે કાં લઇને જતો રે';
નકી જનોનું વિત ચોરનારો, જરૂર તે નર્ક વિષે જનારો. ૧૦
ન દેશનું હિત કરે કદાપી, ધરે નહીં દેશનિ દાઝ પાપી;
સ્વદેશનું શુભ ન વાંછનારો, જરૂર તે નર્ક વિષે જનારો. ૧૧
ગરીબને દાન જરા ન આપે, કદાપિ કોનું નહિ કષ્ટ કાપે;
અયોગ્ય જે દાનજ આપનારો, જરૂર તે નર્ક વિષે જનારો. ૧૨
વદે ન સાચું કરિ કોઇ વાર, કહે મુખે કે'ણ જુઠાં હજાર;
અસત્ય જે કો અહિં બોલનારો, જરૂર તે નર્ક વિષે જનારો. ૧૩
ન લોકની લાજ ઉરે વિચારે, જશે જગે લાજ ન એવું ધારે;
ન વ્યાજબી લાજજ રાખનારો, જરૂર તે નર્ક વિષે જનારો. ૧૪

---

૧ સમુદ્ર. ૨ સ્ત્રી

કરેલ પાછો ઉપકાર વાળું, ન એવિ જેને દિલ હોંશ ભાળું;
કરેલ વાળે નહિં ઉપકારો, જરૂર તે નર્ક વિષે જનારો. ૧૫
અનીતિથી જે નહિં ત્રાસ પામે, સદા લડે પ્રીતિથી નીતિ સામે;
ન નીતિથી જે જન વર્તનારો, જરૂર તે નર્ક વિષે જનારો. ૧૬
જુગારમાં લાભ અપાર જાણી, રમે હમેશાં અતિ પ્રીતિ આણી;
જગે વ્યભીચાર જુગાર વાળો, જરૂર તે નર્ક વિષે જનારો. ૧૭
દિલે ખરી ખોદણિ રોજ વા'લી, ફુટે સહુની કુથલીજ ઠાલી;
ખરા જનોનું નિત ખોદનારો, જરૂર તે નર્ક વિષે જનારો. ૧૮
પ્રભૂ ભજે ના દિલ ધારી પ્રીતી, ભિતી નહીં રાખી કરે અનીતી;
ન શક્તિ તેની કદિ માનનારો, જરૂર તે નર્ક વિષે જનારો. ૧૯
વિચાર શુભા શુભનો ન જેને, વખોડતો શુભ કરેજ તેને;
અશુભ જે અંતર ઇચ્છનારો, જરૂર તે નર્ક વિષે જનારો. ૨૦
રળે નહીં હોંશ ધરીજ અંગે, રળેલું બીજા તણું ખાય રંગે;
કમાઇ કોડી નહિં લાવનારો, જરૂર તે નર્ક વિષે જનારો. ૨૧
કદાપિ જો સ્વાર્થ જરા સધાય, કરી બુરૂં કોકનું રાજિ થાય;
ન સ્વાર્થ સાધી કદિ લાજનારો, જરૂર તે નર્ક વિષે જનારો. ૨૨
નિચા જનોનો નિત સંગ રાખે, ભુંડાઇનાં વેણ મુખેથિ ભાખે;
કદી ન સદ્ સંગત શોધનારો, જરૂર તે નર્ક વિષે જનારો. ૨૩
નચાવિ નિત્યે ગણિકા નઠારી, ખુશીથી વો'રે દ્રવ્ય દૈ ખુવારી;
પરોપકારે નહિં ખર્ચનારો, જરૂર તે નર્ક વિષે જનારો. ૨૪

પાળે તેનો ધર્મ.

ચોપાયા.

ઇશ્વરનું આરાધન કરવું, જાણી મનમાં મર્મ;
બીક રાખવી મહા પિતાની, પાળે તેનો ધર્મ. ૧
બ્રાહ્મણને આજ્ઞા એવી છે, કરવું નિજ ખટ કર્મ;
કોઇ કરે કો કરે નહીં એ, પાળે તેનો ધર્મ. ૨
નાસ્તિક બનિને કો નર હીંડે, જરી ધરે નહિં શર્મ;
મર્મ ન જાણે મહેશ કેરો, પાળે તેનો ધર્મ. ૩
કો જન ઓઢે પામરિ જોટા, કો જન ઓઢે ચર્મ;

કોઇ અડે છોવાઈ જાય છે, પાળે તેનો ધર્મ. ૪
ધર્મતણી નિંદા કરતાં કો, નર બનિ જાયે ગર્મ;
કો નિંદા આપેથી કરતા, પાળે તેનો ધર્મ. ૫
ઠાકોર પુજા કોઇ કરે છે, કો ન કરે તે કર્મ;
જે નરને જેવું ફાવ્યું તે, પાળે તેનો ધર્મ. ૬
કોઇ ગણે માતાને મોટી, પિતા ગણે કો પર્મ;
માતપિતા બંનેને માને, પાળે તેનો ધર્મ. ૭
વેદ પ્રમાણે કોઇક વરતી, નર કરતા નિત કર્મ;
કોઇ વેદ ઉપાને આંટે, પાળે તેનો ધર્મ. ૮
વૈષ્ણવ માંરાજોને આપે, ભોજન ગરમા ગર્મ
નીતિ અનીતી તેની ન જુવે, પાળે તેનો ધર્મ. ૯
કો જનના અંતરમાં આવે, ભૂતતણો તો ભર્મ;
સાચું માને તે નર તેને, પાળે તેનો ધર્મ. ૧૦
જગમાં જન મરજી પરમાણે, કરતા નિજ ખટ કર્મ;
લલ્લુ વારે તે નર મૂરખ, પાળે તેનો ધર્મ. ૧૧

મારે તેની તલવાર.

ચોપાયા.

રણમાં ચડિને જાયે લડવા, અંતર કરે વિચાર;
કાયરનું કંઈ વળે નહીં, મારે તેની તલવાર. ૧
અવનીમાં અવતાર ધરીને, કર વા'લો તુંકાર;
કાર ખરો કીંમત વાળો, મારે તેની તલવાર. ૨
રાંક જનો કઇ રાડો પાડે, પીડા પડે અપાર;
કો પીડા તેની ટાળે, મારે તેની તલવાર. ૩
રીબાતા રે' સદા પિડામાં, પામે નહિં કદિ પાર;
ટળે પિડા કયમ પ્રયત્ન વિણ, મારે તેની તલવાર. ૪
ભૂપતણા ભયથી કે પછિ, સંતાપે જો સરકાર;
અરજ કરે આવીને તો, મારે તેની તલવાર. ૫
સુધારાનો બોધ આપવા, કરે અનેક પ્રકાર;
એક આશ બોલે ન બને, મારે તેની તલવાર. ૬

વિધવા લગ્ન કરો ને વા'લા, એમ કરે ઉચ્ચાર;
વખત પડે સંતાઇ જાય, મારે તેની તલવાર. ૭
બડા બડા બોલે છે બોલો, તોલ કરે ન લગાર;
આપથકી નવ નિપજે કશું, મારે તેની તલવાર. ૮
કહે ખરા પણ કરે નહીં. વદનેથી જે વદનાર;
અસત્ય એ જન અવતરિયા, મારે તેની તલવાર. ૯
બાળલગ્નનો બહુ લોકો, ધારે અંતર ધીકાર;
પણ પોતે તેવું કરશે, મારે તેની તલવાર. ૧૦
અનેક એવા સૂધારા, કરવા અંતર વિચાર;
હીંમત હારે તો કયાંથી, મારે તેની તલવાર. ૧૧
શુરવિરનાં હથિઆર ધરીને, રણમાં જે લડનાર;
કશું કૃત્ય તેથી ન બને, મારે તેની તલવાર. ૧૨
રણ વગડામાં આપ એકલો, દુશ્મન હોય હજાર;
પણ ભેદીને પાર જશે, મારે તેની તલવાર. ૧૩
કુદી પડો મર કષ્ટ પડે, રણથી નવ હઠો લગાર;
લલ્લુ વાર લગાડો માં, મારે તેની તલવાર. ૧૪

ગઇવાળે ગોવાળ.

ચોપાયા.

કષ્ટ સહન કરિને કાયાયે, ઉઠે જે તતકાળ;
રણશીંગુ જઈ રણે વગાડે, ગઇ વાળે ગોવાળ. ૧
ધીરજ પયનું પાન કરીને, બુઠ્ઠા બનિને બાળ;
કાળ સમા સામા આવે પણ, ગઇ વાળે ગોવાળ. ૨
જમનો ભય જરિયે નવ રાખે, શું કરે કાળ કરાળ;
શીશ સમરપણ કરે શત્રુને, ગઇ વાળે ગોવાળ. ૩
ક્રોડ પ્રકારે કષ્ટ પડે પણ, મોતી ચરે [1]મરાળ;
મરાળને તો મોતિ મળે છે, ગઇ વાળે ગોવાળ. ૪
માટે મારા દેશી ભાઇઓ, ઉઠો તમે તતકાળ;
ડંકો દેશ વિષે ગજવો તો, ગઇ વાળે ગોવાળ. ૫

---

૧ હંસ.

બ્રુડાપ્ખોર થકી ન બને કંઈ, તે નરનું મોં બાળ;
દેશીને દુખમાં નાખ્યા શું, ગઇ વાળે ગોવાળ. ૬
બોલેલું પોતાનું પાળે, શિર મર આવે આળ;
દેશતણો દિકરો થઇ મંડે, ગઇ વાળે ગોવાળ. ૭
નાત જાતનો ભય નવ રાખે, ભય નવ ધરે ભુપાળ;
દેશ દુઃખમાં શીશ સમરપે, ગઇ વાળે ગોવાળ. ૮
ભેદ ન જાણે ભાષણનો ને, વો'રે ખોટાં આળ;
બાળ એની બુદ્ધીને તે શું, ગઇ વાળે ગોવાળ. ૯
કરશનદાસે કાબિલ થઇને, તોડી જમની જાળ;
માર્યા ઉપાને મા'રાજોને, ગઇ વાળે ગોવાળ. ૧૦
વૈશ્નવ જનમાં કાંઇક સુધારો, તેણે કરિ તે કાળ;
લુચ્ચાનો ભય ટાળ્યો ભારે, ગઇ વાળે ગોવાળ. ૧૧
નરમદ શૂરો રણમાં મંડ્યો, વાંકો ન થયો વાળ;
રણ સ્થંભ રોપીને રાણે, ગઇ વાળી ગોવાળ. ૧૨
મુંવા નરો સુધારા કેરા, વૈરી જાગ્યો કાળ;
લલ્લુ વીર ઉઠો હાકીતો, ગઇ વાળે ગોવાળ. ૧૩

કરણી પાર ઉતરણી.

ચોપાયા.

અવનીમાં તેં અંધ બનીને, કીધી પાપનિ કરણી;
અંતે ફળ એ આડું આવે, કરણી પાર ઉતરણી. ૧
સાચી જૂઠી વાતો જનની, વધુ વિશ્વે તેં વરણી;
તારે હાથે કશું ન આવ્યું, કરણી પાર ઉતરણી. ૨
લુચ્ચાની તેં સોબત રાખી, ભરી પાપની ભરણી;
ફળ નીપજશે તેનાં તેવાં, કરણી પાર ઉતરણી, ૩
[1]લુચ્ચી રાંડો રાખીને તેં, મારી પત્ની પરણી;
પાપ કશું તેં દિલમાં ન ગણ્યું, કરણી પાર ઉતરણી. ૪

---

૧ રાખેલી રાંડના કહેવાથી પોતાની પરણીયત સ્ત્રીને ઝેર દઇને મારી નાંખનાર એકને મેં જોયેલો છે.

વ્યભિચારને વાલો ગણિને, ફર્યો જગે જેમ ફરણી;
તને પાપનું પ્રભુ ફળ દેશે, કરણી પાર ઉતરણી. ૫
કંઇક ગરિબનાં ગળાં કર્યાં તેં, સુણિને ધ્રૂજે ધરણી;
તારા દિલમાં દયા ન આવી; કરણી પાર ઉતરણી. ૬
દ્વિજપર દ્વેષ અતીશય રાખી, નીંદા જૂઠી વરણી;
આખર આડું એહ આવશે, કરણી પાર ઉતરણી. ૭
ખાધું જેનું તેનું ખોધું, બનિને દુરા ચરણી;
શ્રીહરિ તારૂં કદી ન સાંખે, કરણી પાર ઉતરણી. ૮
સારૂં જોઇને બીજા જનનું, બળ્યો બળે જ્યમ અરણી;
ઉલટું તારૂં બને નઠારૂં, કરણી પાર ઉતરણી. ૯
હું છું મોટો મારૂં ચાલે, એવી વાતો વરણી;
પાર ન રાખ્યો જગે જુઠા તેં, કરણી પાર ઉતરણી. ૧૦
વંશ બિજાનો વધતો દેખી, અતિ બાળી આંતરડી;
જાશે વંશ જગેથી તારો, કરણી પાર ઉતરણી. ૧૧
સર્વે જનનું સારૂં ચા'વું, કરવી સારી કરણી;
લલ્લુ સ્વર્ગે તો સુખ મળશે, કરણી પાર ઉતરણી. ૧૨

અધુરો ઘટ છલકાય.

ચોપાયા.

જે જન મોટી જીત મેળિને, શુરવિર માંહી ગણાય;
પણ એંકાર કદી નવ આણે, અધુરો ઘટ છલકાય. ૧
શરિર વિષે સામર્થ્ય મળે નહિ, કામ જરી ન કરાય;
પણ મનમાં મગરૂબી રાખે, અધુરો ઘટ છલકાય. ૨
સાગરમાં બહુ [1]સલિલ ભર્યુંછે, પાર ન કદી પમાય;
પણ તે સ્થિર નદિઓ છલકેછે, અધુરો ઘટ છલકાય. ૩
પંડીત પુરો પ્રવિણ બને પણ, કદિયે કંઇ ન કળાય;
અર્ધ દગ્ધ અથડાય બધે સ્થળ, અધુરો ઘટ છલકાય. ૪
સારાનું નરસું કદિ કરીયે, મન નવ ગણે જરાય;
પાપી પ્રાણ હરે જોતામાં, અધુરો ઘટ છલકાય. ૫

---

૧ પાણી.

લક્ષ્મીવંત બની રે' સાદો, બડાઇ તેથી ન થાય;
ભીખારી ભપકો બહુ મારે, અધુરો ઘટ છલકાય. ૬
સકુળ તણી શામાથી સર્વે, ધણિનાં કામ કરાય;
દુષ્કુળની રામા લડતી રે', અધુરો ઘટ છલકાય. ૭
મોટા જન મન વૈર ન રાખે, શાંતી ધરે સદાય;
દુષ્ટ ધરે નિત વૈર હૃદયમાં, અધુરો ઘટ છલકાય. ૮
આંબો ફળ આવ્યાથી નિત્યે, નીચો નમતો જાય;
એરંડો ઊંચો ફળ આવ્યે, અધુરો ઘટ છલકાય. ૯
પ્રસાદિત કવિ કદિ ન પ્રકાશે, નિજ કવિતા જ્યાં ત્યાંય;
ડોળ ઘાલુ કવિ લવતો હીંડે, અધુરો ઘટ છલકાય. ૧૦
ક્ષમાવંત કદિ ક્ષણુમાં કોપર, ક્રોધ કરે ન જરાય;
લલ્લુ કે' તામસિ તપે છે, અધુરો ઘટ છલકાય. ૧૧

જણુનારીને જૂતી.

ચોપાયા.

કામ કુડાં કીધાં તેં કપટી, ધન લીધું બહુ ધૂતી,
સારે રસ્તે કદી ચડ્યો નહિં જણુનારીને જૂતી. ૧
બન્યો બાયલો બળહિણુ તું તો, સૈના મારી સૂતી;
શુરવિર સામો કદી ઉઠ્યો ના, જણુનારીને જૂતી. ૨
વ્યભિચારને વા'લો જાણી, રાખી રાંડો દૂતી;
દોષ ન તેં દિલ માંહી ધાર્યો, જણુનારીને જૂતી. ૩
ચોરી ચાડી ચોરે કીધી, લાજ કઇકની લુંટી;
દયા ન આવી તારા દિલમાં, જણુનારીને જૂતી. ૪
પરોપકારે પાઇ ન ખરચી, ચરચી વાતો સૂતી;
દિનની દિલમાં દયા ન ધારી, જણુનારીને જૂતી. ૫
દેશ દુઃખ દિલમાં નવ આણ્યું, શત્રુ ન શક્યો ચુંથી;
ભાઇતણું તે ભલું કર્યું ના, જણુનારીને જૂતી. ૬
આખો દિન ઊચાટે ફરતો, રહિ ધંધામાં રૂતી;
કદી સ્મરણુ તેં પ્રભુનું ન કર્યું, જણુનારીને જૂતી. ૭
જ્ઞાનામૃત તણી ખાણે શઠ, તારી મતિ નવ ખુતી;

અજ્ઞાને ઘેરાઇ રહ્યો તુજ, જણનારીને જૂતી.
પડકારે તું પ્રથમ ન ચાલ્યો, રણમાં લડવા રૂતી;
સૂતો સેજ પલંગ પરે તુજ, જણનારીને જૂતી. ૯
નાત જાતનું ભલું ન કીધું, ખાધી લાંચો ખૂટી;
વા'લાનું વાંકું બોલ્યો તુજ, જણનારીને જૂતી. ૧૦
હરણ કર્યું પરદારા દ્રવ્યનું, તૃષ્ણા તારિ ન તૂટી;
વિશ્વાસીને વધુ વેડયાં તુજ, જણનારીને જૂતી. ૧૧
તજિ સંસાર તું જૂવાનીમાં, બેઠો ચોળિ વિભૂતી;
સાર્થક જરિ સંસારે ન કર્યું, જણનારીને જૂતી. ૧૨
સત્ય કદી ઉચ્ચર્યો ન જિભેથી, અસત્ય વાતો રૂચી;
લલ્લુ કે' હે જૂઠા તારી, જણનારીને જૂતી. ૧૩

જશને બદલે જોડા.

ચોપાયા.

દુષ્ટતણું ભલું કરવા જઇએ, સહિયે શીર હથોડા;
તો પણ તે લેખે નવ લાગે, જશને બદલે જોડા. ૧
દુશ્મનના દળ કેરા આવે, ચડિ ચારે દિશ ઘોડા;
એકલ સામો શું કરી શકશે, જશને બદલે જોડા. ૨
સમૂહ જ્યાં અણુસમજૂ કેરો જ્યાં છે સમજુ થોડા;
ત્યાં ઉપદેશ ન કામે આવે, જશને બદલે જોડા. ૩
ગરિબતણે શિર પાપિ બનીને, દુખના ધર્યા હથોડા;
રાંક શિરે રૂઠીને રે'તો, જશને બદલે જોડા. ૪
જૂઠું બોલીને બહુ જનનાં, સાંધેલાં ઘર તોડયાં;
જૂઠા તારા કપાળમાં છે, જશને બદલે જોડા. ૫
જ્ઞાન નહીં અંતરમાં જરિયે, જ્ઞાની થઇને દોડયા;
ફજેતી થાશે ભરી સભામાં, જશને બદલે જોડા. ૬
મોતતણો ભય માથે ન ધર્યો, અપજશ જગમાં વો'ર્યા;
ફળ તેનું તુજને મળશે તે, જશને બદલે જોડા. ૭
બોલી બુરૂં બહુ જનના તેં, સ્નેહ થયેલા તોડયા;

અભાગિયા અવનીમાં તુજ શિર, જશને બદલે જોડા. ૮
કામ કસાઇનું હરનિશ કીધું, ભરી પાપના ઘોડા;
અવની પતિ તેનું ફળ દેશે, જશને બદલે જોડા. ૯
ઇશ્વરનું આરાધન ન કર્યું, કો દિન કલાક થોડા;
લલ્લુ કે' તુજ કપાળમાં છે, જશને બદલે જોડા. ૧૦

કોણે જગતમાં જખમારી.

મનહરછંદ.

સારી વાત ન્યારી કરી ધારી છે નઠારી સારી,
સારીને નઠારી તણી શોધના ન ધારી છે;
વારી વારો જાય હારી તોય રહે નહીં વારી,
ધંધા ધારી નહીં ધંધ તણી વાત ધારીછે.
વિચારે ન સારી વાત પ્યારી ધારી અંતરમાં,
ઉતારીને અંતરે વિવેક ન વિચારીછે;
શોભા સારી ધારી નારી સંસારી થવાને લાવ્યો,
તે નરે હજાર વાર ભાઈ જખ મારી છે. ૧
સાસુ સાથે લડે ચડે સંસારના ચક્ષુ માંહીં,
પાછી નહીં પડે ધંધ તણી ધારનારી છે;
બોલે બોલ તેનો કદી તોલ ન કરે કુનારી,
વારી વારી સાસુને સંતાપે જે નઠારી છે.
પ્રભાત ન થાય ત્યાં લડાઇનું મેદાન જાગે,
ધુધકારા કરીને જે ધંધ ધારનારી છે;
કાયરકરે કુનારી નકી જાણવી નઠારી,
એવી જોરૂ લાવનારે જગે જખ મારી છે. ૨
નણંદને નેહ થકી કોઇ દી બોલાવે નહીં.
ગેહ થકી છેહ દીયે દેહ દમનારી છે;
ભાણેજને ભાંડે રાંડ કાંઇ ન રાખે કચાશ,
મીઠાશ કદાપી મુખમાં ન ધરનારી છે.
ભુંડી સાસુ સસરો છે નણદલ છે નકામ,
એમ અહોનીશ વદનેથી વદનારી છે;

હુંહું રાંક તોય મને સંતાપેછે સાસરીયાં,
એવી જોરૂ લાવનારે જગે જખ મારી છે- ૩
જોઠ છે કુપાત્ર પીટયો દેર દરરોજ દમે,
ગમે નહીં મને ઘર વર કે' નઠારી છે;
પાડોશી છે પાજી તેને દેખીને હું દાજી મરૂં,
સહુ શુળી જેવાં મને દા'ડી દુઃખકારી છે.
ભરથારને લગાર ભાન નહીં દેહ તણું,
જુદું થવા પીટયે કદી વાત ન વિચારી છે;
સારી રીતે રહું તોય ધારી છે મને નઠારી,
એવી જોરૂ લાવનારે જગે જખ મારી છે. ૪
શાકમાં તો વારી ઝારી ભરી ઝબકારી દીયે,
દાળ કરે ખારી દા'ડી ઘર ખોદનારી છે,
આપે સુખ સાસરીયાં તોય માને દુખ મને,
કંથ તણું કાળજું કુવેણે કાપનારી છે;
બોલાવે ન બોલ દીયે રાતદીન રીસ માંહીં,
કો દીન ન કાયામાંથી કલેશ કાઢનારી છે.
સંસારમાં રે'વા કરતાં શું સાધુ થવે બુરૂં,
એવી જોરૂ લાવનારે જગે જખ મારી છે. ૫
ફુલાણીયે ફુલાણું ઘરેણું તો કરાવ્યું મને,
કોય દી ન સારે શણગારે શણગારી છે;
ભોગ લાગ્યા મારા મારૂં પાનું આ ઘરમાં પડયુ,
જડયું ન ઠેકાણું મને કુવામાં ઉતારી છે.
સોનું રૂપું કોઇ દીન શરીરે તો સાંપડયું ન,
વાઘરણ વેશે મને ઘરમાં બેસારી છે;
હોળી હૈયામાંહી મારૂં અંગ આ અંગારે ભરયું,
એવી જોરૂ લાવનારે જગે જખ મારી છે. ૬
સારૂં દેખી બીજાનું તે અંતરમાં બળી જાય,
ઘરમાં સગડી પછી શોકની પ્રજાળી છે;
મોઢુંવાળી બેસે તાણે રાગડો રૂપાળો પછી,
કુટીને કુટુંબમાં કંકાસ કરનારી છે;

એળે અવતાર ગયો ભીખી ગઇ ભુમી માંહી,
મોટી કરી કદી ઘરમાંહી ન બેસારી છે;
ગામ જોવા મળે બળે ઘરનાં તમામ જન,
એવી જોરૂ લાવનારે જગે જખ મારી છે. ૭
વાત મને પુછીને ઘરમાં કોઇ નવ કરે,
રાખી ન મોટાઈ મારી એમ ધારનારી છે;
લુગડું ન લાવ્યો સારૂં હીરચીર જોયું નહીં,
ખાલી એમ ખેદ ભેદ વિના કરનારી છે.
હોય નહીં નાણું પણ માગે છે અમુલ્ય ચીજ,
મળે નહીં ચીજ ત્યારે મોઢું વાળનારી છે;
એવી ઘરૂણીને કેમ ગરીબથી જળવાય,
એવી જોરૂ લાવનારે જગે જખ મારી છે. ૮
સાસરીયા માંહી કદી ચાર માસ રહી જાય,
પીયરમાં પછી આખો ભવ ગાળનારી છે;
સાસરામાં સારૂં નથી માટે હું તો નહીં જાઉં,
માબાપને રોજ એવું સમજાવનારી છે.
સાસુનું છે દુઃખ મને સુખ નથી નણદીનું,
પરણે પતિયે પીટયે બીજી નારી ધારી છે;
સાસરે મોકલશો તો આપઘાતથી મરીશ,
એવી જોરૂ લાવનારે જગે જખ મારી છે. ૯
કુટુંબમાં કાંઇ વાંધો પડે તો લડાઇ કરી,
ગળેફાંસો બાંધવા કે કુવે દોડનારી છે;
મરવું છે મારેતો અત્યારે રેવું નથી આંહીં,
એમ બોલી સર્વને પગે લગાડનારી છે.
પરનર સાથે પ્યાર રાખી જાર કર્મ કરે.
ફોગટનો અંગમાં ઓસરો આણનારી છે;
કુડાં કર્મ કરીને કુટુંબને કબજ કરે,
એવી જોરૂ લાવનારે જગે જખમારી છે. ૧૦
ધણી વશ કરવાને વશીકરણો કરાવા,
બાવા ભુવા સન્યાશીને સ્નેહે શોધનારી છે.

ઘરમાં તમામ વાત મને પુછી સર્વ કરે,
ડરે મારા થકી એવો ગર્વ ધારનારી છે.
પતીને પગે લગાડે કુટુંબને કવરાવે,
કંકાસ કરીને જે દાંડી ડરાવનારી છે;
બાળી પડતાળે ને પછાડે રોજ પૃથ્વી મંહીં,
એવી જોરૂ લાવનારે જગે જખ મારી છે. ૧૧
રાંડ જો રીસાયતો મનાય નહીં મે'નતથી,
જેના વેણ કુટુંબના કાળજામાં કારી છે;
મેણાં ટોણાં મારે ગાળો ભાંડે ઘરનાંને આની,
શારડી સમાન વેણે છાતી ભેદનારી છે.
ખાય ન બેચાર દીન દીન સહુ જન કરે,
ઘરે સહુપર રોપ એવી અવિચારી છે;
ધાન ધંધકાર વીણ ભાવે નહીં એક દીન,
એવી જોરૂ લાવનારે જગે જખ મારી છે. ૧૨
જ્ઞાન તણી વાત જેને ગોઠે નહીં અંતરમાં,
વાતતો અજ્ઞાન તણી પરીપૂર્ણ પ્યારી છે;
સારી વાત સુણી બોધ લહે નહીં લેશ માત્ર,
આજ શીખ આપી તે કાલે વિસારનારી છે.
સંતોષ ન પામે કદી શાસ્ત્ર તણા શબ્દ સુણી,
અંતરમાં અનીતીનો ઘાટ ઘડનારી છે;
શીખ દઈ થાકે પણ શીખ જેને વીખ લાગે,
એવી જોરૂ લાવનારે જગે જખ મારી છે. ૧૩
કૂઠાણે ઠેકાણે ન જવાય આપણાથી કદી,
તોય તેવે સ્થાનકે ગમન કરનારી છે;
કરવાનું કહે તે ન કરે ક્રોડ વાત થકી,
અનીતીનું આચરણ જે આચરનારી છે.
છાની રાખવાની વાત સર્વ પાસે જઇ કરે,
ઠરે નહીં વાત કોઇ એવીજ નઠારી છે;
હઠ છોડે નહીં પ્રાણ કંઠ પાસ આવે તોય;
એવી જોરૂ લાવનારે જગે જખ મારી છે. ૧૪

ભણવાનું કહે ત્યારે ભાંડવાને બેસે ભુંડી,
કેલવણી નામ સુણી કાય કુટનારી છે;
શાસ્ત્ર તણી વાત કદી સાંભળે ન શાંત થઇ,
ઓખાહરણ સાંભળવા આગે દોડનારી છે.
સુણી સતીનાં ચરિત્ર થાય ન પવીત્ર કદી,
દશમ સાંભળવાને હોંશ ધારનારી છે;
શીખ વીખ જેવી જેણે જગતમાં જાણી લીધી,
એવી જોરૂ લાવનારે જગે જખ મારી છે. ૧૫
જાણે નહીં કાંઈ પણ જાણ બની જગતમાં,
ફાવે તેમ ફીશીઆરી ધારી ફરનારી છે;
આવડતથી અનેક ગાઉ છેટે હોય પણ,
મને આવડે છે બધું એમ બોલનારી છે.
રસોઇ ખરાબ હોય તોય સારી કે'વી પડે,
નહીંરી કહે તો વાદ કરી વઢનારી છે;
અવળચંડીથી અવની માંહીં ન સારૂં બને,
એવી જોરૂ લાવનારે જગે જખ મારી છે. ૧૬
ચોખ્ખાઇ રાખે ન કદી ઘર માંહીં સાફ કરી,
ગંદવાડ ફુવડ વધુ વધારનારી છે;
અંગ ચોખ્ખું રાખે વ્યભિચારની લાલચ થકી,
ઘરમાં તો ગંધ આવે અતિ તે અકારી છે.
વિષ્ટા બાળતણી ઘણી પડી દીસે ઠાર ઠાર,
વાળવાની વાત જેણે વા'લથી વીસારી છે;
વાળવાનું કહે ત્યારે મોઢું વાળી રાંડ બેસે,
એવી જોરૂ લાવનારે જગે જખ મારી છે. ૧૭
બાળ જો રડેતો તડે મારવાને તુર્ત તેને,
મારી મારી બાળકનું મોત લાવનારી છે;
ખાતાં મારે પીતાં મારે મારે વાટે ચાલતામાં,
બાળકને મારી ઘર માંહીં ઘાલનારી છે.
ગાળોનો હીસાબ ગણતરીથી ગણાય નહીં,
ઉછરતાં બાળકોનો અંત આણનારી છે;

બાળક નથીએ ઉછરીને મોટું થાય પણ,
એવી જોરૂ લાવનારે જગે જખ મારી છે. ૧૮
બાળની સગાઇ કરે તો તુરત ધંધ ધરે,
મારા દીકરાની વહુ કરૂપ ને કાળી છે;
વેવાઇ તો સારો નથી તે આપણે પાલવે ન,
વેવાણુ તો વેશ્યા વધુ વાદ વદનારી છે.
છોકરાની સાળીયો તો સામી મળે બોલે નહીં,
છોકરાના સાળા તણી નારીયો નઠારી છે;
એવું સગપણુ કરી છોકરો કુવામાં નાંખ્યો,
એવી જોરૂ લાવનારે જગે જખ મારી છે. ૧૯
ગાંડું ગાંડું બોલે પણુ ગાંડું તો કે'વાય નહીં,
ગાંડું જો કહેતો બાંડું વેણુ બોલનારી છે;
ભુંડી જો કહેતો ભાંડે કાંઇ ન રાખે કચાશ,
રાડ કરી રીસાઇને રાંડ બેસનારી છે
સગાંથી બોલાય નહીં વીરૂધમાં એક બોલ,
કુટુંબમાં બીક થકી બધાં કહે સારી છે;
આપદા બોલાય નહીં અંગમાંથી આખો ભવ,
એવી જોરૂ લાવનારે જગે જખ મારી છે. ૨૦
સાસુ સસરો કદાપી માંદા પડે મંદવાડે,
કોઇ કાળે ચાકરી ના તેની કરનારી છે;
આખો દીન મારે બેસવું પડે ઓશીકા પાસે,
તોય બાઇ મને ઘરનાં કહે નઠારી છે.
પજવી છે મને પીટયાં માંદાં પડયાં ઘર માંહીં,
છુટકયો છે મારે એવું વેણ વદનારી છે;
મારવાને રાજી હોય તોય બધે એવું બોલે,
એવી જોરૂ લાવનારે જગે જખ મારી છે. ૨૧

ત્રીભૂવન કાવ્ય શતક.

ઇશ્વર સ્તુતિ.

કવિત.

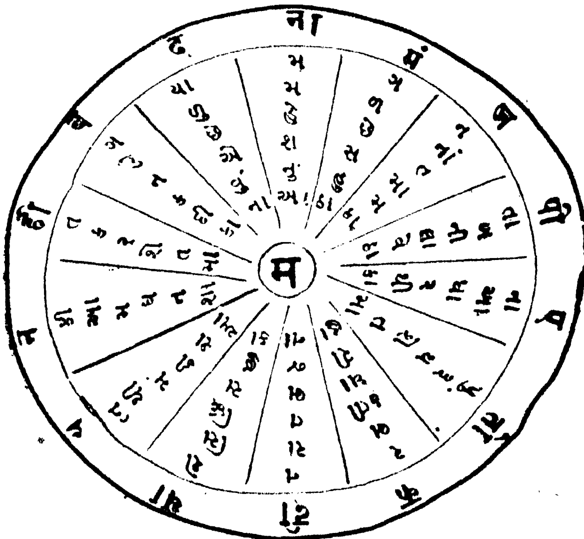
અજર અમર અવિનાશી [1]અઘ ટાળક જે,
પાળક છે પ્રાણી તણો જેનાં રૂડાં કામ છે;

વેદ ભેદ પામી શકે નહિં જેના રૂપ તણો,
નેતી કહી થાકે નિરંજન જેનું નામ છે.
સારૂં કામ કરવામાં સ્નેહ થકી સમરતાં,
પુરૂં થાય પલકે [2]વિકટ કદી કામ છે;
જે બ્રહ્મની ઇચ્છા વડે અનંત બ્રહ્માંડ બન્યાં,
એવા અવીનાશીને લલ્લુ તણો પ્રણામ છે. ૧

ચૌદ પાંખડી કમળ પ્રબંધ.

ધનાક્ષરી છંદ.

નામ મહેશનું આમ મંગળ છે સહુ ઠામ,
જનનાં તમામ કામ પીતા બની લાવે ઠામ;
એના આધારથી કામ તો પુરૂં થશે તમામ,
કર ભક્તિ ધારી હામ દીન રાત ભજ નામ.
થાશે સિદ્ધ સહુ કામ યત્નથી મંડીશ આમ,
નક્કી આમ ધનશામ હિત કરશે તમામ;
બગડે ન કદી કામ દયાળુ છે એનું નામ,
નામ જપીએ તો કદી થાય નહિં બદનામ. ૬

૧ પાપ. ૨ મુશ્કેલ, અઘરૂં.

દર્પણ પ્રબંધ.

દોહરો.

સાર પ્યાર ધરનાર પર, નર વર કર ધરનાર;
તારનાર નર નાર હર, માર દુર કરનાર. ૩

વાણી રૂપી શણગાર વિષે

સવૈયો.

છે શણગાર અપાર શુશોભિત લોભિત તો જન મંન ઘણો છે,
સોનુંરૂપું મણિ માણિકનો શણગાર શુશોભિત તો બમણો છે;
વસ્ત્ર અમુલ્ય હિરાગળ ને જરિઆન તણો અતિશે નમણો છે,
લલ્લુ કહેછે ત્રિભૂવનને શણગાર ખરો શુભ વાણિ તણો છે. ૧

વચન પાળવા વિષે.

કવિત્ત.

ચળિ જાય અચળા કો વાર સ્થીર છે તથાપી,
મેરૂ તણું મંડળ કોવાર ચળી જાય છે;
તારા તણું તેજ ચળે કોઇ વાર ચટ દઈ,
કોઇ વાર ચંદ્રમા ચળાયમાન થાય છે.
[1]મેરામણ કદી મરજાદ મૂકીને ધસે છે,
સ્થળ થકી કોઇ વાર સૂર્ય તો ચળાય છે;
ઉલ્લાસથી **લલ્લુ** કહે સુણો ત્રિભૂવનદાસ,
મોટાનું વચન સર્વે ચળતાં પળાય છે. ૨

નીતીરૂપી સુખ વષે.

સવૈયો.

ખાન દીસે શુભ પાન દિસે ધન ધાન દિસે ઘરમાંહિં વિશેષે,

---

૧ સમુદ્ર.

મોજ કરો મનમાનિ મહાન દિવાન બની મનમાં બહુ એકે;
અંગ ધરી અકડાઇ રહે સરસાઇ થકી મનમાં અતિ ટેકે,
લલ્લુ કહેછે ત્રિભૂવનને નિતિના સમુ સૂખ નથી અહિં એક. ૧

કુવેણ વિષે.

સવૈયો.

માર અપાર દિલેથિ રૂઝાય રૂઝાય દદી ફટકાનો ઝપાટો,
ઘા [1]સમશેર તણો શરિરે પિડ મોળી પડે કરતાં કદિ પાટો;
ગામ ગરાસ તણી વઢવાડ તણો નિકળે કદિયે કંઇ ફાંટો,
લલ્લુ કહેછે ત્રિભૂવનનો ન કપાય કુવેણ તણો કદિ કાંટો. ૪

આશા અમર છે તે વિષે.

સવૈયો.

જન્મ ધર્યો જગમાં જન જ્યાં પળમાં નિજ દેહ કદી પડવાની,
જાણ છતાં બનિનેજ અજાણ પ્રમાણ ગણે ન પિડા નડવાની;
દાનવ માનવ સર્વ મરે ન રહેજ જુવાનિ ખરી ખરવાની,
લલ્લુ કહેછે ત્રિભૂવનને જનની નથિ આશ કદી મરવાની. ૫

પૈસા વિષે.

કવિત્ત.

પૈસા વિના પીતા કહે મારો પુત છે કપુત,
પૈસા વિના ભાઇ કહે મારો દુઃખદાઇ છે;
પૈસા વિના માતા કહે પેટ મારે પથ્થરછે,
[1]શ્વસુર કે' જરવિણ કેનો એ જમાઈ છે.
[2]જોરૂ કહે જર વિના નકટા શું કામ પડયું,
ભુંગળ વિનાની ભુંડી મારે તો બલાઇ છે;
ઉલ્લાસથી **લલ્લુ** કહે સુણો ત્રિભૂવનદાસ,
જર વીણુ જગતમાં કોણની સગાઇ છે. ૬

---

૧ તલવાર.

સવૈયો.

જો ધન આપણી પાસ હશે જન તો સહુ ચાકરી [1]આવિ કરે છે.
નારિ અતીશય પ્યાર ધરે જન સૌ ગુણ-આપ તણા ઉચરે છે;
માન મળે જનમાંહિ બહુ સુખ જ્યાં ધનવાન જનો વિચરે છે,
લલ્લુ કહે છે ત્રિભુવનને હુકમો ધનથી જન શીર ધરે છે. ૭
ભાઇ કહે મુજ ભ્રાત ખરો વળિ નારિ કહે ભરથારજ મારો,
માત કહે મુજ પુત્ર ઉઠ્યો શુભ તાત કહે મુજ વંશ ઉજાળ્યો
તારણ કુળ તણો નિપજ્યો તન એમ કુટુંબિ કહે નિત સારો,
લલ્લુ કહે છે ત્રિભૂવનને ધનથી જનને સુખનો અહિં આરો. ૮
નાશ થતાં ધનનો ઘરમાં થકિ ચાકર ચાકરિ આવી કરે ના,
ભ્રાત સુણે નહિં વાત કદાચિત નારિ શિરે કદિ બોલ ધરે ના;
ના સુખપાલ મળે કદિયે જન હુકમ સાંભળી દુઃખ હરે ના,
લલ્લુ કહે છે ત્રિભૂવનને જન સ્વાર્થ વિના શુભ તો ઉચરે ના ૯

સ્વાર્થ તથા પરમાર્થ વિષે.

સવૈયો.

જે જનને સુખ આપ્યું ધને કરિ તે જન કોદિ વદે નહિ સારૂં,
સ્વાર્થ ટળ્યો પછી કામ શું છે ગણિ એમ ઇચ્છે હરનીશ નઠારૂં;
નીમક ખાઈ કરે હક કોક હરામ અહીં કરનાર બધાં છે,
લલ્લુ કહેછે ત્રિભૂવનને અહિં સ્વાર્થ તણાં સહુ કોઇ સગાંછે, ૧૦

કવિત્ત.

અવતરી અવનીમા સારૂ કે નઠારૂં કામ,
કરે તે તમામ બે પ્રકારનાં ગણાય છે;
કામ કરવાને ધાય સ્વાર્થ જો જરા સંધાય,
તેનાથી ન થાય સારૂં કામ જે જણાય છે.
મળે નહિં વિત હિત થાય નહિં પોતા તણું,
તોય કરે ઘણું પરમાર્થ તે મનાય છે;
લલ્લુ કે' ઉલ્લાસ ધરી સુણો ત્રિભૂવનદાસ,

---

૧ સસરો. ૨ સ્ત્રી.

એમ કામ સ્વાર્થ પરમાર્થથી કરાય છે. ૧૧
થાય હિત પોતા તણું ઘણું દુષ્ટ કામ કરે,
ધરે પાપ માંહિં પાય જાય ધાઈ ધાઇને;
થોડા લાભ માટે પાપ તણી પાટે બેસે પાપી,
દેશે દગો દિલમાં ન જાણે સગા ભાઇને.
પોતાનો જો સ્વાર્થ સરે બીજાનો બગાડ કરે,
ધરે નહિં ધ્યાન માંહિં કોઇ દી સગાઇને;
લલ્લુ કે' ઉલ્લાસ ધરી સુણો ત્રિભૂવનદાસ,
લ્યાનત હજાર એ લબાડની લુચ્ચાઇને. ૧૨
પર ઉપકારી તણું ચિત ન વિકારી હોય,
સારૂં કરવા સહુનુ ચિત જેનું ચા'ય છે;
દુ:ખી દેખી દીલમાંહિ આપદા અપાર થાય,
જાય દુ:ખ એવો તો ઉપાય જેથી થાયછે.
તનમન ધન થકી તેનું દુ:ખ ટાળવાને,
ધરમને બાને ધોડી ધોડી બધે ધાય છે;
લલ્લુ કે' ઉલ્લાસ ધરી સુણો ત્રિભૂવનદાસ,
ગુણીની ગણના ગામેગામ તો ગવાય છે. ૧૩
સારૂં કરે સર્વે તણું નહિ અભિમાન ઉર,
શુરવીર પેઠે સૌની વેદના વિદારે છે;
કરે ઉપકાર ન નકાર કરે મુખ થકી,
કરવાને ધર્મ મારો એવું ઉર ધારે છે.
માન અપમાનની લગાર દરકાર નહિં,
સહી સહુ સારૂં કરૂં એવું એ વિચારે છે;
લલ્લુ કે' ઉલ્લાસ ધરી સુણો ત્રિભૂવનદાસ,
પર ઉપકારી એવા નરને પોકારે છે. ૧૪

નઠારી નારી વિષે.

સવૈયો.

વ્યાળિ તણું દુ:ખ દૂર જશે જીવ કાય થકી જુજવોજ પડે તો,
જાય દુખો ભવસાગરનાં ભગવાન તણી શુભ ભક્તિ જડે તો;

દર્દ થશે દુર ઓસડથી પિંડની પિડ જો કદિ વૈદ કળે તો,
લલ્લુ કહેછે ત્રિભૂવનને દુઃખ દારૂણુ નારિ નઠારી મળે તો. ૧૫
ઘા કદિ જો શમશેર તણો શરિરે પડશે પણુ તે નહિં કારી,
જાય કદી ધન ચોર તણે કર તો પણ દુઃખ ગણું નહિં કારી;
જો ભટકે થઇ રોજ ભીખારિ ધરો ધરતો હજિ હાલત સારી,
લલ્લુ કહેછે ત્રિભૂવનને દુખિ જે નરને મળિ નારિ નઠારી. ૧૬
શાક ખરાબ થકી દિન વ્યર્થ ગયો સમજો મનમાં મમભાઇ,
જો કદિ થાય અથાણું ખરાબ સાવંત્સર એક રહેવું મુંઝાઇ;
નારિ નઠારી થકી ભવ તો બગશે સુખ ના મળશે જગ માંહીં,
લલ્લુ કહેછે ત્રિભૂવનને ભવમાં ભરથાર મરે ભટકાઇ. ૧૭

સારાને નઠારા વિષે.

કવિત્ત

સરસ નરસની તપાસતો તુરત થાય,
પટ પરખાય શુભા શુભ તેની વાણિયે;
સારને અસારનો વિચાર નહિં અંતરમાં,
બકે જો અશુભ તો નરસ તેને જાણીયે
સ્વાર્થ વિના કરે સનમાન નહિ માન મન,
સરસ ગણીને તેને વિશ્વમાં વખાણિયે;
લલ્લુ કે' ઉલ્લાસ ધરી સુણો ત્રિભૂવનદાસ,
સરસ નરસ એક બોલમાં પ્રમાણિયે. ૧૮
સારાને નઠારા પરખવાની નિશાની કશી,
ઓળખીયે કેમ સારા સારને એંધાણિયે;
શીંગડાં ન હોય કદી નફટના શીર પર,
હોય ન નિશાની બીજી કેમ તેને જાણિયે.
સારા તણા શીર પર હોય નહિં સુર્ય શશી,
વશી તેની સાથ કેમ વિશ્વમાં વખાણિયે;
લલ્લુ કહે હોય ના નિશાની ત્રિભૂવનદાસ,
સરસ નરસ એક બોલમાં પ્રમાણિયે. ૧૯

અધિકાર વિષે.

સવૈયા.

નમ્ર થવું અધિકાર મળે રહિ ભોળપમાં કદિ ના ભરમાવું,
સાફ કરો ઇનસાફ સદાય કદાચ ન કોઇ થકી શરમાવું;
રેવું હળી મળીને સહુ સાથ અનાથનિ વા'ર પરે નિત ધાવું,
લલ્લુ કહેછે ત્રિભોવનને અધિકાર મળે ઉનમત ન થાવું, ૨૦
જો અધિકારિ બની બહૂ અંધ મદોન્મત થૈ જન માંહિ ફરેછે,
નીચ ગણે જન નાત તણાં ન ગણો બનિને જન દુઃખી કરેછે;
દીન દયાતણી વાત કરે નહિં ધાટ કુડા ધટમાંહિ ધડે છે,
લલ્લુ કહે છે ત્રિભૂવનને ક્ષિડિ જાય અકાર ધિકાર રહે છે. ૨૧

પેટ વિષે. સવૈયા.

દેશ તજાવિ ભમાવિ વિદેશ અહીંતહિં પેટ સદા પટકાવે,
ચાકરિ નીચિ પડે કરવી વળિ ભાર આપ શિરે ઉપડાવે;
ગૂણિતણા ગુણને તજવી અવગૂણિતણા ગુણતો ગવરાવે,
લલ્લુ કહે છે ત્રિભૂવનને ખરિ વેઠ ખરાબનિ પેટ કરાવે. ૨૨
ભીખ મગાવિ ધરોશ્વર કો દિન ખાજ અખાજ ખરો ખવરાવે,
કાળપ કિર્તિતણી કરિનેજ અકિર્તિતણા [1]નિધિમાં નવરાવે;
ભૂખનિ પીડથિ ચોરિ કરાવિ કદી [2]નૃપના શિર માર પડાવે,
લલ્લુ કહે છે ત્રિભૂવનને ખરિ વેઠ ખરાબનિ પેટ કરાવે. ૨૩

આળસ વિષે. સવૈયો.

અંગતણું અતિ ચેત હરી પછિ આળસ અંગ અચેત કરે છે,
કાટ કરે જયમ લોહ ખરાબ [3]શરાબ પિધે જયમ શાંતિ હરે છે;
જેમ સરાણથિ લોહ ખરે ત્યમ આળસથી અતિ શકિત ખરે છે,
લલ્લુ કહે છે ત્રિભૂવનને જનનું અતિ આળસ [4]આયુ હરે છે. ૨૪

મનની વાત બીજાને ન કહેવા વિષે.

સવૈયો.

જે મનમાં ધર્યું કામ અચાનક જે થકિ આપણું સારૂં થવાનું,

---

૧ સમુદ્ર. ૨ રાજા. ૩ દારૂ. ૪ આયુષ્ય.

જાણુ પડે ન બિજા જનને કદિ તે રિત અંતરમાં ધરવાનું;
જો થયું જાણુ બિજા જનને તવ તે નહિં કામ કદી બનવાનું,
લલ્લુ કહે છે ત્રિભૂવનને ન કહો જનને મનમાં કરવાનું. ૨૫

કાતર ને કપાતર વિષે.

સવૈયો.

ઉત્તમ [1]અંચળ હોય કદિ પણ કાતર આગળ ઝટ્ટ કપાશે,
નોખું પડે કટકા બનિને હતું તેવું કદાચિત તે નવ થાશે;
તેમ કપાતર પ્રીય તણું ચિત નોખું કરે વચમાં કદિ જાશે,
લલ્લુ કહે છે ત્રિભૂવનને ન કપાતર કાતરથી રૂડું થાશે. ૨૬

આંધળા વિષે સવૈયો.

[2]લોચન એ જનને મળશેજ [3]ધરા તળ જ્યાં અવતાર ધરાવ્યો,
તોપણુ આંખ છતાં બનિ અંધ મદોન્મત રે' જનનો ભરમાવ્યો;
નિશ્ચળ નેત્ર વિવેક અને સતસંગ તણી નર જે નવ લાવ્યો,
લલ્લુ કહે છે ત્રિભૂવનને નર અંધ બની અવની તળ આવ્યો.

લોભ વિષે સવૈયો.

લોભથિ લાજ જશે જગમાં બુદ્ધિ દાનત લોભિ સદા કરનારો,
માત ગણે નહિં ભ્રાત ગણે નહિં લોભિ ન તાત કદી ગણુનારો;
ખુન કરે ન વિચાર કરે જરિ નારિ કહે ભરથાર ન મારો,
લલ્લુ કહે છે ત્રિભૂવનને અતિ લોભથિ નિત્ય અનર્થ થનારો. ૨૮

કવિત્ત.

રૂપૈઆ લઇને ચાલ્યો લોભીયો બજારમાંહી,
અરે એક પાઇ શું લોભિથી ખરચાય છે;
મૂઠીમાં રૂપૈઆ હતા ઉઘાડીને જોયું આંખે,
તેનાપર પરશેવો વળેલો પેખાય છે;
કહે રૂપૈઆને અરે આજ શું ઉદાસી દીસે,
કેમ આંખે નીર વીર આવેલું જણાય છે;

---

૧ લુગડું. ૨ આંખ. ૩ પૃથ્વી.

કહે ફોડું માથું પણ તને નહિં તોડું જાણુ,
લલ્લુ કહે લોભીનાં લક્ષણુ એ લેખાય છે.
ખાય નહિં નહિં ખરચાય કદી હાથ થકી,
લોભી રહ્યો રહ્યો રોજ માયામાં લોભાય છે;
કરે કર કસર ન સરસ કરીને ખાય,
હાય હાય જાણે માયા ઝટ ખુટી જાય છે.
ભીખારીની પેઠે ભટકીને ગામમાંહિં રોજ,
જેવું મળે તેવું ઉર ખંત ધરી ખાય છે;
પંપાળીને રોજ માયા પર નિજ કર રાખે,
લલ્લુ કહે લોભીનાં લક્ષણુ એ લેખાય છે. ૨૦
સારા [1]પટકૂળ પે'રે માયા ઘરમાંથી જાય,
હાય એવુ ધારી ગંદુ ગોબરૂં રે'વાય છે;
સારાં માણસોને કદી સંગ નહિ રાખે [2]સૂમ,
જાણે માયા મારી મને ફોસલાવી ખાય છે.
દાન કરવાથી મારી દોલત તમામ જાય,
[3]જરની જાળવણીમાં જનમારો જાય છે;
દમડી તોડે તો દમ નીસરી જરૂર જાય,
લલ્લુ કહે લોભીનાં લક્ષણ એ લેખાય છે, ૨૧
એવી રીતે માયા જોડી જોડી જનમારો જાય,
તોય તેની માયા એક દીન નાશ થાય છે;
[4]લોહની પેટીમાં કદી રાખશે સંતાડી લોભી,
ત્યાંથી તેની માયા પળ એકમાં પળાય છે.
ખાધું નહિં પોતે [5]દીન જનને ન દાન દીધું,
જતન કરેલ તોય જાતી તે જણાય છે;
લલ્લુ કે' ઉલ્લાસ ધરી સુણો ત્રિભૂવનદાસ,
આગ ચોર રાય તણે હાથ માયા જાય છે. ૨૨

પર સ્ત્રી વિષે સવૈયો.

જો પર નારિની પ્રીત કરી ન કરી જન આબરૂ જાતિ જણાશે,
માન ઘટે અપમાન મળે ફિટકાર કરે જન જ્યાં નર જાશે;
લક્ષ્મિ ઘટે ઘટશે અતિ આયુષ્ય કાળપ કિર્તિ તણી રહિ પાસે,
લલ્લુ કહે છે ત્રિભૂવનને પર નારિ થકી પંડમાં પિડ થાશે. ૨૩

---

૧ લુગડાં. ૨ લોભી. ૩ લક્ષ્મી. ૪ લોઢું. ૫ ગરીબ.

ખળ વિષે સવૈયો.

જાય મનુષ્ય તણો જીવ જોર કરી કદિ સર્પ તણા કરડયાથી,
એક મરે બધિ વાત વિષે ન અનેક મરે [1]સમશેર પડ્યાથી;
કાન બિજા જનનો કરડે ખળ ત્યાં દુઃખ થાય વધૂ મરવાથી,
લલ્લુ કહે છે ત્રિભૂવનને બહુ મોત બને ખળની ખળતાથી. ૩૪

મુરખની મીત્રાઇ વીષે.

સવૈયો.

દુઃખ ખમી દિલમાંહી અપાર ભમો કદિ [2]શૈલ વિષે પણ સારૂં,
સાગરમાં પડિને તજવું તન તો સમજુ ગણુશે બહુ પ્યારૂ;
ભક્ષ કરે ફળને જળનો કદિ પાન સુકાં પણ તે ન અકારૂં,
લલ્લુ કહે છે ત્રિભૂવનને નર મૂરખ સાથ રહેવું નઠારૂં. ૩૫

ધોબીના કુતરા વિષે.

કવિત.

ઘડીકમાં બોલે આમ ફરી જાય પલકમાં,
જેને ન વિચાર સારી કે નઠારી વાતનો;
સ્થીર ચીત નહિં જેનું પલકે પતળી જાય,
આખો દી ગુલામ બની રહે જે ઉચાટનો,
લાભા લાભ માટે દોડે લલુતા ભરેલ લોભી,
એક ઠામે રે' ન થોભી લોભી બધી વાતનો;
લલ્લુ કે' ઉલ્લાસ ધરી સુણો ત્રિભૂવનદાસ,
ધોબી તણો કૂતરો એ ઘરનો ન ઘાટનો. ૩૬
કોડી કોડી કરી માયા લાખ કે કરોડ જોડી,
થોડી માની તોય દોડી ફરે દીન રાતનો;
છે તેથી વધારે કરૂં કોડી કદી વાપરૂં ન,
ઉંડી ઉંડી સંઘરૂં હું ઉઠી પરભાતનો.
દોડે ચારે દિશાએ દમન કરે દેહ તણું,
ઘણું કષ્ટ પામે શીર ડુંગર દુખાટનો;

[1] તલવાર. [2] પર્વત.

લલ્લુ કે' ઉલ્લાસ ધરી સુણો ત્રિભૂવનદાસ,
ધોબી તણો કૂતરો એ ઘરનો ન ઘાટનો. ૩૭

ખરી મોટાઇ શાથી મળે તે વિષે.

સવૈયો.

આસન ઉંચું ગણી મુરખો કદિ બેશિ રહે બનિ ને અભિમાની,
માનિ મને ગુણ ખાણિ બરોબર સહુ નર જે [1]અગનાનિ પ્રમાણી;
મેરૂપરે કદિ કાગ ચડે પણ હંસ બરોબર થાય ન આની,
લલ્લુ કહે છે ત્રિભૂવનને નિજ જ્ઞાન થકી [2]મહત્તા મળવાની. ૩૮

કેવા માણસનો વિશ્વાસ ન કરવો તે વિષે.

સવૈયો.

મીઠું [3]વદે મુખ આગળ આપણું ભાઇ સમાન પ્રિતીજ જણાવે,
પાછળથી બુરૂં બોલિ કરે બુરૂં શત્રુ બની કોઇવાર હણાવે;
અમૃતનાં વચનો મુખથી વદિ અંતર ઝેર હળાહળ ધારે,
લલ્લુ કહેછે ત્રિભૂવનને ભરૂંસો કરિયે નહિં ભૂલથિ ક્યારે. ૩૯

સતસંગ વિષે.

કુંડળીઆ.

સતસંગે સદગુણ વધે, દુરગુણ નાશી જાય,
લાજ વધે આ લોકમાં, સુખ બહુ વધતું થાય;
સુખ બહુ વધતું થાય, જાય સંકટ સહુ શિરથી,
વધુ વખાણે લોક, માન બહુ મળે અમિરથી.
સુધરે બુદ્ધિ બહુ, કુબુદ્ધી કદી ન ફાવે,
એવા અગણિત લાભ, સુજન સંગતથી આવે. ૪૦
પારસ સમ આ પૃથ્વીમાં, સજ્જન કેરો સંગ,
લોહતણું [4]કાંચન કરે, સંગ પ્રમાણે રંગ;
સંગ પ્રમાણે રંગ, લાગિરે સ્થિતી સુધારે,
આપી સૂખ અપાર, સંપતી અતી વધારે;
સાબાશી ચોમેર, મળે બહુ ભલા જનોમાં,

---

૧ અજ્ઞાની. ૨ મોટાઇ. ૩ બોલે. ૪ સોનું.

મળશે સૂખ અપાર, સજન સંગે પૃથ્વીમાં. ૪૧
સાધૂ જનના સંગથી, કિર્ત્તી વધે અપાર,
અપકિર્ત્તી અળગી ખસે, જાણો સહુ નરનાર,
જાણો સહુ નરનાર, સાર સઘળો સત સંગે;
સુધરે સઘળાં કામ, કલંક ન લાગે અંગે,
પ્યાર કરે સહુ લોક, કોઇ કૂડું નવ બોલે,
જગમાં બીજું સૂખ, નથી સત સંગની તુલ્યે. ૪૨

સવૈયા.

સંગત સારિથિ સૂખ મળે દુખતો દિલનું નિત દૂરે ટળેછે,
શાંતિ મળે સત સંગ થકી મહિમાં નિત માન અપાર મળેછે;
આળસ સંગતથી ન ચડે કદિ દુષ્ટ સદા મનમાંહિં ડરેછે,
લલ્લુ કહેછે ત્રિભૂવનને સત સંગથિ કામ સદા સુધરેછે. ૪૩
[1]વારિ પડે વરસાદતણું ઘણું તે જઇને સુધરે [2]સરિતામાં,
દૂર થશે [3]મળતે જળનો ચિત જો સત સંગ તણી સુરતામાં;
સ્નાન કરે મુનિ નિત્ય ત્રિકાળ પવિત્ર થશે પડતાં [4]રસતામાં,
લલ્લુ કહે છે ત્રિભુવનને સુખતો ખરૂં છે સતસંગ [5]લતામાં. ૪૪
સંગત સારિથિ સૂખિ થયો જઇ કૃષ્નનિ આગળ યાચિ સુદામો,
મિત્ર પવિત્ર ગણી મન માંહિં દિધું સુખતો વિત આપી વિસામો;
છે બહુ સુખ સદા સતસંગથિ કો ગુણછે નહિ એહનિ સામો,
લલ્લુ કહેછે ત્રિભૂવનને સત સંગ કદી ગણવો ન નકામો. ૪૫

કુસંગ વિષે.

કુંડળીઆ.

[6]વિષ સમ ગણી કુંસગને, નાસો સહુ નરનાર,
દુર્જન કેરા સંગથી, પડશે મોકમ માર,
પડશે મોકમ માર, સાર ઉરમાં નવ સૂઝે;
કરે અકૃત્ય અપાર, અધર્મી થઇને ઝુઝે,
કરતો ફરશે પાપ, છાપ પાપીની લેશે,
સજ્જનતો સર્વદા, વિષસમ કુસગ કે'શે. ૪૬

---

૧ પાણી. ૨ નદી. ૩ મેલ. ૪ રસ્તામાં. ૫ વેલી. ૬ ઝેર.

ગણો [1]કનિષ્ટ કુસંગને, લેશ ન તેમાં સાર,
ખાર કરે જન [2]ખલકનાં, ફટફટ દઇ ફિટકાર,
ફટફટ દઇ ફિટકાર, ખાર સઘળાં જન લાવે;
વાધે દુઃખ અપાર, સૂખતો કદી ન આવે,
કરે ન કો વિશ્વાસ, આબરૂ ઓછી થાશે,
જાશે જગમાં લાજ, કુસંગ કનિષ્ટ ગણાશે. ૪૭
વક્કર ઘટશે વિશ્વમાં, કુસંગથી નિરધાર,
તોલ રહે નહિં બોલનો, નફ્ટ ગણે નરનાર,
નફ્ટ ગણે નરનાર, પાર વિણુ પીડા થાશે;
થાશે અતિ અપમાન, માન જનમાંથી જાશે;
કામ ન પાડે કેાા, દેખિને જન સહુ નાસે,
અવની માંહિં અપાર, કુસંગે વક્કર જાશે. ૪૮

સોનું ને સુવાસ વિષે.

કવિત્ત.

હોય જ્યારે [3]જર ત્યારે કંજુસ તે નર થાય,
એવાથી શું અળગું યાચક દુખતો ટળે;
સત્તા હોય ત્યારે કોનું રક્ષણ કરાય નહિં,
એવા શું ગરીબ દીલતણું દુઃખ તો દળે.
હોય અધિકાર ત્યારે થઇ ઉન મત્ત ફરે,
કરે તિરસ્કાર ત્યાં ગરીબ શું રોજી રળે;
લલ્લુ કે' ઉલ્લાસ ધરી સુણો ત્રિભૂવનદાસ,
સોનુંને સુવાસ ખાસ ભાગ્ય હોય તો મળે. ૪૯
હોય જો કુપાત્ર પાસે વિદ્યારૂપી રત્ન રૂડું,
બીજો [4]વિદ્વાન દેખી અંતરમાં તે બળે;
વઢકણી હોય વનિતા પછી પ્રસવે પુત્ર,
વઢવાને વારે વારે ઘરબા'ર નીકળે.
નીચને [5]નિવાજ્યો હોય રાપે અધિકાર રૂડો,
અમલનો અમલ અમલથી વધુ ધરે;

---
૧ હલકો. ૨ દુનિઆ. ૩ પૈસો. ૪ વિદ્વાન. ૫ આપ્યો.

લલ્લુ કે' ઉલ્લાસ ધરી સુણો ત્રિભૂવનદાસ,
સોનુંને સુવાસ ખાસ ભાગ્ય હોયતો મળે. ૫૦

દુષ્ટ માણસ શાથી બળે તે વિષે

સવૈયો

લોભિ [1]અરિ ગણુશે નિત યાચકને બળશે નિરખી નજરેથી,
ચોર ગણે [2]રિપુ ચાંદનિ રાત ન જાય કદી [3]વિત સારૂ ઘરેથી;
શત્રુ ગણે વ્યભિચારિણિ નારિ દિસે પતિને સુખ થાય મરેથી,
લલુ કહેછે ત્રિભુવનને બહુ દુષ્ટ બળે શુભ વાત કરેથી. ૫૧

બાંહ્ય ધર્યા પછી તરછોડવો નહિં તે વિષે.

કવિત્ત.

બોલ મુખે બોલીયે ન બોલીયે તો ડોલીયે ન,
બોલ એવો બોલીયે કે બોલીયે તે કરીયે;
પ્રીતે પ્રીત જોડીયે ન જોડીયે તો તોડીયે ન,
પ્રીત એવી જોડીયે કે લોહ ખીલે જડીયે;
ધસીયે ન આગળથી ધસીયે તો ખસીયે ન,
શૂરવીર સાગા જઇ મારીયે કે મરીયે;
ત્રિભૂવનદાસ સુણો વચન આ લલ્લુ તણું,
બાંહ્ય ધરી પછી તેને અળગો ન કરીયે. ૫૨

જગતમાં જન્મ સફળ કોનો તે વિષે.

ચોપાઇ.

જે જન દુખિયાનાં દુખ હરે, સંકટ વેઠી શાંતી કરે;
ધરે પીડા દિનની દિલ માંય, જન્મ સફળ તેનો જગ માંય. ૫૩
દિનને દાન ગજા સમ કરે, અન્ય આગળે ના ઉચરે;
ધરે ન મનમાં ગર્વ જરાય, જન્મ સફળ તેનો જગ માંય. ૫૪
પીડા સહિને પર ઉપકાર, કરે ધરે દિલ દુખ ન લગાર;
ચિત વૃત્તિ કહિયે ન ચળાય, જન્મ સફળ તેનો જગ માંય. ૫૫

---

૧ શત્રુ. ૨ શત્રુ. ૩ પૈસો.

પ્રીતે પરનારી પરહરે, કદિ કુવિચાર ન દિલમાં કરે;
ઠરે ન એવે ઠામ જરાય, જન્મ સફળ તેનો જગ માંય. ૫૬
જારિ જુગારિનિ પ્રીત ન કરે, સદૈવ શુભ રસ્તે સંચરે;
દામ કુવાટે ના ખરચાય, જન્મ સફળ તેનો જગ માંય. ૫૭
સ્નેહે સહુ જન સાથે રહે, કડવું કથન ન મુખથી કહે;
સંપ વિષે સુખ ગણે સદાય, જન્મ સફળ તેનો જગ માંય. ૫૮
કલેશ કુટુંબ વિષે નવ કરે, વચન વડાનાં શિર પર ધરે;
ઉત્તર ખોટો દે ન જરાય, જન્મ સફળ તેનો જગ માંય. ૫૯
આજ્ઞા માત પિતાની સાર, ઉચકતાં ન લગાડે વાર;
પૂજે પ્યારથિ માત પિતાય, જન્મ સફળ તેનો જગ માંય. ૬૦
દેશ દાઝ દિલમાં બહુ ધરે, બનતી મેંનત હરનિશ કરે;
દેશ દુઃખથી શીર કપાય, જન્મ સફળ તેનો જગ માંય. ૬૧
ઠગ બનિને કોને નવ ઠગે, લાભ છતાં પણ દિલ નવ ડગે;
દગો કપટ દુર કરે સદાય, જન્મ સફળ તેનો જગ માંય. ૬૨
જૂઠું જીભ થકી નવ વદે, અંધ બને નહિં મનને મદે;
જે જન સત્યની સોબત સાંય, જન્મ સફળ તેનો જગ માંય. ૬૩
અહંકારને અળગો કરે, નિત્ય નમ્રતા ઝાઝી ધરે;
નમ્ર બની નમતો નિત જાય, જન્મ સફળ તેનો જગ માંય. ૬૪
ડોળ ન ડાહ્યા જનનું કરે, ફોગટ ફિશિઆરી નવ ધરે;
જરનો મદ જેથી જીતાય, જન્મ સફળ તેનો જગ માંય. ૬૫
અધિકારી પણ અંગ ન ગર્વ, સરખાં ગણે જનોને સર્વ;
જેથી જન હલકો ન ગણાય, જન્મ સફળ તેનો જગ માંય. ૬૬
કલંક કુળને જેથી ચડે, એવું કામ કદાપિ ન કરે;
સુકાર્યને સ્નેહથી સાંય, જન્મ સફળ તેનો જગ માંય. ૬૭
પઢવા ઉપર જેને પ્રીત, વિદ્યા વોરી ખરચી વીત;
સદ વિદ્યામાં મગ્ન સદાય, જન્મ સફળ તેનો જગ માંય. ૬૮
આવે પરદેશી મિજબાન, ઉમંગ ધરિ દે આદર માન;
ગજા સમી ચાકરી કરાય, જન્મ સફળ તેનો જગ માંય. ૬૯
ઇશ્વર જગમાં જાણે એક, બીજો નહિં એ ધારે ટેક;
ભાવે પછી ભજે જગરાય, જન્મ સફળ તેનો જગ માંય. ૭૦

લલ્લુ કહે ત્રિભુવનદાસ, જેણે કવિ તેડાવ્યો પાસ;
ઝાહેર જગમાં નામ કરાય, જન્મ સફળ તેનો જગ માંય. ૭૧

પ્રીતી વિષે.

કવિત્ત.

અંતરમાં હોય જો ઉમંગતો અરણ્ય માંહિં,
ચાહિ મળે સ્નેહી સહુ વાતે સુખકારી છે;
ભાવ ભલો હોય ત્યારે ધારે તે તુરત થાય,
થાય ન જરાય કાંય વપુજો વિકારી છે.
પ્રીતથી ચહાય એક મેકના અંતર માંહિં,
ઘટ ઘા રૂઝાય એવી પ્રીતી જો વધારી છે;
લલ્લુ કે' ઉલ્લાસ ધરી સુણો ત્રિભુવનદાસ,
પ્રીતીતણી રીતી બધી વાત થકી ન્યારી છે. ૭૨
પેદા થાય નહિં પ્યાર પૈસાના ખરચ થકી,
પ્યાર જાય નહિં જર માંહિં લલચાઇને;
ખાવે પીવે ખુશી નહિં નહિં બગી બેસવામાં,
લગીર ન રાજી થાય મળે ધાઇ ધાઇને;
કરતારે મૂકેલો કોડેથી કુદરતી પ્યાર,
મન મળ્યું હોય, ત્યારે જાય ઘસડાઇને;
લલ્લુ કે' ઉલ્લાસ ધરી સુણો ત્રિભુવનદાસ,
જોતો નથી પ્યાર કાંઇ સૃષ્ટિની સગાઇને, ૭૩
જાતભાત જુએ નહિ જુએ નહિં રૂપ રંગ,
મન મળી જાય ત્યારે જુગતે જોડાય છે;
છેટું હોય ગાઉ સો તથાપી તે નજીક લાગે,
આકાશને અવની તે આગળ ગણાય છે;
પોયણુની પ્રીત જુઓ જળમાં વસે છે તોય,
હોય ખુશી ચિત અતી ચંદ્ર જો જણાય છે;
લલુ કે' ઉલ્લાસ ધરી સુણો ત્રિભૂવનદાસ,
પ્રીતીતણી રીત એવી ગરવી ગણાય છે. ૭૪

ચકવાને પ્યાર સૂર્ય ઉપર અથાગ છે તો,
આથમતાં અંગમાં ઉદાસી અતી થાયછે;
વીચારીને જુઓ પ્રીતી પાણી અને [1]પય તણી,
પ્રીતી માટે આગમાં પડવા ઉભરાય છે.
[2]ભ્રમર છે ભોગી જો કમળ તણી સુગંધીનો,
ઉડી જાય નહિં કદી કમળ બીડાય છે;
લલ્લુ કે' ઉલ્લાસ ધરી સુણો ત્રિભૂવનદાસ,
પ્રીતી તણી રીત એવી ગરવી ગણાય છે. ૭૫
[3]દાદુરને દૂર વરસાદ છે તથાપી ઉર,
આવે ભરપૂર ત્યારે હૈડું હરખાય છે;
મોર કરે શોર ઘનઘોર જોઇ પ્રીતી થકી,
નકી વરસાદ વીણ શરીર સુકાય છે.
સ્નેહીના શરીરને જુદાઇનો જખ્મ ભારે,
ઠારે નહિં અન્ય ત્યારે અંગ અકળાય છે;
લલ્લુ કે' ઉલ્લાસ ધરી સુણો ત્રિભૂવનદાસ,
પ્રીતીતણી રીત એવી ગરવી ગણાય છે. ૭૬

વિદ્યા વિષે.

સવૈયો.

ચોરિ કરે ધનની કદિ ચોર કઠોર બની વળિ કાળજું કાપે,
ભાઇ લિયે ધનમાં નિત ભાગ ન ભાગ દિયે અદકું દુઃખ આપે;
રાય લુંટે ધનવાન ગણી મરવું પડશે ધનને પરિતાપે,
લલ્લુ કહેછે ત્રિભૂવનને ધન સાચું વિદ્યા તણું જે સુખ આપે. ૭૭

વિધિની વાત ન્યારી છે તે વિષે.

કવિત્ત.

મથી મથી મરે જો [1]મહિમાંહિ [2]મહાન જન,
બને એક વાત જે વિધીએ નિરધારી છે;
ન હોય નશીબ માંહિં તે આવી મળે ન કાંઇ,

૧ દુધ. ૨ ભમરો. ૩ દેડકો.

બનવાની બને કદી સારી કે નઠારી છે,
હોય નરટાંક [3]ટાંક વધતું મળે ન કદી,
[4]ધરામાં મળેછે વિધીએ જે વાત ધારી છે;
લલ્લુ કે' ઉલ્લાસ ધરી સુણો ત્રિભુવનદાસ,
વિધિ તણી વાત બધી વિશ્વથકી ન્યારી છે. ૭૮
[5]કનક [6] કુરંગ હોય નહિ [7]વસુધામાં કદી,
[8]અખીલ જનોએ વાત અંતરે ઉતારી છે;
સુવર્ણનો મૃગ નારાયણે નિરમેલ નથી,
તોય મારવાની મહા રામે મતી ધારી છે.
રામનું ભાળીને ચિત લલચાયું મારવાને,
સીતાની ચોરી થશે એ વાત ન વિચારી છે;
લલ્લુ કે, ઉલાસ ધરી સુણો ત્રિભુવનદાસ,
વિધિ તણી વાત બધી વિશ્વથકી ન્યારી છે. ૭૯
જૂગારના પ્યારથકી કૈંક તો ખુવાર થાય,
જાય ભટકાય અંતરે જે અવિચારી છે;
વક્કર વિશેષ જાય ખંતથી ખુવાર થાય,
[9]ગેહમાંથી સ્નેહ જાય અતી તે વિકારી છે.
એવું જાણ્યાં છતાં નળરાય અને પાંડવોએ,
રમીને જૂગાર રાજપાટ નાર હારી છે;
લલ્લુ કે' ઉલ્લાસ ધરી સુણો ત્રિભુવનદાસ,
વિધિતણી વાત બધી વિશ્વથકી ન્યારી છે. ૮૦
મહત જનોની મશ્કરી મહા દુઃખદાઈ,
ભુંડામાં તે ભુંડી ભુમી માંહિં બધે ધારી છે;
જાદવને જાણ નહિં કૂળ નિકંદન થશે,
રૂષીને ખીજાવ્યા જે જ્યાં [10]પર્ણકુટી વાળી છે.
આપ પામ્યા આપ પાપ પ્રગટયું છે પુર્વ તણું,
કેદ કરવાની કોડે વાત તો વિચારી છે;

---

૧ પૃથ્વી. ૨ મોટા. ૩ પૈસાદાર. ૪ પૃથ્વી. ૫ સોનું. ૬ હરણ. ૭ પૃથ્વી. ૮ પૃથ્વી. ૯ ઘર. ૧૦ ઝુંપડી.

લલ્લુ કે' ઉલ્લાસ ધરી સુણો ત્રિભૂવનદાસ,
વિધિ તણી વાત બધી વિશ્વથકી ન્યારી છે. ૮૧
રાવણના શીરપર કાળ જ્યારે રમી રહ્યો,
રામ સાથે રાડ કરવાને વાત ધારી છે;
જગતની માતા જેવી સિતા હરી આણી [1]શઠે,
શીખ કોઇ તણી નહિં અંતરે ઉતારી છે.
રાજપાટ ગયું રહ્યું નહિ કૂળમાંહિં કોઇ,
વિધિએ બુરૂં કરવા વાત જો વિચારી છે;
લલ્લુ કે' ઉલ્લાસ ધરી સુણો ત્રિભૂવનદાસ,
વિધિ તણી વાત બધી વિશ્વ થકી ન્યારી છે. ૮૨
સેવા કરી રામ તણી હેત થકી હનુમાને,
રામની અનેક રીતે વેદના [2]વિદારી છે;
અહો રાત પાસે રહી દુઃખ અતિ દીલ સહી,
આ'ર ઉંઘ વના દિન રાત તો ગુજારી છે.
વરદાન માંહિ વિભિષણને [3]લંકેશ કીધો,
સિંદુરને તેલ હનુમંત હિતકારી છે;
લલ્લુ કે' ઉલ્લાસ ધરી સુણો ત્રિભુવનદાસ,
વિધિ તણી વાત બધી વિશ્વ થકી ન્યારી છે. ૮૩
રાવણનો [4]બ્રાત કુંભકર્ણ વર્ણુ મેશ જેવો,
તપ કરવાને તન માંહિં વાત ધારી છે;
બહુ વર્ષ સુધી તપ કીધું હર્ષ ધારી હૈયે,
દેવે વરદાન દેવા વાત તો વિચારી છે.
માગતાં ઇંદ્ર આસન માગી લીધું નિદ્રાસન,
નિદ્રામાં ઘેરાતાં રાજગાદી પરવારી છે;
લલ્લુ કે' ઉલ્લાસ ધરી સુણો ત્રીભુવનદાસ,
વિધિ તણી વાત બધી વિશ્વ થકી ન્યારી છે. ૮૪
વસંત રૂતુમાં બધાં વૃક્ષ તો સુપત્ર પામે,
જામી જાય વૃક્ષ એવી રૂતુ સુખકારી છે;

---

૧ બેવકુફ. ૨ ટાળી. ૩ લંકાનો રાજા. ૪ ભાઇ.

ફળ ફુલ નવાં આવે મહિ માત શોભા પામે,
તોય પામે નહિં પત્ર [1]કેર દુઃખકારી છે.
પત્ર નવ આવે એમાં દોશ શો વસંત તણો,
એથી શું વસંત આ અખીલમાં અકારી છે;
લલ્લુ કે' ઉલ્લાસ ધરી સુણો ત્રિભૂવનદાસ,
વિધિતણી વાત બધી વિશ્વ થકી ન્યારી છે. ૮૫
સુર્યતણા તેજ થકી સૃષ્ટિ તો પ્રકાશ પામે,
ટળે [2]તિમિરનો ત્રાસ ખાસ દુઃખકારી છે;
ઉજાશ અપાર જામે પ્રાણી માત્ર સુખ પામે,
ઘુવડને ક્લેશ જામે અખીલ અંધારી છે.
ધારા મેઘતણી ધરાપર ધબોધબ પડે,
ચડે ન ચાતક મુખ મેઘનું જે [3]વારી છે;
લલ્લુ કે' ઉલ્લાસ થકી સુણો ત્રિભુવનદાસ,
વિધિતણી વાત બધી વિશ્વ થકી ન્યારી છે. ૮૬
રાયતણો રંક થાય રંકતણો રાય થાય,
રાણી દાશી થાય દાસી ઠામે તે બેસારી છે;
જુઓ હરીશ્ચંદ્રરાય રહ્યા નીચ ઘેર જાય,
પાસે રહ્યું નહિં કાંય દાસી તેની નારી છે.
રાયે કીધું નીચું કામ રાણી દાસી ધાર્યું નામ,
સાહબી સકળ પલકમાં પરવારી છે;
લલ્લુ કે' ઉલ્લાસ ધરી સુણો ત્રિભૂવનદાસ,
વિધિતણી વાત બધી વિશ્વ થકી ન્યારી છે. ૮૭

વિદ્યારૂપી ધન વિષે.

સવૈયો.

રૂપ ખરૂં નરનું અવનીમહિં જે રૂપથી નર થાય રૂપાળો,
માત સમાન દિયે સુખ તે ભિડભંજન ભ્રાત સમાનજ ભાળો;
નારિ સમાન કરે નિત ચાકરિ ભ્રાત સમાન દુખો દળનારી,
લલ્લુ કહે છે ત્રિભૂવનને સુવિદ્યા ધન ઉપર જાઉં હું વારી. ૮૮

[1] કેરડો. [2] અંધારૂં. [3] પાણી.

નાદાન વિષે.

કવિત્ત.

જેણે કાગ તણા રાગ સુણ્યા અનુરાગ થકી,
કોયલનો રાગ કાને કોઈ દી સુણાય ના;
ખાળી હોય ભેંશ તેને ભેંશની કિમત કશી,
એવા દુબળાથી દુધપાક તો કરાય ના;
રાંડો રાખી હોય તે ન રીઝે રામાયણ થકી,
નકી તેવા નર થકી શાસ્ત્રતો સુણાય ના;
લલ્લુ કે' ઉલ્લાસ ધરી સુણો ત્રિભુવનદાસ,
નાદાનથી દાન વિદ્વાનને દેવાય ના. ૮૯
ઢોકડા ખાળેલ જેણે દા'ડી દા'ડી દેહ દમી,
રોકડા રૂપૈઆ તણી કિંમત કરાય ના;
થોકડા ખાળેલ જેણે બોર કાષ્ટ તણા ઘેર,
તીર તણા થોકડા તેવાથી વપરાય ના.
ચોકડાં ખાળેલ જેણે પારકા ખેતર માંહિં,
તેણે દાણા દામ ખરચીને સંઘરાય ના;
લલ્લુ કે' ઉલ્લાસ ધરી સુણો ત્રિભુવનદાસ,
નાદાનથી દાન વિદ્વાનને દેવાય ના. ૯૦
સુડા જેણે સામટા ખાળેલ હોય ચક્ષુ થકી,
પોપટનો પ્યાર તેવા નરે પરખાય ના;
ચાખ્યાં હોય ચણી બોર ચારી ઢોર જંગલમાં,
તેથી કેરી કલમની કિંમત કરાય ના.
બોકડા ચારેલ જેણે બાવળના પરડાથી,
ચોપડાના થોકડા તો તેથી ફેરવાય ના,
લલ્લુ કે' ઉલ્લાસ ધરી સુણો ત્રિભુવનદાસ,
નાદાનથી દાન વિદ્વાનને દેવાય ના. ૯૧
ભવાયાને ભાંડ તણા શબ્દનો પડેલ ભાસ,
સમાગમ તેથી સુ વિદ્વાન તણો થાય ના;
ગર્ધવના નાદને વિવાદ વેશ્યા તણા સુણ્યા;

તેવથી તો વેદ તણો ભેદ સમજાય ના.
ભાટાઇથી ભાઇ જે લોભાઇને લુંટાઇ જાય,
તેથી ખરા કવી તણી કિંમત કરાય ના;
લલ્લુ કે' ઉલ્લાસ ધરી સુણો ત્રિભુવનદાસ,
નાદાનથી દાન વિદવાનને દેવાય ના. ૯૨

જગતમાં દુઃખ શું ! તે વિષે.

સવૈયો.

પે'લિ દિસે દુખ કારક તો જગમાં જનને નિજની મુરખાઇ,
ભુંડું કરે હરનીશ અજાણ બની કદિ સુખ લહે નહિં કાંઈ;
તેથિ જુવાનિ બુરી ગણવી બનિ અંધ સુખી ન થશે મહિં માંહિ,
લલ્લુ કહેછે ત્રિભૂવનને પરઘેર રહેવું અતી દુખદાઇ. ૯૩

સ્ત્રીની પ્રીતી કયારે જણાય તે વિષે.

સવૈયો.

કામ કરે મનને ગમતું તવ ચાકરની ખરિ પ્રીત જણાશે,
સંકટ શીર પરે પડતા ખરિ મિત્ર તણી પ્રિતતો પરખાશે;
ભ્રાત તણી પ્રિતતો પરખાય નડારિ દિશા મહિ રે' નિપાસે,
લલ્લુ કહેછે ત્રિભૂવનને સ્ત્રિનિ પ્રીત થતાં જર હીણ જણાશે. ૯૪

અમર થવા વિષે.

કવિત્ત.

કૈક યુધ કરી [1]સમરાંગણમાં શીર ધર્યું,
માન મહિમાં મળશે એવું મન ધારીને;
હઠ્યા નહિં રણમાંથી હાડા રજપૂત જેમ,
[2]મદિને મારીને મુવા નામના વિચારીને.
દીનની દયા ધરીને, દુખિયાનાં દુઃખ છેદ્યાં,

---

૧ લડાઇનું મેદાન. ૨ દુશમન.

એવાં જેનાં શસ્ત્ર દુષ્ટ અને દુરાચારીને;
નામને નિશાન તોય યાદ રહ્યું નહિં આજ,
ક્યાં થયા ક્યાં ગયા તે ન જાણુ નરનારીને. ૯૫
કૈકે કરાવ્યા કોડેથી કિર્ત્તિ સ્થંભને મિનારા,
સારા શોભે એવું હરનીશ ઉર ધાર્યું છે;
નાણાં ખરચ્યાનો કદી લેશ ન હિસાબ રાખ્યો,
વાપરવા [1]વિત નિજ અંતર વિચાર્યુંછે;
નામ રહે જગતમાં જનો વાહ વાહ કહે,
લહે સુખ લોકો એવું કામ નિરધાર્યું છે;
પડી ગયા સ્થંભ દંભ ધારીને ન ટકી રહ્યા,
કાળે કરી નામને નિશાન પરવાર્યું છે. ૯૬
મુવા મોટા રાણા તેના રહ્યા ન ઉખાણા કાંઇ,
કવિ વિના કિર્તી તે કમાણા ન કમાણા છે;
નાતો જમાડીને નાણાં ખરચ્યાં અથાગ જેણે,
તે નાણાં શું કિર્તીમાં સમાણાં ન સમાણા છે;
ભાંડ ભવાયાને દેવા દાન દુઃખ દીલ વેઠયું,
દમડાને માટે તે દમાણા ન દમાણા છે;
ચારણને ભાટ કરે વિત લંઇ ને વખાણ,
કિર્તી ન કમાણા ઠગ થકી તે ઠગાણા છે. ૯૭
જુઓ ભોજરાજ આજ કિર્તીની કમાઇ કરી,
ધરી ગયો નામ [2]વસુધામાં વિત પાપરી;
તેડાવી પંડિત કવી ઉમંગે ઇનામ આપ્યાં,
કાપ્યાં દુઃખ કવીને [3]કોવીદનાં ચીંતા ધરી;
થયા હશે એ થકી અધીકરાય અવનીમાં,
જીવતા કે મુવા તે જગત ન જાણે જરી;
લલ્લુ કે' ઉલ્લાસ ધરી સુણો ત્રિભુવનદાસ,
કવિને તેડાવી કો ઉદારે કીરતી કરી. ૯૮
માયા મળે ત્યારે ભાઇ ભાવથી ઉડાઉ થાય,

---

૧ નાણું. ૨ પૃથ્વી. ૩ વિદ્વાન.

રાખે રાંડા ભાંડા માંહિ વિત નાંખે વાપરી;
જેવા કેડાની કમાણી તે તેવામાં વપરાણી,
કાણી દોણીમાં ન રહે [1]ધૃત જો રાખે ભરી;
માયા ચાલી જાય હાય થાય હૈયા માંય ત્યાંય,
સંતોષ ન થાય સારે કામે નાંખી ના જરી;
લલ્લુ કે' ઉલ્લાસ ધરી સુણો ત્રિભુવનદાસ,
કવિને તેડાવી કો ઉદારે કીરતી કરી. ૯૯

ઉદાર વિષે.

સવૈયો.

નાવણથી નવ મેલ ગયો જળતો નવ જાણવું કો દીન એને;
સ્પર્શ થકી થયું [2]લોહ ન [3]કાંચન તો પછિ [4]પારસ કે' કુણ તેને;
કોણ પ્રભૂ મુખથી જપશે ન જશે તન તાપ ભજે નિત જેને,
યાચક દુઃખ ઉદારથિ ના ગયું લલ્લુ ઉદાર કહે જઇ કેને. ૧૦૦

લક્ષ્મીની ચપળતા વિષે.

કવિત્ત.

જાણજ્યો ન માયા રહે [5]ખવાળી તેની રાખે,
દવ જેમ તાતી સગ પણશું કુનારીનું;
વધારે ન શાંતી થાતી ત્રીકાળ પ્રબળ રોજ,
જીવને મળે શું મૂઆં સુખ આપો જારીનું.
નો'ય ત્યાં સુવાસ કરે વસતી ન જાણ પાસે,
પુરી પ્રીત જાણે ન નકી મન ગ્યો જારીનું;

૧ ઘી. ૨ લોઢું. ૩ સોનું. ૪ જેના અડવાથી લોઢાનું સોનું થાય એવો મણી.

ત્રણુ તાપે પ્રાણ જાય દાહ દીલ ભારી થાય,
છે દાતાર સુખ સદા માણતા કુનારીનું.

દોહરો.

જાદવજીનો પુત્રછે, માતા શામ સુજાણુ;
તારણુ ત્રિભુવનદાસ તે, ભલો દિસે કુળ ભાણુ. ૧૦૨

સમાપ્તી વિષે.

કવિત્ત.

બેતાળી કવિતને સવૈયા જેમાં ચોતરીશ,
ચતૂર ચોપાઇ જેમાં ઓગણીશ સારછે;
કુંડળીઆ દીસેછે છ સંગતની શીખ તણા,
એક સોને એક છંદ તણો એ વિસ્તારછે;
ત્રિભૂવનદાસનો મિલાપ સથરામાં થતાં,
યાદીની નિશાની કેરી ભેટ આ શ્રીકાર છે;
લલ્લુ રચનાર છે ત્રીભૂવન શતક તણો,
જેને આ અખીલે ત્રીભુવનનો આધાર છે. ૧૦૩

દોહરો.

સંવત શત ઓગણિશને, બેતાળીની સાલ;
અષાડ શુદ પુનમ દિને, રચના રચિ રસાળ. ૧૦૪

આશીર્વાદાત્મક.

છપ્પો.

૧ત્રિભુવન પતિ આ અરજ, જાણી નિર્દોષી મારી,
મુપસમ મળજ્યો માન, દયા રહો દરનિશ તારી;
વધો લક્ષ્મી દીન દીન, વધૂ દિન જન સુખ પામે,

ન રહો દિલમાં દુઃખ, **જીત** જશની જગ જામે;
દા'ડી કુટુંબ કિર્તી વધો, નવ નિદ્ધિ ભરપુર રહો,
સહુ કાર્ય સિદ્ધ એનાં થજ્યો, **લલ્લુ** અરજ વિભુ ફિર લહો.૧૦૫

વસંતતિલકા વૃત

આનંદ નિત્ય અખિલેશ વિશેષ આપો,
શત્રુનિ જીભ જડ મૂળ થકીજ કાપો;
સુકિર્ત્તી તેનિ નિત સૃષ્ટિ વિષે વધારો,
વિશ્વેશ વિઘ્ન હરિ કલેશ સદા નિવારો. ૧૦૬

જ્યાં જાય માન મહિપાળ સમું મળોને,
બોલેલું વાકય હરનીશ બધે પળોને;
સંહાર શત્રુ દળનો સઘળો વળોને,
શાંતી પ્રતાપ પ્રભુનાથિ વધુ મળોને. ૧૦૭

લક્ષ્મી વિશેષ વધતી હરનીશ જાય,
સ્થીતી હમેશ ચડતી, પડતી ન થાય;
વિશ્વેશ વિઘ્ન હર સંપ કુટુંબ સારો,
વેલી સમાન વધુ વંશ વિભૂ વધારો. ૧૦૮

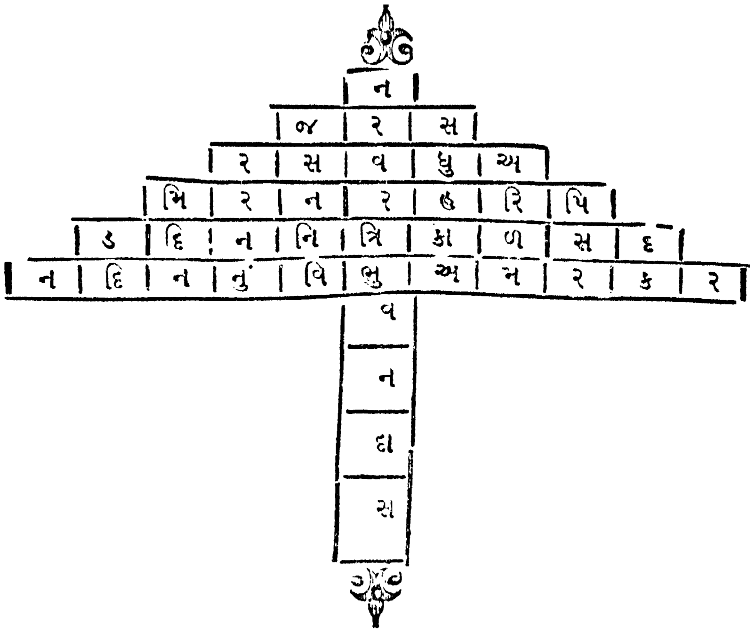
નિત્યે સુકાર્ય કરિ જે ખુશિ ચીત થાય,
થાજ્યો પ્રભૂજિ શુભ કાર્ય વિષે સહાય;
હોંશીનિ હોંશ પ્રભુ પાર ઉતારનારો,
આયૂષ્ય ઇશ ત્રિભુવંન તણું વધારો[1] ૧૦૯

દોહરો—છત્રબંધ.

નજર સરસ વધુ અમિર નર, હરિ પિડ દિનનિ ત્રિકાળ;
સદન દિનનું વિભુ અમર કર, નરવર ત્રિભુવનદાસ. ૧૧૦

---

૧ ત્રણ ભૂવનના પતિ=પરમેશ્વર.

સવૈયો.

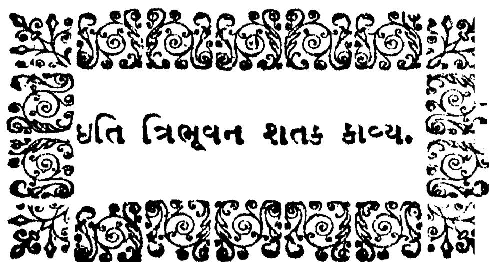
ઉત્તમ કુળ કપોળ તણે અવતાર ધર્યો કરતાર કૃપાથી,
સુકૃતથી થઇ મે'ર પ્રભુ તણિ ને વધુ લે'ર થજ્યો નિત આથી;
ધારિ દયા દિનની નિશ દીન કદી ન ડરે જર વાપરવાથી,
ધન્ય ત્રિભુવનને જગ માંહિ વિશેષ કરો ચડતી પ્રભુ આથી. ૧૧૧

ઝુલણા છંદ.

વંદુ જગદીશ હું શીશ નામી તને, અરજ આ આટલી ધ્યાન ધારો;
વંશ વિસ્તારજ્યો અમરવેલી સમો, દુઃખ દુનિઆં તણાં સર્વ ટાળો.
અષ્ટમાસિદ્ધિ નવ નિદ્ધિ તેને ઘરે, સંપ લક્ષ્મી વસો બે સજોડે;
લલ્લુ માગે પ્રભુ તે ત્રિભુવન થકી, શત્રુઓ સર્વદા હાથ જોડે. ૧૧૨

દોહરો.

અંગ વિષે આરોગ્યતા, રાખો નિત અવિનાશ;
ત્રિવિધ તાપ અળગા થજ્યો, તા'રા ત્રિભુનનદાસ. ૧૧૩

आर्यसिंह ने अफीणासिंह.

ભાગ ૧ લો

ઉપજાતિ છંદ.

અફીણ ને આર્ય તણી લડાઇ, સુણો સહૂ સ્નેહ ધરીજ ભાઇ;
અફીણથી અક્કલ રે' ન કાંઇ, જરા ન જાણો ફળ તેહ માંહી. ૧

દોહરો.

અફીણસિંહ ને આર્યની, પૂર્વે થઇ લડાઇ;
તે દરશાવું તમ કને, ભાવે સુણજ્યો ભાઇ.

આર્યસિંહનું વૃત્તાંત.

દોહરો.

આર્યદેશનો અધિપતી, આર્યસિંહ રાજંન;
ચતુર તણો શિરોમણી, જાણો સરવે જંન; ૩
દાતા કરણ સમો દિસે, અરજુન જેવો શૂર;
ગંભિરતાદિક સદ ગુણે, દીસેછે ભરપૂર. ૪
કામ સમો કાયે દિસે, રૂપ તણો ભંડાર;
જોતાં જન જગનાં ભણે, પ્રભુ તણો અવતાર. ૫
સદબુદ્ધિ પરધાનને, રાખે નિત્યે પાસ;
વિવેક પુત્ર દિસે વડો, ગણે ન કોનો ત્રાસ. ૬
શૂરસિંહ સેનાપતી, લશ્કરનો અધિરાજ;
વ્યુહ રચનાનું શૂરસિંહ, જાણે સઘળું કાજ. ૭
સભા ભરે નિત્ય સ્નેહથી, આર્યસિંહ અધિરાજ;
સમજાવે સ્નેહે કરી, સહુને સહુનાં કાજ. ૮
ભાષણ ભાખિ ભલાં ભલાં, સહુને આપે સૂખ;
રૈયત સહુ રાજી રહે, દિલ નવ કોને દુઃખ. ૯

સૈન તણા શામત બધા, ખરા દિસે શુરવિર;
રણમાંથી પાછા કદી, હઠેન ધારે ધીર. ૧૦
વિનય થકી વિદ્વાનને, આપે અધિકું માન;
કરી પરીક્ષા પ્રીતથી, દા'ડી આપે દાન. ૧૧
સૃષ્ટીમાં સઘળે રહ્યો, ક્રિર્ત્તી કોટ ચણાઇ;
વાહ વાહ જન સહુ કહે, કસુર ન દીસે કાંઇ. ૧૨

અફીણસિંહનું વૃત્તાંત.

દોહરા.

ઉજડ નગરીનો અધિપતિ, અફિણસિંહ રાજંન;
[1]અરિ દીસે અક્કલ તણો, જ્ઞાન જરા નહિ મંન. ૧
પ્રધાન ધારિ કુબુદ્ધિને, ચલવે નિત્યે રાજ;
આળસ છે સેનાપતી, તેથી સરે ન કાજ. ૨
કૂંવર કસુંબો છે વડો, બુદ્ધિ ન તેમાં લેશ;
અવગુ નિત્યે આદરી, ખોયો સઘળો દેશ. ૩
અણુઘણુ અફિણસિંહની, નિત્યે સભા ભરાય;
નાચે ત્યારે નાયકા, ભાંડ ભવાયા ગાય. ૪
કેફ કરે બહુ કોડથી, બને નિત્ય બેસુદ્ધ;
જોર જરા નવ અંગમાં, કરી શકે નહીં જુદ્ધ. ૫
સેનાપતિ સેના તણી, જાણે નહી રચનાય;
ગોઠવતાં નવ આવડે, હાર હરામી ખાય. ૬
કેફ કરી ફરતા ફરે, શરિરે શક્તિ ન કાંઇ;
સૈન દૂબળુ એહનું, કરી નવ શકે લડાઇ. ૭
ભાન નહીં નિજ દેહનું, લડવાની શી વાત;
દિવસ ઉગતો દેખિને, કે'શે પડિ આ રાત. ૮
આગ લગાડી તંબુને, શત્રુ નાશી જાય;
બેસી રે' બળતા સુધી, પણ ઉભા નવ થાય. ૯
એવા દીસે આળસૂ, સૈન તણા સરદાર;
રૈયત નહિ રાજી રહે, દિલ દુખ સહે અપાર. ૧૦

---

૧ દુશ્મન.

બંનેને લડાઇ થવાનું કારણ.

દોહરા.

ભમતો આવ્યો ભાટ ત્યાં, અફ્રિણસિંહને ગામ;
આવી મળ્યો અફ્રીણને, કીધો ત્યાંજ મુકામ. ૧
સમાચાર દીધા જઇ, અફ્રેણસીંહની પાસ;
આર્યસીંહ જે અવનીમાં, તેનો તમને ત્રાસ.
છે તે મોટો રાજવી, ચતુર શીરોમણી જાણ;
તેની સઘળા દેશના, લોકો માને આણ. ૩
માટે તે ઉપર તમે, ચડો આણીને શૂર;
જીતો જો હીંમત ધરી, તે. જશ છે ભરપૂર. ૪

ભૂજંગી છંદ.

સુણી વાણિ તે ભાટની ધીરધારી,
મચાવા મહા જંગ કીધી સવારી;
સહુ શુભટોને કહ્યું આવિ પાસે,
સજો શસ્ત્ર સૌ શૂર વીરો ઉલ્લાસે. ૧
જવું છે મહા યુદ્ધમાં આજ મારે,
થવું સાબદા સૂરવીરો તમારે;
થશે આર્ય ને આપણે જંગ મોટો,
નહીં રાખવો સૈનનો સાથ તોટો. ૨
થવું સાબદા સર્વને ધીર આણી,
કરીશું અરીને જિતી ધૂળધાણી;
મહારાજ આજ્ઞા ચડાવીછ માથે,
ખુશી છે બધા આવવા આપ સાથે. ૩
તમે મનમાં લેશ ચીંતા ન રાખો,
થતાં સાબદા લાગશે માસ આખો;
નૃપાળે સુણી શુભટોની સુવાણી,
સુણી વાણિને અંગમાં ધીર આણી. ૪
કહ્યું ભાટને આ ણ [1]એંકાર મૂખે,

[1] અહંકાર.

જિતુંતો ખરો નીપજ્યો માત કૂખે;
કરૂં સાબદી સ્વારિ મારી હું આજે,
જીતી રાયને હું કરૂં દેશ પ્રાજે. ૫
વધારૂં હું ચોમેર સાબાશિ મારી.
ન આવું. કદાપી હું તેનાથિ હારી;
કર્યું શુભટે સાબદું સૈન શુરૂં.
ન જાણે લડાઇ તણું કામ પુરૂં. ૬
લિધાં શસ્ત્ર સૈના તણાનો સજાવી.
બધા નીકળ્યા બા'ર ડંકો બજાવી;
સજયાં વસ્ત્ર સંગ્રામનાં સૈન આખે,
કરીશું લડાઇ મુખે એમ ભાખે ૭

ચોપાઇ ત્રીતાળી.

થયું સાબદું સૈન તૈયાર, મુખે કરતું અતિશે હોકાર;
સજ્યાં અંગે સકળ હથિયાર, બાણ બરછી અને તલવાર. ૧
લીધી કોઇએ ગદા ને કટાર, બીજાં શસ્ત્ર તણો નહીં પાર;
મુશળ ફરશી અનેરે કૃપાણ, લીધાં લેવા અરીના પ્રાણ. ૨
રજ ઉડયાથી આભ છવાયો, સુર્ય રજથી જરા ન દેખાયો;
પેર્યાં બખતર કવચ ને ટોપ, ચાલ્યું સૈન સકળ ધરી ચોંપ. ૩
કરે મા'રથી મોટા હોકાર, જાણે સિંહ તણા પડકાર;
જાણું પાતાળે પૃથ્વી જાશે, પ્રલેકાળ પલક માંહી થાશે. ૪
ભાર ભૂમીથી ન ઝીલાય, નાશી જવાને આકળી થાય;
એવું સૈન દીસે ભરપુર, જાણું સાગરે આવ્યું પૂર ૫
લીધા સાથે ચારણ ભાટ, કરતા આવે વાતોના ઠાઠ;
સરવે સૈન ચાલ્યું એણી રીતે, આવ્યું આર્ય નગર પાસે પ્રીતે. ૬
કીધો જંગલ માંહીં મુકામ, આઉ એક રહ્યું ત્યાંથી ગામ;
આર્યસીંહે જાણ્યું જે વાર, સૈન કરવા સકળ તૈયાર. ૭
ચોંપ આણી શુભટને બોલાવ્યા, પ્રીતે શુભટ પાસે આવ્યા;
આવી બોલ્યા શુભટ સહુ આમ, હોય તે ફરમાશોજી કામ. ૮
આજ્ઞા આપી રાયે તેણી વાર, સૈન સકળ કરોને તૈયાર;

રાય લડવા પ્રીતે એક આવ્યો, તેણે મામલો મોટો મચાવ્યો. ૯
માટે લશ્કર કરીને તૈયાર, લડવા નીકળવું ગામ બા'ર;
છેજી લશ્કર સરવે તૈયાર, આપો આજ્ઞા તો નીકળે બા'ર. ૧૦
આણી પ્રીત આપી આજ્ઞા રાયે, સૈન લડવાને સામું જાયે;
સજ્યાં સૈને સકળ હથીયાર, લડવા નીકળ્યું નગરની બા'ર. ૧૧
સૈન સામું આવ્યું જેણી વાર, અરીણસીંહ થયો તૈયાર;
સૈન શુભટે ગોઠવ્યું આવી, સામા સામી લડાઇ મચાવી. ૧૨

મનહર છંદ

સામ સામાં સ્નેહે બંને સૈન લડવાને આવ્યાં,
ધસે એક એકપર ધારી ક્રોધ ઉરમાં;
પોકાર પાડીને રણુ સંગ્રણું ગજાવી મુક્યું,
ભાન ભુલ્યા દેહનું લડાઇ તણા પુરમાં.
મારો મારો શબ્દનો પોકાર વારવાર થાય.
શૂર વીરો સામ સામા લડે બહુ શૂરમાં;
હઠે નહીં રણમાંથી હાડા રજપૂત જેમ,
ખોડી પગ ઉભા જાણે સાગરના પૂરમાં. ૧
કૈક દઇ દોટ ઝાલે કોટ જઇ દુશ્મનનો,
કરે લોટ પોટ ક્રોધે માર અતી મારીને;
કરી ક્રોધ કૈક તરવાર તણા ઘાવ કરે,
કૈક મારે તીર દુશ્મનોને ધારી ધારીને;
શીર અગણીત શુરવીરનાં મદાના ઘાથી,
હાથ પગ કૈક તણા નાખ્યા છે વિદારીને;
એક બીજાને અપાર માર મારે ખાર ધરી,
પડે પંડપર પણ જુવે ન વિચારીને. ૨
હોકાર કરી અપાર માર મારે દુશ્મનને,
પાછા હઠવાની વાત જાણે નહી ઉરમાં;
શીર ધડ થકી છુટાં પડે શૂરવીર તણાં,
ઝટ જાય જમ સાથે ધણીની હજુરમાં.
વેદના અસહ્ય સહે ઘાયલ થયેલ જન,
તોય નાશી જાય નહીં રણ થકી પુરમાં;

એવા શૂરવીર ધીર ધારી રણુ માંહી રહે,
વખાણુ અપાર થાય સામતના પુરમાં. ૩
સામ સામા આવી સ્વાર લડવાને ઉભા રહે,
[૧]અસી લઇ શુરવીર શત્રુને વિદારે છે;
મારે છે [૨]તોખાર આણી ખાર એક એક તણા,
મરવું અવશ્ય એમ અંતરે ઉતારે છે.
પાડે પડકાર શુરવીર ધીર ધારી રણે,
જીતવું જરૂર એમ ધ્યાન માંહી ધારે છે;
કરે છે લડાઇ ધાઇ ધાઇ વીર સામ સામા,
દયા તજી દીલથી અપાર માર મારે છે. ૪
વાજાં વધું જોર માંહી સામ સામાં વાગે ત્યાંહીં,
સુણી શુરવીરને લડાઇ બહુ ફાવે છે;
ભેરીને નફેરીના અવાજ તો અપાર થાય,
ઢોલને [૩]દદામા શુર શરીરે ચડાવે છે.
શુરવીર સુણી સ્નેહ ધારી રણુ માંહીં જાય,
ઘડી ન રે'વાય ઘેર એવું શૂર આવે છે;
શુભટો સેનાપતિને સ્નેહથી સાબાશી આપે,
નાશી જાય તેને આપી ઠપકો લજાવે છે. ૫

દોહરા.

એ રીતે હરનીશ લડે, સામે સામા રાય;
હઠે ન હીંમત હારી કો, જિત કોની નવ થાય. ૧
બહુ દીન એમ વહ્યા, ગયા, મનમાં સહુ મુઝાય;
બંધ પડે વડવાડ તો, સારૂં સઘળું થાય. ૨
અગ્નિસીંહ આવ્યો પ્રિતે, કુંવર કસુંબા પાસ;
બોલ્યો લાગે મુજને, આર્યસીંહનો ત્રાસ. ૩
સુવા શુરા સામત બધા, હાર થશે નિરધાર;
મરવું અપયશ વો'રતાં, એ ઉત્તમ આચાર. ૪
હાર્યે લાજ જશે જગે, અપશય મળે અપાર;

૧ તલવાર. ૨ ઘોડા. ૩ નગારાં.

શો ઉપાય કરવો હવે, જીત મળે આ વાર. ૫
વચન સુણી પીતા તણું, વદે કુંવર મુખ વાણ;
ચડું રણમાં હું સ્નેહેથી, અરિના લેવા પ્રાણ. ૬
સામંતને સમજાવીને, કરવું [1]દળ તૈયાર.
પડું પ્રીતે [2]પોશાટતાં, દુશ્મન દળ મોઝાર. ૭
તાત ફિકર નવ રાખશો, રહો ખુશી આ વાર,
જીતી જશ હું લઉ જગે, ક્ષણું ન લાગે વાર. ૮
હીમત આપી તાતને, વેગે કર્યો વિદાય;
સૈન સકળ સજ થાય તે, માટે કરી આજ્ઞાય. ૯
બીજે દિન ઉઠી થયું, સૈન સકળ તૈયાર;
ચાલ્યો લડવા ચોંપથી, જરા ન લાગી વાર. ૧૦

ત્રીતાળી ચોપાઇ.

ચાલ્યો લડવા કસુંબો કુમાર, સજી લીધાં સકળ હથિયાર;
બાણ બરછી અને તલવાર, તોમર ત્રીશૂળ સાથ કટાર. ૧
ખાંતે ખડગ ધર્યું નીજ હાથે, ચાલ્યો લડવા શત્રુ દળ સાથે;
પે'ર્યા બખતર કવચને ટોપ, ચાલ્યો ઉરમાં ધરી બહુ ચોપ. ૨
આવ્યો આર્ય લશ્કરની માંય, સેના સજ થઇ ઉભી છે જ્યાંય;
વાગે શરણાઇ ઢોલ ને ફેરી. ગડેડે દદામા ને નફેરી. ૩
લડયાં સામ સામાં સૈન જ્યારે, [3]સરિતા [4]શોણિતની વહી ત્યારે;
ગજ ઊંટ અનેરે [5]તોખાર, તણાણા સરીતામાં તે વાર ૪
કૈક શૂર ચીસો પાડી રડતા, શસ્ત્ર ઘા થકી પૃથ્વીમાં પડતા;
વેદના સહે બહુ અપાર, કરે મૂખે અતીશે પોકાર. ૫
છાંડયા કઇકના લડતાં પ્રાણ, ચાલ્યા સ્વર્ગમાં કરી પરીયાણ;
મચી એવી ત્યાં મોટી લડાઇ, ન રહ્યો સ્વર્ગમાં મારગ કયાંઇ. ૬
રજ ઉડવાથી આભ છવાયો, સુર્ય દેવ જરા ન જણાયો;
આર્યસીંહ હાર્યો છે તે વાર, જીત્યો કોડે કસુંબો કુમાર. ૭
કસુંબે કીધી જીત જે વાર, સકળ સૈને પાડયો પડકાર;
જીતી અરીણસીંહની સૈનાય, નગારાના ત્યાં ડંકા દેવાય. ૮

---

૧ લશ્કર. ૨ પ્રભાતમાં. ૩ નદી. ૪ લોહી. ૫ ઘોડા

વહેંચી સાકર લશ્કર માંય, ઊર માંહી ઉમંગ ન માય;
દીપ ઉત્સવ કીધો તે વાર, વરત્યો સૈનમાં જય જયકાર. ૯
આર્યસીંહને કેદ ત્યાં કીધો, બંધીવાન કરી સાથે લીધો;
ભૂલ્યો ભાન શરીરનું તે વાર, આર્યસીંહ થયો તાબેદાર. ૧૦
કહે કસુંબો જેટલું પ્રીતે, આર્યસીંહ કરે બધું નિત્યે;
આજ્ઞા નિત્યે કસુંબો જે આપે, સ્થીર કરી નિજ મનમાં સ્થાપે. ૧૧
આર્યસીંહ અતી અકળાય, કસુંબાવિણુ સુખ નવ થાય;
પ્રીતે રાખે કસુંબાને પાસે, જાણે નહીં જડમૂળ સુઝ જાશે. ૧૨
કરે દાયશા નિત્યે પ્રીતે, વિચારે ન જરા નિજ ચિત્તે;
કેશરીઓ કસુંબો ઘોળાય, ઘોબા સામ સામા ત્યાં દેવાય. ૧૩
મારા તમારા સમ ત્યાં ખવાય, અદકું અમલ હમેશ ખવાય;
રાવણાં હુંમાનાં નિત્ય થાય, નાણાં કાંકરા સમ વપરાય; ૧૪
ભાટ ચારણુ આવીને ભાવે, આર્યસીંહને અધિક ફુલાવે;
ભાટ ખોટાં વખાણુ જ્યાં કરે, આર્યસીંહ ફુલી નિત્ય મરે. ૧૫
ઘેનમાં ઘોડું છોડીને આપે, કુળનો ભાટ કરીને સ્થાપે;
એમ ખરચે નાણાં આડી વાટ, એનો અંતર જરી ન ઉચાટ. ૧૬

દોહરા.

ઉચાટ અંગે એહનો, જરા ધરે નવ જાણુ;
લેખામાં લક્ષ્મી નહીં, નાણાં જોણે પાણ. ૧
તોલ કરે ન મનુષ્યનો, આર્યસીંહ મનમાંય;
ફુલણુજી થઇને ફરે, કરે વિચાર ન કાંય. ૨
સ્નેહે શિખ સારી કદી, આપે જન કોવાર;
કોપ કરે તેના પરે, એવો બન્યો ગમાર. ૩
સમજો શું એવું કહે, જે શિખ દેવા જાય;
રજપુતોને અમલ વિણુ, પળ પણુ ખાલિ ન જાય. ૪
રણુ મધ્યે રજપૂતથી, અફીણુ વિણુ ન લડાય;
અફિણુ વીણુ રજપૂતથા, [1]પ્રાક્રમ જરી ન થાય. ૫
એવું સમજાવે સદા, શિખ દેવા જે જાય;
સમજે નહિં સ્નેહે કદી, આર્ય નગરનો રાય. ૬

---

૧ પરાક્રમ.

દશા પડે પડતી પછી, સુઝે ન સવળું કાજ;
[1]અમલ થકી આર્યે બધું, તજ્યું તાતનું રાજ. ૭
અમલ વિષે અવગુણ અધિક, જાણેછે સહુ જંન;
પણ ન વિચારે પેટમાં, આર્યસીંહ રાજંન. ૮
હારી અફીણ સીંહથી, ખાંતે થયો ખુવાર;
પણ ન તજ્યું આર્યે અમલ, મનમાં કરી વિચાર. ૯
અમલ થકી આર્યો ખમે, ખાંતે જે નુકશાન;
મશ્કરી [2]મહિમાં થાય તે, કહું ધરજ્યો જન કાન. ૧૦

ચોપાયા.

અમલ આર્યસિંહ લિયે પ્રીતેથી, દિલ દિલગિર નવ થાય,
બને નિત્ય બેભાન અતીશય, પણ ન વિચારે કાંય;
એક દિવસ દિન પો'ર ચડ્યો ત્યાં, ઉઠયો આળી પ્રોત,
[3]લઘુશંકા કરવાને બેઠો, વિચાર કરતો ચીત. ૧
બેઠો બેઠો બહુ વિચારે, ત્યાં [4]પટ પડયું માથેથી,
ગમાર બની ચિતમાં ગભરાયો, શિર કુટે હાથેથી;
બાળકને બહુ બૂમો પાડી, પોતા પાસ બોલાવ્યાં,
સ્નેહ ધરીને છોરૂ સરવે, પિતાની પાસે આવ્યાં. ૨
બાળ કહે બાપા કયમ આજે, બૂમ અતીશય પાડો,
બાપ કહે બેટા આ કૌતક, દીઠું આજ દહાડો;
પ્રાતઃકાળ વિષે આ બાળક, બગલું કોણે માર્યું,
બાળક બહુ બહુ હશી પડીને, તાતનિ પાસ ઉચાર્યું. ૩
નથિ બગલું માર્યું બાપા આ, પાઘડું છેજ તમારૂં,
અંધ ગંધ ભૂલ્યા કયમ આજે, ભાન ગુમાવી સારૂં;
પસ્તાયો પછિ મનમાં પોતે, થયો અતી ઉતપાત,
બાળકને કરગરિ કહ્યું પ્રાતે, કરશો નહિં કયાંઇ વાત. ૪
અમલ લઈ બેભાન બન્યો ત્યાં, બાબર આવ્યો એક,
હોકો હોંશે ભરિ આપીને, બેઠો ધરી વિવેક;
આર્યસિંહને અમલ ચડયું પછિ, નહિં નિજ તનનું ભાન,

૧ અફિણ ૨ મશ્કરી ૩ પેશાબ ૪ લુગડું.

પકડયો પ્રીત ધરીને પોતે, ત્યાં બાબરનો કાન. ૫
ખણવા માંડયો ખંત ધરીને, બાબરનો ત્યાં વાંસો,
બાબર બોલ્યો બહુ હશીને, નાંખી અતિ નીસાસો;
શું કરવા માંડયું આ બાપૂ, બાબર એવું બોલ્યો,
આર્યસીંહે અતિ હર્ષિત થઇને, મનનો મર્મજ ખોલ્યો. ૬
ખણ આવે છે વાંસે મારે, તેથિ ખણુંછું હુંય,
તેમાં શી પંચાત પડી તે, વચમાં બોલ્યો તુંય;
બાબર બોલ્યો મારો વાંસો, સઘળો ઘરડી નાંખ્યો,
ઉજરડા મુજ અંગ થયા છે, બળેછ વાંસો આખો. ૭
આર્ય કહે મુજને નો'તી [1]ગમ, આ વાંસો છે તારો,
મારા મનમાં એમ થયું જે, આ વાંસો છે મારો;
અમલ થકી મારા તારાની, ખબર ન પડી જરાય,
એવી રીતે અમલ થકી, [2]હાંસીજનમાં અતિ થાય. ૮

દોહરો.

હાંસી અનેક રીતથી, હરનિશ જનમાં થાય;
તોપણ રાજી રે' સદા, દિલ નવ દિલગિર થાય. ૧

ઝુલણા છંદ.

અમલ [3]પ્રાશન પ્રિતે આર્ય નિત્યે કરે, રાખી મન આંહીં એંધાણ મોટું;
છાંયડો છાપરાનો પડે શેરિમાં, છાપરૂં છેક દીસેજ ખોટું;
ખોરડા આમળે ખાડ દીસે ભલી, પ્રીતથી એજ એંધાણ રાખ્યું,
અમલ ખાવા તણી થાય જ્યારે વખત, ભાનું ખાડે ગયું એમ ભાખ્યું. ૧
એદિ પેઠે લઇ અમલ ઉંઘી રહે, છોકરાંને પુછે સ્નેહ આણી;
ભાનું ખાડે ગયું કે હજી ખામણે, એવિ રીતે કહે રાગ તાણી.
છોકરાંતો પછી સમજીયાં મન વિષે, અમલની વખત તો થાય જ્યારે;
ભાનું ખાડે ગયું એમ મૂખે ભણે. ભા અમલ સાંભળી ખાય ત્યારે.
વરસ વીત્યા પછી ટેવ એવી પડી, અમલ ખાવા તણી અંગ એને;
સ્વાર ઘોડાપરે થાય પ્રાશન કરી, અમલ આવે પછી અંગ એને. ૨
જો કદી [4]વાજિપર નવ ચડે રાજી થઇ, તો અમલ તેહને અંગ નાવે;

૧ ખાવું. ૨ ઘોડા. ૩ ખાવું. ૪ ઘોડો.

ચેન શરિરે જરા નવ પડે એહને, અંતથી ખાણું તેને ન ભાવે. ૩
વરસ વીત્યા પછી વાજી ગજી થઇ, અમલ વેચાતું લઇ વેચિ દીધો;
અમલ ચડશે નહી વાજિ વિણુ અંગમાં, પુરણુ વીચાર તેનો ન કીધો;
લીધું જ્યારે અમલ પ્રીત ધારી મુખે, વાજિ ચડવા થયો રાજિ રાજી;
વાજિ વેચી દિધું અમલ રાજી થઇ, કયાંથી લાવે થવા રાજિ વાજી. ૪
અંગલ અકળાય જિવ જાય વાજી વિના, શિથિલ થઇ સાબદો શોર કીધો;
વંડી ભાળી વડી વાજિ પેઠે ગણી, તે પરે ત્યાં થયો સ્વાર સીધો.
હાંકવા મૂખથી શબ્દ હૈંહૈં કરે, પગ પછાડે અતી પ્યાર આણી;
શરિરમાં સર્વ સ્થળ બોરિ કાંટા ગયા, પણુ નહીં દરદની વાત જાણી. ૫
અમલ જ્યારે ગયું અંગથી ઉતરી, દરદ કાંટાનું થયું દીલ ત્યારે;
ધાર શોણીત તજિ અંગ જ્યારે વડી, શુદ્ધિ આવી શરીરેજ ત્યારે.
અંતથી રાજ ખેયું અફિણુ ખાઇને, દામ ન રહ્યો પછી એક જ્યારે;
વેચિ ઘરબાર જ્યારે જરા નવ રહ્યું, મરણુ પામ્યો મહા દુષ્ટ ત્યારે. ૬

ઈંદ્ર વિજય છંદ.

રાજ ગુમાવ્યુ તથાપિ ન સાન ભુલ્યા તન ભાણુ અફીણુથિ આજે,
અશ્વ ગયા સુખ સાજ ગયા ગજરાજ ગયાજ અફીણુજ કાજે;
માન ગયું ધન ધાન ગયું અપમાન થયું હજી કેફ ન છાંડે,
રાજ તણા પુતતો મટિ જે ધર્યું નામ હવે રજપુત ફુ ભાંડે ૧
આબરૂ ઓછી થઇ અવની મહિં કેફ કિરીટ ધર્યો શિર આજે.
ભારિ ઉપાડવી પ્યારિ ગણી ભુમિનો પડિ મેલિ અફીણુજ કાજે;
કેફ કરી કલ્લ ખુબ ખરાબ કિધાં તદપી તનમાં નવ લાજે.
મૂછ ધરી મુખ ઉપર તે પ્રભુ ભુલ દિસે તમને પુછ છાજે. ૨
આપિ શિખામણુ થાકિ ગયા જન માનિ નહીં શિખતો હિતકારી;
ધારિ અફીણુનિ યારિ નઠારિ ન છાંડિ થઇ તનમાંહિં બિમારી;
નાશિ ગયું શુર આળસ આવ્યુ ગુમાવ્યું સુરાજ તજી સ્થિતિ સારી,
લાજ નથી જરિ આજ કુકાજનિ લ્યાનત છે તમને જણુનારી. ૩

દોહરા.

અફિણુ અતીશય ખાઇને, દેવું કરે અપાર;
માંડી આપે મહિ બધી, ખાંતે થાય ખુવાર. ૧

ચડે વ્યાજ માંથે અતી, તૂબે દેવા માય;
રાજ ખોઇ રખડે સદા, પણ ન વિચારે કાંય. ૨
વેપારી વરસો વરસ, લેણું લેવા જાય;
માલ બધો માંડી લિયે, રે'વા નવ દે કાંય. ૩
ખાવા ખોરી બાજરી, કાં રાખેછે જાર;
દેવા રાખે ડોબડી, પણ નવ કરે વિચાર. ૪
સુખ એમાં માને અતી, જમે કેટલા દૂધ;
ફિકર નહીં દેવા તણી, જેને ન મળે શુધ. ૫
ખંડે વેપારી બધું, પણ દિલગિર નવ થાય;
ઓછું ન કરે અમલને, ધુળ ધાણી મર થાય. ૬
વળિ વેપારીની કને, નાણું લેવા જાય;
કંગાળી સમ કરગરી, શેવક તેના થાય. ૭
વેપારી કે' આવજો, આજ નહીંને કાલ;
વળિ કાલાવાલા કરે, જેમ કરે કંગાળ. ૮
એક ટકાની આબરૂ, ન મળે તેની ત્યાંય;
તોપણ નકટાની પઠે, ધક્કા ખાવા જાય. ૯
વેપારી ત્યારે પછી, દયા ધરે દિલ માંય;
બમણું નાણું માંડિને, આપે તેને ત્યાંય. ૧૦
વળિ વેપારીને વદે, લાજ રાખિ મમ શેઠ;
જે કે'શો તેતો કબુલ, કરશું તમારી વેઠ. ૧૧
વાધે વ્યાજ અતી શિરે, દેવું નવ દેવાય;
મંડાવા ત્યારે મહી, વેપારી ત્યાં જાય. ૧૨
વિચાર નવ નિજ ઉરમાં, તેને શી ચીંતાય;
છોને રામ ચડયા કરે, રામ ચડયે શું થાય. ૧૩
અરે અજીણી મૂરખા, વીચારો મન માંય;
રામ ચડે ઉંધું વળે, પાસે નવ રે' કાંય. ૧૪
એક રામ લંકા પરે, ચડયો આણી ઉર ક્રોધ;
લીધી લંકા પલકમાં, માર્યો રાવણ જોધ. ૧૫
જ્યારે તમ ઉપર ચડે, અધિક એકથી રામ;
શીગણતીમાં રામની, આગળ તમારૂ ગામ. ૧૬

સજો તમે સારી મતી, તજો અફિણુનો સંગ;
ભજો તમે ભારતિ સતી, તો રે'શે તમ રંગ. ૧૭
સુખિ થાશો તજતાં અફિણ, જશે નાશિ સહુ દુઃખ;
માટે માની માહરૂં, અફિણ તજી લ્યો સૂખ. ૧૮

ભાગ ૨ જો

ગરણી વિષે.

દોહરા.

ગરણીનો આકાર જે, શંકુ જેમ ગણાય;
તેની કરીયે કલ્પના, તો આ રીત જણાય. ૧
તાજ તજાવી ટોપિયો, પે'રાવી છે આજ;
રાંડીરાંડ સમા બન્યા, હતા જેહ મા'રાજ. ૨
શરિરથિ શૂરાતન ગયું, ગયું મુખ તણું તેજ;
સમજે પણ નવ આચરે, રાખે એનું એજ. ૩
તજે ન તે તોફાનને, અફિણ તણું ધર્યું અંગ;
સંગ ન સારો શોધતા, ધરે ધુતારા ઢંગ.

મનહર છંદ.

આકાર મારોછે શંકુ જેવો તે તપાશી જોતાં
ટોપી જેવો લાગે તેવું કામ હું બજાવુંછું;
પ્રથમ બંધાણુ થવા લાલચ અપાર આપું,
કસુંબા પીનાર પાસે ફાયદા ગણાવુંછું.
નવો બંધાણી કરવા ઉરમાં ઉલ્લાસ તેથી,
નવો આવે તેને સારૂં ખાણું ખવરાવુંછું;
ગરણી કહેછે સુણુ લલ્લુ હું ગરાશીયાને,
તાજ ઉતરાવી પછી ટોપીયો પે'રાવુંછું; ૧

જયારે ખાવા શીખેછે અમલ ત્યારે ઉમંગથી,
ખરલને ખરે એના હાથમાં ધરાવુંછું:
કસુંબો પીવાની વેળા તાણું હું વિશેષ કરી,
બંધાણથી અધીક કસુંબો પીવરાવુંછું;
એમ થોડે થોડે એવા નરને વધારી દઇ,
બંધાણીની ટીપે એનું નામ હું ચડાવુંછું;
ગરણી કહેછે સુણ લલ્લુ હું ગરાશીયાને,
તાજ ઉતરાવી પછી ટોપીયો પે'રાવુંછું. ૨
અમલ પીવાની તક કોઇ દીન છોડે નહીં,
છાંડેતો તુરત એને અંગે અકળાવુંછું;
આળસ કદાપી અમલને ધુટવાનુ કરે.
ખરે એ ખુવારને બગાસાં ખવરાવુંછું.
તક થાય કે તુરત બાવરો બનાવી પછી,
ચોરે દાયરામાં એને દા'ડી હું દોરાવુંછું;
ગરણી કહેછે સુણ લલ્લુ હું ગરાશીયાને,
તાજ ઉતરાવી પછી ટોપીયો પે'રાવુંછું. ૩
મોટા બંધાણી જે હોય તેને હું પટેલ કરું,
પછી નાના બંધાણીને એને ઘેર લાવુંછું;
માનને મોટાઇ રોજ પવું પડેછે અફીણ,
પાય ન અફીણ તો હું લાજ લેવરાવુંછું.
માટે રજવાડા વાળા પાય પ્રીતેથી અફીણ,
નકામો એવો ખરચ રોજ અદરાવુંછું:
ગરણી કહેછે સુણ લલ્લુ હું ગરાશીયાને,
તાજ ઉતરાવી પછી ટોપીયો પે'રાવુંછું. ૪
દાયરામાં આવે બધા બેસવા બંધાણી પછી,
મેવાને મીઠાઇ તણા થાળ હું મંગાવું છું;
સામસામા સોગન અપાવીને અમલ વધુ,
પ્રીતે પીવરાવીને મીઠાઇ ખવરાવુંછું.
જ્યારે અણુધણને અમલ તણો કેફ આવે,
સાચી જુઠી વાતો તણા ગપાટા મરાવુંછું;

ગરણી કહેછે સુણ લલ્લુ હું ગરાશીયાને,
તાજ ઉતરાવી પછી ટોપીયો પે'રાવું છું. ૫
ચારણને ભાટ તણાં ખોટાં સાંભળી વખાણ,
સાચાંછે તમામ એવું ઉરે ઉતરાવું છું;
સાચા ખોટા દુહા ભાટ ચારણના ભાઇ સુણે,
ઇનામ અપાવી કોષ ખાલી હું કરાવું છું.
કાંતો ઘોડું અપાવું કે સોળ શોભતા શૃંગાર,
કાંતો કડાં સાંકળાં હું શરીરે શોભાવું છું;
ગરણી કહેછે સુણ લલ્લુ હું ગરાશીયાને,
તાજ ઉતરાવી પછી ટોપીયો પે'રાવુંછું. ૬
ભાંડને ભવાયા તણા શબ્દનો પડાવું ભાસ,
કવી કોવીદને એને કચેરી તજાવું છું;
ભવાઇ જોઇને રીઝી જાય રજવાડાં બધાં,
ભાંડ વાણી રોજ એને ઘેર હું ભણાવું છું;
ભણેલને ભાળવા કદી હું ભૂપતી ન દેઉં,
અભણની ઓળખાણ અતીશે કરાવું છું;
ગરણી કહેછે સુણ લલ્લુ હું ગરાશીયાને,
તાજ ઉતરાવી પછી ટોપીઓ પે'રાવું છું. ૭
તાયફા તેડાવે રોજ નવા નવા નાચવાને,
જાચવાને આવે તેને ધક્કે હું મરાવું છું;
રાત એકના હજાર કે વધારે દાન દઇ,
દરબાર માંહી નિત્ય નાયકા નચાવું છું;
રાગ રાગણીથી રીઝે કેફ કરી રાજાજી તો,
પછી પટરાણી કરી જનાને ઘલાવું છું;
ગરણી કહેછે સુણ લલ્લું હું ગરાશીયાને,
તાજ ઉતરાવી પછી ટોપીઓ પે'રાવું છું. ૮
નાયકા નઠારીને બનાવી દેઉં પટરાણી,
પછી રાજાજીને એના હાથમાં નચાવું છું;
સારા સારા કૂળ તણી બીજી શામા હોય પણ,
અનાદર એહનો અંતરમાં કરાવું છું..

હકદાર વારસને રજ મળવા ન દેઉં,
નાયકાના દીકરાને ગાદી દેવરાવું છું;
ગરણી કહેછે સુણ લલ્લુ હું ગરાશીયાને,
તાજ ઉતરાવી પછી ટોપીઓ પે'રાવું છું. ૯
પટરાણીને કદાપી પુત્ર થયો હોય પણ,
અનૌરસ પુત્ર પછી એહને ઠરાવું છું;
રાખેલીનાં સગાંવા'લાં રાજમાં કરે તે થાય,
જરી ના બોલાય એવો જુલમ કરાવું છું;
રાય તણા સાળા તેને કોઇ કહે નહીં કાળા,
કાળા મોઢાવાળા પાસે પ્રજાને પીડાવું છું;
ગરણી કહેછે સુણ લલ્લુ હું ગરાશીયાને
તાજ ઉતરાવી પછી ટોપીઓ પે'રાવું છું. ૧૦
પ્રજાનો પોકાર પુરપતી તણી પાસ કદી,
જાવા નવ દેઉં એવો જાપતો રખાવું છું;
પોકાર કરવા કદી પ્રજા પતી પાસ જાય,
તેને પછી પાછળથી દંડ દેવરાવું છું;
આંખ છતાં આંધળો બનાવી દઉં અધીપતી,
નર હોય છતાં એને ખરમાં ખપાવું છું.
ગરણી કહેછે સુણ લલ્લુ હું ગરાશીયાને,
તાજ ઉતરાવી પછી ટોપીયો પે'રાવું છું. ૧૧
રૈયતનાં સુખનાં સાધન બધાં દૂર કરી,
રાંકડી રૈયતને હું રોજ રગડાવું છું;
રાયતણી નીતીને તજાવી દઉં તરત હું,
અનીતીના અર્ણવમાં અંઘોળ કરાવું છું.
પ્રજા તણી દાદ ન લગાર સુણે કોઇ દીન,
રાય હાથ રૈયતની આબરૂ લુંટાવું છું;
ગરણી કહેછે સુણ લલ્લુ હું ગરાશીયાને,
તાજ ઉતરાવી પછી ટોપીઓ પે'રાવું છું.
કુસંપ કરાવું હું કુટુંબમાં કસુંબા થકી,
આંહોમાંહે વેરના વધારીને લડાવું છું;

ભાઈ બુરૂં કરે સગાંભાઈ તણું સ્નેહ થકી,
નકી પુત્ર તણે હાથે પીતાને મરાવું છું.
કહ્યું ગણકારે નહીં કોઇનું કુંટુંબ માંહીં,
કુંટુંબીની માંહોમાંહે આબરૂ લુંટાવું છું;
ગરણી કહેછે સુણ લલ્લુ હું ગરાશીયાને,
તાજ ઉતરાવી પછી ટોપીઓ પે'રાવુ છું. ૧૩
ભાઇની સગાઇ તો ભુંસાઇ જાય અંતરથી,
વેરવાઇ સાથ હું સગાઇ વધરાવું છું:
વાત છાની વેરી પાસે જઇ ધર તણી કરે,
વૈરી પાસે રોજ એનું ઘર વગોવાવુંછું.
કુટુંબાભિમાન છોડી કુળને ખરાબ કરે,
ધરે નહીં લાજ નીરલજ હું બનાવુંછું;
ગરણી કહેછે સુણ લલ્લુ હું ગરાશીયાને,
તાજ ઉતરાવી પછી ટોપીઓ પે'રાવુંછું. ૧૪
લડાઇના મેદાનમાં ભાઇ ફરી જાય સામો,
શત્રૂ તણી ફોજ માંહી એને મોકલાવુંછું;
મારા ભાઇ તણો નાશ થાય કેમ રણ માંહીં,
એવી બધી યુક્તિ એને મૂખ ઉચરાવુંછું.
શત્રુ તરફથી વધૂ માન અપાવીને પછી,
કોડે કરી કુળ નીકંદન હું કરાવુંછું;
ગરણી કહેછે સુણ લલ્લુ હું ગરાશીયાને,
તાજ ઉતરાવી પછી ટોપીઓ પે'રાવુંછું. ૧૫
આર્ય કુળ તણા હોય દીપક તે ઓલવીને,
દીવા તણી પાછળ અંધારૂં હું કરાવુંછું;
લાજ તણી ધરે દરકાર ના લગાર ઉર,
યવનને ઘેર એની કન્યા દેવરાવુંછું.
શરીરથી નસાડી તમામ શરાતન પછી,
મ્લેચ્છ તણી આગળ હું ઓળગ ભરાવુંછું;
ગરણી કહે છે સુણ લલ્લુ હું ગરાશીયાને,
તાજ ઉતરાવી પછી ટોપીયો પે'રાવુંછું. ૧૬

કસુંબાને કાજે દાયરા ભણી દોડાવું રોજ,
ઘર તજાવીને બા'ર રોજ રખડાવું છું,
રાજ હોય થોડું પણ વખાણ કરાવું વડાં,
પ્રેમદા પછી હું ચાર પાંચ પરણાવું છું.
રાજ પડે કસુંબાના કેફમાં બેભાન બની,
રાણીયો રૂપાળીને હું જનાને ઘલાવું છું;
ગરણી કહેછે સુણ લલ્લુ હું ગરાશીયાને,
તાજ ઉતરાવી પછી ટોપીયો પે'રાવું છું. ૧૭
રમા જેવી રાણીયોને સૂખ દેખવા ન દઉં,
અવતાર એહનો અફળ હું કરાવું છું;
મેડીયે જવાનો વારો આઠ દશમાસે આવે,
એમ રૂડી રાણીયોને વિપતિ પડાવું છું.
વારો હોય ત્યારે રાજ મો'લમાં પધારે પણ,
અફીણ વિશેષ આપી ઝોકાં ખવરાવું છું;
ગરણી કહેછે સુણ લલ્લુ હું ગરાશીયાને,
તાજ ઉતરાવી પછી ટોપીયો પે'રાવું છું. ૧૮
રાણી સાથે વાત કરવાની નવરાશ નહીં,
રાજ મંદીરમાં રાતે કસુંબો કઢાવું છું;
હજુરી ખવાસ કોડ કરીને કસુંબો કાઢે,
લીધું હોય તોય તેને વધૂ લેવરાવું છું.
આવી રીતે રોજ રોજ ટેવ કસુંબાની રાખી,
દીન પ્રતીદીન હું વિશેષ પીવરાવું છું;
ગરણી કહેછે સુણ લલ્લુ હું ગરાશીયાને,
તાજ ઉતરાવી પછી ટોપીયો પે'રાવું છું. ૧૯
રાજગાદી જાળવવા કુંવર ન થાય પછી,
કેવું રાય તણે કરે કારજ કરાવું છું;
ખોટો ગર્ભ રાણીને છે એવી બધે વાત કરે,
બીજાના બાળકને વેચાતો લેવરાવું છું.
ઘાંચી, મોચી, કોળી ને કુંભાર કે કસાઇ હોય,
તેને લેવરાવી રાજ વારસ ઠરાવું છું;

ગરણી કહેછે સુણ લલ્લુ હું ગરાશીયાને,
તાજ ઉતરાવી પછી ટોપીયો પે'રાવુંછું. ૨૦
કારભારી તણે વશ કરૂં રાજાજીને રોજ,
કારભારી કહે તેવું કામનો કરાવુંછું;
રાણી પાસે વાણી કારભારી કહે તેજ બોલે,
રાણી તણી વાતો એને મોઢે કે'વરાવુંછું.
રાણી કારભારી તણે વશ રહે નહી ત્યારે,
રાજાને ભંભેરી બીજી રાણી પરણાવુંછું;
ગરણી કહેછે સુણ લલ્લુ હું ગરાશીયાને,
તાજ ઉતરાવી પછી ટોપીયો પે'રાવુંછું. ૨૧
કારભારી ગમે તેમ કરે રાજ માંહી તોય,
રાય તણે મોઢે એનાં વખાણ કરાવુંછું;
રાંકડી રૈયત પર જૂલમ કરે તથાપી,
કરે ફરીયાદી તો હું ચામડી ચીરાવુંછું;
રાય તણે મોઢે કોઇ જાય ન રૈયતમાંથી,
રાજાને બંગલા રૂપી શૂળીયે ચડાવું છું;
ગરણી કહેછે સુણ લલ્લુ હું ગરાશીયાને,
તાજ ઉતરાવી પછી ટોપીયો પે'રાવુંછું. ૨૨
દાદ ન રૈયતની લગાર સુણે કોઇવાર,
પીડા માંહી રોજ એની પ્રજાને પ્રજાળુંછું;
ધકા મુકી ખાઇ કોઇ જાય દરબાર પાસ,
આશ એના અંતરની અંતરે રખાવુંછું.
કારભારી સામી આંખ ઉંચી કરે નહીં કોઇ,
કરે જો કદાપી કેદ એહને કરાવુંછું;
ગરણી કહેછે સુણ લલ્લુ હું ગરાશીયાને,
તાજ ઉતરાવી પછી ટોપીઓ પે'રાવુંછું. ૨૩
લાકડાના ઘોડા ધડ ઘેરવા ન કામ લાગે,
તેમ રાયને હું માત્ર ઓઠું ઠેરવાવુંછું;
રાજની તપાસ કરે તો તરત કારભારી,
પાસે એને વ્યભિચાર મારગે ચડાવુંછું.

અનીતી કરે અપાર નીતીનો કરે ધીકાર,
બારે વાટ હું એ બેવકુફને બનાવું છું;
ગરણી કહેછે સુણ લલ્લુ હું ગરાશીયાને,
તાજ ઉતરાવી પછી ટોપીયો પે'રાવું છું. ૨૪
નાણાં પાણી જેમ નાખે વાપરી કુમારગમાં,
સુમારગ થકી એને વેગળો રખાવું છું;
રાંડ ભાંડ તણાતો કૌભાંડમાં પડે ભૂપતી,
રોપ આણી કોષ ખંતે ખાલી હું કરાવું છું.
નાણાં ખુટે ખજાનેથી ત્યારે વાપરવા માટે,
શેઠ શાહુકાર પાસે વ્યાજે લેવરાવું છું;
ગરણી કહેછે સુણ લલ્લુ હું ગરાશીયાને,
તાજ ઉતરાવી પછી ટોપીઓ પે'રાવું છું. ૨૫
વ્યાજ તણો ભાર વધુ ભૂપતીને શીર પડે,
ત્યારે પ્યારૂં પરગણું ઘરેણે મૂકાવું છું;
ખરચ કરાવીને ખુવાર કરૂં ખંત થકી,
ખરચ ઘટાડે તો હું ઘર વગોવાવું છું.
રાજ નાનું હોય પણ જૂઠી નામનાને માટે,
ગજા ઉપરાંત એને પગલાં ભરાવું છું;
ગરણી કહેછે સુણ લલ્લુ હું ગરાશીયાને,
તાજ ઉતરાવી પછી ટોપીયો પે'રાવું છું. ૨૬
જોઇ રાય તણી રીત લાગે વીપરીત પણ,
બીજાને હું દાંડી એનો દાખલો દેખાડું છું;
રાંક રજપૂત પણ હર્ષથી બંધાણ કરે,
ઘરે ન લગાર બીક નાણું વપરાવું છું.
ખેતર ઉપર નાણાં વ્યાજે લેવરાવી પછી,
વેપારીને ઘેર એને રોજ અથડાવું છું;
ગરણી કહેછે સુણ લલ્લુ હું ગરાશીયાને,
તાજ ઉતરાવી પછી ટોપીયો પે'રાવું છું. ૨૭
અધાટ ગરાસ માંડી આપવા ગરાશીયાને,
અફીણના કેફમાં અંતર ઉતરાવું છું;

મંડાવી ગરાસ ચાસ ક્શું નવ રાખું પાસ,
આસ પાસ એને હું ઉમંગે અથડાવુંછું.
નાણું નવ હોય પણ અફીણ વીના ન ચાલે,
ત્યારે એને ચોપે કરી ચોરીયો કરાવુંછું;
ગરણી કહેછે સુણ લલ્લુ હું ગરાશીયાને,
તાજ ઉતરાવી પછી ટોપીયો પે'રાવુંછું. ૨૮
ચોરી એ લબાડ કરી માર ખાય મુલકમાં,
આબરૂ અપાર અખીલમાં ખોવરાવુંછું;
કોઇ વીશવાસ કરે નહીં પાસ રાખી તેને,
ચોરી જશે એવો શક અંગે ઉપજાવુંછું.
દા'ડીઆનું કામ કરે દા'ડી એ કસુંબા માટે,
એમ બધું ખોવરાવી રોજ રખડાવુંછું;
ગરણી કહેછે સુણ લલ્લુ હું ગરાશીયાને,
તાજ ઉતરાવી પછી ટોપીઓ પે'રાવુંછું. ૨૯

હોકા વિષે.

દોહરા.

હોકા લઇને હરઘડી, ચોરે જાવા ચા'ય;
ગરાશીયા ગગડાવતા, કેફિ સભાની માંય ૧
બજર લીયે દઈ બાજરો, ખાંતે બને ખુવાર;
બંધાણી બેભાનને, ભાન નહીં તલભાર. ૨
અક્કલને આગી કરે, ધરે ન શિક્ષા ધ્યાન;
વચન શુભ સંભળાય ત્યાં, બંધ કરે બે કાન. ૩
તજ્યું રાજ ને પાટ શુભ, તજી લોકની લાજ;
શરમ તજી સ્નેહી તણી, વો'રી અવગુણ આજ. ૪

મનહર છંદ.

બંધાણી થયા પછી ન ચાલે હોકા વિણ ઘડી,
તડી તડી હોકા એને હાથ લેવરાવુંછું;
તમાકુ વિના ન ચાલે, એક પળે પ્રાણ જાય,
હાય એને તમાકુની હૈયે વળગાડુંછું.

કોગને તમાકુ માંહી ભેળવે અક્કલ એની,
અક્કલ વિનાનો અવનીમાં હું બનાવુંછું:
હુંધો કહે લલ્લુ એને કાળજે લગાડી ડાઘ,
દુ:ખનાં નિશાન એને શીર ગગડાવુંછું. ૧
હોય નહી પળ એક હુંધો પાસે બંધાણીની,
તો તુરત એને માટે ડોટો દેવરાવુંછું;
હોકાવાળા પાસે હડી કાઢી હોંશ થકી જાય,
પીએ હોકો ત્યારે એને શાંતી હું પમાડુંછું.
અફીણીઓ આથડે અવનીમાં નિરાશ થઇ,
મારા વિણ મોટી મુશીબત હું પમાડુંછું;
હુંધો કહે લલ્લુ એને કાળજે લગાડી ડાઘ,
દુ:ખનાં નિશાન એને શીર ગગડાવુંછું. ૨
ચલમ ચડપ પકડેછે કર થકી કોડે,
કલમને દુર એની કનેથી કઢાવુંછું;
તમાકુ ભરેછે તેમાં તેમ તેના કાળજામાં,
અક્કલની આડો દાંડી દાટો દેવરાવુંછું.
આગ એ ઉપર માંડે તમાકુ બળેછે તેમ,
તેના કાળજામાં રોજ આગ હું લગાડુંછું;
હુંધો કહે લલ્લુ એને કાળજે લગાડી ડાઘ,
દુ:ખનાં નિશાન એને શીર ગગડાવુંછું. ૩
ધુંવાડા નીકળે મુખમાંથી તમાકુના ત્યારે,
અંતરમાં ઉમગ હું એહને ધરવુંછું:
તારૂં જીવતર વાના ગોળા પેઠે જાય વહ્યું,
એવું એને રોજ રોજ દ્રષ્ટીએ દેખાડુંછું.
ધુંવાડાના બાચકામાં હોય ના લગાર સાર,
તેમ હું અસાર એની જીંદગી કરાવુંછું;
હુંધો કહે લલ્લુ એને કાળજે લગાડી ડાઘ,
દુ:ખનાં નિશાન એને શીર ગગડાવુંછું. ૪
જ્યારે મને તાણે ત્યારે ગડુડ ગડુડ બોલે,
જુઓ તેમાં કેવો ચમત્કાર ઉપજાવુંછું.

તારૂં જીવતર ગડુડાટ વહ્યું જાય જગે,
ચડયો વરઘોડો મોર વાજાં વગડાવું છું.
હાથ નથી હવે ગડુડાટ તારા તનમાં છે,
મનમાં છે તેવું તેને બોલીને બતાવું છું;
હુંધો કહે લલ્લુ એને કાળજે લગાડી ડાઘ,
દુઃખનાં નિશાન ગડેડાટ ગગડાવું છું. ૫
નીચ તણો હુંધો નળ કાઢીને પીયે કુપાત્ર,
ગંદઇનો વેમ કાઢી એની વટલાવું છું;
મોચી પીયે ઘાંચી પીયે કોળીને કુંભાર પીયે,
પછી એવો હુંધો બંધાણીને પીવરાવું છું.
પાણી નવ પીયે હુંધાનો ન દીલ દોષ જરી,
ખરી રીતે એહને ખુવાર હું કરાવું છું;
હુંધો કહે લલ્લુ એને કાળજે લગાડી ડાઘ,
દુઃખનાં નિશાન એને શીર ગગડાવું છું. ૬

ખરલ વિષે.

દોહરા.

ખલકે થયા ખુવાર બહુ, પણ ન તજ્યું તોફાન;
ખપ્પર સમ ખરલે કર્યા, વાટે અગ્નિ અજાણ. ૧
ખડગ તજાવ્યું હાથથી, છોડાવ્યાં હથિયાર;
ખુવાર ખલકેછે કર્યાં, પણ નવ છોડે પ્યાર. ૨
લાલ કસુંબા લઇ કરી, ઉંઘે આખો દીન;
વેચી અક્કલ ઊંઘમાં, દિન દિન થઇને દીન. ૩
રાજ ગયું રજપૂતનું, ન રહ્યું ક્ષત્રી નામ;
પણ છાંડે નહિ કેફને, બહુ વા'લુ બદ નામ. ૪

મનહર છંદ.

તજાવું હું રાજ તાજ તજાવુંજ શીર થકી,
નકી એ નઠોરને હું ઢોરમાં ખપાવું છું;
ભાન ન લે રેઝ થઇને ભુંડો બેભાન રોજ,
રોઝ જેવો કરી એને રોજ રખડાવું છું.

વાપરવા વીત નહીં ઉદ્યમમાં ચીત નહીં,
હીતને અહીતનો વિચાર હું તજાવું છું;
ખરલ કહેછે એને ખલકે ખુવાર કરી,
રાજ તજાવીને હાથ ખપ્પર ધરાવું છું. ૧
નાણા પાણા જેમ વાપરે નહીં વિચાર ઉર,
શુર એના શરીરથી સાબદું નસાડું છું;
ઝોલાં ખાય ડોલા જેમ આંખો દીન ઉંઘી રહે,
અક્કલને એના થકી આઘી હું બેસારૂં છું.
રીતમાં ન જાણે કરે વીપરીત નિત્ય નિત્ય,
ચીત એનું ચાક જેમ ચક્કરે ચડાવું છું;
ખરલ કહેછે એને ખલકે ખુવાર કરી,
રાજ તજાવીને હાથ ખપ્પર ધરાવું છું. ૨
રે'વા દઉં નહીં રતીભાર એની પાસે રાજ,
રાજ કાજ તજાવી ખુવારમાં ખપાવું છું;
દેહની લગાર દરકાર કરે નહીં કદી,
મદી તણી પાસે એનું મસ્તક નમાવું છું.
જાર હોય નહીં ખાવા તોય જારકર્મ કરે,
ઠરે વ્યભિચારી એની લાજ ખોવરાવું છું;
ખરલ કહેછે એને ખલકે ખુવાર કરી,
રાજ તજાવીને હાથ ખપ્પર ધરાવું છું. ૩
ઢોર જેમ પડ્યો રહે અમલના તોર માંહી,
આવે ભાન ત્યારે હું અમલ ખવરાવું છું;
અમલથી અંગમાં અચેત થાય ત્યારે પછી,
ચડાવીને દારૂ દર વાર પીવરાવું છું.
એક ખર્ચ હોય ત્યાં બીજો હું એની સાથે કરી,
ખર્ચ તણી ખાડમાં ખુવારને બેસારૂં છું;
ખરલ કહેછે એને ખલકે ખુવાર કરી,
રાજ તજાવીને હાથ ખપ્પર ધરાવું છું. ૪

ચારણ ને ભાટ ખોટાં આવીને વખાણ કરે,
ખરે એને હાથ એને દામ દેવરાવું છું;

ચડાવેછે મને એમ ચીત લાગવા ન દઉં,
સાચું મનાવીને એને રાજી હું રખાવુંછું.
સત્તા હોય નહીં પણ વ્યાજે લેવરાવી વીત,
ચીત એને આપવાને દા'ડી હું દોરાવુંછું;
ખરલ કહેછે એને ખલકે ખુવાર કરી,
રાજ તજાવીને હાથ ખપ્પર ધરાવુંછુ. ૫
સુકવીને કોઇદી કચેરી દેખવા ન દઉં,
કુકવીનાં વાકય એને કાને સંભળાવુંછું;
સાકર તજાવીને સોમલને પ્યારો ગણાવું,
ખંતથી ખુવારને હું વિખ ખવરાવુંછું.
શીખ સારા જન તણી કદી સુણવા ન દઉં,
અંતરમાં નઠારી હું મતી ઉપજાવુંછું;
ખરલ કહેછે એને ખલકે ખુવાર કરી,
રાજ તજાવીને હાથ ખપ્પર ધરાવુંછુ. ૬.

સ્વયંવર વિષે.

દોહરા.

ચાલ સ્વયંવરનો સરસ, તજ્યો આણિને તોર,
લાભ ન લીધો સૂખનો, શિરપર દુખનો દોર. ૧
મરજી વિણ આ મહિ વિષે, શુભાશુભ કત થાય;
મન [1]પ્રમોદ પામ્યા વિના, ખરી ખુશી ન જણાય. ૨
પ્રીતે કરે પરસ્પરે, મેળવિને નિજ મંન;
તે દુખિયાં કદિ નવ બને, જગમાં જીવી જંન. ૩
સુખ સૃષ્ટી માંહીં મળે, જો જોડું જોડાય;
પ્રીતીનો પરિપુરણ જે, પાસ નહીં તોડાય. ૪
કોઠિ પ્રકારે કષ્ટ જો, પડે તજે નહિં પ્રેમ;
મન મેળવિ કીધો પ્રથમ, રહે એમનો એમ. ૫
સાકર જો [2]પયમાં મળે, ધરે મહા મીઠાશ;
[3]વિખમાં વીચરવા થકી, મિઠાશની નવ આશ. ૬

૧ ખુશી. ૨ દુધ. ઝેર.

તેમ સુગુણી સજ્જન મળી, બાંધે પૂરણ પ્યાર;
તે મિઠાશ ¹મહિમાં ધરી, ટકી રહે બહુ વાર. ૭
જોડું જગમાં પ્રેમનું, જે બનિયું સાક્ષાત;
ભાંગે પણ ભાગે નહીં, પડી પટોળે ભાત. ૮
જલે કસુંબાની જુવો, ઝટકી દા'ડા ચાર;
ફાટે પણ ફીટે નહી, ખરા રંગનો પ્યાર. ૯
જોડું જગમાં જોઇ જન, બાંધ્યું ધારી પ્યાર;
ગમે તેમ થાશે પછી, પણ ગમશે નિરધાર. ૧૦
પ્રેમ પાશ બાંધી ધર્યો, જ્યાં દંપતિ વ્યવહાર;
એક બીજું બંદિત બને, પણ ન તજે કદિ પ્યાર. ૧૧
ખોડ શરીરે થાય પણ, લાગે નવ લવ લેશ;
ખાંપણ ડા'પણથી બને, અલંકાર અવશેશ. ૧૨
એવાં સૂખ અપારછે, સ્વયંવરેથી સાર;
પણ તજિ દીધો ચાલ તે, આજ કરે ન સ્વિકાર. ૧૩
ધિક્કારનો શીકાર કરિ, બિકાર વો'ર્યો આજ;
બાળ લગ્ન બળ લીધુને, કર્યો શીરનો ²તાજ. ૧૪
સરસ તજીને નરસ ચહી, ખાંતે થાય ખુવાર;
પિડા પ્રજા પાછળ ખમે, તોય નહીં સુ વિચાર. ૧૫
કરે વિચાર ન કોઇદી, પ્રજા ભલે પીડાય;
હાય ! બળાપો બાળનો, ન મજે મનમાં કાય. ૧૬
જુઓ પક્ષિ પણ જગતમાં, જોડું બનિ રે' રોજ;
દુખિયું કયું દેખાડશો, ખરી કરીને ખોજ. ૧૭

ઉપેંદ્રવજ્રા છંદ.

કરો ખરી ખોજ તમે જઇને, જુઓ નરી આંખથિ સ્વસ્થ થઇને;
દિઠું શું પક્ષી દુખિયું તમે કો, દિઠું કદી હોય ખુશિથી તે કો'. ૧૮
બની દુઃખી બેઠું દિઠેલ જોડું, શું સૂખ સૃષ્ટીનું લિધેલ થોડું;
વિયોગ દુઃખે રડતું કદાપી, સુ સ્નેહનું બંધન સવ કાપી. ૧૯
દિઠો શું દેખાવ તમે કદીયે, ફર્યા હશો પા'ડ અને નદીયે;

---

૧ પૃથ્વી. ૨ મુગટ.

તથાપિ દિઠું નહિ એવું કાંઇ, સ્વયંવરે સૃષ્ટિનું સૂખ ભાઇ. ૨૦
સજોડ બેસે જઈ ઝાડવે તે, ઉડી જશે બેય ઉડાડવે તે;
ન એક બેસે કદિ બીજું ભાગે, સજોડ હંમેશ નિવાસ ત્યાગે. ૨૧
રહે સુખી જંગલમાં સજોડે, ન પ્રેમ ઘેલાં કદિ સંગ છોડે;
ચરે સજોડે સુખમાં વશીને, અન્યોન્ય મૂખે કણદે હશીને. ૨૨
સજોડમાં એક કદી પિડાય, બિજું પિડાવા નિજ ચીત ચાંય;
કદાપિ ઝાલી જન કોઈ જાય, મરે વિયોગે પળ માંહીં ત્યાંય. ૨૩
મરે તથાપિ ન ટળેજ પ્રીતી, સુ પ્રેમની એવિ મનાય રીતી;
ન ભીતિ સાથે વસતાં જરાય, અંસુ પ્રહારે ચિત શાંતિ થાય. ૨૪
શું પ્રેમ સુસે આમ્રરોહનો તે, સુ કલ્પના દેખી તમે કરો તે;
વસે વસ્રાધા તળમાં સુહાગી, ન પ્રેમિ તેને ગણું નીર ભાગી. ૨૫
પશૂ પ્રમાણે નહિં લાંવ લીધો, સુજન્મ એળેજ ગુમાવિ દીધો;
ન સૂખ દીઠું જન દેહ ધારી, વૃથા ભુમી ભાર થકી વધારી. ૨૬
સ્વયંવરે લગ્ન અગાઉ થાતાં, પવીત્ર જોડાં તવ ત્યાં જણાતાં;
સિતા અને રામ સજોડ શાણાં, સ્વયંવરે એક સમે વરાણાં ૨૭

ચોપાયા.

સ્વયંવરે પરણીને સીતા રામ અતી સુખ પામ્યાં,
કિર્તી કોટ ગણી વધિ વિશ્વે જશ જનમાં બહુ જામ્યા;
સ્વતંત્રતાથી લગ્ન કરી જોડયો દંપતિ વ્યહવાર;
અંત સુધી રાખીયો નભાવિ બંને નર ને નાર. ૨૮
રાવણ રાયે કપટ કરીને હરિ સુંદરિ સીતાને,
વિયોગ કારણ શોક શું થોડો થયો રામ રાજાને;
પત્ની વિરહે વનમાં ભટકી સર્વે સ્થળે તપાસ્યું,
સીતા સામ સુંદરિની શોધે ભટકવું ઉત્તમ ભાસ્યું. ૨૯
સુગ્રીવ સાથે સ્નેહ કરીને સાગર સમિપે આવી,
સૈના પતીને સૈન આપિને સ્રીની શોધ કરાવી;
શોધીને સંગ્રામ કર્યો લડિયો રાવણ શું રણમાં,
શૂરવીરનાં શીશો છેદ્યાં લડતાં *સમરાંગણમાં. ૩૦

* લડાઇનું મેદાન.

રાવણનું કુળ રણમાં રોળ્યું, નામ નિશાન ન રાખ્યું:
સ્ત્રીના સ્નેહનિ ખાતર રણમાં મરવાનું અભિલાષ્યું,
સ્વયંવરે શુભ પ્રીત કરીને પરણ્યાં તોતે પ્રીતે,
મરવાથી જરિ મન નવ ત્રાશું લડયા સ્નેહની રીતે. ૩૧
દ્રૌપતિ સાથે પાંડવ પ્રીતે પરણ્યા મંડપ માંડી,
સ્વયંવરે જો નારી પરણ્યા શકયા ન દુખમાં છાંડી;
વનવાસે વામાને ભેગી રાખિ ભલા ભરથારે,
જોઇએ તે આણી દેતા, દુખિ થવા ન દેતા ક્યારે. ૩૨
થાકે જો વનમાં વામાતો, પિઠપર પ્રિય બેસારે,
એ સહુ પ્રેમ સ્વયંવરથી ઉપજતો તેને ત્યારે:
કીચક શિશ સમરાંગણમાં નારીને માટે છેદ્યાં,
નારી માટે કટુ વચનો દુસ્મનના દિલમાં ભેદ્યાં. ૩૩
એ રીતે સુખ પામે સહુ જો ઇચ્છાવર વરવાની,
હોય રીત જો આર્યજનોમાં પિડા પડે નહિં અવી:
જનમી નજરે' સ્વતંત્ર જગમાં એવો પ્રભુનો ધારો,
તો જન ચાલ સ્વયંવરનો તજિ ગ્રહો શું ચાલ નઠારો. ૩૪

લાવણી.

" ઓ કુદરતના કરનાર જગતના સ્વામી. " એ રાગ.

બહુ બાળલગ્નનો દુષ્ટ ધર્યો શું ધારો,
શુભ ચાલ સ્વયંવર તણો તજ્યો શું પારો. ટેક.
આપ્યો ઇશે અવતાર મે'ર કરી સારો,
ઉલટા ધારા ધરિ યાર કિધો શું નઠારો;
ખરૂં સુખ સંસારી લગ્ન વિષે નરનારો,
તે દીન થઇ સરવે મગ્ન હર્ષ ઉર ધારો;
પણ ઉલટા આતો ખરે બન્યાજ ખુવારો, સુભ. ૩૫
ઇશની મરજી છે એમ જોડું જન જોડો,
પણ આ ઇશ્વરિ કાયદો અંધ થઇ તોડો;
શું આ અપરાધજ તમે ગણ્યો છે થોડો,
સુત સુતા શીરે સંકટનો ધર્યો હથોડો;
પછિ દુખમાંથી શું મળે સૂખનો આરો, શુભ. ૩૬

અરજી માફક મહિ માંહ્ય મનુષ્યો ચાલે,
અવતાર ધરાવી ઇશ પ્રેરણા આલે;
જન રહી સ્વતંત્રજ સદા મોજમાં માલે,
પરતંત્ર કદી નવ પડે છૂટથી ચાલે;
પણ આજન ધરિયો શિરે દુખનો ભારો, શુભ. ૩૭
સોબતિ શોધ્યાની છૂટ ઝુંટાવી સારી,
સુખિ થઇશું ડાંપણ એવું દીલમાં ધારી;
પણ હાલત આવી આજ બાળની નઠારી,
ધા બાળલગ્નનો ધટે ખુંચેછે ભારી;
દુખિયાં બની દિલમાં રોજ રહે નરનારો, શુભ. ૩૮
ઘરઘર કજિયા કંકાસ નિત્ય દેખાતા,
બહુ બાળલગ્નથી દુખી દીસે જન થાતા;
થઇ નાનકડી જે નાર બાળની માતા,
આવડતું નથી લગાર દૂધ તો પાતાં;
પીટયા રોયાનો રોજ કરે પડકારો, શુભ. ૩૯
વેંતીયાં દિસેછે બાળ દમ નહિં ઝાઝો,
દેખી તેનું મુખ [1]નૂર દીલમાં દાઝો;
પૂર્વજની કિર્ત્તી કાળિ દેખવા આ જો,
ઓ હિંદુભાઇ આવાર લગારક લાજો;
તજિ શરમ થયા બેશરમ ધરી આધારો, શુભ. ૪૦
બહુ બાળલગ્નથી વધી વીધવા નારી,
દુખ અંતર અતિશય સહે દહે દિલભારી;
કોઇ નારી કરે છે પાપ આપ અવિચારી,
કાંતો સંગતથી બને નારિ વ્યભિચારી:
નિત એવાં અતિ નુકશાન થાય વિચારો, શુભ. ૪૧
બહુ ગર્ભપાતથી મરે બિચારાં બાળો,
તો પણ આવો [2]ક્રૂર ચાલ કદી નહિં ટાળો;
બાળકને હોમી અગ્ની વિષે ભવ બાળો,
દઇ જન્મ જણ્યાંને શત્રુ વદ્ધું શું વાળો;

---

૧ તેજ. ૨ નઠારા.

આ બાળલગ્નનો ચાલ બાળ હત્યારો, શુભ. ૪૨
આપો [1]સંતતિને છૂટ સોબતી સારો,
શોધે, સુખ પામે સદા જીવી જનમારો;
તો દેશ તણી [2]ઉન્નતી તણો છે આરો,
નહિં તો ધારાથી બળે હમેશ બિચારો;
ના જે નર પાડે હવે તેજ હિચકારો,
શુભ ચાલ સ્વયંવર તણો તજ્યો શું યારો;
બહુ બાળલગ્નનો દુષ્ટ ધર્યો શું ધારો, શુભ. ૪૪

દોહરા.

બાળ લગન કુચાલથી, થાય અતી નુકશાન;
બાન ભુલે બેભાન થઈ, થાય નહીં ગુણવાન. ૪૫
પડે નાનિ વયમાં વધૂ, પેટ ભર્યાની પીડ;
સુખ પામે નહિં કો સગે, ભવ આખો રે' ભીડ. ૪૬
વિદ્યા ભણતાં શરમ વધુ, લગ્ન થવા પછિ થાય,
નિશાળીઓ નારી છતાં, એ મોટો અન્યાય, ૪૭
એમ કહે લોકો બધાં, પછિ મનમાં મુંઝાય;
ભુંસે હોય ભણેલ તે, ભણવાને નવ જાય. ૪૮
કેળવણીના કાર વિણ, કદિ કામી ન શકાય;
કમિ કેળવણીથી સદા, તુચ્છ પગાર પમાય. ૪૯
પૂરૂં થાય ન પેટનું, ખાવાની જ્યાં ખોટ;
ત્યાં બેચારક બાળકો, દેતાં આવે દોટ. ૫૦
ઓછું રે' જ્યાં ઉદરમાં, ત્યાં શું ખાશે બાળ;
કાળ સમા લાગે સદા, તે નરને તે કાળ. ૫૧
કસર કરી હરનીશ જ્યાં, ચલવે ઘર વ્યહવાર;
તો પણ પૂરૂં થાય ના, ધાડતણું નિરધાર. ૫૨
બાળલગ્નથી બાપડો, બને બહૂ બેહાલ;
તેમાં નારિ નઠારિ તો, સામું મોટું સાલ. ૫૩
જોયા વીણ વરાવતાં, થાય કજોડ કરાળ;

1 છોકરા. 2 ઉદય.

બાળે નહિં સુખ ભવ બધો, બને દુખી બહુ બાળ. ૫૪
કહે નાર મુજ બાળને, છે ખાધાની ખોટ;
દઉં ઠપકો શો એહને, આવ્યાં દઇને દોટ. ૫૫
આ ઘરમાં એ અવતરી, સુખ નવ પામ્યાં લેશ;
પેટ પુરણુ પોરાક ના, વળી વસ્ત્ર નહિં બેશ. ૫૬
અન્ન વસ્ત્રની અછતડી, ત્યાં શા બીજા કોડ;
અહીં અક્કરમી અવતર્યો, માતો નો'તો મોડ. ૫૭
અલંકારની આશ તો, ધરવી ના મન માંય;
નોળ સમા નાગા ભમે, એવું સુખ છે આંય. ૫૮
વાર વાર એવું વદી, બાળકને દે દુઃખ;
મેણાં મારે નાથને, જેવાં આવે મૂખ. ૫૯
સ્વભાવ નવ મળતા પછી, આવ બડા ઘડિ રોજ;
બાળલગ્નથી બહુ પિડા, પણ ખરિ કરે ન ખોજ. ૬૦
દુષ્ટ ચાલને પરહરો, ધારી મનમાં ધીર;
સ્નેહે સહુ જન વાંચજ્યો, વિનતી વા'લા વીર. ૬૧

રાગ દેશી.

"લાલ પિયારીનો સાયબોરે." એ રાગ.

વિનતી સુણજ્યો ડાહ્યા દેશીઓરે,
ધારી હીતકારી અપાર હો લાલ;
વિનતી સુણજ્યો ડાહ્યા દેશીઓરે,
બાળપણે પરણાવો બાળને રે;
કાળ થવા તને તતકાળ હો લાલ. વીનતી. ૬૨
કાં કજોડું નિપજે કારમું રે,
દુખ પડશે સામાને શીર હો લાલ. વીનતી. ૬૩
એથી [1]મહિલા મન મુંઝાયછેરે,
ચરચર બળતું જાય શરીર હોલાલ. વીનતી. ૬૪
ટંટા ક્લેશ દિસે ઘરમાં અતીરે,
દુખ દીલમાં અતિશે દેખાય હો લાલ. વિનતી. ૬૫

---

૧ સ્ત્રી.

તેથી નારી મારી જાયછે રે,
કાંતો વિખ ખાંતેથી ખાય હો લાલ. વિનતી. ૬૬
આબરૂ એ થકી અળગી ખશી રે,
નફ્ટ થયા તમે નઠોર હો લાલ. વિનતી. ૬૭
પ્રીતી નીતી તો નાશી ગઇ રે,
ઘરઘર પડતા દુખના શોર હો લાલ. વિનતી. ૬૮
હાં નારી નઠારી નીપજે રે,
તેથી પૂરૂષ પિડાય હો લાલ. વીનતી. ૬૯
ઠરવાનું ઠકાણું નહીં મળે રે,
મરવા મરદો મનમાં ચા'ય હો લાલ. વિનતી. ૭૦
એથી વિદ્યા નાશી જાયછે રે,
ભણતાં નર મનમાં શરમાય હો લાલ. વિનતી. ૭૧
તેથી અભણપણું રહે અંગમાં રે,
કો ક્યાંથી નર કમાય ? હો લાલ. વિનતી. ૭૨
એથી બને દરિદ્રી બાળકો રે,
દોલત દેશની ઓછી થાય હો લાલ. વિનતી. ૭૩
એથી શૂર બધું નાશી ગયું રે,
કાયરતા આવી છે કાય હો લાલ. વિનતી. ૭૪
[1]મેડકથી જે નર મનમાં ડરે રે,
તે કેમ રણમાં લડવા જાય હો લાલ. વિનતી. ૭૫
[2] શીશૂપણથી શામા સાથમાંરે,
રહે તો શામા સમ થઇ જાય હો લાલ. વિનતી. ૭૬
એથી ડૂબ્યો દેશજ આપણો રે,
તો પણ ચેતે નહિં ચિત હો લાલ. વિનતી. ૭૭
ધારાએ ડૂબાવી છે ધરા રે,
વવરાવ્યું છે [3]વિત હો લાલ. વિનતી. ૭૮
તોપણ ઊંઘણશી ને આળસુ રે,
ખત્તા ખાંતે ખાતા જાય હો લાલ. વિનતી. ૭૯
દિપક લઇ જે જન કુવે પડે રે,

૧ દેડકો. ૨ બાળપણ. ૩ પૈસા.

તેને શી રીતે રખાય હો લાલ. વિનતી. ૮૦
માટે મગત મૂકીને મૂરખા રે,
શુભ ચાલે ચલાવો વ્યવ્હાર હો લાલ. વિનતી. ૮૧
રીસ ન ધરશો [1]રંચે દીલમાં રે,
મિત્ર મને ગણજ્યો આ વાર હો લાલ. વિનતી. ૮૨
શિક્ષા કહિ હીત સારૂ સર્વને રે,
સમજી સ્નેહે દેશો વીર હો લાલ. વિનતી. ૮૩
લલ્લુની વીનતી જન વા'લથી રે,
વાંચીને વિચારો ચિત હો લાલ. વિનતી. ૮૪

લગ્ન સબંધી આર્યાચાર.

સવૈયા એકત્રીશા.

લગ્ન તણા જે હતા રિવાજો, તે દરશાવું આણી ધીર,
પૂર્વે બાળપણે ન પરણતા, વસતા વસુધામાં શુરવીર;
આર્ય પ્રજામાં હતો ન ક્યારે, બાળલગ્નનો બુરો ચાલ,
આજ કાલ બેહાલ થયા પણ, તજતા કેમ નથીજ કુચાલ. ૮૫
પામી યજ્ઞો[2]પવીત બાળકે, વિદ્યા ભણતી આણી પ્રીત;
સર્વ શાસ્ત્ર સંપન્ન થવું એ, આર્ય પ્રજાની અસલી રીત.
બ્રહ્મચર્ય પાળે તે ટાણે, ટેક ન ચૂકે તે કો કાળ;
આજ કાલ બેહાલ થયા પણ, તજતા કેમ નથીજ કુચાલ. ૮૬
વીશ વર્ષનો થતાં વિદેશે, વિચરે આણી અંગ ઉલાસ;
પછી આવિ ગ્રહસ્થાશ્રમ માંડે, કોં પછી તેને કોનો ત્રાસ.
વય પાકે સહુ સ્વાર્થ સરે પછી, થાય નહીં કદિ તે બેહાલ,
આજ કાલ બેહાલ થયા પણ, તજતા કેમ નથીજ કુચાલ. ૮૭
[3]સંતતિ તેની સરસ નીવડે, સૃષ્ટીમાં પામે અતિ સૂખ;
બને બાળ બળવાન અતીશે, દુનિયામાં દેખે નહિ દુઃખ.
તેથી પ્રજામાં પ્રૌઢ પરાક્રમી, બન્યા બાળકો બહુ તે કાળ,
આજ કાલ બેહાલ થયા પણ, તજતા કેમ નથીજ કુચાલ. ૮૮
આયુષ અધિક થતું તે અવસર, બાહુમાં બળનો નહિં પાર,
શિકાર [4]શેર તણો કરતા [5]સમશેર ધરીને રાજકુમાર;

૧ જરા. ૨ જનોઇ. ૩ બાળક ૪ સિંહ. ૫ તલવાર.

આજ અરેરે બાળલગ્નથી બળ ખોયું ને થયા બેહાલ,
આજ કાલ બેહાલ થયા પણ, તજતા કેમ નથીજ કુચાલ. ૮૫

બાળલગ્ન વિષે.

શાર્દુલ વિક્રિડિત છંદ.

દેશની અતિશે દિસે દુરદશા, તેનાં કહું કારણો,
શાથી લક્ષ્મિ ઘટી દિસે મુલકમાં, વિદ્યા ઘટી તે સુણો;
બાળોનાં કરિ મુઢ લગ્ન મનમાં, ખુશી થશે તો ખરા,
દુઃખો આવી પડે અતી અવનિમાં, ત્યારે ઘસે પાધરા. ૧
બાળો વેશ હશે હજી તનયને, લગ્નો કરે લા'ણુમાં,
આપી નારિ કુભારજા કરમમાં, નાંખે ઊંડી ખાણુમાં:
શું જાણે શિશુ બાપડાં મન વિષે, આ માનુની મારિછે,
શું આ સૃષ્ટિ વિષે સદા સુખ કરે, કે શું દુખાકારિ છે. ૨
મુંદો લગ્ન કરે અતી શિશુપણે, રોતો હશે બારણે,
કાં ગર્ભે કરિ લગ્નને સુખ ગણે, કાંતો હશે પારણે;
એવી રીત અનેકછે લગનની, વીચાર કૈં નાકરે,
દુઃખી થાય અતી પછી પુરૂષને, કાં કંથ કે સ્ત્રી મરે. ૩
સુખો તો પછી સુતને નવ મળે, દુઃખો અતી આપદા,
આપી નાર કુભારજા કરમમાં, નાંખે ઊંડી ખાણુમાં;
ખાવાનું રળવા તણી ફિકર તો, થાશે પછી એહને.
સારી ચાકરિ શોધતાં નવ જડે, હીણી જડે તેહને. ૪

હરીગીત છંદ.

ધરિ વા'લને કરી ચાકરી હીણી સદા પેટજ ભરે,
ભણવા તણો તો ભાવ શાથી થાય એવે અવસરે;
ઊંમર હશે અગિયારની શિશુ ખેલતો બહુ ખાંતથી,
નાંખે સદા સુતને ફિકરમાં બેડિ ઘાલી પ્રીતથી. ૫
ભણશે નહીં પછી ભાવથી શિશુ મુંઢ રે'શે મહિ વિષે,
કાયા બળે જાણે ન કો જન માનુની મોટી દિસે;
થાશે કજોડું જગતમાં ખાવા પડે મેણાં ઘણાં,

મળતાં ન આવે મહિ વિષે મન માનુની ને મર્દનાં. ૬
કંકાસને કલેશાદિ દુરગુણ, ઘર વિષે વાસો વસે,
સુખિ થાય નહિં સૃષ્ટિ વિષે, નર નાર તો મરવા ધસે;
કાં કામની કુકર્મ કરશે, છાનિ રીતે સૃષ્ટિમાં,
કાં નાશી જાશે નર લઇને, કામની પીદેશમાં. ૭

તે નરને ધીઃકાર.

દોહરા.

કપટ કરીને કોઇનું, હેતે ધન હરનાર;
ભલુ કરે નહિ તે છતાં, તે નરને ધીઃકાર. ૧
વિશ્વાસે રે'નારને, મારે મોટો માર;
સાર ન તેની લે કદી, તે નરને ધીઃકાર. ૨
સુખ સંપતિને સાહ્યબી, દીસે અપરંપાર;
પર ઉપકાર કરે નહીં, તે નરને ધીઃકાર. ૩
ચતુર તણી ચાડી કરે, દુર્બળ દુખિ કરનાર;
દીસે નહિં દિલમાં દયા, તે નરને ધીઃકાર. ૪
જૂઠાં જન મંડળ વિષે, વેણુ વધુ વદનાર;
જૂઠા તુજને જગતમાં, ઘણો ઘણો ધીઃકાર. ૫
જ્ઞાન વિના જ્ઞાની બની, બોધ બહુ દેનાર;
ચાલે નહિં શુભ સંગતે, તે નરને ધીઃકાર. ૬
અસત્ય વા'લું અંતરે, સત્ય તણો શણગાર;
કદી કરે નહિં શરિરપર, તે નરને ધીઃકાર. ૭
અનાદર કરે અન્યનો, કરે ન દીલ વિચાર;
પાછળથી પસ્તાય છે, તે નરને ધીઃકાર. ૮
લાલચમાં લથડાવિને, લાંચ વધુ લેનાર;
લાંચ લિધે કામ ન કરે, તે નરને ધીઃકાર. ૯
અન્ય તણી આજીવિકા, હાથે કરિ હણનાર;
પ્રાણુ હરે પાપી બની, તે નરને ધીઃકાર. ૧૦
પાળે નહિં નિજ પુત્રને, રઝળાવે ધરી ખાર;
ધનેશ્વર પિતા હોય પણ, તે નરને ધીઃકાર. ૧૧

ઈશ્વરના અસ્તીત્વને, કબુલ નહિં કરનાર;
નાસ્તીક નરને છે ઘણો, વાર વાર ધીઃકાર. ૧૨
કુટુંબી બનિ ક્રુરતા કરે, ધરે દયા ન લગાર;
હણે કુટુંબી બાળને, તે નરને ધીઃકાર. ૧૩
ઉરમાં અતી અદાવતે, બુરું જનનું કરનાર;
પુરૂષોત્તમ નર હોય પણ, તે નરને ધીઃકાર. ૧૪
પ્યાર ધરે તેપર કદી, પ્યાર નહીં ધરનાર;
નિરખી નાખુશ થાયછે, તે નરને ધીઃકાર. ૧૫
બોલેલા બોલો તણો, તોલ નહિં કરનાર;
બોલી બુરૂં જે કરે તે નરને ધીઃકાર. ૧૬
પ્રિય જનની પીડા કદી, ધ્યાને નહિ ધરનાર;
પ્રિય પીડિત પોતે સુખી, તે નરને ધીઃકાર. ૧૭
અન્યનિ પીડા અંતરે, આણે નહિં કોવાર;
દાદ સુણે નહિં દીનની, તે નરને ધીઃકાર. ૧૮
ભાઇ તણું ભલું નવ કરે, ઉલટો દુખ દેનાર;
ભ્રાતૃ ભાવ જેને નહીં, તે નરને ધીઃકાર. ૧૯
માત પિતાના પ્યારને, જે નહિં પારખનાર;
સેવા કરિ સુખિ નવ કરે, તે નરને ધીઃકાર. ૨૦
દાનો દોસ્ત કરે નહીં, હરામિને ચાહનાર;
ખત્તા ખાય ખુવાર થઇ, તે નરને ધીઃકાર. ૨૧
લક્ષપતી બનિ નવ કરે, દરિદ્રીપર ઉપકાર;
અપકારે આશક બને, તે નરને ધીઃકાર. ૨૨
ગુણવંતોના ગુણની, ગણના નહિં લગાર;
અવગુણિપર આશક બને, તે નરને ધીઃકાર. ૨૩
રૂપ જોઇને મોહિ રે', ગુણ કદિ નવ ગણનાર;
ગમે ન ગુણવંતું જરા, તે નરને ધીઃકાર. ૨૪
સરસ નરસની પરખના, અંતરમાં કો વાર;
સરસ નરસ ગણિને ગ્રહે, તે નરને ધીઃકાર. ૨૫
કુળની લાજ તણી નહીં, કરે જેહ દરકાર;
છેટું રાખે ગાઉ સો, તે નરને ધીઃકાર. ૨૬

ખાધું જેનું ખલકમાં, કુડું તેનું કરનાર;
હોય અમિર પણ અવનિમાં, તે નરને ધીઃકાર. ૨૭
લાજ લુંટે પરનારની, નહિં મનમાં દરકાર;
જાર તણા સરદારને, ઘણો ઘણો ધીઃકાર. ૨૮
વાત સાંભળી જેહ નર, આસ પાસ કરનાર;
સહલુ લાયક હોય પણ, ઘણો ઘણો ધીઃકાર. ૨૯

વ્યભિચારીને શિખામણ.

મનહર છંદ.

સાર ન લગાર યાર ધાર વ્યભિચાર માંહી,
ઉતરો ખુવાર થયો યાર ઉર ધારજે;
વિકાર અપાર થાય સુવિચાર દૂર જાય,
સંસારનો પાર ન પમાય તે વિચારજે.
કરે ફિટકાર ન લગાર લાજ રહે યાર,
જરૂર તું ધાર જાય મેળવેલો કારજે;
માટે ઓ સુજાણ સાર અંતર આ વાત આણ,
પ્રાણ જાય માટે વ્યભિચારને ન કારજે. ૧
જાય લાજ જગતમાં કરતાં કુકાજ આજ,
નાજ પાડી માટે શાણા સંતે વ્યભિચારની;
વિશ્વાસનો થાયછે વિનાશ જનમાંથી જાણ,
આશ પૂરી થાય ના કદાપી સુવિચારની.
જાય જેને ઘેર કર્યું વેર મોટું માને મન,
ક્યારે જાય થાય મને શાંતી સૌ પ્રકારની;
એવી અધીરાઈથી ભલાઇ તારી ભાઇ થાય,
ભલાઇ ભુંસાઇ જાય સઘળી સંસારની. ૨
મળે નહીં માન અપમાન તો અપાર થાય,
સારાં માણસો કદાપી સંગત ન રાખશે;
સોબતથી સાર ધારે નહી ગુણવાન નાર,
વપૂમાં વિચાર કરી પ્રીત તોડી નાખશે.
ગમે તેવી હોય લાજ પણ આ કુકાજ થકી,

નાશી જાય લાજ ભુંડું ભલા જનો ભ ખશે;
ભાઇ ભુંડો ભારી વ્યભિચારીને વિચારે જનો,
એવો અવિચારી અંતે ક્રુર ફળ ચાખશે. ૩
વિત્ત વપરાય થાય વિત્ત વીણુ નક્કી નર,
ખર તુલ્ય પછી એની અક્કલ પીછાણશે;
ઉડાઉ અપાર મનમાં નહીં વિચાર સાર,
પછી નર નાર તો ઉડાઉ એને જાણશે.
પટાવી પટાવી પરનારી વિત્ત હરી જાય,
ખાય ખૂટી જાય એવું અંતરે ન આણશે;
માગવી પડે જ્યાં ભુંડા ભીખ શીખ તને આવી,
તેણીને શી બીક એતો બીજે મોજ માણશે. ૪
એ.છી થાય આબરૂ અપાર તેથી જાણ ભાઇ,
ખાઇ જાશે ખોતરીને તને એક પળમાં;
જાણુ ન જરૂર હજી દેખું છું અજાણુ તને,
જાય તે જણાતું નથી જુવાનીના બળમાં.
પણ તું નિરાશ થોડી વારમાં તજીને આશ,
ઇશ અનાયાસ પ્રીતે પાટકીને પળમાં;
અરે પરનારીને શું સારી ધારી મોહી રહ્યો,
નક્કી છે નઠારી કીડા પેઠે ટળવળ માં. ૫
અરે વ્યભિચારી જો વિચારીને તું આપ ઉર,
મટે મોંનું નૂર રોગ ભોગ તો થવાય છે;
થાય પરમેહ પરનારી તણા નેહ થકી,
દેહમાં દરદ થવા થકી દમ જાય છે.
ચાંદીનો મરજ તે મરણનો મરજ જાણ,
પ્રાણ જાય ત્યારે જાણ ત્યાંથી છૂટો થાય છે;
કરે છે ખુવાર દર વાર વ્યભિચારથી તે,
વાર વાર વૈદ દરબાર તો જવાયછે. ૬
દરદ કરેછે રદ ઘણીવાર મરદને,
નપુંસક થાય નર એક પળ વારમાં;
પામેછે પીડા અપાર પાડેછે મુખે પોકાર,

પડદે પડ્યા રહેછે પોતાના આગારમાં.
ખરચ કરે અપાર તદપી ખુવાર થાય,
મટશે દરદ એમ આવે ના વિચારમાં;
માન મારી શીખ વીખ જેવી ગણુમાં તું મન,
સાર ન લગાર યાર ધાર વ્યભિચારમાં. ૭
મુવા મોટા રાય કરી હાય વ્યભિચાર માંહીં,
પત્તો લાગ્યો નહીં જેનો ગયા એક પળમાં;
તારો શોક્ષે ભાર તે વિચર તું મને ગમાર,
તોય તું આવાર દોડે જુવાનીના બળમાં.
મુવો લંકાં રાય તેની રહી ન નિશાની કાંય.
વાળી નાશ પામ્યો વ્યભિચારથી વિપળમાં,
ગૌતમની નારી સાથે રમ્યો વ્યભિચારી ઇંદ્ર,
ખોયું માન ખલકમાં ખપ્યો ખરો ખળમાં. ૮
જુવોને આવાર કરીને વિચાર અંતરમાં,
કેવો દીસે ન્યાય અંગરેજ તણા રાજમાં;
મા'રાજા મલાવરાવ રાવ નીજ રાજ તણો,
કેવું તેનું રાજ કેવું તેજ તેના તાજમાં.
ગણુના કરી જો વ્યભિચારની ગાયકવાડે,
કેવુ મળ્યું ફળ બળ કીધું જો કુકાજમાં;
કીધો કેદ ન્યાય કરી કાળા મદરાસ થયો,
ગયો કેવો ગાજતો રહયો ન નિજ રાજમાં. ૯
સર્વ શકિત માનજે આ સૃષ્ટિનો સરજનાર,
સાર ન્યાય કરનાર તેના દરબારમાં;
જવાબ જરૂર લેશે કામ જે કરેલ કૂડાં,
ધણો તે તપાસ કરી નાંખે નર્ક દ્વારમાં.
ધારો વ્યભિચારી નરો બીક મોટા બાપ તણી,
ઘણી સારી રીતે ચાલો આવી આ સંસારમાં;
સારાં કામ માંહિં અહીં મળશે સાબાશી બેશ,
લલ્લુ કહે લેશ સાર નથી વ્યભિચારમાં. ૧૦

પ્રસ્તાવિક દોહરા.

કપિ હાથે તરવાર જો, આપે તો નુકશાન;
શઠને તેમ સ્વતંત્રતા, દિધે જીવનું જાન. ૧
ગર્ધવને સાકર દિધે, લાગે કડવી ઝેર;
દેતાં શીખ મુરખ મને, ઉલટું વાધે વેર. ૨
બહુ બોલ્યાથી જન તણો, થાય સદા ધીઃકાર;
મૃદંગ જો બોલે બહુ, ખાવા જનનો માર. ૩
શત્રુની પણ ક્ષરમરા, રાખે રાજી થાય;
શ્વાન કરડવા દોડતું, રોટલિથી રીઝાય. ૪
ટેવ પડેલી નવ તજે, કરતાં કોટિ ઉપાય;
કાગ તજીને લાપશી, અખજ ખંતથી ખાય. ૫
નાનું દેખી નજરથી, નવ ગણવું નિરમાલ્ય;
કાપે તો કાપે તુરત, કટારની એ ચાલ. ૬
ગાળ દિધે ગાળજ દિયે, સાર કીધેથી સાર;
જંગલમાં જયમ બોલિયે, તેમ પડે પડકાર. ૭
થોડાથી ન થઇ શકે, બોલે એમ અજાણ;
પ્રાશન ઝેર જરાકથી, પળમાં નિકળે પ્રાણ. ૮
અબળ પિડા અતની વિધે, હરનિશ સહે અપાર;
સબળ તણો સહુકો કરે, નિત સારો સતકાર. ૯
અબળ કરે અપરાધ તો, શીક્ષા તેને થાય;
કોઈ સબળને નવ કહે, એ મોટો અન્યાય. ૧૦
અબળ સબળ સ્ત્રી પતી, તણે ઘેરછે એક;
ઓછું વધતું અધિં ગણે, એ મોટો અવિવેક. ૧૧
એક એકને આશરે, રાજી નિત રે'વાય;
કંકણથી મણિ મણિથી તે, બેથી હાથ સુહાય. ૧૨
શોભે સરખા જન તણી, સોબત આ સંસાર;
વનથી સિંહ શોભે અતી, સિંહથી વન નિરધાર. ૧૩
કપટ કરે તો ચપટ જન, તુરત થશે નિરધાર;
કર્યું કપટ જો ચંદ્રમા, વધ ઘટ થયો આકાર. ૧૪
કાજ કુડું બીજો કરે, માર બિજો જન ખાય,

રેતી થઈ રે' શીશિમાં, ઝાલરને ઝરડાય. ૧૫
છત જનની છાની કદી, રે'તી નથી નિરધાર;
ચોમાસે નિર નદિ વિષે, વધે ન લાગે વાર. ૧૬
હલકો જન છલકાય છે, મોટા નવ મલકાય;
ગાગર છલકાશે છલક, સાગર નહિં છલકાય. ૧૭
મોટા રીસ ધરે નહીં, કરતાં ક્રોડ બિગાડ;
ક્ષમા કરે શાંતી ધરી, હલકો ભાંગે હાડ. ૧૮
ચઢતી પડતી સર્વને, માથે છે નિરધાર;
રથનું ચક્ર ઊંચું નિચું, વારંવાર થનાર. ૧૯
દુઃખમાં શોક કરો નહી, સુખમાં ન ધરો હર્ષ;
કાયમ છે નહિં કો અહિં, અસ્ત પછી ઉતકર્ષ. ૨૦
શાંતપણામાં શ્રેષ્ટ ગુણ, દીસે આ સંસાર;
ઉન્મતાઇથી અવનિમાં, લેશ ન દીસે સાર. ૨૧
અધીકાર અદકો મળે, પરઉપકાર ન થાય;
ઉડી જાય અ અગ્રથી, ધિકાર અહિં રહિ જાય. ૨૨
મળે આબરૂ માન ને, ગયું મળે ધન ધાન;
ગયો વખત ફરિ નહિં મળે, સમજ સમજ નાદાન. ૨૩
કરૂપ રામા હોય તે, પતીવ્રતા કદિ હોય;
તો તે સેજ થઇ શકે, અચરજ કરે ન કોય. ૨૪
પણ રૂપવંતી કામની, સહુ કામની શિર તાજ;
તે જો પતિવ્રત સાચવે, એ અચરજ છે આજ. ૨૫
રાજ નિતીમાં કુશળ નર, ચાલે સારી ચાલ;
તો તેમાં અચરજ નહીં, એ હું કહું છું હાલ. ૨૬
ઘરમાં ખાવા નહિં જરા, વાપરવા નહિ વીત;
તો પણ અનિતી નવ કરે, અચરજ એહ ખચીત. ૨૭
લેવા ઇચ્છે અન્યનું, ત્યાં આપણું પણ જાય;
લાત લાગશે લોભિને, ત્યારે મન પસ્તાય. ૨૮
નીચ ઉંચ નહિં થઇ શકે, કરતાં કોટિ ઉપાય;
કાગ ખાય મર લાપશી, પણ કોયલ નવ થાય. ૨૯
વાત આપણા મુખમાં, છે ત્યાં સુધી સુખ;

પણ બીજાને સુખ જતાં, દારૂણ ઉપજે દુઃખ. ૩૦
શુભ રિત મૂકી કુળતણી, બીજી લેવા ધાય;
ચાલ હંસની શીખતાં, કાગ ચાલ ચૂકાય. ૩૧
સારૂં દેખી કોઇનું, થાવું નહીં ઉદાશ;
સુખિ પાડોશી હોય તો, આપણ સુખની આશ. ૩૨
દેશાટણ મૈત્રી રૂડી, સદ્ શાસ્ત્રોનું જ્ઞાન;
રાજ વિષે આવાગમન, એ અહિં સુખનાં સ્થાન. ૩૩

દેશાટણ કરવા વિષે.

પ્લવંગમ છંદ.

ડાહ્યા દેશી વીર વાત વિચારજ્યો,
ધારી મનમાં ધીર, પ્રવાસ પધારજ્યો;
છે સુખ બહુ વિદેશ, વિચરતાં સર્વને,
માટે વિચરો વીર, તજી નિજ ગર્વને.
મુસાફરીમાં માલ, હાલ દીસે અતી,
કેમ બન્યા બેહાલ, મુંઝાણી શું મતી;
જૂઓ સૃષ્ટિની રીત, પ્રીત હૃદયે ધરી,
એક ઠામ જો રહે, જાય સરવે મરી. ૨
પંખી પણ પરભાત, જંગલે જાયછે,
ચારો સારો શોધિ ખંતથી ખાયછે,
પૂરણ ભરિને પેટ, છેવટે સાંજરે,
બચ્ચાં માટે ભેટ, ઘેર લાવે ખરે.
જો ઝાડે નિજ ઠામ, ત્યાં કદી તે રહે,
ખાય રહી શું ખાજ, મિત્ર તે તો કહે;
ભૂખે ભુંડા હાલ, થાત તેના ખરે,
મૂસાફરિ સમ માલ, જાણવો ના ધરે.
વિદેશની શુભ રીત, પ્રીતથિ શિખાય છે,
અક્કલ વધે અધીક, ઠીક સહુ થાયછે;
લોકોની રિતભાત, જોવિ જ્યાં જ્યાં હશે,
તેની રીત તમામ, જાણવાનું થશે.

કેવાં સુખિયાં લોક, દિસે તે દેશનાં,
કેવાં તેનાં કામ, દિસે હંમેશનાં;
કેવો ત્યાંછે ન્યાય, થાય ઇનસાફ કયાં,
કેવો ત્યાંનો રાય, જાય જણાય જ્યાં. ૬
કેલવણીનો કાર, જનો કેવો ગણે,
કેવા જન હુશિઆર, ભણી ભાવે ભને;
કેલવણી કઇ રીત, શિક્ષકો શીખવે,
કેવી પ્રભુપર પ્રીત, જનો મનમાં ધરે. ૭
કેવો જન વ્યાપાર, કરે તે ગામનાં,
હુન્નરમાં હુશિઆર, દિસે કે નામનાં;
સંચાની ત્યાં શોધ, શિ રીતે થાયછે,
લક્ષ્મી ત્યાંના લોક, સિ પેર કમાયછે. ૮
એવી અનેક વાત, ધ્યાનમાં આવશે,
બા'દુર બનશે ભ્રાત, વિદેશે જે જશે;
માલ વિદેશી અહીં, કેમ પોસાયછે,
શી રીતે આપણો, માલ ત્યાં જાયછે ૯
આમાં હાંસલ રહે, ખોટ આમાં જશે,
વીચરતાં વીદેશ, ખબર એવી થશે;
એની શુભ રીતભાત, દેશમાં આણવી,
શી રીતે તે તણી, લક્ષ્મિ અહિં તાણવી. ૧૦
શુભ ધંધો તે તણો, આપણે આણિયે;
હુન્નર તેનો કયો, આ ભણી તાણિયે,
એવા શુભ વિચાર, અંતરે આવશે,
જો જશે પરદેશ, જાણુ એવું થશે. ૧૧
એક ઘડાનું ઘણા, પિયે જળ જો પળે,
પાણી ન પુરૂં થાય, તરસ તો ના ટળે;
ભૂમીનો ભગવાન, ધણીતો ધારિયે,
એમાં શું અભડાય, વિવેક વિચારિયે. ૧૨
જોડે જમવું નથી, જઇ તેને ઘરે,
શાથી તે અભડાય, વિદેશે વીચરે?

તેની સાથ સગાઈ, નથી જાઇ જોડવી,
ત્યાં જ્ઞાતીની રીત, નથી કંઈ તોડવી. ૧૩
આડો ત્યાં શો બાધ, આર્યને આવશે,
થાશે ઉલટો લાભ, દેશ સુખિયો થશે;
આર્ય આજ અભડાય, જતાં પરદેશમાં,
શી રીતે સુખિ થાય, રહી નિજ દેશમાં. ૧૪
જે અટકે અટકાય, શું તેથી ફાયદો,
તોડો જન આ વાર, કરેલો કાયદો;
જો શાસ્ત્રોની રીત, પ્રમાણે ચાલવું,
તો વાંચે કો વાર, જનો નવ બેસવું. ૧૫
ભાષા કદિ ન ભણાય, જિવ જતાં પારકી,
અંગ્રેજ પમાન થાય, અવર ભાષા થકી;
અંગ્રેજી ન ભણેલ, મળે નહિં નોકરી,
શીખ્યા સ્વાર્થી થઈ, શાસ્ત્ર આઘાં કરી. ૧૬
માટે સમજૂ ભ્રાત, વાત વીચારિયે,
આ અટકયાની રીત, પૂરિ ગણિ ટાળિયે;
અંગે ધરી ઉમંગ, વીદેશે વીચરે,
સ્વાર્થ દેશનો ગણી, મૂસાફરિમાં ફરે. ૧૭
જેને સઘળું સૂખ, દુઃખ નવ દેખવું,
તેણે ફેરવિ મૂખ, કદી નવ બેસવું;
જો ના હીમત થાય, બેશિ રે'શે ઘરે,
કાયર નર કે'વાય, વિદેશ ન વીચરે. ૧૮
કાબિલ કરશનદાસ, પ્રવાસ પ્રિતે કર્યો,
તોડી જનનો ત્રાસ, વિદેશે વીચર્યો;
માન ઘટે આ વાર, મહીપત રામને,
તોડી બેડિ તમામ, કર્યું શુભ કામને. ૧૯
રસ્તો ખુલ્લો કરી, બતાવ્યું બારણું,
તો કયમ કાયર થયા, પ્યારૂં કરિ પારણું;
વિનતી **લલ્લુ** તણી, ધ્યાનમાં ધારશો,
સ્વદેશના સૂખ માટ પ્રવાસ પધારશો. ૨૦

મૂરખના રાજા.

દોહરા.

કરી દેવું દુનિઆ વિષે, દેતાં દિલગિર થાય;
સજ્જન જાણો સૃષ્ટિમાં, તે મૂરખનો રાય. ૧
માત પિતા પદને તજી, પૂજે પત્ની પાય;
લજ્યો નવ લાજે જગ, તે મૂરખનો રાય. ૨
વો'રે વસ્તુ વિત દઈ, જેનો ખપ ન જરાય;
નાણુંના પાણી કરે, તે મૂરખનો રાય. ૩
નાત વરામાં નીશ દિન, દ્રવ્ય ખરે ખરચાય;
ગરીબને આપે નહીં, તે મૂરખનો રાય. ૪
જે વસ્તુથી વરસમાં, નિશદિન પોષણ થાય;
તે નાંખે ઊંડે કુવે, તે મૂરખનો રાય. ૫
કાચ ગ્રહે રત્નો તજી, નવ દિલમાં દુઃખાય;
સોનાનું પીતળ કરે, તે મૂરખનો રાય. ૬
સદ્ વિદ્યા શીખે નહીં, મંત્રો ભણવા ચા'ય;
સવળાનું અવળું કરે, તે મૂરખનો રાય. ૭
કલેશ કરી કુટુંબમાં, લડવા સામો ધાય;
સંપ ન રાખે સૃષ્ટિમાં, તે મૂરખનો રાય. ૮
ઇશ્વરને અળગા કરી, પાખંડ પુજવા ધાય;
દુખિ થાશે દુનિઆ વિષે, તે મૂરખનો રાય. ૯
કરિને સારૂં કોઇનું, રાજી હૃદય ન થાય;
ખોટું કરિ ખુશી રહે, તે મૂરખનો રાય. ૧૦
પરનારીની પ્રીતથી, ખુબ ખુશી દિલ થાય;
નાણું નાખે નેહથી, તે મૂરખનો રાય. ૧૧
પીવા દારૂ પ્રીતથી, દડબડ દોડ્યો જાય;
પૈસા નાંખે પાણિમાં, તે મૂરખનો રાય. ૧૨
કસબ અધિક તો આવડે, પણ ઉદ્યમ ન કરાય;
ભૂમીમાં ભૂખે મરે, તે મૂરખનો રાય. ૧૩
બુઢ્ઢાને દઇ બાળકી, પછિ મનમાં પસ્તાય;

શાંકે ત્યારે બહુ રડે, તે મૂરખનો રાય. ૧૪
સાકર છોડી સર્વદા, ઝેર હળાહળ ખાય;
સમજો તેને સૃષ્ટિમાં, સહુ મૂરખનો રાય. ૧૫
ઊપજ ઉપર લેખ્યા વિના, જરચો બહુ જાય;
દેવામાં ડુબી જશે, તે મૂરખનો રાય. ૧૬
પરનારીનો સંગ જે, સેંજે કરવા જાય;
પડે નરકની ખાણુમાં, તે મૂરખનો રાય. ૧૭
કુલણજી થઇને ફરે, કરે કમાઇ ન કાંય;
કમાણિ ખાશે કોકની, તે મૂરખનો રાય. ૧૮
મદદ ન કરે ગરીબને, કરે ચોરનો સાંય;
એવો જે જન અવનિમાં, તે મૂરખનો રાય. ૧૯
સગ્રહ કરતાં પાપનો, દિલ દિલગિર નવ થાય;
પુન્ય કરે નહિ પૃથ્વિમાં, તે મૂરખનો રાય. ૨૦
શિર ઉપર છત્રી ધરે, જોડા નહિં પગમાંય;
[1]નગ [2]દવ નિરખે પગ દઝન, તે મૂરખનો રાય. ૨૧
પંડિત પોતાને ગણે, નહિં બિજો મનમાંય;
આપ વખાણ કરે મુખે, તે મૂરખનો રાય. ૨૨
અછત અવરની નજરના, નિજ અવગુણ ન કળાય;
ગુણ મય પોતાને ગણે, તે મુરખનો રાય. ૨૩
દાંત એક ડાચા મહીં, જોતાંતો ન જણાય;
મન પદમણિ પરણ્યા તણું, તે મૂરખનો રાય. ૨૪
વગર કારણે જન પરે, ગુસ્સો કરતો જાય;
જશ અપજશની ખબર ના, તે મૂરખનો રાય. ૨૫
બોલાવ્યા વિણ બોલતાં, લાજ ગણે ન જરાય;
ના પાડે પણ ના રહે, તે મૂરખનો રાય. ૨૬
કામ વિના બીજા તણી, વાતો કરે સદાય;
લાભ વિના રખડી મરે, તે મૂરખનો રાય. ૨૭
ઓળખાણ વિણ અન્યનો, બહુ વિશ્વાસૂ થાય;
ઢોંગી ધુતી ખાય છે, તે મૂરખનો રાય. ૨૮
દુશ્મન દુનિઆમાં કયો, દોસ્ત કોણ કે'વાય;

---

૧ પર્વત. ૨ અગ્ની.

એવી જેને ખબર નહિ, તે મૂરખનો રાય. ૨૯
કારણ વિણુ જે અહિં તહિં, અણુજાણ્યો અથડાય;
લાભ ન રાખે હાથમાં, તે મૂરખનો રાય. ૩૦

થોડું સમજે નહિં અને, વિદ્વાનમાં ખપાય;
ડોળ ઘાલુ ડાહયો બને, તે મૂરખનો રાય. ૩૧

સ્વાર્થ વિષે.

ઉપેંદ્રવ છંદ.

[1]કુસૂમ સુગંધ સહીત થાશે, સુગંધિ લેવા અતિ [2]ભૃંગ ધાશે;
તજે સુગંધી વિણુ તેહ જાણો, સગાં સહૂ સ્વાર્થ તણાં પ્રમાણો. ૧
હશે ફળો વૃક્ષ વિશેજ જ્યારે, [3]વિહંગ દોડી બહુ જાય ત્યારે;
વિના ફળો પક્ષિ ન જાય જાણો, સગાં સહૂ સ્વાર્થ તણાં પ્રમાણો. ૨
તળાવમાં પાણિ અતી ભરાશે, બગો કિનારે લલચાઇ જાશે;
તજે સુકાતાં [4]સર [5]વાર જાણો, સગાં સહૂ સ્વાર્થ તણાં પ્રમાણો. ૩
હશે શુ શોભીત વનો હજારો, [6]કુરંગ જ્યાં ત્યાં ચરતાંજ ચારો;
થતાં વનો [7]દગ્ધ નઠી જવાનો, સગાં સહૂ સ્વાર્થ તણાજ જાણો. ૪
[8]રણાંગણે દુઃખજ સૂત પામે, તથાપિ જાવું નહિ શત્રુ સામે;
હશેજ [9]શંઢો જન એમ જાણો, સગાં સહૂ સ્વાર્થ તણાં પ્રમાણો. ૫
હશે વિશેષે જર જન પાસે, સગાં સંબંધી મળશે ઉલ્લાસે;
વદે મુખે મિષ્ટ ન વા'લ આણો, સગાં સહૂ સ્વાર્થ તણાં પ્રમાણો. ૬
હશેજ દર્દી જન જેહ વારે, સહે સદૂ વૈદનું કે'ણુ ત્યારે;
થતાં સુખી વૈદજ વૈરિ જાણો, સગાં સહુ સ્વાર્થ તણાં પ્રમાણો. ૭
ગ્રહે ગુણીકા ધનવાન જો તે, હરે રમાડી બધું દ્રવ્ય પોતે;
તજે થતાં દ્રવ્ય રહીત જાણો, સગાં સ્વાર્થ તણાં પ્રમાણો. ૮
ઘણું પશૂ દૂઝણું હોય જ્યારે, દિયે વિશેષે જન ખાણુ ત્યારે;
પછી નહિં ખાણુ દિયેજ દાણો, સગાં સહૂ સ્વાર્થ તણાં પ્રમાણો. ૯
ગરીબ શ્રીમંત નૃપો વડેરા, પ્રિતીથિ આવે પડતા ઘણેરા;
લલ્લુ પ્રિતી સ્વાર્થ વિના ન જાણો, સગાં સહૂ સ્વાર્થ તણાં પ્રમાણો. ૧૦

---

૧ ફુલ. ૨ ભમરો. ૩ પક્ષી. ૪ તળાવ. ૫ પાણી. ૬ હરણ. ૭ બળવું. ૮ લડાઇનું મેદાન. ૯ નપુંસક.

દોહરો.

જાણો જન આ જગતમાં, સગપણ સ્વારથ હોય;
વિણ સ્વારથ બંધુ વિના, સા'ય કરે નહિં કોય. ૧૧

લક્ષ્મિને ઠપકો.

વસંતતિલકા છંદ.

હે લક્ષ્મિ આપું ઠપકો સુણુ ધૈર્ય ધારી,
મારી તું શીખ ગણુ માનતું હીત કારી;
ધારી તું ધ્યાન પરિ ઉત્તર દે વિચારી,
તારી અપાર વધશે અહિ કિર્ત્તિ સારી. ૧
કોડેથિ બેઠિ ક્યમ કાયર કેરિ પાસે,
નાસે શુરાથિ ક્યમ રક્ષણ તારૂં થાશે;
જાશે તનેજ રણમાં રખડાવિ ત્રાસે,
શાથી તું નારિ વશિ ના શુરવીર પાસે. ૨
તેં પ્રીત ધારિ ગણિ મુર્ખનિ યારિ સારી,
ધારી ન બીક બિનિ કેમ ન તેથિ નારી;
તારી ન કિર્ત્તિ કદિ મુર્ખ શકે વધારી,
હે નારિ કેમ વરિ નૈ વિદ્વાન ધારી. ૩
ઉદારનો શું અપરાધ વશોજ અંગે,
સંગે તું કેમ રહિ નૈ ઉરથી ઉમંગે;
શાણી તું મર્મ સમજાવ પ્રિતેથી તેનો,
શો છે અગાધ અપરાધ ઉદાર કેરો. ૪
પ્રીતેથિ નિત્ય જઇ બેઠિ તું લોભિ પાસે,
ખાશે ન અન્ન દિનને નહિ દાન થાશે;
જાશે તથાપિ દિનતો વળશે નિરાશે,
ચાશે ન તેથી કંઇતો તું ન કેમ નાસે. ૫

લક્ષ્મિનો ઊત્તર.

વસંતતિલકા છંદ.

પ્રીતેથી સુણુ તું હકીકત ધ્યાન ધારી,

સારી નઠારિ સુણિ વાત તું જો વિચારી;
તારી તમામ ચિત ભ્રાંતિજ ભાગનારી,
લેજે તું વાત મમ સ્નેહ ધરી સ્વિકારી. ૧
જાઊં કદાપિ શુરવીરનિ પાસ પ્રીતે,
નિત્યે ચડેજ રણમાંહિ શુરાનિ રીતે;
ચીત્તે કદાપિ ન ડરે મરવાનિ બીકે,
શી કે'વિ વાત વિધવા થઇ રે'વું નિત્યે. ૨
વિદ્વાન પાસ ધરિ આશ કદાપિ જાઉં,
મુંઝાઉં તેથિ મનમાં શું હું દાસ થાઉં;
ક્યાં જાઉં બાંધિ ગુણ પાસ થકીજ રાખે,
શેવા કદાપિ ન કરે વળિ કેદ નાંખે. ૩
જાઉં કદાપિ ધરિ પ્રીત ઉદાર પાસે,
કિર્તીનિ આશ થકિ વાપરતાં ન ત્રાસે;
ત્યારે શું નાથ તજીને પર ઘેર જાવું,
ઉદાર પાસ વસવે દુઃખ છેજ આવું. ૪
લોભી કદી ન ખરચે નહિં ખાય ખાંતે,
પંપાળિ રોજ મુજને ઘરમાંહિં દાટે;
શેવા અપાર કરિ સૂખ હમેશ આપે,
નાસું શું કામ પટરાણિ કરીજ સ્થાપે. ૫
એવાં અપાર દુઃખ છે વરવાથિ બીજે,
રીઝે તમામ જન કે મનમાંહિં ખીજે;
મારે મને ન અપરાધ ગણું તમારા,
લોભી તમામ જનથી મુજ મંન સારા. ૬

વસંતઋતુ વિષે.

હરીગીત છંદ.

સૃષ્ટિ તણું રૂપ હે સખી બદલાય શું આ બહુ વળી,
લીલા જગતની જામી રહિ શું વાત જાયે નહિં કળી;
પલ્લવ નવાં [1]વિટપે દિસે વળિ છોડ સારા આજતો,
આવ્યો અતી આનંદ કારી વસંતઋતુ રાજતો. ૧

[1] ઝાડ.

આંબે અથાગજ મોર ઝુલે જાય નહિં શોભા કહી,
શી વન વિષે દીસે વિટપને વેલ્લિ થઇ વળગી રહી;
સુગંધ [1]વિચરાવેજ સારી ઝાડપથી ફુલ ઝાડતો,
આવ્યો અતી આનંદ કારી, વસંતઋતુ રાજતો. ૨
અગણિત લિલા અવની વિષે નજરે પડેછે ન્યાળતાં,
પંથી જનો આરામ પામે પંથ મધ્યે ચાલતાં;
હટસેલ હીમાલય તણો વા ટાઢ ટાળી આજતો,
આવ્યો અતી આનંદ કારિ વસંતઋતુ રાજતો. ૩
ચાલ્યો શિઆળો ચોંપથી ફરિને [2]ફરસ બંધી વિષે,
આવી ઉનાળે વાસ કીધો રાજ તો તેનું દિસે;
દીવસ કર્યો લાંબો લગારક રાત ટુંકી પાડતો,
આવ્યો અતી આનંદ કારી વસંતઋતુ રાજતો. ૪
ગાયે રૂપાળા રાગ કાઢી ખેડુ ખેતર ખેડતાં,
આનંદ આણે અંગનાઓ નિજ તનયને તેડતાં;
મધુકર કરે ગુંજાર વનમાં મદ ધરી મન ગાજતો,
આવ્યો અતી આનંદકારી વસંતઋતુ રાજતો. ૫
મધમાંખિ મધ ચુસે અતી [3]મૃદુ પાખંડી ઉપર રહી,
જનને બતાવે એમ જગમાં વખતતો ખોવો નહીં;
આગળથી કરિયે એકઠું, પાછળ પડે નહીં ખાવતો,
આવ્યો અતી આનંદકારી વસંતઋતુ રાજતો. ૬
ગાયન કરે ગાયક ઘણા ધરિને મૃદંગો હાથમાં,
હોરી હરીજન ગાય હોંશે સજન કેરા સાથમાં;
દીસે અતી દેવળ વિષે આનંદ ઉત્સવ આજતો,
આવ્યો અતી આનંદકારિ વસંતઋતુ રાજતો. ૭

શાર્દુલવિક્રીડિત છંદ.

શોભા શી કહું સૃષ્ટિના સુખ તણી, શીમા વળી જાયછે,
જોતાં તો જગમાં બધે ઇશ તણી, લીલાજ દેખાય છે;
એવા દીન દયાળ દુઃખ હરતા, વિશ્વેશ વંદુ સદા,
આપો સૂખ અપાર દીન જનને, ટાળી અતી આપદા.૮

---

૧ ફેલાવે ૨ પૃથ્વી. ૩ કોમળ.

એક સ્ત્રી પોતાની સખી પ્રત્યે પોતાનો પતી પરદેશ ગયેલો આવ્યો નહીં માટે કહેછે.

વસંતતિલકા છંદ.

શોભા અપાર ખિલિ આજ અખીલ કેરી,
કે'તાં ન પામું કદિ પાર હું કોટિ ફેરી;
વૃક્ષો તમામ ફળ પત્ર થકી ઝુકાવ્યાં,
આવી વસંત પણ નાથ સખી ન આવ્યા. ૧
આશા અધીક હરનીશ ઉરે ધરૂં છું,
આવ્યા ન જાણી [1]ચખ [2]વારિ થકી ભરૂં છું;
કે નાથ રોષ ધરિ દીલ વિષે રિસાવ્યા,
આવી વસંત પણ નાથ સખી ન આવ્યા. ૨
એઠા વિદેશ જઇ છોડિ સ્વદેશ પ્યારો,
લીધી ન લેશ ખબરો તજિ સ્નેહ સારો;
શું નારિ અન્ય થકી નાથજિ ભોળવાયા,
આવી વસંત પણ નાથ સખી ન આવ્યા. ૩
કીધો વદાડ શુભ બેશિ અગાશિ સારો,
દીધોછ કોલ કરમાં ઝટ આવવાનો;
કોણે ભુલાવિ કર કોલ પતી ભમાવ્યા,
આવી વસંત પણ નાથ સખી ન આવ્યા. ૪
શો દોષ કોષ મમ નાથ હ્રદે વસ્યો છે,
શું પ્રેમ અન્ય જનનો મનમાં ઠસ્યો છે;
હે નાથ ભોળપણમાં કેમ ભોળવાયા,
આવી વસંત પણ નાથ સખી ન આવ્યા. ૫
પત્રો અપાર લખિ થાકિ ગઇ હું પ્યારા,
આવ્યો ન પત્ર સુણિ આંસુ તણીજ ધારા;
કોણે વિયોગ પ્રિય પત્ર તણા પડાવ્યા,
આવી વસંત પણ નાથ સખી ન આવ્યા. ૬
ભૂલી હું ભાન ભરથાર તમામ આજે,

---

૧ આંખ. ૨ પાણી.

વીયોગ અગ્નિ થકિ દીલ હમેશ દાઝે;
થાયે વિચાર ઉરમાં ક્યમ નાથ નાવ્યા,
આવી વસંત પણ નાથ સખી ન આવ્યા.
સાલે વિયોગ રૂપિ બાણ સદા શરીરે,
કામાગ્નિ તાપ સહુ નાથ હું નિત્ય ધીરે;
દાસીનિ દાઝ દિલમાં નવ નાથ લાવ્યા,
આવી વસંત પણ નાથ સખી ન આવ્યા. ૮
આણી ઉમંગ ઉર વાટ વિશેષ જોઉં,
આવ્યા ન જાણિ પ્રિયનાથ મને મુંઝાઉં;
કોણે ભુલાવી ભરથાર હજી ભમાવ્યા,
આવી વસંત પણ નાથ સખી ન આવ્યા. ૯
આવે સમે ન પ્રિય યોગ વિયોગ ધારો,
પ્યારીતન અર્જ સુણિ નાથ પ્રિતે પધારો;
શું નાથ સૂખ સરવે તજિને તજાવ્યાં,
આવી વસંત પણ નાથ સખી ન આવ્યા. ૧૦

લાંચ વિષે.

ભૂજંગી છંદ.

ઘણા જૂલમી લાંચ ઝાઝી લઇને, ખરેખાત ખુશી થતા દુઃખ દૈને;
પછી થાય તેના જુઓ હાલ કેવા, ગણો લાંચિયા ચાંચિયા ચોર જેવા. ૧
અનીતી કરે લાંચ લૈ લોક પાસે, ડરે ના દિલે રાયના કોઇ ત્રાસે;
પછી ખાય ખત્તા લઈ લાંચ કેવા, ગણો લાંચિયા ચાંચિયા ચોર જેવા. ૨
અતી થાય અન્યાય લાંચે કરીને, છુટે શાહ સૌ લાંચ તેને ભરીને;
ગરીબો તણા તો પછી હાલ કેવા, ગણો લાંચિયા ચાંચિયા ચોર જેવા. ૩
થશે ન્યાય લાંચે કરીને અકારો, જનો સર્વ ધીકારશે ન્યાય ધારો;
પછી ન્યાય કારોજ કેવા કહેવા, ગણો લાંચિયા ચાંચિયા ચોર જેવા. ૪
ગુનેગાર છુટે દઇ લંચ ઝાઝી, ગરીબો ખમે દુઃખ ને જાય દાઝી;
પછી તેપરે થાય ધીઃકાર કેવા, ગણો લાચિયા ચાંચિયા ચોર જેવા. ૫
જનો ના ગણો પાપનો કુંભ નાનો, કદાપી નહીં રે'યતે કુંભ છાનો;
ભરાતાં ફુટી જાય અ.વ્યો ન રે'વા, ગણો લાંચિયા ચાંચિયા ચોર જેવા. ૬

ફુટયો કે ભડાકો દશો દીશ થાશે, સુણીને ભડાકો ખુશી સર્વ થાશે;
ન આવે પછી કોઇ પાસે રહેવા, ગણો લાંચિયા ચાંચિયા ચોર જેવા. ૭
પછી રાયની પાસ ઇન્સાફ થાશે, બધા લોકમાં મૂર્ખ તેતો ગણાશે:
પછી આપશે રાય ઇન્સાફ એવો, ગણો લાંચિયો ચાંચિયા ચોર જેવો. ૮
કરે દંડ કાં કેદની તેહ શીક્ષા, જનો પાસ ઉભા કરેછે પરીક્ષા;
ગણે મુર્ખને ઉચરે શબ્દ કેવા, ગણો લાંચિયા ચાંચિયા ચોર જેવા. ૯
બધા લોકમાં લાંચથી લાજ જાશે, વળી રાયથી ખુબ શીક્ષા પમાશે:
જુઓ લાંચથી હાલ થાશેજ એવા, ગણો લાંચિયા ચાંચિયા ચોર જેવા. १०
કરે રાય લાવી દયા ઓછિ શીક્ષા, હજીતો પ્રભૂની રહીછે પરીક્ષા;
જવુંછે હજી ત્યાં ખરો ન્યાય લેવા, ગણો લાંચિયા ચાંચિયા ચોર જેવા. ११
કરે ઇશ જ્યારે તમારી તપાસ, ઉભા રાખશે એકલા તેનિ પાસ;
કરે સાફ ઇન્સાફ દેવાધિ દેવા, ગણો લાંચિયા ચાંચિયા ચોર જેવા १२
સુણો વીનતી ઓ અધીકારિ મારી, અતી હીત કારી થશે તે તમારી;
નિમાયા નથી જાણજો લાંચ લેવા, ગણો લાંચિયા ચાંચિયા ચોર જેવા. १३

સ્વદેશમાં સુધારો કરવા વિષે.

ઉપેંદ્રવજ્રા છંદ.

અરે સહુ અંતર પ્રેમ આણો, દુખી થતા દેશનિ દાઝ જાણો;
વિવેક રાખી દુખને વિદારો, સ્વદેશિયો સદ્ય ધરો સુધારો. ૧
પડ્યા દુકાળો અતિ દુઃખ આપે, ગરીબનું સંકટ કો ન કાપે;
અરે થયો દેશ બધો નઠારો, સ્વદેશિયો સદ્ય ધરો સુધારો. ૨
સ્વદેશ પ્રખ્યાત પુરો ગણાતો, ગુણે કરી ઉત્તમ તે જણાતો;
હતો અતી લક્ષ્મિ તણો વધારો, સ્વદેશિઓ સદ્ય ધરો સુધારો. ૩
તુટયો અતી સંપ સગાનિ સાથે, મુવા લડી મુર્ખ સબંધિ હાથે;
કર્યો બધે દેશ અતી અકારો, સ્વદેશિયો સદ્ય ધરો સુધારો ૪
થયું જુઓ રામનું રાજ દેશે, સંતાપને શોક દિઠો ન લેશે;
હતો અતી ખેતી વિષે વધારો, સ્વદેશિયો સદ્ય ધરો સુધારો. ૫
ગયા મહાવીર સ્વદેશમાંથી, કહો હવે સૂખ મળેજ કયાંથી;
નહીંજ નેત્રે સુખને નિહાળો, સ્વદેશિયો સદ્ય ધરો સુધારો. ૬
ઘડયો ઘણો ઘાટજ સૂખ લેવા, થયા બધા દેશિ નમર્દ જેવા;

હવે નથી દુઃખ તણો કિનારો, સ્વદેશિયો સઘ ધરો સુધારો. ૭
લક્ષ્મિ લુંટાઇ ગઇછે વિદેશે, સંતાપ ને શોક સ્વદેશ દીસે;
હવે સુખો કયાંથિ મળેજ યારો, સ્વદેશિયો સઘ ધરો સુધારો. ૮
જરા નથી સંપ સગાનિ સાથે, પડે મહા કષ્ટ સ્વદેશ માથે;
કુટુંબમાં કલેશ તણો પ્રસારો, સ્વદેશિયો સઘ ધરો સુધારો. ૯
તજો તમે કલેશ કુટુંબમાંથી, ભણો ભલા ભાઇ ઉમંગમાંથી;
થશે સુખી દેશ ખરે બિચારો, સ્વદેશિયો સઘ ધરો સુધારો. ૧૦
મળે સુખો હુન્નર જો હલાવો, ઘણી સુ વિદ્યા સુતને ભણાવો;
કૃપી તણો જો કરશો વધારો, સ્વદેશિયો સઘ ધરો સુધારો. ૧૧

વિપત્તિમાં હીંમત રાખવા વિષે.

સવૈયા એકત્રીશા.

અવની તળ અવતાર ધર્યો પણ અણુવ આ તરવો સંસાર,
હીંમત વિણ કો પાર પડે નહિ એ નિશ્ચય ઉરમાંહિં ઉતાર;
મહાન શત્રુ વિપત્તિ વસેછે તરનારા ને દુખ કરનાર,
ઇશ્વર દત્ત ગણી સુખ દુખ ન હીંમત વિપતીમાં જન હાર. ૧
કાળચક્ર પેઠે વિપતીનું ચક્ર ભમે છે આ સંસાર,
એકવાર સરવે પ્રાણી તે ચક્ર વિષે આવી જાનાર;
હીંમતવાન મુંઝાઈ જાય છે ધીરજ કો વિરલો ધરનાર,
ઇશ્વર દત્ત સુખ દુખ ન હીંમત વિપતીમાં જન હાર. ૨
હીંમત છુટે તેમ વધારે વિપતિ આવીને નડનાર,
દુખ અતિશય આવી આપેછે હિમત વિણુ તે નહિ હઠનાર;
માટે હીંમત ધરવી હૈયે મુંઝાવું મનમાં ન લગાર,
ઇશ્વર દત્ત ગણી સુખ દુખ ન હીમત વિપતીમાં જન હાર. ૩
મહત જનોને પડી વીપતિ તે તું તારા મનમાં ધાર,
તારે માથે આજ નવી નહિં એ વિચાર ઉરમાંહી ઉતાર;
વિપતીથી તે જન કેમ છૂટયા એ વિચાર કર વારંવાર,
ઇશ્વરદત્ત ગણી સુખ દુખ ન હીંમત વિપતીમાં જન હાર. ૪
હિમતનાં હથિઆર ધરીને તે વિપતી સામા લડનાર,
કોડ પ્રકારે કષ્ટ પડે પણું રણુથી પાછા નહિં હઠનાર;

તો તેને અંતે સુખ આવ્યું અફળ જતો અગકો અવતાર,
ઇશ્વરદત્ત ગણી સુખ દુખ ન હીંમત વિપતીમાં જન હાર. ૫

દોહરો.

હીંમત વિણ હલકો ગણો, જનને વાર હજાર;
ઉત્તમ નર એ નહિ કદી, વાનર નર નિરધાર. ૬

રૂચિરા છંદ.

જે જન સંપતીમાં, સુખ માની છકી જતા નથિ સંસારે,
સુખ દુઃખ સરવે સરખું ગણિને વિપતીમાં હીંમત ધારે;
રણક્ષેત્રે રિપુથી લડતાં કદિ ભય ધરી મનમાં નવ ભાગે,
તે નર ત્રિભૂવન તણા તિલકનો દુનિઆમાં દાવો માગે. ૭

દોહરા.

પીતરાઇ પડતી વિષે, કદી સગા નવ થાય;
વાત વદવિશું અન્યની, કરશે નહિં કદિ સા'ય. ૮
પડે જેહના પંડપર, એ ભોગવશે આપ;
બીજા જન હસિને કહે, પેલા ભવનું પાપ. ૯

કુંડળિઆ છંદ.

વિપત્તિમાં હીમત કદી હારો નહીં જરાય,
હીંમતથી દુઃખો હડે, સુખ શરીરે થાય;
સુખ શરીરે થાય, જો નહીં હીંમત હારે,
દુઃખ દૂર સહુ થાય, હોય મન હીંમત ત્યારે;
દુઃખ આવે સહુ શીર, તોય હીંમત નવ હારો,
સુખી થાવ જગ માંહિં, વિપતિમાં હીંમત ધારો. ૧૦
પાડું સ્ત્રી પંચાળિએ, હીમત રાખી મંન,
ચિર તાણ્યાં ચોંપે કરી, હેતે દુરયોધન;
હેતે દુરયોધન, તોય હીંમત નવ હારી,
લાજ ગઈ નહિ લેશ, સતી કે'વાણી નારી;
સા'ય કરી શ્રી કૃષ્ણ, જો મને હીમત ધારી,
લાંછન નાવ્યું લેશ, પાંડુંની સ્ત્રી પંચાળી. ૧૧

દશરથ સુત શ્રી રામને, કાઢયા વનની માંય,
સાથ સતી સીતા લઇ, મુંઝાણા નવ કાંય;
મુંઝાણા નવ કાંય, જો મને હીંમત રાખી,
થયું સિતાનું હરણ, તોય હીંમત નવ નાખી;
માર્યો રાવણ રાય, હીંમતે લીધી નારી,
હીંમત રાખી મંન, સુત દશરથ બલિહારી. ૧૨
હરીશ્ચંદ્ર ભૂપાળને, દુઃખ પડ્યું દિલ માંય,
રાજ પાટ સરવે ગયું, પાસે ન રહ્યું કાંય;
પાસે ન રહ્યું કાંય, અતી દુખ દીલે આવ્યું,
વેચાણો નિચ ઘેર, નામ નીચું જ ધરાવ્યું;
મુવો સુત રોહિતાશ્વ, તોય હીંમત નવ હારી,
સુખી થયો જગ માંહિં, હિમત હરિશ્ચંદ્રે ધારી. ૧૩
નળ નૃપ નિજ નારી લઇ, વસ્યો અરણ્યમાં વાસ,
દુઃખ દીલે અતિશય પડ્યું, તોય ન પામ્યો ત્રાસ;
તોય ન પામ્યો ત્રાસ, ભટકિયો વનમાં ભારે,
રહ્યો અયોધ્યા માંય, તોય હીંમત નવ હારે;
બધી કાળિ થઇ કાય, તોય હીંમત મન ધારી,
વસ્યો અરણ્યમાં વાસ, લઇ નળ નૃપ નિજ નારી. ૧૪

ધાર્યું ન થવા વિષે.

વંશસ્થ છંદ.

અરે અવીચાર થકી શું તું બકે, જુવાનિના જોર મહિં શું તું છકે;
પડ્યું રહે જોર ન કામ આવશે, કદાપિ તારૂં જન ધાર્યું ના થશે ૧
તું રોગનો ભોગ થવા ન ઇચ્છતો, તું નિત્ય રોગી નિરખીજ નાસતો;
તને કદી રોગ અપાર પીડશે, કદાપિ તારૂં જન ધાર્યું ના થશે. ૨
ભલા ભલા જંન જતા રહ્યા બધા, અપાર ઉદ્યોગ થકી ન તે બચ્યા;
શું જોર તારૂં પ્રભુ પાસ ચાલશે, કદાપિ તારૂં જન ધાર્યું ના થશે. ૩
તું કાળની ઝાળથિ નિત્ય નાસતો, ભલા મુઆ ભાળિ તું કાય કાંપતો;
તથાપિ તે પ્રાણ પળે પડાવશે, કદાપિ તારૂં જન ધાર્યું ના થશે. ૪
મુવા મહીપાળ અમીરતો ઘણા, શુરા મુવા તે નહિં દીસ તે ગણ્યા;

શું બીકથી કાળ કદાપિ છોડશે, કદાપિ તારૂં જન ધાર્યું ના થશે. ૫
અતી અભીલાષ થયા તને મને, ઘડીકમાં શાહ થવા તણા તને;
તથાપિ તેવો નિત રાંક તું હશે, કદાપિ તારૂં જન ધાર્યું ના થશે. ૬
અપાર આંબા અભિલાષના કર્યા, શિંચી સુઆશા જળ તેં ઉછેરિયા;
તથાપિ તેનું ફળ તું ન ચાખશે, કદાપિ તારૂં જન ધાર્યું ના થશે. ૭
અધીક આશા ઉરમાં ધરી સદા, તજી ન ઉરે થકિ આશ તો કદા;
ફળી ન જાણી દિલ દાઝતો થશે, કદાપિ તારૂં જન ધાર્યું ના થશે. ૮
વિદેશમાં આશ ધરી તું વીચર્યો, અપાર પૈસો કુડથીજ તેં હર્યો;
મને વિચાર્યું કદિ તે ન ખુટશે, કદાપિ તારૂં જન ધાર્યું ના થશે. ૯
તું રાય કે ચોરનિ ધારિ બીકને, સંતાડિ આવ્યો સ્થળ ધારિ ઠીકને;
તથાપિ ત્યાંથી ધન નાશ પામશે, કદાપિ તારૂં જન ધાર્યું ના થશે. ૧૦
ઘડીકમાં આસ ભમેજ ભુતળે, ઘડીકમાં વ્યોમ વિષેજ સંચરે;
ઘડીકમાં પાછિ નિરાશ થૈ જશે, કદાપિ તારૂં જન ધાર્યું ના થશે. ૧૧
ગણે ઘડી રાય બનું હું દેશનો, બનું હું હાકેમ બધા પ્રદેશનો;
તથાપિ તેવો નિત રાંક તું હશે, કદાપિ તારૂં જન ધાર્યું ના થશે. ૧૨
તું જાણ નારી પરણું હું પદ્મની, તથાપિ નારી મળશેજ શંખણી;
ધરી ખરી આશ તું તો વિમાસશે, કદાપિ તારૂં જન ધાર્યું ના થશે. ૧૩
ભલે કરે આશ મનુષ્ય ભૂતળે, ન આશ ઇચ્છીત જગે કદી ફળે;
પ્રભૂ વિના કો નવ પાર પાડશે, કદાપિ તારૂં જન ધાર્યું ના થશે. ૧૪

દોહરો.

ધાર્યું આ ધરણી વિષે, કોનું કદિ નવ થાય;
મનુષ્યતણું મિથ્યા થશે, ધરણીધરનું થાય. ૧૫

ઇંદ્રવજ્રા છંદ.

ધાર્યું ધણીનુંજ હમેશ થાય, મિથ્યા મનુષ્યો તણું તો મનાય;
તેમાંથિ કો દી ફરશે ન એક, ફરે ન નિર્માણ પ્રભુનું છેક. ૧૬

ઉપેંદ્રવજ્રા છંદ.

ન કલ્પના જેનિ કદી થયેલી, ન ચીત વૃત્તી કદિ ત્યાં ગયેલી;
બનાવ એવા બનશે અનેક, ફરે ન નિર્માણ પ્રભૂનું છેક. ૧૭
ઘડીકમાં સ્વર્ગનું સૂખ થાય, ઘડીકમાં તેજ જતું જણાય;
ન પાર દીસે પ્રભુની કૃતીનો, ન તર્ક પોંચે જનની મતીનો. ૧૮

અહંકાર વિષે

ઝુલણા છંદ.

ગર્વ જન જે કરે મોત વીના મરે, ગર્વથી હાની અતિશેજ થાયે;
ગર્વથી સારૂં થાયે નહિં કેહનું, ગર્વથી આબરૂ સવ જાયે.
ગર્વથી લોક ઘેલા બને છે બહૂ, ગર્વથી કૂળનો નાશ થાશે;
સહુ જનો જાણજ્યો અંતરે આણજ્યો, ગર્વથી લોકમાં લાજ જાશે. ૧
ગર્વ કીધો જુઓ કંસરાયે ઘણો, બેનનાં બાળકો સકળ માર્યાં;
કરગરી કંસ પાસે ઘણા ક્લેશથી, તોય બાળક કદી ના ઉગાર્યાં.
છેલ્લિ પુત્રી થઇ વાણી કે'તી ગઇ, કૂળ તારા તણો નાશ થાશે;
વેરિ તારો વસે મધ્ય ગોકૂળમાં, તેજ તારો કદી કાળ કરશે. ૨
કોણ અવની વિષે મારનારો મને, શત્રુને શોધિને ઠાર મારૂં,
શોધવા શે'રમાં ચોંપથી ચાલિયો, ગર્વથી આંધળે ના વિચાર્યું;
પણ મુવો મારતાં શત્રુ પોતા તણો, શત્રને દિલ નહીં આંચ આવી,
કંસ જેવો મુવો રાય મોટો, જરાવારમાં અંતરે ગર્વ લાવી. ૩
દુષ્ટ દુર્યોધને ગર્વ આણ્યો ઘણો, પાંડુને દુઃખ દઈ રાજ લીધું;
ચીર તાણ્યાં સતી દ્રૌપતીનાં વળી, બાળવાનું બુરૂં કામ કીધું,
એમ અં'કાર દીસે અતી આણિને, પાંડુ પુત્રો પરે કોપ કીધો;
પણ મુવો મારતાં પાંડુના પુત્રને, રાજનો લાવ જરિયે ન લીધો. ૪
લંકરાજન ઉરે ગર્વ લાવ્યો ઘણો, રામ પત્ની તણું હરણ કીધું,
વાંદરે હાલ બેહાલ તેને કર્યાં, રાજનું સૂખ જરયે ન લીધું;
ગર્વથી દુઃખ દીસે અતી પામિયો, પુત્ર પરિવાર તો નાશ પામ્યા;
સૂખ લીધું નહીં ગર્વથી રાવણે, કુંગરા દુઃખના શીર જામ્યા. ૫
ગર્વ આણ્યો ઘણો જેમતે જોરથી, કોઈ જીતે ન જન એમ ભાખ્યું,
રાય રાણા બધા હારિયા તે થકી, અંતરેથી અભીમાન નાખ્યું;
પૂતળાં બાંધિયાં પગ વિષે તો બહુ, રાય રાણા બલીભાત જીતી,
ભીમ સાથે ભલા યુદ્ધમાં તે મુવો, જાણજ્યો ગર્વની એજ રીતી;
ગર્વ આણ્યો જરાસીંહ રાયે ઘણે, ગર્વ આણી અતી કોપ કીધો;
દુઃખ દીધું ઘણા લોકને ગર્વથી, રાય રાણા જિતી દંડ લીધો,
પણ મુવો પાપિ તે ગર્વથી યુદ્ધમાં, ગર્વથી રાજ ને પાટ ખોયું;

દુઃખ બહુ પામિયો દીલમાં ગર્વથી, તોય દીલે ન વીચારિ જોયું. ૭
ગર્વ ધારી ઘણા મસ્ત યોદ્ધા મુવા, ગર્વથી આબરૂ તો ગુમાવી,
રાજને પાટ રોળ્યું બધું ગર્વથી, તોય નહિ દીલમાં શુદ્ધિ આવી;
સર્વથી ગર્વ તો નીચમાં નીચ છે, એમ સમજી સહૂ ગર્વ છોડો,
નરક રૂપી નકી ખાડમાં નાંખશે, કૂદિને કારમો ગર્વ ઘોડો. ૮

સાયંકાળનું વર્ણન.

ત્રોટક છંદ.

પડિ સાંજ રવી નિરતેજ થયા, ફરિ શક્ત થવા દુર દેશ ગયા;
મુખ લાલ દિસે રવિરાય તણું, ઝટ જાય ધરી દિલ દુઃખ ઘણું. ૧
ચકવા તણું દીલ દિસે દુખિયું, સુખ માશુકનું રવિ સાથ ગયું,
પણ ધીર ધરે મનમાં અતિશે, વળિ કાલ રવી થકિ સૂખ થશે. ૨
ખુશિ થાય ચકોર અતી ચિતમાં, રવિ અસ્ત થયો ઠિક આ તકમાં;
મળશું પળમંહિ [1]નિશાકરને, કરશું બધિ વાત સુમિત્ર કને. ૩
સુખિ એજ રિતે હરનાશ થશું, રવિ રાય તણું નહિં કામ કશું;
કમળો કલપાંત અપાર કરે, નિજ મિત્ર વિયોગથિ નેણ ભરે. ૪
અતિશે દુખ આવ્યું ગણેદિલમાં પ્રિયનોજ વિયોગ થતાં પળમાં;
ઘુડની ગભરામણ સર્વ ગઈ, રવિ અસ્ત થતાં શુભ આંખ થઇ. ૫
ઉડિ વૃક્ષ વિષે સહુ પક્ષિ ગયાં, રવિ અસ્ત થવા થકિ દુઃખિ થયાં.
જયમ રય જતાં હડતાળ પડે, ન દુકાન વિષે જન કોઈ ચડે. ૬
ત્યમ અસ્ત થતા રવિરાય સુણી, કર બંધ દુકાન સુ ઉદ્યમની;
ચરવા ન જવાય ખવાય નહીં, પણ ધીરજ ધારિ અપાર તહીં. ૭
[2]મૃગનાં [3]યુથ જે વનમાં ફરતાં, સહુ બંધ થયાં રવિ આથમતાં;
નિજ સ્થાન વિષે વિચર્યાં વનથી, અતિ દુઃખ ગણી રવિનું દીલથી. ૮
અતિ [4]ધેનું તણાં યુથ ગામ ભણી, વળિયાં રવિનું દુખ દીલ ગણી;
પ્રગટ્યો [5]શશિ ખુશિ થતો પળમાં, નિજ આણ ફરી ગણિ ભૂતળમાં. ૯
થયું રાજ નવું શશિરાય તણું, હરખ્યું મન તેથિ જનોનું ઘણું;
શુભ ચાંદનિ ખીલિ રહી સઘળે, નિરખી હરખ્યાં જન તેજ પળે. ૧૦

---

૧ ચંદ્રમા. ૨ હરણ. ૩ ટાળાં ૪ ગાય. ૫ ચંદ્ર.

દેશીઓને સૂચના.

શિખરિણી વૃત્ત.

કરૂંછું હું કોડે, વિનતિ શુભ દેશી જન કને,
ધરો ધ્યાને પ્યારા, સરસ યશ ધારી નિજ મને;
ઉઠો દેશી વીરો, પગલું ભરવાને પ્રથમથી,
અરે દેશી બંધુ, કયમ બનિ રહ્યા આળસુ અતી. ૧
પડીછે આ ભૂમી, વધુ વરસથી તો પર કરે,
સહે દુઃખો દીસે, તદપિ જન ચિત્તે નવ ધરે;
ગયા નાશિ શૂરા, રણજિત ગયાછે રજપુતો,
પિડા પામે પંડે, અતિ કરિ બળાપો અણુ છતો. ૨
દશા આવી બુરી, ભરત ભુમિની આ અવસરે,
થયા સત્તા હીણા, બળહિણ બન્યાછે ઘર ઘરે;
કહો કયાંથી દેશી, [1]ઉનતિ કરશે આ ભુમિ તણી,
રહે રોજે બેશી, સકળ જનતો આળસુ બની. ૩
ભલી ભૂમી બાળું, ભરત તણોંનો આ જગતમાં,
તથાપી તે છોડી, સરસ ભુમિ ભુંટે મગનમાં;
લડ્યા માંહો માંહે, સ્વજન અતિ મારી ખુશિ થયા,
ગુમાવ્યું છે હાથે, [2]યવન જન આવી [3]નૃપ બન્યા. ૪
ભુલ્યા કૂળાચારો, તજિ દિધિ ભલી [4]ભારતિ સતી,
ગઇ માતા વિદ્યા, સરસ યશ નિત્યે શિખવતી;
બન્યા હાથે હીણા, તદપિ નવ ચેતે ચિત વિષે,
અરે આશું આડું, પડળ [5]નયનેતો થયું દિસે. ૫
ભલી આ ભૂમીમાં, સરસ [6]કૃષિ જ્યાર નિપજતી,
ગણાતી સોનાની, ભરત્ત ભુમિ જ્યારે સુખિ હતી;
સદા જાણી સારી, સકળ નૃપ લેવા વિચરતા,
અરે શું તે આજે, [7]દિન બનિ અતિ ખાતિજ બતા. ૬
બહૂ બંધો બાંધ્યા, પિડિત અતિ તેથી જન થયા,

---

૧ ઉદય. ૨ મુસલમાન. ૩ રાજા. ૪ વિદ્યા. ૫ આંખ ૬ ખેતી. ૭ ગરીબ

ફુટાયું ને તેથી, શરમ ધરિ તે મૌનજ દહ્યા;
દશા આવી એથી, કઠણ અતિશે આ અવસરે,
ખમે દુઃખો ખાંતે, તદપિ શુભ ધારા નવ ધરે. ૭
વિદેશે જાવાનું, અબુજ બનિને બંધજ કર્યું,
અરે દેશી બંધૂ, નિજ જનનું તેથી સુખ હર્યું;
દિઠું છે શું દ્રષ્ટે, શુભ ફળ તમે બાળ લગને,
મરે [1]શીશૂ કષ્ટે, પણ ન ચિતમાં તે દુખિ બને. ૮
અરે આવું જાણી, જન મન કદી ના ધિરધરે,
પડે આંખે પાણી, તરત સુણિ છાતી છળિ મરે;
અરે એવા ધારા, તરત તજિ દોને સુમતિથી,
રહો નાશી છેટા, સકળ જન આવી કુમતિથી. ૯
તજો ધારા એવા, સરસ યશ તેથી નિપજશે,
થશે પીડા થોડી, જન મન અતિશે સુખિ થશે;
વિનંતી લલ્લુની, સુણિ જન બધા આળસ તજો,
પડું પાયે દેશી, સુમતિ નિત જો સૌ ચિત સજો. ૧૦

કન્યા વિક્રય ન કરવા વિષે.

"બ્રહ્માએ ભજન કર્યું ભગવાનનુંરે" એ રાગ.

કંન્યા વિક્રય મોટું પાપછેરે, જેનો ગણુતાં નાવે પારજો. ટેક.
જે પાકી શીક્ષા થશેરે, જશે જરૂર જન જમને દ્વારજો;
દુખ અતિશય દુનિઆમાં દેખશેરે, ફટ ફટ કરે જનો ફિટકારજો.
કંન્યા વિક્રય મોટું પાપછેરે. ૧
પુત્રી પેટે જે આવી પડીરે, તેને વેચે પૈસા માટજો;
મંન વિચાર કરે નહિ મૂરખારે, દામ લઇને વાળે દાટજો. કં૦ ૨
[1]તનયા તેર વરસની જે હશેરે, એંશીનો જોશે ભરથારજો;
ચેલી નાંખી ઘરમાં થાબડેરે, હૈયામાં અતિશય હરખાયજો;
પણ પાપીને ખબર પડે નહીંરે, આ નાણું ધૂળધાણી થાયજો. કં૦ ૪
દુઃખ અતિશય દિલમાં દેખાડશેરે, મનમાં મુંઝવણ થાય અપારજો;
જીવે ત્યાં સુધી સુખ ના મળેરે, મરતાં પડે નરક મોઝારજો. કં૦ ૫

---

૧ છોકરા.

સરવે શાસ્ત્ર તણો સિદ્ધાંતછેરે, કંન્યા વેચે જન કોવારજો:
પાપ અતી તેને શીરે પડેરે, વણ મોતે જન તે મરનારજો. કં૦ ૬
બીજાં પાપે જો નરકે પડેરે, તો છે છુટવાનો ઉપાયજો;
પણ આ વિક્રય પાપ અમાપનોરે, છુટવાનો રસ્તો ન જણાયજો. કં૦ ૭
વેચ્યામાં જે વાત વિષે પડેરે, તે રૌરવ નરકે પડનારજો;
છોડવવાને તેને ત્યાં થકીરે, સમરથ નથી કોઇ સરજનહારજો. કં૦ ૮
વાત કરે દુઃખ પડશે એટલુ રે, વેચ્યાના દુઃખનો નહિં પારજો;
માટે રહો જન એથી વેગળારે, તો સુખ મળશે અપરંપારજો. કં૦ ૯
બાળાને આપો સુખ પામવારે, ભાવે ભણો ગણો ભરથારજો;
પણ પઇ સરખી તેના પાસથીરે, લહલુ લેવી નહિં નિરધારજો. કં૦ ૧૦

દેશી રજવાડા વિષે.

રોળા વૃત.

રાજવળાની રીત, ચાલતી જે આ વેળા,
પૂરણ ધારી પ્રીત, બતાવું રાજા ઘેલા;
જનાનખાંને જાય, પ્રેમદા પાસે પ્રીતે,
ઉર અતિશય અકળાય, ચોર જ્યમ ચમકે ચિત્તે. ૧
પટરાણીની પાસ, આશ ધરી નવ બેસે,
ધરિ અંતર ઉલ્લાસ, વાત મીઠી નવ કેશે;
વિચાર વધુ કોવાર, પ્રેમદાનો નવ પૂછે,
ધમકીને ધીઃકાર, નારને નિત્યે દેશે. ૨
વજીરને વશ રહે, કહે જે મુખથી કરતા,
છુટવાનું નવ ચહે, રહે દાંડી દિલ ડરતા;
લગામ રાજાનિ રહે, હમેશાં વજીર હાથે,
સારૂં નઠારૂં ન કહે, નડી રૈયતને નાથે. ૩
લોક કરે પોકાર, જુલમની પીડા જાણી,
દાદ સુણે ન લગાર, પડે પીડાનાં પાણી;
એવું છે અંધેર, વેર વિદ્યાની સાથે,
ઝાઝું પીતા ઝેર, ગરમલી ગોઠી હાથે. ૪
પ્રીતે પ્રાતઃકાળ ઉઠીને અમલજ માગે,

ચાકર નર તતકાળ, અમલ લેવા ઉઠિ ભાગે;
તુરત ખરલ ખખડાટ, દાટ વાજેછે દાંડી,
અફીણીઆનું હાર, વાટતા અફિણુ અનાડી. ૫
ખોબા ભરતા ખંત, ધારિને અફીણુ કેરા,
પીવરાવે કરી તંત, કસુંબો બે ત્રણુ ફેરા;
મીઠાઇ મહિપતિ નિત્ય, મગાવીને ખવરાવે,
બંધાણીપર પ્રીત, ચિત્તથી નિત્ય ધરાવે.
પોતે પ્રીતે પીયે, કસુંબો કાઢી ઝાઝો,
નીરખી તેનું નૂર, તરત શુર દિલમાં દાઝો;
ઝોકાં ખાય અપાર, ભાન કેફથી ભૂલે,
પણ ન કરે વીચાર, રાજ રૂડું આમાં ડુલે. ૭
દારૂ પણ દરબાર, પ્રીતથી નિત્ય પિવાતો,
ગાંડા બની ગમાર, વડી વડિ કરતા વાતો;
પ્યાલા દારૂ તણા, પળેપળ તો પીવાતા,
ઘેલા બનિને ઘણા, અહીંથી તહીં અથડાતા. ૮
મોજ મારવા માટ, લાવિને નીચી નારી,
નાચે નાણાં સાટ, દાટવાળે અવિચારી;
એવી અવળી રીત, પ્રીતથી નાણું નાખે,
વિદ્યા સાટે [1]વીત્ત, વાપરી સુખ નવ ચાખે. ૯
કારભારિ કરિ કૂડ, લાંચ ઝાઝી લઇ લેતા,
રૈયત ઘરમાં ધૂડ, વિના નવ રે'વા દેતા;
ખબર પડે નવ ખરી, નરી આંખે નિરખે ના,
જવાબ નવ લે જરી, ભણે ભાવે હાએહા. ૧૦
રૈયત રાજી રોજ, એવિ ખબરો જઇ આલે,
ખાર કરવાને [2]ખોજ, નૃપતિની નજર ન ચાલે;
પ્રધાન કે' તે ખરૂં, માનિને મહિપતી બેસે,
ઉઠિ હું સુધારો કરૂં, એવું ધ્યાને નવ લેશે. ૧૧
પોપટ પરધાનના, થઇને રાજા રે'તા,
કદિ કરતા નવ મના, વજિર જે મુખથી કે'તા;

૧ પૈસો. ૨ તપાસ. ૩ તલવાર.

દીન હોય ને રાત, કહે તો સાચું માને,
કો જનનો કકળાટ, કદી નવ ધરતા કાને. ૧૨
એવું અજબ અંધેર, રાજમાં આજજ ચાલે,
શાણા થઇ [૩]સમશેર, કોઇ કરમાં નવ ઝાલે;
માંહે માંહે વેર, કરીને કજિયા કીધા,
ઝાઝું આંખે ઝેર, આણિ નવ ચાલ્યા સીધા. ૧૩
સાર દીસે ન લગાર, આજ રજવાડા માંહીં,
અનાચાર આ વાર, દેખશો જાશો જ્યાંહીં;
કારભારિનો કોપ, તોપ સમ લાગે તાણી,
લલ્લુ કે' ત્યાં તુરત, લેવું રજવાડું જાણી. ૧૪

પરસ્ત્રીની પ્રીતા વિષે.

છપ્પા.

પર દારાની પ્રીત, નિત્ય દીલમાં દુઃખ આપે,
પર દારાની પ્રીત, શોક બહુ [૧]સ્થુળમાં સ્થાપે;
પર દારાની પ્રીત, વિત્ત સઘળું વવરાવે,
પર દારાની પ્રીત, હાણ હમેશ કરાવે;
વળિ પર દારાની પ્રીતથી, દુઃખ દિલમાં આવે ઘણું,
સુખ પરવારે શરિરનું, મોત આવશે તે તણું. ૧
કૌરવનું સહુ કૂળ, નારિથી નાશજ પામ્યું,
ગયું રાજને પાટ, દુઃખ દાવાનળ જામ્યું;
સાથ મુવા સો ભ્રાત, દ્રૌપદીને સંતાપી,
ન રહ્યો કુળમાં એક, મુવા સઘળા તે પાપી;
વળિ પરનારીની પ્રીતથી, કૌરવમાં કો નવ રહ્યું,
બહુ નાશ પામિયા નરપતી, મુખથી નવ જાયે કહ્યું. ૨
લંકાનું વળિ રાજ, રાય રાવણ તો કરતો,
હતો બહુ બળવાન, અતી અહંકારજ ધરતો;
લાવ્યો સીતા નાર, હરી છાનો વનમાંથી,
ખોયું લંકા રાજ, લાવિયો નારી તેથી;

---

૨ શરીર.

સહુ નાશ પામ્યું પર નારીથી, કુળ રાજા રાવણુ તણું,
પરનારીની પ્રીતથી, પ્રગટયું પાપ પુરવ તણું. ૩
કયા કિચક સો ભ્રાત, હતા અતિશે બળવંતા,
ધરતા અતિ અહંકાર, જોબને બહુ મદમાતા;
મુવા કમોતે સોય, કરી પરદારા પ્રીતી,
રહ્યો ન કુળમાં એક, પાપ કેરી એ રીતી;
વળી પાપ અતિ પરનારિ છે, ઘણા મુવા પ્રીતી કરી,
જોખમ થાશે જીવનું, વાત સહુ માનો ખરી. ૪
કિષકંદાનું રાજ, વાળી વાનર તો કરતો,
હતો મહા બળવાન, અતી અહંકારજ ધરતો;
સુગ્રીવ તેનો ભ્રાત, સંપથી સાથે રે'તો,
કરતો તેનું કાજ, વાળિ જે મુખથી કે'તો;
વળિ વનિતા સુગ્રીવની હરી, કપટ કરીને વાળીયે,
પણ મુવો પાપિ તે પલકમાં, વધુમાં વાત વિચારીયે. ૫
ગૂજરાતનું રાજ, કરણુ વાઘેલો કરતો,
પ્રજા પાળતો પ્રીત, નિત્ય નીશાએ ફરતો;
પ્રધાનની પદ્મની, રજનીએ નીરખી રાયે,
દરશન દેવીતણાં, નિત્ય કરવા તે જાયે;
પણ હરિ પ્રિયા પરધાનની, દુ:ખ દાવાનળ પ્રગટીયું,
વળિ નીચ ઘેર નારી ગઇ, રાજ પાટ સરવે ગયું. ૬

સમસ્યાપૂર્ત્તી.

કવિત.

"મીન મોટા પર્વતના શીખરે ચડી ગયું."
રાવણુને રોળવાને રામ લંકાપર ચડ્યા,
મર્કટનું સૈન માહા સાગર તીરે રહ્યું;
શી રીતે ઉતારવું સમર્થ સૈન સાગરમાં ?
એવું મોટા મોટા મા'રથીએ મુખથી કહ્યું:
બાંધવીછે પાજ આજ કરો એક કાજ; મહા—
રાજ રામે એમ સભા માંહી મુખે ભાખીયું

મચ્છ ઉડ્યું પાણી સાથે પર્વતો માંહી પડ્યાથી,
મીન મોટા પર્વતના શીખરે ચડી ગયું. ૧
"લોહની કટારી જુઓ માછલી ગળી ગઇ."
કુરૂક્ષેત્ર માંહી જ્યારે ભારથ મંડાયું ભારે,
કૌરવને પાંડવને જ્યારે થઇછે લડાઇ;
મૂવા શૂરવીર ધીર ધારી રણ માંહી ઘણા,
મણા નહી સૈના હય હાથીની રોળાઇ ગઇ;
ચાલીછે [1]સરીતા [2]શોણીતની રણ માંહી મોટી,
[3]કટી શૂરની કટાર સાથે તો કપાઇ ગઇ,
ચાલ્યો ભાગ સરીતામાં મળી મહા સાગરને;
લોહની કટારી જુઓ માછલી ગળીગઇ. ૨
"જુઓ જનો જગમાં અંબુજ ખીલ્યું આગમાં."
રામતણી તરૂણી સીતાને રાવણે હરી તે.—
કારણે કરી લડાઇ લાવી રૂડા લાગમાં,
સીતાને મળવા રામ ગયા ત્યારે કામનીએ,
ચેહ ખડકાવી સાચી થવા એક ભાગમાં;
સુંદર શ્રંગાર શરીરે સજીને સુંદરી તે,
આવી બેઠી ઉમંગથી આગના વિભાગમાં;
આગ થઇ શિતળ કળગ હાર કંઠમાં તે,
જૂઓ જન જગમાં [4]અંબુજ ખીલ્યું આગમાં. ૩
"જંબુકનો શોર આકાશમાં સંભળાયો છે."
કૌરવ પાંડવની લડાઇ થઇ જ્યારે ભાઇ,
ઘાણ ઘણા જીવ તણો તે માંહી વળાયો છે;
હાથી મુવાનો શુમાર થાય ન લગાર યાર,
હાથી [5]પેશબ થકી મોટો ભાગતો ભરાયોછે;
તેનું માંસ ખાવાને શીઆળ ગયાં ઉદરમાં,
ખાધું માંસ મીઠું તેમાં જીવ તો ભરાયો છે;
બામે આવી નવતેર હાથીની રમત કરી,
[6]જંબુકનો શોર આકાશમાં સંભળાયો છે.

---

૧ નદી. ૨ લોહી. ૩ કેડ. ૪ કમળ. ૫ મુડદું. ૬ શીયાળ.

હાલના કવિત્ત વિષે.

કવિત્ત.

એકાદ ચરણ કદી છંદનું બનાવી જાણે,
વાટે ઘાટે ફુલાઇ બને નર બા'વરો;
ફક્કડ થઇને ફરે અકડ રે' અવનીમાં,
કવિતા લવ્યાનો આવે અંતરમાં ઉભરો;
વળે ન વિવેકી બની અવિવેક અંતરમાં;
સુકા કાષ્ટ જેમ રાખે અંતરમાં આંબળો,
એવા અધમને કઇ ઉપમા આપી શકાય;
કવી નહીં જાણવો તે હડકાયો કુતરો. ૧
બનાવી કવિત પછી ગાતો ફરે ગામ માંહી,
કાગળને પેન શીખે ગજવામાં રાખવા;
ભાવે જ્યાં ભરાઇ બેઠાં હોય ભેળાં થઇ જન,
બહુ શોર કરી જોર થકી લાગે બકવા;
ખીસ્સામાં ભરેલ ખુબ કાગળ તે કાઢતામાં,
વાથી ઉડી જાય જેમ બાળના કનકવા,
એવા કવી રાજ આજ રખડતા રાન રાન;
આતે ઇન્ડીઆમાં શું ઓથારીયું હડકવા ? ૨

એતે કવી કે ભાંડ ?

કવિત્ત.

એક પતી તજી ત્રીયા જો બીજાને ચીત્ત ચા'ય,
નક્કી જાણવી તે નકટી ને વ્યભિચારિણી;
સારૂંને નઠારૂં એક ઠામમાં કુટાઇ જાય,
જેમ સારૂં નઠારૂં ખાંડી નાંખે છે ખાંડણી.
કણ કરે જૂદા ઝીણા મોટાને જરૂર જોઇ,
એવી સમજણ તો સદા ધરેછે ચાળણી;
કવી નહીં જાણવો જે કડવું કથન કહે,
કવીનું ન કાવ્ય એતો ભાંડ તણી ભાંડણી.

હાલના લગનના ચાલ વિષે.

ગીતી છંદ.

હાલ લગનના ચાલો, સુણતાં કંપારી ઉપજે કાયે;
દિલમાં થાય બળતરા, ચિંતા ચિતડું ચુંટીને ખાયે. ૧
પરણાવે પ્રીતેથી, શિશુને નાની ઉમરમાં આજે;
નિરખી સ્વદેશી જનનું, ઘેલાપણું મમ દીલ અતી દાઝે. ૨
બાળક થાય વરસનો, વેવિશાળ કરવાનું મન ધારે;
મુજ તનું મોટો થાશે, કંન્યા તેને નહીં દીયે ત્યારે. ૩
એવું વિચારી અબળા, પ્રબળા સમિ થઇ શત્રુની પેઠે;
ધણિને નિત ધમકાવે, ધણી બિચારો બોલ બધા વેઠે. ૪
રહ્યો દીકરો મારો, લાડ લડાવ્યાં નહીં તમે કાંઇ;
આપું સુતને ઠપકો, શું કરવા આવ્યો આ ઘર માંહીં. ૫
બીજા જનનાં છોરૂ, નાનપણેથી પરણાઇ જાયે;
રહ્યો તનય આ વાંઢો, દેખી દિલમાં દાહ મને થાયે. ૬
એવું સુણીને ઘેલો, વે'લો વે'લો જાય સગાં સાથે;
કંન્યા શોધી મોટી, દુખ ધરે દુનીઆમાં શિશુ માથે. ૭
સમજે નહીં તે શાણા, પાણાં જેવાં હૃદય કરી બેસે;
સમજાવે કો પ્રીતે, તો પણ ધ્યાન કદિ ન તે લેશે, ૮
બાર વરસનો થાતાં, પરણાવે પ્રીતેથી માબાપો;
ભવસાગરમાં તેનો, સંપ થકી ચાલે નહીં કદિ ત્રાપો, ૯
લગ્નના મોટી લાગે, લાગે નાનો નાથ જરૂર તેનો;
મેણાં મારે લોકો, આત્મા બળિને ખાખ બને એનો, ૧૦
પનઘટપર સહુ કે'શે, નાના નાથ તણી આ છે નારી;
સુણતાં તેના દિલમાં, દાવાનળથી તાપ બળે ભારી. ૧૧
મન વિચારે [1]મહિલા, અરે અરે મેં સુખ નહીં માણ્યું;
મિથ્યા જિવતર ખોયું, અરે દેહનો અંત હવે આણું. ૧૨
માબાપોએ મુજને, મે'ર તજી દીધી નાના વરને;
શી રીતે સુખ પામું, વામું દુખ ક્યમ સૂજ નથી મુજને. ૧૩

---

[1] સ્ત્રી.

ભુંડું થાજ્યો તેનું, જેણે નાના વરને પરણાવી;
સુખ ટાળ્યું સહુ મારૂં, દુખ વસજ્યો તેને દીસે આવી. ૧૪
મરણ તેહનું થાજ્યો, જ્યાં અન પાણી મળે નહીં જરિયે;
ઉપાય નથી અમારો, અબળા જાતી તેથી શું કરિયે. ૧૫
એવી રીતે શ્રાપો, માબાપોને હરનિશ તે આપે;
દુખની મારી બિચારી, હરનિશ સગાં કુટુંબીને શ્રાપે. ૧૬
એવી રીતે નારી, દુખિઆરી અતિ બનેજ અવનીમાં;
બાળ લગનથી આવાં, દુખ ખમતી વનિતાઓ નિજ તનમાં. ૧૭
ભણે નહીં નર ભાવે, આવે અતિશય શરમ સદા ભણતાં;
મળે ન ચાકરિ સારી, નઠારિ કરિને પેટ પડે ભરવાં. ૧૮

મિત્રતા વિષે.

કવિત્ત.

સ્નેહીનું સારૂં કરવા તુરત તૈયાર થાય,
પાડે પાર પલકે કદાપી કાંઈ કામછે;
દુખ જોઇ દોસ્તનું દહન દીલમાંહી થાય,
દુખ દૂર કરવા હૈયામાં જેને હામછે.
પોતાના પંડની ન લગાર દરકાર ઉર,
સદેશે પોંચે સ્થળે જ્યાં મિત્રનો મુકામછે;
વસુધામાં વિશ્વનાથ સુખી રાખજે સદૈવ,
એ પવિત્ર મિત્રને, પ્રીતે મારો પ્રણામછે. ૧
કારછે શ્રીકાર ન લગાર ઉરમાં વિકાર,
સારને અંસાર પ્યાર ધારી જૂદા પાડતા;
હીત કરે વીત વાપરીને પ્યારા મિત્ર તણું,
જોઇ દુખી અંતરમાં આણતા ઉદારતા.
વાત કરે નહીં કદી કષ્ટ પડે શીર પર,
મર મરે તોય કદી વાત ન ઊચારતા;
કાયા જૂદી પડી પણ જીવ એક જગતમાં,
થાય ન ખુવાર કદી એવો મિત્ર ધારતો ૨

મારા તારા તણો તનમાંથી તજ્યો જેણે તોર,
ઉરના અંકાર અહંકાર તણો આણુતા;
મારો ધર્મ મિત્ર તણું કરવું પવિત્ર પ્રીતે,
ચિત્તે મિત્ર તણો ધર્મ ચટ દઇ જાણુતા.
શીરની લગીર દરકાર ન કદાપી ઉર,
સ્નેહે ભરપૂર, મિત્રને વધૂ વખાણુતા;
પ્રભૂ પ્રીતી એવા મિત્ર તણી પ્રીતથી નિભાવ,
થાય ન અભાવ ભલો ભાવ ભાઇ રાખતા. ૩
વિશ્વ માંહી મિત્ર કંઇક લડી મરે ક્રુર બની,
શ્વસુર સાળો કહી પરસ્પર બોલાવતા;
નાદાન અક્કલનો દેખાવ આપી [1]આલમને,
તથા બેવકુફ સામા સામા લડીને છતા.
સુખ પામે નહીં સ્નેહ થયા છતાં સૃષ્ટિ માંહીં,
ખીજવીને ખીખી કરી ટપ તાળી આપતા;
થાપડ મારીને સામ સામા ખુશી થાય ચિત્ત,
એ અજાણુ પ્રાણ જાય મિત્ર એવો ધારતાં. ૪
ત્રણ તાપ હરણ કરેછે હિત ધારી હૈયે,
બહુ મિત્ર તણું હિત ચિતમાં વિચારેછે;
કરે ઘણું પણ કદી મુખથી કહે ન જરી,
ભાગ સારૂં કરવાને ધ્યાનમાંહીં ધારેછે.
લક્ષ સુખ હોય પણ મિત્ર દુઃખ માંહીં દેખી,
સૂખ [2]નિજ દુઃખ રૂપ [3]વપૂમાં વિચારે છે,
એવા સદા મિત્રથી વિચિત્ર સૂખ પ્રાપ્ત થાય,
લલ્લુ દુઃખ દૂર એવો મિત્રતો નસાડેછે. ૫

નઠારી સ્ત્રી વિષે.

રાગ દેશી.

"લાલ પિયારીનો સાયબોરે" એરાગ.

નારિ નઠારી જે નરને મળીરે,

૧ દુનિયા. ૨ પોતાનું. ૩ શરીર.

તેનાં પૂરણ પાપ હો લાલ,
નારિ નઠારી જે નરને મળીરે. ટેક.
ઝગડો જાગે નિત્યે જોરથીરે,
વરસે [1]શ્રાપ તણો વરસાદ હો લાલ. નારી. ૧
ક્રોધ ધરે કાયામાં કારમોરે;
રીશે થાશે રાતી ચોળ હો લાલ. નારી. ૨
ટંટો ઘરમાંથી ટાળે નહીંરે;
માથે મોટા પાડે રોળ હો લાલ. નારી. ૩
ભલો ભણેલો ભાવે ભાળીયેરે;
તેને તુચ્છ ગણે તતકાળ હો લાલ. નારી. ૪
પોતાને અક્ષર નવ આવડેરે;
ભણવામાં નવ રાખે ભાવ હો લાલ. નારી. ૫
માને સાચા મંત્રો મૂરખીરે;
ખાંતે તેથી થાય ખુવાર હો લાલ. નારી. ૬
ઠગ જનથી તે નીત્ય ઠગાયછેરે;
તોપણ માને મન હુશિઆર હો લાલ. નારી. ૭
ધણિને વશ કરવાને કારણેરે;
જ્યાં ત્યાં જોગી પાસે જાય હો લાલ. નારી. ૮
કાંતો ભૂવા શોધે ભામનીરે;
ભૂમીમાં અતી ભૂષ્ટજ થાય હો લાલ. નારી. ૯
સ્વામીની સેવા કરતી નથીરે;
ભાંડે ભૂમીમાં ભરથાર હો લાલ. નારી. ૧૦
સ્વામી શી રીતે સૂખી થશેરે ?
મળશે આવી જો નાર હો લાલ. નારી. ૧૧
કલેશ કરે હમેશ કુટુંબમાંરે;
લેશ ન જંપે આ જગમાંય હો લાલ નારી. ૧૨
મોટપ એથી માને મૂરખીરે;
પળ ટંટા વિણ ખાલિ ન જાય હો લાલ નારી. ૧૩
બાળક સાથે નિત્યે બાઝતીરે;

---

૧ ગાળો.

મારે મોટપ ધારી મંન હો લાલ. નારી. ૧૪
સ્વામી સાથે તે કદિ સ્નેહથીરે;
બેશી બોલે નહીં વચન હો લાલ. નારી. ૧૫
જૂઠાં આળ ચડાવે જૂવતીરે;
લજવે લોકોની માંય હો લાલ. નારી. ૧૬
સમજે નહીં સમજાવી સૃષ્ટીમાંરે;
તો નર ક્યાંથી સુખી થાય? હો લાલ. નારી. ૧૭
નારી નઠારીથી મરવું ભલુંરે;
મરવામાં મોટું નહિં દુઃખ હો લાલ. નારી. ૧૮
જિવતર જૂઠું જાણો આ જગેરે;
જેને જુવતીનું નહિં સુખ હો લાલ. નારી. ૧૯

મનહર છંદ.

મળે જો નઠારી નારી નર ગભરાય ભારી,
હામ જાય હારી કારી ઘા થયો ગણાયછે,
સુખતો મળે ન લેશ દુખમાં રહે હંમેશ,
બાળી ભુંડી ભામની તે ચિત્ત ગભરાયછે;
અંતરનું પટ ક્યાં ઉઘાડી નર વાત કરે,
મનમાં મુંઝાય હાય ચિત્ત માંહીં થાયછે,
વાત કરતાં વધારે નર નિરમાલ્ય દીસે,
બિશે તેથી બાપડો અતી દુખી દેખાયછે. ૨૦

ઉપજાતી વૃત્ત.

જેને જરા ભાન ન રાંધવાનું, ખંતેથિ ખાણું ન સુધારવાનું;
તે નીતિ રીતે ઘર ના સુધારે, નઠારિ નારી દુખદાઈ ભારે. ૨૧
લડે હમેશાં ઘર જન સાથે, પડે પિડા તેથી અપાર માથે;
ઓછી થશે આબરૂ એથિ અંતે, સંસારમાં સુખ મળે ન રંચે. ૨૨
નઠારિ નારી ગણિને નઠારી, વિચારી મેં વાત મુખે ઉચારી;
ગણો દિલે નારિ નઠારિ ખારી, કારી ફળો થાય તું જો વિચારી. ૨૩

વસંત તિલકા વૃત્ત.

જેનાં ચરિત્ર અતી દુષ્ટ દલે જણાય

ટંટાદિ કલેશ ઘરમાં હરનીશ થાય;
તેથી ન અગ્નિ ગણુવો ઉર માંહિ ઉનો.
સંસાર તેવિ થકિ માનવિ માન સુનો. ૨૪

દોહોરો.

દુઃખ સારૂં શુળીતણું, જીવ જતાં સખ થાય;
દિલથી દુઃખ નઠારિનું, જીવ જતાં નવ જાય. ૨૫
મરવું રણ વગડે ભલું, અન્નોદક નહિં જ્યાંય;
પણ ભામા ભુંડી થકી, બળતર નહિં બુઝાય. ૨૬
વિખ જમવું ભલું વિશ્વમાં, મર દુઃખ દિલમાં થાય;
પણ નઠારિ નારી થકી, અધિક ઝેર ઉભરાય. ૨૭
જેણે જન્મી જગતમાં, કીધાં પાપ અપાર;
તેને મળશે મહિ વિષે, નઠારી નિશ્ચે નાર. ૨૮
બાળલગ્નથી બાળકો, બળી થાય બેહાલ;
તેમાં નારિ નઠારીથી, થાય બાળનો કાળ. ૨૯
ચેતી ચિતમાં ચોંપથી, તુરત તજો આ ચાલ;
બાળ કાઢવા ઝાળથી, પેડા તુરત દઇ ફાળ. ૩૦
તજો નઠારા ચાલને, તરત ગ્રહી શુભ ચાલ;
તો આશિષ અંતર થકી, દેશે તમને બાળ. ૩૧

લોભ વિષે.

દોહરા.

લાજ ઘટેછે લોભથી, નિંદે સઘળા લોક;
સારો જગમાં નવ કહે, જિવતર તેનું ફોક. ૧
લોભે લાભ ઘટે ઘણો, હાંસલ જરા ન હોય;
કિર્ત્તી ઘટશે કારમી, સારો નવ કે' કોય. ૨

ઝુલણા છંદ.

લોભથી લાભ જાશે બધે ઠામથી, લોભિની કિર્ત્તિનો નાશ થાશે,
કોઈ વિશ્વાસ તેનો જરા નવ કરે, આબરૂ હામ હામેથિ જાશે;

લોભથી સારૂં નવ થાય કો લોકનું, લોભિ પોતા તણું કામ સાધે,
લોભિ અળખામણો લોકમાં થાયછે, લોભિ નહિં જશ તણી ગાંઠ બાંધે. ૩

ઇંદ્રવજ્રા વૃત્ત.

લોભી સુખી થાય નહીં જરાયે, ખંતેથી ખાણું કદિ તે ન ખાયે;
જાણે બધું દ્રવ્ય જરૂર જાશે, ધારી સદા એવું દિલે ન ખાશે. ૪

હરિગીત છંદ.

અતિ લોભ દીલે રાખવાથી જન બહુ દુખિ થાયછે,
શુદ્ધિ બધી જઇ શરિરની મુખ તેજ તો કરમાયછે;
બહુ આબરૂ જાયે બધેથી લોકતો નિંદે સહુ,
અવગુણછે અતિ લોભમાં માટે ન રાખો હું કહું. ૫

દોહરા.

માન મહીમાંથી ઘટે, શરિરે પ્રગટે શૂળ;
લાજ રહે નહિં લોકમાં, લોભ પાપનું મૂળ. ૬
પેટ પુરણ ખોરાકના, દિલ નવ ધરે દુકૂળ;
પોષણ કરે ન પંડનું, લોભ પાપનું મૂળ. ૭
દમડી કારણ દેહને, દાટે ધરિને ધૂળ;
સુખ નવ સંસારે લહે, લોભ પાપનું મૂળ. ૮
ન કર્યાનું કારજ કરે, જુવે ન કૂળ અકૂળ;
દામ ગ્રહે દુષ્કામ કરિ, લોભ પાપનું મૂળ. ૯
નાણાં માટે જઇ નમે, જે નિજ કુળ પ્રતિકૂળ;
શત્રુ પાસે શિર ધરે, લોભ પાપનું મૂળ. ૧૦
સત્ય તજે ચોરી કરે, ગણે ન કો અનુકૂળ;
જૂઠો થઇ જૂઠું વદે, લોભ પાપનું મૂળ. ૧૧

લોભીની કવિતા થાય ?

મનહર છંદ.

આકડાનું આકોલીયું આકારમાં કેરી સમું,
ખંતથી તે ખલકમાં કોઇથી ખવાય ના;

ચોર દૂધ દીસેછે દેખાવ માંહી દૂધ જેવું,
આંરમાં અજાણતાં કદાપી વપરાય ના.
ગધેડી કદાપી ગંગ માંહી અંગ બોળી આવે,
ગાયમાં કદાપી એના ગુણ તો ગણાય ના;
લક્ષપતી કદી લોભીઓ લખાઇ જાય પણ,
કંજૂસની કવિતા લલ્લુ થકી કરાય ના. ૧
મેમણ મુંડાવી કદી દાઢી કાઢી નાંખે કોડે,
બ્રાહ્મણની ઉપમા તો તેહને ભણાય ના;
ભુંડી ભામનીના ગુણ ગમાર બનીને ગાય,
અંગારીનું નામ કદી કવીમાં કથાય ના.
જામની પદવી લેવા જો કદી હજામ જાય,
હજામથી જામ તણી પદવી પમાય ના;
તેમ કદી કંજૂસ થયેલ ક્રોડપતી પણ,
કવિતા એવાની કદી લલ્લુથી કરાય ના.

દોહરા.

પેટ બાળિ પૈસો રળે, તેથી નવ ખરચાય;
દાટી મેલે દામ કાં, રૂડિ રખવાળી થાય. ૩
કર્મ કુડાં કરિને કદી, પૈસો મેળ્યો પાસ;
તે કૂડે કામે જશે, સુકૃતની નવ આશ. ૪

કેવા કંજુસની કમાઇને ધીઃક્કાર ?

દોહરો.

લક્ષ્મી મળિ કદિ લક્ષધા, પુણ્યે પાઈ ન અપાઇ;
લલ્લુ કે' ધિક જગતમાં, કૂડા તણી કમાઈ. ૧

મનહર છંદ.

જર જોઇને લોભાઇ જાય જગ માંહી રોજ,
અંગ માંહીં અતીશય રાખે અકડાઇને;
ગર્વ ધારી ગણે તુચ્છ [1]દીન નરનારી રોજ,
બોજ રૂપ ભૂમી માંહીં રહે જે બરાઇને.

---

૧ ગરીબ.

જે નરથી ગુણી તણી ગણુના કરાય નહીં,
વપરાય નહીં સારે કામે કદી પાઇને;
લલ્લુ કહે દુનિઆમાં દમડીએ દમ સાટે,
ધીક એવા કૂડા તણી કૂડની કમાઇને. ૨
જાણે નહીં જરા પણ જરવાળો તેથી ફરે,
ફોગટ ધરીને ફંદ ફાંકડો ફુલાઇને;
કવિને [1]કોવિદ થકી ડાપણુ અપાર ધરે,
જરવાળો તેથી જાય નહીં શરમાઇને.
હું છું પંડિતથી [2]પ્રૌઢ કવિ કરતાંય વડો,
શરવીર થકી કદી જાઉં ન જીતાઇને;
ડાપણુ વધારે દોઢ ડાહ્યો બની દુનિઆમાં,
ધીક એવા કૂડા તણી કૂડની કમાઇને. ૩

દોહરો.

ઉદાર વિણુ નર અન્યથી, દાન નહીં દેવાય;
ગમારથી ત્યમ ગુણિ તણી, ગણુના નહીં કરાય. ૪

ધાર્યા કરતાં ઉલટી આશા વિષે.

મનહર છંદ.

ભીખારીની પાસે જે ભીખારી ભીખ લેવા જાય,
ભીખારીની આશા એ બદામની કે દામની?
કામની હમેશ કરે કકળાટ કંથ સાથે,
કહો લોકો એહછે નકામની કે કામની?
વેશ્યા સાથે સ્નેહ જોડે નકી નામનાને માટે,
કહો એની આશા બદ નામની કે નામની?
મગરૂર પાસે માન મેળવવા માટે જાય,
આશ એને નક્કી અપમાનની કે માનની? ૧
ગમારને રીઝાવા કદાપી ગુણીયલ જાય,
ગુણી રાખે આશા શણુગારની કે મારની?
કારભાર લેવાને મજુર કને કોઇ જાય,
આશા એહ રાખે કારભારની કે ભારની?

---

૧ પંડીત ૨ મોટો.

કુડાં કામ કરવાને કોડ થકી કૂદી પડે,
અવનીમાં આશા તે નકારની કે [1]કારની ?
ચોર બજારમાં છીંટ વાર કદી લેવા જાય;
ખરી આશા એકને ખુવારની કે વારની ? ૨

ભરત ખંડમાંથી ભડવીર ગયા તે વિષે.

દોહરા.

ભારત ભૂમિમાંથી ગયાં, ડાહ્યા નર દાતાર;
કાર ગયો કવિ લોકનો, કયાં થાશે સતકાર. ૧

મનહર છંદ.

કવીને [2]નિવાજનાર નૃપ પૃથીરાજ ગયો,
ચંદને આનંદ આપી નામના કરેલ છે;
ભોજ [3]ભારતિનો [4]ભડ ભકત ભૂમિમાંથી જતાં,
ભારતી માતાએ વેશ ભગવો ધરેલ છે.
રખિદાસ ગયો જેણે સામળને સાચવીયો,
ભલો ફારબસ સ્વર્ગ ભણી સંચરેલ છે;
વિદ્વાનની વા'ર કરનાર ગયા ભૂમિમાંથી,
લલ્લુ ભૂમી હવે [5]સૂમ ભૂપાળે ભરેલ છે. ૨

દોહરો.

કાવ્ય બદલ કસુંબો લહે, ગુણિયલને દે ગાળ;
દોંગાથી ડરતાં રહે, આજ સકળ ભૂપાળ. ૩

સમશ્યા.

છપ્પા.

ચતુરાક્ષરની નાર, મૂખ વિણ શબ્દ ઉચરતી,
બે નર ઉદર માંય, પ્રીતથી પોતે ધરતી;
ફરે નરો ચોમેર, બાર ઠેકાણે અટકે,
ભલા જનોને ઘેર, નેહથી નારી લટકે;
કદિ ખાય નહિ ખાંતે કરી, પીયે ન પાણી તે જરી;
નર ચતુર વિચારે ચિતમાં, સમશ્યાનો ઉત્તર કરી. ૧ ઘડીઆળ.

---

૧ આબરૂ. ૨ દાન દેનાર. ૩ વિદ્યા. ૪ મોટો. ૫ કંજુસ.

ઢી અક્ષરની નાર, જગતમાં ઉત્તમ જાતી,
ખપ મારો સહુ કામ, શૂર સાથે સજ થાતી;
રહું આગળે રોજ, નર તણું રક્ષણ કરવા,
થાય નહિં નુકશાન, રાખું હું નરને નરવા;
વળિ નર પડતાં પરથમ પડું, ચડું આગળથી રણ વિષે;
સત સમસ્યાનો ઉત્તર કરો, કવણ નારિ એવી હશે. ૨ ઢાલ.

નારી નામે નામ, ચાર અક્ષરની હું છું,
શુરવીરની પાસ, નેહ ધરિ નિત્ય રહું છું;
અબળા જાતી છતાં, સમયપર થાઉં સબળા,
સાંભળિ મારૂં નામ, નાશિ જાશે નર નબળા.
વળિ દરમાં હું દરરોજ રહું, એતો અચરજ વાત છે,
જે સમસ્યાનો ઉત્તર કરે, તે સમજુ સાક્ષાત છે. ૩ તલવાર.

[1]ભુવન અક્ષરની નાર, મરદની પાસે રહું છું,
પડું જેનિપર હુંય, દરદ તેને દિલ દઉં છું;
[2]પ્રાક્રમ મોટાં કરૂં, નાનિ દીસું છું અંગે,
શુરવીર હરનીશ, સ્નેહથી રાખે સંગે.
વળિ સ્થાનક મારૂં કમરમાં, શુરવીરના કામની,
સત સમસ્યાનો ઉત્તર કરો, કવણ દિસે કામની. ૪ કટાર.

બે અક્ષરનો મરદ, દિસે છે મોટો અંગે,
ત્રીશ પુત્ર બળવાન, રહે છે તેને સંગે;
નર કાપે જે વાર, નપુંસકતો એ થાશે,
નપુંસકને બે સુત, નિરખતાં નક્કી ભાસે.
એ સહુને સાથે મેળવે, ત્યારે નર એક જ થશે,
સત સમસ્યાનો ઉત્તર કહો, કવણ વડો એ નર હશે? ૫ માસ. (મહિનો)

નિરખ્યું નપુસક એક, પેટ તેને નવ ભાળું,
ચરણ ચાર બળવંત, તેથી લાગે રળિઆળું;
શીશ દિસે છે બેય, પેટ વિણ વાંસો તેને,
હર્ષ ધારિ જન ઘેર, રાખવા ચાહે એને;
પણ પ્રભૂ કૃપા વિણ તે કદી, મળે ન જનને મહી વિષે,
સત સમસ્યાનો ઉત્તર કરો, કવણ નપુંસક તે હશે? ૬ ઘોડીયું.

ભૂવન અક્ષરનો મરદ, વળી જોતામાં નાનો,

---

૧ ત્રણ. ૨ પરાક્રમ.

સંતાડી દ્યો છેક, તોય કદિ નવ રે' છાનો;
આદ્યાક્ષર જો દાબ્ય, અર્થ તો મોટો થાશે,
મધ્યાક્ષર જો દાબ્ય, તુરત રસ્તો સમજાશે.
વળિ ઉત્પત્તીછે વર્ષારતે, બીજી રૂતુમાં નવ બને,
ધરિ હોંશ પુરણ હૈયા વિષે, મોટા જન રાખે કને. ૭ કેળડો.

ત્રણ અક્ષરનો મરદ, સરસ દીસેછે અંગે,
ધરી પ્રીત અતિ ઉર, રહે રસિલાની સંગે;
મોટું દીસે પેટ, પેટ ઉપરછે વાંસો,
છો નર સાથે રહી, અજાયબ કરે તમાસો.
વળિ મુખ વિણ કરે ઉચ્ચાર તે, મીઠા લાગે કાનને,
સત સમસ્યાનો ઉત્તર કરો, વિનતી કરૂં વિદ્વાનને. ૮ સતાર.

દ્વી અક્ષરની નાર, ચાર તેને દરવાજા,
નહીં શીશ નહિં પેટ, તોય પણ રાખે રાજા;
તે નારીપર નાર, સોળ રમતી ઉમંગે,
સામા સામી લડી, માર૦ મારે છે અંગે;
વળિ ત્રણ પુરૂષો તે નારિને, નચવે ત્યમ નાચે અતી,
સત સમસ્યાનો ઉત્તર કરે, જેની છે વીમળ મતી. ૯ બાજી.

ત્રણ અક્ષરની નાર, સકળ જનને મન ભાવે,
વિદ્વાનોની પાસ, આશ ધરી નારી આવે;
શામ કૂપમાં તેલ, દેહ ડુબાડે એની,
સાબાશી ચોમેર, વધારે પાસે જેની.
વળિ મુખ કાળું નારી તણું, પણ શોભા પામે અતી,
સત સમસ્યાનો ઉતર કહે, જે નરના વીમળ મતી. ૧૦ કલમ.

ભુવન અક્ષરની નાર, વસુંછું જળમાં નિત્યે,
નિર્બળ છું પણ હુંય, વરૂં પાણાને પ્રીતે;
આદ્યાક્ષર જો દાબ્ય, કેશ ત્યાં અર્થજ થાશે,
છેલો અક્ષર દાબ્ય, અર્થ ચાકરીનો ભાસે;
વળિ અંગ લિલું છે માહરૂં, તેથી હું શોભું અતી,
સત સમસ્યાનો ઉત્તર કહે, જે નરની વીમળ મતી. ૧૧ શેવાળ.

દ્વિ અક્ષરની નાર, કાળિ દીસુંછું કાય,
બધાં બાળકો મને, સ્નેહ ધારીને ચાયે;
ફરતા નર, ચોમેર, ચાર આવીને બેઠા,
થઇ માહરે પ્રીત, કદી નવ મેલું હેઠા;

વળિ એનપણી વિણુ કોઇને, કામ ન આવું હું જરી,
સત સમસ્યાનો સમજુ સકળ, ઘો ઉત્તર શાંતી ધરી. ૧૨ સ્લેટ.

ચતુરાક્ષરનો મરદ, અધર રહું છું આકાશે.
મુજથી લીલા લે'ર, જગતમાં જનને થાશે;
પડું નવ જો કોવાર, તુરત વ્યાકુળ જન થાશે'
આવું જો ધરિ પ્રીત, ચિતથી મુજ ગુણ ગાશે.
વળિ માગણુ મારાં સર્વ છે, હું માગણુ કોનો નહીં,
સત સમસ્યાનો ઉત્તર કરે, જે નરછે ડાહ્યા સહી ૧૩ વરસાદ.

વીશ પાન નિજ ઘેર, પ્રીતથી સુજન મગાવો,
વે'ચો ધરી વિવેક, કહું તે મનમાં લાવો;
નરને આપો દોઢ, નારીને અરધું આપો,
બાળકને પા દઇ, પાન નવ બાકી રાખો.
વળિ વીશ પાન વીશ મનુષ્યને, વે'ચો તો કૌતક અતી,
સત સમસ્યાનો ઉત્તર કર, જે નરની વીમળ મતી. ૧૪

૧૧ પુરૂષ. ૫ સ્ત્રી. ૪ છોકરાં. ૨૦ કુલ.

સુણુ સમજુ લખનાર, પ્રશ્નનો ઉત્તર પ્રીતે,
ધારિ મરદ અગિઆર, વે'ચજે પાન તું નિત્યે;
પત્ની ધારી પાંચ, પાન અઢિ પ્રીતે આપો,
અર્ભક ધારી ચાર, એક આપી દુઃખ કાપો.
વળિ સાડાસોળ મરદ તણાં, મળિ બધાં વીશજ થશે,
વીચારીને વે'ચીશ તો, તુજ મનનો સંશય જશે. ૧૫

જર ખરચીને જશ લેવા વિષે.

કવિતા

લક્ષ્મી મળે ત્યારે લોભી થઇને લલુતા રાખે,
કોડી સારે કામે આપ કરે નહીં વાપરે;
વધે જો પેદાસ તો અંતર અતી રાજી થાય,
જર જોડી જોડી ઉંડી ખાણુમાં આપે ધરે.
કોક ભાગ્ય શાળો ભલી ભાત થકી વાપરીને,
કીરતીનો કોટ કોડ થકી ભૂમીમાં કરે;
અંતર ઉદારતા અપાર રાખે એવો નર,
જગે કોઇ જર ખરચીને જશ સંઘરે ૧
ભાનુનો ઉદય જ્યારે થાય ભપકાથી ભારે
પ્રથમ કીરણુ પૃથ્વી ઉપર તે પાથરે;

અવિદ્યાનો કાપે અંધકાર આપ તેજ થકી,
આપે અંધકાર, વિદ્યા સુર્ય ઉગતાં ડરે.
તેમ સુજ્ઞ પામે જર પ્રકાશના પ્રતાપ થકી,
કિર્તી કોટ માટે સદા સારે સ્થળે પાથરે;
મળે વીત ત્યારે ચિત્ત વ્યગ્ર અતી થાય પણ,
જશ વંત જર ખરચીને જશ સંઘરે. ૨

દોહરો

જશ મોંઘો જગમાં જરૂર, જીવ થકી જન જાણ;
વોરે કિર્તી કોઇક જન, આઘડી મરે અજાણ. ૩
માયાથી મોંઘું સદા, રૂડું રમાથી હોય;
વાલું પુત્ર થકી વધુ, જશ વીણ જગે ન કોઇ. ૪

આવ્યો દિવસ ઓળખવા વિષે.

કવિત્ત,

કેક તણા ચિતમાં વિકાર વધી જાય વધુ,
જાણે મારૂં જર વપર્યા થકી ખુટે રખે;
એવું ધારી સારા કામમાં નહિં સામેલ થાય,
ઉદારતા આણી નામ આગળ તે ના લખે.
રણમાં ઉભો રહે તે ખરો રણ વીર ધીર,
હકે ન લગીર પૂરો નર જે પાંચે પખે;
દીનની જાણીને દાઝ રંકને નિવાજ નાર,
કોઇ ભાગ્યશાળી નર આવ્યો દીન ઓળખે. ૧

દોહરા,

લોભી બને લક્ષ્મી મળે સુકૃત કદી ન થાય;
આવ્યો દીન જે ઓળખે, ભાગ્યશાળી કે'વાય. ૨
પ્રવીણ પૂરો હોયજે, સદવિદ્યા શીખેલ;
તે આવ્યો દિન આળખે, નહિં બાળકના ખેલ. ૩

દિપોત્સવી વિષે.

કવિત

ઠાર માઠ કર્યો વસ્ત્ર આભૂષણનો અપાર,
આંગણાં ઉજાસદાર કર્યા અજવાળિને;
હૈયા તણી ભોળીયો હાંડીને લટકાવી દીધી,

ચોક શેરી સાફ કર્યા વા'લ થકી વાળિને,
નાહી ધોઇ વસ્ત્ર નવાં નવાં ધર્યાં અંગ પર,
પુષ્પ જૂદી જાતનાં મગાવ્યાં તેડી માળીને;
ચતુરાઇ ધરી ચાલી જાય ચોક માંહીં ચોંપે,
દીલમાં આનંદ થયો દેખી આ દીવાળીને. ૧

રોશનીનો રંગ રાગ રોપ વીણ કરે રોજ,
ખોજ કરી દોટીને દુકાન શણગારીઆં;
ફડાકા ફટાકા તણા બા'દુર બાળક કરે,
ધરે નહીં ધાક ગણી ભપકો તો ભારી આ.
જાત જાત તણાં પકવાન પ્રીત ધારી કર્યા,
બગી માંહી બા'દુર નર ફરતા નિહાળીઆ;
ખરચે અપાર ખોટ હાંસલ ન એક દામ,
જુઓ લોકો આજ ધ્યાન ધારીને દીવાળીઆ. ૨

અન્નકોટ ઉત્સવ અપાર થાય ઉમંગેથી,
રંગે રોજ રોજ નર નારીને નીહાળીઆં;
શારદા પુજન વેદ મંત્ર થકી થાય ભાવે,
ભલા બ્રાહ્મણોને એવા કામ માંહી ભાળીઆ;
ધારી શણગાર તરે'વાર ફરે ફોજ જેમ,
એમ માની, સુખ અહીં ભોગવવા આવીઆં;
કરે ખર્ચ ખુબ પણ પાઇ પાછી પામે નહીં,
જુઓ લોકો આજ ધ્યાન ધારીને દીવાળી આ. ૩

મંદીરમાં ભીડ થાય માટે ભટ ઉભા રહે,
કોરડા મારતા ભૈયાજીને દ્વાર પાળીઆ;
કરવા દેદાર દીનાનાથ તણાં દર રોજ ! ! !
મોજ માની ભચડાતા ભીડમાં મેં ભાળીઆ.
શણગાર ચુંથાય ઘરેણાં ગુંમ થાય ભીડે,
રડતાં કંઇક નર નારીને નીહાળીઆં;
ગૂમ થાય ગયેલું જડે ન જવાહીર જગે,
જુઓ લોકો ધ્યાન આજ ધારીને દીવાળી આ. ૪

કન્યા વિક્રયથી વૃદ્ધ પતીની વેદના.

ગરબી.

"ઓધવજી છે અળગીરે, વાત એક પ્રેમ તણી." એ રાગ.

સૈયર મારા દુખનીરે, વાતો તને શીરે કહું;
દુઃખ દરિઆમાં ડૂબીરે, કહે સુખ ક્યાંથી લહું ?
માત પીતાએ મુજનેરે, સ્વારથ માટે ખાડ વિષે;
નાંખી નાણાંને લોભેરે, ડુંગર દુઃખનાજ દિસે. ૨
ઘર કામ ન સૂઝેરે, ફરૂં ઘેલી ફકિરી લઇ;
અંગ આગ ન બૂઝેરે, વ્યાકૂળ દીલે તેથી થઇ. ૩
પાપી પીતાયે પાળીરે, મારી મારા પેટ વિષે;
દાઝ મારી ન જાણીરે, રીબાતી રાખી છે રિશે. ૪
નાણાં લીધાં નાગેરે, મારૂં સુખ નવ જોયું;
ધરી ઉછળતી આગેરે, દયાળુ હ્રદય ખોયું. ૫
પતી પરણાવ્યો મોટોરે, ઉંમર મારી અતિ નાની;
હુંતો કાંઇ ન જાણુંરે, હવે રોઉંછું છાની. ૬
ઘરમાંથી બધું ધનરે, પીતાયે પરવાર્યું;
નાથ પાસેથી લઇનેરે, ઘર માહરૂં માર્યું. ૭
ખાવાને ખુબ લીધુંરે, વિચારી ન જોયું ફરી;
ઘરેણું મારૂં ખાધુંરે, દયા તોય દિલ ના ધરી. ૮
મારા પતિના ઘરમાંરે, બદામ બે ના રાખી;
પતી છે વૃદ્ધ વયમાંરે, સકટ રહું ક્યમ સાખી ? ૯
રળવાની શક્તીરે, પતીને મળે ન જરી;
અંગ શીથીળ તેથીરે, જપે જીભે રોજ હરી. ૧૦
દળણાં દળિ પેટ ભરવુંરે, ખાવી ખોરી જાર સખી;
એથી બીજું શું વરવુંરે ? લેખક ન શકેજ લખી. ૧૧
શણગાર શળીનારે, દીસે મારા દેહ વિષે;
બાપે કરિ બાવળિયોરે, બળું હવે રોજ રિશે. ૧૨
મારૂં જોબન જાયેરે, ભવમાં હું ભુંડી ફરૂં;
સુખ છાંટો ન ભાળુંરે, મુંઝાઇને રોજ મરૂં. ૧૩
કાયા કંથની કાચીરે, જોબન હવે જાતું રહ્યું;
કેમ રહું હું રાચીરે, સૂણે નવ સ્વામી કહ્યું. ૧૪

ઘટમાં ઘા લાગેરે, વેરી વપૂમાંહી દમે;
દાઝું દાહથી દિલમાંરે, સરખી શામા રોજ રમે. ૧૫
રળવું મારે જાતેરે, કરી વઇતરૂં કોડે;
મળે તે ખાવું ખાંતેરે, બેશી નાથની જોડે. ૧૬
ઘરમાં ગરીબાઇરે, રીબાઇને રોજ મરૂં;
કહે કહું ક્યાં બાઇરે, કરે દુઃખ કોણ પરૂં. ૧૭
ઘર વેચીને ધણિયેરે, ધન મૂળમાંહી ધર્યું;
બાપે સ્વારથ સાધ્યોરે, મારૂં સારૂં કાંઇ ન કર્યું. ૧૮
આધાર ન એકેરે, નિરાધાર નક્કી કરી;
રેહેવું તોય ટેકેરે, છટું ન મુંઝાઇ મરી ૧૯
સાસરિઆંની સાથેરે, સંસારમાં રેવું પડે;
આવ્યાં કારજ કરવાંરે, કહે સુખ ક્યાંથી જડે ? ૨૦
પરવાર્યું બધું સુખરે, પેલા ભવના પાપે કરી;
દીલ દાઝી દહે દુખરે, શોધું સુખ ક્યાં હું ફરી. ૨૧
છાપરાપર બાપેરે, વાંસ વળી નવ રાખી;
છેતરી મુજ સ્વામીરે, દુઃખ દરીએ નાખી. ૨૨
ધાકડ તેથી દીલમાંરે, દયા દીકરીની નહીં;
થયો કૂડો કસાઇથીરે, મારૂં સુખ જોયું નહીં. ૨૩
નીચ બાપને પેટરે, આવે દુઃખ એવું પડ્યું;
દામ સારૂ વેચીરે, પીટયાને પડેલું જડ્યું. ૨૪
ચાલ કુળનો કૂડોરે, લેવાં દામ દિકરી તણાં;
કહો તે કયમ છોડેરે, લીધામાં શી રાખે મણા. ૨૫
જો કુલીનના ઘરમાંરે, આવી હોત અવતરીને;
તો મારૂં સૂખ સાધતરે, કુળની લાજે કરીને. ૨૬
આવો દીન ન આવતર, મુંઝાવાનો મારે જરી;
કરીઆવર લાવતરે, કંથ તણે ઘેર ભરી. ૨૭
તે કુલિન કૂળ લાજેરે, શરમ ધારત સારી;
ઘેર આવત કાજેરે, મેલત ના વીસારી. ૨૮
દૂખી જોઇને મુજનેરે, આપત કંઇ ઉદાર થઇ;
પણ આ પાપીનીરે, દયાતો નાશી ગઇ. ૨૯
પરણ્યા પછી પાછુંરે, પીયર મેં નથી ભાળ્યું;

કદી ઓઢણું ઓઢ્યુંરે. બાપેતો નથી બાળ્યું. ૩૦
હોત પતી કદી નાનોરે, ચીંતા ન ધરત તેની;
ચીતે સબુરી રાખતરે, સુખની આશાએ એની. ૩૧
કાલ મોટો થાશેરે, ચિંતા પછી અળગી થશે;
દુઃખ દૂર સહુ જાશેરે, માનત સુખ એવે મશે. ૩૨
આતો ઉંડો ખાડોરે, દુઃખનો છે દરિઆમાં;
સૂખ હાથ ન આવેરે, નથી જોર તરિઆમાં. ૩૩
ગદ્ધા વૈતરૂં કરિનેરે, ભરૂંછું પેટ ખરે;
દયા કોદી ધરીનેરે, બાપે ન બોલાવી અરે !!! ૩૪
સ્વારથ જ્યારે સાધ્યોરે, પરમારથ કોણ કરે;
પેટમાં જેને પીડારે, દરદતો તેજ સહે. ૩૫
જોનારાંતો જોરેરે, પૂછે દુઃખ કેવું છે?
ભાગ કેઇ ન માગેરે, દરદીને સહુ સેવું છે. ૩૬
તે રીતે થયું મારેરે, મારો બાપ બૂરો થયો;
કાળજાનો કસાઇરે, દયા છોડી દૂર ગયો. ૩૭
મોઢું ફરી નવ ભાળ્યુંરે, પરણ્યા પછી પીતા તણું;
સમાચાર ન પૂછયારે, પૂછાવેતો સૂખ ગણું. ૩૮
પાપી પીતાને પેટરે, અવતરી એવે અપરાધે;
સુખ તો રહે છેટેરે, બુરો બાપ સ્વાર્થ સાધે. ૩૯
દીન ઉગે દુઃખાળોરે, રજનીમાં રોજ રહું;
આય અંગમા ન મળેરે, ચાલું ત્યારે લથડી પડું. ૪૦
પેટ એનાં ભરવાંરે, મેંનત કરીને મારે;
ખાવુંતો રહ્યું ખોટુંરે, શક્તી અંગ કયમ ધારે. ૪૧
પાપી જાળ પસારીરે, મને મારવા ધારે;
મન મારૂં છે કબજેરે, જૂઠા જખ છો મારે. ૪૨
ગણી વૃદ્ધની નારીરે, આશા મારી ઉર ધરે;
રસ્તે ચાલતાં લુચ્ચારે, નીચાં વચનો ઉચરે. ૪૩
ચાલી આવું ચોંપેરે, લુચ્ચાઓને લેખું નહીં;
મન બળિ જાય કોપેરે, કોને મારે કેવું જઇ? ૪૪
વેદના એવી વેઠુંરે, પની વૃદ્ધ પરણીને;
દોષ દેવો મારેરે, પેલા ભવની કરણીને. ૪૫

પાપ પરભવે કીધાંરે, તેનાં ફળ આજ મળ્યાં;
દાન દિનને ન દીધાંરે, વચન વદી દુઃખી કર્યા. ૪૬
ગાયના વધ કાધારે, એથી દુષ્ટ બાપ ધરે;
અવતરી અવનીમાંરે, ત્યારે સુખ કોણ કરે? ૪૭
ભોગવી ભવ છુટું રે, વા'લાજીને વિનતી કરૂં;
કદી ધાડક ઘરમાંરે, બીજે ભવે ના હું ફરૂં. ૪૮
દામ લઇને દિકરીરે, પાપી વેચોમાં કદી;
દુઃખ જોઇને દાઝેરે, દયા ધારે દીલ મદી. ૫૦
તમે તે થકી કૂડાંરે, થયાં દુષ્ટ માબાપો;
હાલ થાશે ભુંડારે, નહિં દિકરીનાં દુઃખ કાપો. ૫૦
નિસાસાથી તમારૂ રે, સારૂં કદી નવ થાશે;
નક્કી થાશે નઠારૂં રે, વંશ વિશ્વથી જાશે. ૫૧
નીરાધાર બીચારીરે, બાળકીને શાને કરો;
કસાઇ નવ થાઓરે, દયા દીલ કંઈક ધરો. ૫૨
પૈસો લેવો છોડીરે, ધારી દીકરીની દયા;
લલ્લુ કૂલીન તેથીરે, જગતમાં સુખી થયા. ૫૩

કવિ નર્મદાશંકર વિષે.

રોળાવૃત.

નાગર નરનું નુર, સૂર સારા કામોમાં,
ભારતિથી ભરપુર, ખ્યાતિ વાધી ગામોમાં;
નર્મદથી નર નાર, પ્યાર ધારીને પરખે,
ઉમંગ આણિ અપાર, હોંશિ જન ચિતમાં હરખે. ૧
દેશ તણું દુઃખ જોઇ, રોઇ રે'તા કંઇ રૂડા,
આબરૂ અધીક ખોઇ, કથાતા જનમાં કુડા;
એથી ઉલટી રીત, નર્મદા ધ્યાને ધારી,
સ્વદેશ પર સુભ પ્રીત, ધન્ય તારી જાણુનારી. ૨
ધન્ય તાહરાં કામ, દેશમાં ડંકો દેતાં;
થાય પવિત્ર તમામ, નામ તારૂં મુખ લેતાં;
વધારિ વિદ્યા વીત્ત, ચિત્તમાં ચાહ્યું ચારૂ,
હિંદ તણું કર્યું હીત, તે નથી વીસરનારૂં. ૩
વિધવાનું જોઇ દુઃખ, દીલ દાઝયો તું દાતા,

કરવા તેને સૂખ, ઉર ધારી આતુરતા;
પુનર્લગ્નની રીત, દેશિ જાણે તો સારૂં;
ભાષણ તેને માટ, કર્યાં તે કદિ ન વિસારૂં. ૪
દેશ સુધારા માટ, ઘુમતો ઘેલા હાથી,
લડવા નિકળ્યો બા'ર, થઇ સૂધારા સાથી;
ડંકો દેશનિ માંહિ, સુધારા નામે માર્યો,
તે નામે પરતાપ, કુધારો જેથી હાર્યો ૫
બકે ભલે બહુ લોક, સુધારો કરવા ધારે,
ભાષણ મોટાં ભણે, તોય તે નહીં તુજ હારે;
કહે ખરા કે'નાર, કોઇ વિરલો કરનારો,
કહો બક્યે શું થાય, વધે શું વધુ સુધારો. ૬
કે'નારા નીંદાય, નવ કરે સમયો આવે,
છાના સંતાઇ જાય, કહો તે નર કયમ ફાવે;
ધન્ય નર્મદા વીર, ધીર ધારીને કથતો,
બોલીને બા'દુર, સમય આવે શુર ધરતો. ૭
હવે સુધારા તણા, હાલ માઠા દેખાતા.
કે'વા વાળા ઘણા, નહીં કરવાને ધાતા;
અરે અરે રે હાય, સુધારો ડૂબ્યો શાણા,
રત્ન રડવડિ ગયું, પછાડી મોટા પાણા. ૮
દે બીજાને બોધ, કરો સૂધારો ભાઇ,
પોતે ન કરે લેશ, કેમ તે વધશે ભાઇ;
જોઉં હવે શા હાલ, સુધારા પડતા તારા,
શેવક થ્યા નિર્માલ, કેમ દિન આવે સારા. ૯
વૈશ્નવ જનને બોધ, આપવા બા'દુર નર તેં,
ભલે થયો વીરોધ, તથાપી કશી કમર તેં;
ઝુંડો લઇને વીર, પ્રથમ લશ્કરમાં ચાલ્યો,
ધારી મનમાં ધીર, વીર જયમ રણમાં માલ્યો. ૧૦
ગોસાંઇને ગરગડી, દોટ દઇ ડોકે વળગ્યો,
વિના સુધારો ઘડી, થયો નહી તેથી અળગો;
કોરટમાં ઇન્સાફ, સાફ થાવા શુરા તેં,
આપ બની અશરાફ, રહ્યો કરશનની સાથે. ૧૧

કાપ્યું ઘણાએ ક્લાસ, ત્રાસ પામ્યો નવ તેથી,
દુર્ગુણ કર્યા વિનાશ, વિશ્વ જશ પામ્યો જેથી;
લાયબલ કેશનિ લાણ, લિધી તેં લાયક થઇને,
દુર્ગુણિને દઇ ડામ, ઠામ બેસાર્યા જઇને. ૧૨
કવિતા તારી વીર, મરદ કરતી માદાને,
ર્દ્રેત અધિરને ધીર, સ્વદેશાભિમાન માને:
દેશ તણું અભિમાન, કર્યું ઉત્પન્ન કાયરમાં,
સદા થયું સનમાન, એ થકી ઉત્તમ નરમાં. ૧૩
અણસમજુ અભણેલ, ગતી જેને નહિં ઝાઝી,
હીત અહીત નચીત, તેજ દિલ રે'તા દાઝી;
ધોખો તેનો જરી, ધર્યો નહિ નર ધીંગા તેં,
દઢતા ધ્યાને ધરી, ડગ્યો નહિં વેવલિ વાતે. ૧૪
મુંબા પુરિના લોક, થોક કવિતા,સાંભળતા,
વાંચિ સુધારો વીર, મૂરખા મનમાં બળતા;
તોપણ તારો ધર્મ, તજ્યો નહિં તન પડતાં પણ,
ખરૂં એ તુજ ખટ કર્મ, મર્મ મનમાં દિલ ડાંપણ. ૧૫
મરણ તાહરૂં મરદ, દેશને છે દુઃખદાઇ,
પૂરાશે નહિં ખોટ, સંચર્યો સ્વર્ગે ભાઇ;
અક્ષય કિર્તી આંહિં, ઓછી નવ જરિયે થાશે,
લલ્લુ જેવા લાખ, ગુણ વધતા તુજ ગાશે.

સ્રગધરા વૃત્ત.

જેણે આકાશ માંહીં **શશિ** રવિ સરજ્યા, તેજના પુંજ તારા,
પૃથ્વી પાણી પદાર્થો અગણિત પશુઓ, જંતુને સર્જનારા;
પાળી પોષી બધાને પિડ હરિ પ્રિતથી, રોજ રક્ષા કરે છે,
લલ્લુ નિત્યે સુકાર્યે સતત ભલું થવા, ધ્યાન તેનું ધરે છે. ૧
જેણે **પ્રાણીનિ** સારૂ પ્રથમ પય ધર્યું, માતના ઉર માંહી,
ચિંતા જેને વધારે સહુનિ ચિત નહિં, પ્રાણીને પીડ કાંઇ;
સારાં કામોનિ માંહીં પ્રથમ સમરતાં, દુઃખ જે સર્વ ટાળે,
લલ્લુ તેને **પ્રિતેથી** હરનિશ સમરે, ના ચિતેથી વિસારે. ૨

લલ્લુ સતસાઇ.

ઇશ્વર સ્તુતિ.

દોહરા.

[૧]દિન દુખ હરણુ શરણુ [૨]પતિન, તારણ તરણુ તું તાત;
અધમોદ્ધારણુ અવનિ પતિ, જગકારણુ જગનાથ. ૧
.હન કરણુ દારૂણ દુખો, ગહન ગતી ગોપાળ;
મ આણિ પાયે પડું, શુભ મતિ દ્યો હું બાળ. ૨

વાંચનારને.

.ા'પણ ડા'પણ શાણપણ, સૃષ્ટીમાં સરસાઇ;
ભોગવવાને ભાવતો, આ વાંચો સતસાઇ. ૧
કડવું કથન કવિજન તણું, હિત હર ગણો હમેશ;
દુઝણિ ગયની લાત ખમિ, ધરે ન જન મન દ્વેશ. ૧
કડુ ઔષધ વ્યાધી હણે, અલ્પ ઉદર કદિ જાય;
એમ કવિ કથન કરેજ સુખ, જો શાંતીથિ ચખાય. ૨
સમરાંગણમાં સમર તક, સુભટ તણાં સુણિ વેણ;
કડુ, પણ ક્રોધ ન જરિ કરે, ચિત ગણિ સહુ સુખ દેણ. ૩
ત્યમ કવિ કથન શુભટ સમાં, કડુ, પણ શુભ ઉર આશ;
સહન કરેતો સરસ સુખ,મળે, ન થાય નિરાશ. ૪

કયો વખત પાણીમાં ગયો ?

દોહરા.

સતકિર્ત્તી નવ સંઘરી, શુભ વખતની માંય;
વો'ર્યો અપયશ અવનિમાં, તે પળ પાણી માંય. ૧
જુવાનિના તું જોરમાં, મરડાતો બહુ જાય;
ગણતી કોના ગણે નહીં, તે પળ પાણી માંય. ૨
શિક્ષા સદ્વિધા તણી, જો ધ્યાને ન ધરાય;
ખાય ખુબ ખત્તા ખરે, તે પળ પાણી માંય. ૩
આળસ કર્યું અભ્યાસમાં, ઉર નવ ઉલટ જરાય;

---

૧ ગરીબ. ૨ પાપી.

રઝળ્યો બનિને રોઝ સમ, તે પણ પાણી માંય. ૪
નિરખી દુખમાં દોસ્તને, જેને મદદે નવ જાય;
મોજ શોખ માણ્યા કરે, તે પણ પાણી માંય. ૫
[1]પ્રાક્રે નહિં પેટ ભર્યું, ગર્યું ગુણી મન માંય;
અભિમાને આંધા બને, તે પણ પાણી માંય. ૬
ઉમંગ નહિં શુભ કામનો, દુઃખાસે દોરાય;
વખત ખુટે ખુવાર થય, તે પણ પાણી માંય. ૭
જ્ઞાની પાસે ચુપ રહે, મુખ જોર નવ બોલાય;
ગુણહીણુ [2]ગપ્પાષ્ટકી, તે પણ પાણી માંય. ૮
પાણી પણી ન પેટ ભરે, કાંયે શક્તિ ન કાંય;
નામ ધરે દરયાવખાં, તે પણ પાણી માંય. ૯
પ્રશ્ન પુછતાં ક્રોધ કરે, દે ન જવાબ જરાય;
એઠો બેઠો બળે મન, તે પણ પાણી માંય. ૧૦
આંખ ન આપી આત્માપાંત, બહુ ઘેરે જર ધાય;
ફાંફાં ફોકટ મારતો, તે પણ પાણી માંય. ૧૧
જન્મ્યો જગમાં તે [3]ફોગટ, અહેમાન ઉર માંય;
અંગીકારે ભવ બગાડે, તે પણ પાણી માંય. ૧૨
નવરો બેની નઘરોળ સમ, અવગુણ અંતર ગણાય;
વખત ગુમાવે વાતમાં, તે પણ પાણી માંય. ૧૩
અપંગની આંખે દયા, પ્યારે નહીં ધરાય;
શક્તી સમ આપે નહીં, તે પણ પાણી માંય. ૧૪
જગમાં જીવી બહુ વરસ, જો હરિભજન ન થાય;
ખટપટમાં ખુચી રહે, તે પણ પાણી માંય. ૧૫
જુગાર રમવે લાભ નહિ, પણ રમતા લલચાય;
ઉભય ભ્રષ્ટ અવની વિષે, તે પણ પાણી માંય. ૧૬
જીવ્યો જગમાં જ્યાંસુધી, સુખ કોને ન કરાય;
અપયશ વોરી લે જગે, તે પણ પાણી માંય. ૧૭
જેની કિર્તી વ્યાપી નહીં, જગજન માંહિં જરાય;
કો' જિવતર શા કામનું, તે પણ પાણી માંય. ૧૮
આવિ ન અક્કલ અંગમાં, [4]ઢંગ ન શભ ધરાય;

---
૧ જાણે. ૨ ખોટી વાતો કરનાર. ૩ ફોગટ. ૪ રીતભાત.

વીતેલી [1]વસુધા વિષે, સહુ પળ પાણી માંય. ૧૯
[2]દંપતિને અતિ કલેશ દિલ, લેશ ન સુખ લેવાય;
જન્મારો ઝઘડા કિધે, તે પળ પાણી માંય. ૨૦
ભવ આખો આળસ્યા કરે, કોડી ન કોદિ કમાય;
દેહ દમે દારિદ્રતા, તે પળ પાણી માંય. ૨૧
શિયાળની શક્તિ નહીં, [3]ગજરાજને હણાય;
ધરે [4]વપુમાં [5]વાંછના, તે પળ પાણી માંય. ૨૨
વાંલ ધરે વ્યભિચારમાં, ખુવાર ખાંતે થાય;
ગુણ હિણ કે ગુણિજન [6]ચહે, તે પળ પાણી માંય. ૨૩
રાજ્ય કર્યું દુર્યોધને, પાંડવ વન અથડાય;
દુર્યોધનના જખમ શુભ, તે પળ પાણી માંય. ૨૪
વલોવવા ચાલે જશે, વારી વસુધા માંય;
ઘૃત[7] માખણ નવ નીપજે, તે પળ પાણી માંય. ૨૫
શિખ દેતી અણસમજુને, ન ધરે ધ્યાન જરાય;
ઉંધું કર આગળ ખસે, તે પળ પાણી માંય. ૨૬
બાળીને બી વાવવા, કિસાન ધરે ઉરમાંય;
કોળે[8] નહિ સુખ પય[9] ધરે, તે પળ પાણી માંય. ૨૭
રામપત્ની હરિ રાવણે, મનમાં બહુ મલકાય;
મુછ મરડતો, પણ મુવો, ગયો પળ પાણી માંય. ૨૮
કંજુસના કરથી કદી, ગુણ જો જગે ગવાય;
એ બદામ આપે નહીં. તે પળ પાણી માંય ૨૯
જન્મ્યા પછી જનને કદી, આગ્રહ જો અતિ થાય;
ભુખવિણ ખાવે ના જરી, તે પળ પાણી માંય. ૩૦
સેવા કરિને સર્પની, ધરી સંભાળ સદાય;
દુષ્ટ કરડશે દોટ દઈ, તે પળ પાણી માંય. ૩૧
ઉડે ન પડકારે પ્રથમ, ધીંગ વિષે નવ ધાય;
બડાઈ બહુ બકબક કરે, તે પળ પાણી માંય. ૩૨
શાસ્ત્રતણા સિદ્ધાંતના, જાણ ના ... બહુ થાય;
જાણે ખણુ ... નહિ, તે પળ પાણી માંય. ૩૩

૧ પૃથ્વી. ૨ સ્ત્રી પુરુષ. ૩ હાથી. ૪ શરીર. ૫ ઇચ્છા. ૬ ધરે. ૭ ઘી. ૮ ઉગે. ૯ દુધ.

જ્યાં રણમાં ઝગડો ઉઠે, ત્યાં કશું જો નવ થાય;
બોલાવું બળવાન (તે) હું, તે પળ પાણી માંય.
ખોયું ખાધું જેહનું, ગુણ કદિ જો ન ગણાય;
હિણભાગી તુજ ભવ તણી, સહુ પળ પાણી માંય. ૩૫
જીવતાં નવ જાણે જરી, મુવે ધડાપિટ થાય;
ગુણ સંભારી [1]ગાંગરે, તે પળ પાણી માંય. ૩૬
મે'લ તોડવાને કિડી, પ્રયત્ન કરે જરાય;
ડગલું દૂર ખસે નહીં, તે પળ પાણી માંય. ૩૭
સજ્જનનું વાંકું વદે, નિજ સરસાઇ સા'ય;
એવા મુર્ખ તણી જગે, સહુ પળ પાણી માંય. ૩૮
સુર્ય સામે રજ છાંટવા, કાણો કરે ઉપાય;
ફટ દઈ આંખ બિજિ ફુટે, તે પળ પાણી માંય. ૩૯
સદ્‌વિદ્યા, સદ્‌કિર્ત્તિ, સદ્,- ગુણ જો નવ સંચાય;
લલ્લુ કહે જીવતર તણી, તે પળ પાણી માંય. ૪૦

સતકિર્ત્તી વિષે.

દોહરા.

સતકિર્ત્તી નવ સાંપડી, જગે ન વાધ્યો [2]કાર;
અંગીકૃત અપયશ કર્યા, તો જિવતર ધીઃકાર. ૪૧
માન મહીમાં નવ મળ્યું, લીધો નહિ શુભ લાવ;
કાર બદલ કાજળ ગ્રહ્યું, દુષ્ટ કરી દેખાવ. ૪૨
સતકિર્ત્તીથી સૃષ્ટિમાં, નામ ન પામે નાશ;
અગસ્ત અસ્ત થવા છતાં, અમર રહ્યા આકાશ. ૪૩
જો સતકિર્ત્તી સંગ્રહી, પાંડુ આણી પ્રીત;
કુળ બેળણ સહુ કૈરવો, [3]ખલકે થયા ખચીત. ૪૪
રાણા કઇક રમી ગયા, આ પૃથ્વી પટમાંય;
કોઇ ન સાથે લઇ ગયું, સતકિર્ત્તી વિણ કાંય. ૪૫
પુરા પાંચસેં પંડિતો, ભોજ સભામાં રોજ;
વિદ્યાની કરિ ખોજતો, ભલો કથાયો ભોજ. ૪૬
દમડી કારણ દેહને, દમી દમી દે દુઃખ;
તે નર ભોગવિ નવ શકે, સતકિર્ત્તીનું સુખ. ૪૭

---

૧ રૂદન કરે. ૨ વક્કર. ૩ પૃથ્વીમાં.

બહુ બહુ વસ્તુ બજારમાં, [1]વિત સાટે વેચાય;
પણ સતકિર્ત્તી મળે નહિં, જો અગ્નિએ અથડાય. ૪૮
અંગે હોય ઉદારતા, દિયે [2]દક્ષને દાન;
તો સતકિર્ત્તી સાંપડે, નહિતર રે' નાદાન. ૪૯
કાર કઠિણ [3]કાંચન થકી, મળે ન એ શિરસાટ;
કાર વિના એકાર બનિ, રઝળે બારે વાટ. ૫૦
છેદન કરવું શિર સુલભ, કષ્ટ સહન કરિ કાય;
પાટકતાં પર્વત વિષે, સતકિર્ત્તી ન સંચાય. ૫૧

ગજાવગરની ઉદારતા.

દોહરા.

ગજું હોય નહિ ગરિબનું, ધનિ સમ કામે ધાય;
ખાય ખાસડાં ખતથી, ઉદાર એ ન ગણાય. ૫૨
ખાવા ખોરી જાર નહિ, વસ્ત્ર ન [4]વપુમાં કાંય;
વ્યાજે લઇને વાપરે, એ નર મુરખ મનાય. ૫૩
આપે હોંશે આંધળો, નેત્રે નવ નિરખાય;
આંખ આપવા અવરને, દોડે મુર્ખ મનાય. ૫૪
શક્તીવિણ આગળ વધી, વિત વાપરવા જાય;
[5]ઓબા લે આગળ જતાં, મહિમાં મુર્ખ મનાય. ૫૫
હદવિણ વાપરવા થકી, મોટા પણ મુઝાય;
બળિ હદવિણ દાને કરી, જયમ પાતાળે જાય. ૫૬
લાભ ન હદ છોડ્યા થકી, ઉલટું દુખ દેખાય;
હદ તજિ જાય સમુદ્રતો, [6]પ્રલય પૃથ્વીનો થાય. ૫૭
વર્ષા જળી વરસાવવા, ચાતુર માસ ચહાય;
એક અનાજ ન પાકશે, સડી સકળ ઝટ જાય. ૫૮
રજપૂતો રાજા વડા, ગરાસ અતિ ઘરમાંય;
ગજા વગર ઉદારતા, કરિ, દુખ ભેગા થાય. ૫૯
દમડી હોય ન ઘર વિષે, ઉદારતા ઉર થાય;
પૃથ્વી દેવા પ્રિતિ ધરે, એ અણસમજુ ગણાય. ૬૦
બહુ બહુ કષ્ટ સહન કરે, જે તપસી કહેવાય;

---

૧ પૈસો ૨ પંડીત. ૩ સોનું. ૪ શરીર. ૫ કષ્ટ પામવું. ૬ નાશ.

તો પણ દેવે શક્તિથી, દાન વધુ ન દેવાય.
¹[illegible] ફિર જાય;
પગલાં [illegible] જાય. ૬૨
કંચનની પાણી [illegible], વધુ [illegible] વાસ;
પણ તે પેટ માંહતાં, ઉપર જશે તત્કાળ. ૬૩
ત્યમ ઉદારતા હદ વગર, [illegible] ઉપર જો થ[illegible];
તો પછી [illegible] થશે [illegible] ગવાય ૬૪
પિતાનાં [illegible] તે [illegible] જરૂર ન [illegible];
ઉદારતાથી [illegible] નામ તે [illegible]. ૬૫
પાશેરાના પાત્રમાં, ઉદારતા ભરે ફેર;
નામે જો નવ [illegible], તો છલકાય જરૂર. ૬૬
લીલાગર લાગે ગણી પણ વધુ નવ પીવાય;
ઉદાર થઈ જો અધિક લે, તો ગાંડો થઈ જાય. ૬૭
ત્યમ ઉદારતા [illegible] શાન્ત વિચાર કરાય;
વિણ [illegible] જો [illegible], તો [illegible] જાય. ૬૮
ઉમદા ગુણ ઉદારતા, જગતમાં જગ ગવાય;
સંપત સંગ શોભા ધરે, ધન વિણ ધિક્કરાય. ૬૯
શોભા ચંદરવા તણી, ઘરમાં ઘણી ગણાય;
પણ નાગા થઈ તે નકી, કો જનથી ન બંધાય. ૭૦
જોઇ હવેલી હેમની, ઇચ્છા અતિ ઉર થાય;
²પર્ણકુટી પણ પત્રની, આપણી નવ પીંખાય. ૭૧
લાખમાંથિ લાયક રકમ, ઉદારતાથિ અપાય;
પણ બે લાખન દઇ શકે, દેતો ગાંડુ ગણાય. ૭૨
ત્રણયુગ જે તપશા કરે, અન જળ તજિ અથડાય;
દેવે તેને દાન વધુ, શક્તિથી ન અપાય. ૭૩
જો દેશે શક્તિ વગર, ઉદારતાથી દાન;
દેવ પછી શંકર સદા, મનાય મુર્ખ સમાન. ૭૪
વાંઝા નિત્ય હઠિયું કરે, ઠરી ન બેસે ઠામ;
નાતવરો કરવા કરજ કરે, મુર્ખ એ કામ. ૭૫
મુંગાને બોલ્યા તણી, ઇચ્છા ઘણી ઉર થાય;

---

૧ બોલવું. ૨ ઝુંપડી.

પણ બે મુખથી ભણાયના, મા[illegible]નો શું ઉપાય. ૭૬
ઉરમાં [illegible], પણ પાસે નવ દામ;
કો' શું આવે કામમેં ? ¹શંઢ તણાં શુભ હામ. ૭૭
પાવી થાય ન પદ્મણી, કેદિ ન થાય ફકીર;
પ[illegible] ન [illegible], કાગ થાય નવ ²કીર. ૭૮
બગલો હંસ ન થઈ શકે, ગર્દભ હાથિ ન થાય;
હિરો થવાની હોંશ પણ, પથ્થરથી ન થવાય. ૭૯
પતિવ્રતા સમ પરસ્વરૂપ ગણીને ગુણિકા નાર;
બેસે પણ વર્તે નહીં, પતીવ્રતા સમ કાર. ૮૦
જાડું ધારણ જગમાં કરી, કેશી કરે ફિતૂર;
જૂઠા નવ સાચા બને, ઉદારતા ધરિ ઉર. ૮૧
કાળપ કાજળની જવા, કાજળ ધારે કોડ;
થાશે નહિં સાચુ થકી, કાજળ કપૂર જોડ. ૮૨
કોયલ બનવા કાગડો, કરે અનેક ઉપાય;
આંખે જાય ઉદાર થઈ, પણ કોયલ ન ગણાય. ૮૩
ભોજ થવાને અવર ભુપ, હૈયે ધારે હામ;
રાજ્ય દાનમાં જો દિયે ગણાય મુખે મહાન. ૮૪
દેવું ગજું વિચારિને, ગજા ઉપર નવ થાય;
ભિખારીને પણ દાનથી, હંકાં વિણ ન અપાય. ૮૫
અલંકાર ઘરમાં ઘણા, પણ સહુ નવ પેં'રાય;
ગજા થકી વધતું ધર્યે, ભારે ભચડાઈ જાય. ૮૬
ધર્મ ધજા બાંધે ભલે, અનાજ સાદ પડાય;
પણ મિરકતના દાનનો, કદિ પોકાર ન થાય. ૮૭
શોભે સહુ શક્તિ થકી, શક્તી વિણુ ન કરાય;
મંકોડાથી મમત ધરિ, મણ ઉચકી ન જવાય. ૮૮
પ્રિછિ પ્રથમ નિજ શક્તિને, પછિ વધુ થવું ઉદાર;
લલ્લુ કે' એ નર તણો, જશ વાધે સંસાર. ૮૯

ટેક વિષે.

દોહરા.

એક ટેક વિણ અવનિમાં, નર નિર્માલ્ય મનાય;

---

૧ નપુંસક. ૨ પોપટ.

એક કામ વિણ ટેક કદિ, છેક ન પુરૂં કરાય. ૯૦
તનમાં ટેક ભણ્યા તણી, જો કદિ હોય મહાન;
અણસમજૂ આગળ જતાં, થાય વડો વિદ્વાન. ૯૧
ટેક કાજ હરિશ્ચંદ્ર જેહ, વસ્યો નીચ ઘર વાસ;
માન અધિક મહિમાં મળ્યું, કિર્ત્તિ થઇ પ્રકાશ. ૯૨
ધરી ટેક ધ્રુવજી ગયો, વન જપવા જગદીશ;
મહિ મંડળમાં માનયશ, મળ્યા, પ્રભુ આશિષ. ૯૩
વિશ્વામિત્રે વપુ વિષે, ધરિ રૂષિ થાવા ટેક;
પ્રભૂ પ્રતાપે થઇ રહ્યા, રાજ કુંવર રૂષિ એક. ૯૪
દુષ્કર્મોમાં ટેક તે, નિંદા યુક્ત મનાય;
ટેક ધરી હરિ જો સિતા, રાવણ રણ રોળાય. ૯૫
ક્રિયાકિચક સમ કુટિલતા, ધરે ટેકથી કોય;
નાશ પામશે કુળ નકી, લેશ ફરક નવ હોય, ૯૬
ટેક પાળવી દોહલી, પ્રાણથી અધિક પ્રમાણ;
દ્વિજને કાંચન દે કરણ, મરતાં મરતાં જાણ. ૯૭
શક્તી નહિ નિજ શરિરમાં, તોપણ કર ધરિ બાણ;
કરણે ગંગા કાઢિ ઝટ, એ ટેકનું એંધાણ. ૯૮
ત્રિશંકુરાયે ટેક ધરિ, સ્વર્ગે જવા ચહ્યું ચિત્ત;
વિશ્વામિત્ર પ્રતાપથી, સ્વર્ગે ગયો ખચીત. ૯૯

મમત વિષે.

દોહરા.

મમત તજે નહિ મુરખ નર કરતાં કોટિ ઉપાય;
હારે પણ હોંશે કરી, કબુલ કરે નહિં કાંય. ૧૦૦
ખુવાર ખલકે બહુ થયા, તજ્યા મમતમાં પ્રાણ;
આખર એ છોડ્યો નહીં, એવા કઇક અજાણ. ૧૦૧
કપાવ્યું કુળ કુડું કર્મ કરી, વળી ગુમાવ્યું રાજ્ય;
રામ સાથ પણ રાવણે, મમત કર્યો નહિ તાજ્ય. ૧૦૨
ફોગટ ફાંફાં મારતાં, આંખે હોય અપંગ;
પણ બીજાને પૂછતાં, ધરે દેખતાં ઢાંગ. ૧૦૩
બેટા બાપ લડી મરે, કદી વારસા માટ;
પણ નવ નમે અરસપરસ, વળે મમતથી દાટ. ૧૦૪

મમતે [1]મહિલા તણું સુમુખ, દીઠે ઉપજે સુખ;
પણ ન જુવે મુખસામું ફરિ, મમત એજ મહા દુઃખ. ૧૦૫
હવેલિ હેમ તણી તજી, વસે [2]અરણ્યમાં વાસ;
રિધ સિધ લક્ષે નવ લહે, એક મમતને માટ. ૧૦૬
ઇક જ્ઞાતિ મમતે મરે, કરે વિચાર ન કાંય;
શ્રિમાળિ ટાળા ટાળિ કરિ, હાથે ધનહિન થાય. ૧૦૭
તજે પ્રાણ પણ નવ તજે, મનનો મમત લગાર;
બે [3]મેમણ લડિને મુવા, ઓછી નવ કે જાર. ૧૦૮
વળગ્યા પછી છોડે નહીં, એજ મમતની રીત;
મગર, મકોડા, મુરખનર, મમતે મરે ખચીત. ૧૦૯
[4]જીવિ બાબત જગતમાં, મમત કદી બંધાય;
લાખો થાય ખુવાર પણ, તનથી તે ન તજાય, ૧૧૦

વચન પાળવા વિષે.

દોહરા.

જગમાં જે જન વચનનિજ, પાળે ધારી પ્રીત;
ચાલે સત્ય પથે સદા, તે સુખિ થાય ખચીત. ૧૧૧
વચન ગયું તો શું રહ્યું ? જીવિતમાં જન જાણ;
નાક ગયા પછિ શરિરનો, ધારે હર્ષ અજાણ. ૧૧૨
વચનેથી વસુધા તણો, ચાલે સહુ વ્યહવાર;
વચન ભંગી નરને કરે, સહુજન બહુ ફિટકાર. ૧૧૩
સુતસુતાનાં સગપણો, એક વચનથી થાય;
વચને હારે હોડને, વચનેથી વેચાય. ૧૧૪
વચનેથી વ્યાપારમાં, કોટી ધ્વજનો કાર;
પણ જો વચન તજે તુરત, તો મળશે ધીઃકાર. ૧૧૫
મેરૂ ચડવું સેલછે, અહિ મુખ ધરવો હાથ;

૧ સ્ત્રી. ૨ જંગલ. ૩ એક ખળામાં જારનો ઢગલો હતો, ત્યાંથી બે મેમણ જતા હતા; બેએ જારનું અનુમાન ફેરફાર રીતે કહ્યું, તેથી બંને લડ્યા. ઓછા અનુમાનવાળો પડયો, ત્યારે લોકો કહે ભાઇ કહેને તેની મુજબ. ત્યારે તે કહે "હડી કુચો કુચો થાય, પણ હેકડો પુરો ન છડું." ૪ સર્પ.

બાથ ભરવિ સિંહને ગળે, નહિ મુશ્કેલનિ વાત. ૧૧૬
નીજ વચન કદિ મા'ન પણ, ખંડિત કરે ન લેશ;
ધરણીમાં નર ધન્ય તે, પામે પદવિ સૂરેશ. ૧૧૭
વચન પાળિ નિજ વડિલનું, રામ થયા વનવાસ;
પણ નવ તોડ્યું [1]લઘુ ગણી, કિર્તી થઇ પ્રકાશ. ૧૧૮
વચને રણમાં જવું પડે, વચને શિર છેદાય;
રાજપાટ તજિ રાય પણ, વચને વન અથડાય. ૧૧૯
વચન વડું જે નર ગણે, તેથી મા'ન થવાય;
[2]સરિતા ગંગા આણતા, ભગિરથ યત્ન ભણાય. ૧૨૦
વચન ગયું જો વિશ્વમાં, મુવો જીવતો એહ;
નર નહિં પણ ખર ખલકમાં, મનાય વિણુ સંદેહ. ૧૨૧
મોટા વચન વધા પછી, પાછો ધરે ન પાય;
ગજ દંતુશળ નિકળ્યા, તે પાછા નવ જાય. ૧૨૨
ધરણી ડગમગ કદિ થશે, ભાનું પશ્ચિમ જાય;
પણ મોટા જનનું વચન, મિથ્યા કદી ન જાય. ૧૨૩
નિજ શક્તીને અનુસરી, બોલ્યા હોયે બોલ;
ફળે નહિંતો પૃથ્વિમાં, તે નર તરણા તોલ. ૧૨૪
વચન ભંગ જેણે કર્યું, ફર્યું બોલ્યો બહુવાર;
ધીઃક જન્મછે એહનો, ભૂમી ઉપર ભાર. ૧૨૫

વ્યભિચાર વિષે.

દોહરા.

ખુવાર નર વ્યભિચારથી, થાય જગે જન જાણુ
આદર દેન ઉમંગથી, લાજ લક્ષ્મિનિ હાણ. ૧૨૬
પ્રયાણ પ્રાણ જવા તણું, એ જગમાં વ્યભિચાર;
નાશ પામ્યું કુળ કિચકનું, ધરિ આશા પરનાર. ૧૨૭
તનનું તેજ ઘટી જશે, થશે સુકીર્તી નાશ;
વસે વાંછના પાપની, કરે લોક [3]ઉપહાસ્ય. ૧૨૮
વૃત્તિ કરે વ્યભિચારની, કરવા ચાલે આપ;
ત્યાંથી પ્રતિ ડગલે ગણો, ગૌહત્યાનું પાપ. ૧૨૯

---

૧ નાનું. ૨ નદી. ૩ મશ્કરી;

શાસ્ત્ર સાખ પુરે સદા, પાપ ન એ સમ કોય;
નર્ક ગયાની નિસરણી, વ્યભીચાર જન હોય. ૧૩૦
મોટા રાણા રાજિયા, લાખો ફરતી ફોજ;
મુઆ એહ વિચારથી, બધો ગુમાવી [1]ઓજ. ૧૩૧
ઇંદ્ર સમો અધિપતિ બિજો, ઉંચો નહીં ગણુ ય;
ગૌતમ નારી સંગથી, પામી શ્રાપ હણાય. ૧૩૨
વિજયમાળ ધરિ કંઠમાં, અજિત અવનિમાં આપ;
મુવો વાળિ વ્યભિચારથી, પ્રગટયું જ્યારે પાપ. ૧૩૩
બહુ બનેછે દાખલા, આજ અવનિમાં જાણુ;
વ્યભિચારથી કઇક નર, ગુમાવિ દેછે પ્રાણ. ૧૩૪
સાર લગાર ન ધારવો, ઉલટો થાય ખુવાર;
કાર જાય નિરધાર નર, જગે કરે વ્યભિચાર. ૧૩૫
હાકમ હતો હજારનો, વડું હતું ધર રાજ;
મલ્હાવરાવે એ થકી, તજયું રાજને [2]તાજ. ૧૩૬
વ્યભિચારિને ધર વિષે, નિરખિ ન રાજી થાય;
કયારે એ અહીંથી ટળે, એવી ઉર ઇચ્છાય. ૧૩૭
વિકળ ફરે ચિત ચોદિસે, થાય બુદ્ધિનો નાશ;
વ્યભિચારથી વિશ્વમાં, તનમાં જબરો ત્રાસ. ૧૩૮
કોરે કાળજું કામજ્વર, ચિંતા ચિતમાં થાય;
વ્યભિચારથી શરિરનું, [3]શોણિત શોસાઇ જાય. ૧૩૯
આયુષ્ય ઓછી થાય છે, રખડે રોઝનિ જેમ;
બળિયાની બિક ઉરમાં, સૂવે સૂખથી કેમ? ૧૪૦
ચાંદી પરમો આદિ અતિ, દુષ્ટ રોગ દેખાય;
પાપી પછિ એ પાપથી, સડી સડી મર જાય. ૧૪૧
નજરે નર નિરખ્યા કંઇક, મરતાં મેં વિણ મોત;
લાજ લક્ષ્મિ લુંટાઇ ગઇ, રઝળ્યાં બચ્ચાં સોત. ૧૪૨

કાળ વિષે.

દોહરા.

પડયાં રહે આ પૃથ્વિમાં, સઘળાં ધનને ધામ;
અંતકાળ આવે નહીં, એમાંનું કશું કામ. ૪૩

---

૧ વક્કર; ૨ મુગટ; ૩ લોહી;

ઓંઘું હોય કુટુંબ પણ, લે ન કાળનું નામ;
લાખો રખવાળો હશે, કશું ન આવે કામ; ૧૪૪
સૂતો સેજ પલંગમાં, હૈયે ધારી હામ;
શૂરો સંગ્રામે તદા, કશું ન આવે કામ: ૧૪૫
વિલંબ લાગેના જરી, પકડે પળની માંય;
કાળ ઝપાટો કારમો, ફૂલ ફૂલિ કરમાય. ૧૪૬
ચતુરાઈ ચોગણિ શિખ્યો, વિદ્યાવંત વિશેષ;
કરી શકે નહિં કાળને, ડા'પણુ પણ ઉપદેશ. ૧૪૭
ફૂલી થઇ ફૂલ્યો ફરે, અંતર ધરિ અભિમાન;
તન, જોબન, ધન, તોર તુજ, નકિ ન રે' નાદાન. ૧૪૮
વાડી, ગાડી, લાડિમાં, સુખ માન્યું મન માંય;
વૈભવ કદિ વૈકુંઠનો, ફના થશે પળમાંય. ૧૪૯
આશા મોટી અંતરે, ધારી કરતો રોજ;
પણ પલકે નિષ્ફળ જશે, ચડી કાળની ફોજ. ૧૫૦
જગત જુઠું તું જાણજે, સાચું છે ન જરાય;
પરપોટો પાણી તણો, ફટ દઈ ફૂટી જાય. ૧૫૧
જાયું તે જાશે જરૂર, રે' નહિ તેમાં કાય;
સાંજે ફુલ્યાં ગલ [1]કુસુમ, પ્રભાતમાં કરમાય. ૧૫૨
એક ઘડીનો છે નહીં, ભરૂંસો ભવમાં ભાઇ;
જ્યમ જથ્થો વાદળ તણો, વાયે જાય વીંખાઇ. ૧૫૩
મારૂં મારૂં કરિ મરે, તારૂં ન તેમાં કાંઇ;
લાખો હોશે રોકડા, આવે સાથ ન પાઇ. ૧૫૪
તાળાં દીધાં રહિ જશે, કુંચી કડમાં ભાઇ;
વાટ ખરચિ વિણુ વેવલા, મનમાં રહિશ મુંઝાઇ. ૧૫૫
કદિ સત્ કર્મ કર્યું નહીં, ધંધે રે'તો ધાઇ;
મદદ ન આપિ ગરીબને, થશે હાલ શા ભાઇ. ૧૫૬
જઇ જગદિશની આગળે, શો તું દઇશ જવાબ;
નમ્ર બન્યો નહિ નીચ તું, ખલકે થયો ખરાબ. ૧૫૭
જોબનના મદમાં જરી, ધરિ ન કાળની બીક;
ચેતીને ચાલ્યો નહીં, આપે કર્યું અઠીક. ૧૫૮

---

૧ ફુલ.

જાયું તે જાશે જરૂર, નામ તેહનો નાશ;
કરશું પ્રયત્ન કોટિધા, નવ જીવ્યાની આશ. ૧૫૯
વજ્ર ગુફા ગંભીરમાં, બહુ કર્યો તેં ઓત;
આશા જીવ્યાની જગે, તોય ન મેલે [1]મોત. ૧૬૦
હીર ચીર પેર્યાં જગે, જાડાં ઝીણાં પોત;
અંચળ ધાર્યાં અમુલ્ય પણ, તોય ન મેલે મોત. ૧૬૧
ફરમાં નર ફુલી થઇ, નાખી [2]મદન [3]શરાબ;
નહિતર નર ગાફેલતું, આખર થઇશ ખરાબ. ૧૬૨
જશ લાવો લે જગતમાં, નાવે નાણું કામ;
ખરચ્યું તે તારૂં ખરૂં, દાટયાં રેશે દામ. ૧૬૩
વડવા તારા વહિ ગયા, જશે તનુજ તુજ જાણ;
સાથે કોઇ ન લઇ જશે, અખિલે સમજ અજાણ. ૧૬૪
બાતું ભવસાગર વિષે, દાન, ગરિબ ઉપકાર;
એ ન કર્યું તો જગતમાં, [4]ખર જ્યમ તાણ્યો ભાર. ૧૬૫
નવ ગ્રહ બાંધ્યા નિજ ગ્રહે, કર્યા દેવ વશ સર્વ;
રાવણ મૃત્યુ આગળે, ગયો તજી નિજ ગર્વ. ૧૬૬

પ્રેમબંધન.

દોહરા.

બંધન જગમાં પ્રેમનું, સહુથી સબળું જાણ;
ચમક ખેંચશે લોહને, નથી પંડમાં પ્રાણ ૧૬૭
છાની મોબત નવ રહે, દુઃખ થતાં દિલ માંય;
પાણી [5]પય બળતાં જુવે, આગ વિષે ઉભરાય. ૧૬૮
પ્રેમી પ્રેમી પ્રેમથી, જીવે છે જગ માંય;
સારસ જોડિ જુદી થતાં, જગમાં નવ જીવાય. ૧૬૯
છેટું જરી ગણાયના, ચિત લાગ્યું જે પાસ;
જુઓ ચકોર ચાયછે, વસે ચંદ્ર આકાશ. ૧૭૦
પ્રીતી વિયોગ આકરો, સહન જરી નવ થાય;
દશરથ રામ વિયોગથી, પ્રાણ વિહિન પળમાંય. ૧૭૧

---

૧ ગોડવણુ. ૨ કામદેવ. ૩ દારૂ. ૪ ગધેડા. ૫ દુધ.

મો'બત જોજ્યો [1]મીનની; [2]સલિલ સાથ સરજેલ;
વિખુટું [3]વારીથી પડી, જગમાં નથિ જીવેલ ૧૭૨
નિરજીવ પણ આ જગતમાં, પ્રેમાધીન થયેલ;
જુવો વૃક્ષપર વા'લથી, વનમાં ચડતી વેલ. ૧૭૩
વ્યર્થ જિવ્યું વિણ પ્રેમજગ, ચિતમાં જાણ સુજાણ;
પ્રેમી જગત તજી જતાં, પળમાં તજાય પ્રાણ. ૧૭૪
દેહ તણિ દરકાર કદિ, હેતુથી ન કરાય;
પતંગ જઇ દિપમાં પડે, દહન થાય મર કાય. ૧૭૫
નથી નાતકે જાત કંઇ, નથિ પાસેની પ્રીત;
પણ રવિ જોઇ આકાશમાં, ખીલે પદ્મ ખચીત. ૧૭૬
હેતુ હિત કરતાં મરે, પણ મન નવ મુંઝાય;
લોહ સાંધતાં અગ્નિમાં, ટંખણ ખાર જળાય. ૧૭૭

અહંકાર.

અહંકાર.

કાંટો ઉર અંકારનો, દુખદે જગમાં જાણ;
રાવણ રાયે ગર્વથી, કુળનો કા'ડયો ઘાણ. ૧૭૮
રાજા મોટા રાજવી, સૈના પતિ શુરવીર:
ગર્વ થકી ગાંજયા ગયા, પળી ન પામ્યા નીર ૧૭૯
મહા મુની મહિમાં થયા, [4]પ્રાશન કરે [5]સમીર;
પણ નિજ તપનું તોરથી, ગુમાવિ નાખ્યું નીર. ૧૮૦
પક્ષ ગણીને પ્રભુ તણો, ગરૂડે ધર્યું ગુમાન;
નાત બા'ર થાતાં તુરત, તનથી તજ્યું અભિમાન. ૧૮૧
વાળી સમ શુર નહિં બિજો, વિજય માળ ઉરમાંય;
પણ ગર્વે માર્યો ગયો, વાર ન લાગી કાંય. ૧૮૨
ગર્વ બીજ છે નાશનું, જો અંતરે વવાય;
ફળ ઝેરી નિપજે તુરત, પ્રાશે પ્રાણ તજાય. ૧૮૩
નબળો જાણી અવરને, નડે સબળ કોવાર;
જુવો દૂત જે સુત મુવો, ઉર ધરિ અતિ અં'કાર. ૧૮૪
ઉતરતાં અંકારને, જરી ન લાગે વ.ર;
રાય સગરના જો મુવા, સાઠ સહસ્ર કુમાર. ૧૮૫

---

૧ માછલું. ૨ પાણી. ૩ પાણી. ૪ ખાવું. ૫ પવન.

લાગ્યો પતિને રાજ્યી, અહંકાર ધરિ ઉર;
સહુ ગુમાવ્યું સૃષ્ટિમાં, પીડા પામ્યા પૂર. १८६
જોબન, ધન, તન, કુટુંબનો, મુર્ખ ધરે અ'કાર;
વાદળ છાયાં વિખરતાં, કો' શી લાગે વાર ? १८७

જાતીવેર.

દોહરા.

જાતી વેર મટે નહીં, કરિયે કોટી ઉપાય;
શ્વાન જાય પરશેરિયે, લડવા લાખો ધાય. १८८
જળ ઠંડક કારણ જગત, શાંતી એથી થાય;
પણ તાતે તેલે પડે, તો સળગી ઝટ જાય. १८९
ઉંદર ઉર અહંકાર તજિ, બેસે બનિને રાંક;
તો પણ મિનિ ભક્ષણ કરે, જરા જુવે નવ વાંક. १९०
સલાહ આપી સર્વદા, ભેળાં કરવા ચાય;
પણ દારૂને દેવતા, નો, સહવાસ ન થાય. १९१
કરિયે કોટી પ્રયત્ન પણ, એ કારજ નવ થાય;
ગુણિકાને સતિ નારિની, પ્રીતી નહિ બંધાય. १९२
મચ્છ ગરિબડું મન બની, બેસે સરવર પાળ;
પણ બગલો તે નિરખતાં, ભરે ભાવથી ફાળ. १९३

જાતી સ્વભાવ.

દોહરા.

કરિયે કોટિ ઉપાય પણ, જાતિ સ્વભાવ ન જાય;
સાકર ભરિયે મૂળમાં, નીંબ ન મીઠો થાય. १९४
અત્તરમાં આળોટિને, કરે કપુરમાં વાસ;
લાખ પ્રયત્ને નવ તજે, લસણ કદી બદવાસ. १९५
[1]અંચળ ઉત્તમ આપિયે, અવર અધિક શણગાર;
તોય વઢકણી નવ તજે, તનમાંથી તકરાર. १९६
અંબાડી ધરિ પીઠ પર, કદિ શણગાર્યું શરીર;
ભુંકે [2]ખર ભુંડો થઇ, ધરે ન ધીર લગીર. १९७
[3]ભૂજંગ પાળી પ્રીતથી, દઇયે અમૃત પાન;
જતાં [4]ઉદરમાં તુરત તે, અમૃત ઝેર સમાન. १९८

1 લુગડાં; ૨ ગધેડો; ૩ સર્પ; ૪ પેટ;

સાત પ્રકારનિ સૂખડી, અથવા અમૃત આ'ર;
કરે, તથાપિ કાગડો, નર્ક ઉપર ઠરનાર. ૧૯૯
ઘુંટે સાકરમાં સદા, રાખે અમૃત પાસ;
તોપણ અફિણ તજે નહીં, આપ તણી કડવાશ. ૨૦૦
ખાડો ખણિને દાટિયે, ઉપર પથ્થર ભાર;
શ્વાન પુછડી તોય પણ, સિદ્ધી નથી થનાર. ૨૦૧

સમજ્યો ત્યાંથી સવાર.

દોહરો.

અંધકાર ઉલેચવા, મે'નત કરી અપાર;
સુર્ય કીરણ દીઠાં હવે, સમજ્યો ત્યાંથિ સવાર. ૨૦૨
અવર તણું ઉંધું કર્યું, ભર્યો પાપનો ભાર;
તજ તું જવાબદારછો, સમજ્યો ત્યાંથિ સવાર. ૨૦૩
જોર અપાર જુવાનિનું, આડી સમજ અપાર;
કાર્ય કુડાં તેથી થયાં, સમજ્યો ત્યાંથિ સવાર. ૨૦૪
વિષય માર્ગમાં વીચર્યો, ગુણહિણ સંગ ગમાર;
ખત્તા ખાધા [1]ખલકમાં, સમજ્યો ત્યાંથિ સવાર. ૨૦૬
સોબત સજ્જનની તજી, દુર્જન સલાહકાર;
કરી આબરૂ ઓછી કરી, સમજ્યો ત્યાંથિ સવાર. ૨૦૫
ફક્કડ થઇ અક્કડ ફર્યો, જગમાં વારંવાર;
ફક્કડતા ફીટી ગઇ, સમજ્યો ત્યાંથિ સવાર. ૨૦૭
લાલચમાં લોભાઇને, કુડાં કામ અપાર;
કીધાં પણ મૂરખ હવે, સમજ્યો ત્યાંથિ સવાર. ૨૦૮
કુમાર્ગ ગ્રહી કુકામિતેં, કર્યા કુકર્મ અપાર;
રસ્તો સુઝયો તજ હવે, સમજ્યો ત્યાંથિ સવાર. ૨૦૯
અંધ બની અવળે પથે, પ્રીતે કર્યા પ્રચાર;
તજતે સંત સમાગમે, સમજ્યો ત્યાંથિ સવાર. ૨૧૦
સદાચાર છોડી દિધો, કરિ વા'લો કુવિચાર;
સાર ન નિરખ્યો તો હવે, સમજ્યો ત્યાંથિ સવાર. ૨૧૧
જગત લાજના ચિત ધરી, ગણી તુચ્છ ધણિવાર;
વડિ ગવ વિચારથી, સમજ્યો ત્યાંથિ સવાર. ૨૧૨

---

૧ દુનિઆં;

ઘણું કર્યું કરવા ઘણો, ચિતમાં હતો વિચાર;
પડ્યું મેલ્ર લલ્લુ મુરખ, સમજ્યો ત્યાંથિ સવાર. ૨૧૩

મીથ્યા મેહેનત જાય.

દોહરા.

ઉજ્વળ કરવા કાગને, સાબુથી ધોવાય;
તો પણ કાળપ નવ તજે, મિથ્યા મેહેનત જાય. ૨૧૪

શ્વાન પુંછડી પ્રીતથી, સિદ્ધી કરવા ચાય;
કોટિ પ્રકારે નવ બને, મિથ્યા મેહેનત જાય. ૨૧૫

જડ મતિને સમજાવવા, કોજન કરે ઉપાય;
આખર ઉંધું કહી ઉઠે, મિથ્યા મેહેનત જાય. ૨૧૬

ખરને ગંગામાં ધરી, [1]ધમારવાને ધાય;
ગાય બને ન ગધેડિની, મિથ્યા મેહેનત જાય. ૨૧૭

હીંગ વૃક્ષના મૂળમાં, ધરિ કપૂર દુધ પાય;
પણ નવ દુરગંધી તજે, મિથ્યા મેહનત જાય. ૨૧૮

કુભારજ્યા કદિ કંથની, સાથ ન સુખે સુહાય;
ઝગડો કરતાં જોરથી, મિથ્યા મેહનત જાય. ૨૧૯

જનુનીયે જૂઠો જણ્યો, તે સાચો નવ થાય;
સમજાવે સો વરસ તે, મિથ્યા મેહેનત જાય. ૨૨૦

દુર્જનને દાનો [2]શિખે, સમજાવવા ચહાય;
નાસે દુર દાનાઇથી, મિથ્યા મેહેનત જાય. ૨૨૧

મમતી નર છાકેલ સ્ત્રી, કાષ્ટ સકું કે'વાય;
મરડાશે નવ મરડતાં, મિથ્યા મેહેનત જાય. ૨૨૨

ઉસ્કેરાયો આખલો, વંઠેલી વનિતાય:
કબજે રહે ન કોઇને, મિથ્યા મેહેનત જાય. ૨૨૩

ઉદ્યમ વિષે.

દોહરા.

સકળ જનોને સૃષ્ટિમાં, ઉદ્યમ તણી જરૂર;
રંક રાજિયા રાજિ થઇ, ઉદ્યમ ચા'તા ઉર ૨૨૪

આજ્ઞા છે અખિલેશની, જનને આ જગમાંય;
કરવું કામ ઉમંગથી, નવરા નવ બેસાય. ૨૨૫

---

૧ નવરાવવા; ૨ સમજણે.

હિસાબ પળ પળનો પ્રભુ, છે આખર લેનાર;
વખત જશે આળસ વિષે, એ દુ:ખ અધિક ગણાય. ૨૨૬
પ્રભુના ઘર પૃથ્વી વિષે, જન લઇ જો અવતાર;
વસે થઇ જો આળસૂ, ગુનેગાર થાનાર. ૨૨૭
જુવો પક્ષિને જગતમાં, અતી અંગમાં જ્ઞાન;
પ્રભાતમાં નિત્ય પરવરે, ઉદ્યમ કારણ રાન. ૨૨૮
નિરૂદ્યમી નર જે રહે, કશું કરે નહિં કામ;
આશા રાખે અવરની, તે પર રૂઠે રામ. ૨૨૯
જોગી થઈ ઝોળી ધરે, કરે ન ઉદ્યમ લેશ;
કમી કમાણી દેશને, નિર્ધન થાય હમેશ. ૨૩૦
એવા જનને જો કદી, મદદ કરે મહિમાંય;
એના પર ઇશ્વર તણો, આખર કોપ કળાય. ૨૩૧
ઇચ્છાથી ઉલટું, આપે એને દાન;
માન ન મળે મહેશનું, આખર અતી અપમાન ૨૩૨
મસ્ત શરીરે હોય પણ, કશું કરે નહિં કામ;
ખાશે ખાસી રીતથી, ઘર ઘર ધૂતી દામ. ૨૩૩
એ ધૂતારાને મદદ, દીધે પ્રભુનો પ્યાર;
કદીન ખેંચે ખલકમાં, ઉલટો થાય ખુવાર. ૨૩૪
ચોરી જે નર જઇ કરે, ધરે અવરને હાથ;
તેને બમણો દંડદે, દુનિયામાં નર નાથ. ૨૩૫
તેમ નિરૂદ્યમિ ચોર છે, પ્રભુનો પૃથ્વીમાંય;
કરે મદદ જો એહને, તો પ્રભુ નાખુશ થાય. ૨૩૬

જાતકજાત.

દોહરા.

છાની નવરે' સૃષ્ટિમાં, કદિયે જાત કજાત;
હાથી નવ હોંશે હણે, ગદ્ધાની સમ લાત. ૨૩૭
જાત કજાત ન થઇ શકે, પડે કષ્ટ મર કાય;
તપે તાપમાં તદપિ તે, કાંચન કથિર ન થાય. ૨૩૮
સ્વાંગ ધરીને સીંહનો, જંબુક જંગલ માંય;
બેસે, પણ બનશે નહીં, [1]પ્રાક્રમ તેથી કાંય. ૨૩૯

---

૧ પરાક્રમ.

કરવા જાત કજાતની, કરીએ કોટી ઉપાય;
ખરપર જિન ખાસું ધરે, પણ તેજી નવ થાય. ૨૪૦
પ્રયત્ન કરતાં કોટિધા, ટળે ન જાત સ્વભાવ;
[1]પન્નંગ મુખ [2]પય સીંચતાં, વિષનો થાય ઉઠાવ. ૨૪૧
ઉંચી ક્રીયા કર્યા થકી, જાતિ ફેર ન થાય;
ઢેઢ ગુરૂ ટીલાં કરે, પણ બ્રાહ્મણ ન ભણાય. ૨૪૨
સુજાત શબ્દ ઉચારતાં, અંતર કરે વિચાર;
કુજાત વાંકું બોલતાં, શરમ ન ધરે લગાર. ૨૪૩
જાતી રંગ ટળે નહીં, ભલે ગમે ત્યાં જાય;
ધુવે સાબુથી કોયલા, પણ ઉજ્વળ નવ થાય. ૨૪૪
શ્વાન સુજાત થવા ધરે, અંતરમાં અભિલાષ;
પણ બસતું ભમતું ફરે, જગમાંહી ચોપાસ. ૨૪૫
કનકાસનમાં કાગને, બેસારે દઇ માન;
અમૃત ફળ આરોગતાં, થાયન કીર સમાન. ૨૪૬
બે વસ્તુ નવ જગતમાં, તજે તન તણો રંગ;
કજાત કાળી ઉનને, ભલે હોય સતસંગ. ૨૪૭
સોબત નીચી રાખતાં, લાજ જગતમાં જાય;
ગદ્ધાની સોબત કરી, ગય લાકડી ખાય, ૨૪૮
કજાત સાથ સજાતવશિ, કજાત માંહિ ગણાય;
બગલા સંગ [3]મરાળ વશિ, બગ હંમ સમા જણાય. ૨૪૯
વદે વાંકું વિશ્વે કદી, જાતનું જુઠો કજાત;
એથી કશું ન થઇ શકે, શિર જૂઠાને લાત. ૨૫૦
બે સાચાની મધ્યમાં, જરિ જૂઠો જો જાય;
છેટું પાડે ગાઙિસો, જૂઠો જુઠો જણાય. ૨૫૧
પારસની પથરો કદી, કરે અવજ્ઞા આપ;
પથ્થરને પારસતણી, કદી મળે નહિ છાપ. ૨૫૨

સમયવિના ન શોભે.

દોહરા.

તાપ તપે તન બળે, બહુ બફારો થાય;
ફસ્યું હોય કપડું ગરમ, એ સમયે ન સુહાય. ૨૫૦

૧ સર્પ. ૨ દુધ. હંસ. ૩

મૃત્યુ નિપજે મનુષ્યનું, શોક [1]સદન દેખાય;
ગાવાં ગીત વિવાહનાં, એ સમયે ન સુહાય. ૨૫૪
ડાચાં બે બેશી ગયાં, દાંત ન મુખ દેખાય;
ગુણિકાના ઘરમાં ગમન, એ સમયે ન સુહાય. ૨૫૫
તૃષ્ણા તજિ સંસારની, ચોળી વિભુતી કાય;
લોભ જોરૂ જર જમિનનો, એ સમયે ન સુહાય. ૨૫૬
વાંક અઢારે અંગમાં, કરૂપ દીસે કાય;
વરણાગી કરવી વડી, એ સમયે ન સુહાય. ૨૫૭
અક્ષર એક ન આવડે, મદ અધીક મન માંય;
પંડિત પાસે એ પતિત, સભા વિષે ન સુહાય ૨૫૮
ગુરૂ સ્થાનનું ગ્રહણ કરિ, વ્યભિચારી જે થાય;
નવિ નારી બોલાવવી, એ ગુરૂને ન સુહાય. ૨૫૯
વિપ્ર થઇને વિશ્વમાં, અણુ ખપતી ચીજ ખાય;
કરે ટિલાં ટપકાં બહુ, એ સમયે ન સુહાય. ૨૬૦
માગી ખાવું મહિ વિષે, ક્રોધ ધારવો કાય;
લોટ ખાઈ ભસવું ભુમાં, એ સાથે ન સુહાય. ૨૬૧

એ જીવતરને ધૂળ.

દોહરા.

રદ્ધી સિદ્ધી ઘરમાં ભરી, સમય સકળ અનુકૂળ;
ખાય પિયે પે'રે નહીં, એ જિવતરને ધૂળ. ૨૬૨
દમ નીકળે દમડી જતાં, જે રસ્તો સુખ મૂળ;
ખરચે નાણું નાચમાં, એ જિવતરને ધૂળ. ૨૬૩
નામ બાપનું બોળિને, કુળમાં નિપજે શૂળ;
ઇજ્જતને આગી કરે, એ જિવતરને ધૂળ. ૨૬૪
છાંડીને નિજ સભ્યતા, થાય નજ પ્રતિકૂળ;
જગમાં નર નીંદાયતો, એ જિવતરને ધૂળ. ૨૬૫
કામ કુડાં કરિ કોડિધા, કુડું લગાડે કૂળ;
પણ મનમાં પસતાયના, એ જિવતરને ધૂળ. ૨૬૬
પરણિ પ્રિયાને પરહરી, દે ન અનાજ દુકૂળ;
વિણુ વાંકે દે દુઃખતો, એ જિવતરને ધૂળ. ૨૬૭

---

૧ ઘર.

વગ વિષે.

દોહરા.

વગ વિણુ પગ પેસે નહીં, [1]ખગ ઉડે આકાશ;
વગ ન હોય જો [1]પક્ષની, તો ખગ થાત નિરાશ. ૨૬૮
ભલો ભણેલો હોય પણુ, જો ન હોય વગ એક;
તો ન મહાન થઇ શકે, મરે કુટી મર છેક. ૨૬૯
જુવો વગેથી જગતમાં, થાય કેટલું કામ;
તપ કરી રૂષિ વગ મેળવી, કર્યાં ઇંદ્રને હામ. ૨૭૦
ચાકર કરતા ચાકરી, વેપારી વેપાર;
વિણુ વગ વધુ ચાલે નહીં, સરસ કામ સંસાર. ૨૭૧
કવિજન રૂડિ કવિતા રચે, અમૃત સમી અમુલ્ય;
વિણુ વગ તેને નહિ મળે, ગજા પ્રમાણે મૂલ. ૨૭૨
પુરાણુ ભણિને પંડિતો, વગ વિણુ ગોથાં ખાય;
હોય સુ વગતો નિભિષમાં, માન પુરાણિ મનાય. ૨૭૩
જંગલમાં જઇને જુવો, તો દ્રષ્ટે દેખાય;
વેલ ધરી વગ વૃક્ષની, ઉંચે નભ ચડી જાય. ૨૭૪
સુવર્ણ હોશે શોભતું, પણુ વિણુ વગ ન સુહાય;
[2]મહિપતિ, કર બની [3]મુદ્રિકા, હીરા સાથ જડાય. ૨૭૫
મહિપતિની વગથી જુઓ, ન્યાલ કઇક નર થાય;
ચાકર એક બદામનો, હજુરનો લેખાય. ૨૭૬
ચોરી જારી ખુન કરિ, ગુનેગાર બની કોય;
નિરપરાધિ પલકે બને, જો વગવાળો હોય. ૨૭૭
[4]ઇંદુ મૂખ મૃગ નયન શુભ, વાળી નારી હોય;
પતિના પ્યાર વિનાં જગે, જરીન જાણે કોય. ૨૭૮
[5]લંકેશ વિભિષણુ તજ્યો, કીધો દેશ નિકાલ;
રામ વગેથી થઇ શકયો, લંકાનો ભૂપાળ. ૨૭૯
વાનર જાતી વિશ્વમાં, મનુષ્ય સમ ન મનાય;
હરિ વગથી હનુમાનજી, પૃથ્વીમાં પુજાય. ૨૮૦
જુઓ મચ્છની લાળનાં, [6]મુક્તા બને મહાન;
[7]નિધિ વગથી વશી વિશ્વમાં, શુભ પામે સન્માન. ૨૮૧

૧ પાંખો. ૨ રાજા. ૩ વીંટી. ૪ ચંદ્રમા. ૫ રાવણુ. ૬ મોતી. ૭ સમુદ્ર

રખિદાસ જગમાં જુઓ, ગણાય કણબી જાત;
સામળ કવિની વગ થકી, વસુધામાં વિખ્યાત. ૨૮૨
આ દુનિયામાં અવતરી, મુવા કઇક મહિપાળ;
કવિ વગ વિણ કો ભોજસમ, ભુમિમાં થયો ભુપાળ? ૨૮૩
રાજા રામ મનાય છે, વિશ્વ પ્રભુ અવતાર;
પણ વાનરની વગ વગર, લાવતના ઘરનાર. ૨૮૪
પાંચ પાંડુઓ એકલા, સામો [2]અરી સમાજ;
હોત ન વગજો કૃષ્ણની, તો નવ પામત રાજ. ૨૮૫
વિણ વગ નવ ફાવી શકે, પેગંબર કે પીર;
જુવો વગથિ સતિ દ્રૌપતી, પે'રણ પામી ચીર. ૨૮૬
શુરવિર વગ વિણુ વિચરતાં, રણ માંહીં રોળાય;
જુઓ એક મસ્ત જેમુતો, વૈરાટે મરિ જાય. ૨૮૭

કદરદાન વિના કળા ન શોભે.

દોહરા.

કદર દાન વિના કળા, કદી ન પામે માન;
મદદ ન પામે દીનજન, રૂદન કરેજો રાન. ૨૮૮
ભીલ પાસ જઇને ભણે, શાસ્ત્ર તણા સિદ્ધાંત;
કોપીને કોવારતે, લગાવિ દેશે લાત. ૨૮૯
[3]શ્રૃંગારો ધરિ સુંદરી, [4]ચપળા સમ ધરિ ચાલ;
[5]શંઢ પાસ જો સંચરે, તો શું થાશે ન્યાલ. ૨૯૦
રીઝાવાને રાગ શુભ, ગાન તણું ધર્યું જ્ઞાન;
બેરા પાસે જઈ બકે, તો શું મળે સનમાન. ૨૯૧
ગામડિયા પાસે ગઇ, ગુણીકા કરવા ગાન;
પાડા સમ રોગી પ્રિછી, ડામ દિધા નાદાન. ૨૯૨
શણગારો સોના તણા, માણુક હિરે મઢેલ;
કાષ્ટ પૂતળી પર ધર્યા, સુણ્યા નથી શોભેલ. ૨૯૩
સાચો જઇને સર્વદા, દે જુહાને જ્ઞાન;
બેવકુફના બોધલે, જગે જુઠો નાદાન. ૨૯૪

---

૧ પક્ષી. ૨ દુશ્મન; ૩ આભૂષણ; ૪ વીજળી. ૫ નપુંશક;

બત્રિશ વાનાં થાળમાં, અમૃતસમાં ભ'ક્ષ:
ગુણિયલનર ધારે કદર, પણુ નવ ધારે [1]બેલ. ૨૯૫
બાળક હાલરડાં થકી, રાજી હૃદયમાં થાય;
પણ હાલરડાંની બદલ, કવિતા કદિ ન કથાય. ૨૯૬
સમજુને શિખ આપતાં, ઉર વિચારે વાત;
ગદ્ધાને શિક્ષા દિયે, હણે હેતથી લાત. ૨૯૭
હીરો કદિ કુંભારને, હાથ પડે કોવાર;
ખર કોટે લટકાવિને, માને મોજ અપાર. ૨૯૮
ગુણ હીણાને ગુણ કર્યો, કરી ચોરને સા'ય;
જુગારિ હાથે હેમની, કદી કદર નવ થાય. ૨૯૯
અત્તર ઊંચી જાતનાં, ધર્યા કદી ચોપાસ;
બંધ કરે જો નાશિકા, ક્યાંથી મળે સુવાસ. ૩૦૦
ખાખીને ગામે કદી, ધોબી વસવા ધાય;
કહો કામ તેને કશું, કદર થાય નહિ કાંય. ૩૦૧
પાસે હોય તથાપિ તે, ઉપયોગી નવ થાય;
ગદ્ધાપર ચંદન ભર્યું, કદર ન થાય જરાય. ૩૦૨

કીંમત કમી ન થાય.

દોહરા.

સજ્જન કદિ કોયોગથી, દુરજન પાસે જાય;
તેથી તેની જગતમાં, કીંમત કમી ન થાય. ૩૦૩
મુરખ સાથ મતિમાન વશિ, માને સુખ મનમાંય;
મૂરખથી મતિ માનની, કીંમત કમી ન થાય. ૩૦૪
અક્ષર એક ન આવડે, બહુ રિદ્ધી ઘરમાંય;
પાઇ ન પંડિત પાસ પણ, કીંમત કમી ન થાય. ૩૦૫
ગાડી ઘોડામાં સદા, મૂરખ ફરવા જાય;
વિણ જોડે વિદ્વાન પણ, કીંમત કમી ન થાય. ૩૦૬
અલંકાર ધરિ અંગપર, ગુણિકા મન મકલાય;
સન્નારી સાદી રહે, કીંમત કમી ન થાય. ૩૦૭
છાશની સાથે પય વશી, દધિમાં તુરત ગણાય;
ઉદરે માંખણ ઘૃત તણી, કીંમત કમી ન થાય. ૩૦૮

[1] બળદ.

કમળ [1]કુસુમ સાથે કદી, આવળ ફુલ પડિ જાય;
તેથી કદી કમળ તણી, કીંમત કમી ન થાય. ૩૦૯
નીચી નારી બહુ લડી, મેણાં દેવા ધાય;
સૃષ્ટીમાં સન્નારિની, કીંમત કમી ન થાય. ૩૧૦
ગદ્ધાતણી ગમાણમાં,હાથી કદિ બધાય;
પણ તેની ગદ્ધા થકી, કીંમત કમી ન થાય. ૩૧૧
હીરો હોય અમુલ્ય તે; [2]ગોકળિ કર કદિ જાય;
બાંધે કોટે બકરિની, કીંમત કમી ન થાય. ૩૧૨
કુંદન[3] ઉંચી જાતનું, કાંટામાં જોખાય;
ગુંજા[4] સાથે પણ કદી, કીંમત કમી ન થાય ૩૧૩
દુષ્ટ મુખે કદિ અવનિમાં, ગુણિની નીંદા થાય
તેથી ગુણિના ગુણતણી, કીંમત કમી ન થાય. ૩૧૪
કેરિ પકવવા પાકમાં, કાંદા સાથ નખાય
પણ કેરીની તેથિ જરિ, કીંમત કમી ન થાય. ૩૧૫
વન ગંભીર વિષે કદી, કોયલ કાગ વસાય;
સાથે, પણ કોયલતણી, કીંમત કમી ન થાય ૩૧૬
બગલાના ટોળા વિષે, હંસ સરોવર જાય;
સમાન પણ કદિ હંસની, કીંમત કમી ન થાય ૩૧૭
સત્યવાન સાથે કદી, જૂઠો, આવિ ભરાય;
સાચાની જૂઠા થકી, કીંમત કમી ન થાય. ૩૧૮
પારસ સમ કદિ પૃથ્વિમાં, પથરો મર પેખાય;
પારસની પથરા થકી, કીંમત કમી ન થાય. ૩૧૯
કેશર સમ હળદી ધરે, પીત રંગ નિજ કાય;
પણ કેશરની તે થકી, કીંમત કમી ન થાય ૩૨૦
કુળહિણ મુખ કદિ કુલિનની, જૂઠી નીંદા થાય;
લલ્લુ તેથી કુલિનની, કીંમત કમી ન થાય ૩૨૧

તારૂં કોણ છે ?

દોહરા.

પ્રપંચ કરિ પૃથ્વી વિષે, કીધાં ભેળાં દામ;
પાપતણો ધણી તું ખરો, થયું દુષ્ટ તુજ નામ; ૩૨૨

---

૧ ફુલ, ૨ ભરવાડ, ૩ સોનું ૪ ચણોઠી

ખાનારાં ખલકે મળી, તુજને લુંટી ખાય;
જીવ જતાં તુજ જોરથી, સગું કોઇ નવ થાય. ૩૧૩
ગરિબ તણાં કાપ્યાં ગળાં, રોળ્યા તે કઇ રાંક;
યાદ રાખ અવની પતી, માફ નરે નહિ વાંક. ૩૨૪
આવ્યો છો તું એકલો, જઇશ એકલો જાણ;
પાપ પુન્ય સાથે થશે, પળશે જ્યારે પ્રાણ. ૩૨૫
કપટ કરી તેં કૈકને, ઝપટ લગાવી ઝોંક;
ચપટ કર્યા તેં ગરિબને, નફટ મુકાવી પોક. ૩૨૬
ખાઇ ખસે કોરે બધાં, પેદા તું કરનાર;
પાપ પોટલો તુજ શિર, અવર ન ઉચકનાર. ૩૨૭
મન જાણ્યું મરવું નથી, રહિશ અમર જગમાંય;
તેથી કરતાં પાપ તેં, પાછો ધર્યો ન પાય. ૩૨૮
તુજ નજરે તેં જગતમાં, નિરખ્યા રાણા રાય;
જાતાં વાટે સ્વર્ગને, કોથિ ન રાખિ શકાય. ૩૨૯
તું વાંલો મુજને બહુ, વદે એમ ધરનાર;
સ્નેહ તજી સંસારનો, તે સાથે ન થનાર. ૩૩૦
સૂત સુતા મા બાપ સહુ, મિત્ર ભ્રાત તુજ જાણ;
રાખે પ્રીતી તૂજ પર, પંડ વિષે જ્યાં પ્રાણ. ૩૩૧
હંસ ઉડી ચાલ્યા પછી, હેતૂ ઘસશે હાથ;
બતાવવા સહુને પ્રિતી, પણ નવ આવે સાથ. ૩૩૨
રોતાં કે' માતા પિતા, મરત તાહરે માટ;
પણ મન મૂરખ માનજે, વશમી લાગે વાટ. ૩૩૩
લડે જગતમાં મનુષતો, કુટુંબિ લડવા ધાય;
કાળ લાતને કોણથી, અહીંઆં અટકાવાય. ૩૩૪
સત્ય પંથે ચાલીશતો, ધરશે પ્રભુજી પ્રીત;
સુખ પામિશ સ્વર્ગ જઈ, નહિતર દુખી ખચીત. ૩૩૫
સત્ય ધર્મને દીનતા, કરેલ પર ઉપકાર;
તે તારી સાથે થશે, બીજું નહી લગાર. ૩૩૬
કોટી નાણાં ઘર વિષે, હશે ન આવે કામ;
પછવાડે કો તાહરી, દેશે નહીં બદામ. ૩૩૭
હાથે તે સાથે થશે, બાકી રે'શે આંહિ;

દેહ દમીને દુખ સહ્યું, એ વિણ નાવે કાંઇ. ૩૩૮
ધર્મ નિતી સત્ સંગને, કરિ ભક્તી ભગવાન;
તે વિણ સાથ ન આવશે, સમજ સમજ નાદાન. ૩૩૯
તું જાણે તારાં સગાં, તારા ધન ભંડાર;
લલ્લુ આ અવની વિષે, ધરના આશ લગાર. ૩૪૦

ગુરૂ વિષે.

દોહરા.

ગુણહિણ ગુરૂ ગણાયના, હિત એથી નવ થાય;
ગુરૂ થઇને ચેલા સહીત, જરૂર નર્કમાં જાય. ૩૪૧
શિષનું છોકરાં સમ ગણી, શુભ ઇચ્છે જો ઉર;
બેશ બોધ દે બેધડક, તો તરિ જાય જરૂર. ૩૪૨
પણ એવા ગુરૂ આ સમય, મળવા છે મુસ્કેલ;
લુચ્ચા ગુરૂથી લેખજ્યો, ભલા ઘાંચિના બેલ. ૩૪૩
શિષ તણી નારી સુતા, સાથે કરે કુકર્મ;
ધરે નામ ગુરૂ ગાંડિયા, જરી ધરે નહિ શર્મ. ૩૪૪
નિજ નાહ્યા જળને ભરી, ધરે બારણા માંય;
દોડે શેવક દરશને, ચાંગળું પીવા ચા'હ્ય. ૩૪૫
પાન બિડીની પચરકી, ગુરૂ મુખ થકી તજાય;
શિષ ચંડાળો ચાટતાં, ચિતમાં નહિ શરમાય. ૩૪૬
એ નહિ ધર્મ ગૂરૂતણો, કરે નાયકા નાચ;
ત્યાં દમડા દોડી દિયે, અંતર ધરી ઉલાસ. ૭૪૭
શિષ પાસેથિ દબાવિને, દાડિ દાડિ લે દામ;
એવા નિચા કામમાં, ખરચે ગૂરૂ તમામ. ૩૪૮
પૈસા પાપી શિષ્યના, કૂડ કપટથિ કરેલ;
તે એવે કામે જશે, જે ગુરૂ પગે ધરેલ. ૩૪૯
ગહન ધર્મ છે ગુરૂ તણો, ગુરૂથી કો ન અધીક;
પણ ગુરૂ ગુણ નહિ કોઇમાં, આજે સકળ અકીક. ૩૫૦
સાગર આ સંસારમાં, નૌકા[1] ગુરૂ નિરધાર;
બુડે બેઠો તારવા, તો શું તરે તરનાર. ૩૫૧
ગૂરૂ તારવા શિષ્યને, જો ચિતમાં કદિ ચા'હ;

---

૧ વહાણ

પણ ગુરૂ કંઠે કાળમિંડ, પથ્થર, કેમ તરાય. ૩૫૨
ગુણિ ગુરૂના ગુણ ગણિ ગણિ, અભિવંદુ અહોનીશ;
પારસ સમ પારસ કરે, એ ગુરૂ ચરણે શીશ. ૩૫૩
ભમરી ભટકી એળને, નિજ ગ્રહમાં લઇ જાય;
પછી કરે પોતા સમી, એ મહા કૃત્ય મનાય. ૩૫૪
એ રીતે ઉપદેશ દઇ, શિષ્યને સૃષ્ટી માંય;
તારી આપે તુરતતો, એ ગુણિ ગુરૂ ગણાય. ૩૫૫

દેવ લાંચિયા છે?

દોહરા.

દેવ નથી કાંઇ લાંચિયા, કરે લાંચ લઈ કામ;
જો દેવો દમડા ગ્રહે, તો તારિ જાય તમામ. ૩૫૬
એકાદશિ કે અષ્ટમી, કરો ભલે શિવરાત;
મલ ટળે નહિ મન તણો, ત્યાં સુધ નવ નીરાંત. ૩૫૭
પૈસા લઇ પ્રભુ જો દિયે, સહુને અક્ષર ધામ;
તો રાજા દઇ રોકડા, બેસત તેજ મુકામ. ૩૫૮
અધિપતિના એ અધિપતિ, અવનીપતી ગણાય;
લાભી થઇ લે લાંચતો, ક્રૂર કનીષ્ટ કથાય. ૩૫૯
જો ભેટે ભૂખે મરે, ભાવ સહીત ભગવાન;
તો આપત નહિ અવાનપાત, દુનિયાને અનદાન, ૩૬૦
દુષ્કાળે કઇકજ મરે, વિના અનાજ રિબાઇ;
તેને સ્વર્ગ શું સાંપડે, ત્યમ અપવાસે ભાઇ. ૩૬૧
ઉદર ચાખું અપવાસથી, થાય અજીરણ નાશ;
પણ તેથી નવ ધારશો, અંતર સ્વર્ગનિ આશ. ૩૬૨
કરશું પરઉપકારતો, કરશે મે'ર મહેશ;
નહિતર આપણુપર કદી, દયા ન ધારે લેશ. ૩૬૩
ધરશું દિન જનની દયા, વા'લથિ કરશું વા'ર;
રમાપતી રાજી થઇ, સુખ આપે સંસાર. ૩૬૪
કપટ ઝપટ ઉર રમિરહી, અવર ચપટની આશ;
પાપ પચાવ્યું પેટમાં, તો શું કરે અપવાસ. ૩૬૫
અપવાસે પાપો બળે, એ ન ન્યાયની રીત;
ખુાન ખલકે અપવાસથી, પ્રભુાન ન ખેંચે પ્રીત. ૩૬૬

ભુલાવ્યા બહુ બ્રાહ્મણે, મતી બનાવી મુંઢ;
સત્ય કથા સૂઝે નહીં, વે'મ હયે આરૂઢ. ૩૬૭
દ્રવ્ય પુત્રને મોક્ષ જો, એકાદશિથિ અપાય;
તો જગમાં જન કોઈ નહીં, દુખિયું નવ દેખાય. ૩૬૮
નિયમ નિયંતાનો જગે, જો શુભ કામો થાય;
દાન દયાને દીનતા, ધરતાં મોક્ષ પમાય. ૩૬૯

સ્વયંવર.

દોહરા.

સ્વયંવરેથી સૃષ્ટિમાં, ઉપજે અતિશય સૂખ;
વિના સ્વયંવર હીંદમાં, આજ સકળ છે દુઃખ. ૩૭૦
માલ ખરિદવો હોય તો, બીજાથી ન જવાય;
જો બીજો ખરિદી દિયે, મન માન્યો ન મનાય. ૩૭૧
અસલ હતો સહુ આર્યમાં, ખરે સ્વયંવર ચાલ;
યવન રાજના અમલથી, તજ્યો આપણે હાલ. ૩૭૨
ખરી મિત્રતા ખલકમાં, બાંધે હર્ષ અપાર;
નહિતર હીંદી લગ્નસમ, ખાસ્સા થાય ખુવાર. ૩૭૩
તપાસતાં શાસ્ત્રો સકળ, મળે દાખલા હાલ;
અસલ હતો આ દેશમાં, શુભ સ્વયંવર ચાલ. ૩૭૪
જુઓ જાનકી જનકની, સુતા[1] સ્વયંવરમાંય;
વરિ વરનિજ મન માનતો, કષ્ટ ન પામી કાંય. ૩૭૫
માબાપો પણ બાળને, વરાવતાં ધરિ વા'લ;
આનંદે અરજુનને, વરી સુભદ્રા હાલ. ૩૭૬
વિહવળ થઇ નળ થકિ વિમળ, દમયંતી દિલમાંય;
વરી સ્વયંવરથી સુખે, તજી દેવને ત્યાંય. ૩૭૭
દ્રૌપદ રાજાયે રૂડો, મંડપ માંડી ઘેર;
મછવેધનથી પાંડુને, સુતા દિધી શુભપેર. ૩૭૮
બીજાથી ન કરાય કદિ, સંસારી એ કામ;
પણ આજે બીજા કરે, તેથી દુખી તમામ. ૩૭૯
કજિયા થાય કુટુંબમાં, દંપતિ સે'તાં દુઃખ;
ભુંડે હાલે ભવ પુરા, કરે, ન પામે સૂખ. ૩૮૦

૧ દીકરી.

મન મળતાં આવે નહીં, અંતર થાય અભાવ;
કો' જોડું કયમ લઇ શકે, સંસારી શુભ લાવ. ૩૮૧
આંખો વીંચી આંધળાં, પરણાવે મા બાપ;
નબને ત્યારે નાન્નિર, આપે શ્રાપ અમાપ. ૩૮૨
ચાંદરણું સંસાર આ, ચાર દિવસનું ધાર;
એ પણ દુખમાં કા'ડ્યા, વિના સ્વયંવર હાલ. ૩૮૩
સોબતિ શોધ્યાની ખરે, જુવે છૂટ સંસાર;
મરજી માફક મહિ વિષે, વર્ત્તે સહુ નરનાર. ૩૮૪
જતાં વિદેશે ચારદિન, જુવે શુભ સંગાત;
જોડી જન્મનિ શોધતાં, જુવે ન એ ઉતપાત. ૩૮૫
વિના હર્ષ જોડું જગે, રે' એ મોટો રોળ;
પછિ નિપજે આ સમયસમ, પ્રજા સકળ નાઘરોળ. ૩૮૬
સેજે સુતાં દંપતી, દિલમાં હાલ જણાય;
ઉત્તર દક્ષિણ એતણાં, મોઢાં રહે સદાય. ૩૮૭
અભાવતા પર ભાવતે, ધરે લોકની લાજ;
પણ ભાંતર ભડકે બળે, એનો કશો ઇલાજ. ૩૮૮

વિચારીને કરવા વિષે.

દોહરા.

કરવું કામ વિચારિને, એથી લાભ અધીક;
વણસે નહિ વિશ્વે કદી, કામ, કહે જન ઠીક. ૩૮૯
કરતાં કાર્ય પ્રથમ થકી, કરવો ચિત્ત વિચાર;
નહિતર મળશે મહિ વિષે, ફટ દઇને ફિટકાર. ૩૯૦
વગર વિચાર્યું જે કરે, તે પાછળ પસ્તાય;
પાછું નવ સુધરી શકે, જ્યમ થુંક્યું ન ગળાય. ૩૯૧
કામ કર્યા આગળ કરો, વિચાર અંતર માંય;
પરીણામ શું આવશે, તો બગડે નવ કાંય. ૩૯૨
ઉતાવળથી જે કરે, કામ ન વાધે કાર;
ઉલટો અવનીમાં મળે, અપયશ અપરંપાર. ૩૯૩
કેવો વખત હું કોણ છું, શી મારી ગુંજાશ;
એમ વિચારી જે કરે, તો તને નહિ ત્રાસ. ૩ ૪
વગર વિચાર્યું કામ કરિ, કઇક થયા હેરાન;
લાજ ગુમાવી લોકમાં, અતિ પામ્યા અપમાન. ૩૯૫

વિદ્યા વિષે.

દોહરા.

વિદ્યા ધન વિશ્વે વડું, એથી અધિક ન કોય;
ધનિ કરતાં વિદ્વાનની, વિશ્વે ખ્યાતી હોય. ૩૯૬
ખર્ચે કરે ખુટે નહીં, ભાઇ ન માગે ભાગ;
રાય ચોર લુંટે નહિ, બાળી ન શકે આગ. ૩૯૭
એવું અમુલ્ય દ્રવ્ય એ, અવર ન એ સમ કાંય;
વિદ્યા વિણ મૂરખ બની, અવનીમાં અથડાય. ૩૯૮
સભાવિષે શોભે નહીં, નર કદિ વિદ્યા હીન;
લાખોની દોલત છતાં, ભણ્યાવિના નર દીન. ૩૯૯
વાપરતાં આ વિશ્વમાં, સહુધન ખુટી જાય;
વિદ્યા વાપરતાં વધે, એ અચરજ કે'વાય. ૪૦૦
અલંકાર અંગે ધર્યા, અમુલ્ય વસ્ત્ર અપાર,
શોભે નહીં સભાવિષે, વિદ્યા વિણ શણગાર. ૪૦૧
લક્ષ્મી ચપળ ગણાય છે, જાતાં જરી ન વાર;
વિશ્વે વિદ્યા ધન કદી, નવ ખુટે નિરધાર. ૪૦૨
માન મળે વિદ્યા થકી, રિદ્ધી સિદ્ધી સર્વ;
નમ નૃપાત વિદ્વાનને, તજિને તનનો ગર્વ. ૪૦૩
સભા વિષે વિદ્વાનને, સારૂં દે સનમાન;
મત નવ માગે મુર્ખનો, ગણે સકળ નાદાન. ૪૦૪
વિદ્યા દેવિ વિદેશમાં, મોટું અપાવે માન;
રાજદ્વારમાં એ થકી, સારૂં મળે સનમાન. ૪૦૫
વિદ્યા વિણ શોભે નહીં, તનનો ખાલી ટેક;
જ્યમ રાજાનું નામ ધરિ, ગામ ધરે નવ એક. ૪૦૬
રમત ગમત સહુ જાતની, બેજણ વિના ન થાય;
પુસ્તક વાંચી પંડિતો, રાજી હ્રદયે થાય. ૪૦૭
રસ વધુ રમત થકી પડે, વિદ્યામાં જન જાણ;
વિદ્યા વિણ વિશ્વે ગણો, જનને અતી અજાણ. ૪૦૮
માતા સમ પાલન કરે, સ્ત્રી સમ કરી સેવાય;
લાડ લડાવે તાત સમ, કલ્પ વૃક્ષ કે'વાય. ૪૦૯
ભાઇ સમી ભારતિ થઇ, આપે મદદ અપાર;

પારસ મણિથી પ્રીછજો, એનું મૂલ અપાર. ૪૧૦
લક્ષ્મી મળિ કદિ લક્ષધા, જો વિદ્યા નવ પાસ;
તો કૂડે કામે થશે, તુરત લક્ષ્મિનો નાશ. ૪૧૧
વિદ્યા વિણુ કદિ વિશ્વમાં, કોટ્યાધી પતિ હોય;
પણુ પશુ સમ એ પૃથ્વિમાં, નામ ન જાણે કોય. ૪૧૨

પત્રના અધિપતી.

દોહરા.

ગુજરાતી ભાષા વિષે, પત્ર તણા અધિરાજ;
ટીડ જેમ ઉભરાઇને, બા'ર નીકળ્યા આજ. ૪૧૩
અક્કલ એક બદામની, ન મળે નિજ વપુ માંય;
શક્તી નહીં લખાણની, અધિપતિ આજ ગણાય. ૪૧૪
વર્ષાઋતુમાં નીપજે, જ્યમ જંતુ જગ માંય;
એ રીતે અધિપતિ થયા, એ પિડ ક્યમ સે'વાય. ૪૧૫
વેશ ફાંકડો રાખિને, ફરે કરી બહુ ફેલ;
અવર ગણે વિદ્વાન પણ, ખરે ઘાંચીના બેલ. ૩૧૬
કાગળ લખતાં નાવડે, વળી વાક્ય રચનાય;
જાણે નહિ પણ મનવિષે, અભીમાન નવ માય. ૪૧૭
ભીખારી પેઠે ભમે, ચાટે અવરની એઠ;
ભલું કરે શું દેશનું, વિશ્વ વિષે એ વેઠ. ૪૧૮
શું મારૂં કર્ત્તવ્ય છે, એ વિચાર નહિ ઉર;
ફેલી થાય ફજેત પછિ, ભૂમીમાં ભરપૂર. ૪૧૯
લિંબોળિ જેવું લઘુ વદન, મદ ન માય મનમાંય;
તદન બેવકુફ હોય પણ, અધિપતિ આજ ગણાય. ૪૨૦
દબાવિ દેશી રાજ્યને, કે કરિ વડાં વખાણ;
ખુશામત ખલકે કરી, માને સુખ અજાણ. ૪૨૧
મા, બા, ભૂપા, શીખિને, છોડી હોય નિશાળ;
જાણે નહિ જરિ જોડણી, એવા અધિપતિ હાલ. ૪૨૨
આંખ વિંચીને કાંકરો, કદિ મારે જન કોય;
પડે જઈ અધિપતિ શિરે, અવર શીર નવ હોય. ૪૨૩
જાહેર લેખકનો જગે, ધર્મ ન જાણે લેશ;
દેશ હીત દિલ નવ લહે, ધરે ખુશામત વેશ. ૪૨૪

હિંદતણી પડતી વિષે, આવા અધિપતિ હાલ;
નિપજ્યા ત્યારે કયમ રહે, હિંદિ રાજશિર તાજ. ૪૨૫
ધંધો જ્યારે નવ મળે, ત્યારે ધારે ધંધ;
દોરે આખા દેશને, આજ અધીપતિ અંધ. ૪૨૬
કો રાખે નહિ ચાકરી, વળિ મજૂરિ નવ થાય;
ત્યારે અધિપતિ પત્રના, જરૂર બનવા જાય. ૪૨૭
ઉત્તમ [1]કૃષિ મધ્યમ ગણો, વિશ્વ વિષે વ્યાપાર;
[2]નષ્ટ ચાકરી નાવડે, અધિપતિ થાવા ધાર. ૪૨૮
દેશહીત દિલ નવ ચહે, લહે ન સાચી વાત;
ખુશામત ખલકે કરે, એ અધિપતિ શિર લાત. ૪૨૯

સંપ વિષે.

દોહરા.

જંપ જગે નહિ સંપ વિણ, મળે મનુષને જાણ;
સંપે શોભે સકળ જન, વિના સંપ અતિ હાણ. ૪૩૦
જેના ઘરમાં સંપ નહિ, તે ઘર માર્યું જાય;
જાય આબરૂ જગતમાં, ફજેત ફોકટ થાય. ૪૩૧
સંસારીને સંપ વિણ, ચાલે નહિં જરાય;
વિના સંપ વિશ્વે વરી, ખચિત ખાસડાં ખાય. ૪૩૨
સંપવિના સંસારમાં, મળે નહીં જરિ માન;
જુવો સંપ વિણ સૃષ્ટિમાં, લડી મરે છે શ્વાન. ૪૩૩
પુરાણિ પાકો હોય પણ, ન ધરે સંપ લગાર;
માન ઘટે જનમાં જરૂર, ખાસ્સો થાય ખુવાર. ૪૩૪
વિના સંપ આદર નથી, લાજ લક્ષ્મિનો નાશ;
એકલ થઇ રે' સંપવિણ, પળમાં થાય વિનાશ. ૪૩૫
સંપ વિનાનો એક નર, પડ્યો ઉંડા જળમાંય;
કહો દયા ધરિ એહને, કોણ કા'ડવા જાય. ૪૩૬
જુઓ હિંદનું હાલમાં, વળિયું સત્યાનાશ;
સંપ વિના લડિ સકળ નૃપ, કર્યો રાજનો નાશ. ૪૩૭
ભાઇએ ભાઇ લડી મરે, દયા ધરે નહિ લેશ;
અરસ પરસ શિર છેદવા, દિલમાં ધારે દ્વેશ. ૪૩૮

1 ખેતી. 2 નીચી.

સંપવિના ગેળાતણું, પાણી શોસાઇ જાય;
ત્યમ આવરદા સંપવિણ, જરૂર ઓછી થાય. ૪૩૯
શોભે નહિ વિણ સંપ કદિ, હોય વડો શુરવીર;
રણમાં રઝળીને મરે, પળી ન પામે નીર. ૪૪૦
સંપ વિના સૃષ્ટિ વિષે, કારજ કશું ન થાય;
બે હાથે તાળી પડે, એક થકી ન પડાય. ૪૪૧
રાવણ સમ રાજા મુવો, જો નવ સાધ્યો સંપ;
કૌરવ કુળ વિણ સંપથી, જરા ન પામ્યું જંપ. ૪૪૨
દેવ સમા પણ સંપવિણ. દિલમાં દુખિયા થાય;
ઘરમાં બે ગોરી લડે, [1]મહેશ મન મુંઝાય. ૪૪૩
સંપ સમું સુખ છે નહીં, અડતું સૃષ્ટિ માંય;
દેવ લોકથી દશગણું, ઉત્તમ એજ મનાય. ૪૪૪
ઘરમાં સંપ રૂડો દિસે, નારિ પુત્ર શુભ હોય;
તો પછિ સ્વર્ગની સૃષ્ટિમાં, કરે ન ઇચ્છા કોય. ૪૪૫
જુઓ સંપથી જગતમાં, લઘુ પણ મોટા થાય;
મળી કીડિયો સર્પને, નિજ ઘર ઘસડી જાય. ૪૪૬
સંપે વસતાં સબળથી, નામ કદિ ન લેવાય;
ભાગે લાકડિ એકલી, ભારો નવ ભંગાય. ૪૪૭
સંપ સાથ સપતિ વસે, ખસે ન જરિયે દૂર;
માન સંપથી મનુષ્યને, જગમાં મળે જરૂર. ૪૪૮

નાતવરા વિષે.

દોહરા.

કરજ કરી કરતા વરા, ખરા મુરખ એ ખાસ;
એક રાતના વાળુમાં, કરે દ્રવ્યનો નાશ. ૪૪૯
કે'તાં કે' એ નાતનો, અસલ અમારો ચાલ;
નવ કરિયે તો નાતમાં, રે' ન આબરૂ વાલ. ૪૫૦
ઘરમાં પાઇ ન હોય પણ, કરવો વરો ખચીત;
કાં ઘર, ખેતર, વેચિને, કે વ્યાજે લઇ વીત. ૪૫૧
જ્ઞાતીમાં શ્રીમંત સમ, ગરીબ ઘસડાઇ જાય;

1 શંકર.

દેખીને કરવું પડે, એ મોટો અન્યાય. ૪૫૨
ગજા ઉપર પગલું ભરે, એ નર મુરખ મનાય;
અવળા આવા ચાલથી, સહુજન મન મુંઝાય. ૪૫૩
ગજું ન હોય ગરીબનું, કે'વા બીજા જાય;
પણ દુખમાં પડવા પછી, કોઈ સહાય ન થાય. ૪૫૪
જોઇ દુઃખિ પછિ સહુ હસે, જે કે'નારા હોય;
સતી બળે ચે'માં પછી, જન બીજા જ્યમ જોય. ૪૫૫
વ્યાજ ભરીને વિશ્વમાં, રંક ભોગવે ભીડ;
જાણે નહિ બીજા જરી, દૂખે એને પીડ. ૪૫૬
માટે સંપત વિણ જગે, ભરો ન ડગલું એક;
વ્યાજે નાણું લઇ વરો, કરતાં ધરો વિવેક. ૪૫૭
ખાડામાં હડસેલવા, ધરિને હોંશ હરેક;
આવે, પણ નવ કા'ડવા, લલ્લુ આવે એક. ૪૫૮

સ્વસત્તા.

દોહરા.

જોર પારકું જગતમાં, કશું ન આવે કામ;
રણમાં જીત મળે નહીં, શુરનું લીધે નામ. ૪૫૯
જાતે જે નર કરિ શકે, તે ન અવરથી થાય;
આપ મુવા વિણ કોઇથી, સ્વર્ગે નહીં જવાય. ૪૬૦
નિજ સત્તાથી કઇક નર, પામ્યા છે પદ મા'ન;
જુઓ ધ્રુવ વનમાં જઇ, પામ્યો રાજ નિદાન. ૪૬૧
અવર તણી સત્તા આધક, તે શું આવે કામ;
કુળ ઉગારી નવ શકયો, રાવણ ધારી હામ. ૪૬૨
કે'વા આવે કઇક જન, કરવા નાવે શોર;
પરણાવી આપ્યા પછી, ઘર નવ ચલવે ગોર. ૪૬૩

પેહેલું દુઃખ તે પાછળ સુખ.

દોહરો.

શરૂઆતે શુભ માર્ગમાં, સંકડાશ બહુ હોય;
હીમતથી આગળ વધે, પો'ળો રસ્તો જોય. ૪૬૪
સ્વતંત્રતા શરૂઆતમાં, મેળવવી મુસ્કેલ;

પણ મળવા પછિ મહિવિષે, દે આનંદનિ રેલ. ૪૬૫
જૂના ચાલો તોડતાં, પ્રજા સામિ કદિ થાય;
પણ સમજ્યા પછિ પાછળે, સહુ તે ચાલ ચહાય. ૪૬૬
નવો ચલવવો ચાલ એ, ખરે પ્રથમ દુખદાઇ;
લ્યુથર ને ગેલીલિયો, પ્રથમ રહ્યા પીડાઇ. ૪૬૭
સુધરેલા દેશો વિષે, ચાલ્યા આવે ચાલ;
પ્રથમ સમજુને તોડતાં, છે મુસ્કેલી હાલ. ૪૬૮
આગળ દુખ ખમવાવિના, પાછળ ન મળે સુખ;
ધુંવો ખમી રાંધ્યા પછી, જમતાં ભાગે ભૂખ. ૪૬૯
વિદ્યા વેલ વધારતાં, પ્રથમ દુઃખ દેખાય;
મળે પ્રતીષ્ટા પાછળે, ત્યારે શાંતી થાય. ૪૭૦

શુરવીર વિષે.

દોહરા.

શુરવીર સૃષ્ટિ વિષે, સાચો એહ ગણાય;
દિનનાં દુખ દળવાતણી, ચીંતા બહુ ચિતમાંય. ૪૭૧
નબળાપર સબળા થવા, સકળ ચીતમાં ચા'ય;
પણ નબળાને મદદ દે, તે શુરવીર ગણાય. ૪૭૨
જુલમી બહુ જગમાં થયા, કાયર કીધા લોક;
પણ તે શૂર ગણાય ના, જિવતર તેનું ફોક. ૪૭૩
રાજા થઇ રૈયત પરે, કરે જુલમનું જોર;
શુરવિર તેને ના કહે, ખરેખરો કમજોર. ૪૭૪
ધરી ધીર આગળ ધસે, ભયનું જરી ન ભાન;
શત્રુને સંહારવા, તનમાં ઝાઝું તાન. ૪૭૫
[1]અસી ઉઠાવી કમરકસિ, ધસી ધીંગાણે ધાય;
ખસી હસાવે નહિ અરી, કશી ન બિક મનમાંય. ૪૭૬
અરી તણી આગળ ધરી, ખરી ધિરજની ઢાલ;
જરી ન પગ પાછો ભરે, ધરિ રણ મરવે માલ. ૪૭૭
પડકારે પળતો પ્રથમ, રઢ લઇને રણ માંય;
કેશરિયાં કુદી કરે, એ શુરવીર ગણાય. ૪૭૮

1 તલવાર.

ત્રાસે ના તનમાં જરી, ભાસે અરી અગણીત;
થાશે શું એવું કદી, વીમાસે નવ ચીત્ત. ૪૭૯
ભડકે ના [1]ભારૂ થઇ, ફડકે ના જોઇ ફોજ;
ધડકે શુરવિર તણું હૃદય, ધરે ન અરિનો ઓજ. ૪૮૦
દેખી દૂખી અવરને, અંતરમાં અકળાય;
જુલમગાર સામો જવા, ચિતમાં નિત્ય ચહાય. ૪૮૧
કરવા પર ઉપકાર જે, પ્રથમ પગ ધરી ધાય;
પ્રાણ જતાં જરિ નવ ડરે, એ શુરવીર ગણાય. ૪૮૨
કામ ક્રોધ ઉપર કરી, રીસ, મળવે જીત;
લાત લગાવે લોભને, ખલક્કે શુરો ખચીત. ૪૮૩
રહે મોખરે સૈન્યને, નાશી ન ખસે દૂર;
અરિને પીઠ ન દાખવે, એ છે સાચો શૂર. ૪૮૪
અબળાની વારે જવા, અંતરમાંહિ ઉમંગ;
હોંશે હણી નાંખે અરી, રણમાં રાખે રંગ. ૪૮૫

પ્રસ્તાવીક.

દોહરા.

નિજ નારી નાગી ભમે, દે ગુણિકાને દામ;
એવો હોય ઉડાઉ તો, જન કે' મુર્ખ તમામ. ૪૮૬
શાસ્ત્ર ભણ્યો વિણ ભેદ તો, સરે ન એકે અર્થ;
[2]અજા કંઠના આંચળો, [3]પય વિણ જેવા વ્યર્થ. ૪૮૭
સમજણ વિણ સંસારમાં, લા'વ નહિં લેવાય;
ખચ્ચરપર ચોખા ભર્યા, તણાય, પણ ન ખવાય. ૪૮૮
અનીતિથી અતિ આપદા, વધે વિશ્વમાં જાણ;
દૈત્યે કરી અનિતિ તો, કુળનો નિકળ્યો ઘાણ. ૪૮૯
બહુ બકવે બે આબરૂ, જગમાં જલદી થાય;
ખર પડકારે બોલતાં, ધબ ધઇ ધોકા ખાય. ૪૯૦
અતિ સહવાસે અવનિમાં, તરત અનાદર થાય;
ઘેર બેશિ રે' ધરધણી, [4]મહિલા મન મુંઝાય. ૪૯૧
સાથે વસતાં સર્વદા, થાય ત્રાસનો નાશ;
રાજાથી રૈયત ડરે, રાણી ધરે ન ત્રાસ. ૪૯૨

---

૧ બીકણ. ૨ બકરી. ૩ દુધ. ૪ સ્ત્રી.

અભિમાને અવનીપતી, નો, પણ કોપ કળાય;
શ્રીકૃષ્ણે શિશુપાળ શિર, છેદ્યું સભાની માંય. ૪૯૩
ગજા થકી વધતું વરે, તો ન ટકે પળવાર;
દિવાળું કાઢે દેવતો, બીજાનો શો ભાર. ૪૯૪
ઉદારનું વાંકુ વદે, તેનો કશો ઉપાય;
વરો કરે વિત વાપરી, ખારૂં મોળું કથાય. ૪૯૫
સાબાશી શુભ કામવિણ, જે નર લેવા જાય;
અપયશ મળે અવનિમાં, પછિ તે નર પસ્તાય. ૪૯૬
વેસ્યા પ્રીત ન પળ ટકે, પૈસા સાથ પળાય;
ઘાસ તણી જ્યમ તાપણી, પળમાં બુઝાઇ જાય. ૪૯૭
સુવાક્યથી આદર અતી, મળે સભામાં માન;
કાગ રાગ અનુરાગ નહિ, કોયલ શુકન સમાન. ૪૯૮
કોટિ પ્રકાર કર્યા છતાં, જાતિ સ્વભાવ ન જાય;
ગૌશાળામાં બાંધતાં, ખર ભુંકણુ ન તજાય. ૪૯૯
નબળો કદિ નવ કરિ શકે, સબળા જેવું કામ;
નેરણિથી લેવાયના, શિરના વાળ તમામ. ૫૦૦
મૂલ પ્રમાણે મહિ વિષે, કરે સકળ જન કામ;
બે આનાનો દાડિયો, ધરે ન રણમાં હામ. ૫૦૧
ટેક તજે ના મહત જન, લઘુથી ટેક તજાય;
શ્વાન ભસે [1]કરિવર પુંઠ, પણ ગજથી ન ભસાય. ૫૦૨
નિચજનની નીંદા થકી, નવ મોટા મુંઝાય;
[2]શશિ સામાં ભશિ શ્વાનરે, શશિથિ ન નાશિ જવાય. ૫૦૩
નિજ ગુણ ઉત્તમ મન ગણી, જે નર બહુ ફુલાય;
બળદ સમો બનવા જતાં, [3]મેડક જ્યમ મરિ જાય. ૫૦૪
પુરાણ વાંચે પંડિતો, વળી વેદિયા વેદ;
પણ તે મુર્ખ મનાય છે, જો નવ જાણે ભેદ. ૫૦૫
જતાં મુસાફરિમાં સકળ, લે ભાતું સંગાથ;
વિકટ મુસાફરિ સ્વર્ગની, પણ ન ભજે જગનાથ. ૫૦૬
કોઠીંબુ ને નીંબ ફળ, પાકે ધરે મિઠાશ;

---

૧ હાથી. ૨ ચંદ્રમા ૩ દેડકો.

પણ દુર્જન નિજ વૃદ્ધવયે, સુધર્યાની નવ આશ. ૫૦૭
ટેવ પડી છુટે નહીં, કરતાં કોટી ઉપાય;
દુર્જનને નીંદા તણી, ટેવ કદી નવ જાય. ૫૦૮
શુભ સ્થળમાં વિચર્યા થકી, દુર્જન સજન ન થાય;
શ્વાન કાચ ગ્રહ પેસતાં, ભસવા ચિતમાં ચા'ય. ૫૦૯
શુભ કરવું સહુથી વિકટ, મહિમાં સદા મનાય;
નાક કાપવું સે'લ પણ, નથડી ન ઘડાવાય. ૫૧૦
દુર્જનપર ઉપકાર તે, ઉલટું દુખ રૂપ થાય.
ક્ષાર ક્ષિતીમાં બિજધરે, મહેનત મિથ્યા જાય. ૫૧૧
ક્ષમાવિષે ઉત્તમ ગુણો, અવર ન એહ સમાન;
ક્ષિતિપર મળ મૂતર કરે, તેપણ દે કણ દાન. ૫૧૨
જ્યાં નિજ ઉદર ભરાયના, ત્યાં જનથી ન જવાય;
ખાખીને ગામે ખચિત, ધોબીથી ન વસાય. ૫૧૩
લોભી પાસે લક્ષ્મિ જ્યમ, શંઢ પાસ સતિ નાર;
વિવેક હિન પાસે વધે, વિદ્યા મળે ન સાર. ૫૧૪
કુળની રીત તજાયના, કરતાં કોટિ ઉપાય;
સિંહ ઉદરથી નીકળી, ગજશિર હણવા ચા'ય. ૫૧૫
બીજાપર આધાર કદિ, શૂરાથી ન રખાય.
અવર હણ્યું સિંહ નવ અડે, કુતરાને નવ કાંય. ૫૧૬
નાણું વચન ન કહિ શકે, તેથી ન નબળું મનાય;
ગુણિકા સમ સતિનારિથી, ભાંડ ન વેણ ભખાય. ૫૧૭
ઝેર સકળ દંષો તણું, છે ઉતરવું સે'લ;
પણ દુર્જન વિષ દિલ ચડ્યું, ઉતરવું મુશ્કેલ. ૫૧૮
નિજ દેશે ન ભરે ઉદર, તો પરદેશ પળાય;
કુવો બાપનો બહુ સરસ, પણ નવ ડુબિ મરાય. ૫૧૯
બહુ બકયે બા'દૂરમાં, જન કદિ નહિ ગણાય;
ઢોલ ઢબક વાગ્યા કરે, મૃદંગ સમ ન મનાય. ૫૨૦
ટેકી ટેક તજે નહીં, પળમાં પ્રાણ તજાય;
હરીશ્ચંદ્ર હેરાન પણ, ટેક ન તરછોડાય; ૫૨૧
નાનો નિજ લક્ષ્મી વધે, ત્યારે મન મકલાય;
ચોમાસે છલકે નદી, નિધિ નિર નવ છલકાય. ૫૨૨

જ્ઞાન વિના જ્ઞાની થઇ, સભા જીતવા ચા'ય;
ફંદ ધરી પાષાણ કહિ, નિધિ નિર નહિ તરાય. ૫૨૩
અદેખાઇ કરનાર નર, હાથે જાય હણાઇ;
જેમ જવાસો જળિ મરે, સુણિ વર્ષાનિ વધાઇ. ૫૨૪
દ્વેશી દ્વેશ તજે નહિં, કરિયે કોટિ ઉપાય;
ઉંદર જઇ પગમાં પડે, તોય બિલાડી ખાય. ૫૨૫
મોટા મનમાં નવ ધરે, નિજ ગુણ તણું ગુમાન;
પારથ રથ હાંકયો પ્રભૂ, ગણિ નિજ મિત્ર સમાન. ૫૨૬
મોટા સાથ બરાબરી, કર્યે ન મોટું થવાય;
ન બને સુવર્ણ સમગુંજા, ભર સાથે તોળાય. ૫૨૭
નિજ બાહુના બળ થકી, જગમાં જીત પમાય;
રણમાં લડવું હોયતો, બંધુ ન બોલાવાય. ૫૨૮
સ્વાર્થ વિના કો સૃષ્ટિમાં, કરે ન એકે કામ;
દેશે જાહેર ફંડમાં, નામ કારણે દામ. ૫૨૯
શરમાવે તો રકમવડિ, ફંડે ભરે ફુલાઇ;
દિન સુખ કારણ ના દિયે, પ્રીતે એકે પાઇ. ૫૩૦
ગાન તાનમાં માન ગણી, ભાન ભૂલે બેભાન;
સાન વગર સનમાન કરિ, દે ગુણિકાને દાન, ૫૩૧
હાલ કાળ બહુ શેઠિયા, રે' બનિ રંડીબાજ;
ભાઇ ભટકતા રાંડમાં, નિજ નારી કહિ [1]તાજ્ય. ૫૩૨
બચ્ચાંને બાળક વયે, જો સદગુણ શિખવાય;
[2]શાખા જ્યમ લઘુ વૃક્ષની, વાળે તેમ વળાય. ૫૩૩
સમજણ વિણ બોલ્યા થકી, હાથે હળવું થવાય;
ઢેં ઢફ વાગી પીંજારની, પિંજણ પએડા ખાય. ૫૩૪
ધાકડ ધાકડ શું કરો, ધાકડ ધબ પરખાય;
વેચે દામ લઇ સુતા, પછિ ઘર બેઠો ખાય. ૫૩૫
શાણો [3]સચીવ ન હોયતો, ખચીત થાય ખુવાર;
નાશ પામશે નૃપતીનું, રાજ, ન લાગે વાર. ૫૩૬
ઘર ફીટે ઘર ઘરૂણિનું, ઘરૂણિથી અદકું જોર;
ઉર અતી અંકાર ધરિ, તરૂણી તજે ન તોર. ૫૩૭

---

૧ તજવું. ૨ ડાળ ૩ પ્રધાન.

સંપતિ મળિ પણ શુભ ન થયું, પરોપકારી કામ;
નંદ સમા નૃપતી તણાં, રહેલ દાટયાં દામ ૫૩૮
મૂરખને મધમાખથી, નિજ સંચ્યું ન ખવાય;
મૂરખ હાય કરી મરે, મધ ભિલ લુંટી ખાય. ૫૩૯
સાન વગરનો સચિવને, કુભારજા ઘર નાર;
એ બેથી નવ ચાલશે, નિજ ધણિનો વ્યહવાર. ૫૪૦
મૂરખ મા બાપો બને, ભણે ન ભારતિ સૂત;
અખિલ વિષે અપ કિર્ત્તિ લે, ગણાય પૂત કપૂત. ૫૪૧
સો [1]સંતતિ નબળી થકી, સરસ એક જો હોય;
અમર રહે કુળ અવનિમાં, વદે ન વાંકુ કોય. ૫૪૨
સગાં સૃષ્ટિમાં સત્ય કો, પટ જાશે પરખાઇ;
ભીડ પડે ભાગે નહીં, ભણો એહને ભાઇ. ૫૪૩
ભાઇ તણું ભવમાં ભલું, કરવું એ નિજ કામ;
નહિતર ઔરંગઝેબ સમ, વિશ્વે નિમક હરામ. ૫૪૪
સારો દુષ્ટ ન થઇ શકે, કરિયે કોટિ ઉપાય;
ક્ષમાવંતને ખિજવતાં, કરે ન રીસ જરાય. ૫૪૫
ગુણિ અવગુણિ સાથે વસે, ગુણિને લાગે પાસ;
પુષ્પ સાથ રે' હીંગતો, ધરે પુષ્પ એ બાસ. ૫૪૬
બહુ બોલ્યાથી જગતમાં, લઘુપદ તુરત પમાય;
પ્યાના પેસે ઘર વિષે, રે' પઢ્ઢમ ઘર બા'ર. ૫૪૭
સત્તા નવ છાની રહે, સમય પડે પરખાય;
મછ વેધન વખતે તુરત, અરજુન ઉભો થાય. ૫૪૮
દયા ધર્મની ટેવ તે, કષ્ટ પડે ન કદાય;
દ્વિજ સુત માટે ધરિ દયા, લડવા અરજુન જાય. ૫૩૯
પ્રીતીની પારખ ખરી, દુઃખ સમયમાં થાય;
છતાં પ્રતિજ્ઞા કૃષ્ણજી, ચક્ર ધર્યું કરમાંય ૫૫૦
નિજ આશ્રીત ઉગારવા, મોટા ચાહે ચિત્ત;
અંગદને આશ્રય દિધો, પ્રભુએ ધારી પ્રીત. ૫૫૧
ખાધું જેનું નિમક તે, કદિ ન હરામ કરાય;
બાંધિ જતાં વૈરાટને, પાંડવ પાછળ ધાય. ૫૫૨

---

૧ છોકરાં.

ફાંદા માંહિ ફસાવવા, ધારે દુષ્ટ ઉપાય;
પ્રભુ રસ્તો દે પાંશરો, લેશ ન અડચણ થાય. ૫૫૩
શરાતન સિંહ સૂતનું, રાખ્યું રે’ ન છવાઇ;
અભિમન્યુ કોઠા વિષે, ગયો ધબાકે ધાઇ. ૫૫૪
માન્યું મન જે ઉપરે, ગમે તેવું તે હોય;
કુબજા હતી કરૂપ પણ, તજી ન કૃષ્ણે તોય. ૫૫૫
નસિબ વિના જશ નવ મળે, રખડિ મરે મર રાન;
હનુમંતે પર્વત ધર્યો, પણ નાહિ કૃષ્ણ સમાન. ૫૫૬
સત્યવાદિ જૂઠું ભણે, પછી વિમાસણ થાય;
નરો કુંજરો વા કહી, ધર્મ રાય પસ્તાય. ૫૫૭
આંટિ ન છૂટે અવનિમાં, ભલે પ્રાણ વહિ જાય.
રેશમની પડિ ગાંઠ તે, છોડી નવ છોડાય; ૫૫૮
એક સરસ ગુણ અવનિમાં, પામે માન મહાન;
હજાર અવગુણ હોય પણ, માન લિયે વિદ્વાન. ૫૫૯
અવનીમાં અંહકારથી, ખરી ખરાબી થાય;
રાવણ કૈરવ કૂળસમ, ગર્વે નાશ પમાય ૫૬૦
તન, ધન, જોબન, કુળ, અમલ, તણો ન ધર અંહકાર;
વાવાઝોટે વાદળાં, કે’ ખસતાં શીવાર? ૫૬૧
કપટ વિષે નિર્દોષને, કરે સૃષ્ટિપતિ સા’ય;
લાગ્યો લાખા ગ્રહવિષે, પણ પાંડુને ઉપાય ૫૬૨
શુભનું અશુભ ન કદિ બને, ભલે અરી મરિ જાય;
મુવા બળી કૈરવ બધા, પણ પાંડુ જશ થાય. ૫૬૩
એક પુરૂપથી લાભ મય, બે કામો ન કરાય;
નદિના મુખને મૂળતું, જળ સાથે ન પિવાય. ૫૬૪
આસ્તે આસ્તે વધિશકે, પળમાં ધ્રુવિ ન થવાય;
અવનીને આકાશ બે, ઉંડળામાં ન ઘલાય. ૫૬૫
ઉપદેશ અણ સમજુને, દેતા દેહ તજાય;
રાવણને ઉપદેશ દઇ, લાત વિભિષણ ખાય. ૫૬૬
રૂપ મળતું દેખાય પણ, હોય ગુણ નહિં કાંય;
સાકર સમ દેખાય પણ, પથ્થર કદિ ન ખવાય. ૫૬૭
સુમ ઘરમાં માયા ઘણી નાવે કોને કામ;

નિધિમાં નીર અથાગ પણ, પીવા ધરે ન હામ. ૫૬૮
મન શીતળ જે સ્થળ થશે, વસો ત્યાંજ વસાય;
બાવળને થડ બેવકુફ, વિણ, કોથી ન બેસાય. ૫૬૯
સહન કરવું મુસ્કેલ છે, નહિ બાળકના ખેલ;
વડું નામ ધારણ કરે, પડિ જઈ તાતે તેલ. ૫૭૦
સમજૂને સોષણ કર્યા, વિના ન અવર ઉપાય;
જ્યમ નિધિ [1]તરણી તાપથી, સામો સોષાઇ જાય. ૫૭૧
રેખડે નહિ રસ્તા વિષે, જશનાં ગાડાં જાણ;
માથાથી મોંઘો મળે, જગમાં જશ પરમાણ. ૫૭૨
માગ્યો મળે ન જશ જગે, મળે ન બધળિ બજાર;
કંજુસને જશને બદલ, પગમાંથી [2]પેજાર. ૫૭૩
મોટાની મોટાઇ કદિ, છાની રહે ન છેક;
ચોમાસે નહિં નિર ભળે, પણ ન તજે નિધિ ટેક. ૫૭૪
ગજ દંતૂશળ સિંહમુછ, ભુજંગમણિ નિધિ અંત;
મેળવવા મુસ્કેલ નહિ, ખરી ધરે જો ખંત. ૫૭૫
પણ નિજ કિર્તી પૃથ્વિમાં, [3]ઉદધિ સમ ઉછળેલ;
જોવી એ આનંદ પણ, નહિ બાળકના ખેલ. ૫૭૬
પ્રીતી નવ છાની રહે, સો કોશે સંતાય;
નિરખે [4]નભમાં સુર્ય ત્યાં, પદ્મ પ્રફુલિત થાય. ૫૭૭
નીચ મનુષ્યના શરિરમાં, શીંગ પુછ નવ કાંય;
બોલે બોલ કઠોર ત્યાં, તરત નીચ વરતાય. ૫૭૮
મીલનપણું મતિ હીનતા, મહત્તા ઉર અંકોર;
બકવા બળવાખોરપણું, એ જુવતીનું જોર. ૫૭૯
જે વસ્તૂ કદિ જગતમાં, પ્રાણ જતાં ન પમાય;
એનિ વાંછના ઉર ધરે, તો ખાસડાં ખવાય. ૫૮૦
પ્રીતી નવ રસ્તા વિષે, રઝળ્યા કરતી રોજ;
ઇછિયે શુભ જો અવરનું, તો આપણને મોજ. ૫૮૧
મિત્ર દુખે દુખિયો બને, તો પ્રિતિ વધતી જાય;
પાણી બળતું પેખિને, પય ઉભરાઇ પળાય. ૫૮૨
શરમ વગર સૃષ્ટિવિષે, મતિ હિન મનુષ્ય મનાય;

---

૧ સુર્ય. ૨ જોડા. ૩ સમુદ્ર. ૪ આકાશ.

રિસામણી પણ અટક્તાં, સઘ સમેટાઈ જાય. ૫૮૩
આશ્રય વિણ આ અવનિમાં, ગુણિયલ ગોથાં ખાય;
પંડિત ભણે પુરાણ પણ, પારણ એક ન થાય. ૫૮૪
વિદ્યા વિત નહિ ઉદરમાં, સભા જીતવા ચા'ય;
ગિરિ ધરિ રાખે નિજ કરે, તો કયમ નિધી તરાય. ૫૮૫
ઘરમાં હોય ન વિત કશું, કોટિનિ વાત કરાય;
નામ ધરે દરિયાવખાં, [1]ઉદક ન ઉર જરાય. ૫૮૬
જોર જરા નવ શરિરમાં, શુરવિર સામો ધાય;
[2]જંબુક [3]ગજ સામો જઇ, મુવો તેમ મરિ જાય. ૫૮૭
શ્રીમંતની બરોબરી, કરવા ગરીબ જાય;
છોટો મોટા સાથ જઇ, મરે ન, માંદો થાય. ૫૮૮
મોટા પણ સંકટ સમય, મનમાં બહુ મુંઝાય;
કાળ યવનથી નાશિને, ક્રશ્ન દ્વારિકાં જાય. ૫૮૯
શુભ સમયને માન છે, નહીં મનુષ્યને માન;
અર્જુનને કાબે લુંટયો, એ ધનુષ્ય એ બાણ. ૫૯૦
મોટાના આશ્રય થકી, પામે પાન અધીક;
વિશ્નુ સાથ વસ્યા થકી, શંખ મનાયો ઠીક. ૫૯૧
દેખા દેખી જે કરે, ખત્તા ખલકે ખાય;
ખાતાં શ્રીફળ ચિંચાણ સમ, કિરની ચાંચ ભરાય. ૫૯૨
મોટાની વચમાં જતાં, જો ન વિચાર કરાય;
જયમ ચીંચોડે શેરડી, પિલાય ત્યમ પીડાય. ૫૯૩
લોભે લક્ષણ લક્ષધા, પળમાં નાશી જાય;
મૃગ ગાયનના લોભથી, મૃત્યુ મૂખ પળાય. ૫૯૪
આજ્ઞાકિંન છાની રહે, અવર ધરે મરખાર;
દ્રોણ પાસ અર્જુન શિખ્યો, વિદ્યા લાગિ ન વાર. ૫૯૫
બાંધ્ય અજ્ઞાને નવ-નજે, એ મોટાની રીત;
ભીસ્મે આખર તન થતાં, કૌરવ પર ધરિ પ્રીત. ૫૯૬
ઇશ્વર નથિ નિપજાવતો, જાતી કર્મ ચંડાળ;
કર્મ કુડાં કરતા તુરત, હલકો ગણાય હાલ. ૫૯૭

---

૧ પાણી. ૨ શીયાળ. ૩ હાથી.

શુભ વૃત્તિ હોય સુકામમાં, જશ આપે પ્રભુ જાણ;
સાવીત્રીના સ્વામિના, રહ્યા ગયેલા પ્રાણ. ૫૯૮
કેફ કરે તે એ અકલ, જરૂર જગતમાં થાય;
યાદવ કુળ કેફે કરી, પ્રલય થયું પળ માંય. ૫૯૯
મોટા નિજ પણ નવ તજે, પડી જાય મર પ્રાણ;
સીંહ મરે પણ ઘાસને, અડે ન એ એંધાણ. ૬૦૦
કામ કેટલાં છે અગમ, ગમ ન પડે ગુણવાન;
અશ્વ કૂદકો નારિ ચિત, રહે ન તેનું જ્ઞાન. ૬૦૧
ત્રણ ચિજ નવ જાણી શકે, જોશી હોય સુજાણ;
મોંઘવારિ મેહુલો મરણ, એથી શાસ્ત્ર અજાણ. ૬૦૨
બુદ્ધી પોંચે પણ કદી, તર્ક કરે નહિ કાંય;
લાભ ખોઇ રખડ્યા કરે, બુદ્ધી બળે શું થાય. ૬૦૩
ગઇ લક્ષ્મી પાછી મળે, પળે સુકિર્તિ પમાય;
સત છોડયું મળવાતણે, અવનીમાં ન ઉપાય. ૬૦૪
નીચા સાથે નીકળી, પાછું ન સ્થળે જવાય;
નિધિતિર મછ સાથે મગર, આવે તો મરિ જાય ૬૦૫
કજાત જાત ન થઇ શકે, કરિયે કોટિ ઉપાય;
અંબાડી ધરતાં પિંડે, ખર [1]કરિવર ન ગણાય. ૬૦૬
નીચા સાથ વસ્યા થકી, શુદ્ધ હોય મર ચીત;
કાજળ કોટડિ સમ તુરત, લાગે ડાગ ખચીત. ૬૦૭
નારી હોય કુમારજા, વસવું શ્વસૂર ગામ;
એ જેવું દુખ અવર નહિ, દાઝયા ઉપર ડામ. ૬૦૮
સબળો શત્રુ મારવા, કૃષ્ણ વિચારે હાલ;
મારિ લાત મુચકંદને, કાળ યવનનો કાળ. ૬૦૯
સેવા કરેલિ જાયના, પડે જે સમે પીડ;
દ્રૈપતિને ચિર દઇ સરસ, કૃષ્ણે ભાગી ભીડ. ૬૧૦
ઇશ્વર બેલી સર્વનો, અળગો રે' ન જરાય;
હરિશ્ચંદ્રને સત્યથી, પુનઃ પ્રાપ્તિ સહુ થાય. ૬૧૧
વચને ગજશિર પરચડે, દુખી વચનથી થાય;
બાપ વહુને મા કહે, એથી ફેર જણાય. ૬૧૨

---

૧ હાથી.

છાનું રત્ન રહે નહિં, વિંટયું ચિંથરા માંય;
નળ બાહુક દમયંતિયે, તરત પીછાણ્યો ત્યાંય. ૬૧૩
બુદ્ધી વિણ બોલ્યા થકી, અતિ થાશે અપમાન;
શ્વાન ભસીને લાકડી. મુખપર ખાય નિદાન. ૬૧૪
એક સ્થાનકે ઉપજ્યથી, બને ન એક સ્વભાવ;
રાવણને વિભિષણ તણો, જુવો જગત દેખાવ. ૬૧૫
નામ ઉંચું ધારણ કરે, પદ ન મહાન પમાય;
નામ કપુર દે ગંધ હિંગ, કેમ કપુર કે'વાય. ૬૧૬
પડતીની કદિ પ્રથમથી, સુઝ પડે નવ કાંય;
જુવો રામ રાજા થવા, બદલે ગયા વનમાંય. ૬૧૭
નિચ પાસે હથિયારથી, ઉંચને દુઃખ અપાર;
કેકૈ પાસે વચન બે, એથી રામ ખુવાર. ૬૧૮
વનિતા વશ નાહોલિયો, એ સમ દુખ નવ કોઇ;
દશરથ દીલ દહન થયું, રામ વિયોગે રોઇ. ૬૧૯
તન સાથે નર ટેક જે, રાખે પામે માન;
સાચવ્યોં કર્ણે વિપ્રને, દઇ સુવર્ણનું દાન. ૬૨૦
ભુલાય નહિ ભવમાં કદી, ચડી જોનપર પ્રીત;
નળ દમયંતિ જુદાં થયાં, પણ નળમુખે ખચીત. ૬૨૧
એ બે વાનાં પ્રસરતાં, ક્ષણું ન લાગે વાર;
મંદવાડ મોટા તણો, નાનાનો વ્યભિચાર. ૬૨૨
પાળે પીતાતણું વચન, એ સુત સપુત મનાય;
ભિષ્મે પાળી પિતુ વચન, તજિ દિધું રાજ્ય સદાય ૬૨૩
આફત આવથી અધિક, વધે વિશ્વમાં માન;
પિડા સહે કુણ પૃથ્વીમાં [1]કોવિદ [2]કનક સમાન. ૬૨૪
સમજુને પીડા સકળ, નાગાને ન જરાય;
સાફ લુગડે ડાગ પણ, મેલે પડે ન કાંય. ૬૨૫
સારાં કામ વિષે કદી, નહિં વય વખત ગણાય;
જગદિશ જપવા જંગલે, લઘુ વયમાં ધ્રુવ જાય. ૬૨૬
નફ્ટ જન નિજ અંતરે, શરમ ધરે ન જરાય;
ભાંડ વચન દાસી ભણે, રાણીથી ન વદાય. ૬૨૭

---

૧ પંડીત. ૨ સોનું.

લડતાં દુશ્મન સાથપણ, નિયમ બા'ર ન જવાય;
સારાં જનથી સૃષ્ટિમાં, અઘટિત નવ ઉચરાય. ૬૨૮
શરમ સકળ ગુણથી સરસ, ગુણ જગમાંહિ ગણાય;
પણ જમતી નાતે ધરે, તો ભૂખ્યો ઘર જાય. ૬૨૯
સ્વચ્છ [1]સદન હસતું વદન, મદન જરી મનમાંય;
તદન શોક વસતો પરો, [2]રમા વસે જઇ ત્યાંય. ૬૩૦
ફીકર બધી સંસારની, જગત પતીને જાણ;
કીડીને કણ હસ્તિને, હોંશે દિયે હજાર. ૬૩૧
પડતી વખતે પરખિયે, પ્રસિદ્ધ જનનો પ્યાર;
સગાં સહોદર મિત્ર સ્ત્રી, તણી પરખ તે વાર. ૬૩૨
જો અમૃત વૃષ્ટી કરે, તો ન ફળે પાષાણ;
બ્રહ્મા ગુરૂ શત હોય પણ, મુર્ખ ન શીખે જ્ઞાન. ૬૩૩
સમયે સકળ સુહાયછે, વિણ વખતે ન જરાય;
[3]પાવસ પડે શિશિર રતે, તો માવઠું મનાય. ૬૩૪
સંગદોષ જગમાં સબળ, ગણેછ નર ગુણવાન;
ચોખા સાથે દાળ પડિ, ખિચડી બને નિદાન. ૬૩૫
લક્ષ્મી [4]ચપળાને ત્રિજી, ચંચળ ચતુરા ધાર;
જતાં વાર નવ લાગશે, હોય ધણી હુશિયાર. ૬૩૬
અણસમજુ આંખો વિંચી, ગણે ન દેખે કોય;
સાંસો નીજ શિકારથી, આંખ વિંચીને જોય. ૬૩૭
મોટા સાથ કુકર્મમાં, નાનો માર્યો જાય;
ઇંદ્ર સાથ [5]ઇંદુ જતાં, જ્યમ ક્ષય રોગી થાય. ૬૩૮
મન્દ મૂખપર લાજની, ધરી પ્રભૂએ મૂછ;
જો ન ધરેતો જગતમાં, પુંછ બરોબર મૂછ. ૬૩૯
દુષ્ટ દુષ્ટતા નવ તજે, કરિયે કોટિ ઉપાય;
અમૃત ધરિયે મૂળમાં, નીંબ ન મીઠો થાય. ૬૪૦
ગાંડી દુનિયાં હોય નહિ, સહુ ચીત એવું મનાય;
[6]સ્વાંગ (પણ) ધરે નાટક વિષે, નર, પણ નારિ કથાય.૬૪૧
સ્નેહ કુદરતી કો થકી, તજાય નહીં લગાર;
પુત્ર કરે કદિ અહિત અતિ, પિતા તજે નહિ પ્યાર;૬૪૨

૧ ઘર. ૨ લક્ષ્મી. ૩ વરસાદ. ૪ વીજળી. ૫ ચંદ્રમા. ૬ વેશ.

ન્યાયી જગે મનાય તે, જરા ધરે નહિ પક્ષ;
નોશરવાન આ દીલનું, જુઓ ન્યાયમાં લક્ષ. ૬૪૩
ઉંચું ચડવા આગળે, નીચું પ્રથમ જવાય;
જૂઓ ફુવારે જળચડે, ઉંચે, નિચેથી જાય. ૬૪૪
હલકાંને બોલાવતાં, લેશ ન નિકળે સાર;
કોડી ધોવે નીકળે, જન કચરો નિરધાર. ૬૪૫
શક્તિ ઉપર કરવા જતાં કામ, જગતમાં હાસ્ય;
ગજ હણવા જંબુક જતાં, ઉલટો થયો વિનાશ. ૬૪૬
જે શિષ સારો નવ બને, નબળો ગુરૂ નિરધાર;
લોહ સ્પર્શથિ ન હેમતો, પારસને ધીઃકાર. ૬૪૭
જબરાથી જગ જન ડરે, નબળાને દુખ થાય;
ખમે સબળનાં ખાસડાં, દેવ ન બળને ખાય. ૬૪૮
સકળ ઘાવ રૂઝાય છે, કરતાં સઘ ઉપાય;
કટારિ કટુ વચનો તણી, મે'નતથી ન રૂઝાય. ૬૪૯
બોલો બોલ વિચારિને, પસ્તાવો નવ થાય;
બોલેલું ખેંચાય ના, થુંકેલું ન ગળાય. ૬૫૦
અભિલાષા ધરિ માનની, લેવા દોડ્યો જાય;
મશ્કરિ થાશે મહિ વિષે, માન ન લેશ પમાય. ૬૫૧
તિરસ્કાર નિજ જ્ઞાતિનો, એ નવ ઘટિત ગણાય;
[1]ખગેશ પ્રભુ વાહન છતાં, જ્ઞાતિ વિરૂદ્ધ ન થાય. ૬૫૨
અવસર વિણ શોભે નહીં, ભલે સરસ લેખાય;
ગાવા બેસે મરણમાં, તો રિત ગાંડિ ગણાય. ૬૫૩
જે સમયે હાજર નહીં, ત્યાં જન કરે બડાઈ;
કાયર શૂરા થાય છે, વીત્યા પછી લડાઇ. ૬૫૪
જ્યાં જેનો ઉપયોગ નહિ, ત્યાં નવ પામે માન;
[2]કોવિદ વશિ [3]કાનન વિષે, નવ પામે સનમાંન. ૬૫૫
દુર્જન ઉપર કરિ દયા, કદી કરે ઉપકાર;
બેશક બદલો આપશે, ઉલટો કરી અપકાર. ૬૫૬
સંગત મોટાની સરસ, તેથી સૂખ પમાય;
ભાર ભીંત ઝીલી શકે, ટાટાથી ન ઝિલાય. ૬૫૭

૨ પંડિત. ૩ વન.

મન તૂટયા પછી કોઇદિને, સાજું કરિ ન શકાય;
તુટયું મોતિ અમુલ્ય તે, શેણે કરિ સંધાય. ૬૫૮
વિનય તણી વિદ્યા વડી, જગમાં જુઓ ગણાય;
જીભ વસે દાંતો વચે, પણ નવ અડચણ થાય. ૬૫૯
કૂર વચન કટુ વિષ થકી, અવનીમાં જન જાણ;
કૈકૈના ક્રુર વચનથી, તજ્યા દશરથે પ્રાણ. ૬૬૦
બોલેલું બાંકુ વચન, મુખમાં ફરિ ન નખાય;
તોપ હડાકો થુંકયું થુંક, પાછું ન મુખે ધલાય. ૬૬૧
નિજ પ્રજા સુખ કારણે, ખર્ચ કરે ન જરાય;
લક્ષ ખર્ચતાં સ્થળ બિજે, તે નૃપ મુર્ખ મનાય. ૬૬૨
સમજૂ જનના ચિત્તની, કોને વાત કથાય;
જેમ કુવાની છાંયડી, કૂવામાંય સમાય. ૬૬૩
સ્વાર્થ તણી દુનિયાં સગી, વિના સ્વાર્થ નહિ કોય;
વૃક્ષ વિષે પક્ષી વસે, પણ ફળ વિણ નવ હોય. ૬૬૪
અઘટિત શરમ નકામની, લાભ ન એથી થાય;
દોણી સંતાડી દિધે, છાશ મળે ન જરાય. ૬૬૫
કુળ ઉંચાની કામની, શરમ નવ ધરે ચીત;
લાજ ઓછિ લાખો ટકા, ખલકે થશે ખચીત. ૬૬૬
સંતોષી નૃપતી અને, અસંતોષિ દ્વિજ રાજ;
લાજ વાળિ ગુણિકા નરસ, કશું ન આવે કાજ. ૬૬૭
લગામ વિણ જોબન જગે, કરે ખરાબી જાણ;
રૂપિને ખિજવી યાદવે, કાઢ્યો કુળનો ઘાણ. ૬૬૮
ગહન ગતી ગોવીંદની, પડે નહીં ગમ કાંય;
મિથ્યા મનુષ્ય પ્રયત્ન છે, ધણિનું ધાર્યું થાય. ૬૬૯
આડિ રાતની અવનિમાં, જરી ન કરવી વાત;
રામ રાજ છોડી રણે, પળ્યા ઉઠી પરભાત. ૬૭૦
એક કશું ન કરી શકે, એમજ વદે અજાણ;
સીંહ અરણ્યમાં એકલો, લેછે પશુના પ્રાણ. ૬૭૧
મોભો મોટા જન તણો, નાનાથી જળવાય;
મોટો માહમા દેવનો, પૂજારાથી થાય; ૬૭૨
અણુસમજુ બહુ આથડી, ઠરે ઠામનો ઠામ;

જયમ ઘાંચીનો બેલ રે', ફરિને એજ મુકામ. ૬૭૩
બકવા પંડિત નવકરે, મુર્ખ કરે બકવાદ;
હેમહાર બોલે નહીં, ઝાંઝરનો ઝણકાર. ૬૭૪
નીચું નામ ધર્યા થકી, ગૂણ હીણ નવ હોય;
માળા નિરખી સુત્રરિના, ચકિત થાય સહુ કોય. ૬૭૫
ધીરજથી થાશે સકળ, ધારેલું શુભ કામ;
ઉતાવળાથી આથડી, મરશે મનુષ્ય તમામ. ૬૭૬
આગળથી અવની વિષે, પડતિ દશા પરખાય;
જુઓ નળ રમિ જૂગટું, અરણ્યમાં અથડાય. ૬૭૭
હોય કામ મુસ્કેલ પણ, ઉદ્યમથી ઝટ થાય;
બિલાડિથી ક્ષુધા વિના, શીકે નવ પો'ચાય. ૬૭૮
સ્વાર્થ તણાં સહુછે સગાં, વિના સ્વાર્થ નહિ કોય;
માત, તાત, સુત, ભ્રાત,સ્ત્રી, પ્રિતિ વિત વિણ નવ હોય. ૬૭૯
શક્તી વીણ સૃષ્ટી વિષે, ઉચું પદ ન પમાય;
ઉડે ગરૂડ આકાશમાં, કુકૅટથી ન ઉડાય. ૬૮૦
ખરા મિત્રનું પારખું, અવસર પડે જણાય;
સુદામાનિ દારિદ્રતા, ક્રશ્નવિના ન કપાય. ૬૮૧
સતવાદી છોડે નહીં, પ્રાણ જતાં નિજ ટેક;
હેતે હરિશ્ચંદ્રે જુઓ, સંકટ સહ્યાં અનેક. ૬૮૨
ધન મદ નવ જિરવી શકે, હોય ભલે ઉસ્તાદ;
કનક ધતૂરે નામ ધર્યું, પ્રાશે વધે પ્રમાદ. ૬૮૩
નથિ સાચી વગ વિશ્વમાં, જોતાં એમ જણાય;
[1]અર્ણવ અગસ્ત પી ગયા, કોથી થયું ન કાંય. ૬૮૪
અવર આશ અંતર ધરે, તે નર મુર્ખ મનાય;
બળદ માંસની લાલચે, શિયાળ જયમ અથડાય. ૬૮૫
મર્યાદા મોટા જનો, તજે ન કદી જનાય;
નિધિ છોડે મર્યાદતો, પૃથ્વિ પ્રલય થઇ જાય. ૬૮૬
નાનું જાણી નવગણો, સત્તાહીણ લગાર;
વીંછી ચટકો વિશ્વમાં, પડાવશે પોકાર. ૬૮૭

---

[1] સમુદ્ર.

એ મોટાનિ લડાઇમાં, નાનાનો જીવ જાય;
વિશ્વામિત્ર વસિષ્ટ લહિ, હરીશ્ચંદ્ર પીડાય. ૬૮૮
પ્રીતીનું પ્રાણી થકી, માપ કદી ન કરાય;
લાગે તો લેખું નહીં, તુટે ટાંક ન થાય. ૬૮૯
મતલબ વિણ મહિમાં કદી, ઉભો ન રાખે કોય;
મળે મતલબે ચૂરમાં, વિણ મતલબ નવ હોય. ૬૯૦
અંતર અવર ભલાતણી, ઇચ્છા હોય અધીક;
તો તે ભલું આપણું કરે, નહિતર કરે અડીક. ૬૯૧
રાજાનાં પણ કામ સહુ, ચાકરથી ન કરાય;
મુખમાં આપે કોળિયો, પણ તેથી ન ચવાય. ૬૯૨
વેવિશાળને લગ્નમાં, વચ્ચે ગોર નખાય;
પણ કજિયો ઘરમાં થતાં, પંચાને ન પુછાય. ૬૯૩
શુકન શુકન સહુકો વદે, તેમ ન કોથિ ચલાય;
અર્ભક જણ્યું અવયોગમાં, કાં કયમ પાછું નખાય? ૬૯૪
જગત નશિબ મુખથી કહે, પણ તે મુજબ ન થાય;
હાથ જોડી બેશી રહે, તો ખાલું ન ખવાય. ૬૯૫
જગત ચા'ય છે પુત્રને, પિડા ટાળવા માટ;
કુપાત્ર લહિ કજિયો કરે, ઉલટો ઉર ઉચાટ. ૬૯૬
રામનામ સમ અવનિમાં, અવર પવીત્ર ન નામ;
પણ વિવાહમાં વદનથી, રટાય નહિ કદિ રામ. ૬૯૭
શોભે સહુના સમયમાં, વિણ સમયે નહિ માન;
વૃદ્ધ વયે વરણાગિ નર, ધરે થાય નાદાન. ૬૯૮
અવનીમાં ઇન્સાફમાં, પક્ષપાત નવ થાય;
જુઓ સુધન્વા વીરને, ધર્યો કઢાની માંય. ૬૯૯
રૂણ શત્રુને રોગ એ, નાનાં ચિત નવ ધાર;
કાપ તેહને ઉગતાં, નહિતર દુખ દેનાર. ૭૦૦
છચ્છા રે' મનની મને, વણ ઇચ્છયું થઈ જાય;
આ અવનીમાં મનુષ્યનું, પાંકયું ન પૂરણ થાય. ૭૦૧
ધણિમાં હોય ન ઢંગતો, ત્રીયા ઉઘાડે અંગ;
ભમે ભટકતી ભૂતડી, ઉર જરિ નવ ઉછરંગ. ૭૦૨

ભલાઇ છાનિ રહે નહીં, કષ્ટ પડે ભર કાય;
ટંકણખાર આપે બળે, પણ લોહું સંધાય. ૭૦૩
નિર્લજ કામ નિચું કરે, છતાં જરિ ન શરમાય;
હુતાશનીમાં ખર ચડી, મૂરખ મન મલકાય. ૭૦૪
હોય ન તૈયારી કશી, કરવું મોટું કામ;
સંચ વિષે હોય આંગળી, વડાં કર્યાની હામ. ૭૦૫
જેમાં અક્કલ જેટલી, આપે તેટલિ શીખ;
ધોખો શું ધરવો પછી, પ્રાશન કરીને વીખ. ૭૦૬
ભલાઇ જો ધરિયે ઉરે, સામો ભલો જણાય;
સામો જન લુચ્ચાઇથી, આપ સમોવડ થાય. ૭૦૭
ઘર ફુટયા વિણ કોઇદી, નાશ ન કૂળનો થાય;
હાથો મળે કુવાડિમાં, વૃક્ષો વડાં કપાય. ૭૦૮
વ્યભિચારિ નર કાગ સમ, તૃપ્ત ન કોદી થાય;
સરિતા તટમાં વારિ શુભ, જળ ઘટ પીવા ચા'ય. ૭૦૯
ડોકી ડગમગ ડગમગે, શીથીળ થાય શરીર;
તો પણ ઉભો નાચતો, તૃષ્ણા નદિને તીર. ૭૧૦
પારસને પરસી થઇ, કાંચન મય તલવાર;
તોય ત્રણ ગુણ નવ તજે, માર ધાર આકાર. ૭૧૧

અર્પણ પત્રિકા.

પ્રિય મિત્ર ત્રંબકલાલ નથુભાઇ પારેખ.

મુ૦ પાટડી.

શાર્દુલ વિક્રિડિત છંદ.

પ્રીતી પૂર્ણ દિસે વશી મન વિષે, હીણી દશા હીંદની,
શી રીતે સુખિ થાય જાય દુખશે ઉત્પત્તી જ્ઞાનાર્કની;
આર્યાવૃત્ત તણોજ અભ્યુદય જે થાતાં અતિ આંતરે,
ભાર્યા ભારતની ન ભારતિ ભણી એ શલ્ય છે ભીંતરે. ૧
શામાની સ્થિતિ છેક છે દુખ ભરી એ જાણ્યું સતસંગથી,
અજ્ઞાની અબળા પરે અતિ દયા દર્શાવતા દીલથી;
વારંવાર વિવાદ એજ કરતા જ્યાં મિત્ર આવી મળે,
બાળા બોધ શિ રીતથી ચિત ગ્રહે ઉર્મી ઉરે ઉછળે. ૨
ચિત્તે છે સુવિચાર સાર સરવે જાણો સુધારા તણા,
પ્રીતીની રિત વીસરી જગતમાં જાતા યુવાનો ઘણા;
જાણો સ્નેહતણું સદૈવ રૂપશું એથી હું આનંદ છું,
બાળા બોધ તણો સુગ્રંથ અરપી મિત્રાઇમાં મગ્ન હું. ૩

હું છું.

તમારો મિત્ર.

લલ્લુભાઇ કાળીદાસ ઓઝા.

*बाळा सदुपदेश बत्रीशी.

વાંચનાર, બેનોને.

સોરઠો.

વા'લી બેની વાત, વિવેકની કહું શ્રવણ ધર;
હણ જડ મતિને લાત, સદવિદ્યાતણું ચાખસુખ.
હિંદ તણો ઉત્કર્ષ, ધારી હર્ષ તું ધર હૃદય;
કરિ સદવિદ્યા સ્પર્શ, આર્યા આર્યોદય તું કર.

---

*આ પુસ્તક સરકારી કેલવણી ખાતાએ ઇનામ માટે મંજુર કર્યું છે.

No. 3139 of 1896/97.

Poona Office of the Director
of Public Instruction.
19th August 1896.

To,

Mr. Lallubhai Kalidas Oza.
Bombay.

With reference to...................................
and that the Curator Government Central Book Depot Bombay has this day been requested to enter the Gujrati Book called " Bala Sadupadesh " Batrishi in the list of books sanctioned for prizes..................

I have the honour to be
Sir,
Your most obedient servant.
K. M. CHATFIELD.
Director of Public Instruction.

ઇશ્વર પ્રાર્થના.

ગરબી ૧

" હાંરે તમે નંદજી ગોકુળ સાંચર્યારે." એ રાગ.

પ્રભુ પદ સેવો એની પ્રીતથીરે, એ છે નોધારા આધાર જો;
સાહ્ય કરે સેવક ગણીને સદારે, જેના ગૂણ તણો નહીં પારજો. પ્રભુ ટેક ૧
કૂડ કપટથી દુર રહેવું સદારે, તજવી મૂખથી જૂઠી વાત જો.
આબરૂ એ થકી વધશે અતીરે, કરશે મે'ર જગતનો તાતજો. પ્રભુ ૨
આ સંસાર અસારજ જાણવોરે, તેમાં સાર હરીનું નામ જો;
જાણો જગમાં બીજું પ્રભુવિનારે, ઠરવાનું નથી નિશ્ચળ ઠામ જો. પ્રભુ ૩
સઘળે સૃષ્ટીમાં વ્યાપી રહ્યોરે, જેની શક્તી તણો નહિ પાર જો;
એવા અવનિપતિ ઉદારનેરે, પ્રીતે ભજવો વારંવાર જો પ્રભુ ૪
ભૂતળમાં જેની શકતી તણોરે, વર્ણવતાં પામે નહિ પાર જો;
પર્વત પાણી નજરે પેખતાંરે, મૂખથી થાય વખાણ અપાર જો. પ્રભુ ૫
અદભૂત શક્તી જેણે વાપરીરે, જગ રચનામાં ઠારે ઠાર જો;
જિવ જંતુ પેદા કીધાં જગેરે, જેનો ગણતાં નાવે પાર જો. પ્રભુ ૬
મોટા પર્વત નજરે પેખતાંરે, ધારણ કદી રહે નહિ ધીર જો;
શી રીતે બનિયા તે તે સ્થળેરે, તેનો કર્ત્તા કુણ મહાવીર જો. પ્રભુ ૭
એવો થાય ઉચ્ચારજ મૂખથીરે, જગ કરતાનાં નિરખી કામ જો;
જે વિણ ખાલી નાહ જગમાં જગારે, ભજવું હરનિશ તનું નામ જો. પ્રભુ ૮
જનમ થતાં પહેલાં સહુ જીવનીરે, જઠરાથી લીધી સંભાળ જો;
પોષણ થાવા પાછું પીંડનુંરે, તાજું દૂધ કર્યું તૈયાર જો. પ્રભુ ૯
યાંત્રિક શક્તી વાપરિ સ્થૂલમાંરે,[1] હાલે ચાલે બોલે વાણ જો;
વળિ ધબ દઇને તે ધરણી ઢળેરે, જ્યારે છાંડે પંડથિ પ્રાણ જો. પ્રભુ ૧૦
વ્યોમ[2] વિષે શી શકતી વાપરીરે, તારા મંડળ કર્યું તૈયાર જો;
ગ્રહ ગગને ફરતા કીધા બધારે, ફરતાં ચુક ન થાય લગારજો. પ્રભુ ૧૧
એવી શક્તી વાપરનારનેરે, પ્રેમથકી કરવો પ્રણામજો;
સાચો સૃષ્ટિમાં તે છે સગોરે, લેવું હરનિશ તેનું નામ જો. પ્રભુ ૧૨
પ્રીતી કરવી પરમાત્મા પરેરે, જેથી દુઃખ દિલમાં નવ થાય જો;
સંકટ જાશે સર્વે શરિરનાંરે, મટશે જમના શિરથી માર જો. પ્રભુ ૧૩

---

૧ શરીર. ૨ આકાશ.

કાંઇ માર્યે ફળ મળશે નહિરે, કરશો કોટિ ભલે ઉપાય જો;
વિનતી લલ્લુની લક્ષે ધરીરે, ભજવો હરનિશ જગનો રાયજો. પ્રભુ ૧૪

કરતારની કુદરત.

ગરબી ૨

"અલબેલીરે અંબેમાત જોવાને જઇયે." એ રાગ.

સુણ સજની શાણી આજ, કુદરત કેવી છે,
એ છે પ્રભુ ગરીબ નિવાજ, મતિ એ દેવી છે. ટેક.
પ્રભુ રચનાનો પાર ન પામે, ગણતાં કો ગુણવાનરે;
તોપણ કંઇક ગણી દેખાડું, ધરજો તેપર ધ્યાન. કુદરત૦ ૧
બ્રહ્મ બની બ્રહ્માંડ સૃજાવ્યાં, અનંત કોટી આજરે;
તે બ્રહ્માંડની સહુ શક્તીનો, પ્રભુ શિરપર છે [1]તાજ. કુદરત૦ ૨
ગૃહમંડળ ગગને દીસે છે, શોભાનો નહિ પારરે;
તે પરમાત્મા પરમ પિતાનો, જશનો છે ભંડાર. કુદરત૦ ૩
ચંદ્ર ચકચકિત્ રહ્યા શોભતો, આપે આજ ઉજાશરે;
એ તો ઇશ્વરની શક્તીનો, પૂરણ કરે પ્રકાશ. કુદરત૦ ૪
તારા સારા શોભિ રહ્યાછે, તે ગણતાં ના ગણાયરે,
સકળ ગૃહે બ્રહ્માંડ રહ્યાંછે, એ અનુમાનજ થાય. કુદરત૦ ૫
કંઇક અસ્તને ઉદય થાય છે, કઇક એક સ્થળ રે'તારે;
ધુમકેતુ દોડી આવીને, ફરિ ફરિ દરશન દેતા. કુદરત૦ ૬
છોગાળો ને પૂછડીવાળો, ધૂમકેતુ કે'વાયરે;
જ્યારે ઉદય થાય આકાશે, ત્યારે અચરજ થાય. કુદરત૦ ૭
કઇક ખરે તારા તેપરથી, પડે પૃથ્વીની માંયરે;
કઇક અધરને અધર રહેછે, શક્તી કળાય ન કાંય. કુદરત૦ ૮
વળિ પર્વત પેખાય શશીમાં, એતો અચરજ સરખુંરે;
વધે ઘટે શશી[2] શુદ વદ તિથિમાં, નિરખી ચિતમાં હરખું. કુદરત૦ ૯
ઘણા વર્ષથી ત્યાંથી ચાલ્યું, છે, તારાનું તેજરે;
પણ હજી પૃથ્વીપર નથી પોંચ્યું, અજબ કુદરત એજ. કુદરત૦ ૧૦
હુકમ પ્રમાણે ભરે હાજરી, ગૃહ ગગને ગુણ વાળારે;
ચુક કરે નહિ ચેતી ચાલે, ટળે ન ત્યાંથી ટાળ્યા. કુદરત૦ ૧૧

---

૧ પૂછડીઆ તારો; ૨ ચંદ્રમાં;

સૂર્યતણી રચના રૂપાળી, રચી પિતા ગુણ વાળેરે;
પ્રકાશ રોજ પ્રભાતે આપે, તીમીર[1] સરવે ટાળે. કુદરત૦ ૧૨
રચના જે અવનિમાં રચિછે, જોતાં અચરજ થાયરે;
કામ નિરખી કુદરતનાં ભારે, ઇશ્વર શક્તી કળાય. કુદરત૦ ૧૩
સાગર તરફ નજર કરતાં તો, વિવિધ કલ્પના થાયરે;
ભરતી ઓટ તણા નિયમો, નિરખી હૈયું હરખાય. કુદરત૦ ૧૪
સાગરની ગર્જના સુણીને, પ્રભુ મહિમા પરખાયરે;
જાણે જગકર્ત્તાના જગમાં, જશ એ રિતે જપાય. કુ૦ ૧૫
પર્વતમાં પણ પ્રભુની લીલા, સર્વ સ્થળે જણાયરે;
વૃક્ષો પ્રભુ ધ્વજદંડ ધર્યાછે, ઉપમા એવિ અપાય. કુ૦ ૧૬
પર્વતમાં ઝરણાં સમ ઝરતી, સરિતા[2] દીસે સારરે;
પ્રભુના યશનો પૃથ્વી માં આ, પ્રવાહ છે નિરધાર. કુ૦ ૧૭
જાત જાતનાં ઝાડ બનાવ્યાં; ઝાઝાં જોવા જેવાંરે;
જાણે ગૂણ પ્રભુના ગણેછે, ધરી મૂનીવ્રત એવાં. કુ૦ ૧૮
ગંભીર ઘણી ગુફાઓ ગિરિમાં, બહુ બહુ સ્થળે જણાયરે;
જાણે આ કરતાના જગમાં, જશ ભંડાર ભળાય. કુ૦ ૧૯
પ્રાણી ગણતાં પાર ન આવે, જાત અનેક જણાયરે;
તેના મૂખથી પણ પ્રભુજીની કિર્તી પૂર્ણ કળાય. કુ૦ ૨૦
શબ્દ ઉચારી કરે પ્રાર્થના, પ્રભુનીવાર હજારરે;
કઇ પક્ષીઓ માળે બેસી, તુંહી તુંહી કરે પુકાર. કુ૦ ૨૧
જન્મ થતાં પે'લાં જઠરાથી, સારી કરી સંભાળરે;
પ્રસવ થતાં માતાના સ્તનમાં, તાજું દુધ તૈયાર. કુ૦ ૨૨
જન્મથી જગમાં મરણ સૂધી, તુજ આશ્રય વિણ ઉગારોરે;
ગૂણ ગણે ગુણવંત પીતા તુજ, માની પાડ હજારો. કુ૦ ૨૩
ઋતુ તણી રચના રૂપાળી, મેઘતણું મંડાણરે;
શીત ઉષ્ણ વર્ષાઋતુનું, અમૂક કર્યું એંધાણ. કુ૦ ૨૪
મહિ મંડળમાં મહાન પિતાવિણ, અન્ય નથી આધારરે;
લલ્લુ વિનતી હૃદય ધરી, પ્રભુ, ભજવા વારંવાર. કુ૦ ૨૫

---

૧ અંધકાર. ૨ નદી.

માબાપની આજ્ઞા પાળવા વિષે.

ગરબી. ૩

"હારછો હારછો હારછોરે, તમે હરી હૈયાના હારછો." એ રાગ.

પાળવી પાળવી પાળવીરે, એની આજ્ઞા મા બાપની પાળવી.
દૂર મતી દૂર નિત્ય ટાળવીરે, એની આજ્ઞા માબાપની પાળવી. ટેક. ૧
ધ્યાન ધારી શીખ તેની સાંભળવી, એ પછી ઉરમાં ઉતારવીરે. એ૦ ૨
આડું ન થાવું એની આજ્ઞાથી, લેશ નહીં ઉરથી ઉથાપવીરે. એ૦ ૩
સોંપેલું કામ શુભ રીતે, બજાવવું, લેશ ન વાર લગાડવીરે. એ૦ ૪
આખા ઉમરનો આધાર એ પર, તે શીખ ઉરથી ન ટાળવીરે. એ૦ ૫
સારૂં થવાની શીખામણ સુણીને, ચિત્તમાં નિત્ય ચોંટાડવીરે. એ૦ ૬
કડવી શિક્ષા સદા માતા પિતાની, મીઠી મનેથી લગાડવીરે. એ૦ ૭
ઉલંઘવી નહીં આજ્ઞા એવણની, બા'દુર થઈને બજાવવીરે. એ૦ ૮
એથી અપાર માન મળશે મનુષ્યમાં, વીજયની માળ ઉર ધારવીરે. એ૦ ૯
માબાપ રાજી થાય તે રીતે, તે રીત ધ્યાનમાં ધારવીરે. એ૦ ૧૦
કડવું કથન કદી તેને ન કહેવું, સારી વાણી સંભળાવવીરે. એ૦ ૧૧
સામું ન વદવું વેણ નફટ થઇ, આધીન વૃતી ઉર આણવીરે. એ૦ ૧૨
માત પીતાના પવીત્ર ચરણમાં, તાબેદારી તો બજાવવીરે. એ૦ ૧૩
એવો નિયમ હરનીશ રાખીને, લલ્લુ વિનંતી ઉર ધારવીરે. એ૦ ૧૪

વિદ્યાના ફાયદા વિષે.

ગરબી. ૪

"અચકો મચકો કારેલી" એ રાગ. એક દોઢ જાસ્તી છે.

આ સાધન સુખનું વિદ્યા જાણો, જગમાં જનને મોટું બેન;
ભાવ સહીત વિદ્યા ભણવી. ટેક. ૧
વિદ્યા વિણ જનમાં માન મળે નહીં, વિદ્ય વિણ સુખ ખોટું બેન. ભાવ ૨
આ અંગ ઉમંગ હમેશ ધરીને, ભણતર ભાવે ભણવું બેન. ભાવ ૩
આ જીવિત સફળ કરો ભણતરથી, મેહેનતથી નવ ડરવું બેન. ભાવ ૪
સદગુણ સઘળા આવે વિદ્યાથી, દુરગુણ નાશી જાશે બેન. ભાવ ૫
અણ સમજણ મટશે અંગ થકી, સદગુણનો સૂર્ય પ્રકાશે બેન. ભાવ ૬
આ વિવેક અતિ વધશે વિદ્યાથી, હું પદ ટળશે ખોટી બેન. ભાવ ૭
આ સફળ થશે ભવ ભણતરથી, વળી કિર્તી વધશે મોટી બેન. ભાવ ૮

વિદ્યા ધન ગણવું સહુથી મોટું, જેનો નાશ ન થાશે બેન. ભાવ ૯
લુંટારાથી નવ જરિ લુંટાશે, ચોરથી નવ ચોરાશે બેન. ભાવ ૧૦
દંડાશે નહિ કદિ તે નૃપતિથી, ભાંડુ ભાગ ન માગે બેન. ભાવ ૧૧
[1]પાવક કે પાણીનો પૃથ્વીમાં, જેને સ્પર્શ ન લાગે બેન. ભાવ ૧૨
વિદ્યા [2]કોષ કદી નવ ખુટે. વાપરતાં અતી વધશે બેન. ભાવ ૧૩
આ વિદ્યા ખરો ખજાનો જાણો, તે કદીયે નવ ઘટશે બેન. ભાવ ૧૪
વિદ્યા વિણ જનતું વસુધામાં, જિવતર ફોગટ જાણો બેન. ભાવ ૧૫
આ અભણ ઉપર અવનીમાં બેની, વ્હાલ કદી નવ આણો બેન. ભાવ ૧૬
માત પીતા શત્રૂ સમ જાણો, ભાવથી જો ન ભણાવે બેન. ભાવ ૧૭
તો સંતતીને કદિયે સૃષ્ટીમાં, સૂખનો દિન નવ આવે બેન. ભાવ ૧૮
આ લાભ અધિક વિદ્યામાં લેખી, ભણતર ચિતમાં ધાલો બેન. ભાવ ૧૯
લલ્લુની વિનતી ચિત્તે ધારી, ચઢ નિશાળે ચાલો બેન. ભાવ ૨૦

જૂઠું ન બોલવા વિષે.

ગરબી ૫

" સુણજ્યો સજનોજીરે. " એ રાગ.

જૂઠાનો બેની જગમાંથી, વક્કર ઘટશે જાણોજી;
જૂઠાનો વિશ્વાસ કરે નહિ, જે જૂઠો કહેવાણો,
જૂઠું ન વદિયેજીરે. ૧
જૂઠામાં અવગૂણ છે ઝાઝા, તે નહિ ગણ્યા ગણાયજીરે;
જૂઠા બોલો જગમાં નિશ્ચય, દુખિયો અતિ દેખાય. જૂઠું ૨
એકવાર જન જૂઠું બોલે, તે તરણાને તોલજીરે;
તેનું નવ જન સાચું માને, જો કહે સાચો બોલ. જૂઠું ૩
નિત્ય નવાં નુકશાન થશે, જૂઠું બોલ્યાથી જાણોજીરે;
ખરેખરો ખુવાર થશે નર, જે જૂઠો કે'વાણો. જૂઠું ૪
અજાણતાં પણ જૂઠું ન વદવું, તેથી લાગે પાપજીરે;
નરકની ખાણે પડશે તેથી, શાસ્ત્ર વિષે છે છાપ. જૂઠું ૫
હરીશ્ચંદ્ર ભૂપાળ ભલાને, દુઃખ અતી ઉર આવ્યુંજીરે;
તોપણ જૂઠું કદી ન બોલ્યો, રાજપાટ ગૂમાવ્યું. જૂઠું ૬

---

૧ અગ્ની; ૨ ખજાનો.

તો તે અંતે અતિ સુખ પામ્યો, મળ્યું રાજને પાટજીરે;
સચ્ચાઇથી સ્વર્ગે સુખ પામ્યો, ટળ્યા બધા ઉચાટ. જૂઠું ૭
એ રીતે પૂર્વેના રાજા, સત્ય થકી સુખ પામ્યાજીરે;
જેના જશ આ જગમાં ઝાઝા, પુસ્તકમાં પંકાયા. જૂઠું ૮
પ્રીત ન રાખે કો જૂઠાપર, ખાર અતી ઉર આણેજીરે;
જૂઠાને જગનાં જન સરવે, પાપી પૂરો જાણે; જૂઠું ૯
જૂઠા જનને રાજા દંડે, જૂઠું બોલ્યા માટેજીરે.
પરમેશ્વર તેને મોકલશે, નિશ્ચય નર્કની વાટે. જૂઠું ૧૦
એ રીતે જૂઠું બોલ્યાથી, દુખ અતિશય દિલ થાશેજીરે;
ચોર ઠરે પરમેશ્વરનો, વળિ જશ જનમાંથી જાશે. જૂઠું ૧૧
એવા તો અવગુણ અધિક છે, જૂઠામાં જન જાણોજીરે;
લલ્લુની વિનતી ઉરધારો, સત્ય સદા ઉર આણો. જૂઠું ૧૨

ભણતરનો ઉપયોગ કરવા વિષે.

ગરબી ૬.

"માજી તું પાવાની પટરાણી, ભવાનીમા કાળકારે લોલ" એ રાગ
નથી જગમાં વિદ્યા સમ કાંઇ, વિચારો ચીતમાંરે લોલ;
સુખ સાધન સૃષ્ટિની માંહીં, જનોના હીતમાંરે લોલ. ૧
કરવો તેનો કયમ ઉપયોગ, બતાવું બેનીયોરે લોલ;
ધરજ્યો ધ્યાને ધારી ધીર, વીચારી વહેલીયોરે લોલ. ૨
ભણતર છે જગમાં સુખકાર, વિકાર ન ભાગીયેરે લોલ;
મળેછે મહિમાં માન અપાર, નજરથી ન્યાળીયેરે લોલ. ૩
સ્થાપો મંડળી માંહો માંય, સુધારા કારણેરે લોલ;
ભાષણ ભલાં કરો તે માંય, સદા સુખ કારણેરે લોલ. ૪
સરખી સાહેલીયો તમામ, આમ ભેગી કરીરે લોલ;
સુધારો સ્થીતી તેની આજ, હામ હૈયે ધરીરે લોલ ૫
ભામા જે ભણતી નવ હોય, તેને સમજાવવીરે લોલ;
ભણાવી તેને ભાવે બેન, સદા સુધારવીરે લોલ. ૬
પુસ્તક લખવામાં બહુ માન, ધરી તે ધ્યાનમાંરે લોલ.
મહેનત કરો તમે મહિ માંય, અતી સુખ એહમાંરે લોલ; ૭
નામ અમર રહેશે જગમાંય, થશે કીરતી ખરીરે લોલ;

હાલત ટાળી નઠારી હાલ કરો તે પાંશરીરે લોલ. ૮
દેશી બેન તમે આ વાર, સાર ઉરમાં ગણીરે લોલ;
પુસ્તક લખવા ધારો પ્રેમ, ભલું ભાવે ભણીરે લોલ. ૯
નીરખો દેશી સ્ત્રીનાં કામ, કરેલાં આગળેરે લોલ;
નાશ કદી તેનો નવ થાય, ભણો જે ભૂતળેરે લોલ. ૧૦
હૈયે તમે વિચારો હાલ, બનેલા દાખલારે લોલ;
"ટુંકી કહાણી" તણી જે વાત, બનાવી એકલાંએ લોલ. ૧૧
ભાષાંતર પરભાષાનુંજ, બનાવ્યું બહુ ભણીરે લોલ;
બજાવી દેશની સેવા આજ, માન સાથે ખરીરે લોલ. ૧૨
અમર રહ્યું દેશી જનમાં નામ, માન સાથે ખરેરે લોલ;
કીધોછે અપાર આ ઉપકાર, ખરે નહિં વીસરેરે લોલ. ૧૩
એવી બાહદૂર બનજ્યો બેન, સમ્પ સધારવારે લોલ;
વચન આ લલ્લુનાં નિત્ય બેન, હૃદયમાં ધારવારે લોલ. ૧૪

વેહેમ તજવા વિષે.

ગરબી. ૭

"લાલ પીયારીનો સાયબોરે." એ રાગ.

વહેમ તજોને વહેલાં વ્હાલથીરે, જાણી સઘળું તુતેતુત હો બેન;
વહેમ તજોને વહેલાં વ્હાલથીરે. ટેક ૧
એમાંનું એકે સાચું નથીરે, જાણો જૂઠું જગમાં ભૂતહો બેન. વહેમ ૨
ભૂત નથી સાચાં ભૂમંડળેરે, સરજાવ્યાં નથિ સરજનહાર હો બેન. વહેમ ૩
જેને ભાન નહીં નિજ દેહનુંરે, તેને ભૂત ગણે સંસાર હો બેન. વહેમ ૪
એવિણ બીજું ભૂત નથી જગેરે, ભ્રમના જાણો ભૂત સમાનહો બેન. વહેમ ૫
ભ્રમના ભાગેછે વિદ્યા વડેરે, જ્યારે આવે અંતર જ્ઞાન હો બેન વહેમ ૬
મંત્રો ખોટા મહિમાં માનજ્યોરે, એથી લાભ જરા નવ થાય હો બેન. વ૦ ૭
ધૂતારાએ ધૂતી ખાવા જગેરે, શોધી કાઢ્યા છે ઉપાય હો બેન; વ૦ ૮
માંદુ પડેલું હોય મનુષ્યજેરે, તેને ઔષધથી સુખ થાય હો બેન. વ૦ ૯
મંત્રે સુખ ન થાય મનુષ્યનેરે, મંત્રે માંદું તો મરી જાય હો બેન વ૦ ૧૦
જોતિષ ખોટું જગમાં જાણજ્યોરે, ઠગને ઠગવાના ઉપાય હો બેન. વ૦ ૧૧
ગ્રહ ક્રમ ગગનેથી આવી નડેરે, જોતાં જૂઠું તેજ જણાય હો બેન વ૦ ૧૨
અનુમાને એકાદ ખરૂં પડેરે, તેને સાચું કેમ મનાય હો બેન; વ૦ ૧૩

તેના:પર વિશ્વાસ ન રાખવોરે, જાણો તેને જૂઠું સદાય હો બેન; વ૦ ૧૪
ચોટ નજર પણ જૂઠાં જાણવાંરે, તેમાં સાચ્યું નહિ લગાર હો બેન; વ૦ ૧૫
નિયમ નિયંતાનો એવો જગેરે, માંદુ મનુષ્ય પડે કોવાર હો બેન; વ૦ ૧૬
એને ઓષધ કરવું ચોંપથીરે, એ વિણ અન્ય નહિ ઉપાય હો બેન; વ૦ ૧૭
નજર પડે જેની મનુષો પરેરે, તેને વેર ન જીવે કોય હો બેન; વ૦ ૧૮
વ્હાલ થકી વીચારો અંતરેરે, નજરથી એવું કદી નવ થાય હો બેન;વ૦ ૧૯
માટે ચોટ નજર જૂઠ જાણજ્યોરે,સાચ્યું તેમાં નહીં જરાય હો બેન; વ૦ ૨૦
ટાઢું ખાવું નહિ શીળ સાતમેરે; તેથી રોગ શરિરમાં થાય હો બેન વહેમ ૨૧
આળોટે નવ શીતળા આગમાંરે, એતો ખોટી ગપ ગણાય હો બેન. વહેમ ૨૨
નિજ તન વ્હાલું સર્વ મનુષ્યનેરે, દાઝે દિલમાં ખુશિ નવ થાયહો બેન. વ૦ ૨૩
પતિ વશ નવ થાશે મંત્રો થકીરે,વિનયથી પતિ નિત્યે વશ થાય હો બેન. વ૦ ૨૪
એવા વહેમ અપાર અણીજ્ઞમાંરે, ખોટા ગણવા અંતર માંહ્ય હો બેન. વ૦ ૨૫
લલ્લુની વીનતી હૃદયે ધરીરે; સાચો ગણવો જગનો રાય હો બેન. વ૦ ૨૬

નીતીથી વર્તવા વિષે.

ગરબી ૮

" ઓરા આવો શિવ શંકર ભોળા " એ રાગ.

બેનો તમે નીતી પ્રીતે પાળો, અંગે થકી અવગુણ સહુ ટાળો;
તો નવ જુવો દહાડો દુખવાળો, બેનો ટેક ૧
નીતી થકી લાજ વધે જગમાં, મળે બહુ માન મહા જનમાં,
નીતી થકી દુખ ન આવે તનમાં. બેનો ૨
નીતી સમું સૂખ નથી કાંઇ, વિચારી જુવો નિજ ચિત માંહી;
શોભે ભલી નીતી વાળી બાઇ બેનો ૩
નીતી તણી સાડી અધિક શોભે, જોઇ જન મન અતિશે લોભે;
બીજું પટ એ સમું નહિ શોભે. બેનો ૪
આભૂષણ નીતી તણાં ધારો, કદી નહીં ઉરથી તે ઉતારો;
સફળ થશે તેથી આ જન્મારો. બેનો ૫
શોભે સહુ નીતી થકી નિત્યે, એથી જન માન દિયે પ્રિત્યે;
વીચારી જુવો બેની ચિત્તે. બેનો ૬
અનીતીથી લાજ બધે જાશે, જગે અતી ફટ ફટ તે થાશે;
પ્રભૂ તેના પર ખરો ખીજાશે. બેનો ૭

માટે નીતી પાળવી હિત ધારી, કદી નવ મૂકવી વીસારી;
હૈયે હરનિશ ગણવી પ્યારી. એનો ૮
પ્રભૂ રીઝે રાખ્યાથી નીતી, અથાગ ધરે જન પર પ્રીતી;
સ્થાપે જો હૃદયે સુનીતી. એનો ૯
એવા નીતીથી નિત્ય લાભ મળે, સંસારના તાપ તમામ ટળે;
વિનંતી જો લલ્લુની ચિતમાં ધરે. એનો ૧૦

સારી સોબત રાખવા વિષે.

ગરબી ૯

" જાણ્યું જાણ્યું હેત તમારૂં જાદવાજો " એ રાગ

સોબત સારી કરવી બેની સ્નેહથી જો,
તજવી તનથી હોય નઠારી હાલજો;
એથી સુખ અતીશય સૃષ્ટિમાં મળે જો,
સુજન અતીશે આણે તમપર વ્હાલજો; સોબત૦ ટેક ૧
પારસ સમ જાણો શુભ સંગત સૃષ્ટિમાં જો,
ટેક ન મૂકે પડે ગમે તે દુઃખ જો;
અડતાં લોહનાણું કાંચન સેંજે કરે જો,
ભાગી નાખે ભવ સઘળાની ભૂખજો; સોબત ૨
કિર્તી વધશે સારી સોબતથી અતી જો,
મળશે મહા જનમાં નિત્ય જનને માન જો;
શુભ સંગતથી કો કુડું બોલે નહિ જો,
કરશે નહ કો શુભ સંગે અપમાન જો. સોબત ૩
કુસંગત કરવી નહિ આ અવની વિષે જો,
જેથી જાશે જગમાં જનની લાજ જો;
ફુટ ફુટ કરશે જન સઘળાં કૂસંગથી જો,
દિલમાં થાશે દાના જનને દાઝ જો. સોબત ૪
કહેવત ઘરડાની આ જગમાં ઘણી જો,
"સંગ પ્રમાણે લાગે રંગ" નિજ અંગ જો;
કાળા સાથે ધોળો ધોરી જો ધરે જો,
રંગ ન લાગે પણ લાગે છે સંગ જો. સોબત ૫
એ કહેવતને અનુસરીને ચાલવું જો,
કુસંગને તજવો આણી ઉર ક્રોધ જો;

સજવો સંગ સરસ જનનો સૃષ્ટિ વિષે જો,
શુભ સંગતથી સારો મળે સુબોધ જો; સોબત ૬
સારી સોબતથી શુભ ગુણ સહુ આવશે જો,
નાશી જાશે અંગ થકી અવગુણ જો;
મમતા ખોટી મટી જાશે શુભ સંગતે જો,
એવા અધિક દિસે એમાં ગુણ જો; સોબત ૭
કલાલ ઘર જેવી કુસંગત જાણજો જો,
દુધ પીતાં પણ મદિરા સમું મનાય જો;
હોય વસા સોનું જન પણ હીણું પડે જો,
શુભ સંગતથી કુડું ન જગે કથાય જો. સોબત ૮
એવા લાભ અધિક છે સારી સંગતે જો,
ગ્રહણ કરો શુભ સંગત ગણિ ગુણવાન જો;
લલ્લુની વિનતી ધ્યાને ધરશો સદા જો,
તો તમપર રાજી રહેશે ભગવાન જો. સોબત ૯

ફટાણાં ન બોલવા વિષે.

ગરબી ૧૦

" મારા દાદાને આંગણ આંબલો " એ રાગ.

એની ફટાણાં ન બોલીયે, લાજ જગતમાં જાય જો;
હાલતાં નજરે હાંસું કરે, જાત નીચી ગણાય જો. એની ટેક ૧
તોલ તુરત કરે આપણો, બોલ સુણીને કાન જો;
લાજ જાશે એની લોકમાં, મળશે અતિઅપમાન જો. એ૦ ૨
ઉત્તમ વરણમાં આપણે, ભણવું નહિ ભુંડું વેણ જો;
પણ જે ભામારે ભુંડું ભણે, તેને ગણવી દુખ દેણજો. એ૦ ૩
કિર્ત્તીને કાળપ લાગશે, ઝાંખો જશ થઇ જાય જો;
કલંક લાગશે કૂળને, એવું વેણ વદાય જો એ૦ ૪
નારી જે નીચી જાતની, જેનું કૂળ હોય નીચ જો.
ભુંડું ભણે એવી ભામની, ભરી સભાની વીચ જો; એ૦ ૫
મરજાદ હીન થશે માનુની, ભુંડું મુખથી ભણનાર જો;
સોબત તેની કો કરશે નહિ, સૃષ્ટિમાં નર નાર જો. એ૦ ૬
તાતને માત જે નારનાં, પુરાં પાજી પેખાય જો;

એ મુખ થકી એવું ઉચરે, બીજીથી ન બોલાય જો. બે૦ ૭
કોળીનાળીની કોમમાં, નથી આપણે આજ જો;
તો કયમ ભૂરૂં મૂખે બોલીયે, લાગે બોલતાં લાજજો બે૦ ૮
આપણો ચાલ એવો નથી, જોતાં નક્કી જણાય જો;
સારા નઠારારે કામમાં, ભુંડું કદિ ન ભણાય જો. બે૦ ૯
તે ચાલ તોડી કયમ આપણે, એવા બોલ બોલાય જો.
તે છતાં જે બેની બોલશે, નીંદા જનમાંહી થાય જો; બે૦૧૦
ભાંડ ભવાયાની ભામની, એથી એવું બોલાય જો;
લાજ નહીં જેને લોકની, વદતાં તે ન શરમાય જો. બે૦૧૧
આપણે ઉત્તમ કૂળનાં, એથી એવું ન થાય જો;
મરવું ઉત્તમ એવું બોલતાં, મનમાં માનો સદાય જો. બે૦૧૨
અવગૂણ એવા અધીક છે, ગણતાં પામું ન પાર જો;
માટે ફટાણાંરે માનુની, વદિયે નહિ કોઇ વાર જો. બે૦૧૪
ટેક તમે જો એવી ધારશો, તો સુખ થાશે અપાર જો;
આશીષ લલ્લુ એવી વદે, નિત્ય સુખ આપે કરતારજો, બે૦૧૪

સંપીને ચાલવા વિષે.

ગરબો ૧૧

રાગ સીતાજીના મહિનાનો.

સુણો શીખ શાણી તમે એક, વિવેક ધરી અતી;
કરિયે નહિ કદિયે કલપાંત, રૂડી ધરીને મતી ૧
છે ન ફળ કંકાસમાં લેશ, બેની જગે જાણજ્યો;
માટે તજવો તેને હમેશ, એવી મતી આણજ્યો. ૨
વસવું વસુધામાં સંપી સદાય, કરવિ ન પીડા કોઇને;
ચોખ્ખું કરવું અંતર હરનીશ, કપટ બેની ધોઇને. ૩
સાસુ સસરાની સાથે હમેશ, સંપી બેની ચાલવું;
કૂડું તેને કથન કદી બેન, કોયે ન સંભળાવવું. ૪
સંપી રે'વું સદા તેની સાથ, પ્રીતી ધારીને અતી;
કરવી ચાકરી તેની સદાય, વીમળ ધરીને મતી. ૫
નણદી સાથે રાખો વધુ નેહ, ચાલી સદા સ્નેહથી;

૧ ધર.

કલેશ ટંટા કરો બધો દૂર, બેની નીજ ગેહથી[1] ૬
દેરાણી જેઠાણીપર ભાવ, ભલો નિત્ય રાખવો;
ટંટા તેની સાથેથી તમામ, બેની કાઢી નાખવો. ૭
પાડોશીપર રાખવી પ્રીત, હરનિશ બેની હોંશથી;
તેની સાથે સંપીને સદાય, રહેવું, ન કદી રોશથી. ૮
ટંટામાં નથી સાર લગાર, જાણો બેની જગતમાં;
એથી લાજ લોકમાં જાય, હલકાં થઇયે ખલકમાં. ૯
કેંવત ઘરડાની જે બેની હોય, તે કદી ના વીસારવી.
"વારી[1] ટંટાથી ખુટી જાય," ઘરતું તે ઉરધારવી. ૧૦
લાભ ટંટે નથી લવલેશ, એવું ઉર આણવું;
લાજ જાશે લોકોમાં વિશેષ, હરનિશ તે વીચારવું. ૧૧
નીચા કુળ તણી જે નાર, કજિયો વહાલો તેહને
જેને લાજ લોકોની ન હોય, કેવું શું બેની એહને. ૧૨
જેના ઘરમાં ટંટા હરનીશ, બેની આવીને વસ્યો;
તે પર પ્રભુ કરશે નહિ પ્રીત, જો સંપ આઘો ખસ્યો, ૧૩
કુસંપે અવગુણછે અધીક, લેશ ન ગુણ ભાળીયે;
લલ્લુ વિનંતી સુણીને કાન, ટંટાને દુર ટાળીયે. ૧૪

પારકી શેરીયે ગરબા ન ગાવા વિષે.

ગરબી ૧૨

" અંતકાળે સગું નહિ કોઇનું રે, એ રાગ.

બેન ગાવા જઇયે ન પર શેરીયે જો; એથી આબરૂ ઓછી થાય. બેન ટેક.
ગાય ગોરી મળી પરશેરીયેજો, ભુંડા મરદો જોવાને ભરાય. બેન ૧
થઇ નિર્લજ ન ફરિયે કુદદીજો, કરીયે નહિં મૂખ ઉચ્ચાર;
લાજ લાગે નહિ જેને લોકનીજો, તેનો ધીક સદા અવતાર. બેન ૨
બહુ વીધે બાળા ગવરાવતીજો, બીજી બાળા ઝીલીને ગાય;
મરદ ન્યાળે મોઢાં ઉભા રહીજો, ભલે જેઠ કે સસરો થાય. બેન ૩
ગાય ગોરી ગરબા શ્રંગારનાજો, જે છેક ઉઘાડા જણાય;
બાપ ભાઇ તે બેઠા સાંભળેજો, સુણી ગરબા ખુશી દિલ થાય. બેન ૪
માને માન મોટું ગાવા થકીજો, ગવરાવનારી વખણાય. બેન ૫

---

૧ પાની.

કરે હાસ્ય ઉભા મરદો મળીજો, ભલે જેઠ કે સસરો થાય. બેન ૬
લેશ લાજ નહીં ગાતાં ધરેજો, જાણે આવી ગુણિકાની જાત. બેન ૭
સાબાશી નથી ગાવા થકીજો, ગાનારી ગણાય કમ જાત. બેન ૮
નીચા કુળતણી નારી જે હશેજો, તે તો પરઘર ગાવા જાય. બેન ૯
ઉંચા કુળની હશે જે અંગનાજો, વાટ ઘાટે ગાતાં શરમાય. બેન ૧૦
ગાવું બંધ કરવે હું ખુશી નથીજો, નથી ગાવાની પાડતો નાય. બેન ૧૧
ઘેર બેઠાં ભલે સહુ ભામનીજો, ગુણવંતીઓ ગરબા ગાય. બેન ૧૨
એકાંતે ગાવું ખોટું નથીજો, જ્યાં મરદો એકે ન ભરાય. બેન ૧૩
ત્યાં સરવે સાહેલીયો સ્નેહથીજો, ગુણવંતીઓ ગરબા ગાય. બેન ૧૪
એથી ઓછી થશે નહિ આબરૂજો, મળે મહત જનોમાં માન. બેન ૧૫
સાબાશી તેથી ચોમેરથી જો મળશે, ન થશે અપમાન. બેન ૧૬
ગાવા જઇયે જ્યારે પરશેરીયેજો, ત્યારે આબરૂ ઓછી થાય. બેન ૧૭
માત તાતને બટ્ટો લાગશેજો, કુળમાંહી કલંક ગણાય. બેન ૧૮
પરશેરીયે બેની પ્રીતથીજો, ગાવા ગરબા ન લેવો લાગ. બેન ૧૯
લલ્લુ વીનતી ધારીને ધ્યાનમાંજો, પરશેરીમાં મેલવી આગ. બેન ૨૦

ક્રોધ ન કરવા વિષે.

ગરબી. ૧૩

"અચકો મચકો કારેલી" એ રાગ

શિખ શાણી માનો મારી બેન ક્રોધ કદાચિત કરશોમાં;
જે છે તમને હિતકારી બેન. ક્રોધ. ૧
સાસરીયાં મેણાં બોલે બેન, ક્રોધ૦ નણદી મર મોં મચકોડે બેન. ક્રોધ ૨
કજિયો ઘરમાં નવ કરિયે બેન, ક્રોધ૦ શાંતી ચિતમાંહીં ધરિયે બેન. ક્રોધ ૩
સાસૂ હરનિશ સંતાપે બેન, ક્રોધ૦ દુખ દુષ્ટ બનીને આપે બેન. ક્રોધ ૪
સાસરિયાનું દુખ સહિયે બેન, ક્રોધ૦ બીજાંને તે નવ કહિયે બેન. ક્રોધ ૫
પીયરમાં જ્યારે જઇયે બેન, ક્રોધ૦ એ દૂખની વાત ન કહિયે બેન. ક્રોધ ૬
કો ઘર શ્રીમંતનું દેખી બેન, ક્રોધ૦ દીન ઘર પોતાનું લેખી બેન. ક્રોધ ૭
બીજાના જોઇ શણગારો બેન, ક્રોધ૦ ઘરમાં ટંટો ન વધારો બેન. ક્રોધ ૮
ધાંધલ શણગારને સારૂ બેન, ક્રોધ૦ કરશો તો એજ નઠારૂં બેન. ક્રોધ ૯
પરણ્યા પતિને પજવો ના બેન, ક્રોધ૦ કજિયો કરીને લજવો ના બેન. ક્રોધ ૧૦
કમી કંથ કમાણી વાળો બેન, ક્રોધ૦ તોપણ નવ દેવો ટાળો બેન. ક્રોધ ૧૧

જે રળીને લાવે સ્વામી બેન, ક્રોધ૦ ભોગવવું શાંતી પામી બેન. ક્રોધ ૧૨
પણ ટંટો ન કોદી કરીયે બેન, ક્રોધ૦ શાણાં થઇ સુખમાં ફરીયે બેન. ક્રોધ ૧૩
જો હોય ન ઘરમાં સારૂં બેન, ક્રોધ૦ તોપણ ઘર ગણવું પ્યારૂં બેન. ક્રોધ ૧૪
કજિયો કરી કંથની સાથે બેન, ક્રોધ૦ છો દુષ્ટ વચન કહ્યું નાથે બેન. ક્રોધ ૧૫
સહુ દુખમાં શાતી રાખો બેન, ક્રોધ૦ ભુંડું મુખ વેણ નભાખો બેન ક્રોધ ૧૬
ઘર કજિયાથી ઘણી નારી બેન, ક્રોધ૦ બની કુવે પડે અવિચારી બેન. ક્રોધ ૧૭
કો જુવતી ઝેહરજ ખાતી બેન, ક્રોધ૦ ક્રોધેથી બનીને તાતી બેન. ક્રોધ ૧૮
એ દુષ્ટ કરમ નવ કરવું બેન, ક્રોધ૦ શાંતીનું વચન મન ધરવું બેન ક્રોધ ૧૯
કદિ આત્મઘાત નવ કરવી બેન, ક્રોધ૦ શાંતી શરીરે બહુ ધરવી બેન. ક્રોધ ૨૦
તો દુખ દુનિયાંનાં જાશે બેન, ક્રોધ૦ લલ્લુ કવિતા કરિ ગાશે બેન. ક્રોધ ૨૧

રસોઇ શીખવા વિષે.

ગરબી. ૧૪

"નહિ આપું હો નંદજીના લાલ રે, મહિડાં હરી મારાં રે" એ રાગ.

શીખ આપું હું શાણી બેન, ધ્યાને તે ધારો રે;
એકે વીસારશો નહિ વે'ણ, વાંચીને વિચારો રે. ૧
થશે સાર્થક આ સંસાર, સુણી શીખ મારી રે;
દેખશો નહિ દુખ કોઇ વાર, થશે હીતકારી રે. ૨
સ્નેહ ધારીને બેની શાણી, રસોઇ કરવાને રે;
શીખો અંતર ઉલટ આણી, ભાવે ભણવાને રે. ૩
ખરૂં ભણતર આ ભવમાંહીં, રામાને રૂડું રે;
ચુક તેમાં પડે જો કાંઇ, કથાય તે કુડું રે. ૪
ભાત ભાત તણાં પકવાન, ઉલટ ઉર આણી રે;
શીખો ધારી તે માંહી ધ્યાન, જગે જશ જાણી રે. ૫
પાકશાસ્ત્ર તણી સહુ રીત, અંતરમાં ઉતારો રે;
અજમાવો ધરીને પ્રીત, લીયો જશ સારો રે. ૬
રાજી થાશે કુટુંબીઓ રોજ, દેખી આવિ ડાહી રે;
બહુ વધશે બધે ભાર ઓજ, કહે ન કોઇ કાંઇ રે. ૭
જે વસ્તુ આવડતી ન હોય, પૂછો બીજીને રે;
ભલે પડે કડાકૂટ તોય, ન છોડો ખીજીને રે. ૮
ભલે ભગડે કદી બહુ વાર, ધરો ન કંટાળો રે;

મારે શીખવું એ નિરધાર, ઉલટ એમ ધારો રે. ૯
ધરો હોંશ એવી ઉરમાંહી, શીખો ઝટ શાણી રે;
જશ રે'શે જગે પથરાઇ, વદે ધન્ય વાણી રે. ૧૦
જે નારી ન તે કામ જાણે, ગણાશે ગાંડી રે;
વગોવાશે બધે ઉખાણે, દેવાશે દાંડી રે. ૧૧
આવડત વોણી કહી આમ, લોકો ધીઃકારે રે;
ફૂવડ તણું ઉપનામ, જગતમાં પ્રસારે રે. ૧૨
તેની માતા તણું પણ નામ, ગણાશે સાથે રે;
જેણે શીખવ્યું ના કાંઇ કામ, પુત્રીને હાથે રે. ૧૩
માટે એની રસોઇની રીત, બાળાપણે પ્રીતે રે;
ધારી તેમાં તમારૂં હીત, શીખો રૂડી રીતે રે. ૧૪
જો પુત્રી પોતાને હોય, શીખવવું તેને રે;
જેને દુખી કરે નહીં કોય, મળે માન એને રે. ૧૫
સાસરીયામાં સુખ પામે, અધીક જશ જામે રે;
વેદના સહુ તે વળી વામે, સુખી થાય કામે રે. ૧૬
અહોનીશ તે આવડત વાળી, ગણાશે ગોરી રે;
જેને આપદા આ ભવમાંહી, ન આવે ઓરી રે. ૧૭
સગાંવા'લાં કરે વખાણ, પાડોશી વખાણે રે;
ઘરે ગોરી છે ગુણની ખાણ, સાસરીયાં જાણે રે. ૧૮
તેની માનો સફળ અવતાર, બધે વખણાશે રે;
ગુણ ગાશે બધો સંસાર, સફળ ભવ થાશે રે. ૧૯
બેન શીખો ધારીને પ્યાર, રસોઇની રીતી રે;
જેથી ગુણ ગાશે વારવાર, લહુ ધરી પ્રીતી રે. ૨૦

સાસરે સંપીને રહેવા વિષે.

ગરબી ૧૫

"રામ લક્ષ્મણ વનમાં સીધાવતાં" એ રાગ.

સાસરે સારી રીતથી ચાલવું, એથી લાભ અધિક એની થાય;
સંકટ સહુ જાય, સંપી ચાલો સાસરે. ટેક. ૧
કજિયો કદિ કરવો નહીં કોઇશું, ચાલો સંપીને બેન સદાય;
જેથી સૂખ થાય. સંપી. ૨

સાસુને શાણી માતા સમી ગણો, એની આજ્ઞા માનો હરનીશ;
નમાવીને શીશ. સંપી. ૩
સાસુ સાચી માતા જાણો સાસરે, લાવો નહિ તેનાપર કદી રીસ;
રૂડે જગદીશ. સંપી. ૪
પ્રાતઃકાળમાં પ્રીતથી ઉઠવું, બોલવું આ રીતે સાસુ સાથ;
જોડીને બે હાથ. સંપી. ૫
આજ્ઞા આપો જે આપ ઉમંગથી, ચોંટાડી સ્નેહે ચીત્તની સાથ;
પ્રીતે પાળું માત. સંપી. ૬
સસરાનેતો બાપ સમો ગણો, ભુંડું ભણવું નહીં તેને વેંણ;
દીસે દુઃખ દેણ. સંપી. ૭
શાણી આજ્ઞા પાળો સસરા તણી, ઉથાપો માં તેનું કહ્યું કેંણ;
પ્રીતે પાળો વેણ. સંપી. ૮
નણદીને બેનો જેવી જાણવી, આણવી એનાપર અતી પ્રીત;
રાખો રૂડી રીત. સંપી. ૯
ભાઇ જેવા જાણો દેર જેઠને, રાજી રાખો તેને રૂડી રીત;
આજ્ઞા પાળી નિત્ય. સંપી. ૧૦
પરણ્યા પતિ સાથે ટંટો ન કીજીયે, ખીજીયે ન ધરી ઉર ખાર;
રહિયે ધારી પ્યાર. સંપી. ૧૧
આજ્ઞા એનીને નિત્યે અનુસરો, કરો જેમ કહે ભરથાર;
પૂરો ધારી પ્યાર. સંપી. ૧૨
સુખ આપો આજ્ઞા પાળી એહને, સાચું સ્વામીનું સગપણ સાર;
છે મોક્ષનું દ્વાર. સંપી. ૧૩
જેથી જગદીશ રૂડી રીતે રીઝશે, ખીજશે ન ધરી કદી ખાર;
સુખ આપે અપાર. સંપી. ૧૪
પર પુરૂષ સામું નવ પેખવું, લેખો ભરથાર વિણુ ભાઇ બાપ;
લેજો સતી છાપ. સંપી. ૧૫
પર પુરૂષની સામું પેખતાં, લાગે પાપ જગતમાં અમાપ;
એવી શાસ્ત્ર છાપ. સંપી. ૧૬
પાડોશી સાથે પ્રીતથી વરતવું, તેની સાથે વઢો ન કોવાર;
મળે ધીટકાર. સંપી. ૧૭

કોઇનું સારૂં દેખી શોક ના ધરો, ખોટો લોભ કરો ન લગાર;
એમાં નહીં સાર. સંપી. ૧૮
ગજા ઉપર ઘરેણું ઘડાવવા, ટંટો કરવો નહીં કોઇ વાર;
ઘરમાંહી લગાર. સંપી. ૧૯
દેવાની ખાડમાં ન ડુબાવવો, શણગાર માટે ભરથાર;
બેની કોઇ વાર. સંપી. ૨૦
ઘરની વાત બીજે જઇ ના કરો, ઠરો એથી અણસમજુ અપાર;
ધીકારે સંસાર. સંપી. ૨૧
પેટ મોટું રાખો પ્યારી બેનીયો, રૂડી કે ભુંડી બેન લગાર;
ન કો' વાત બા'ર. સંપી. ૨૨
સંતોષી બની સ્વામી સાથે વસો, ભોગવો જે આપ્યું ભગવાન;
કૃપા ને નીધાન. સંપી. ૨૩
શિક્ષા શાણી જો લલ્લુની માનશો, પામશો સૂખ સ્વર્ગ સમાન;
રીઝે ભગવાન. સંપી. ૨૪

બાળક ઉછેરવા વિષે.

ગરબી. ૧૮

"રમવા આવોનેરે, નરબે થયા નંદલાલ, રમવા આવોનેરે" એ રાગ.
વિનતી ધારોને રે, વા'લી બેની ધારો ધ્યાન, વિનતી. ટેક
જો ન ધારો તો નાદાન, વિનતી ધારોને.
બાળ ઉછેરવાં કેવી રીતે, કેમ પાળીપોષી રાખવાં પ્રીતે;
ચોંટાડો કહું તે હું ચિત્તે. વિનતી ૧
નિત્ય બાળકને પ્રીતે નવરાવો, ધ્યાન રાખી શૈયામાં સુવરાવો;
કોપીને નહિ કવરાવો. વિનતી. ૨
ચોખ્ખું શરીર હમેશાં રાખો, જેવી તેવી શય્યામાં નવ નાંખો;
ભાંડણુ વેણ ન ભાખો. વિનતી ૩
પે'રાવવાં પટકુળ નિત્ય સારાં, સાફ કરો ધોઇ લાગે નઠારાં;
સુખ પામે બાળ બિચારાં. વિનતી ૪
હેત હૈયે ધરિને ધવરાવો, ભૂખ્યું થયું એમ મનમાં લાવો;
પણ એમાં નિયમ બજાવો. વિનતી ૫

ખંત ધરી ખવરાવવું ખાવું, પણ ન એમાંયે નિયમ બા'ર જાવું;
ખવરાવતાં ન ખીજાવું. વિનતી ૬
હઠ કરે એવી ન ચાલ ચલાવો, માગે જે સારી જણુશ તે મગાવો;
એ રીતે બાળ રીઝાવો. વિનતી ૭
જો કદી માગે તે જણુશ નઠારી, તો તેને ઠપકાથી રાખવું વારી;
પણ રોવરાવો ન મારી. વિનતી ૮
કજીઓ કરે એવો બાળનો ધારો, અનુભવી ઉપદેશ આપવો સારો;
પીટયો કદી ન પોકારો. વિનતી ૯
મારવાથી બાળ ઠઠ્ઠર થાશે, ઉલટું ધરી ઉર ખેદ ખીજાશે;
રીઝાવતાં ન રીઝાશે વિનતી ૧૦
મારશે એવુંજ મનમાં તે ધારે, બીક બીજી ન ગણે કોઇવારે;
કંકાસ કરતાં ન હારે. વિનતી ૧૧
માટે બેની નહિ બાળને મારો, શાંતીથી મનવી સુબોધ દ્યો સારો,
સુખનો તો આવશે આરો. વિનતી ૧૨
ઘરમાં ભુંડું કદી વેણુ ન ભાખો, દેખી શીખે બાળ એ ઉર રાખો;
બગડે બાળક ભવ આખો. વિનતી ૧૩
બાળકને ટેવ બોલેલું બોલે, પેટનો પડદો બધે જઇ ખોલે;
બોલનો તોલ ન તોળે. વિનતી ૧૪
રમત નીતીની રમે બાળ નિત્યે, ઉપદેશ એવો ઉતારવો પ્રિત્તે;
ચોંટાડી રાખે ચિત્તે. વિનતી ૧૫
બાળક રમત રમે જો નઠારી, તો તેને ધમકીથી રાખવું વારી;
નહિતો હાલત છે અકારી. વિનતી ૧૬
માતાનો ઉપદેશ હોય જો સારો, તો બાળ ઉદ્યોગ ન કરે નઠારો;
સુખમાં કાઢે જનમારો. વિનતી ૧૭
પાઠ નીતીનો અહોનિશ આપો, મન તણો મેલ કળે કરી કાપો;
સુબોધ શાંતીથી સ્થાપો. વિનતી ૧૮
ગાળ નઠારી કોને નવ દેવી, નિત્ય શિખામણ આપવી એવી;
હાજરી હરનિશ લેવી. વિનતી ૧૯
ચોરી ચાડીમાં પાતક ભારી, ટેવ એવી નવ રાખે નઠારી;
ઉપદેશ દેવો વિચારી. વિનતી ૨૦

ઉઠી સવારમાં દાતણ કરવું, માતા પિતાનું વચન શિર ધરવું;
પછિ નિશાળે પરવરવું વિનતી ૨૧
નિશાળે જઇને નાતીથી ચાલે, આજ્ઞા ગુરૂની અહોનિશ પાળે;
ઉલટી રીતે ન કો કાળે. વિનતી ૨૨
શીખે નવું નવું સ્નેહ ધરીને, ઘેર આવે ત્યારે પૂછો ફરીને;
તો જાય નહિ વિસરીને. વિનતી ૨૩
નિશાળથી છુટીને ઘેર આવે, રમવાનું જો કદી મનમાં તે લાવે;
પણ આજ્ઞા માગીને ભાવે. વિનતી ૨૪
એવી રીતે બાળને વેગી રાખો, તો બાળનો સુધરે ભવ આખો;
લલ્લુ કહે સુખ ચાખો. વિનતી ૨૫

સંતતિ સુધારવા વિષે.

ગરબી ૧૭

"હાલી હાલો કે'છેરે પ્રભુજી મારી વારે ચડો રે" એ રાગ.

સંતતી સુધારો રે શાણી બેનો સ્નેહથી રે,
એથી તમને લાભ છે અપરંપાર;
સુખી અતી થાશો રે એહને સુધારવેરે,
લેશ બેની તેમાં નથી ફેરફાર. સંતતી. ટેક ૧
પ્રીતથકી પઢવા રે શુભ નિશાળે પાઠવો રે,
ભણે ભાવે ભણુતર આણી ઉમંગ;
શીખ એવી દેવી રે હરનીશ હોંશથી રે,
કરવા દેવો નહીં નઠારો સંગ. સંતતી ૨
વિવેકની વાતો રે તેની પાસે વધુ કરો રે,
જેથી બને વિવેકી પોતાતણાં બાળ;
સૂખ અતી પામે રે સૃષ્ટિમાંહી સર્વદા રે,
દુઃખ દેખે નહીં બાળક કોઇ કાળ. સંતતી. ૩
ચોરી ચાડી કરતાં હરનિશ તેને વારવાં રે,
ભણવા દેવું નહિ ભુંડું સુખ વેણ;
સાબાશી ચોમેરે વધશે તેથી તમતણી રે,
સંતતીને શીખ થાશે સુખ દેણ. સંતતી. ૪
નમ્રપણું નીતી રે પ્રીતી થકી શીખવો રે,

અનીતીથી કાઢો બેની તેને બા'રે;
સાર સદા જાણો રે છોકરાંનો સર્વદા રે,
તેથી દુખી બનશે નહીં કોઇવાર. સંતતી. ૫
કોડો વે'મ કેરો રે મૂળ ઘાલી જે રહ્યા રે,
ખોટો તેને જાણે તમારાં બાળ;
એવી વાતો પ્રીતે રે તેહની પાસે કરો રે,
છુટાં કરો કાપીને વે'મની જાળ. સંતતી. ૬
વિદેશે જાવાનું રે સમજાવો સ્નેહથીરે,
અડચણ એમાં જાણે નહીં લવલેશ;
સુખી અતી થાશો રે વિચરતાં વીદેશમાં રે;
એવો હરનિશ દેવો એને ઉપદેશ. સંતતી. ૭
જાતી ભેદ થકી રે ફળ જગે છે નહીં રે,
હોય હાની ઉલટી અપરંપાર;
સાર શુભ તેમાં રે જડતો નથી શોધતાં રે,
એવા એના ચિત્તમાં ચોંટાડો વિચાર. સંતતી. ૮
ઇશ્વર ઉપર આસ્થા રે જેમ બેસે એહને રે,
એવો એને ઉપદેશ કરનો અપાર;
સાચો જગમાં જાણે રે જગ કરતારને રે,
એ વિણ જાણે જગમાં જૂઠો જંજાળ. સંતતી. ૯
આપણે જે કરીએ રે સાક્ષી તેનો સર્વદા રે,
લેશ નવ જાણે તેમાં ફેરફાર;
નઠારાં કામોની રે શિક્ષા સદા આપશે રે,
અંતર એમ ઉછળે શુદ્ધ વિચાર. સંતતી ૧૦
અવિનાશી અવતારી રે કદી અહીંયાં નથી રે,
આપે કદી લેતા નથી અવતાર;
સ્થીતી ઉત્પત્તિને રે પ્રલય પળમાં કરે રે,
એવા શક્તિમાન છે સરજન હાર. સંતતી ૧૧
એવી રે તે બેની રે સુધારો નીજ બાળને રે,
સુખ તેથી પામશે દેશ અપાર;
આધાર તમારો રે બેની આ દેશને રે,

જાણી ભાવે હોંશ તેની પાડો પાર. સંતતી ૧૨
સંતતી સુધરતાં રે સાચું સુખ દેશને રે,
માટે મે'નત કરજ્યો એની હરનીશ;
આપે સુધરીને રે સુધારશો છોરૂને રે,
લલ્લુ એથી દેશે ઉમંગે આશીષ. સંતતી ૧૩

પારકે ઘેર ન જવા વિષે.

ગરબી ૧૮

"અલબેલી રે અંગે માત, જોવાને જઇયે." એ રાગ.

વિનતી કરૂં વા'લી બેન, પરઘર નવ જઇયે,
નિજ ઘરમાં ગણી સુખચેન, ડાહ્યા થઇ રહિયે. વિનતી. ટેક.
જો પાટકવા પરઘર જઇયે, આબરૂ ઓછી થાશે રે;
માન ઘટે અપમાન મળે વળિ, જશ જનમાંથી જાશે. પરઘર. ૧
ખરી ખબર નવ હોય જરીજે, ઘર આ આબરૂદાર રે;
તેને ઘર જાવાથી જનમાં, ઘણો મળે ધિકાર. પરઘર. ૨
કુળને લાગે ખોટ ખરી, એવાને ઘેર વિચરતાંરે;
માટે ખરી ખબર વિણ પરઘર, જાતાં રહેવું ડરતાં. પરઘર. ૩
નીચ તણું ઘર હોય તથાપી, ખબર પડે નહિ એની રે;
શુભ જાણી સંચરિયે પણ, ઘટી જાય આબરૂ એની. પરઘર. ૪
કુલટા કાળજડાની કપટી, ભોળવિને ભરમાવે રે;
દગો કરી દિલ હરણ કરેને, લાજ નકી લુંટાવે. પરઘર. ૫
એવાં કામ હજાર બનેલાં, સાંભળવામાં આવે રે;
આબરૂ ઓછી થાય અવનિમાં, જરૂર પરઘર જાવે. પરઘર. ૬
સારૂં આબરૂદાર વિવેકી, ઘર કદિ કોનું ગણાય રે;
ત્યાં પણ કારણ વિણ વીચરતાં, જનમાં નીંદા થાય. પરઘર. ૭
કામ બને તે ઘરમાં કરવું, રહીને પતિની સાથે રે;
પરવારીને કામ થકી, પુસ્તક લેવું નિજ હાથે, પરઘર. ૮
વાંચ્યાથી સદગુણ સઘળાનો, થાય વધારો ઠીક રે;
બીક ન રે' જનની નીંદાની, આવે કિર્ત્તિ અંગીક. પરઘર ૯
એ વિણ વધુ નવરાશ મળેતો, સ્નેહે ફરવા જાવું રે;
તનદુરસ્તી દુરસ્ત સરસ થઇ, પચે હવાથી ખાવું. પરઘર ૧૦

પુસ્તકશાળા કે કન્યાશાળામાં, હરનિશ જાવું રે;
વીવિધ રીતિનું જ્ઞાન મેળવી, હરનિશ ચિત હરખાવું. પરઘર ૧૧
સુબોધ દેવો સહુ કંન્યાને, ધર્મ ઉર ખરો ધારી રે;
પોતા સમ પડિત બને ત્યમ, શિક્ષા દેવી સારી. પરઘર ૧૨
એવાં કામ કરો નવરાં થઇ, અન્ય નહિ આચરવું રે;
ગાવા ગીત પુનેમનિ રાતે, પરઘર નવ પરવરવું. પરઘર ૧૩
ગીત બીભત્સ તણાં ગાવાંને, ઉજાગરો અતિ કરવો રે;
આ થકિ આર્ય પ્રજાનો બીજેં, ચાલ દિસે શું વરવો. પરઘર ૧૪
ઘેર બીજાને જઇને ગાવું, શરમ ચિત્ત નહિ ધરવી રે;
મેળાકત એવરત તણીએ, દુષ્ટ રીત પરહરવી. પરઘર ૧૫
વેંમી હોય બનેલી બાળા, તેને સમજણ દેવી રે;
વન્ત કરે ના વેંમી બનીને, કરવી પોતા જેવી. પરઘર ૧૬
પતિ આજ્ઞા વિણ ક્યાંઇ જવું ના, એવું ઉરમાં રાખો રે;
તો દુનિઆમાં દુખિયાં કો દિન, બેન જરા નવ થાશો. પરઘર ૧૭
શાસ્ત્રે શામા ધરમો છે, એમાંનો આ ધર્મ રે;
પરઘર નવ પરવરે પ્રેમદા, એ ધરમોનો મર્મ. પરઘર ૧૮
પિયર પતી આજ્ઞા વિણ જાતાં, ઉરમાં અતિ અચકાવું રે;
નમ્રપણે વિનતી કરિને પછિ, આજ્ઞા માગી જાવું. પરઘર ૧૯
હરવા ફરવાની છુટી પતી, પાસે માગી લેવી રે;
નીતિ સહીત વસો સંસારે, લલ્લુ વિનતી એવી. પરઘર ૨૦

દાન કરવા વિષે.

ગરબી ૨૯

"લાવ લાવ સખી કાગળ એક, લાખશે હરીને રે." એ રાગ.

બેની મારી શીખામણ એક, ધ્યાનમાં ધારો રે;
વાંચો રાખી હૃદયમાં વિવેક, વાંચીને વિચારો રે. ૧
પુણ્યદાન કર્યા તણી રીત, બતાવું હું પ્રીતે રે;
સુણો ચોંટાડી તેમાં ચીત, ચાલો રૂડી રીતે રે. ૨
દયા લાવીને કરવું દાન, ધ્યાન એ ધારો રે;
કોણ છે દાન દેવા સમાન, વિવેકે વિચારો રે; ૩
જેનાં છે મજબુત શરીર, રોગ ન કાંઇ રે;

પૃથ્વીમાં કાઢે પાટુએ નીર, તેને ન દેવું ખાસ રે. ૪
કામે ઉદ્યમ કરીને જો ઉર, તો તો અતી રળશે રે;
પણ આળસ અંગ ભરપૂર, ભીખારીમાં ભળશે રે. ૫
ભળે મફતનું જ્યારે હમેશ, મે'નત કરે શાનેરે;
રાખે વેરાગી કેરો વેશ, દુનિઆં એને માને રે. ૬
એમ કપટ જેના અંગમાંય, હરનિશ હોયે રે;
તેને દેવાથી પુણ્ય શું થાય? વીચારીને જોઇયેરે. ૭
દયા લાવીને દે કો અનાજ, કાજ ન કરશે રે;
એથી ઉદ્યમની દેશમાંજ, ખાદ્ય તો પડશે રે. ૮
દુરબળ થાય ભીખારીથી દેશ, હરનિશ જાણો રે;
શત્રુ છે દેશના તે હમેશ, એવું ઉર આણો રે. ૯
ખાઈ નિત્યે હરામનું ખાજ, મસ્ત બનેછે રે;
ભરતખંડે ભિખારીઓ આજ, એવા બમેછે રે. ૧૦
નથી ઇશ્વરની મરજી એમ, ભસ્યામાં ભીખારી રે;
તાડે તોય ભીખારી તે નેમ, ગણી ભીખ પ્યારી રે; ૧૧
દાન એવાને દેવામાંય, ગુનો તો ગણાયે રે;
ફળ છે નહિ તેમાં કંય, જોતાં તો જણાયે રે. ૧૨
કરે કોપ સદા કરતાર, આપ્યાથી એવાને રે;
જરૂર નાંખશે જમને દ્વાર, પ્રભુ એ બાને રે. ૧૩
પૈસાદારને દેવું દાન, નહિ ફળ તે માંહી રે;
તેને મન દાન કોડી સમાન, ગણાય ન કાંઇ રે. ૧૪
થાય સાગરમાં વરસાદ, તે શું જણાયે રે;
ઢોલમાં તતૂડાનો નાદ, ન લેખે ગણાયે રે. ૧૫
વાવ્યું હોય જે ખેતરમાં અનાજ, બીજું તેમાં વાવે રે;
વાવનારનું સરશે ન કાજ, નીપજ નહીં આવે રે. ૧૬
લેખે લાગે નહિ તે જરાય, નક્કી તમે જાણોરે;
ધનવાનને દેવું ન દાન, એવું ઉર આણોરે. ૧૭
દાન દેવાને પાત્ર છે કોણ, એની હું બતાવું રે;
ગજા સંપત આપીને દાન, તેને ખુશી થાવું રે. ૧૮
આંધળાં લુલાં જે એની હોય, રસ્તામાં આથડતાં રે;
વેનાથી વ્યાકૂળ થઇ રોય, જે ચાલતાં પડતાં રે. ૧૯

માત તાત વિનાનાં બાળ, રઝળતાં દીસે રે;
જેને જોતાં ઉઠે ઉર ઝાળ, દયાથી અતીશે રે. ૨૦
અશકતાઈ જેના અંગમાંય, કામ ન આવે રે;
જેને આધાર અવનીમાંય, જોતાં ના જણાયે રે. ૨૧
એને દીધે અતી પુણ્ય થાય, એની તમે જાણો રે;
હરનિશ તે પર હૈયામાંય, દયા તમે આણો રે. ૨૧
ખાનપાન આપો તેને સાર, દયા ધરી તનમાં રે;
આપે આશિષ ઉરથી અપાર, ખુશી થઇ મનમાં રે; ૨૧
રોગીને દવા આપીને રોગ, તેનો તમે કાપો રે;
સારૂં થયા પછી કામ્યાનો જોગ, તેને કરી આપો રે; ૨૪
નિરાશ્રિત બાળકોને નિશાળ, માંહી ભણાવો રે;
સુખ આપીને કીર્તિનો કોઠ, જગતમાં ચણાવો રે, ૨૫
એવા જન છે દયાને પાત્ર, તેની દયા ધારો રે;
બીજાને ન દેવું તલમાત્ર, એ ઉરમાં ઉતારો રે. ૨૬
રાખો એવી જો હરનિશ રીત, તો તો સારૂં થાશે રે;
ખોટા ભીખારી કેરી ભીડ, અહીંયી મટી જાશે રે. ૨૭
નિરાશ્રિત ભિખારીજ ગણાય, બીજા ન ગણાયે રે;
બીજાને દીધે એની દાન, પુણ્ય ન થાશે રે. ૨૮
પ્રભૂ રાજી થશે દીધે દાન, ગરિબ ગરબાને રે;
સુખ આપશે સ્વર્ગ સમાન, પ્રભુ એવે બાને રે, ૨૯
માટે દેવું ગરિબને દાન, એવું ઉર ધારો રે;
લલ્લુ વિનતી ધારીને ધ્યાન, વાંચીને વિચારો રે. ૩૦

સ્ત્રી કેળવણી ન હોવાથી થતી અડચણ વિષે પતીની મહત્તા વિષે.

ગરબી ૨૭

"વ્રતરે રહિયે રે એકાદશી, જળ જમુનામાં નાહિયે" એ રાગ

સમજો શાણી શીખ સાનમાં, જ્ઞાનીમાંનો ગણાશો;
રહો ન ખોટા અભીમાનમાં, તૃષ્ણામાં ન તણાશો. ૧
ખોટી લાલચ હણો લાતથી, કૂડી વાતથી ડરજો;
થાઓ ના દુઃખી ઉતપાતથી, સેવા સ્વામીની કરજો. ૨

નિજ ડાહપણુ દેખાડતાં, અને આંખરી બાળા;
ગાંડી છતાં ડાહી થાય છે, ઉપજે એથી જ્વાળા. ૩
અધિક મારાથી બીજી નથી, એવી કરી શીશીઆરી;
જ્યાં ત્યાં કુડાં કથનો કથી, મન માનતી શાણી. ૪
પતીથી અધિક અમે પ્રેમદા, એવું ધ્યાનમાં ધારે;
નાથ નમેરો અમે ભલાં, એવું જ્યાં ત્યાં ઉચારે. ૫
પતિમાં પડે ભૂલ કે તુરત, શીખ દેવાને દોડે;
ગુરૂ બની જાય ઘડીકમાં, લાજ પડદો છોડે. ૬
જાણો નહીં કાંઇ જગતમાં, શા માટે આવું કરીયે;
પુછીયે પ્રેમથી નારિને, આગે પગ પછી ભરીયે. ૭
જો મને પ્રથમ પૂછ્યું હતે, તો હું સમજણુ આપત;
આ દીન આવત ના કદી, આવી કો ના સંતાપત. ૮
ભરત ભૂમી તણી આ દશા, જ્યાં છે ભામની ભોળી;
અક્કલ લઇને આધી ખશી, પછી ધૂળમાં ઢોળી. ૯
હાથ નથી હવે આવતી, બથ ભરી બધે બાઝે;
સત્ય સ્વામી નીજ હોય પણુ, રહે ના જરી લાજે. ૧૦
એવી ભૂડી ભામની ભરી, આજે ભરત ભૂમીમાં;
મરદ મહા મુઝાય છે, દુઃખની નહી શીમા. ૧૧
ધારી એવું મુજ ધ્યાનમાં, શીખ આપવા શાણી;
બોલ ઉચારૂં બે કાનમાં, બેની તે લેશો જાણી. ૧૨
શિરિઆરી ફોક ન મારવી, ડાહ્યાં પતીથી ન થાવું;
અભિમાન દુર કરવું સદા, સદજ્ઞાનને સાવું. ૧૩
નિજ સખી હોય છછાંછળી, શીખ તેમને દેવી;
ટેવ તજવવી નીલાજરી, મીઠી વાત બે કે'વી. ૧૪
પતી પુજ્યછે પ્રેમદા તણો, આ સંસારમાં જાણો;
અવગૂણુ તેનો કદી ઘણો, તો ન અંતરે આણો. ૧૫
ભૂલે કદી ભરથાર તો, શિક્ષા ગુરૂ થઇ ન દેવી;
શાંત રીતે સમજાવિને, દાસી રૂપ થવું દેવી. ૧૬
ઓછું લાગે ન પતી ઉરે, એ વિચાર હમેશાં,
રાખવો ઉરમાં રાજી થઇ, એથી વધુ સૂખ આશા. ૧૭
પતિ પાલણુ કરનાર છે, પ્રેમદાનો જગતમાં;

રક્ષણહાર સૌભાગ્યદા, જેથી છો રૂડાં જનમાં. ૧૮
એથી અધિક બીજું કોણ છે, વિચારો જરા ચિત્તે;
કરવો નાખુશ ઘટે નહીં, રે'વું પતિ સાથે પ્રીતે. ૧૯
સદ્ વિચારો તણાં મૂળીયાં, એના અંતરે નાંખો;
શાણાં ને સદગૂણી છો તમે, વેણ એવાંજ ભાખો. ૨૦
પ્રીતી ઝરો વધવા તમે, સૂ વચન રૂપી વૃષ્ટી;
કરજ્યો કંથની આગળે, કરી નેહની દ્રષ્ટી. ૨૧
સજડ પ્રીતીતણી ગાંઠ શુભ. દંપતી ઉર પાડો;
તો પછી કો દીન દેખશો, એવી દા'ડો દુખાળો. ૨૨
અનુભવ અવનીનો થશે, સુખ દાયક શાણી:
પૂરી પ્રોતીથી વાંચશો, જો આ લલ્લુની વાણી. ૨૩

વિદ્યાહીન સ્ત્રીની વિપત્તી વિષે.

ગરબી ૨૧

"પ્રગટ્યા શ્રીકૃષ્ણ મન ભાવતા રે લોલ" એ રાગ.
શુદ્ધ શીખામણ સાંભળો રે બેન, જે છે અતી હીતકાર જો;
કાર વર્ત્તે એથી કારમ્યો રે બેન, ધરામાં મળે નહિ ધિકાર જો.
શુદ્ધ શીખામણ સાંભળો રે બેન. ટેક. ૧
આળસને અળગું કરો રે બેન, સાહો ઉદ્યમ સુખકારજો;
વિદ્યા વેલીને વધારવા રે બેન, તજવા જૂઠી તકરાર જો. શુદ્ધ૦ ૨
વિદ્યા હીણી ગણો વેવલી રે બેન, સમજણુના ચિત્તમાં લગાર જો;
સારૂં નરસું ન સમજી શકે રે બેન, ભૂમીમાં નવ રહે ભારજો. શુદ્ધ૦
કજીયો કંકાસ વા'લો કરે રે બેન, ન કરે આનંદ અંગિકારજો;
રે'તી રીસે બળી રોષમાં રે બેન, કડવાં કથનો કરે ઉચારજો. શુદ્ધ૦ ૪
શું છે સારૂં જીવનમાં જગે રે બેન. અંતરમાં એ ન આભાસજો;
વિદ્યા થકી વિખુટી પડી રે બેન, ફૂલ તણો કરે કેમ કયાસ જો. શુદ્ધ૦ ૫
ચીવટ નહી ઘર કામમાં રે બેન, ગોરી છતાં રે' ગાફેલ જો;
બેલ પડે બધે પાટકે રે બેન, બાળા શીખે બદફૈલજો. શુદ્ધ૦ ૬
ધર્મ સારો ન ધારી શકે રે બેન, અધર્મ કરે અંગિકાર જો;
લુચ્ચા ગુરૂમાં લપટાયછે રે બેન, આપે કમી કરે કારજો. શુદ્ધ૦ ૭
જ્ઞાનની વાત ન ગોઠતીરે બેન, આણે અજ્ઞાનમાં આનંદ જો;

આણા પ્રભુ ગણી પૂજતી રે બેન, શુકે સૃષ્ટિપતી સુખકંદ જો. શુદ્ધ૦ ૮
બાળા એ બાળના, સુધારશે રે બેન, વીંટાળે વેમતણી જાળજો;
આપે વીંટેલી ચીટે છોકરાં રે બેન, દેશનો શું કરિ શકે ઉદ્ધાર જો. શુદ્ધ૦ ૯
કંથને નિત્ય કચરાવશે રે બેન, વચગાવશે વધૂ વીત જો;
નાણાં નખાવે નીચા કામમાં રે બેન, સમજે ન હીત કે અહીત જો. શુ૦૧૦
સરખી સૈયરો તણા સાથમાં રે બેન, નયનેથી જોઇ નવ રંગ જો;
ઝગડો કરે ઘરે જોરમાં રે બેન, ધારી ધુતારાના ઢંગ જો. શુ૦ ૧૧
સંતોષ કોષ ન સંઘરે રે બેન, ઉરે અસંતોષ અપાર જો;
વૈભવ આભૂષણનો વધુ રે બેન, ધારી દુઃખી કરે ભરથાર જો. શુ૦ ૧૨
કુટુંબી સાથ કજીઓ કરે રે બેન, આપે અકારી બધે થાય જો;
પતી તણી લાજ પાઘની કરે રે બેન, સંપ ન શાંતિ ધરી સાહ્યજો. શુ૦ ૧૩
ડાપણ દીલમાં મળે નહિ રે બેન સમજુ જાણે નીજ ચિત્ત જો;
અક્કલ ઉંધું કરે આપની રે બેન, પાડોશી સાથ નહી પ્રીત જો. શુ૦ ૧૪
વિદ્યા હીણી જે વનીતા હશે રે બેન, પામે નહિ મહી વિષે માન જો;
અક્કલ વિનાની આથડે રે બેન, નાથ સાથ લડે થઇ નાદાન જો. શુ૦ ૧૫
સમજણ વિનાની સુંદરી રે બેન, ભુંડણ જેવી ભળાય જો;
પશુ પેરે પ્રીછતાં ઓછું રહે રે બેન, શીંગને પુંછ ના સુહાય જો. શુ૦ ૧૬
વિદ્યા વિવેક વધારવા રે બેન, અળગું કરવાને અજ્ઞાન જો;
જ્ઞાન હીણીના ગુણ ઉચરી રે, બેન, લલ્લુ દે શીખ ધરો ધ્યાન જો. શુ૦ ૧૭

વૃત ઉપવાસ ન કરવા વિષે.

ગરબી ૨૨

"હું તો અંબીકાજી પૂજવાને નીસરી રે લોલ,
ચોખા લીધાને કંકુ વીસરી રે લોલ" એ રાગ
કરૂં વિનંતી તે બેનો ધ્યાને ધારજ્યોરે લોલ;
વાંચી નિજ ચિત્તમાં વિચારજો રે લોલ. ૧
કરે વ્રત ધરી પ્રેમ ઉરમાં અતી રે લોલ;
વહેમી બની છે બહુ મતી રે લોલ. ૨
ઘણી જાત તણાં વ્રત કરે કામની રે લોલ;
ગૌરિ જોગિ મળી આખા ગામની રે લોલ. ૩
સોમવાર વિષે સ્નેહે કરે એકાદશી રે લોલ;

કહાંક નારિયો કરે છે ભેગી દ્વાદશી રે લો. ૪
સુર્યં પાંદડાં કરે છે સ્નેહથી અતી રે લોલ;
વહેમને વશે થઇ જેની મતી રે લોલ. ૫
ન દેખાય સુર્ય તે દીને જમે નહિ રે લોલ;
ફરે ગામમાં પુછાઇ વ્રત વાળી થઇ રે લોલ. ૬
મોળા કત વિષે કુમારિકા ભૂખે મરે રે લોલ;
ખાઇ મોળું એક ટાણું સ્નેહથી કરે રે લોલ. ૭
એવરત તો દીવાસાને દીને કરે રે લોલ;
પેરી ઓઢી ગામમાં ફરે ફરે રે લોલ. ૮
મળી માનુની જાગે છે આખી જામની રે લોલ;
ગીત ગાય મળી ઓરી આખા ગામની રે લોલ. ૯
કનૈયા વિના બીજાં ન ગીત આવડે રે લાલ;
ગીત વિષયી ગાય ઓરી લાંબે રાગડે રે લોલ. ૧૦
ટોળી મરદની ઉભી રહે પાસે મળી રે લોલ;
તોય બંધ ગાતી થાય નહીં તે જરીરે લોલ. ૧૧
ઉભા મરદ કરે દાંત કાઢિ મસ્કરી રે લોલ;
તોય ન શરમાય ટોળી લસ્કરી રે લોલ. ૧૨
બથં બાથ સામી બાઝતી બહુ બકી રે લોલ;
ધરે નહી લેશ લાજ વ્રતમાં છકી રે લોલ. ૧૩
જેના શબ્દ સુણી લાજી મરે જન સહુ રે લોલ;
ઉચરે એવા ઉચાર તો બહુ રે લોલ. ૧૪
શરમ માત તાત તણી દીલે ના ધરે રે લોલ;
આંકેલ ખુંટની પેઠે ફરે રે લોલ. ૧૫
એવાં વ્રત્ત કરે વીવીધ પ્રકારનાં રે લોલ;
છેક જે જણાય ભ્રષ્ટાચારનાં રે લોલ. ૧૬
માટે વિનતી કરૂં બેની મારી સાંભળો રે લોલ;
અનીતી તણો તેથી છુટી જશે સળો રે લોલ. ૧૭
એવી નારી સાથે સ્નેહ નહિ રાખવો રે લોલ;
પુસ્તકો વાંચી નીતી રસ ચાખવો રે લોલ. ૧૮
સારી નીતી તણા ગ્રંથ નિત્ય વાંચવા રે લોલ;
વેંમી ચાલને વિચારી ઝટ કાઢવા રે લોલ. ૧૯

કોઈ જાત તણાં વ્રત કરવાં નહિ રે લોલ;
ફળ તો તેમાં જરા દીસે નહિ રે લોલ ૨૦
નથી પુણ્ય એવાં વ્રતથી સંસારમાં રે લોલ;
જવું પડે જરૂર નર્ક દ્વારમાં રે લોલ. ૨૧
એવાં વ્રત કર્યે પ્રભૂ ખુશી થશે નહિ રે લોલ;
ભક્તિથી પ્રભૂ ખુશી થશે સહી રે લોલ. ૨૨
મોક્ષ ક્રિયા સાધ્ય કદી નહીં જાણવો રે લોલ;
કૃપા સાધ્ય મોક્ષ નિયમ એ પ્રમાણવો રે લોલ. ૨૩
ભક્તિ કરવી નહિ કનૈયા લાલની રે લોલ;
દિસતી એ ભક્તિ દુષ્ટ ચાલની રે લોલ. ૨૪
પ્રભૂ તેહને કદિ ન જગે જાણવો રે લોલ;
તેની ભક્તિનો વિચાર નહિ આણવો રે લોલ. ૨૫
નહિ અવતરે પ્રભૂ કદી સંસારમા રે લોલ;
વાત એવી રાખવી વિચારમાં રે લોલ. ૨૬
અવીનાશી જેનું નામ વિશ્વમાં ખરે રે લોલ;
તે કદાપિ અહીં નહિ અવતરે રે લોલ. ૨૭
મુંઢ જો મુખે કદાપિ કહે અવતરે રે લોલ;
નિશ્ચ [illegible] નર્ક વિષે સચરે રે લોલ. ૨૮
અવિનાશી [illegible] વિનાશી કદી થાય નહિ રે લોલ;
ધ્યાનમાં એ વાત ધારવી સહી રે લોલ. ૨૯
માટે ધ્યાન અવીનાશી પ્રભુનું ધરો રે લોલ;
સૃષ્ટિ મહિ તેજ છે સગો ખરો રે લોલ. ૩૦
નીતિ રાખી તેની ભક્તિ કરવી અતી રે લોલ;
દયા રાખવી ને રાખવી વીમળ મતી રે લોલ. ૩૧
લલ્લુની વિનંતી ધ્યાન એની ધારશો રે લોલ;
સ્વર્ગ વિષે સંચરી સૂખી થશો રે લોલ. ૩૨

પોતને મદદ કરવા વિષે.

ગરબી ૨૩

"સજ્જન સાંભળોરે, હરીની બાળ લીલા કંઈ ગાશું" એ રાગ.

બેનો સાંભળોરે, હિત શિક્ષા આપું હું પ્રીતે;

ધ્યાને તે ધરે। રે, ચોંટાડી રાખો નિજ ચિત્તે. ૧
આ સંસારમાં રે. મનુષ્યનો જન્મ પ્રભુએ આપ્યો;
સમજણનો સદા રે સારો રોપ મગજ સ્થાપ્યો. ૨
ફળ તેનાં અતી રે, નિપજે અમુલ્ય આ જગમાંહી;
સુખ ફળ ચાખતાં રે, મળે એવું ન મળે જન ક્યાંઇ; ૩
તે સુખ ચાખતાં રે, અતિશય હોશ ધરો અંતરમાં;
માન મળે અતી રે, એ રીતે ચાલે આ જનમાં; ૪
આ અવની વિષે, મરદને માનુનીની એ જાતી,
તે સ્નેહી થતાં રે, પતીપત્ની ઉપમાજ અપાતી; ૫
પતિ સંસારમાં રે, ઘરનો રાજા છે તે જાણો,
પત્નિ પ્રધાન છે રે, તે રાજાનો સોમતિ શાણો; ૬
રાય પ્રધાનથી રે, આખું રાજ અહોનિશ ચાલે,
લગામ રાજ્યની રે, હમેશાં રાજા કરમાં ઝાલે. ૭
ઘર સંસાર તે રે, રાજ્ય ચલાવા જેવું જાણો;
પ્રધાન છો તમે રે, એવું સ્નેહે ચિતમાં આણો. ૮
મદદ કરો તમે રે, હમેશાં કામ તમારૂં જાણી;
ફરજ અદા કરો રે, શોધી સુવિધા એની શાણી. ૯
સંપી સ્વામીની રે, સાથે હરનિશ એની રે'વું;
કડવું કથન કદી રે, એની તેને મુખથી ન કે'વું. ૧૦
રસ્તો જો કદી રે, આડો પકડે અણસમજણથી;
તુરત તમે કહો રે, મીઠે વચને શુભ સમજણથી. ૧૧
દુઃખવેળા સદા રે, ધીરજ ધરિને સાથે રે'વું;
સુખ જેમ ઉપજે રે, એ રીતે સમજણથી કેવું. ૧૨
કડવું તો કદી રે, કથવું નહીં કથન નિજ મુખથી;
કંથનિ સાથમાં રે, સામિલ રે'વું સુખ કે દુઃખથી. ૧૩
સાગર સંસારમાં રે, હમેશાં નાગર થઇને વસવું;
ગાગર થઇ કદી રે, ઉરે ઝલકાઇ ન આઘું ખસવું. ૧૪
સન મત્રો સમું રે, વસવું વા'લથી સ્વામી સાથે;
નઠારાની પઠે રે, ભાંગી પડવું નહિ કદિ માથે. ૧૫
કિર્તી મેળવો રે, મરદને મદદ દઇને એતી;

પછિ સંસારમાં રે, કહોને રે'શે પીડાશેની. ૧૬
ધરમ છે મિત્રનો રે, મદદ સ્નેહીને સ્નેહે કરવી;
સુખ ઉજાવવું રે, દુખ દોરી નિજ માથે ધરવી. ૧૭
સોબત એવીથી રે, હમેશાં સૃષ્ટિ પતિ સુખિ થાશે;
એની મેહેરથી રે, દુઃખ દુનિઆનાં દુર ખશી જાશે. ૧૮
તરશો એ થકી રે, સે'જે ભવસાગર આ ભારે;
લાભ થશે ઘણો રે, દુનિઆં ડાહ્યાં કહિ પોકારે. ૧૯
વિનતી ધ્યાનમાં રે, લલ્લુની બેની નિત્ય ધરજ્યો;
ફરજ ગણી સદા રે, મદદ મરદને સ્નેહે કરજ્યો. ૨૦

હુન્નર શીખવા વિષે.

ગરબી ૨૪.

" મોહન વિરા મોકલોને મોશાળાં " એ રાગ.

શાંતી ધારી હુંનર શીખો શાણી બેની, શુભ કામમાં અડચણ શેની. શાંતી. ટેક.
હુશીઆરી હુન્નરથી વધે છે, એવી કહેવત આજ બધે છે. શાંતી. ૧
શીખો શીવણું તમે સારી રીતે, ભરવા ભરત શીખો શાણી પ્રીતે; શાંતી. ૨
એથી આપનીમાં થાશે કમાઇ, વાહ વાહ કહે બાઇ બાઇ. શાંતી. ૩
ચિત નિત્યે હુન્નર માંહી રાખો, તેનો સ્વાદ સરસ છે તે ચાખો; શાંતી. ૪
રાખી હીંમત મંડો તે માંહી, છોડો હીંમત કદી ન શાણી બાઇ. શાંતી. ૫
મેહેનત ખાલી ન જાય કદાપી, એવી કહેવત જગમાં અવાપી; શાંતી. ૬
તમ સરખીના દાખલા દેખી, શીખો સ્નેહે ફરજ નિજ લેખી. શાંતી. ૭
હુન્નર કામ અતીશય આવે, કલ્પ વૃક્ષ આ વિશ્વમાં કહાવે; શાંતી. ૮
જ્યારે માગે ત્યારે ફળ આપે, કલ્પ વૃક્ષને કો' કેણુ ના કે'. શાંતી. ૯
એવો ગણજ્યો હુન્નરને શાણી, માટે શીખો ઉલટ ઉર આણી; શાંતી. ૧૦
જાશો જ્યાં ત્યાં મળશે તમને માન, આવડત વિણુ પશુની સમાન. શાંતી. ૧૧
આપે શીખી બીજીને શીખાવો, કોટ કિર્તીનો જગમાં ચણાવો; શાંતી. ૧૨
ભાવે ભરત ભરો ભપકાળાં, ચિત્રો શીખો ચતુરાં રૂપાળાં. શાંતી. ૧૩
શિવો કપડાં બાળકનાંરે શાણી, ઘરમાં ફરજ એ આપની જાણી; શાંતી. ૧૪
કામે કંથ મફત કયમ ખાઇયે, કાંઇ ઉપયોગી ઘરમાંહી થાઇયે. શાંતી. ૧૫
હોંશ ધારી ઘર કામ સહુ કરવું, ધારી ખોટી મોટપ નવ ફરવું; શાંતી. ૧૬
ધંધા વીણુ ફરતી શીખે ફેલ, જેમ રઝળે આંકેલો બેલ. શાંતી. ૧૭

રામા કંઇક ગંભી નવ જાણે, પતિને જેવું તેવું દે પરાણે; શાંતી. ૧૮
નાથ રાંધ્યાનું કહે તો ખીજેછે, બેસી રે'વાની વાતે રીઝેછે. શાંતી. ૧૯
શીખ દે કો તો વિખ જેવી લાગે, આળસુ કે' તો વડવાડ જાગે. શાંતી ૨૦
એવી આળસુ અંગના હોય, તેની સંગત નવ કરો કોય; શાંતી ૨૧
આળસુ અનીતીમાં ફસાવે, જેને યાદ ઉદ્યોગ ન આવે. શાંતી. ૨૨
નીચું કાર્ય કીધે મેળું મોટું, કહે ઉદ્યોગમાં કોણ ખોટું; શાંતી. ૨૩
એથી તમને જગતમાં માન, વળી રીઝશે શ્રી ભગવાન. શાંતી ૨૪
સ્નેહે સાહેલીઓને બોલાવી, કરો કાબીલ હુનર શીખાવી; શાંતી. ૨૫
ભણી ઝટ બનો બા'દુર બાઇ, કરો દેશની કંઇ સરસાઇ. શાંતી. ૨૬
દયા દેશ તણી કંઇક ધારો, શિખવા હુનરશાળામાં પધારો; શાંતી. ૨૭
હુન્નર શીખી ઉદય ઝટ કરજ્યો, લલ્લુ વિનતી ધ્યાને એની ધરજ્યો. શાંતી. ૨૮

વિનય વિષે.

ગરબી. ૨૫

" રાગ ભોજા ભગતના ચાબકાનો "

શણગાર વિનયનો કરો, બેની શણગાર વિનયનો કરો;
લ્યો સુખનો અનુભવ ખરો, બેની ટેક.
વિશ્વ વિષે સુખ મળે વિનયથી, જાણો નારી નરો;
વિનયવિના જાણો વસુધામાં, પ્રાણીને પામરો. બે. ૧
રીસ ન ધારી કોને લડવું, એવું ધ્યાને ધરો;
માન વધે એથી મનુષ્યોમાં, રીત એવી આદરો. બે. ૨
કડવું કથન કેંવું નહિ કોને, દ્રઢ નિશ્ચય એ કરો;
લડવું નહિ કો સાથે જગમાં, પક્ષપાત પરહરો. બે. ૩
કડવું કથન કદિ કોઇ કહે તો, ખેદ ન પામો ખરો;
રીસ હ્રદયમાં જરા ન લાવો, ક્ષમા તેનીપર ધરો. બે. ૪
પાડોશી સાથે કો ટંટો, કલેશ લેશ નવ કરો;
હળીમળી હેતે રો' હરનીશ, સંપ સુયશ સંધરો. બે. ૫
સંપ કુટુંબની સાથે રાખો, માંહે લડી નવ મરો;
કુસંપથી કલ્યાણ ન થાશે, મૂરખ મહિમાં ઠરો. બે. ૬
જેમ બને તેમ વિનય ધરીને, થઈ એકઠાં ફરો;
વિનયથકી આ વિશ્વ વિષે છે, ખરો સુખનો ઝરો. બે. ૭

પતિ ઉપર અતિ વા'લ ધરીને, ભક્તિ ભાવે કરો;
કદિ કડવાં બે કથન કહે પણ, ઉર ન ધરો ખરખરો. એ. ૮
પતિ નાખુશ જે થાય રીતથી, તે રીતી પરહરો;
વ્હાલ ધરી મીઠાં વચનો વદિ, પ્રીતિ સંપાદન કરો. એ. ૯
વિનય વિષે ઉત્તમ ગુણ માટે વધુ વિનય સંઘરો;
વ્હાલ ધરી લલ્લુની વિનતી, ધ્યાને એની ધરો. એ. ૧૦

સ્વામી સાથે શી રીતે વર્તવું.

ગરબી ૨૬

"માતા કિર્તીજી પૂછે રે કુંવરી કયાં ગઇ રે" એ રાગ.
એની શિખ આપું તે ધ્યાને તમે ધારજ્યો રે;
એથી અગણિત તમને અવનીમાં છે માન,
મારી વા'લી એની વીનતી રે. ટેક.
શાણી એથી સૂખી થાશો સંસારમાં રે;
કો નવ કરશે કો દી આપતણું અપમાન. મારી ૧
એની સ્વામીને તો પ્યારો ગણવો પ્રાણથી રે,
શાણી કો દિ ન એને કે'વું કડવું કે'ણ. મા૦
સ્નેહે સ્વામી તણી સેવા કરવી સર્વદા રે,
એ છે પ્રતિદિન તમને દુનિઆમાં સુખદેણ. મા૦ ૨
સંપી ચાલવું હમેશાં સ્વામી સાથમાં રે,
કો દિન કોપીને કરવો નહિ કલેશ; મા૦
શાંતી રાખી સદા બોલ બધા સાંખીયે રે,
કો દી સ્વામી સામું વદિયે નહિ લેશ. મા૦ ૩
કદી ક્રોધ ધરી કંથ કડવું કહે રે,
તોય તેને ગણવું અમૃત સમાન; મા૦
કંથ કથનની રીસ ન ચડાવવી રે,
ગોરી ગણજ્યો એને અતી ગૂણવાન. મા૦ ૪
કો દી વાંક વધુ સ્વામીનો સંસારમાં રે,
તોય ક્રોધ કરીને એને ના કે'વાય; મા૦
વાત વા'લ ધરી કરવી એની આગળે રે,
જેથી સમજણુ પામે સ્વામીજી સદાય. મા૦ ૫

પતી હુકમ કરે તે પ્રીતે પાળવો રે,
વાર તેમાં ન લગાડો તલ ભાર; મા૦
પડે મુખમાંથી કે કામ તુર્ત તે કરેરે,
એથી નાથ દેશે સારો સતકાર. મા૦ ૬
બહુ બોલવાની ટેવ ન રાખવી રે,
વિચાર્યા વિણ કોદી વદવું ન વે'ણ; મા૦
કંથને જો માઠું કથનથી લાગશે રે,
તો તે તમને અતી દુખ દેણ. મા૦ ૭
સગાં સાસરીઆનાં સાથે સારી રીતથી રે,
મીઠાં વચન વદિને કરવી મુખથી વાત; મા૦
કોદી તેની સાથે લડવું નહિ ક્રોધથી રે,
નહિતર સાસરીઆમાં ગણાશો કજાત. મા૦ ૮
કઇક ક્રોધી નારી સહુ સામે બહુ લડે રે,
અંતર વીચારે નહિ બહુ કરે બકવાદ; મા૦
તેનો તોલ તુરત કરે છે સહુ માણસો રે,
માટે કોની સાથે કરવો નહિ વિખવાદ. મા૦ ૯
શક્તિ સ્વામીની પ્રમાણે નિત્યે ચાલવું રે,
મોટા મનુષ્ય તણો નવ કરવો કો દી વાદ; મા૦
સ્વામી હોય ગરિબ તે શ્રીમંત કયાંથી બને રે,
નિત્યે અંતરમાં એ રાખી લેવું યાદ. મા૦ ૧૦
ઘરેણાંને માટે ઘરમાં લડવું નહિ રે,
ઘરેણામાં શોભા ગણવી નહિ લેશ; મા૦
સાચી શોભા છે શિયળ વ્રત પાળવે રે,
બીજી શોભા સ્વામી આજ્ઞા પાળો એશ. મા૦ ૧૧
નીજ પતીથી બીજાને રૂડા જોઇને રે,
અંતરમાં નવ કરવો કો દીને વિકાર; મા૦
પ્રભુ તુલ્ય મારો પ્રાણેશ આ પૃથ્વીમાં રે,
એવો અંતરમાંહી રાખવો વિચાર. મા૦ ૧૨
લોભ લાલચમાં કદી લપટો નહિ રે,
ઉરમાં ઇશ્વર કેરી રાખી બેની બીક; મા૦
સાચી દાનતથી ઇશ્વર સર્વે આપશે રે;

પ્રભુ રાખશે રાજી થઇ તમને ઠીક. મા૦ ૧૩
આવું સગપણ સ્વામીનું સંસારમાં રે,
એથી અગનાને કો નથી અધીક; મા૦
લલ્લુ સ્વામી સાથે સંપી નિત્યે ચાલજ્યો રે,
બેની પરમેશ્વરની અંતર રાખી બીક. મા૦ ૧૪

સાસરે જતી દીકરીને માતાની શિખામણ.

ગરબી ૨૭

"આછા ઘુંઘટ તે વહુને વાલેરા લાગે" એ રાગ

સાસરે શાણી તારે ચાલવું સમજી,
સાસુ સસરાની સંપાદન કરવી મરજી;
દિનતાથી કરવી ડાહી અરજી હો દીકરી. સાસરે. ટેક ૧
આજ્ઞાને અનુસરીને કામજ કરવું,
સ્વતંત્ર કરતાં તારે દિલમાંહિ ડરવું;
વરવું ન કામ ચિતમાં ધરવું હો દીકરી. સાસરે. ૨
આજ સુધી તું તો અહીંયાં પોશાણી,
માતા પીતાએ તારી છોકરમત જાણી;
પણ સાસરે થાવું ઘટે શાણી હો દીકરી. સાસરે. ૩
ગુન્હો નજીવો અમે માફજ કરતાં,
દિકરી જાણીને શિક્ષા કરવાથી ડરતાં;
ઠપકો સુધરવાને ઉચરતાં હો દીકરી. સાસરે. ૪
કડવું વચન સે'વું શાંતીથી શાણી,
વદવું ન સામું અંતર અહંકાર આણી;
નહિતર જિવતર છે ધુળધાણી. હો દીકરી. સાસરે. ૫
સાસરીયામાં કામ શુભ રીતે કરવું,
ભૂલી ન બગડે કામ એવું આદરવું;
રખે બગડે એમ દિલમાં ડરવું હો દીકરી. સાસરે. ૬
પ્રીતી પ્રીતેથી રાખે જેમ તું પર એ,
કડવું કથન કથતાં દિલમાં ડરજે;
કારજના કો દી કુડું કરજે હો દીકરી. સાસરે. ૭
દેરાણી જેઠાણીથી સંપીને રે'વું,
લડવા લાયક કાંઇ વચન ન કે'વું;

સે'વું કો ઓપે જેવું તેવું હો દીકરી. સાસરે. ૮
ગંભીર થઇને ગુણવાળી ગણાજે,
લડાઇ ટંટાથી હંમેશ વેગળી થાજે;
સદ્‌ગુણ શાંતીથી શાણી સાંજે હો દીકરી. સાસરે. ૯
પતિથી અધીક બીજું ગણિશમાં કયારે,
કરજે તુરત કામ મુખ જે ઉગારે;
હુકમમાં રે'વું લાયક તારે હો દીકરી. સાસરે ૧૦
ઉછાંછળી થઇને કોઇ વારે,
ઉચ્ચાર કરીશમાં સામો લગારે;
ક્રોધ કરે જો કંથ કયારે હો દીકરી. સાસરે. ૧૧
સ્વામી વૃત્તીને રોજ અનુકુળ રે'વું,
પુજ્ય ગણીને વચન હલકું ન કે'વું;
ના ખુશીનું ન કારણ દેવું હો દીકરી. સાસરે. ૧૨
સંસાર સમુદ્રમાં નાવીક એ છે,
તેને શીરે તું'થી બોજ વધુ છે;
તેનો મદદગાર તું છે હો દીકરી. સાસરે. ૧૩
અમે અત્યાર સુધી તુજને પાળી;
પરણ્યા પછી છે સાસરીયે વળાવી;
ભરથારને છે ભળાવી હો દીકરી. સાસરે ૧૪
તેને સુખે દુઃખે તારે રીઝાવું,
એની ઇચ્છાને આધિન આખો ભવ થાવું;
સારૂં સૃષ્ટીમાં તેનું ચહાવું હો દીકરી. સાસરે. ૧૫
સ્વામીની સાથે કો દી કજિયો ના કરવો,
બોલ કદાપી બાંડો મુખ ના ઉચરવો;
સાગર સંસાર સાથે તરવો હો દીકરી. સાસરે. ૧૬
કજિયાળીમાં ન ખપવું કંથની જોડે,
આભૂષણો ન માગો અવરની હોડે;
અઘટિત લાલચ સ્નેહ તોડે હો દીકરી. સાસરે. ૧૭
અવરનું સારૂં જોઇ ઘરમાં ન લડવું,
ઝનુનમાં કંકાસણી થઇને ન ચડવું;

પતિનું ગજું ગુણી થઇ ગણવું હો દીકરી. સાસરે. ૧૮
પાડોશી સાથે પ્રીતી રાખવી સારી,
વાણી ઉચ્ચારવી મીઠાશ વાળી;
જે રીતે કિર્તી વધે તારી હો દીકરી. સાસરે. ૧૯
અમારે શિખ આપીને છેટે રે રે'વું,
સુખ દુખ સારૂં નરસું છે તારે સે'વું;
લલ્લુની શિખને અનુસરિ રે'વુ હો દીકરી સાસરે. ૨૦

સાત વાર વિષે.

ગરબી. ૨૮

" રમવા આવોને રે, નવો તો નંદજીની આણ;
રમવા આવોને રે. " એ રાગ.

આપુ શીખામણ સાર, શાણી સમજોને રે,
છે તમારી હીતકાર, શાણી સમજોને રે;
દુખ નહિ દેખો લગાર, શાણી સમજોને રે. ટેક.
સોમવારે સ્ત્રી પતિને ભજવો, દુરગુણ દીલ થકી એની તજજો;
સુનીતીનો શણુગાર સજવો. શાણી० ૧
મંગળવારે ધ્યાન ધરોને, પ્રીતે પ્રભુને પ્રણામ કરોને;
ભક્તિ તેનીમાં ફરોને. શાણી० ૨
બુધવારે વિદ્યા ભણી બુધ થાવું, શિખવા સુવિદ્યા નિશાળમાં જાવું;
વિદ્યાનું અમ્રત ખાવું. શાણી० ૩
ગુરૂવારે શિક્ષા ગૂરૂની માનો, ભણવા માંડો સહૂ ભેદ વિદ્યાનો;
સૂણ તેમાં સહૂ જાણો. શાણી० ૪
શુક્રવારે સેવા સ્વામીની કરવી, સાસૂની આજ્ઞા શિરપર ધરવી;
સસરાની શિખ માનો ગરવી. શાણી० ૫
શનીવારે સ્નેહ નણુદીશું કરવો, દુખ લાગે એવો ન બોલ ઉચરવો;
સંસાર સાગર તરવો. શાણી० ૬
આતવારે ઉર ચોખ્ખું કરીને, નિત્ય અનીતીથી રે'વું ડરીને;
સંસાર નાવે ફરીને. શાણી० ૭
સાત વારે એમ સ્નેહથી કરવું, સુખિ જનો થાય એ કૃત્ય આદરવું;
લલ્લુ વચન કાને ધરવું. શાણી० ૮

પંદર તિથી વિષે.

ગરબી. ૨૯

" હરીજન સાચારે જે ઉરમાં હીંમત રાખે " એ રાગ.

પડવે પ્રીતી રે, પરમાત્મા ઉપર ધારો,
ધારો ધ્યાને રે, શકતી વિભુતણી વિચારો;
ચારો ચરચો રે, નીતીનો નિયમ પ્રમાણે,
માણે તે સુખ રે, જગ કરતાને જે જાણે. ૧
બીજે બીજી રે, વાતો તજિદેવી ઠાલી;
વા'લી કરવી રે, નીતી ચતુરાએ ચાલી.
ઠાલી ઠાઠજ રે, તજિ દેવો તનથી અળગો;
વળગો વા'લે રે, આળસમાં ગાળો ન પળ કો. ૨
ત્રિજે ત્રિયાને રે, પતીવ્રત પર ધરવી પ્રીતી;
રીતી રૂડી રે, રાખીને તજવી અનીતી.
નીતી નિયમ રે, સ્વામીની સેવા કરવી;
વરવી વાતો રે, કોની કાને નવ ધરવી. ૩
ચોથે સ્વામી રે, સમ અદકું નથિ કો આંહીં;
જ્યાંહીં સુખ છે રે, [1]મહિલાને પતિવ્રત માંહી.
ચાહી શાણી રે, રામા નિજનાથ રિઝાવે;
આવો અવસર રે, ગોરી એળે ન ગુમાવો. ૪
પાંચમે પતિને રે, પ્રભુ સમ જાણીને પ્રીતે;
હીતે વસજ્યો રે, વસુધામાં વા'લી રીતે.
ચિત્તે વા'લજ રે, સ્વામીનું કદી નથિ મળતું;
મળતું ભાવે રે, શુભ વચને વા'લજ વળતું. ૫
છઠે શાણી રે, શોભા પતિવ્રતમાં સારી;
ધારી ધ્યાને રે, શિક્ષા હિતકારી સારી.
કારી કટારી રે, કટુ વચનોની નવ ધારો;
ધારો ન ધાંધલ રે, કંકાસી કુટેવ સુધારો. ૬
સાતમે શામા રે, સાસુ સસરાની સાથે;
સંપે વસજ્યો રે, શીખ ધારી, કહિ જે નાથે.

---

૧ સ્ત્રી.

હાથે કરિને રે, દારા દુખડાં નવ વો'રો;
સંતોષી થઇ રે, રહો તો સુખ આરો ઓરો. ૭
આઠમે અદકું રે, સ્વામીથી છે નવ કોઇ;
જોઇ જગમાં રે, રેંવું દુખી થાય ન કોઇ.
રોષ રામા રે, સ્વામીને નવ સંતાપો,
તાપો હરિને રે, સુખશાંતી શરિરે આપો. ૮
નોમે નારી રે, વચનો વદિ મધુર મુખેથી,
જેથી જગમાં રે, નરનારી રહો સુખેથી;
વચનો વા'લે રે, પટદઇને પતની પાળો,
ટાળો તનનો રે, અહંકાર અતિ દુખવાળો. ૯
દશમે દિલમાં રે, સાસરીયાપર શુભ પ્રીતી,
બીતી તજીને રે, ચિત્તમાં ધરવીજ પ્રતીતી;
વીતી વાતો રે, ઉરમાં ફરીને નવ આણો,
ટાળો તનથી રે, જરી દુખ દિલમાં નવ જાણો. ૧૦
એકાદશી ઉત્તમ રે, ઉરના સહુ ક્રોધ શમાવો,
સા'વો સંપજ રે, લલનાં લેવા શુભ લા'વો;
લા'વો લેવો રે, સુખ આપી સાસરીયાંને,
મીઠો મેવો રે, સાસરીયાં વચને માને, ૧૧
બારશે બાળી રે, કદિ શણગારોને સારૂ,
નવ સંતાપો રે, સ્વામીને જાણી નઠારૂં;
વારૂ વિત્તજ રે, કદિ હોય નહિ પતિ પાસે,
રહેશે એથીરે, ઉરમાં નિજ નાથ ઉદાસે. ૧૨
તેરશે તરૂણી રે, સંતોષ ધરી સ્વામીને,
રહો ઘરમાંહી રે, પૂરણ સુખડાં પામીને;
ગૌરી ગજાથી રે, અદકું નવ કારજ કે'વું,
એવું સુખ દુખ રે, શાંતી રાખીને સે'વું. ૧૩
ચૌદશે ચતુરાં રે, કયાંથી બને કંથ શ્રીવાળો,
વાળો ન મોઢું રે, અન્યના શણગાર નિહાળો;
ટાળો તનથી રે, સહુ તોર તરૂણિ તોફાની,
ફાની દુનિઆં રે, મરી જાવું એમજ માની. ૧૪

પુનમે પ્યારી રે, પતિનું સુખ ચિતમાં ચાવું
આવ્યું રહિ દુખ રે, ઓછું કરવા સજ થાવું;
પંદર તીથી રે, પૂરણ સુખવાળી જાણો,
લલ્લુની શીખ રે, વાંચી અંતરમાં આણો. ૧૫

બાર માસ વિષે.

ગરબી ૩૦

'શું કીજે સહિયર શું કીજે, દોયલા દહાડા કેમ જાય, મારી સજની એવા રાગ'
કારતક માસે ખુબી કરતારની, શાણી અંતરમાં ઉતાર, મારી બેની.
ઉત્પતી સ્થીતી અને લય પામે, જેની ઇચ્છાથી સંસાર; મારી બેની,
એ અવીનાશીયે અક્કલ આપી, તરવા આ સંસાર. મારી બેની,
તો શાને ભૂલી ભટકી આ ભવમાં, ખોળે ખૂવે અવતાર, મારી બેની. ૧
માગશરે આજ્ઞા છે સદા પિતાની, વિદ્યા ભણી થા વિદ્વાન, મારી બેની,
તજજે નઠારી છે ટેવ તુજ તનમાં, મનમાં ખોટું ન ધર માન, મારી બેની
મનુષ્ય જાતીનું ભલું કરવાને, સરજાવી છે આ સંસાર; મારી બેની.
શાને ભૂલે ભુંડી આળસુ થઇને, ધર્મ ધારો ચિત ધાર, મારી બેની. ૨
પોષ માસે પરવશ કાં અજ્ઞાને, બેડીમાં ગઇ શું બંધાઇ, મારી બેની.
જ્ઞાન ગતી ગ્રહી તોડજે બંધન, વિદ્યાને વા'લથી સાહી મારી બેની;
પોતા જેવી બીજીને દેખી દુખમાં, અંતર કરજે વિચાર મારી બેની. ૩
માહા માસે માતુની તુજ મનમાં, દેશ સ્થિતિ જો વિચાર; મારી બેની.
તુંથી થતી પ્રજા કેવી દુખી છે, છે ન જો તુજ સવીચાર, મારી બેની.
વૃક્ષને વિદ્યા [1]વારી નથી પાસે, ફળ તેનાં નબળાં નિરધાર, મારી બેની.
તારે અજ્ઞાનેથી [2]અર્ભકો તારાં, ખાસાં બનેછે ખુવાર, મારી બેની. ૪
ફાગણ માંહીં ફોગટ કાં ગુમાવે, હાંસલ કરિયું હરામ; મારી બેની.
વીંટાઇ રહિ શાને વેવલી વાતે, લેશ કર્યું નહિ કામ. મારી બેની.
નીતીવાળી તેં પ્રજા નથી કીધી, દેશની દિલમાં ન દાઝ; મારી બેની.
દેશતણું ભર દરિઆમાં ડોલે, તારા અજ્ઞાનથી [3]ઝાઝ. મારી બેની. ૫
ચૈત્રમાં ચતુરાં થઇ શાને ચૂકે, ચતુરાઇનો દે ચિતાર; મારી બેની.
અર્ભક અંતરમાં તું સમાગમે, પ્રગટે સદા સુવિચાર, મારી બેની.
દેશની દાઝ જાણે એના દિલમાં, શીખે વિદ્યાથી વિવેક; મારી બેની.

---

૧ પાણી. ૨ છોકરાં. ૩ વહાણ.

વેગી બની બાળકો આથડે ના, તનની ગુમાનીને ટે૦. મારી બેની. ૬
વેશાક વા'લ [1]વપૂમાં ધરીને, સદગુણ ચિત્તમાં ઉતાર; મારી બેની.
જેમ બને ઝટ બાળ વિવેકી, તોછડાં નહિ તલભાર. મારી બેની.
અવિવેકી બાળથી અવનીમાં તુજને, આખર છે અપમાન, મારી બેની.
ડાહપણ તારૂં તેના દિલમાં ધર, ગૌરી તજીને ગુમાન, મારી બેની. ૭
જોડે સદા જશ લેવું જગતમાં, સિદ્ધ કરી શુભ કામ. મારી બેની.
દુષ્ટતાથી દૂર રહે જે ડરીને, તજજે તું તોર તમામ. મારી બેની.
સત સંગનો રંગ અંગ લગાડી, માડી તું બન મસ્તાન; મારી બેની.
લાભ દે રૂડો બીજી લલનાને, [2]મહિમાં તું મેળવ માન; મારી બેની. ૮
અખાડે આથી જાજે અનીતીથી, નીતી [3]પીયુષ કર પાન. મારી બેની;
કાંટો અનીતીનો કાઢ કળેથી, [4]ભારતીથી લઇ ભાન; મારી બેની.
નાણું છે નીચ નીતી રીતી ઉંચી, સમજજે આ સંસાર. મારી બેની.
નીતી વિના ધર્મ રીતીછે ઢોંગી, સમજ શાણી વાર વાર; મારી બેની. ૯
શ્રાવણમાં સૂત્રીપતિ શોધવાને, ભૂલીને કાં ભટકાય. મારી બેની.
સ્વામીરૂપી [5]સેતૂ છે તે જડયાનો, કાં અરણ્યે અથડાય ? મારી બેની.
સંપસાહી સ્વામી સાથે નીતીથી, રે'તો પ્રભૂ નથી દુર; મારી બેની.
ગંગા ગઈ દુરગુણના તજ્યા તો, જોખમ જગમાં જરૂર. મારી બેની. ૧૦
બાદરને ભવ્ય ભરત ભૂમીમાં, ભામની ભણતર હીણ; મારી બેની.
એથી પ્રજામાં અજ્ઞાન અધિક છે, દેશ દુખી ગતીદિન. મારી બેની.
પરતંત્ર પરદેશી હાથે બન્યો તે, ચૂક તમારી સદાય; મારી બેની.
થડ મજબૂતથી વૃક્ષ ડગે ના, છો વાયરો વધૂ વા'ય. મારી બેની.
આસો માસે આર્યોદય થવા આપું, શીખ શાણી ધરો ધ્યાન.
સંપસાહી નીતી રીતીથી ચાલો, ગુણિયલ થઇ ગ્રહો જ્ઞાન; મારી બેની.
દેશની દાઝ ડાહી દીલધારો, બાળ કરો બહાદૂર. મારી બેની.
લલ્લુ લાયક લલના જો બને તો, આર્ય ઉદય નથી દુર; મારી બેની. ૧૨

પ્રતિવૃત પાળવા વિષે.

ગરબી ૩૧.

" સુણો શામળા હું તુજ માટે ઘેલી થઇ જો " એ રાગ.

પતિવ્રત બેન પ્રીત થકી પાળજ્યો જો;

---

૧ શરીર ૨ પૃથ્વિ. ૩ અમૃત. ૪ વિદ્યા. ૫ પાજસડક.

દુર મતી બધાં દૂર નિત્ય ટાળજ્યો જો. પતી૦ ૧.
આજ્ઞા અહરનીશ પતી તણી પાળવી જો;
કદી ઉર થકી એ નહિ વીસારવી જો. પતી૦ ૨
શુભ ચાલથી નિજ નાથને રીઝાવવો જો;
દુષ્ટ ચાલ ગ્રહી કંથ ન ખીજાવવો જો. પતી૦ ૩
સેવા કરી સ્વામી તણી સ્નેહથી જો;
ટટો કલેશને દુર રાખ એની ગેહથી જો. પતી૦ ૪
વચન મિષ્ટ વદી વહાલ ઉપજાવવું જો,
રીઝે તે રિતે નીતીથી મન રીઝાવવું જો. પતી૦ ૫
સ્નેહ રાખવો સબંધી સાથમાં અતી જો;
એથી ટળશે શિર થકી બધી વિપત્તી જો. પતી૦ ૬
ભલા દાખલા બનેલ યાદ આણીયે જો;
પછી પતિ તણા મહત્વને પિછાનીયે જો. પતી૦ ૭
સતી સીતા આદી સર્વે થઇ જે સતી જો;
વેઠી કંથ સાથ નશી વડી વિપત્તી જો. પતી૦ ૮
હૃદય વજ્ર કરી વાત ઉરે ધારીયે જો;
ચિત્તથી સ્વામિ ભક્તિ ના વિસારીય જો. પતી૦ ૯
એથી મળશે અધીક માન મહિ વિષે જો;
દુષ્ટ વાસના દિલેથી દુર ખશી જશે જો. પતી૦ ૧૦
એવા લાભ છે અથાગ પતી ભકિતમાં જો;
કામ સેલ છે તમારી બેન શકિતમાં જો. પતી૦ ૧૧
ભલો ભાવ ભરથાર પરે રાખીયે જો;
દુષ્ટ વચન કદી તેહને ન ભાખીયે જો. પતી૦ ૧૨
સ્વામી સેવનાથી સુખ મળેછ સ્વર્ગમાં જો;
એવી વાતો વદાય પંડિત વર્ગમાં જો. પતી૦ ૧૩
એથી લાભ છે વિશેષ તે વિચારજ્યો જો;
લલ્લુ વચનો પ્રીતેથી ઉરે ધરજ્યો જો. પતી૦ ૧૪

સ્ત્રી શિક્ષા.

ગરબો ૩૨

"શિવજી બિરાજે છે, નૃત્ય આદે સંગીત નાદ" એ રાગ.

રાણી તું સાંભળ કાન, આ શીખ મારી;

તજ તનનું અભિમાન, નાદાન થામાં તું નારી. ટેક.
આરી સંસાર ભૂલી ભવ્યતામાં, કાં અરણ્યે અથડાય; આ શીખ.
પૂર્વ તણું ફળ લઇ અહીં આવી, કાં શોચ કર ચિતમાંય; આ શીખ.
શાને સંતાપે કુવચન વદીને, પાપની બાંધ કાં પાળ. આ. શીખ.
દુષ્કર્મમાં સૂખ કોઇયે ન દીઠું, દીઠું તો આળ પંપાળ; આ શીખ.
શિર જોને સૃષ્ટિ પતિનો સદા ભય, મરણે નથી છૂટકાર; આ શીખ.
નીચ જનમ લેવા કામ નીચાંથી, પામવું દુખ પારાવાર. આ શીખ.
શો શણગારમાં પ્યાર ધરે તું, હાલો છે સ્થુળને ભાર; આ શીખ.
ન મળે બળે જીવ, દુઃખ અવરને, ભુંડાં લાગો ભરથાર. આ શીખ.
સ્વાદ સૂખડિનો શો છે? આભૂષણમાં, દૂષણ કાં તું દેખાડ? આ શીખ.
મહા મૂલો મનખો મહિમાંને, વિત્ત સાટે કાં વણ સાડ? આ શીખ.
નાથનો નેહ નભાવવાની રીત, સત્ય તારો શણગાર; આ શીખ.
બેડી કદી ભરી ભાર આભરણનો, પતિપ્યાર વિણ એ અંગાર. આ શીખ.
શાને બીજાની શીખવણીથી બોલે, નાથને વચન નાદાન; આ શીખ.
ભોગવવું નથી દુઃખ અવરને, તું દુખનું છો નિશાન. આ શીખ.
સ્વાર્થ વિચાર સાંભળતાં અવર શિખ, અંતર પછીથી ઉતાર; આ શીખ.
કાંથા ઉતાવળી અણસમજુ બની, બગડે તારો સંસાર. આ શીખ.
કામ અવર તારે હાથે કરાવે, જોવા તારા બુરા હાલ; આ શીખ.
લલ્લુ બીજાને શું તારૂં બગાડતાં, ન્યાળે થયાં ગણી ન્યાલ. આ શીખ.

છાજીયાં લેવા વિષે.

ગરબી ૩૩

" ઓ અરદેશર, તારોરે ડંકો રે સુરત શે'રમાં " એ રાગ

શાણી બેની, ચોરે ચૌટે શાને લોછો છાજિયાં?
બંધુ બંધ કરો, લલના ના લલકારો રસ્તે રાજિયા.
કૂટવાથી કાનામાં દુખ છે, વળિ ચાલ નઠારો નિંદક છે;
પણ મતિહિનને મન મહા સુખ છે. શાણી. ૧
નવ કૂટી જાણે કો નારી, બીજી હસશે ફુવડ ધારી;
નથિ કંઇ જાણતી કે' લલકારી. શાણી. ૨
સાંમું થાતાં નથિ આવડતું, ત્યમ અધુરૂં બોલિ મૂકે પડતું;
એ બધિઓને મન અણગમતું. શાણી ૩

મરણે કૂટતી કૂદી કૂદી, હાંસલવિણુ જાઇ હૈયાકુટી;
એની તો દુનિયાં છે જૂદી. શાણી ૪
કુટવું છે પ્યારૂં નિજ મતમાં, બચપણથિ પડે એ ખટપટમાં;
એવરત અને મેળાકતમાં. શાણી. ૫
શાળા કૂટયાની મંડાશે, ચોરે ચોટે મળી કૂટાશે.
આવડતાં મનમાં મકલાશે. શાણી. ૬
શાળા શાખાની વરસ દિને, કૂટવાને દાખલ શિક્ષ કરે;
થઇ એડયુએટ ગુમાન ધરે. શાણી. ૭
કો હોંશ ધરી કુટવા જાતી, પછિ ડાંપણુવાળી કે'વાતી;
હૈયાકુટી છાતી રાતી. શાણી ૮
હળવો પડતાં કર મુખ ઉચરે, નથિ લાકડું ભાગ્યું મરણુ ખરે;
હાય હાય કરે ઉંચી ઉછળે. શાણી. ૯
જો કમ કૂટે બીજી નારી, કહે પટેલ થઇ કોઈ પડકારી;
ઠરડી કાઢયાનિ ગતિ ધારી. શાણી. ૧૦
કૂટવાથી સ્વર્ગ ન સાંપડતું, ગુજરેલું પાછું નથિ વળતું;
ખારું શાને મૂકો પડતું. શાણી. ૧૧
અંતર જેનું એવું મરણે, તેનું અંતર અંદરથિ રડે;
કો' પાવઇને પ.નો શું ચડે. શાણી ૧૨
કુટનારી છે વિણુ સગપણુની, શું દાઝ ધરે એ અંતરની ?
આ ઘેલાઇ શી છે ઘરઘરની શાણી. ૧૩
કૂટવાથી દિલમાં દુખ થાતું, છાતીનું રૂધિર બગડી જાતું;
બાળક પય પી દરદી થાતું. શાણી. ૧૪
ઘુંદાશે નસ નક્કર મારે, ફરતું રૂધિર અટકે ત્યારે;
મરિ જાય અચાનક કો વારે. શાણી. ૧૫
બગડિણુ બાળક પય પીનામાં, પણુ માતુનું સુખ કૂટયામાં!
બાળક મરતાં નાની વયમાં. શાણી. ૧૬
કમ થાય કૂટે કમ તો નિકળે, જમધામ જશે ન વિચાર ધરે;
લલ્લુ છે સત્ય મુખે ઉચરે. શાણી. ૧૭

સામાન્ય બોધ.

"આવી મોટા ઘરની જાન વેવાઇઓ." એ રાગ.

શીખ આપી ધારો ધ્યાન, શાણીબા, મહિમાં પામો મોટું માન, શાણીબા. ૧

વાંચી વિવેકે વિચારો, શાણીબા; ડુબતા દેશને તારો, શાણીબા. ૨
ચટકો લાગે કદી ચીત, શાણીબા; કડવું ઓસડ કરે હીત, શાણીબા. ૩
મતથી વિરૂદ્ધ કદાપી, શાણીબા, લાગે, જોજે ગૂણ માપી, શાણીબા. ૪
જેનો તમેછો આધાર, શાણીબા; તેછે તમોથી ટટ્ટાર, શાણીબા. ૫
પણ ખશી કોરે ન બેસો, શાણીબા; અજ્ઞાનનિધિમાં ન પેસો, શાણીબા. ૬
તાંજ ઘો નઠારી જે ટેવો, શાણીબા; સુકૃત કરી જશ લેવો, શાણીબા. ૭
ઓસડ કડવું માબાપ, શાણીબા; દે શીશુ હણવાને તાપ શાણીબા. ૮
છે કટૂ પણ હીતકારી, શાણીબા; શીખ વિવેકે ઉચારી, શાણીબા. ૯
ઉઠો તજી અવીચાર, શાણીબા; દેશનો કરવા ઉદ્ધાર, શાણીબા. ૧૦
વ્હેમને આપે વીદારો, શાણીબા; શસ્ત્રવિદ્યા કર ધારો શાણીબા, ૧૧
કાપવું કુમતીનું રાજ, શાણીબા; સુમતીનો શિર ધરો તાજ, શાણીબા. ૧૨
વાંચીને કરજે વિચાર, શાણીબા; ખોટું લાગે તલભાર, શાણીબા. ૧૩
તો તું વિચારીને જોજે, શાણીબા; સંશય મનડાનો ખોજે, શાણીબા ૧૪
દેશની ધરજે તું દાઝ, શાણીબા; તારવા કરજે ઇલાજ, શાણીબા. ૧૫
નાવીક સંસાર માંહીં, શાણીબા; તારાથી અવર છે નાહીં, શાણીબા. ૧૬
હોય નાવીક નઠોર, શાણીબા; વા'ણનું શું પછી જોર, શાણીબા. ૧૭
અભણ આર્યાવૃત માંહી, શાણીબા: બાળા સૂકાન રહિ સાહી, શાણીબા. ૧૮
ભામની ભણતર હીન, શાણીબા; દેશદશા દીસે દીન, શાણીબા. ૧૯
સુધરવા આ શીખ સારી, શાણીબા; વધવા. વિવેક ઉચ્ચારી, શાણીબા. ૨૦
અવસરે શીખ ન દઉં આજ, શાણીબા; ભલ્લુ લાખો ટકા લાજ, શાણીબા. ૨૧

અર્પણ અત્રિકા.

શેઠ ચાંપશી ભાઇ પરબત લધા. શ્રી મુંબઈ.

સવૈયા એકત્રીશા.

ભારતિ ઉપર ભાવ વધારે કવિતા વેલિપરે વધુ વ્હાલ,
દક્ષ તણાં પુસ્તક વાંચ્યાનો અંતર અતિશય છે ઉત્સાહ;
ભારતમાં કુચાલ થકી જે વધતો રોજ વિરોધ જણાય,
સમજીને અંતરમાં સઘળું ચિતમાં તેને હણવા ચ્હાય. ૧
બાળલગ્નથી થતી ખરાબી બાળક શાં બનતાં બેહાલ,
નિર્બળ થાતા આર્ય તણુજો બળ બુદ્ધીમાં રહે પછાત;
પાપણુ ન કરે પંડતણું ત્યાં પત્ની જઇ પરણાવે બાપ,
અવર ઓથથી ઉછરે અર્ભક એ જાણી ચિતમાં સંતાપ. ૨
બાપ થવાનો વખત ન આવે બચ્ચાં જેવો રખડે બા'ર,
તે ટાણે બાપો થઇ બેસે બાળ લગ્નથી નાનો બાળ;
પોષણુ કરવાની નહિ શકતી ત્યાં લાગે પતન.નો પાસ,
શ્વાસો શ્વાસે જાય જીંદગી આખર થાતી પ્રજાવિનાશ. ૩
એ નુકશાની જાણો અંતર દેશ ઉન્નતી ક્યારે થાય,
એવી ચિત ચિતવણિ હરનિશ યોજે ઘટતા સદા ઉપાય;
કવિતા વાંચ્યાનો નિજ અંતર નિરંતર નિરખું ઉત્સાહ,
વણિક ખરા વિદ્યા વેપારી એથી મુજ અતર અતિ ભાવ. ૪
દશા ઓશવાળનિ જ્ઞાતીમાં જન્મ ધર્યો ઉત્તમ કુળ માંય,
પરબત લધા તણા સપુત સુત ચાંપશી સુજ્ઞજનો ચિતચા'ય;
વ્યસન વિદ્વતા તણું વધારે પુસ્તક વાંચન પર બહુ પ્યાર,
ગ્રંથ ખરચીને ગ્રંથ ખરીદો આશ્રય ગુણિજનને દેનાર. ૫
ભાવ ધર્યો મારી કવિતાપર સદા ધારતા શુદ્ધ વિચાર,
વ્હાલ અધિક મુજપર દર્શાવો પ્રતિદિન પૂરણુ રાખી પ્યાર;
એમાં થવા અધીક ઉમેરો અર્પું મારૂં પુસ્તક આજ,
ચાંપશી શેઠ વધે મુજ મૈત્રી સ્વિકારશો નહિ પાડોનાજ. ૬

દોહરો.

સ્વચ્છ બુદ્ધિ સાદાઈ ચિત, ચારૂ નિત્ય ચરિત્ર;
આર્યોપદેશ ઉત્સાહથી, અર્પું ચાંપશી મિત્ર. ૭

ઓઝા લલ્લુભાઈ કાળીદાસ.
ગ્રંથ કર્તા.

आर्योपदेश.

ઇશ્વર સ્તુતિ.

ઉધોર છંદ.

વંદુ હાથ જોડી નાથ, દિન[1] શિર નાથ સ્થાપો.
અખિલે આપનો આધાર, સૃષ્ટિતણા સરજનહાર. ૧
સરવે સૃષ્ટિનો મહિમાય, નાથજિ આપથી સુહાય;
વિધ વિધ સકળ પામે સૂખ, રંચ ન દીલ તેને દુઃખ. ૨
એ સહુ આપનો પરતાપ, સહુ પ્રાણી તણા માબાપ;
સાક્ષી સર્વનો તું એક, ઠાલી ઠામ તુંથિ ન છેક. ૩
વ્યાપક વિશ્વમાં મહારાજ, સહુ પ્રાણી તણા શિરતાજ[2];
રક્ષા સકળની કરનાર, દિનનાં દુખ તું હરનાર. ૪
મરજી તારિ જો મા'રાજ, તો બગડે ન એકે કાજ;
અંધો થાય ચક્ષુવાન, મુંગો થાય મહાવિદવાન. ૫
પંગુ પર્વતે અડિ જાય, ગુંગો ગાન સરવે ગાય;
કદ્રુપ થાય કામ સમાન, જો તું મે'ર કર ભગવાન. ૬
કરણા તારિ છેજ સમર્થ, એ વિણુ એક ન સરે અર્થ
દિનને શિર ઢળે નિત છત્ર, આજ્ઞા વિણુ ન ચાલે પત્ર. ૭
કોટી[3] ભાનુના કરનાર, વિનતી ધ્યાન મારીધાર;
અમૃત દ્રષ્ટી કરજો નાથ, મુજ શિર નાથ થાપો હાથ. ૮
આર્યાવ્રત તણું અખિલેશ, કરવા તાત ધારો બેશ;
જેથી દેશિ સુખિયા થાય, મન કદિ તે નહીં મુંઝાય. ૧૦
એવી કર કૃપા જો તાત, સાંભળ દીન જાણી વાત;
મારા દેશીઓ દુખ માંહિં, ડૂબેલા દિસે જ્યાં ત્યાંય ૧૦
થાતા વહેમના શીકાર, ખાંતે સર્વે થાય ખુવાર;
વે'મ સમુદ્ર માંહિં તણાય, તેને કોણ લેવા ધાય. ૧૧
બાળ્યાં બાળલગ્ને બાળ, આણ્યો [1]કારમ્યો તો કાળ;

૧ રંક. ૨ મુગટ. ૩ સૂર્ય.

ચિતમાં સુણી ઉઠે જ્વાળ, રાખ્યો ઝાલિ [2]વિષધર [3]વ્યાલ. ૧૨
કરડે પ્રાણ પળમાં જાય, તોયે દોડિ તેને સ્હાય;
હાથે કરીને હેરાન, બાળ બનાવિયા બે ભાન. ૧૩
દિલ તેની દયા નહિલેશ, કકળે તેથી આખો દેશ;
કાચી કેરિ વેડી ખાય, સરવે સ્વાદ સોષઇ જાય. ૧૩
કાચાં જો ફળો વેડાય, તેનાં બીજ કાચાં થાય;
વારે ઉલટો વીનાશ, બિજમાં પુર્ણ હોય કચાશ. ૧૫
તેથી પ્રજા નબળી થાય, દુખિયા દેશીઓ દેખાય;
મરિ જ્યમ મરે નાનાં બાળ, આવે અવધ વિણતો કાળ. ૧૬
પ્રભાતે જે ખિલ્યું ગૂલાબ, તોડે તો થવાનું ખરાબ,
પાકે સાંજરે ભરપૂર, છે નુકશાન ચિંતા દૂર. ૧૭
આપે ઉલટો સૂવાસ, પ્રીતે રહી સજ્જન પાસ.
ત્યમ ગૂલાબ સમ છે બાળ, તેને લગ્ન તો વિકાળ; ૧૮
જો વય પકવ તેની થાય, લગ્ને ના જરી ચિંતાય;
વય વિણ લગ્ન જો કદિ થાય, બળિને બાળકો મરી જાય. ૧૯
કરમાઇ જાય ફુલની જેમ,, કાં'તે જીવશે પ્રભુ કેમ;
અગણિત મરે આથી બાળ, ખાંતે થાય દેશિ ખુવાર. ૨૦
તો પણ તજે નહિ તે રીત, એ લાગે મને વિપ્રીત;
તેને શીખ દેવા કાજ, નિકળ્યો માર્ગ હું મા'રાજ. ૨૧
હણવા વે'મની જડ રેખ, તેમાં મારવાને મેખ;
ઉરમાં એવી મુજ ઇચ્છાય, તેમાં નાથ થાશો સ્હાય. ૨૨
બંધન તોડવા બળવાન, દેવા આર્ય જનને જ્ઞાન;
જ્યમતે તજે ઝટ કુચાલ, ધારે સુધરવાને હાલ. ૨૩
એવું જ્ઞાન દેવા માટ, નિકળ્યો છું વિભૂ હું વાટ;
અભિવંદન કરૂં અખિલેશ[1], મારૂં કાર્ય કરજે બેશ. ૨૪

વાંચનારને

સોરઠા.

ફાર ફરિ આ ફરિયાદ, હેતુ સુણજ્યો હીંદના;
બાળકની બરબાદ, જાળવજ્યો જતિ જીંદગી. ૧

૧. એકદમ. ૨ ઝેરી. ૩ સર્પ.

દેવી દીસે દુષ્ટ, હત ભાગી આ હિંદમાં;
પૂરણ થઇ છે પુષ્ટ, શિશુ શોણિતનું પાન કરી. ૨
બકરાં કયાં પોકાર, કસાઇ સામો જઇ કરે;
ત્યમ બાળક બેકાર, રે'સાતાં રોવે ઢીંગાં. ૩
શાણા સમજ્યો ચિત, હિત ગણી નિજ બાળનું;
તજિ દ્યો અનુચિત રીત, ઉદય થવાને આર્યનો. ૪
પ્રજા ઉપરજો પ્યાર, દેશિ બંધુ દિલમાં ધરો;
તજિ દઇ સહુ તકરાર, બાળ લગ્ન બંધ કરો. ૫

આર્યની અધમ સ્થિતિ.

દોહરા.

અધમ સ્થિતિ જોઇ આર્યની, આંખે ભરતાં નીર;
પ્રજા પતિત પ્રતિદિન થતી, નથી ધરાતી ધીર. ૧
નર નિરમાલ્ય દિસે સદા, નબળે નબળુ થાય;
સત્ય શૌર્યતા લુપિ ગયાં, એ કયમ દેખિ ખમાય. ૨
વડવા જેના વિશ્વમાં, પુર્ણ હતા પ્રખ્યાત;
તનુજો તેના આ સમય, સે'તા સહુની લાત. ૩
નાથ હોય નિરમાલ્ય તો, નારી વિધવા વેશ;—
જિવતે ધણિયે ભોગવે, એ ગણાય કયમ બેશ ? ૪
ઉંચ તુખમ[૨] આર્યોતણું, અધમ આજ દેખાય;
હાથે કરિહાની કરી, અવર કરે શું ઉપાય ? ૫
પણ હજી એ છે હાથમાં, જોજરિ ધરિયે ધ્યાન,
બાળ લગ્નની બાથમાં, આવ્યાનું આ જ્યાન[૩] ૬
બાથ તોડિ બા'દૂર નર, નિકળે જો કદિ બા'રે,
તો પાછો ઉદ્ભવ થશે, આર્યાવૃતનો ભ્હાર[૪] ૭
મા'જન મહત દયાળુ થઇ, આપે દિનને દાન,
પ્રાણી સહુને પાળવાં, એ છે ઉમદા જ્ઞાન. ૮
પ્રાણીના પાળક થયા, તનુજો ટાળક તાત;
આદર આપે અવરને, હણે સ્વજનને લાત. ૯

---

૧ પ્રભુ. ૨ બીજ. ૩ નુકશાન. ૪ ભભકો.

કોએ કયમ સાંખી શકે, જે સાચા નર શૂર.
પ્રાણિ પાળિ બાળક હણે, કેમ ન કહિયે ક્રૂર. ૧૦
બાળ લગનથી બાળ સહુ, હાથે જાય હણાઇ.
તોયે મા'જન મનવિષે, દયા ન ધારે કાંઇ. ૧૧
અર્ભક ઉપર અતિદયા, આવે આ ઉર માંય;
હું તેથી કહું કરગરી, અરજી મા'જન માંય. ૧૨

સોરઠા.

અરજી ધરજ્યો ઉર, પ્રતિપાળક પ્રાણી તણા;
ચિતમાં ધારી શૂર, શિશુ સંકટ સહુ છેદવાં.

મનહર છંદ.

હિત ચિત ધારીને ઉચારી તે વિચારી જુઓ,
પ્રજા હિતકારી કારી કષ્ટ હરનારી છે,
પ્રજાને છે પ્યારી નારી, ન્યાયથી જરાય નહિ,
સ્મૃધી સારીને વધારી સૂખ આપનારી છે;
દુર્ગુણ ડરાવનારી જ્ઞાનને ધરાવનારી,
શૈર્યતાને સ્થાપનારી, ક્લેશ કાપનારીછે,
વ્હાલને વધારનારી સૂખી જેથી નરનારી,
લલ્લુ એમ ધારી સારી અરજી ઉચારી છે. ૧
બાયલા બનાવ્યા બાળ લગ્ન થકી બાળકોને,
શૈર્યતાને સ્મૃધી બધી એ થકી બળી ગઇ,
નર નિરમાલ્ય દિસે કૈવતન કાંય દિસે;
ફોગટ ભરાય દિસે નસમાં નરમ થઇ:
પ્રૌઢ પરાક્રમી શવા પ્રજાને અશક્ત કીધી,
બકરી સમાન બળહીણ તો બની ગઇ,
બાળ્યો ભવ બાધો તેને શી રીતે મળે સુ સાંધો,
લલ્લુ લાંબો વાંધો દેશ કમાણી કમી થઇ. ૨
જુવાનીનું જોર ત્યારે દોર બાળલગ્ન તણો,
કર્યાં કમજોર નાનાં બાળકને મારીને;
ઉગ્યો જયાં ઉમંગે છોડ અવનીથી ઉપર ત્યાં,
કાપવા કોશિષ કરી છરી હાથ ધારીને;

કડો વૃક્ષ જેમ કેમ ફેલાય એ છેડ, હોડ,—
કરી શકે કેમ જુઓ વપૂમાં વિચારોને,
છોડવો સુકાય તેમ બાળ મરી જાય, લલ્લુ—
દિલે દુખી થાય ત્યારે કેવાય ખુખારોને. ૩
પુત્રનો પ્રસવ થાય અંગ આનંદે ભરાય,
ધન્ય જન્મ તો ધરાય બાળ ન્યાળી નાળાને,
વંશનો એ અંશ રહ્યો આપણી પશ્ચાત તેનો,
કરો કેમ ધ્વંશ બાળ લગ્ન થકી બાળીને;
નથી નુકશાન કર્યું ધન ખર્ચું નથી કર્યું,
મારવાને મન કર્યું છરી લાય ધારીને,
લેશ નથી લાભ ખોટનો ખરો વેપાર, ખ્વાર,—
લલ્લુ નર નાર જુઓ વાલથી વિચારીને. ૪

માબાપને શું સત્તા છે ?

દોહરા.

જોડું જે શુભ પ્રેમનું, આ જગતમાં જોડાય,
આપ પ્રીતિ વિણ અવરથી, શાનું એ સંધાય! ૧
પાલન કરવું પુત્રનું, માત તાત અધિકાર;
જન્મ સુધી કારાગૃહે, ધરિ નવ શકે ધરાર. ૨
લગની[1] નહી લઘુ સૂતની, છતાં લગ્ન જે થાય;
પરલગનીઓ લગન તે, લાયક કયમ લેખાય ? ૩
કસાઇ રેંસે કોટિધા, પ્રાણી પૃથ્વી માંય;
પણ દુખિ કરીને મારતાં, એ પણ દિલ દુભાય, ૪
કસાઇથી પણ ક્રૂરતા, ધરે આજ માબાપ;
જે વેઠે દુઃખ સુત સુતા, તેનો નહિ પરિતાપ ૫
રીબાતાં દેખી કહે, પુર્વ તણો સંજોગ;
પણ આપે કર્યું નવ કહે, એ ગણાય નહી ગોગ્ય. ૬
કરે લગ્ન જાતે જઇ, માબાપો મતિમાન;
એ વખતે હોતી નથી, અર્ભકને જરિ સાન. ૭
સારૂં નઠારૂં ન શિશુ જુએ, સમજે નહિ શું લગ્ન,

૧ પ્રીત.

પે'રી ઓઢી અર્ભકો, મનમાં થાતા મગ્ન. ૮
પણશો હેતુ પરણવે, પડશે તેનો પાર;
તે જાણી જરિ નવ શકે, તો કયમ કરે કરાર. ૯
કરાર કરતાં કોડથી, બાળ વતી માબાપ;
દુખિયાં દેખી કે' પછી, પૂર્વ તણાં એ પાપ. ૧૦
પાપ રૂપ પોતે ખરાં, પૂર્વ પુત્રથી હોય;
તે પુર્વજના પાપથી, બળે બાળ સહુ કોય. ૧૧
પૂર્વ તણાં પાપો બધાં, માબાપોથી થાય,
તે પાપોથી પાછળે, પુત્ર પુત્રી પીડાય. ૧૨
જન્મ દુખી જે જન કરે, પિતાં છતાં પેજાર.[૨]
ઘટે મારવી મુંડકે, બાળ કરે જે ખ્વાર. ૧૩
પ્રેમિ ઝરો જે પીંડમાં, પડિયો પડદામાંય,
પ્રેમી પડદો પાડશે, અવર થકી ન ઉંચકાય. ૧૪
પડદો નથિ પ્રીછતાં, અંધ આજ માબાપ;
પણ પડતો તોડી પ્રાણ લે, બદો અધરમી આપ. ૧૫
જોડું જોડયા આગળે, કરે વિચાર ન કાંય;
નબળે કે નઠ્ઠર થશે, એ જરિ નહીં ઉરમાંય. ૧૬
એક બીજાના પ્રેમનો, એ લગ્નેથી નાશ;
બેસે નહિ કો રંગનો, કાળે કપડે પાસ. ૧૭
લોક લાજથી મન ડરે, નહિ પ્રીતીની લાજ;
એથી હરામી આ સમય, કાળાં થાય કુકાજ. ૧૮
જન્મારો જ્યાં જોડવો, મન નવ મળે જરાય;
જોડી દીધે જોરમાં, ક્યમ સુખ શાંતી થાય. ૧૯
પણ એ શા સારૂ પ્રિછે, જે લા'વો લેનાર;
સતી બળે જ્યમ ચે'વિષે, અવર કરે ઉચ્ચાર. ૨૦
દાવાનળ સંસારમાં, ચિતા ઉપર ધરિ બાળ;
હેરે હર્ષે હિન્દુઓ, કેમ થાય છે કાળ. ૨૧
વિણ હકથી વચમાં પડે, કરિ ડા'પણનો ડોળ;
બાળકને બેહાલ કરી, રે'સી પાડે રોળ. ૨૨
અવર તણો અધિકાર શો, કરે અવર કબુલાત;
લલ્લુ એ કરનારને, લાયક હણવી લાત. ૨૩

મનહર છંદ.

અર્ભકને ઉછેરવાં આણીને ઉમંગ ઉર,
ભાવે ભરપુર રોજ રોજ રાજી રાખવાં;
કેલવણી તણો કાર શ્રીકાર સદૈવ જાણી,
પૂરી રીતે કેળવો પીયૂશ રસ ચાખવા;
વેમતણી જાળમાં વીંટાયના સંભાળ રાખી,
સુધારાના સાર ભલી રીતે ગૂખ ભાખવા;
સંપસાહી સંસારમાં સારી રીતે સુખી રહે,
દહે દીલ દાહ એવા દુઃખમાં ન નાંખવાં ૨
પ્રજાપર ધારી પ્રીત હીત ચીત ચારૂ ચાહી,
કદી વીપરીત રીત અંતર ન રાખવી;
વારસો વહાલ ધરી વધૂ વિદ્વતાનો હદ,
અવિદ્યા આધિન વૃતિ વસી, કાઢી નાંખવી;
[1]ભારતી ના સ્વાદ થકી પારતી પછાત નહી,
વિવેક વૃતીની વેલી વધતી વધારવી;
ધારવી ધરામાં ધ્યાને પીડા પુત્ર પુત્રી તણી,
સદ્વૃતિ વધારવીને સંગતી સુધારવી. ૨

વસંતતિલકા છંદ.

ધારે વિવેક વપુમાં વૃતિ સારિ રાખે,
આનંદ યુક્ત સુત વાણિ સદૈવ ભાખે;
ભાખે સુબોધ સમજે સઘળી રિતીને,
પ્રીછે સુપૂત ચિત ચાહિ રહે નિતીને. ૨૬
રાખે સદૈવ શુભ માન મહાન કેરૂં,
શાંતિ ધરેજ ચિતમાં ન વદે વધેરૂં;
ધારે પ્રયાસ નિજ સ્થિતિ સુધારવાને,
કૂછંદ ફંદ સત સંગથિ મારવાને. ૨૭
રોજી હમેસ રળતો રહિ રાજિ રાજી,
કોદી ન આવી વદતો દુઃખીશું પિતાજી;
તાજી તમામ વૃતિ ભારતિ ભીંતરે છે,

1 વિદ્યા

સાંગે પિતા સુત તણું શુભ તો કરે છે. ૨૮
પામે વિશેષ વડિલાઈ વસે સુસંપે,
જંપે જરીન [2]અરિ, ત્રાસિ હમેશ કંપે;
જે [3]વીર્યવાન વિદ્વાન વિદેશ માંહી,
પામે અધીક સરસાઇ કરે કમાઇ. ૨૯
પીતાથિ પુત્ર વધતી ધરિને પ્રતિષ્ઠા,
પ્રાણાંત થાય તદપી ન કરે કુનિષ્ઠા;
નીતિ તણા નિયમમાં હરનીશ ચાલે
ઝાલે કુપંથ કદિના તન દુ:ખ સાલે. ૩૦

દોહરા.

આપ થકી અધિકો બને, એ વિચાર ઉરમાંય,
રાખે માબાપો રુદાં, પણ નવ [4]શિશુ રે'સાય. ૩૧
ઉત્પતી પ્રજા તણી કરે, પાળે ધારી પ્યાર,
પણ તેને નવ હણિ શકે. તાત છતાં તલવાર. ૩૨
સત્તા સુત વધારવા, ધારે ચિત માબાપ,
પણ પરતંત્ર ન કરિ શકે, કરતાં પાપી છાપ. ૩૩
પ્રેમ સ્વતંત્રજ પ્રાણિનો, પેખી જો પરખાય,
આપ વગર નર અવરથી, કોને કદિ ન અપાય. ૩૪
મિલ્કત બીજા મનુષ્યની, નિર્મળ ધારી મન,
આપે જઇ જો અવરને, તો ન ગણાય સજ્જન. ૩૫
સજ્જનતા છેટી વશી, દુર્જનતા નવ દૂર,
જેથી બનિયાં આ સમય, માબાપો બહુ ક્રૂર. ૩૬
મરજીનો માલીક નર, મહિમાં સદા મનાય,
માલીકી હક હેતુથી, દુર નવ કરી શકાય. ૩૭
આ સમયે માબાપ સહુ, ધરે ન સુખ દુખ ધ્યાન,
પરણાવીને સુત સુતા, માને મોટું માન. ૩૮
લીધો લા'વો તે ખરો, કોણે દીઠી કાલ,
આજ દેખવા કાલને, કરે બાળનો કાળ. ૩૯

---

૨ શત્રુ. ૩ પરાક્રમી. ૪ છોકરું.

રોળાવૃત્ત.

કરે બાળનો હાળ ધર્મ ભૂલ્યે પડ્યું [1]ધાને,
કર્મ વશે રે' બાળ, ભાવિ પીતા મુખ ભાખે;
ભાવી માંડી ભેદ, આપ કરીને દેખાડે,
કરે બાળને કેદ, ભાવિ વશ ભાવે પાડે. ૪૦
સત્તા ભાવી માંડી, આવી વસતી ન જરાયે,
આપ કુહાડી ધરે, પગે ભાવી નવ વારે,
ત્યમ શીશને તાન, હણી હથિયારે નાખે. ૪૧
આપ રહે અજાન મરે, ભાવી શિર ભાખે,
અપકવ બીજક બોઇ, નિપજ સારી લેવાને,
ધારે તે રે' રોઇ, સારૂં ન બને કો બાને,
પુત્ર ન પ્રીછે પ્રેમ, પ્રેમદા કેમ પછાડી,
કંથ કથાયો કેમ, તે ન જાણે જરિ લાડી. ૪૨
ઉભય પક્ષ મળિ સાથ, હાથ લીધા શિશુ કેરા,
હસ્ત મિલાપક કરી, ફરાવી દીધા ફેરા,
જન્મ જોડવા તણો, એટલો ગણ્યો ફટારો,
નહિ મેળવવું મંન, પછી ભાવીનો વારો. ૪૩
વ્યાપારી વ્યાપાર, ભાગમાં કોજન સાથે,
કરતાં કરે કરાર, સાર શુભ થાવા માટે,
જન્મ જોડવો જંન, મંન મોટું નવ જાણે,
સર્વથી હલકું કર્મ, વીશુ કિમતી ઉર આણે. ૪૪
વર કન્યાની રાશ, આશ સારી ધારીને,
પૂછે જોશી પાસ, પાશ ધરતા મારીને,
જોશી જોડી તણી, કહે મળતી જો રાશો,
પ્રીતી આણો ઘણી, લગ્નનો કરે તમાસો. ૪૫
રાંડે રામા તોય, જોશી જન જરીન જૂઠા,
પડતા નવપેખાય, દેશપર રામજી રૂઠા !!!
બચ્ચાં થઇ બે હાલ, ખુવારીમાં મર ખેલે,
વર વહુને નવ વા'લ, તોય તે ચાલ ન મેલે. ૪૬

---

૧ સહેલું. ૨ બંધન.

ધરે ચિત માબાપ, જીવનું થોડું જગતમાં,
લ્હાવો લ્યો ખખિલાત, ઉજળાં થતું સ્વજનમાં;
કોણે ભાળી[1] કાલ, છોકરાં વાંસે કેવાં,
એવો આણો ખ્યાલ, મોર[2] છોરૂં કરી દેવાં. ૪૭

મનહર છંદ.

કાપવી કુમતી અને આપવી વિદ્યા વિશેષ,
સુનીતીને સ્થાપવી ઉથાપવી અનીતિને:
ભુંડી બીતી ભાખવીન મતી વેમે રાખવીન,
રેંમ કાઢી નાંખવીન પુણે રાખે પ્રીતીને.
આપવી હીંમત હૈયે કાપવી કાયરતાઇ,
ઉન્મતી ઉથાપવીને સ્થાપવી સૂમતીને;
આપવી વિવેક બુદ્ધિ સ્થાપવી સ્વતંત્રતાઇ,
સારા ગુણે રેં છવાઇ સૂખી ગણે સ્થીતીને ૪૮

દોહરો.

એ રીતે માબાપનો, ધર્મ ધુરંધર ધાર,
મનાય નહિએ માવતર, લે અવળો આચાર. ૪૯
અમર બને અમૃત ગ્રહી, અમુલ્ય અમૃત ગુણ;
ખળે[3] પ્રાશતાં[4] પ્રાણ પય[5],અમૃત નહિ અવગૂણ. ૫૦
નિરાધાર નાની વયે, માત તાત ઉપકાર,
અધિક છતાં આખર હણે, એ ઉપકાર ન ધાર. ૫૧
અંતરનો આવેશ જો, વધે જરૂર વધ[6] થાય
પ્રેમ પુત્ર પર વધુ થતાં, પ્રેમ અપ્રેમ જણાય. ૫૨
નિયમ એક છે નજરમાં, વધૂ વધે વિસ્તાર,
કલમ ડાળને કાપિને, ધરે ધરા[7]માં ધાર. ૫૩
ફોડી અપકવ ફળ ધરે, બીજ ધરામાં ધાર,
અપકવના યોગે કરી, પકવ ન નીપજનાર. ૫૪
અપકવનો નહિ પકવ સમ, સ્વાદ જરી સંસાર;
અપકવ [8]પ્રાશે અજતો, થશે અજીર્ણ અસાર. ૫૫

૧ દીઠી. ૨ આગળ. ૩ જાય ૪ ખાતાં. ૫ અમૃત. ૬ નાશ ૭ આમ.

ભરત ભૂમીને આ સમય, અસાધ્ય વાધ્યો રોગ;
અપકવ પ્રજા અશક્તથી, અંતર નથિ આરોગ્ય. ૫૬
ક્ષયથી કે નબળાઇથી, ભરત ભુમીનાં બાળ;
વ્યસન વિવાહ તણું ધર્યું, એથી બહુ બે હાલ. ૫૭
વ્યસન ન છૂટે વશ રહે, વસતાં વ્યસન વિશેષ;
૧વસન રહ્યાં નાહ વ્યસનથી, દુર્બળ બનિયો દેશ. ૫૮
સીંહ મઠી સુતી છતાં, ફરે નવ શકે શીયાળ;
સીંહ સુતો સમશાનમાં, ઇંચી કરે અયાળ. ૫૯
તન નરવાં નહિ મન નહિ, નરવાનરની તુલ્ય;
નરવાનર આ અવસરે, એ ભારત નર ભૂલ. ૬૦
વાનર જો નર થાયતો, વાનર વાનર થાય;
વાનર થી વાન ન રહે, નરવાથી ન નસાય. ૬૧
અળગું કરી અજ્ઞાનને, તજો લા'વની લા'ય;
ભલુ લાયક લા'વના, લા'વન લાયક લા'ય. ૬૨

મનહર છંદ.

લા'વની લાલચ લાગી ભાગી ખધું ભાન ગયું;
નીતીને અનીતીનો કો' આજ કયાં વિચાર છે.
બાળક બેહાલ બને તેનો નહિ ખ્યાલ કરે,
આપે તો ખુશાલ રહે લા'વા જે લેનાર છે;
પાઇના હાંસલ માટે લાખો નુકશાન કરે,
ધરે ન ધરમાં દાઝ ગંડુ એ ગમાર છે;
તેમ લા'વ થકી લાખો ફૂલ કરમાઇ જાય,
હાય દયા નહી દીસે લા'વા જો લગાર છે. ૬૩
દાઝ દીલમાંથી દૂર થઇ તેથી બન્યા ક્રુર,
સ્વદેશનું શુર તો શરીરમાં નહીં જરા;
બાળક નાદન બને નકી બાળલગ્ન થકી,
જાણે છે જરૂર ઉર આણે કેમ ઢાંખરા;
ખત્તા ખાય ખલકમાં પણ ખરા ખુશી રહે,
કોને મૂખે કહે ઉનું ખાઇ મૂખમાં બળ્યા;

---

૧ લુગડાં.

મોટપ મહીમાં માની આપ અવગૂણ જાણી,
તોય રહે તંત તાણી એવા ચિતના [૨]ચળ્યા. ૬૪

પ્રેમશુ !

દોહરા.

પ્રેમ તહાં પડદો નહિં, પડદો ત્યાં નહિ પ્રેમ;
પ્રેમ વિષે પડદો પછી, પ્રેમ કહિયે કેમ. ૧
[૧]શર સાંધી શૂરો હણે, નિરખી સામો નેણ;
પણ [૩]શર છૂટે નેણથી, મરે સૃષ્ટિમાં [૪]શેણ. ૨
પ્રાણ ટકેછે પ્રેમથી, પ્રેમિ વસે મર દૂર,
પલ પલ પણ તલસે નયન, ભર્યાં પ્રેમ ભરપૂર. ૩
પ્રાણ [૫]વીહિન પ્રેમી બને, જો પ્રેમી પીડાય,
સરિતામાં સૂકાય જળ, સાથે જ્યમ શેવાળ. ૪
પ્રેમી પિડમાં પ્રાણ દે, ખરી ખુશી ધરિ ખંત,
ધિક ધિક પ્રેમ ધરતણે, તાણે છે જે તંત. ૫
હેતુ હણે તદપિન હણે, પ્રેમ તણો એ ન્યાય,
આપે સહે અધીક પણ, પ્રેમી પિડ નવ થાય. ૬
ખગ આકાશે અહરનિશ, ઉડતાં રેંઆપાસ,
પણ પ્રેમીના પ્રમનો, કાયમ કરતાં [૬]કયાસ; ૭
રમે અરણ્યે એટલું, નાનું હરણું હોય,
પણ પ્રીતનું પરિપુરણ, લક્ષણ તેમાં જોય. ૮
[૭]અંકુર જ્યાં ઉદભવ થયો, પ્રેમતણો ઉરમાંય,
ફટકયું ફરે ફકેર સમ, નિરખે સુખ નવ ક્યાંય. ૯
મહિ મંડળ મતિ માન બની, કરી શકે કદિ નાશ,
પણ તંતૂન તોડી શકે, પડયો પ્રેમનો પાશ. ૧૦
[૭]દારૂને દાંતે ડસી, પડતો પેલે પાર;
પણ ભેદે નહિ પદ્મને, [૮]મધુકર મનમાં પ્યાર. ૧૧
ફરે પુષ્પમાં દર પળે, ખસે ન બેસે ઠામ;
એવો ચંચળ મધુપ પણ, કરે કમળ વિશ્રામ. ૧૨

---

૧ બાણ. ૨ ગાંડા. ૩ બાણ. ૪ આશક ૫ વિના ૬ કીંમત. ૭કોરો.
૭ લાકડું. ૮ ભમરો.

[1]તરણિ તપે તન વનદહે, પ્રાણી પશુ પીડાય,
પણ શીતળ ગણિ પ્રેમિપ્રિય, પદ્મ પ્રફુલિત થાય. ૧૩
અવીભાજ્ય એ પ્રેમને, વંદુ ધરી વિવેક;
શેવક હું એ પ્રેમિનો, જેને તનમાં ટેક. ૧૪
પ્રેમ નેમ ધરતાં પછી, નાસે સરવે નેમ;
નેમ રહે જો પ્રેમમાં, કહો નિભે કયમ પ્રેમ. ૧૫
ચાખે નહિજે નર [2]સુધા, કેં' તેને શો સ્વાદ;
પ્રેમ પ્રસંશા પાત્ર નહિ, બહિ જાશે બરબાદ. ૧૬
પ્રસવ વિષે પડતી પિડા, પ્રસુતીથી પ્રીછાય;
વંઝાને આ વિશ્વમાં, એ અનુભવ નવ થાય. ૧૭
સ્વપ્નમાં સહુ સ્મૃત્તિ ગણી, સકળ વસ્તુ સુખકાર;
વિણ જીભે કયમ વર્ણવે, સુખનો સકળ પ્રકાર. ૧૮
પડ પૃથ્વીનું પ્રેમમાં, ઉત્પનને લય થાય;
એ વચ્ચે સહુ પ્રાણિની, જીંદગાનિ ઝડપાય. ૧૯
પ્રેમ ઉત્પતી મન કરે, પેશી નાંખે પાશ;
ચૂસે સ્નેહ સહીત ચિત, જ્યાં સુધી સ્થુળનાશ. ૨૦
પ્રેમ રમાડે રંગમાં, સંગ સરસ ચિત આય;
અવની માંહિ અખંડ સુખ, એ પ્રેમીથિ અપાય. ૨૧
લાભાલાભ ન લેખવે, હીત અહીત ન ચીત;
રીત કરે વિપ્રીત ઝટ, જો ચિત સાચી પ્રીત. ૨૨
પ્રેમી ચિત ધરે નહીં, દેહ તણી દરકાર;
પ્રયાણ પ્રેમી પ્રાણ ત્યાં, જયમ સગાએ સતિનાર. ૨૩
મચ્છ વસે મહાસાગરે, ક્ષાર જળે જો પ્યાર;
મેલો જઇ મીઠે જળે, તો પળ નવ ટકનાર. ૨૪
પ્યાર પરો પરખે ન કહિ, શુદ્ધ સ્નેહિ જે હોય;
પ્યારો પરો થયો પ્રિછી, સુણ્યું ન જીવ્યું કોય. ૨૫
એવા ઉત્તમ પ્રેમને, પ્રીતે કરી પ્રમાણ;
લહ્લુ લાયક અહરનિશ, એ ગુણ તણો ગુમાન. ૨૬
જો જીવે પ્યારો પળે, શોચન લગિરે ચીત;

---

૧ સુર્ય. ૨ અમૃત.

એકલ રે' અવની વિષે, ખરો ન પ્યાર ખચીત. ૨૭
ચોટ નજરને જાદુના, ઉપાય, આ જગમાય;
પણ પ્રીતી જાદુતણો, પ્રેમી પાસ ઉપાય. ૨૮
પામ્યો નાશ નકોદીસે, દંપતિમાંથી પ્રેમ;
નીર સુકાય નિરજ જેમ, જગમાં જીવી રહેન. ૨૯
વા'લપણે વપુમાં વશી, તે કયમ અળગી થાય;
પ્રાણ જાય પણ પ્રીતિ નહીં, અંતર ઓછી થાય. ૩૦

પ્રીતી કયાંછે ?

દોહરા.

દંપતિના દિલમાં દિસે, દાહ નહીં ઉત્સાહ;
ચાહના ચાહ ન કરી શકે, વરવા આ વીવાહ. ૧
લગ્ન તણો લાયક અરથ, જોતાં જગે જણાય;
સંબંધ બે હૃદયા તણો, સાથે જે સંધાય. ૨
સાંધો કરવા આગળે, જે સામો આતુર.
સાંધો કરવા હોય તો, સાંધે સાચું શૂર. ૩
લોહ તણા લાખો કરો, કટકા લઇ કરમાય;
ટંકણ ખાર જળાવિ તન, સાંધે લોહ સદાય. ૪
આવે જો એકેકને, પ્રેમ એમ ઉર માંય;
અંતર કેમ સવાયના ? સાચું નહિ સમજાય. ૫
અળગાં અંતઃકરણ રે', ધરે લગ્નનું આળ;
નામ ધરે ધનપાળશા, મટે કેમ કંગાળ. ૬
પ્રીતી જો જોડી ચિતે, તો વીપ્રીત ન થાય;
વિપ્રીત થઇ વિશ્વેવસે, તો કયમ પ્રીત કથાય. ૭
બે જણને બોલાવિને, કે'શે કરિયો પ્રેમ;
પ્રેમ એમ કયમ થઇ શકે, નહિ એ નીતી નેમ. ૮
પારખ છે નહિ પ્રેમની, કાળે ગઇ ફૂટાઇ;
હૈયા ફૂટા હાથમાં, રાખી ન શકયા પાઇ. ૯
[1]દક્ષ એક દક્ષિણ ગયો, ઉત્તર [2]ઉચ્ચળ્યો એક;
કેદી બે સાથે મળે, નિરખો ધરી વિવેક. ૧૦

૧ ડાહ્યો. ૨ ચાલ્યો.

ઉપજાતી વૃત.

કયાં છે પ્રિતી પત્નિ વિષે વસેલી, નથી પીયુમાં જઇને હસેલી,
અહેલિ ઉભી હ્રદય ઉર ખીલી, કદી ન કોયે રિઝ ધારિ ઝીલી. ૧૧
ઝીલે શું ? ના એ મન એક કયારે, ઝુરે જુદાં બે મળિ પ્રેમ બારે;
ન એક બીજાં બદલાવિ પ્રેમ, બનેન વ્યાપારિ, રહેજ એમ. ૧૨
વ્યાપાર શું તે વપુમાં[1] ન જાણે, દુકાનમાં બે ધરિયા પરાણે;
આકુતિ કયાંથી વિકસી વિકાશે, ભાગે મિરૂ પાછળ સૈન્ય ભાગે. ૧૩
તું પ્રેમદાએ પિયુ છેજ તારો, છે જન્મ જોડયો જગમાં તમારો;
વદે બધાં પક્ષ તણાં બિચારાં, જોડી દિધાં જીવન છે તમારાં. ૧૪
બીજનતણું કાર્ય શિશુ વયેથી, ગણી રૂડું આપનું હર્ષ એથી;
છે પ્રેમ પેટી હ્રદયે ધરેલી, કુંચી વિના બંધ બધે પડેલી. ૧૫
વિકાશનું સ્થાન પતી ન પ્રીછે, નાની વયે નાથ વડી વહુ છે;
પ્રતિ શું વિકસે લઘુ નાથજી છે, સમાનતા છેટિ વસેલિ દીસે. ૧૬
લાવી લઘુતા[2] લલના ચિતેથી, વડો થતાં ના ખસતી કનેથી;
છે પ્રેમ પેટી પડદે લઘુતા, વડી ગણાણી ગણુતી ગુરૂતા; ૧૭
છે બુદ્ધિ મોટી વયમાં વધુ હું, હું નાથજી નાનકડે નમું શું, ?
ન યોગ્ય એ આપણને વિચારી, પ્રફુલ્લ પત્ની ન બને બિચારી; ૧૮
કયાં પ્રેમિ પત્ની પતિ પ્રેમ ધારી, મરી વિયોગે હણિને કટારી,
જીવે ન જુદી પડી જે પ્રિતેથી, વરેલ છે જીવન એક તેથી. ૧૯
સંગેથિ આનંદ રહે છવાઇ, પ્રીતી તણી છાવણિ પંડ માંહી;
સોહી સુવૃત્તી વૃતિ નીચિ છોડી, છોડી મટી, કેમ ધરે પિછોડી. ૨૦
આનંદ નાદે ઉભરાઇ જાય, પીયૂશ પીયુજિ પિવા ચહાય;
છવાઇ આનંદ વિષે છબિલી, છે હીમતી ના જરિયે હઠીલી. ૨૧
પતી તણા મુખ તણી પ્રભાથી, ખીલી રહે પદ્મ પ્રભાકરેથી[3]
રીઝી સદા રંગ વિશે રમે છે, ગુણી જનોની ગણના ગમે છે; ૨૨
દુર્ગુણને અંગથિ દૂર કાઢે, તમામ કુમારગ બંધ પાડે,
સાનંદ સામી સમતા શરીરે, વદે રૂડું ચીત વિષે રમીરે. ૨૩
કોકીલ કંઠી કઠતી ન કોને, મોતી સમાં શોભિત વેણુમાંયે;

૧ શરીર. ૨ હલકાપણું, નાનાપણું. ૩ સુર્યેથી.

સુણી સદાચિત્ત વિષે રમી રે', [1]ગમી નમીને દુર તે થકી રે'. ૨૪
[2]રમા સમી ચીત વિષે રમે છે, પ્રભા પતીની ચિતમાં ગમે છે;
જે નાથના પ્રેમ તણી પ્રતીતી, પત્ની બની પ્યારિ જણાવી દેતી. ૨૫
છવે ન [3]જાયા પડતાં જુદીતો, વદે કદી કો ગણુતી મદીનો;
[4]ઓળો નહીં અંગ થકીજ ભિન્ન, દેખાય દ્રષ્ટે સહુ પ્રેમિ ચિન્હ. ૨૬
સદ્સ્થિતીમાં સુખથી વસેછે, આપત્તિમાં ના [5]અળગી ખસેજે;
છે [6]ભીંતરે પ્રેમ ભલો ભરેલો, પતી રૂપી પેટી વિષે પડેલો. ૨૭
સતી ગઇ ક્યાં દમયંતિ ડાહી, પતી દુખે જે પિડમાં પિડાઇ;
સ્મૃધી તજીને પતિ વીપત્તીને, વિલોકિ આપે રહિ દુઃખિ દીસે. ૨૮
વસ્યો હતો પ્યાર વડો વપુમાં, ગણ્યું ન ચિત્તે સુખ નાથ વીના;
પ્યારા તણી પારખ થાય માટે, વસી વધુ પીયરમાં ઉચાટે. ૨૯
ચાટે તગાં જો દ્વિજને બતાવે, બની દુખી નાથજિ ને અમાવે;
તથાપિ ત્યાગ્યો નહિ પ્રેમ પ્યારી, શોધી લિધો શામ સુસ્નેહ ધારી. ૩૦
સરસ્વતિ શંકર ગીત્ર નારી, પીયુ જિતાશે દુખ થાય ધારી;
ઉભી પ્રિયે શંકર સમી બાગા, જુવો પતી પ્રેમ તણા ઉછાળા !!! ૩૧
[7]હારે થતા નાથ સદા ધિકાર, ખડી રહે શંકર સામિ હાસ;
ગઇ શું ગૌરી ગુણવંતી આજે ? અભાગણીથી અતિ પ્રેમ લાજે. ૩૨
લાજે રહે લોક વિષે હવેતો, વે'તું ગયું પ્રેમનું નેમ એતો;
ના નાથમાં પ્રેમ ન નારિ માંહીં, માઠી બની દેશ તણી દશાઇ. ૩૩
સ્વયંવરે પ્રેમ સદા વસેલો, તજ્યાથિ છેટો દિસતો ખસેલો;
વીવાહમાં વાં'લ લગાર નાંહીં, સ્વીતી બની ભ્રષ્ટ અનીષ્ટ આહીં. ૩૪
થતું દિસે આર્ય ભુમીનું આજે, લપોડ થાતા તનુજો ન લાજે;
ન પ્રેમ ઉર્મી ઉછળે રૂવાટાં, મડા સમાં મૂખ રહ્યાં શું ફાટાં. ૩૫
નાશી ગયો દંપતિ માંથિ પ્રેમ, નાખુશિમાં તે ભવ જાય કેમ ?
હમેશ જાગે ઝગડા ઝપાટે, કાંડી મુક્યો પ્રેમ હણી થપાટે. ૩૬
ચપાટ કીધી ભુમિ ભર્ત્ત કેરી, વરાવતાં બાળ પ્રિતી ઘણેરી,
થતા ખુવારો તદપી ન લાજે, સ્વેચ્છા વરે તો ગુણ હીણ ગાજે. ૩૭
વદે [8]કળીનો મહિમા વધારે, ધારે ન ધારા સમયાનુસારે;

૧ દીલગીરી ૨ લક્ષ્મી ૩ પ્રસુત થયેલી સ્ત્રી ૪ પડછાયો ૫ છેટ ૬ અંદર હદયમાં, અંબરમાં. ૮ કળીયુગ.

શાસ્ત્રો તણો સાર કદી ન કાંડે, અસાર લાગ્યો હિણભાગિ દાઢે. ૩૮
આથી વધુ કો' કળિયુગ કેવો? વડે બચોવંશ ન સાર લેવો;
કળી તણું રૂપ કુમાર્ગ ધારે, પ્રતીદિને છે વધતો ઘસારો.

જોડું પ્રેમ ક્યાં જાણે છે?

દોહરો.

બાળપણે બાળાવરે, બાળા કે' વર બાળ,
બાળકને બાળા કરી, બાળા બાળક કાળ, ૧.

મનહર છંદ

સંચરતો નથી સુત સંસારના ચક્રમાંહી,
ચક્રમાં સંચારવાનું કાર્ય સહુ કરાય છે,
તનવરે મંડપમાં મનમાં આનંદ માને.
મનના લગનમાં વિઘન વધારાય છે,
લોક લાજ કુળલાજ સકળ સંસાર લાજ,
લાજ તણા રાજ તણી ધોંસરી ધરાય છે;
સહન સજોડું કરે દહન ગહન[1] થઇ,
જુઓ આ જોડામાં જગે પ્રેમ પથરાય છે. ૨
ખીલવણે ખેલનાર આનંદે ઉછળનાર,
આનંદ સિવાય અગે અવર ક્યાં સ્થાન છે,
ભારતીમાં[2] ભાવ અન્ય વૃત્તિમાં અભાવ;
પુરો ખીલ્યો બળ ભાવ બીજું વિશ્વ આ વેરાન છે,
ખાવું, પીવું, ખેલવું, હસવું, જવું, આવવું ને,
ચાલવું, ચવેણું, એવું ચિતમાં ચોગાન છે,
લલ્લુ એવી લાયકીને લાત હણી લાડી આપે,
ઇનસાન સાન[3] નહીં હોય એ હેવાન[4] છે!!! ૩

મંદાક્રાંતા છંદ.

જાણે જેનું ઉર ન જરીયે પ્રેમતે હોય કેવો,
જોડે જોડાં જમત દુખનો દંપતી દાહ સે'વો;
પોછે શાને પતિત થયલો વ્યાલ ધારે ડસેલો,
બુદ્ધિ હીણો પ્રબળ રૂઢીના બંધને બંધવેલો. ૪

---

૧. ઘાંઝું. ૨ વિદ્યામાં. ૩ માણસ ૪ અક્કલ. ૫ ઢોર.

પ્રેમી ઉર્મી ઉર ન ઉછળે દંપતીને કદાપી,
વૃત્તી વીના મનશું મળશે એ વિચારે ન પાપી;
કન્યાદાને મનહરખતું કોઇનું નાણું લેવા,
પોતા માટે સકળ બનતું દંપતીને કશું ના. ૫
લા'વો લેવા જન સમુદનું શુભ ચાલે કહેવા,
આપ્યો એથી ઉભય જનને દુઃખનો ભાર વે'વા;
ચાકી જાશે અટકિ પડશે આગળે અંટવાશે,
વૃત્તિ જૂદી રહિ ઉભયની વા'લનો ભંગ થાશે. ૬
જ્ઞાની પેલો સકળ સમયે શુભ કામે મચેલો,
અજ્ઞાનીના પ્રબળ દળથી ચિત દુખી થયેલો:
કંટાળેલો [1]ક્રુર જુલમથી હાથ બાન્ધે નકામો,
સૌની પેઠે હિણુતી મુખથી શોચશો એનિ સામો. ૭
નાનો દીસેનુર વગરનો બોલના બોલી જાણે,
દેવી તેને દિકરી પછી શું પૂછવું દુઃખ ટાણે;
બોલે પાછી દિકરિ દુખીછે વાંક ઃાઢે વધારે,
નાનો છે આ જમઇ મુજને દીઉઠયો ઉરધારે. ૮
તેવે ટાણે [2]તનય [3]તનયા પાસ બેઠાં હશેતો;
વીચારે શું ? મુરખ જનશાં ! પાણિ પીને પુછે કો !!!
જોયું જાતે દિકરિ ધરિછે દુઃખની ખાડ માંહી,
જાણ્યું તોયે રૂઢિ પ્રબળને લાલચે દોરવાઇ. ૯
નાંખી ખાડે મુરખ શું જુએ એ મરે કે જિવે છે!
લાંવો લેવા પ્રબળ ચિતડું તો હવે દુઃખ શું છે !!
સત્તા તારી પ્રબળ નહતી આવવા લગ્ન ટાણે,
તોયે તેને પકડિ કરથી અંધ આપી પરાણે. ૧૦
બાળા દુઃખો બહુજ ખમશે એ ન વીચારતારે,
તે ટાણે તો મન ન વશિયો, મુર્ખ શોચે અત્યારે !!!
લક્ષ્મી માટે દિકરિ દિધિજે વૃદ્ધને વેવલાતેં,
રાંડે ત્યારે દુખ શું મુરખા અંતરે આપધારે ? ૧૧
ડાહ્યો બેટો મુરખ જન જૈ કાપતો [4]અગ્રભાગે,

---

૧ ઘાતકી ૨ દીકરા ૩ દીકરી ૪ આગલો.

પાડે રડયો અસહ્ય દુખમાં ડાળ સાથે પછાડે;
નાણાં લીધાં નયન ઝગકયાં પેટિમાં પ્રેમધારી,
મેલ્યાં શાની ફિકર તું કરે દીકરીના દુખોના ?!! ૧૨
ખાવાકેના જરિક ઘરમાં વૈતરૂં દીકરીને—
આખો દા'ડો કરવું, ભરવું પેટ, રે'વું બળીને:
આ પીડાથી અધિક જનને અન્ય પીડા ન લાગે,
વેચી, નાણાં દિકરિ દુખમાં તે ન વીચારતા રે. ૧૩
ગુલામીનો પ્રબળ બ્રિટિશોએ કર્યો બંધધારો,
તોયે ચાલે ભરત ભુમિમાં આસ આવો નઠારો;
લેવાં નાણાં મનુષ્ય વિકયે એજ ગુલામિ ધંધો,
એવી રીતે દિકરિ દઈને દામ લે બાપ અંધો. ૧૪
ચાલે એવું તદપિ ન કરે રાજ્ય જો નેક ધારો,
શાને કે'વા જન હિતક એ આર્ય બંધુ બિચારો ?
પામે પીડા તનય તનયા બાળ લગ્ને બિચારાં;
સોસઢ જાતાં કવય વયમાં રૂઢી મારે મરેલાં. ૧૫
શક્તી છે ના નુર ન મુખમાં કૂમળાં [1]કંજ જેવાં;
છે કર્માતા બિકણ બનિયા આર્ય [2]દેદાર કેવા,
જેના વીરો પ્રબળ યુધમાં પાડુ મારી પડેલા;
તેના આજે તનય દિસતા શામ રંગા સડેલા. ૧૬
[3]ગ્લાની દીસે સકળ મુખમાં શાંતિ છે ના છવાઇ,
દીસે નાના બટુક સરખા મુઠ્ઠિમાં રે' સમાઇ;
દીઠે જેને [4]અરિ ન ડરતા મારતાં શું મરે કો,
ત્રાસ પોતે અરિથિ ડરિને એ ભલું શું કરે કો. ૧૭
નાઠું લોહી નજર ન રહી કયાં ગયું આર્ય કેરૂં,
બાળ્યાં બાળો સ્વકર શકતા ધારિ કીધું ઘણેરૂં;
દેવી રૂઢી પ્રબળ દિસતી દંડ દે દંડ સાહી,
કયાંથી શુદ્ધી, અલગ કરિ છે બાપડી બુદ્ધિબાઇ. ૧૮

દોહરા.

પ્રેમશું તે પરણ્યા પછી, જોડું ન જાણે લેશ;

---

૧ કમળ ૨ ચેહરા ૩ દીલગીરી ૪ શત્રુ.

પ્રેમ આવેશ પ્રવેશના, કરે કારમો કલેશ. ૧૯
એકમેકના ઉરમાં, આવે રોજ અભાવ;
નભે કેમ સંસારમાં, ઉંચો થતાં ઉઠાવ. ૨૦
માબાપો પરણે જગે, નહિ અર્ભક[1]ને આશ,
અર્ભકને કુળ[2] થકી, નાંખે પાવક પાસ. ૨૧
અભાવતું ભાવ્યું ગણી, દેખાડે જગ માંહ્ય;
ખાસું કરીને ખાય પણ, ઉદર[4] થકી ઉભગાય. ૨૨
જુઓ દંપતીની દશા, સંપતી છતાં મહાન;
પ્રેમ ગરીબીપર ઝુલે, જાણે સારી જહાન[5] ૨૩
હાય ! એક હિંગાર પણ, પ્રેમ તણો નિકળે ન;
વાતોમાં વઢવાડવિણ, અવર મૂખે ઉચરે ન. ૨૪

મનહર છંદ.

ભારતીમાં પ્રીત નહીં પ્રીત નહી પંડપર,
નાણાં પર પ્રીત નહીં નહીં પ્રીત જાતપર;
કુળપર પ્રીત નહીં સદગુણ ચીત નહીં,
પુન્યપર પ્રીત નહીં પ્રીત વધી પાપ પર.
નેક પર પ્રીત નહીં ટેક પર પ્રીત નહીં;
ભ્રાત પણ પ્રીત નહીં ભાવન ભગની[6] પર,
તાત પર પ્રીત નહી માત પર પ્રીત નહીં;
પ્રભુ પર પ્રીત નહી પ્રીત એક લાવ પર. ૨૫
બાળ મરે તેની દરકાર શીદ ચિત ધરે,
શાને દરકાર કરે દુનિઆના દાબ પર;
વાડી વાવતાન સારી કુસુમ[7] સુવાસ લેવા,
આપે મોહી રહે લાવે, આકાશ કુસુમ પર;
શોર્યતાને છોડતા લગાર શોચ ચિત્તમાં ન,
[8]આકીન લગાર નથી આપના ઉદય પર;
તોડી નાંખે ફોડી નાંખે લાભ વિના વૃક્ષ વેલ,
લાવ વૃક્ષ વાવીને [9]વિનાશ નાંખે બાળાપર;

૧ છોકરાં. ૨ બાથ. ૩ અગ્નો. ૪ પેટ. ૫ પૃથ્વી. ૬ બેન.
૭ ફુલ ૮ વિશ્વાસ ૯ નાશ

કુદરતનો કાયદો તુટતાં રૂઢાની ખરાબી.

મનહરછંદ.

પ્યારી ધરી પ્રજા આગળે કરૂં પોકાર થવા—
પાર દુરાચાર [1]પારાવાર પીડનાર છે,
કાંડતોછે હાથ તોય આપે બનતા અનાથ;
રૂઢી લાંબા હાથ કરી બાથ ભીડનાર છે,
ભડકે [2]ભીરૂ બનીને ફડકે ફોગટ ચિત;
ઉફડકે અંતરમાં ઉચાટ અપાર છે,
કાંડો ઉચાટ વળ્યો દાટ, હાટ હાટ, દિસે;
બાળ લગ્ન બજે બારેવાટ આ બજાર છે. ૧
પ્રજામાંથી પ્રજળી ગઈ છે પરાક્રમશ્રતી;
થઇ છે અધમ દશા આર્ય તણા દેશની,
રીસાતી [3]રમાને રીઝવી ન આણે રડી રહે;
કર્મ કુડે ચડે નીસરણી અહી[4] ક્લેશની,
પગમાં કુહાડી ધરે પામવા પવીત્ર નામ;
પરાક્રમી પૂરવિષે સત્તાન પ્રવેશની,
નાટક ખેલાડી ઉભો રહે જઇ અગાડી;
તાળી તોરમાં વગાડી પશુ વાત એનો વેશની. ૨

દોહરા.

પીડે રૂઢી પ્રબળ થઇ, જાણે સરવે જંન,
પણ તજવાની વાત નહિ, ખોટી મોટપ મન. ૩
બાળલગ્નથી બાળને, કાળ કરાળ કપાળ,
ચોટે ચતુરાં રૂપ થઇ, બાપ કાર્ય એ બાળ. ૪
વીશ વર્ષની વય વિના, નર યુવાન ન ગણાય;
વૈદક વાંચે વ્હાલથી, તો સહુએ સમજાય. ૫
જરૂર નહિ જોને જગે, કુદરત તણો કરાર,
તોડે અણસમજુ જનો, સહિ શાંતીથી માર. ૬
યુવા પુષ્પ ઉઘડ્યા વિના, કળિકા ! કળિયુગ[5] કપાય !!

---

૧ ઘણો ૨ બીકણ ૩ લક્ષ્મી ૪ પકડી ૫ કળીયુગ.

કળી ધરે બીજક રૂપે, નાશ કળી તતકાળ ૭
થઇ બચ્ચી કળિ ફળ થકી, તે કળિ નબળી હોય;
અપકવ કળિ આરોગ્ય નહિ, સુત કળિ નબળી સોય; ૮
ગરજ નથી જેને જરા, તે કયમ ગરજુ થાય;
ગરજ વિના ગોરી તણી, કીમત કેમ કરાય.
તરૂણી વર્ષે તેરમાં, આવે જોબન અંગ; ૯
નર વીશે વર્ષે બને, દેશ તણો એ રંગ. ૧૦
સાત વર્ષનો છે ફરક, કુદરતનો એ ઘાટ,
પરજેત ફરક તજી થતા, ઠીક ગણિ નિજ ઠાઠ. ૧૧
રૂઢી આંખે નિરખતાં, અંતર આંખો શુન્ય,
ઝટ પરણાવું બાળતો, પામું મોટું પુન્ય. ૧૨
પુન્ય થયું શું ? પૂછતાં, સમજે નહિ નિજ ચિત્ત;
રૂઢી આધીન આપ થઇ, ગણતા પુન્ય ખચિત. ૧૩
પુન્ય તણે બદલે મળે, પાપ તણો પોકાર,
તે જાણે કયમ જંગલી, ખમે બાળકો માર. ૧૪
કુદરતનો કાનૂનને,[1] તોડે આણી તોર,
તો કુદરત કયમ નવ ટકે, પ્રજા પછી કમ જોર. ૧૫
રૂતુ[2] ગામી નર નારીઓ, વસતાં પ્રથમ વિશેષ,
ત્યાં રૂઢી આધિન પ્રજા, કાં પાંમે કલેશ. ૧૬
આવે નહિં યુવાન ત્યાં, યુવાન કરવા ઉર,
ગમત ખાતર ગાંડિયાં, બાળક નાંખે પૂર. ૧૭
વાર હશે વયમાં તદા, તરૂણી દે લઇ તંન,
તરૂણી તરૂણા[3] સમતપે, મદત પાપ રૂપગંન. ૧૮

વસંતતિલકા છંદ.

પામે યુવાન પદ છે ન યુવાનિ આવી,
લાવ્યો સુલક્ષિ નિજ સુત પ્રીતે વરાવી,
આ છે અયોગ્ય પણ બુદ્ધિ બધી ગુમાવી,
મૃત્યુનિ બાળ કરનીસરણી અપાવી. ૧૯
બાળા ન યોગ્ય વર બાળ રીઝો રમેના,

---

૧ કાયદો. ૨ રૂતુ વખતેજ ગમન કરનાર. ૩ સુર્ય.

થાતાં યુવાન વર બાળ, ચિંતે ગમેના,
તારૂણ્ય તેર કદિ બાળ વરે નમેના,
સંતાપ તાપ તન સુંદરતે શમે ।. ૨૦
નાની બિચારિ બળા વર શું હશે તે,
જાણે નલેશ ચિત્તમાં ધરિ ધોંસરીને;
ના યાદ કેમ પરણી વરણી શકેને,
રંડાય હાય! પણુ હાય ધરે હદેશે !!! ૨૧
પાપીષ્ટ પુર ગર્વિષ્ટ, ગમાર ગંદા,
શી દાઝ હોય દિલમાં રૂઢીમાર અંધા;
શાણા હશે અવર તોય સુણી વીચારે,
બાળા બિચારિ જિવતી પડિ દુઃખ ખાંડે. ૨૨
રંડાવું શું પરણવું શું ન ભાન જેને,
ખોળે લઇ ખુશીથી ફેરવી છેજ ફેરે;
શીકે જરૂર ધરિ આપ મતી ધરાર,
નાદાન બાળ વતિ બાપ કરે કરાર. ૨૩
પામે પીડા તવ કહેમુખ મુર્ખ બાપ,
છે પૂર્વ ગોગ જનમાંતરનાં અમાપ;
આ છે અગાઉ અઘ[1] આવી નડયાં અમોને,
છે દેખવિ દિકરિ પીડ રહી અમોને. ૨૪
છે ઝેર નિજ મુખ સૂખ સદા ઉચારે,
સંસાર લા'વ મળવા હજિ મંન ધારે;
દાઝેન જોઇ દુહિતા[2] દિલમાં દહેના,
છે ભૂલ મારી કદિ મુર્ખ મુખે કહેના. ૨૫
છે શાસ્ત્ર સાર પરણાવવિ બાળિબાળા,
જો થાય વર્ષ વધુ પાપ તણા ઉછાળા;
દીધુ ન દાન દિકરિનું દશેક વર્ષે,
માથે હું મોડ ધરિને નવ ચાલિ હર્ષે. ૨૬
એવો વિચાર કરિ વાંલ ધરી વરાવી,
છે યોગ્ય ના તદપિ રૂઢિ વિચાર લાવી;

---
૧ પાપ. ૨ દીકરી. ૩ શરીર.

ना नाथ हाथ कदि पेन रसिलेट झाले,
तेने बनावि वर मंडपमांहि घाले. २७
रे वेठ ठेठ सुधि प्राणु जतां न तूटे;
बांधेल बंध वधु बाप तणो न छूटे,
ना भान वस्त्रपुª केम धराय तेनुं,
ना योग्य नारि निरख्या तणुं चित्त जेनुं. २८
एवा अयोग्य समये शिर शिशु केरां,
छेदे तमाम सजनो मन मान लेवा !!!
बाळे बळेथि घर आप तणुं अजाणे,
माने छ मुढ पण कृत्य रुडु पराणे !!! २९
कोडी कमाइ शकशे कयम कामथी ते,
तेना विचार दिधि कारमि कामनी ते;
ना कामनी तदपि कामनि काम शुं छे?
छे लोभला'य कयम अंध फरे सुझेए. ३०
काची वये करम बाप तणां कुंवारी,
पामे अथाग दुख बोल न मुखमांथी;
उच्चारि कोइ न शके रुढि मार मार्यो,
छे आसपास[2] दव ज्यां कयम रे' उगार्यो. ३१
काम्यानि रोज कुचलीशशुनो वधारो,
ना योग्य खावुं सुखनो वधतो न वारो;
तेमां कदापि मळि जा कुलटा कुगामी,
तोये रिबाइ वसतो पिड पंडपामी. ३२
छेना उपाय करि हाय मरे तथापी,
बीजुं घसाय नहि छाप पितानि छापी;
बाळा बजेत्र वयतीण वरेल तेथी,
निर्माल्य बाळ वय नानि वये वरेथी. ३

मनहर छंद.

आर्य देशतणी आंचकी लीधी छे आधीनता,
पराधीनतामां लय रुढी बळे पामीया;
बुद्धि तारवाने करे कोटीधा प्रयत्न पण,

१ आंजन. २ पेटपर.

રૂઢીએ લગામ હાથ ધરી તેથી હારીયા;
બુદ્ધીમાં બગાડો પણ રૂઢીમાં સુધારો લાગે,
રૂઢી રાજમાંડી રાત દીવસ રચ્યા ગ્યા;
લાગે ઉપદેશ દેશ ઉપજે અનીતી પર,
નીતીપર દ્વેશ કેમ અટકે અનીતીઆ. ૩૪

શિખરિણી છંદ.

વિભૂતી વિદ્યાતે પલકમહિં કયાંથી ઉબિરકે,
અવીદ્યા આધીને સકળ બનિ કૂડો પથગ્રહે;
રૂઢી સહેલી છે સકળ જગનો સંહાર કરવા,
રચી છે કેલાઇ ભરતનર ભુંડા નિરખવા. ૩૫
દબાવી દીધાછે દુસહ કરમોથી હરનિશે,
પ્રજામાં પીડાદે લસતિ રહિ છેટે ઠિક થશે;
અભાગી ભુલેછે નિરખિ શકતા ના કાંઈ નિચને,
રહ્યાછે લોભાઇ કરગ ગતિ ધારી રૂઢિ પદે. ૩૬
પિડા પામે તોયે અકળગ ખસતા ના દુખ ધરી,
મને માને સારૂં ઉદરપર નાંખી કર છરી;
કપાતાં કોટીધા સમજુ જન જોતાં ધરિ દયા,
તથાપી તેમાંથી સમજિ જરિ છુટા નવ થયા. ૩૭
દિધી આશા મોટી સ્વરગ ફળની ને મોક્ષ ગતિની;
વરાવે બાળાને પરમ ફળ પામે નાનિવયની,
છતીદેહે સ્વર્ગે ગમન તણિ ઇચ્છા ઉર વિષે;
હમેશાં દેખાતી રૂઢિબળ અને ક્રુર નજરે. ૩૮
થવા પોતાની એ, ઉચગતિ ગુણી જાણિ ચિતમાં,
વિદારે બાળાને અધમ જનના જ્ઞાન ઉરમાં:
કદી પાંચે વર્ષે, હરખ ધરિ દીધું દાન દિકરી,
થયો સૌથી મોટો, સ્વરગ જઇ બેઠો બચનરી. ૩૯
વદે લોકો વાહવાહ પરમપદ પામ્યોજ [1]ભરડા,
બકે છે બેભાને રૂઢિ મદ થકી મસ્ત બનિયા;
કિધાં કામો રૂડાં કવણ તમ જેવું જગતમાં,

---

૧ વિદ્વતા નછતાં બ્રાહ્મણનો દાવો કરનાર.

શકે કેદી કોઇ અવળું કરિ આપે ખુશિ થયા. ૪૦
જમાડી નાતોને બહુ જશ મળ્યો રોજ નદિમાં,
તણાયો તોરી ત્યાં ઘસડિ લઇ જાશે પુર [1]કિયાં;
મને માને મોટો નરક મહિ બેઠો સ્વર્ગ નિરખે,
કરેલાં કુકર્મો, દુખદ નિરખીને ચિત્ત હરખે. ૪૧
પણે રાંડેલી જ્યાં ફરતિ દુહિતા[2] ઘર વિષે,
તથાપી પોતાની કસુર જરિ પીતા નથિ-લખે;
કરેલાં કર્મો છે પર ભવ તણાં રાંડ દુહિતા,
લખેલું વિધાત્રી કરશું કયમ આ[illegible] જવું કિયાં. ૪૨
દયા દીસે શાની નિરખી ભવ નાની વય થકી,
બજેલો બાળાનો ફિજડ ઉર ધારે ક્યમ નકી;
રહે રાજી પોતે વરણુવ કરી કાર્ય નિજનો,
વરાવી બાળાએ લઘુવય વિષે એજ જશનો. ૪૩
જિવે ત્યાં સુધીતો સ્વરગ સમ પોતે સહુ ગણે,
કરેલાં કામોને નિરખિ નજરે ના નિચ કહે;
રિબાતી જોતારે દિકરિ દિલમાં શું દુખલકે,
અમે તો પસ્તાવી કરમ ગતિ તારી નબળી તે. ૪૪
કહો શું એ માંહીં [2]જનક [3]જનની તે કરિ શકે,
વિધાત્રી છઠ્ઠીના દિવસ મહિ લેખો સમબને;
અમે જાણી દીધી કરમ ગતિ તાણી લઇ જશે,
નિરૂપાયે સર્વે અનુભવિ બની એમ વદશે. ૪૫
રહેવું સંતોષી તું સમ ધણી રાંડી રઝળતી,
ફરે છે તેનાથી અધિક સુખ તું અમ થકી;
કહી એવું રોજે ધિરજ ધરવાને શિખવતા
તથાપી કોઇને અવગુણ ગણેના સ્વમતના. ૪૬
તું મારી પુત્રીઓ જિવન કુળનું છો જગતમાં,
રહી તે હું પાસે ખુશિ થવું ઘટે આપ ઉરમાં;
પરાયો જતાં કે' અવગુણ કશો આપ ઘરમાં ?
તું જીવે છે પુત્રી અઘટિત નથી કાંઇ સ્વજનમાં. ૪૭

૧ ક્યાં. ૨ બાપ. ૩ મા.

સહુને રાંડે છે નવિન નથિ પુત્રી તુજ તણું,
બહુ તારા જેવી રખતિ રહી શું મુખ કહું;
નથી ખાવા પીવા વસન ન મળે કાંઇ [1]વપુવિષે,
દુંકારા ખાવાના સ્વજનદિનચિંતે બળિ જશે. ૪૮
તને તેવી પીડા લગિર નથિ તારા બાપ વિશે,
રૂડું ખાવું પીવું તુંસમ બિજિ રાંડેલિ ન હશે;
ધર્યું તારે માટે નિતદિન ધરી જન્મ ગુજરે,
વિચાર્યું તારૂં મેં સકળ સમયે શુભ હદો. ૪૯
તથાપી પોતાની સકળ દુખ સે'તી નિજ [2]સુતા,
વિચારે ના મુર્ખો શિશુવય વિષે લગ્ન દુખ આ !!!
વખાણે મોઢેથી કરમ નિચ તો કિંચજનમાં
વડો માને આપે મુરખ સમના લાજ મનમાં. ૫૦

દોહરા.

એ રીતે કુંધી મતી, આપે બાપ અજ્ઞાણ;
આપ એબ ઢાંકે મુરખ, કરતો વડાં વખાણ. ૫૧
પણ કુદરતના કાર્યને, કરી શકે શું બાપ,
ખાય પિયે તદપી દિયે, દુષ્ટ બાપને શ્રાપ, ૫૨
સમજે શિશુપણું છુટતાં, બાળા મટતાં બાળ,
બેવકુફી જોઇ બાપની, ચડે કારમો કાળ. ૫૩
નાણુંપાણું સમ ગણે, પડે સહિ પરિતાપ;
[3]પાવકથી પીડા વધુ, સહે [4]સુતા દિન રાત. ૫૪
સ્મૃતિ પરણ્યાની પર હરે, રહે રાંડ્યાનું ભાન;
નાની વયમાં અણુસમજ, મન થતું પછી ગસ્તાન. ૫૫
જોઇ બીજી સાહેલિને, પરણી સાસરે જાય;
ત્યારે પુછે માતને, કાં હું થી ન જવાય ? ૫૬
માત કહે રાંડીછ તું, ધણી તારો પ્રભુ ધામ;
ખા પી આ ઘરમાં રહે, પરમના રટજે રામ. ૫૭
અરૂચતા આ અમલને, ગણે ગોરિ મન કાળ;
બળતી રે' બાળા સદા, આંખે આંસૂ ધાર. ૫૮

---

[1] શરીર [2] દીકરી [1] અગ્ની. [2] દીકરી. [3] જીભ.

એ નીતીના નિયમમાં, રહે બાપડી રોજ;
તો પણ તેને શિર ધરે, અણુઘટતો અતિ બોજ. ૫૯
સહુ સંસારી કામમાં, કરિ નવ શકે પ્રવેશ;
શુભ કામે કયમ સંચરે, વધુ વિધવાનો વેશ. ૬૦

આર્ય વૃતની નિરમાલ્યતા.

દોહરા.

મોટાં મોટાં સમ જુઓ, નહી શૂરકે નુર,
બેબે છરિ ધરતાં ફરે, માયા તણા મજૂર.
મુખપર બેસે માંખને, ઉડાડવાનિ ન આય;
એશું અધિક કરી શકે, હાય હિંદુ ભુમિહાય.

મનહર છંદ.

શૂરનહીં શરીરમાં નુર નહીં મૂખપર,
ધર્મ તણો ઢંગ પણ આપે અનાચારી છે;
શૌર્યનું ન કાર્ય થાય ડર જોઇ નાશી જાય,
લડાયક જુસ્સા ગયા રહી જ્યાં લાચારી છે;
મૂઠી જેવા મનુષ્ય રહેછે રોજ મંદવાડે,
પ્રજા દુખ ખાડે [1]બારૂ જેમ બાગનારી છે;
બાગી જીંદગીને ટાળ્યું ત્રીવૃતાનું તેજતન,
બાળ લગ્ન હિંદમાં આતારી બલીહારી છે. ૩
લાભ જોઇ વેપારી કરેછે રોજ રોજગાર,
જેને જગતમાં લાજ પ્રાણ થકી પ્યારી છે;
નાદારી દેખાય માટે અરી સામે લડીમરે,
દેશની નાદારી દેખી કાયાને પ્રજાળી છે;
[3]સૂતસૂતા દુઃખી દેખી કાંન લડે માતતાત,
ધરમે અધર્મ થઇ મતી એવી ટાળી છે.
હાલ જોઇ હિંદુ તણા હેતુ હોશ ઉડી ગયા,
શુરવીરતાને સાટે નાદારી વધારી છે. ૪
રુઢીનો જૂલમ માત તાતનો જુલમ મહા,
જૂઠી આબરની કાંધે ધોંસરીઓ ધારીછે;

---

૧ બીકણુ. ૨ દુશ્મન. ૩ દીકરા દીકરી.

હોય જો સુધારો તો કુધારો માને અંધમતી,
કુમતી ગ્રહીને જેણે સુમતી વીદારી છે;
ગૂરૂએ અંધારા [1]ગાર માંહી હડસેલ્યા હવે,
નરકના કીડાને નરક સુખકારી છે;
શીખ આપે શાણા ત્યારે વીખ જેવી માને મન,
હીંદની હાલત સારી કયારે આવનારી છે ? ૫
નાનાં બાળકોને પરણાવવાનું મહા પુન્ય,
આવી ઉંધી મતી લુચ્ચા ગૂરૂએ ઉતારી છે;
આપ તણા લાભ માટે પાપ પ્રજા છેડે બાંધ્યું,
સ્વર્ગની નીસરણી ગુરૂને ઘેર ધારી છે !!!
પતીત પ્રજા બને તો ગુરૂનું ગુમાન નભે,
ધુતી ખાય ઢોંગી બની આપે વેષધારી છે;
ચક્કરે ચડાવી શીર છેદન કરેછે રોજ,
[2]ખોજ કરીજો ગુરૂની દુનીઆં ધુતારી છે. !!! ૬
ગૂરૂ કહે તેજ જ્ઞાન ગુરૂકહે તેજ માન,
દુષ્ટ ગૂરૂ બંધન અતીશે દુ:ખકારી છે;
ત્રાસે તો છે દોષ વળી નાસે તો વિશેષ દોષ,
વીમાસ[3] તો વધતી પ્રજા વટલનારી છે;
ગુરૂ દુષ્ટ વચન તે વેદ ભેદ જેવું માને,
ગુરૂ જ્ઞાની કે અજ્ઞાની મતીતે ન ધારી છે;
ગુરૂ નાંખે નરકમાં ગુરૂ નાંખે સ્વરગમાં,
ગુરૂના ગુમાને ભાન સાંનનો વિસારી છે. ૭

અણ બનાવનો અંકુર.

દોહરા

મન મળતાં નથિ [4]મહિ વિષે, જે જો‌ાં જોડાય;
અણબનાવનો એ થકી, અંકુર ઉદ્દ્ભવ થાય. ૧
અંકુર વધતા આગળે, વડું વૃક્ષ થઇ જાય;
દંપતિ એ વૃક્ષે ચડી, અણસમજૂ અથડાય. ૨

૧ ખાડો. ૨ તપાસ. ૩ સાચું ખોટું માનવાનું કરે. ૪ પૃથ્વી.

રોળા વૃત્ત.

પ્રથમ ન પ્રીછે પ્રેમ, નેમશું ધરવે જામે,
કહો પછીજન કેમ, સૂખ દંપતિ દિલ પામે;
મત જૂદા પડિ જાય, મળે નહિ મન લગ્નેથી,
વડાઇમાં વીંટાય દંપતી હાય ! મનેથી. ૩
નર આ છે નિર્માલ્ય, નાનકો નમવું શાને,
વડી એ થકી હુંજ, એમ [1]મહિલા મન માને;
દષ્ટે નિતદિઠેલ, સ્વામિની હોકરવાદી,
મોટપમાંહી ઠરેલ, નારિ સાસરિયે આવી. ૪
વહુ વધૂ ગુણવાન, બાપડીને વર બાળકો
એ વચનો સહુ તણાં, પ્રેમ દોરીને દાહક!!!
સમજૂ શાણી નાર, નાનકો નાથ દિસે આ,
દુઃખ તણો નહિ પાર, એમ નર નાર કહે જ્યાં. ૫
સાસરિયામાં નાર, સભ્યતા ચિત્તમાં ધારે,
પિયર થકી શિખસાર, સમજુ થાવા સહુ આલે;
રેવું સારી રીત, પ્રીત સાસરિયાં કેરી,
ખરિ ખેંચવી ખચીત, એ અસર ઉર ઘણેરી. ૬
તેથી તરૂણી તજે, બધી ઉછાંછળિ ટેવો;
જવું સાસરે થવું, વધૂ ડાહ્યાં જશ લેવા.
આ હેતૂ વિણ અવર, હેતુ નહિ નારી મનમાં;
ગોરી ગંભીરાઇ, એથ ધારે નિજ તનમાં.
નાથ હોય નિજ ઘેર, નાનકો જાય નિશાળે;
સમજે નહિ કંઇ પેર, ઘેર ટટે જિવ બાળે.
પજવે નિત્ય માબાપ, શરમશી નરને નિજ ઘર ?
પત્નીને પરિતાપ, નાથ અણ સમજૂએ ઉર!! ૭
આવંપેડિ જે અસર, ખસે નહિ અંતરમાંથી;
એથિ નારિની નજર, નાથ ગમ નબળી થાતી. ૮
હું શાણી સમજેલ, એવું ચિત ચતુરાં ધારે;
ગોરી ઘેર મળેલ, "સમજુ વહુ" એવું ઉચારે.

---

[1] સ્ત્રી.

એ અંતર અભિમાન, અંગનાને આખો ભવ;
ખસે નહીં કો વાર, એજ અંકુરનો ઉદ્દભવ.
ભણી બને ભરથાર, પછી સમજૂને શાણો;
નેહ રહે નહિ નાર, પ્રથમ મતકે બંધાણો. ૧૦
શામા શિક્ષા ગ્રહે, નીજ જેવી નારીની;
બિચાર ના ઉર લહે, વધુ સમજણ વિદ્યાની.
થાય સ્વામિ સમજેલ, પછી સ્ત્રી મૂરખ લાગે;
આપે થઇ આવેલ, કેમ મત તરૂણી ત્યાગે!!! ૧૧
સાસૂ સસરા તણી, કરી સંપાદન પ્રીતી;
એજ મને ગણિ ઘણી, ગ્રહેના સમજૂ રીતી.
નિજ મતનો રે' નાથ, એવું નારી ઉરધારે;
બાગા ભીડે બાથ, વા'લથી પછિ વઢવાડે ૧૨

નરમ ઠપકો.

માલિની વૃત.

દિપક કરગ્રહીને, કોઇ કૂવે પડે છે;
જન સહુ પછિ તેને, ખુબ ગાંડો ગણે છે;
ચિત સુખ ગણિકૂએ, અંધકૂપે બિચારો,
તદપિ ન યશ પામે ન્યાયનો નેક ધારો, ૧
ત્યમહિણુ મતિધારી, બાળલગ્ને વધારી,
શિશુ હિ ઝટ નાંખે, કારિ ધારી કટારી,
ચિતજરિ નહિ શંકા, રે'સતાં શિશુ હાથે,
પરમદિલ દયાળુની ધરી છાપ માથે. ૨
હદ થઇ હિણુ ભાગી, જાગી જોતાં જણાશે,
મુરખ સુઇ રહે તો, આખરે માર ખાશે;
ત્યમ થયું દિલદીસે, ઉંઘ આવી અતિશે.
ઘર બળિ બધું જાશે, તોયના સાર લેશે; ૩
ભરત ભુમિ દિસે છે, ભવ્યતાએ ભરેલી;
તદપિ તણખલાની, નીચ ધારે કરેલી.
બગહિણુ બનતાંશાં, બાળલગ્નેથી બાળો;
નિરસુગ સહુ થાશે, છેક લેતાં ઉછાળો. ૪

જિવન જગત માંહી, જીવ સાથે જડેના;
ગુણહિણુ બની આજે, આર્ય ગુમાવતાહા !!!
જિવન જતું રહ્યું છે, જર્જરી ભુત દેહ,
સુખિજન કયમ થાશે, નીચનો ધારિ નેહ ?
મુરખ જન કહે છે, આપ શાણા બનો છો.
પથ શુભ પરવારી, વાટ આડી ગ્રહો છો,
કરમ શુભ નથીને, શુભની ધારિ આશા;
મૃગજળ નિરખીને, આખરે છે નિરાશા. ૬
તદપિ નયનની છે ભુલ એ ભાળતા ના,
ધસવું મૃગજળે એ, વાંઠ વીચારતા હા !!!
કુપથ સુપથ માંહી મધ્ય રસ્તે પડેલો,
કરણ સુણ્યું નથી જે, છોડી સીધો ચડેલો. ૭
ત્યમ થયું મમદેશી, લોક ભુલા પડ્યા છે,
સુપથ તજિ સ્વદેશી, નીચ રસ્તે ચડયા છે,
કહિ નહિ અટકે એ, પુર્ણ થાક્યા વિનાના;
બધિર[1] નજિક જૈને, શંખ ફુંક્યા નકામા. ૮
નયન નિરખવાનાં, નાશ પામ્યા દિસે છે,
નિરખિ દિપ શિખાને[2], શું પતંગો પડે છે !
ચિત શુભ થવું ધારી, વેદનાને વિસારી,
તદપિ વધતિ દીસે, બાળલગ્ને બીચારી ! ૯
દુરભગ દિસતા શા, આર્ય દેદાર ભાળું.
ભરત રણ ભુમીના, વીર ક્યાં યાદ આણું ?
સરપ વહિ ગયાને હાય દીસે લીસોટા !
નંકર જન જવાથી, ખોખલા જોઉં ખોટા. ૧૦
દમડિ તણિ દિસેના, દેહમાં શક્તિ સાચી,
ફટ દઇ ફુટિ જાતા, ફુલડી હોય કાચી;
પર વરવું ન પ્યારે, કોદિ વિદેશ માહી,
યવન તણિજ ભષા, શીખવી કોદી નાહીં. ૧૧
દિસતિન દિલમાંહીં, શક્તિ, એ સુચવે છે,

---

૧ બહેરા. ૨ જ્વાળા.

જડ મતિ જન માંહી, ન્યાય આવા વસે છે,
અવર જન કદાપિ, નિરખે ન્યાય આવો;
વદવું શું મુખ એને, છો પશુના સગાઓ, ૧૨
પશુ થકી પડતીમાં, દીસશો આંખ એને,
શિંગ પુંછ તણિ ખામી, ચીન વિચારશે એ;
સકળ જગત માંહીં, ભારતીની[1] સુકિર્તી.
ઉછળતિ ઉદધીની,[2] છોળ જેવી સુમુર્તી ૧૩
જનક જગ વિષે છે, પુર્ણ પ્રખ્યાત પ્યારા.
સુરસ અહિ રહાતા, ન્યાયના નેક ધારા;
તનુજ નુર વિનાના, એ પિતાના બન્યા છે,
જયમ દિપ પછવાડે, અંધતાં આવી દિસે !!! ૧૪
પ્રબળ ગતિ દિસે શું, કાળને ફૂદવાની,
ચડતિ પડતી દીસે, રંકને રાજીઆની;
પડતિ પુરણ પેખું આર્યની આ સમામાં, ૧૫
ચિનહ ન ચડતીનાં છે નહીં ન્યાળવામાં; ૧૫
ચડતિ કયમ થવાની ચારૂ[3] કામો તજ્યાં છે,
કુમતિ વધતિ ધારી વેંમ જાળે ફસ્યા છે;
નિકળતું ગમતુંના કાડનારા નઠારા,
વિષ[4] મહિં વસનારા જીવ છે બોલનારા ! ૧૬

ભરતભુમીને આશ્વાસન.

દોહરા.

સમજણુની સંસારમાં, જન્મ્યા પછી જરૂર;
વિદ્યા અમૃત ચાખવા, સહુને ઇચ્છા ઉર. ૧
સમજણુ વિણુ સંસારમાં, મનુષ્યન મહિમાં[5] માન;
જ્ઞાન વિના નાદાન નર, ત્યમ ગોરિન ગુણવાન. ૨
ખલક[6] વિષે ખોરાકનું, ભૂખ સમયમાં ભાન;
વિણુ ભૂખ જો ભક્ષણુ કરે, થાય અજીર્ણુ નિદાન. ૩

વસંતતિલકા વૃત.

હે ભૂમિ ભારત તણી તજ શોચ ચિત્ત,

૧ ભરતભુમી. ૨ સમુદ્ર. ૩ સારાં. ૪ ઝેર, ૫ પૃથ્વી. ૬ દુનીઆં.

જાણે ન મુગ્ધ મન હીત અને અહીત;
ચિંતાગ્નિ તુજ ચિત શાંત રહે ચતૂરાં.
બાપૂ મુઝાન જરિ, છે વિધિ કાર્ય એવાં ૪
જ્યાં જ્ઞાનવાનનરનાર ઘણાં વધારે,
સંપી સદૈવ વસતાં ઘસતાં સુધારે;
ભાવિક ભારતિ તણા તનુજો હતા તે,
પામ્યા પ્રકાશ લય સ્વર્ગ વિષે જતાં તે; ૫
કિર્તી ન ચાહિ ચિત દેશનું હીત ચાહ્યું,
એવા સુવીર[*] થકિ આંહિં નહી વસાયું;
કાળે થપાટ હણિ છે પડતી થવાને,
તો શોચ કેમ ચિત માતુ ધરે અત્યારે. ૬
જ્યાં પ્યાર સાર નર નાર મહીં વસેલો,
દીઠેલ કોદિ નહિ ચિત્ત થકી ખસેલો;
તે પ્યાર જોડિ કર[૧] દંપતિને હુરેથી,
કોદીન દૂર ખસતો વસતો પ્રિતેથી. ૭
છે પ્યાર રીત જન બે પડકે સુભાવે,
નાસેન કોદિ અતિ શાંત દિસે સ્વભાવે;
એવા સુશીલ પુર હીતકર[૨]ને તજીને,
બેઠા કુસંપ કુમતી રૂઢિને સજીને. ૮
છો પ્યાર જાય પણ ના રૂઢિને તજાશે;
શાસ્ત્રોનિ સ્વાર્થિ નજરે જરિના જણાશે;
પૂરો ન પ્યાર પરખે પતિ પત્નિ ચિત્ત,
જાણે ન આપ તણું છે હીત કે અહીત. ૯
વાત્સલ્ય ભાવપિતુમાત તણો ધરે ત્યાં,
કો' કેમ પ્રેમ વસશે જઇ દંપતિમાં;
છે ના જરૂર ઉર પ્રેમ તણી પ્રસંશા,
માંડી દુકાન શિશુ[૩] ! શું વકરા[૪]ની આશા !!! ૧૦
જાણે ન પ્યાર પણ પ્રાણ તજી ધરે છે,
આહૂતિ અગ્નિ મહિં હાડ હવે જળે છે;

૧ હાથ. ૨ હિતેચ્છુ. ૩ છોકરાં ૪ વેચાણ.

જાજ્વલ્યમાન મુખના સુખના શરીરે;
ના પ્રેમ નેમ જરિ ભારત માંહિ દીસે. ૧૧
દેવી થની દહનજે પતિ પ્રેમ ધારી,
જાણી સદૈવ શુભ શું ગઇ તે બિચારી!
છે જ્ઞાન નાશ કયમ પ્રીતિ ઝરો વધે કો,
ક્યાંથી થવાય સતિ? નાશ થતાં પતિ કો.' ૧૨
સંસાર સુખ બહુ સાર, નપ્યાર લાગે,
કો' કેમ બાળિ બળવાળિ વ્રતીનજાગે?
જામેન જોર કરિ વૃક્ષ વડું વપૂમાં,
છે જ્યાં નવૃક્ષ કરિવાર ફરી જવામાં? ૧૩
જ્યાં પાક [1]પ્યાર પણ પ્રજવળિ જાય પ્રાણ,
રે'વાય કેમ શરિરેતજિ જાય પ્રાણ,
પ્રાણાંત થાય તુટિ જાય કદાપિ પ્રેમ.
કાઢે વિયોગી દિન, જીવન, મૃત્યુ જેમ!!! ૧૪
જોટાંન પ્રેમ અહતાં ઉરરે' ઉદાસી,
રે'કેમ જીવ મળતા? પ્રિતના પ્રકાશી,
છે ના વિકાસિ કળિ ત્યાં શું સુગંધ જામે?
તેનો ન યોગ્ય ઉપયોગ મળે કટાણે, ૧૫
ટાણા સિવાય ખરિના ખુબિઓ જણાતી,
પ્રીતી તમામ ઉપયોગ વિનાની થાતી,
રે' વાંસના ઉર વધુ સુત વંશ રે'વા,
દાદો બની દિલવિષે સુખ સર્વ લેવા. ૧૬
ત્યાં તું હિંડોળો મુગ જગે ન થયો પિત્તા જ્યાં!
થાતાં યુવાન સમશાન સુતો જઇ ત્યાં!!!
તારાં કરેલ તુજને નડવાં નકી છે,
આથી અધીક ગુજરે મુજને વકી છે. ૧૭
માટે તું જાગિ નર જો તનમાં તપાસી,
આ દીસની શું વધુ આર્ય પ્રજા ઉદાસી,
ના [1]નુર મૂખ શુર વે'ણ જુદાં ઉચારે,
રૂઢી વિરૂદ્ધ વદતાં દિલ [2]દ્વેશ ધારે. ૧૮

---

૧ તેજ. ૨ અદેખાઇ.

એવા થયેલ મતિ હીણ મિથ્યાભિમાની,
તારી તમામ મુળ વૃત્તિ દિસી ગુમાવી;
હે માત તેથિ તનુજો નબળા દિસેઆ,
સંસ્કાર થાય સુતરે ભલિ [1]ભારતીના. ૧૯
જાણે કદાપિ નુકશાન પછી [2]નિવારે,
તે દીન વીર ભડ ભારતને સુધારે;
આદીન વાણિ વદું તે સુણિ ભરતીને,
દ્યો સાહિ, ભાઇ તજિ રૂઢિ રૂડી વૃતીને. ૨૦

બાળકોને શામાટે કટારે મારવાં?

રાગ દેશી.

"નહિ વિસારિયેરે, આ રૂદિયામાંથી રામ." એ રાગ.

નહિ વિદારિયે રે, કટારિયે નાનાં બાળ, નહિ વિદારિયે. ટેક.
આવે ઘરે મીજબાન[3] તેને, ખાનપાન દઇયે શૂભ રીત;
બાળ પોતાનાંને બાળિયેરે, બાળ લગ્ન ઝાળે વિપ્રીત[4] નહિ. ૧
પાળક આળશી ટાળક થાવું, ન માબાપની એ રીત;
વાડ જ્યારે ચીભડાં ગળે, ત્યારે કોણુ કહે એ પ્રીત. નહિ. ૨
વસ્ત્ર વપૂ પર પહેરી શકે નહિ, નહિ ખાવાનું ભાન;
એવા સમયમાં વરાવિયે રે, ત્યારે બાળ પુરાં હેરાન. નહિ. ૩
પ્યાર શું તે તલભાર ન જાણે, શી આણે તકરાર;
ક્રુર માબાપ કરાર કરે ત્યારે, હજારવાર ધિઃકાર. નહિ ૪
પેટ પુરૂં કરે આશ અવરની, નહિ જંજાળની જાળ;
એવેસમે પાપી પારધીરે, જઇ પાથરે એને જાળ. નહિ ૫
માણી ન જાણે રૂષ્ટ માબાપો, સારી રીતે સંસાર;
વારસો આપે વેવલાંરે, ખરી રીત જણાવી ખાર. નહિ. ૫
શોણીત[5] સોષાઇ જાય શરીરથી, તેજ જતાં તતકાળ;
અડવડીઆં એને આવતાંરે, વિશ વર્ષમાં આવે કાળ, નહિ. ૬
બાળપણામાં બાળને સંગત, બાળાની નહીં એશ;
બાળા જેવા બાયલારે, બન્યા આજ નરો વિશેષ. નહિ. ૭

---

૧ સરસ્વતી. ૨ દુર કરે. ૩ મેમાન. ૪ ઉલટું. ૫ લોહી.

જીવતે મુવા જેવા જગતને, બાળલગ્નથી બાળ;
વર્ણશંકરની દેશનેરે, આખર ચોંટાડી ગાળ. નહિ. ૮
બાવલા બીકણ બાળકો થાતા, મુખપર બેસતી માંખ;
આર્ય ભૂમિની આ દશા તું, ઓહરી શાને સાંખ. નહિ. ૯
દેશ તણો ઉત્કર્ષ થવા કદી, હર્ષ ધરો જન કોઇ.
લક્ષ લાત લગાવજ્યોરે, બાળલગ્નને રે'શો ન રોઇ. નહિ.૧૦

બાપનો ધર્મ શું ?

રાગ કેશી.

ધ્યાને ધારિયેરે, માબાપ, ધરમ માબાપ, ધ્યાને ધારીયે ટેક.
પોષણ કરવું બાળનું એછે. ધર્મ સકળ સંસાર;
શોષણ કરવું લોહિનું રે, એવો ક્યાંઇ નથી કરાર. ધ્યાને ૧
[1]અર્ભક ઉછેરવામાં ઉમંગને, સંગથી શાંતી થાય;
ખસેડી દેતાં ખાડમાં રે, કરો માબાપ વિચાર કાંઇ. ધ્યાને ૨
કેલવણી પૂરા કોડથી દેતી, ખાનપાન [2]પરીધાન;
રીઝમાં જે રખડાવશો રે, તો બાળ પુરાં હેરાન. ધ્યાને ૩
જેને માટે મુખ [3]જોહિમત વેઠી, અવનીમાં એક વાર;
[4]ભુજંગ પેઠે ભક્ષતાંરે, કેમ આપણે આપણાં બાળ. ધ્યાને ૪
લાડલડાવજો લક્ષધારી, કરો ઉપાય આગ્રા ઉમંગ;
તાતે તેલે ન નાંખવારે, એનું ઓગળી જાશે અંગ. ધ્યાને ૫
ખીલતા ફૂલને ખીલવા દેવું, એછે બરોબર ન્યાય;
અણુ પાકયું તોડી પાડતાંરે, એતો આપે સૂકાઇ જાય. ધ્યાને ૬
જતન રાખી જોગવાર કરવાં, [5]નરવાં રાખવાં રોજ;
રોગમાં રીબી ન રાખીયેરે, એને બમણો નાંખી બોજ. ધ્યાને ૭
નામ રાખે નિજ કૂળનું એતો, કરવા આછા સૂત;
કુળ બોળણજો નીકળ્યોરે, તો તમેજ પુત કપૂત. ધ્યાને ૮
નાજૂક નાનકાં હોડતાં દીસે, બાળકો બાગે વેશ;
કારમ્યાં એને કેદમાંરે, નવ નાંખતાં પકડી કેશ. ધ્યાને ૯
શિક્ષણ શુદ્ધ વિવેક વિધાનું, દઇ કરો ડાપણદાર;
પણ હણો નહી હોંશથીરે, બાળલગ્ન તણી તલવાર. ધ્યાને ૧૦

---

૧ છોકરાં. ૨ લુગડાં ૩ મુશ્કેલી. ૪ સર્પ ૫ નીરોગી,

સુખ સંસારમાં સામટું ચાખે, દુખ દેખે ન કોવાર;
લલ્લુ લાયક લેખમાંરે, લખે બાળલગનને બાળ. ધ્યાને ૧૧

પ્યાર પરદેશમાં કાં ગયો ?

મનહરછંદ.

વરવા કાઢીને વરઘોડા ઘેર ઘોગ જેવા,
ઉભા ઉંટ જેવા વર રાજન તણા વેશમાં;
[1]પ્યાર તલભાર પરખાય ના પતીત રીત,
પ્રીતને ખચીત ખસે વસે ભુંડા વેશમાં;
નેમ નહી પ્રેમ બાંધ્યા જેમ તેમ નભે કેમ,
રહે આખો ભવ એમ દંપતી તો દ્વેશમાં;
પળતો પેખીને [1]પતીયાર પ્રજનમાંથી પછી,
પ્યાર પરનારી [2]પરવર્યો પરદેશમાં. ૧

મનમળવા શિવાય મહોબત શી ?

મનહરછંદ.

ઓળખાણ વિના ન ઉમંગ ઉર માંહીં આવે,
ભાવે નહીં વસવું ભવો ભવ એ વેશમાં;
પ્રાણીને પકડી પારધી ધરેછે પીંજરામાં,
પ્યાર વિના, પીડાથી વસેછે એ પ્રદેશમાં;
ઉડવાને ઉરમાં ઉત્સાહ પણ અપંગ છે,
નહિતો વસત નહી વા'લાથી વિદેશમાં;
પ્યારનું [3]પીયુશ પીતાં પતીત પાવન થાય,
જોડું ન જોડાય કંથ કામની રે' કલેશમાં. ૨

લગ્નનો કાયદો એવો કાં ?

મનહરછંદ.

બાળકને દઇને બદામ દામ હરી લેવાં,
કરી ખુશી તોય કુર ગણેછે એ કાયદો;
ફંદમાં ફસીને ફાંસી ફોગટની ખાય, ફુલી—
ફુલમાં ફુલાય ફાંસીખોર ગણી ફાયદો;

---

૧ આબરૂ વક્ર ૨ ગયો. ૩ અમૃત.

વેદના સહેછે વંશ વેદના વિચાર વિના;
વરાવીને વાવતા વિનાશ તણો વાયદો,
ફાયદો ફાંસીનો લ્હાવો લેવા તણી લાલચેછે;
હઠે તેમ કરો કોઇ કાયદો ઇલાયદો. ૧

કસાઇને હિંદુ માબાપોમાં શો ફેરફાર ?

મનહર.

પાળી પોશી પ્રીત ધારી ધારી કરમાં કટારી,
નાંખતા વિદારી પ્રાણી જાણી જોઇ જોરમાં;
પાઇ પય પોતાતણું પાળતાં રાખીને પ્રેમ,
શાણાં બની લગ્ન કરે શીશુ તણાં શોરમાં;
હાથે હણતા ન હણવાનું હથીયાર રાખી,
અવરને હાથ આપી રેંસી નાંખે રોળમાં;
ફાંસલ ન હોય પણ હર્ષ આણી હણી નાંખે,
શોછે ફેર ફાર હિંદુને હલાલ ખોરમાં ? ૧

બાળ લગ્નથી થતી વિધવાઓ.

દોહરા.

બાળાને પરણાવતાં, મનમાં માને લા'વ;
રાંડે રામા લા'વથી, ઉંધો થાય ઉઠાવ. ૧
લાવ ઘડિક લેવા જતાં, આખા ભવનું સાલ;
વિધવા થઇ ઘરમાં વસે, બુરા થાય હવાલ. ૨
સ્થિતિ વિધવાની દુખદ ગણિ, દાઝે ચિત માબાપ;
આખો ભવ ઉભું કરે, પેટ પાળિ હણિ પાપ. ૩
પણ પોતે પસ્તાયના, જોઇ વિધવાનો વેશ;
આપ કાર્યથી અવર દૂખ, તોય ન દિલમાં દ્વેષ. ૪
કુચાલ બાળલગન તણો, જે વિધવા કરનાર;
તેને ન તજે કોઇ દિન, ગ્રહે ગુણિ ગણિ માર. ૫
બાળા રાંડે બાળ પણ, છતાં તેનિપર દ્વેષ:
ધરે, ધશર [1]ધરા પરે, નીદે ચાલ ન લેશ ! ૬
કારણ વિણ કારજ કદી, આ જગમાં નવ થાય;

૧ પૃથ્વી.

છતિ આંખે આંધા બને, પણ કારણ ન તજાય. ૭
બાળલગ્ન કારણ થકી, બનતી વિધવા બાળ;
વિધવા પર પડતો જુલમ, પણ નવ તજે કુચાલ. ૮
નાની વયનાં લગ્નથી, વિઘ્ન વીધવા રૂપ,
નિરખે પોતે નજરથી, તોપણ બેસે ચૂપ. ૯
આપે અહુ અફિણ છતાં, અમૃત માનિ અજાણ;
પ્રાશન[1] જન પ્રીતે કરે, કેમ ન નિકળે પ્રાણ? ૧૦
આપતણી ઉંધી મતી, માને સરસ અજાણ;
કબુલ કરે નહિ ભૂલનિજ,[2] કરડી કાળા પાણ.[3] ૧૧
કદિ ન વિચારે ચિત્તમાં, આછે મારી ભુલ;
પણ ફરતા રે' બેવકુફ, ફોગટ કરતા ફુલ્ય.[4] ૧૨
વિશ વર્ષ સુધિ બાળને, વ્યાધી અધિક પ્રકાર;
આવે કાળ સમી સદા, બહુ બાળક મરનાર. ૧૩
માબાપોની ભૂલને, સમજણ નહિ શિશુ ચીત;
એ વયમાં વ્યાધી અસહ્ય, આવે ગણ પ્રચીત. ૧૪
પરે બાળ બાળા બહુ, નાનિ વય નિરધાર;
એક મરેતો અવરનો, બગડે સહુ સંસાર. ૧૫
બાળક નાની વય વિષે, પરણાવે ધરિ પ્રીત;
મરતાં બાળા ભવ બળે, હિતમાં થાય અહિત. ૧૬

હરિગીત છંદ.

નાની વયે બાળક મરે ભવ બાળકીનો બળિ જશે,
થયું જો પતીનું મૃત્યુતો, અપશુકનિ સહુ સુખ ખોલશે;
બગડે બિચારીનો બધો ભવ હીંદુ રૂઢી જુલમથી,
પણ તે ન ગણતાં કોજરા અપશુકનિ માને ચિત્તથી. ૧૭
હોંશે અમે પરણાવિયો ન્યાતી વિષે ઉજળા થવા,
ખુબ ખરચ્યું વિત્ત હિત જાણિ ચિત આ દુષ્ટ દિવસો દેખવા;
પરણાવિયો બાળક અમે લીધો રૂડો લા'વો ઘણો,
અવતાર બગડયો છે અમારો કાળ થાતાં તે તણો. ૧૮

---

૧ ખાવું. ૨ પોતાની. ૩ પથ્થર. ૪ બડાઇ.

વહુ આવિ પગલાંની નઠારી ઠામ ઠરિ બેશા નહી,
લિવા કર્યા ત્યાં જરિક સુખ આ જગતમાં દીઠું નહીં,
ઉલટું અમારૂં બગડિયું આવી વહુજ અભાગણી,
એથી થયું અનિશે અનીષ્ટ અમારૂં એવું ચિત ગણી. ૧૯
મેણાં હમેશાં મારતાં સાસૂ ન ચિત શંકા ધરે,
પજવે પુરી, વિધવા બીચારી, કાળ આગળ શું કરે?
ઘરમાં થયું જરિ જ્યાન[1] તો વહુ રાંડ થઈ નીંદાય છે,
લાખો તણું નુકસાન નિત વહુથી થયેલ મનાયછે. ૨૦
પણ ના વિચારે પાપિયો કુદરતનિ આગળ શું કરે,
પ્રભુ માર જ્યાં લાગે અસહ્ય ત્યાં કોણ કર આડા ધરે,
કુદરત નિયમથી ઉલટા ચાલ્યા તણું ફળ આ મળ્યું,
એવું કદી ગણતા ન ચિતથી પાપ વૃક્ષ ખરૂં[2] ફળ્યું. ૨૧
જોઇને જનાવરમાં જગે વિણુ વય ન વામા સંગમાં,
પક્ષી પશુ પડતાં નથી પણ એથિ નરતા[3] ઢંગમાં,
આવ્યા તમે આર્યો અધમ સ્થિતિમાંહિં ઉલટા ચાલિને.
તો કયમ સજા કુદરત કરે ના હાથ શસ્ત્રો ધારિને. ૨૨
મૃત્યુ તણું ભરી શસ્ત્ર કુદરત ન્યાય આપનાર ખડી,
નિરખે તમાસો જગતમાં, વારે[3] ન જરિ આડી પડી;
પણ તે તણા ઉમદા નિયમથી જરિક આડા ચાલિને,
અહંકાર આણે ઉરમાંનો કરતિ શિક્ષા ઝાલિને. ૨૩
વય પકવ વિણુ કરતાં લગન બોલે ન મુખથી બાપડી,
છે રૂઢી અંધા ભાન નહિ સુઝતા બિચારી કયાં પડી,
સંભાળ તેના નિયમની અંતર આંખથી જરી,
સુઝતી નથી આર્યો ઉરે મૂકે નિયમ પર તે છરી. ૨૩
નાની વયે નર નારિને ઉપયોગ યોગ્ય ગણાતના,
પણ લાવ લાયની નજરથી નઠારૂં બન્યા નિરખાયના;
બાળક બિચારો બાર વર્ષની વયવિષે સંસારમાં,
પડતો દિસે હા! જુલમથી ઉનાઇના અંગારમાં!?! ૨૫

---

૧ નુકશાન. ૨ ખરાબ. ૩ અટકાવે.

કો' કયાં સુધી કાનુન[1] ભંગ થતો જુએ નિજ આંખથી,
કુદરત ન કોપે કેમ તેપર, જે ચિતે ગણુના નથી;
પછિ ક્ષય અને નબળાઇનું અતી તિવ્ર શસ્ત્રજ વાપરી,
રે'એ શિક્ષતે હાથ કુદરત કામ ઉલટાં ચિત ગણી. ૨૬

દોહરા.

ઉલટાં કામોથી સદા, કુદરત ક્રોધ ભરાય,
બાળક મરતાં તેથિ બહુ, પણ ચિત નવ સમજાય. ૨૭
કો આવીને આપણું, જરા કરે અપમાન,
ક્રોધ ચડેને ચિત ચહે, કરવા વડું નુકશાન. ૨૮
તો કુદરતનો કાયદો, તોડો આણીતાન;
તો કયમ તમને નવકરે, કુદરત પછિ નુકસાન. ૨૯
અધમ તમારા કાર્યથી, અર્ભક[2] મૃત્યુ થાય;
પાપ તમારે શીર એ, હાથે કર્યું ગણાય, ૩૦
દેશ વિષે વિધવા ફરે, સહે દુખનો ભાર,
ફટ ફટ સહુ કરતા તમો, બળી જતાં સંસાર. ૩૧
પરણાવી છે પણ તમે, રંડાણી તમ હાથ;
ફટફટ તમ હાથે થતી, આપે બની અનાથ. ૩૨
અબળા ઉપર અહરનિશ, અનુકંપા[3] ધર ઉર;
પણ એ બુદ્ધિ બળિ ગઇ, થયા હૃદયના ક્રૂર. ૩૩
સાસુ નણંદ મેણાં વદે, ખાવા નવ દે જાર;
આખો ભવ રડતી રહે, વિધવા જન્મ અસાર. ૩૪
સાસરિયાં હિણભાગિ કે' પછી પિયરમાં જાય,
માબાપો પણ માનથી, ચિતમાં જરિ નવ ચાંય. ૩૫
ભાઈ અને ભોજાઇઓ, ગણે ચિતથી પાપ;
લડિ મેણાં મારે જગે, વિધવા દુ:ખ અમાપ. ૩૬
નિચ પગલાંની આ નણંદ, કર્યો સાસરે નાશ;
લોહિ પિવા આ જોગણી, આવિ હવે અમપાસ. ૩૭
વચન માર બે તરફના, પિયર સાસરામાંય;
કહો વિધવાનો જન્મ સહુ, કેમ સુખમાં જાય. ૩૮

૧ કાયદો. ૨ છોકરાં. ૩ દયા.

આપ કર્મથી આ થયું, તે ન ગણે માબાપ;
ઉલટાં નીંદે કર્મને, ગણે પુર્વ કર્યું પાપ. ૩૯
અરે મુર્ખ ઉંધી મતી, ઉપજી ક્યાંથી આજ!
આપ હાથ અવળું કરી, મુખથી કહેતા નાજ!!! ૪૦
જૂઠા બોલા જગતમાં, અવર ન તમથી અધીક;
કરો નીચ કામો છતાં, આપ ન ગણો અડીક. ૪૧
"હડમાં પગ કર મુંછપર" ઉંધી મતી અજાણ,
"તમે કર્યું ન કર્યું કહો," પ્રભુ કયમ કરે પ્રમાણ. ૪૨
આવી વિધવાની દશા, અધમ આર્યમાં થાય;
દેશ વિદેશે આ સમય, હિંદ ઓથ નીંદાય. ૪૩
"હિંદુ વિષે હા! બહુ જુલમ, વિધવા પર હમેશ;"
થાય, વિદેશી મુખ કહે, તેપર ધારો દ્વેશ! ૪૪
નીચ તમારાં કામ પણ, નીચ ન મૂખ કથાય;
ખરું કહે તેપર સદા, અણ સમજુ ખીજાય. ૪૫
અણુસમજુ કરતાં અધિક, અધમ હાલતે આજ;
સ્નેહ શૌર્ય છેટાં કર્યાં, નિચ ધારાને કાજ. ૪૬
વિધવાને કટુ વચન કહી, નિત્ય જણાવે ખાર;
સાસરિયામાં સહુ જણાં, વિધવા સહે દુખમાર. ૪૭
આખર કંટાળી જતાં, બાળી બળિને ચીત;
શ્વસુર ગ્રહેથી પિયર જઇ, વિધવા વસે ખચીત. ૪૮
નાનિ વયે વિધવા થઇ, જુલમ સાસરામાંય;
ખાવા નવ દે રોટલો, આખર બહુ મુંઝાય. ૪૯
પિયર કદાપિ ગરીબ કે, વખતે કો નવ હોય;
નિરાધાર વિધવા સદા, ખુણે પડિને રોય. ૫૦
શુભ કામે સામેલ નવ, કરતાં જન કોવાર;
વેશ વીધવાનો ધર્યો, જોઇ કરે ધીકાર. ૫૧
શકન ના જોતાં કરી, માને મન દુખ રૂપ;
વિધવા શિર સંકટ પડે, આર્યો માંહિ અનુપ. ૫૨
બળિજળિ વિધવા બાપડી, જન્મ પુરો કરનાર;
શુભ ચાલે માબાપની, આબરૂ સાચવનાર. ૫૩

મરે આબરૂ સહિત, ધણી, કરે નીચાં નિત કર્મ;
જેથી ડુબે દેશમાં, આર્ય સનાતન ધર્મ. ૫૪
બાળકની હત્યા અધિક, દેશ વિષે દેખાય;
યતિ દર વરસે તે છતાં, આંખ નહિ ઉઘડાય. ૫૫
પડળ વળ્યાં આર્યો તણી, આંખે દિસે આજ;
ધારાથી ધગતાં હૃદય, સુખનો જરિ ન અવાજ. ૫૬
એ સહુ બાળલગન તણી, ખરી દિસે મોંકાણ;
આપ લખે મેલા પછી, કરમે માંડે કાણ. ૫૭
કઇક વિધવાને ન દે, ખાવા પૂરું અનાજ;
પેટ બળે પાપો કરે, આબરૂ જાય નારાજ. ૫૮
એ ફળ સહુ શિશુ લગ્નનાં, રાંડે નાની નાર;
જિવતે મુએ જગમાં ગણું, દુરાચાર વધનાર. ૫૯
જિવ ઉપર ધારે દયા, "જીવ દયા પ્રતિ પાળ,"
ધરે નામ મોટું છતાં, હણે આત્મનિજ બાળ. ૬૦

બાળલગનથી પ્રેમમાં પડતા વિભાગ.

દોહરા.

સત્ય પ્રેમ સ્વરૂપનો, બાળલગ્નથી નાશ;
હાંશન હૈયામાં જરી, કાયમ રહે કંકાસ. ૧

હરિગીત છંદ.

પરણાવતાં ધરી પ્યાર શિશુને એ વખત આનંદમાં,
રે'તાં સદા માબાપ મનથી બાળ ધરીને ફંદમાં
આવી વહુ ઘર આંગણે, રાજી તરત હૃદયે થતાં;
વહુ એક એ વખતે થતી માહીત કે ચિત બાળ જતાં. ૨
સાસૂ ગુમાન ધરે હૃદયમાં હું વડી આ ઘર વિષે;
આવી ઘરે ગૂલામડી વહુ હુકમ કરવા મન થશે;
ભૂલી જતી પોતે વહુ તે વખત આગળ છે ગયો,
પણ આ વખત સાસૂઅની ઉર ગર્વ અદકો આવિયો. ૩
આ આવડ્યું નહિં કામ અણઘણ વહુ મળી અમને જગે,
મરિ જાય કરિને કામ પણ વખણાય ના વહુ કોદિને;

શીખેલ સાસુ ધીઃકારવા અધિકાર ઉમદા આપનો;
માની મને, હરદમ રહે પગ ઘર વિષે સંતાપનો. ૪
સારૂં કરે વહુ કામ પણ સાસુથિ ધીઃકારાય છે,
સુખ રૂપ તેથિ ન "સાસરૂં શૂળી સમાન" ગણાય છે;
આવી બિચારી નાનિ દુહિતા તાતઘર રમતી હતી,
આનંદમાં ઉછરેલ જેને લેશ ગતિ બીજી ન હતી. ૫
એ કેમ શીખે અવર ઘરનું કામ આવી પહોંચતાં,
માહિત થતાં લાગે વખત ત્યમ સાસુ ચિત દુખિયાં થતાં !!!
મેણાં હમેશાં મારતી વહુને હૃદય ક્રુરતા ધરી,
ના બાપ ઘર દીઠું કશું એવાં વચન શઠ ઉચરી. ૬
નથિ માલ વહુમાં કોડિનો મીઠું ન માયે જરિ ધર્યું,
આ મુજ ઘરે પોષાય પણ બીજે ન ચાલે આ કર્યું;
સાસુ તણી નાખુશિ ખોટીની કરે ફરિયાદ ક્યાં,
નાનો બિચારો નાથછે રડવું જઇને દુખકિયાં. ૭
વસ્તારિના ઘર કામથી નવરાશ ના દિનમાં મળે,
રાતે થતી નવરી પીયુ સુવા વખત એ શું કરે !!!
બાળા બિચારી બળિ રહે ના કોઇ ઘરમાં આપનું,
આવી અજાણ્યા ઘર વિષે સુખ યાદ કરતી બાપનું. ૮
તેમાં નઠારી સાસુઓ સમજાવતી નિજ સુતને,
વહુ તારિ છે બેટા નકામી તે ન અમને પરવડે !
નહિં ઢંગ વહુના કામમાં ઘરમાં બગાડ બધો કરે,
શિશુ નાથ તેથી માતનું સુણિ મારવાને મન ધરે. ૯
સહેતી બિચારી સકળ દુખ કયાં વાત પીતક જઇ કરે,
પતિ સાથ ના બોલાય દિનમાં નાથ નાનો શું કરે ?
મા બાપના પુર દાબમાં ફરિયાદ શાની સાંભળે,
વાતો કરે જો દિવસના તો લાજ હિણુ ઘરમાં ઠરે !!! ૧૦

દોહરા.

માત તાતની રૂબરૂ, કરે દંપતી વાત;
નીતી છતાં વિરૂદ્ધ એ, ગણાય મહા ઉતપાત !!! ૧૧
નિર્લજ મારો દીકરો, વહુ તણે વશ આજ;

અમે છતાં એ બોલતાં, લેશ ન ધરતો લાજ. ૧૨
જુઓ હિંદના પ્રેમની, આજે દશા મલીન;
વાત કરે ઉતપાત ગણિ, કર્યો પ્રેમને દીન! ૧૩
દંપતિ શુભ વાતો કરે, તે કયમ નિર્લજ હોય,
અટકાવ્યા આતુર બને, પ્રણય ભંગ ત્યાં હોય. ૧૪
નાની વયમાં અણુસમજ, માત તાતની બીક;
વહુ સાથે વાતો કરી, કરવી એ નહિ ઠીક. ૧૫
બાળક ખેલે બાળમાં, વહુ ધરમાં બેઠેલ;
છોકરવાદી જોઇને, ચિત અગની સળગેલ. ૧૬
ગણે નમાલો નાથને, શ્વશુર સાસુ આધીન;
રહેતાં ડાહી ગણાય છે, એ વિચારમાં લીન. ૧૭
પતિ પરવા ન કરે પછી, સાસુને ચિત ચાય;
સાસુ મત આધીન વહુ, તો સાસુ ખુશિ થાય. ૧૮
"વદે પછી લોકો કને, વહુ છે ડહાપણદાર;
નથી સમજતો છોકરો, પણ છે સમજુ નાર." ૧૯
મોટી બનાવે સાસુ ત્યાં, વહુ વડાઇ વીંટાય;
અણુસમજણ જે આપની, તે પણ શુભ મનાય. ૨૦
નાથ તરફ નેહજ ઘટે, મટે મનમાં માન;
શી મોટપ શિશુને હશે, વર મારો નાદાન. ૨૧
પિયર તણો ચિત પ્યાર છે, સહે સાસુનું દુ:ખ;
તેડે કયારે તાત ઘર, જઇ પામું જ્યાં સૂખ. ૨૨
અરઘો પ્રેમ શ્વસુર ગ્રહે, ઠરી ન બેસે ઠામ;
પીયરમાં પુરણ પછી, કરે પ્રેમ વિશ્રામ. ૨૩
નાથ નારિને કો બખત, મળવાનો નહિ લાગ;
"મળતાં નિર્લજ થાય" એ પ્રેમ દોરિને ડાઘ. ૨૪
વળિ સરખી સાહેલિયો, પિયર તેમ માબાપ;
મશ્કરિમાં વાંકું વદે, ખરૂં માનિલે આપ. ૨૫
સાસુ સસરો બેનનાં, કરે વધુ વઢવાડ;
નિર્લજ છે એ બેજણાં, કરે વધુ વઢવાડ; ૨૬

સાસુ તુજને મારશે, છે બહુ કજિયા ખોર;
તું તેને પોંચીશ કયમ, જો નહિ રાખીશ જોર? ૨૭
વર છે ગાંડો બેનનો, નાનો જાય નિશાળ;
પોતહિ પેરી નવ શકે, રખડુ ને નિરમાલ્ય.” ૨૮
આવાં મશ્કરિનાં વચન, બાળા ગ્રહતી ઉર;
અક્કલ નહિ અંતરવિષે, ચિત ગણુતી એ શૂળ. ૨૯
હલકી સાસરિયાં તણી, વાત પિયરમાં થાય;
તે સાચું માને સૂતા, પછી સાસરે મુંઝાય. ૩૦
ખરાબ આંખે પ્રથમથી, જોવા શીખે બાળ;
પછિ સારૂં સહુએ હશે, પણ ચિતમાને કાળ. ૩૧
ખરો પ્રેમ પાછો ખસે, જ્યાં આ વાતો થાય;
ક્યાં આ ભાંગ્યા પ્રેમને, કેમ દંપતી સાંય. ૩૨
નાથ કદી નારીગ્રહે, નારી ન ગ્રહે નાથ;
અંતર જૂદાં પ્રથમથી, આપે બને અનાથ. ૩૩
બાળલગ્નથી પ્રેમનું, વળતું સત્યાનાશ;
ખરો પ્રેમ ખાડે પડ્યો, ધર્યો અપ્રેમી પાશ. ૩૪
એ પાશે દંપતિ તણાં, દિલડાં છે બાંધેલ;
છુટે કયમ ચાહન થઇ, થતાં મોડું મુસ્કેલ. ૩૫
આવી જ્યાં માબાપની, વાતો સુણુતી કાન;
પછી વરને [1]શ્વસુર ગ્રહે, નારી થઇ નાદાન. ૩૬
ડાહ્યાં મુજ માબાપ છે, વદે ન જૂઠું જરાય;
પિયર થકી હલકું સદા, શ્વસુરગ્રહે સમજાય. ૩૭
માટે હે માતા પિતા, કરો વિચારી વાત;
જેથી તનય[2] તનયા[3] બને, ફિદ્ધત[4] નહિ, પણ શાંત. ૩૮
વડાઇમાં વીંટાય જો, સુણે તમારી વાત;
માત તાત શત્રુરૂપે, કર્યો ગણું ઉતપાત. ૩૯
એવા નિચની દુહિતા[5], ફાટી બોલે બોલ;
જયમ આવ્યો ત્યમ જીભથી, તનમાં કરે ન તોલ. ૪૦
સાસરીયાં સંકટ સમી, ગણે વહુ ઘરમાંય;
ધણિથી ધિઃકારાય છે, પછિ પોતે પસ્તાય. ૪૧

૧ સાસરૂં. ૨ દીકરો. ૩ દીકરી. ૪ ફાટેલ. ૬ દીકરી.

જિંદિ જન્મારો દુખમાં, કાઢે છે કરિ હાય;
રાંડી ટાં છાંડી રહે લા'વ તણી એ લા'ય. ૪૨

માબાપની વાતોથી થતા અસર.

સવૈયા એકત્રીસા.

પિયર ઘરે મોટી થઇ દુહિતા પરણ્યા પછિ સાસરિયે જાય,
મનમાં મોટું માન પિયરનું સાસૂ સસરાથિ ન સુહાય;
બાપ ઘરે શ્રીમંત પણાથી કરવું પડતું લેશ ન કામ.
શ્વસુર ઘરે સાધારણ હાલત તેથી કરવું પડે તમામ. ૧
માબાપો પાસે માગે ત્યાં મોઢે માગ્યાં આપે દામ;
શ્વસુરે ઘરે પૈસો પણ ન મળે ગણે સાસરૂં દુખનું ધામ;
નાથ હોય નાદાન સદા દિલ જેને હોય ન જ્ઞાન જરાય,
માગી ચિજ લાવીદે કયંથી? કંથ એથિ વિષ સમ વરતાય. ૨
માબાપોની વડી વાતથી સમજ નહિ જેના ચિતમાંય,
તે ચિતડું હિંચોળે ચડતું માને દુખ સાસરિયામાંય;
પિયર આવી આનંદ ઉરે લે સાસરિયામાં સદા કલેશ,
કરતી રે'તી વીણ મહૂતની તાત વાતથી દિલમાં દ્વેશ. ૩
બને ન કોની સાથ સાસરે પતિ સાથે પૂરણ નહિ પ્રીત,
પાડોશી પીટ્યાં પાજી છે એમ વિચારે હરનિશ ચીત;
આવી પિયરમાં શ્વસુરગૃહ તણું રોજ કા'ડતી સત્યાનાશ,
ક્યાંથી મારે કર્મે આવ્યું આ સાસરૂં, કયમ થયું ન નાશ! ૪
ઇચ્છા પૂરી પડે પિયરમાં માત તાત ઘર રહે મર દુઃખ,
સાસરીયું શૂળી સમ લાગે ગમે તેટલું દે કદિ સુખ;
[1]દંપતિ વચ્ચે વચન આંટથી બંધ પડે સરવે વ્યહવાર,
એક બીજા સામું નવ ન્યાળે તનમાં વા'લી કરી તકરાર. ૫
શામા જતી નથી સાસરે સાસરિયામાં દુઃખનું સાલ,
સકળ દુઃખ માને અંતરમાં નિજ સ્વામીમાં જરા ન માલ;
[2]સંચરતી નથી સાસરિયામાં ક્રોડ ઉપાય કરે જન કોઇ,
પુત્રી તેથી હૃદય દયાથી માત તાત મુખ સામું જોય. ૬

---

૧ સ્ત્રી પુરૂષ. ૨ ઘણાજ નજીવા કારણ માટે સાસરે નહિ જનારી સ્ત્રીઓ ઘણી છે, અને તેનું કારણ તેનાં માબાપજ છે.

ધણી તજાણી બહુ રંડાણી જાણી જોઇ સાસરે ન જાય,
જીંદગી કાંડે બધી પીયરમાં તોપણ પોતે નવ પસ્તાય;
ધણી છતે રાંડેલી જેવી પિયર પડી રે' દીવસ રાત,
ત્યાં પણ ચલવે હુકમ બાપનો રાજી થઇ જોતાં માબાપ. ૭
ભવ બગડે છે આપ સુતાનો જમાઇ સાથે થાતું વેર,
તે નવ ગણતા મુર્ખ બાપ ચિત ઉલટું સહુ પર રાખે ઝેર;
ઘરડી થાતી તોય સાસરે જવા ન ચિતમાં કોદિન ચાહ્ય,
હાય જુલમ એ બ.ળલગ્નનો બાપ આખર ઓછી થાય. ૮

દોહરા.

ધણિ તજિ સાસરૂં પિયરરે', ધણિ રાંડી ઘરમાંય;
ધણી તજાણી ધણી થકી, આ ભુમિમાં અથડાય. ૯
રૂઢીનો જુલમ ઘણો, અકલ હીણુ માબાપ;
એથી દુ:ખ અર્ભક સહે, સૃષ્ટિમાં સંતાપ. ૧૦

સમગ્ર નુકશાન.

ઈંદ્રવિજય છંદ.

બાળ વયે વરતાં શિશુઓ થતું એથી અનિષ્ટ અથીક હું ધરૂં,
આયુષ ટુંકું થતાં દુ:ખ રૂપ દિસે જગ જીવિત માનિ અકારૂં;
કાં ક્ષય કે નબળાઇ થકી મરતાં શિશુઓ ચિતમાં હું વિચારૂં,
તે ફળ આજ અનિષ્ટ થયું ગણું બાળ વયે વરતાં શિશુ પારૂં. ૧
ભારતિમાં પડિ જાય પછાત સહે નિત લાત કુબુદ્ધિ વધારી,
શાંતિ સિધાવિ અશાંતિ રહી સ્થિર દેશ દશા પ્રતિદીન નઠારી;
હાય કુચાલ બુરા કરિ હાલ ડસે જમ બ્યાલ ચડે વિષ ભારી,
મૃત્યુ વિના છુટકો ન બિજે શિશુની નિત હાલત થાતી નઠારી. ૨
પ્યાર પ્રજા પરથી વછુટયો ન રહ્યો તલભાર કુમારગ જાતાં,
સ્વર્ગ મળે ચિત શ્રેષ્ટ ગણે અવિઘા દુ:ખમાં અતિશે અથડાતાં,
પાળક પ્રાણિ તણા ગણતા ચિત લેશ દયા ન શીશુ વધ[1] થાતાં,
આ'ન દયાળુ થવાનિ વૃતી પણ કામ કસાઇ તણાંજ કરાતાં. ૩
પ્રાણી તણી પ્રિત જો જગમાં જરિ બાળક કાજ ખુવાર બને છે,

---

૧ નાશ.

જાળ વિષે સપડાય કદાચિત તો તતકાળ અગાડિ પડે છે;
બાળક સાથ ચઢે મરવું પણ એકલું ના જરિ દૂર કરે છે,
હાય મનુષ્ય છતાં ન દયા જરિ જાનવરોથિ અજાણ ઠરે છે. ૪
પાંખ ન બળકને ન બને પુરતી પ્રિતથી કણ મૂખ ધરે છે,
કો તરૂમાં ઉડું આપ તણું ઘર બાંધિ નિશ્ચિંત શિશુજ કરે છે;
બાજ ન મારિ શકે નિજ બાળક રક્ષક થૈ હરનીશ રહે છે,
હાય જનાવરથી હલકાં જન લાંચની લાંચથિ બાળ હણે છે. ૫
કાલું વદે મુખમિષ્ટ અહોનિશ બોલ સુધા થકી શ્રેષ્ટ ઝરે છે,
હેમ હિરાથિ વધુ કિમતી કિચરે મુખ સાંભળિ ચિત્ત ઠરે છે;
અમૃતની ઉચતા હરીલે મુખ ચંદનથી શિત શબ્દ કરે છે,
હાય અમુલ્ય શિશુ શિર મૂરખ હાથ કરી તલવાર હણે છે. ૬

પ્રેમની ઉદાસી.

રાગ દેશી ગરબી.

"કુવાને કાંઠે કેવડો ગોવાળીયા" એ રાગ.

આર્યોથી દીસે આ વાર રે, પ્રેમ પુરો ઉદાસી.
નેહ વિના નર નાર રે, દેખિ વિદેશવાશી. આર્યોથી. ટેક
શીશુની સાથ ખેલવણે ખીલાવે,
તનમાં જુવે ના તપાસીરે—પ્રેમ. ૧
હાય હૃદયમાં હોંશ મળે ના;
કરમે પુરી છે કુચાશી રે—પ્રેમ. ૨
નેહ નગરના બંધ બે દ્વાર છે,
આંગણુંલે રૂઢી રાશી રે—પ્રેમ. ૩
વ્યકતી[1] કદાપી એક બને ના;
બંને ગણે છે બલાશી[2] રે—પ્રેમ. ૪
ભીંતર ભડકાને ઉપર ધુંવાડા;
ખામી કળાય કેમ ખાશા રે—પ્રેમ. ૫
મોઢું જોવું ન ગમે મનમાંહી;
લાજ કાજ રહે જ્હોં બિકાશી રે—પ્રેમ. ૬
બીજાના વચને જ્યાં બ્હાલ વસે ત્યાં,

૧ જીવ. ૨ વગડાડ.

પ્રીત કેમ રહેશે પ્રકાશી રે—પ્રેમ. ૭
બંધ કપાટ બતાવીને પૂછતાં;
આમાં શું? ન જુવે તપાસી રે—પ્રેમ. ૮
સૃષ્ટિ જૂદી કેમ સંગાત સંભવે;
હડસેલા ખાય થાય હાંસી રે—પ્રેમ. ૯
નાગર નેહ શઠ સાથે ન સંભવે;
અંતર અલગ રહે નાશી રે પ્રેમ. ૧૦
નાશ થયો સત્ય પ્રેમ નજરથી;
આપે અસત્ય ઉપાસીરે—પ્રેમ. ૧૧
અંતર અંતરમાંહી દેખાતું;
મળ્યા વીના છે મજાહ શી રે—પ્રેમ. ૧૨
જાણે ન તેમ જરૂર દીસે ના;
ફસાવી દેવી શું ફાંસી રે—પ્રેમ. ૧૩
સ્વતંત્રાને શૌર્ય નસાડે;
હેતુ બની કરે હાંસી રે—પ્રેમ. ૧૪
લલ્લુ અણત્રણ રીતમાંહીં શું રાચે;
પરદેશનો થયો પ્રવાસીરે—પ્રેમ. ૧૫

આર્યોપદેશ સમાપ્ત.

મુર્ખ રાજા ને પાજી પ્રધાન.

ઉપજાતી વૃત.

જ્યાં ન્યાય અન્યાય સમાન દીસે, વિના ગુને ભૂપ ભરાય રીસે;
તથાપિ કે'વું મુખ હાજિ હાજી, મહીપ જ્યાં મુર્ખ પ્રધાન પાજી. ૧
હજૂરિયા જ્યાં જનમાં હજાર, કુડાં કરે કર્મ કશો ન પાર;
રોળી સદા રૈયત થાય રાજી, મહીપ જ્યાં મુર્ખ પ્રધાન પાજી. ૨
અયોગ્ય છે આપ પ્રજા પિછાને, તથાપિ અધિકારિ તણેજ કાને;
કુડું વદે તો કરતા ઇજા ઇ, મહીપ જ્યાં મુર્ખ પ્રધાન પાજી. ૩
વિદ્યાનિ વાતો વધતી ન રૂચે, પ્રજા થવા ખુશ ન વાત પૂછે;
સુકાર્ય સાહી, કરવાનિ નાજી, મહીપ જ્યાં મુર્ખ પ્રધાન પાજી. ૪
જ્યાં યોગ્યનો ન્યાય અયોગ્ય થાય, ભલા મરે દુષ્ટ થકી દબાય;
સારાંનિ ના આબરૂ હોય સાજી, મહીપ જ્યાં મુર્ખ પ્રધાન પાજી. ૫
સુણે ન કો દીન પ્રજા પુકાર, કરે અધીકારિ કજા હજાર;
દિવાનની વાતથિ રાજિ રાજી, મહીપ જ્યાં મુર્ખ પ્રધાન પાજી. ૬
સલામતિ જ્યાં સચવાય ના ત્યાં, ઉભા ન રે'વું પળ એક એમાં;
સે'વું બધું, મૂખ કહેવું નાજી, મહીપ જ્યાં મુર્ખ પ્રધાન પાજી. ૭
પ્રજાપતી રૈયતનું ન પૂછે, જનો સુખી કે દુખિયાં હશે એ;
પૂછે મુખે હોય હજૂરિ હાજી, મહીપ જ્યાં મુર્ખ પ્રધાન પાજી. ૮
સારૂં નઠારૂં સહુ એક ભાવે, અજા મહીષી રૂપ એક માને;
ના ફરે ચિત લેશ કુકર્મી કાજી, મહીપ જ્યાં મુર્ખ પ્રધાન પાજી. ૯
રાણી હશે એક તથાપ અન્ય, કરે નૃપો જીવિત ધારિ ધન્ય;
રાજી રહે એક પરે કુરાજી, મહીપ જ્યાં મુર્ખ પ્રધાન પાજી. ૧૦
વ્યાપારિ વ્યાપાર વિષે રળે ના, જગાતની છુટ જરી મળે ના;
પેઢી ચલાવે પછિ ભાગિ સાજી, મહીપ જ્યાં મુર્ખ પ્રધાન પાજી. ૧૨
સ્વતંત્રતા રૈયતની છિનાવી, રહે ખુશી રોજ વધુ રિબાવી;
પીડી પ્રજાને ગુણ ગાય ગાજી, મહીપ જ્યાં મુર્ખ પ્રધાન પાજી. ૧૧
ભલા જનોથી અવળો ભ્રમાવે. અધીક આડા પથમાં ઉતારે;
સુમાર્ગ જાવા વૃતિ રે'ન સાજી, મહીપ જ્યાં મુર્ખ પ્રધાન પાજી. ૧૩
હરામિને માન મળે હમેશ, નિવાજતા નીચ સદા નરેશ;

વિદ્વજ્જન વિત્ત દે નૃપતી ન રાજી, મહીપ જ્યાં મુર્ખ પ્રધાન પાજી. ૧૪
જ્યાં પાઇનું કામ ન ત્યાં હજાર, ઉડાવિ દે ઉંધિ મતિ અજાણ;
રહે ન રાજી દિનને નિવાજી, મહીપ જ્યાં મુર્ખ પ્રધાન પાજી. ૧૫
ભણ્યા ગણ્યાને ભુપ દૂર કાઢે, વિદ્યા હિનાનાં વચનો પ્રમાણે;
જડે જડોમાં પ્રિતિ હોય ઝાઝી, મહીપ જ્યાં મુર્ખ પ્રધાન પાજી. ૧૬
કુકર્મ કર્મે નૃપને ઉતારી, માને હજૂરી મન કીધું ભારી;
દબાવિ નિત્યે નૃપ ચિત્ત રાજી, મહીપ જ્યાં મુર્ખ પ્રધાન પાજી. ૧૭
રાંડો અને ભાંડ વિષે ભમાવે, દારૂ તણા તોર મહી રમાડે;
રે'વા ન દે અક્કલ લેશ સાજી, મહીપ જ્યાં મુર્ખ પ્રધાન પાજી. ૧૮
વિદ્યા શિખ્યો તે વિસરે નિશાળે, ગણે પ્રજા "ભૂપ ભણી પધારે;"
ભણ્યો અવિદ્યા કુમતીથિ રાજી, મહીપ જ્યાં મુર્ખ પ્રધાન પાજી. ૧૯
મેલે નહિ ભૂપ જરાય વીલો, મળે ન કોઈ નૃપને રસીલો;
વિદ્વાન ક્યાંથી મતિ હોય સાજી, મહીપ જ્યાં મુર્ખ પ્રધાન પાજી. ૨૦
અપાર નાણાં ખરચે કુકામે, જ્યાં નાયકા નૅટ માન પામે;
ગુણી જનોથી નિત્ય રે' મિજાજી, મહીપ જ્યાં મુર્ખ પ્રધાન પાજી. ૨૧
લાખો તણી દોલત દાંડ લેતા, લુંટા ભુપો આપ ઉડાવી દેતા;
પ્રજા સુખે પાઇ ન આપતાજી, મહીપ જ્યાં મુર્ખ પ્રધાન પાજી. ૨૨
માગે નિચા એક દિયે હજાર, વિદ્વાનને ના મળતું લગાર;
અયોગ્યને આપિ અપાર રાજી, મહીપ જ્યાં મુર્ખ પ્રધાન પાજી. ૨૩
નાણાં નહી કેલવણી વિષે જે, દેતો ન ધારી દિલમાં ખુશી તે;
કુવૃત્તિ રાખે ધરિ દ્રવ્ય તાજી, મહીપ જ્યાં મુર્ખ પ્રધાન પાજી. ૨૪
આપે અધીકારિ અયોગ્ય રીતે, પ્રજા સ્થિતિ ચાલી બગાડિ પ્રીતે;
તથાપિ સારા નૃપ મૂખ હાજી, મહીપ જ્યાં મુર્ખ પ્રધાન પાજી. ૨૫

કામની શકતી.

ભુજંગીવૃત.

તું સામે કદી કોનિ ના હામ ચાલે, હમેશાં વિના દેહ સૌને તું સાલે;
રહ્યો કોઇ ના તુજ પીડા નિવારી, અરે કામ આ શી દિસે શક્તિ તારી. ૧
વડા ધર્મી જેણે દુજા ધર્મ ધારી, વડી કીર્ત્તિ મેળી દિનોને ઉગારી;
નહી તે શક્યા શકતૌ તારી નિવારી, અરે કામ આશી દિસે શક્તિ તારી. ૨
જરાયે કદી જર્જરી ભૂત દેહ, થશે, તોય તુંને ન દેકાય છેહ;

કરે કષ્ટ આપી વપૂને વિકારી, અરે કામ આશી દિસે શક્તિ તારી. ૩
કદી દૂધ ઘીના જમ્યાનુંજ નામ, જમી એક ટાણું પિંડે પીંડ આમ;
તથાપી ગ્રહે યોગ્ય તુંને વિચારી, અરે કામ આશી દિસે શક્તિ તારી. ૪
ગણે જ્ઞાનિ સંસાર આ છેક ખોટો, ખરે જાણિને દુઃખનો સિંધુ મોટો;
શકે ના કદી તોય તુંને નિવારી, અરે કામ આ શી દિસે શક્તિ તારી. ૫
થયા જોગિ ભોગી મટીને મહાન, તજી સર્વ માયા જઈ સેવ્યું રાન;
ચળ્યું ચિત્ત તારાં ચરિત્રો નિહાળી, અરે કામ આશી દિસે શક્તિ તારી. ૬
તું માટે નિંચાં વેણ દુઃખદેણ સાંખે, ભુલી ભાન કાલો થઈ કાલું ભાખે;
ન કૂકાજમાં લાજ લેશે વિચારી, અરે કામ આશી દિસે શક્તિ તારી. ૭
સુણી વેણ શાણા જને ના ખમાય, ખમી તેહ, રે' દેહ માંહીં દમાય;
થતા તુચ્છ તરૂણા થકી યોગ્ય ધારી, અરે કામ આ શી દિસે શક્તિ તારી. ૮
વડા હુકમે જ્યાં હજૂરી હજાર, ધસે પાસના લાગતી લેશ વાર;
તું માટે ખમે તે ખુશીથી ખુવારી, અરે કામ આશી દિસે શક્તિ તારી. ૯
રણે શત્રુ સામે જઈ રંગ રાખે, નહી બાયલું વેણ મૂખેથી ભાખે;
રહે દીન થૈ હાથ સામા પસારી, અરે કામ આશી દિસે શક્તિ તારી. ૧૦
વડો હોય વિદ્વાન બુધિ નિધાન, નકો ભારતીમીમાં દિસે એ સમાન;
ખપે મુર્ખમાં જ્ઞાન સર્વે વિસારી, અરે કામ આશી દિસે શક્તિ તારી. ૧૧
મળી લક્ષ્મિ લાખો તથાપી ન રાજી, ગુમાવી ઘડીમાં તું સાટે નિવાજી;
ધરી હોંશ ધારી ખરીદી ખુવારી, અરે કામ આશી દિસે શક્તિ તારી. ૧૨
તજે લાજના લેશ દિલે વિચાર, પ્રતીદીન તું માં ધરે પુર્ણ પ્યાર;
નહી રોજગારે ધરે ધ્યાન પ્યારી, અરે કામ આશી દિસે શક્તિ તારી. ૧૩
જરા વેણ સાંખે નહીં જે નઠારાં, કુડા કામનીના સહે તે ટુંકારા;
મને મગ્ન રે' જે વદે નીચ નારી, અરે કામ આશી દિસે શક્તિ તારી.૧૪
જરા રોગનું જે નહીં નામ જાણે, ફુએલો રહે રોગની રોજ ખાણે;
તથાપી ન તુંથી બિજી ચીજ પ્યારી, અરે કામ આશી દિસે શક્તિ તારી. ૧૫
વસ્યા જૈ અરણ્યે ખશી વસ્તિમાંથી, વિચાર્યું ચિતે પીડશે કામ ક્યાંથી;
મળી ધારણા જે જગે ધૂળ ધાણી, અરે કામ આ શી દિસે શક્તિ તારી. ૧૬
શ્રુતીને સ્મૃતીના સદા જાણનારા, ભલાં વેદનાં ભાષ્ય જે ભાખનારા;
ભરી પ્યારથી તું પરે ફાળ ભારી, અરે કામ આશી દિસે શક્તિ તારી. ૧૭
શિવે વાસે કૈલાસ કેરો તજીને, વસ્યા વાસ જૈ જંગલે સ્વસ્થ થૈને;

જગાડયા જઇ જંગલે બાણુ મારી, અરે કામ આશી દિસે શક્તિ તારી. ૧૮
શરીરે નહીં ઉઠવાનીજ આય, ન બીજે સ્થળે પંડથી તો જવાય;
તથાપી તું સામે ધસે યોગ્ય ધારી, અરે કામ આશી દિસે શકિત તારી. ૧૯
રૂષીમૂનિ બેઠા લગાવી સમાધી, અકારી થતાં સૃષ્ટિની આ ઉપાધી;
સમાધી વિષે વ્યાધિ જૈ તેં વધારી, અરે કામ આશી દિસે શકિત તારી. ૨૦
ધરી ક્રોધ શીવે કિધો છે અનંગ, તથાપી ન તેં તો તજ્યા ધૂર્ત ઢંગ;
ધરી ચાપ મારે ચતુરાઇ સારી, અરે કામ આશી દિસે શકિત તારી. ૨૧

જગતમાં સારી કમાણી કોણે કરી ?

ઉપજાતિ વૃત્ત.

ભલુ કર્યું સર્વનું ભાવ ધારી, તમામ કુમતી તનથી વિદારી;
શાંતી ધરી, વ્હાલિ કરી સચાઇ, જીવ્યોજગે શૂભ કરી કમાઇ. ૧
પરોપકારે પગ ધારિ પ્હેલો, ધસે ખસે ના ચિતનો કરેલો;
સુવૃર્ત્તિ જેના ચિતમાં સમાઇ, જીવ્યો જગે શૂભ કરી કમાઇ. ૨
આઘો ખસે ત્રાસિ અનીતિથી તે, રહે સુખે સદ્‌ગુણ સંગ્રહીને;
દુર્ગુણ તજે દૂર ન ક્રૂર કંઈ, જીવ્યો જગે શૂભ કરી કમાઇ. ૩
વિવેક વધતો તનમાંહિ ધારે, શાંતી તણા શબ્દ સદા ઉચારે;
કુવાણિથી ના મચવે લડાઇ, જીવ્યો જગે શુભ કરી કમાઇ. ૪
પિતા તકી કિર્ત્તિ વધુ વધારે, કુટુંબની હાલત જે સુધારે;
કાપે કુધારો ચિતમાં સચાઇ, જીવ્યો જગે શુભ કરી કમાઇ. ૫
ભલું કરે, ના પગ પાપ માંહીં, કદી ન ચાલે કુડી ચાલ કયાંઇ;
પરાક્રમો રે' વૃત્તિમાં છવાઇ, જીવ્યો જગે શુભ કરી કમાઈ. ૬
સ્વતંત્રતાથી શુભ કાર્ય ધારે, બીજા તણે હાથ જતાં વિચારે;
કુકર્મ કોઠી ચિતથી કઢાઇ, જીવ્યો જગે શુભ કરી કમાઇ. ૭
બોલે કદી કો જન બાંકું આવી, તથાપિ બોલે નહિ ક્રોધ લાવી;
ધરે ન કોદી તન તોછડાઇ, જીવ્યો જગે શુભ કરી કમાઇ. ૮
બીજા જિવોને નિરખી રિબાતા, વ્યાધી વધુથી વધતા પિડાતા;
પેખી પિડા પંડ રહે પિડાઇ, જીવ્યો જગે શુભ કરી કમાઇ. ૯
સુકાર્ય જે સ્વાર્થ વિના કરે છે, દરિદ્રનાં દુઃખ સદા હરે છે;
ભલાઇ છે પંડ વિષે ભરાઇ, જીવ્યો જગે શુભ કરી કમાઇ. ૧૦

સુકામમાં દામ અપાર આપે, પ્રજા તણાં સંકટ સર્વ કાપે;
પ્રજા પિતાથી નર રહે પિડાઇ, જીવ્યો જગે શુભ કરી કમાઇ. ૧૧
સુકામમાં દામ અપાર આપે, પ્રજા તણાં સંકટ સર્વ કાપે;
ન રંક સાથે વસતો રિસાઇ, જીવ્યો જગે શુભ કરી કમાઇ. ૧૨
વિદ્યા તણી વેલ વધારવાને, સ્થીતી પુરી દેશ સુધારવાને;
અધીક લક્ષ્મી ઘરથી અપાઇ, જીવ્યો જગે શુભ કરી કમાઇ. ૧૩
કોડી ન ખર્ચે કદિયે કુકામે, રહે સદા દૂર, અસત્ય નામે;
સોટી રહ્યો સત્ય તણીજ સાહી, જીવ્યો જગે શુભ કરી કમાઇ. ૧૪
મહાન વિદ્વાન અપાર માન, સદૈવ પામે ઘરના ગુમાન;
લલ્લુ વધુ લાયકિ છે લખાઇ, જીવ્યો જગે શુભ કરી કમાઇ. ૧૫

લોટ ખાઇને ભસવું.

ચોપાયા.

મગર સંગાથે કરવું રૂસણું, વળી દરિઆમાં વસવું;
એ બે સાથે બને નહીં રે, લોટ ખાઈને ભસવું. ૧
પોતે કોનું મ્હેણુ ન સાંખે, જઇ અવરને હસવું;
એ બે સાથે બને શિ રીતે ? લોટ ખાઇને ભસવું. ૨
આપ વિષે અગણીત દુરગુણો, છતાં અવરને કસવું;
નિજ દુર્ગુણ કેમ રહે અંધારે ? લોટ ખાઇને ભસવું. ૩
જોર વિના દુસ્મનની સામે, ધાડામાં જઇ ધસવું;
પંડ સલામત કહો રહે ક્યમ ? લોટ ખાઇને ભસવું. ૪
અક્ષર એક ન જાણે જગમાં, વળિ પંડિતમાં વસવું;
સભાજીત ક્યમ થવું સકળમાં? લોટ ખાઇને ભસવું. ૫
આપ ઉર અભિમાન અતીશય, માન મેળવવા મથવું;
અભિમાનીને માન મળે ક્યમ ? લોટ ખાઇને ભસવું. ૬
સાહસની ઇચ્છા ઉરમાંહીં, પણ ભયથી દુર ખસવું;
એવા નરથી કર્મ બને ક્યમ ? લોટ ખાઇને ભસવું. ૭
ચકમક સાથે લઇ લોહાને, ઘર્ષણથી પછિ ઘસવું;
કહો શી રીતે અટકે અગ્ની ? લોટ ખાઇને ભસવું. ૮
દુર્ગુણ અધિક ભર્યા દિલભીંતર, ગુણિ ઘરમાં જઇ વસવું;
કહો અકારો કેમ ન લાગે ? લોટ ખાઇને ભસવું. ૯

પતીવ્રતા ધર્મ પાળવો, વેશ્યા સાથે વસવું;
કહો આબરૂ કેમ બચાવે ? લોટ ખાઇને ભસવું. ૧૦
ધંધો સર્પ પકડવાનો ચહિ, ડંખ થકી દુર ખસ;
લલ્લુ કેમ બને એ સાથે ? લોટ ખાઇને ભસવું. ૧૧

જીંદગીની સલામતી શી ?

ચાબખા.

વેવલા વેસો લેજે વિચારી, જીંદગી કાલે જશે જખમારી. ટેક.
જીવ્યો ત્યાં સુધી જંપી ન બેઠો, વીધવીધ વાત વિચારી;
હાઉ હાઉ કરતા હીંડયો ખલકમાં, આપે બનીને આચારી. વેવ. ૧
શાંતી ન રાખી કામ ન સાધ્યું, તનમાં વાત તકરારી;
આડો ચડી તું તો આથડયો આપે, ખાંતેથી વોરી ખુવારી. વેવ. ૨
મોટપ લેવા મથ્યો તું મહીમાં, લાડે બોલ્યો લલકારી;
સ્વાર્થ સાધનમાં ચૂક ન આણી, પીડા વ્હોરી પડકારી. વેવ. ૩
વિષયા સુખનો વાસી કીડો, આપે બન્યો અનાચારી;
પર ઉપકારે પાઇ ન ખરચી, ચરચી વાતો નઠારી. વેવ. ૪
ઝાંઝવા આડે જળ નવ જોયું, આથડયો થઇ અહંકારી;
લલ્લુ તને લાભ વાતની રૂચી, પડયો મરણની પથારી. વેવલા. ૫

સંસારની અનિત્યતા.

ચાબખા.

મુરખ તું ચિત્તમાં લે ચેતીરે, માયાની મોટી નદી વ્હેતી. ટેક.
ધન દોલત ને દારા દીકરા, મારાં એ જીભ મુખ કહેતી;
આખર એ તને કામ ન આવે, રણની જ્યમ રેતી. મુરખ. ૧
ગરીબ તણાં ગળાં કરવા હમેશાં, છરી મેલી વહેતી;
દીલમાં પાપથી જરા ડર્યો નહીં, ફોગટની વ્હોરી ફજેતી. મુરખ. ૨
દોડી ધસ્યો તું દારાની આગળ, કુડાં વચન મર કહેતી;
મીઠી સાકર જેવી માની મનેથી, અંતે દુખી થયો એથી. મુરખ. ૩
હાથે દીવો લઇને હત ભાગી, કુવે પડયો તું કોડેથી;
કિકિઆરી પાડતાં કોણ કાઢે તને, છૂટકો ડુબી મુવેથી મુરખ. ૪
માયાની જાળ પથરાઇ છે મોટી, તે તને જાળમાં લેતી;

ભરાયા પછી ભાર તારો નથી કાંઇ, છૂટકો થાય મુવેથી. મુરખ. ૫
સ્વારથને માટે આવીને સરવે, ભણતાં ભાઇ મુખેથી;
લલ્લુ કહે લાત મારે પડયાપર, પણ નવ કાઢે કુવેથી. મુરખ ૬

ચાબખા.

મુરખ શું મોહ્યો સંસારે, ખાસડાં તને ખલક મારે. ટેક.
સારૂં દેખીને ચિતમાં ચળિયો, લાભ ભાળ્યો તે ભારે;
પાછો ફરી મુંહભર પછડાયો, ખાસડાં ખાધાં ત્યારે. મુરખ. ૧
દીકરો કે થયો બાપલીયો ગાંડો, ડબડબ વેણ ઉચારે;
ધડો કરે નહિ તારા બોલ્યાનો, તોય ગરવ તને ભારે. મુરખ. ૨
સગાં સંબંધી કે' મરતો નથી, હવે માંચડો મેલશે કયારે;
ચૂપ બેઠાના તેં સોગન ખાધા, આડું આડું ઉચારે. મુરખ. ૩
બાયડી કહે મને બાવણુ કરી પીટયે, પાઇ પેદા ન કરી કયારે;
દળણાં દળી પેટ પીટયાનું ભરવું, દુખી ભુંડે ભરથારે. મુરખ. ૪
ખાતાં તે તારૂં ખોદવા માંડયાં, હાથ ત્રીકમ લઇ ભારે;
ખોદી ખોદીને ખુશી થતાં બહુ, ભુંડો ગણી તને ભારે. મુરખ. ૫
ડુંગળીને ખાસડાં તારા કપાળમાં, સાથે છે તે કોણ ટાળે;
લલ્લુ લાલચમાં લોભાયો પછી તને, આવીને કોણ ઉગારે. મુરખ. ૬

જીવને શિખામણ.

ઉપજાતિ વૃત.

વિચારિ જો સાર નથી અભાગી, સૂપંથ જાને નર થા સુહાગી;
તારૂણ્યનો તોર તમામ ત્યાગી, તારૂં નથી જો ઉંઘમાંથિ જાગી. ૧
તારાં ન નારી ધનને સુધામ, છે આખરે જંગલમાં મુકામ;
મુકામ સાહી પડના પચ્છાત, તૈયાર થા કાળનિ ધારિ લાત. ૨
હવેલિ હેમે જડિયો હિચોળો, પ્રાણી કરે પેખિ સુપંથ પ્હોળો;
હજાર નર નોકર ન્યાળિ રહેશે, થપાટ જ્યારે મુખ કાળ દેશે. ૩
સંરક્ષણે રોજ રહે સિંચાઇ, કરાવિને વજ્ર હવેલિ માંહિ;
ન ત્રાસ કોનો મર સીંહ ત્રાડે, તથાપિ ખેંચી કર કાળ કાઢે. ૪
બેસે તું મ્યાને વદતા ખમા જે, સદૈવ સાથે પળતાજ પ્યાદે;
સબંધિ નેત્રો તણું નુર સાચો, ફરે નહીં કાળ તણો તમાચો. ૫

રહે ખુશી છો અરિને વિદારી, સુનામના ચક્ર વૃત્તીને ધારી;
તથાપિ તાબે નર કાળને તું, નરેશ છો આધિન કાળને તું. ૬
મુસાફરી મંડળ માંહિ આવ્યો, ફાવ્યો ખરો તું સહુથી સવાયો;
સાહ્યો ન રસ્તો શુભ કાર્ય ધારી, ખુચે તુંને કાળ તણી કટારી. ૭
તું તારી દ્રષ્ટે જિવતા મુવાને, જુવે તથાપી ચિત્ત ના પિછાને;
લલ્લુ સદા ચેત તું વાંચિ છંદ, પડે ગળે આખર કાળ ફંદ. ૮

આખર મોત.

ગરબી.

"અલબેલિરે અંબે માત, જોવાને જઇયે". એ રાહ.

જીવડા કાં કર જંજાળ, આખર છે મરવું,
દુસ્તર આ માયા જાળ, મુશીબત નીકળવું. ટેક.
જન્મ મરણ સુધીનું આ દુખ, જિવને અંગે લાગ્યુંરે;
વિના ભોગવ્યે કયમ છુટાશે, કામ ન લાગે ભાગ્યું. આખર. ૧
હર્ષ શોક ઉરમાં અતી થાતો, જાતો પ્રભુ ઇતબારરે;
હું કરનારો એમ ગણીને, ઘોડા કરતો અપાર. આખર. ૨
હું ને મારૂં તારૂં ગણીને, પામે દુખ અપારરે,
પણ એ સહુ જાવાનું અંતે, ચિતમાં એ ન વિચાર. આખર. ૩
નીતિ નિયમમાં લેશ ન ચાલે, આપે અનીતિવાનરે;
દુષ્ટ કર્મ દિલમાં ભરિ રાખ્યાં, નહિ અવસાનનું જ્ઞાન. આખર. ૪
કાયાની માયા ધારીને, સાચવતો શુભ રીતરે;
હંસ ઉડી ચાલ્યા પછિ તે પર, કોઇ ન ધારે પ્રીત. આખર. ૫
બાળ યુવા વૃદ્ધા વસ્થામાં, આશા અતી લંબાયરે;
સ્થિર નવ થાતાં મરણકાળમાં, દુખનો હેતૂ જણાય. આખર. ૬
ભેદ બુદ્ધિથી ભર્યો અહરનિશ, અભેદ આપે ગણતોરે;
દુનિઆમાં ડાહ્યો દેખાઇને, ભેદ ભવાબ્ધી પડતો. આખર. ૭
કાયા માયા જૂદી કથીને, બોધ બહુ વિધી દેતોરે;
પણ જ્યારે પીડિત થાતો ત્યાં, દુઃખ ઉદ્ગારો કહેતો. આખર. ૮
તન ધનમાં તેં ધરી ધારણા, અધિક થવાની આશેરે;
આખર ખોવા વારો આવ્યો, દુખી બનિયો તે ત્રાસે. આખર. ૯
છુટી નહિ મમતા મનમાંથી, આશા ઉર લંબાણીરે;

પરભવતું કારણ એનાથી, મોટી કાણુ મંડાણી. આખર. ૧૦
દયા દાનની વાતો થાતી, બ્હેરા કરતો કાનરે;
દિનતામાં તું દોષ બતાવી, મન થાતો મસ્તાન. આખર. ૧૧
વ્યવહારે વીંટાઇ રહેલો, પરમારથ પંથ ભૂલ્યોરે;
વિશ્વ વિષે વેપાર કરીને, દીવાળામાં ડૂલ્યો. આખર. ૧૨
નોકર થઇને આવ્યો અહીં તું, શેઠ બનીને બેઠોરે;
વડવા તારા વહ્યા ગયા પણુ, તું નવ બેઠો હેઠો. આખર. ૧૩
હાથે કરી મમતા બાંધીને, વ્યાધી ગ્રહમાં જાતોરે;
અંતકાળમાં બુમો પાડી, અંતર અતી અકળાતો. આખર. ૧૪

મનને ચેતવણી.

ભૈરવી.

જાવું છે જરૂર મનવા કાંઈ તું કરી લે,
કાંઈ તું કરી લે હરિતું નામ સ્મરી લે. જાવું છે. ૧
આ ભવ સાગર માંહિ તું તણાણોરે,
જણાણો લેવાણો નીતી નાવે તરી લે. જાવું છે. ૨
મહા પુણ્યશાળી મનુષ્યા દેહ પામ્યોરે,
સત વસ્તૂ વ્હોરી તારે સંગ સંગ્રહી લે. જાવું છે. ૩
અજાણ્યો રોકાણો, રાતવાસો રહ્યા તું;
શાને તું ભુંડાઇના ભંડાર ભરી લે. જાવું છે. ૪
પીંજર તારૂં જ્યારે સમુળું વિંખાશેરે;
માત, તાત, દારા, દોલત, દીકરા અહીંરે. જાવું છે. ૫
ક્યાંથી તું આવ્યો, પ્યારા કાં તું જવાનોરે;
અરણ્યે ઉજાડે તારો પંથ તું ગ્રહી લે. જાવું છે. ૬
ખોટીમાં ખવાયો લોભ લાલચે લેવાયો તું;
આખરે અભાગી જાગી ત્યાગ પરી તે. જાવું છે. ૭
રાગ દ્વેષ તુજને પીડે, રાત દી રૂદા માંહીં;
કૂડી રૂડી ધારી, સારી મતી ક્યાં શમાવિ તેં. જાવું છે. ૮
તુંતો સહુથી ન્યારો તારો ભેદ અજાણ્યોરે;
કુડાથી તું ન્યારો રહિને, આપ સુખ સાહિ લે. જાવું છે. ૯

ક્ષણીક આનંદ માંહી ચાહીને ખુચ્યો કાંઉં;
લલ્લુ તારી લજુતાને લાત લગ તિ હે. જાવું છે. ૧૦

મનનો શો ભરૂસો

"નાથ તમે નિરંત્રનિયાનું છો નાણું", એ રાહ.

કહો ભાઇ ક્યા મેં કહું એહિ મનકું;
એનો નવીન બનત ક્ષન ક્ષનકું. કહો ભાઇ. ટેક.
જાગત તબ નવ દેખત આંખે, સત્ય સમજી આ સ્વપનકું;
રાચી રહત સુખ ભીતર માની, ક્ષણ ક્ષણ એ તન ધનકું. કહો ભાઇ. ૧
આપ કંઇ તક ડૂબ ગયા હે, ડુબ્યા દેખત હે ઓરનકું;
આપકી ખોજ આપ નહિ કરતા, દુખ પવત નીજ તનકું. કહો ભાઇ. ૨
આપ કુકર કુકરાનકું માનત, કુકર કહત હે ઓરનકું;
ચોર આપ નિત્ય શાહ બનત હે, ચોર કહત હે શાહનકું. કહો ભાઇ. ૩
ઓર દગાને મેં સબસે શુભ, એસી પ્રતીની હે તનકુ;
આપ ફિરતમેં દુષ્ટ કીયા હે, કહત હે દુષ્ટ ઓરનકું. કહો ભાઇ. ૪
આપકી આછી દુસરકી કીકાઇ, નિત્ય દિખાવત જનકું;
દુખકે ગારમેં ડાર દિયે પીછે, લાગત આપ ચલનકું. કહો ભાઇ. ૫
વિષયમેં દુખ હેસો સુખ દિખલાવત, સ્વારથ કાજ સબનકું;
મસ્ત રહે ભોગી વિષયનકું, આપ ખેલત હે અબમકું. કહો ભાઇ. ૬
આપ બહિરા અવરકું સુનેના, આપ સુનાવે ઓરનકું;
આપ અશીક, હીરા સમ માનત, પથ્થર રત્ન સબનકું. કહો ભાઇ. ૭
સ્વર્ગ દિખાઇ ચલાત નરકમેં, નમના મેં એસા સંતનકું;
લલ્લુ લબાડી દિખાતહે આપુન, તોભી રખત હે ભરમકું. કહો ભાઇ. ૮

જીવને ઠપકો

સવૈયા.

પોટલિ તેં મમતાનિ ધરી શીર, ચોટલિ સુધિ કુબી ચતુરાઇ;
આદરિ કામ ઉંધાં, કુમતી સુમતીથી કરી નહિ તેં સરસાઇ;
ભાઇ ભલાઇ ન સાહિ કદી ફિલકી ઉન્મતઇ સવઇ કરાઇ,
લીસલ ખોટ ખજે ન તપાસિ ફિલાસિ અનીત તણા પથમાંહી. ૬
ખોઇ મતી સુમતી કરિ દૂર બન્યો ક્રુર કાર્ય કર્યાં અતિ કૂડાં,
રીઝિક દિ રમતો ન જગે ભમતો ચિત ભેદ ભર્યા બહુ ભુડાં.

સોબત નિચનિ નિત્ય કરી ઉતર્યો અતિશે અનિતી પથ ઉંડા,
લાજન કાજ અકાજ કર્યું સુખ સાજ ગણી ચિતમાં નિત્ય ભુંડા. ૨
તોય તપાસ લગાર કરીન બગાડ બને તુજ હાથથિ થાતો,
આપ સમાન બને સરવે બનતા નિરખી ચિતમાં હરખાતો:
ન્યાય નિતી મહિં શ્રેષ્ટ સુજાણ મળે તું અજાણ અતિ અકળાતો,
ત્યાં તું વડાઇનિ વાત કરી, નકરી અનિતી કરિ તું શરમાતો. ૩
તુંચિ નિચા જન ન્યાળિ સદા નિરમાલ્ય ધિકાર કરી ન ધરાતો,
હાલ હવાલ બુરા નિરખી ખમિ જાય અહિંથી તું એ ફર ન્હાતો;
તારિ પ્રભા પ્રગટી ચિતમાં દિનતાનિ છબી નિરખી દુર થાતો,
ચેત અચેતન ખેત વિશેધર બાળિબિકાં ચિતમાં હરખતો. ૪
તું સમ કઇક થયાજ થશે વળિ કોણ હિસાબ જગે શકતારો,
મેલિ મતા મમતા ધરતા પણ ઉડી ગયા તુર જેમ હજારો;
સારિબિમાં સહુથી ચડતા ડગતા અરિચિત્ત, ન દેખિ ઉગારો,
તેનૃપતી શઠ ચાલિ ગયા ન રહ્યા નર ચેત પથે તુ જનારો. ૫
લાખ મળે દશલાખ મળે તું કરોડનિ કીંમતથી ન ધરાતો,
જેમ વધે વધતી તુજ આશ નિરાશ થઇ ન મળે શરમાતો;
મેળવવા મતિમંદ રચ્યા બહુ ફંદ અનીતિ તણા તું ફુલાતો,
કોટિ પ્રકાર પ્રયત્ન કર્યા નમટી ભિતિ આખર તું અકળાતો. ૬
તુંથિ ન શ્રેષ્ઠ બિજો નિરખ્યો અહિં આપ વિષે સહુ આવિ રહ્યું છે,
દાનવ દેવ હિસાબ નહીં ચિત માનવિમાન મળેથિ ચડ્યું છે;
લાલચથી લપટાઇ જતાં સહુ તું શુભ એમ મુખે ઉચર્યું છે,
જાગિ વિચાર અભાગિ તું ચિત્ત અહીત અખીલ જગેજ કર્યું છે. ૭

વનનો ભમરો.

રોળાવૃત્ત.

પુષ્પો ધરે પરાગ, ભ્રમર ભોગી ત્યાં ભમતો,
વેલ કુંડમાં વસી, પુષ્પમાં નાચી રમતો;
ઠરે ઘડિક ના સ્થિર, ત્વરિત શી ગતી વપૂની,
ગુંજારવ ગંભીર, કરે, ઠઠ લાગી તરૂની. ૧
દેખે પુષ્પ અનુપ, તોય ઘડિ ઠરીને ભાગે,
ગુલાબને ગુલબાસ, વિષે ન વસે અનુરાગ;

જાઇ જુઇની ઘટા, કેતકી મોગરો ડોલર;
આપે અધિક સુવાસ, તોય પ્રિય ન ઠરે ઘડિભર. ૨
અરે આમ ઉદાસ, મધુકર શાને મ્હાલે,
કરે પ્રીત બહુ પુષ્પ, તોય ન ઠરે કો ડાળે;
સુર્યાસ્તે અલિ અરે, આવિયો અંબુજ આગે,
વિકસેલું વીશાળ, તળાવ પ્રીતીભરમાં જે. ૩
જઇ બેઠો ત્યાં અલી, અનુપમ પરાગ પેખી,
રહ્યો ચોંટી તે ઠામ, અવર મુકામ ઉવેખી;
મદિરા મોહ તણો શું? મસ્ત આ પ્યારી પાયો,
ઠર્યો નહિં કો ઠામ, આમ અંબુજ શું ભરાયો. ૪
દિનાંત માંહિ કૃતાંત, કાળ સમ પદ્મ પ્રભાતે,
ક્ષણ ક્ષણ થાતા ક્ષીણ, પાંખડી વિકસી બિડાતે;
મધુકર મધ્યે રહે, અહા આશક અંબુજનો,
બધું બિડાઈ જાય, સમય મુંઝાઇ મુવાનો. ૫
અલિ ધર ઉર ઉત્સાહ, ચાહ તજિને ઝટપટ કર,
નિકળ બહાર ગમખ્વાર, રીબાઇ અંદર કાંમર;
તું જેવા કઇ વાર, મુવા આશક દરબારે,
તારો કશો હિસાબ, એક વધનો નોંધારે. ૬
ગયો ગળાઇ અરે, મધુકર મોહ મદેથી,
ખીલે પદ્મ પ્રભાત, જિવે તો ફરે મજેથી;
પણ પડિયો જે પાશ, નેહનો શાને તૂટે,
વિસ્મરિ સહુ દુખ જાય, વળી પથ ચિચરે ઉંડે. ૭
વિષય રૂપ વિશ્વમાં, કમળ નિરખીને સાંજે,
રહે મુરખ લપટાઇ, ભ્રમર જિવ મરે ન ત્યાગે;
ફરિ ફરિ જાય મુકામ, પ્રાણ કાંટામાં તોળે,
કમ મધુકર રૂપ મનુષ્ય, આપ આનંદ ન ખોળે.

ઉદ્યાનનો ચંપો.

રોળાવૃત્ત.

ચંપા અરે ચતુર, ઉભો થઇ ચંપક વનમાં,
પુષ્પે વસે પરાગ, રાગ સુગંધે જનમાં;

આવે અનિલ લહેર, ભેટતી સકળ કળીને,
એ તુજતે અથડાય, જાય દુર ક્યાંઇ ઉડીને. ૧
એ મિશ્રણથી મનુષ્ય, મગજ, જાની જોતા માતો,
આનંદોન ઉર્મિમાં, અંગવિણ જઇ અથડાતો;
એ અનીલ પેગામ, ખરે આપા તુજ ચારૂ;
કીર્તી વિસ્તરે બધે, હું પણ ચિત ધન્ય પ્રમાણું. ૨
તદપી તારી પાસ, આશ ધરી અલિ આવે ના,
એગમ તારી સુવાસ, પાસ પણ ગૂંજરે ના;
નાસે તુંથી દૂર, કદી ભોગી પૂરો પણ,
તુજ ગમનહિ ડોકાય, એજ વિસ્મય સહુને મન. ૩
કહો અલી શું કામ, ગણગણે ધામ રહીને,
ઘડિક ફરી વહિ જાય, વળી આવે ત્યાં ફરિને;
ચિત્ત ધડિકના સ્થીર, પલકમાં પળે પતિત થઇ,
પ્રાત પ્રીત નવ ગણે, કહો લલ્લુના પ્રીતી શી. ૪
ખરે ગરજનો યાર, ભ્રમર ભોગી નહિ રોગી,
વ્યાધી વશમો થયો, ખરે, કો પ્રીય કરે નહિ,
અસ્ત થતાં અમ તેજ, સુકાતાં પાંખડિ ફુલો,
ઉડી જાય એ સમે, નહી ઉર નેહનિ ઉર્મી. ૫

ગુમાની.

સવૈયા.

અન્ય તણું નિરખી નજરે બુરૂં હોંશ ધરી હઇડે હુલસે છે,
લાભ ન લેશ તથાપિ કરે બહુ મે'નત તે પછિ દૂર ખસે છે;
ન્યાય નિતી નિત ભૂલ જઈ અભિમાન તણા કિચમાં લપસે છે,
લલ્લુ સુમિત્ર સુણો જગમાં પરના અપકારિ અપાર વસે છે. ૧
મૂખ મિઠું વદતા હરનીશ પછી પુઠ પાછળ બુરૂં કરે છે,
નીચ ચમાર ગમાર સમો બનિ ચિત્ત ગુમાન અપાર ધરે છે;
બુધ્ધિ નથી જન કોઇ અધીક ગણો નિજ ઠીક કુપંથ પળે છે,
સજ્જન લલ્લુ સહુ જન એ નરથી ડરિને અળગા વિચરે છે. ૨
સ્વારથમાં સનમૂખ ઉભો રહે પુઠ દિધી પરમારથમાં,

રથમાં ચઢિયો અહંકાર તણા ઉલટો વિચર્યો અનિતી પથમાં;
પથનાં પડિયો બહુ પાપ તણા સુખ ચાખિ શક્યો ન યથારથમાં,
સકશે નર કેમ ટકી રહિ આગળ બ્હાદર સંગ, ખપ્યો ખળમાં. ૩
આપ મતી વિચરે જગમાં ન કર્યાનું કરે કરવાનું વિસારી,
યારિ કરે નિચની નિત નિત્ય કદી ન મતી સુનિતીથી સુધારી;
ધારિ નહી ચિત દીન દયા જરિ ખોઇ મનુષ્ય તણી તક સારી,
લલ્લુ સુમિત્ર સુણો જગમાં નિચ એ નરની કરી કયમ યારી. ૪
પય સિંચ્યું પનગ તણે મુખ પ્રીતથિ ઝેર તણો શું સ્વભાવ વિસારે,
કહિ શ્વાન વસે જહીં સ્વરગે ભસવાનું ભુલે નહિ જાત સુધારે;
જરિ હીંગ કપૂરની સાથ ધરો નહિ વાસ ઘટે ગુણ અન્ય ન ધારે,
લલ્લુ સુમિત્ર કહે નર દુષ્ટ ન સજ્જન સંગથી સદ્‌ગુણ ધારે. ૫

એવાની સંધ્યામાળા શા કામની ?

"ચડિ આવ્યાં વાદળ કાળાં" એ રાહ.

શું થયું કરી સંધ્યા માળા, શું થયું કરી સંધ્યા માળા;
અંતરમાં અજ્ઞાન ભરેલું, અશુભ ઇચ્છાવાળા. શું થયું ?
ટીલાં ટપકાં કરતો ઉપર, અંતર અશુભ ઉછાળા;
બગ ધ્યાની બની બેસતો નિત્યે, ચતુરાઇના કરી ચાળા. શું થયું ?
અયોગ અંતર ઇચ્છતો સહુનું, આપનું શુભ ઇચ્છનારા;
અન્યનું શુભ જોઇ આપે બળતો, પ્રભુ તુજને નહિ પ્યારા. શું થયું ?
ઉપરથી શુભ સહુને બતાવ્યું, ભીંતર ભરિયા અંગારા;
જ્વાળ નીકળતી જીવ્હા વાટે, ચતૂર ચેતિ જનારા. શું થયું ?
અભેદપણું ઉપરથી બતાવી, રહેવું સહુથી ન્યારા;
પર પીડાએ રાજી થતો ચિત, (મેં) દુરગુણ જાણ્યા તારા. શું થયું ?
કુટુંબી ઉપર ક્રૂર બન્યો નિત્ય, અનિષ્ટ ઇચ્છાવાળા;
ભાઇ ભાંડુ તુંથી દૂર થયાં, સુખ પામ્યાં સાળી સાળા. શું થયું ?
તારૂં શુભ તેમાં તું રાજી, બીજાનું જોઇ બળનારા;
વિભૂતી ચોળી વંઠેલ બનીને, ઢોંગ મેં જાણ્યા તારા. શું થયું ?
બાહીર શુભ બતાવી સહુને, કોડ કપટ કરનારા;
શ્રી હરી જરીયે સાંખી શકેના, પટ દઇ પારખનારા. શું થયું ?

વિત માટે વારસના હકનું, ઉચ્છેદન કરનારા;
પુરું તમ નામેથી વળ્યું શું, નરાધમ કૃત્ય તારાં. શું થયું ?
વિદ્યાના વીરોધિ વિમુખથી, અવળે પથ પળનારા;
દુલભ મનુષ્યા દેહ ગુમાવ્યો, ભુંડું એ કર્યું ભમરાળા. શું થયું ?
નાચી મુંડી અંતર નીચું. નીચ સંગે ચડનારા;
લડલુ લાંબી વાતો કરે પણ, તુંથી કસઇયો સારા. શું થયું ?

ઇશ્વર સર્વ વ્યાપક છે એમ નહિ જાણનાર.

ગ બી.

ઓ હિણભાગી, જાગી જો મુરતીમાં શું મન માન્યું ?
મતિ ક્યાં ત્યાગી, ઉખેળ્યું આ કઇ પોથીનું પાનું ? ટેક.
તું દોડિ નિત્ય દરશન જાતો, અથડાતો પડતો કુટાતો;
વાળ લોભ લાલચમાં લુંટાતો. ઓ હિણભાગી. ૧
નિત્ય એને એ નિરખ્યું નજરે, નવું જાણ્યું ન તોય તું રે'ન ધરે;
તારી ભલી ભક્તિ નાવી મજરે. ઓ હિણભાગી. ૨
પથ્થરને ઘડિયો ઘડનારે, ધાતુ ત્યમ ટીપી કંસારે;
તું ઘડતે કેમ તને તારે ? ઓ હિણભાગી. ૩
વેવલો થઇને વ્હેલો વ્હેલો, દોડી જાતો મંદીરમાં ઘેલો;
જોતો અજ્ઞાને હડશેલ્યો ? ઓ હિણભાગી. ૪
ક્યાં પ્રભુ પેડો એમાં કહેને, તું ગણે જગતમાં પ્રભુ કેને ?
એ ઉત્તર ઉઘણુશી દેને. ઓ હિણભાગી. ૫
જડને ઠમકોરી સાફ કરી. વસ્ત્રાભૂષણ મનપસંદ ધરી;
પ્રભૂ માન્યો તુજ બુદ્ધિ વિફરી. ઓ હિણભાગી. ૬
ના ખાય તથાપી તું દેખાવા, ન સુણે તોયે તું જા ગાવા;
તુજ ઢંગ થયા ક્યાંથી આવ્યા ? ઓ હિણભાગી. ૭
નથી જરૂર તું કર શેવા તેની, ચૈતન હિનને શેવા કેવી ?
જડ થાય ન દેવ અને દેવી ? ઓ હિણભાગી ૮
તાળોટા પાડે પાસ જઇ, મૂઅ આરડતો જ્યમ જગત ગઇ;
જો, જડ તારી સ્તુતિ માને નહિ. ઓ હિણભાગી. ૯
તુજને જે પેદા કરનારો, અંન વસ્ત્ર આબરૂ દેનારો;
ઓશીયાળો ના થાશે, તારો ! ઓ હિણભાગી ૧૦

તુજ ચોકી કરે દિન રાત રહી, તેને જાળવવાને એશ જઇ;
આથી મોટી મૂરખાઇ કઇ? ઓ હિણભાગી. ૧૧
તારી શેવાની ન જરૂર જરા, તારા મેવાના પ્રભુ ના ભુખરા;
તોયે ઉંધા તું જાતો ધરવા ઓ હિણભાગી. ૧૨
એ પ્રભૂ દયાથિ જગત પાળે, તે રહે ન તુજ દયા આધારે;
કર શોચ જગત મૂરખ ધારે, ઓ હિણભાગી ૧૩
જડ આપ તણી ન સંભાળ કરે, તે ાથિ અવરનું શું કામ સરે?
તેથી તું શુભ જગ હરે ફરે, ઓહિણ ભાગી. ૧૪
ધર અંતર ધ્યાન ધરણી ધરનું, શુભ જ્ઞાન વિવેકથિ વીચરતુ;
લલ્લુ.ધણીનો ભરૂં સો ધરતું, ઓ હિણ ભાગી ૧૫

પદ.

ટીલાં મોટાં તાણ્યાં રે, કંઠે કુડી કંઠીનો ધરી,
જૂઠું જીભે બોલ્યો રે, ફોગટ લીધું નામ હરી. ટેક.
પ્રાતઃકાળે ઉઠી સ્નાન કર્યું નિત, લેનો પ્રભુનું જિભે નામ;
પૂજા કરી તેં પેટ માંહિ પ્રપંચે, આદર્યાં અવળાં તેં કામ.
નામ નારાયણનું રે, વગોવ્યું તેં વંકી કરી. ટીલાં. ૧
દરશન કરવાને દોટ તેં દીધી, હોંશે હવેલીમાં ભાઇ;
કરણી તારી તેં કૂડી ન કાઢી, ભવમાં થઇછે ભવાઇરે.
આખર ઉંધું વળિયું રે, પાપ પુર્ણુ રાખ્યું ભરી. ટીલાં. ૨
પડદામાં રહે તે પ્રભુ પર તેં, ધાર્યું ભારે ધ્યાન;
વ્યભિચારીને વ્હાલા ગણીને, દમડાનું દીધું દાન.
નામ બોળ્યું નફ્ટરે, ગપાટી તેં ગુરૂને કરી. ટીલાં. ૩
પાપી પ્રપંચને પેટમાં પચવ્યો, આણી ઉરમાંહી મેર;
ગરીબનાં તે ગળાંરે કીધાં, કર્યો એ અકરાકેર;
મેર કીધો મોટોરે, પાપની તેં પેટી તો ભરી. ટીલાં. ૪
છેલ છીનાળવા ગુરૂને ધાર્યો, ચેલો થયો તું ચંડાળ;
ગૂરૂ બિચારો ગોરાને ગોતે, તું થયો તેહનો દલાલ.
લાલ થયો લોડોરે, તોય તેની સેવા તો કરી. ટીલાં ૫
દરશન માટે કોરડા ખાવા, એમાં છે મોક્ષ મકાન;

દેદાર કરવા દુષ્ટના જાઇને, ખાણીનું કરવું પાન.
પોતીયું નીચોવ્યુંરે, તે જળ પીધું ફરીરે ફરી. ટીલાં. ૮
જાળ પાથરવી શિકારી માટે, શિકારી ગુરૂજી સુજાણ;
માછલાં જેમ મહિલાઓને પકડી, પીધું અધરનું પાન;
ભાન તો ભુલાવીરે, મહિલાને માહીત કરી. ટીલાં. ૯
લાજ લુટે સાથે લક્ષ્મી માગે, બે સાથે કેમ બને ભાઇ;
એવા એ પણ ભગતો મળે ભાવિક, ગુરૂને થાય છે કમાઇ;
ભાઇ નવ ભૂલોરે, લલ્લુ કહે લક્ષ ધરી. ટીલાં. ૧૦

બ્રાહ્મણ થયો તો શું થયું ?

હરીગીત છંદ.

ટીલાં કરી તું ત્રિકાળ વા'લ ધરી વધ ધરમે ધસ્યો,
સંતાપ કોટી તુજ શરીરે હિન જનોનો ના વસ્યો;
ખટ કર્મ ખટ ખટ કરિ પુરૂં નહિ ધ્યાન તે માંહીં ધર્યું,
જાણ્યા ન જો પરિ બ્રહ્મને બ્રાહ્મણ બન્યો તો શું થયું. ૧
ઉઠિ નિત્ય પ્રાતઃકાળમાં તેં સ્નાન સ્નેહ ધરી કર્યું;
વિભૂતી ધરી ધાર હોંશ હૃદયે ધ્યાન ઉપરથી ધર્યું,
આશા તજિ ન અંતર તણી ધ્યાનેથિ મન તારૂં ફર્યું.
જાણ્યા ન જો પરિબ્રહ્મને બ્રાહ્મણ બન્યો તો શું થયું. ૨
બોલ્યો જૂઠું બહુ વાર પ્યાર ધર્યો ન સત્ય પરે કદી,
ચોરી છિનાળી પ્યારી કરિ દિનરાત પાપ વિષે મચી;
કંપ્યું ન તારૂં કોઇ મન જો પાપ રસને પરવર્યું
જાણ્યા ન જો પરિબ્રહ્મને બ્રાહ્મણ બન્યો તો શું થયું. ૩
આત્મા તણી કરવા ફરી ગતિ કોદિ મેં'નત ના કરી,
પચવ્યા પ્રપંચો પેટમાં પાપી પ્રપંચે તે ફરી;
દુષ્કર્મ કરતાં કોદિ તુજ દીલ પાપથી ના થરથર્યું,
જાણ્યા ન જો પરિબ્રહ્મને બ્રાહ્મણ બન્યો તો શું થયું, ૪
વિશ્વાસઘાત ઘણી કિધો દીધી વસુ હિનને પિડા,
રાજી થયો તું હૃદયમાં પરનારિ સાથ કરી ક્રિડા;
નવ બોધ દીધો ધર્મનો કરિ પાપ પંડતાણું ખરૂં,
જાણ્યા ન જો પરિબ્રહ્મને બ્રાહ્મણ બન્યો તો શું થયું. ૫

વિશ્વાસ ન ધર્યો વેદનો નવ ભેદ તેના તું ભણ્યો,
પૂરાણ માંહિ પચી રહ્યો નિત્ય પાપ રસ્તે પરવર્યો;
દુર્ભાગિ તારૂં લક્ષ કૃષ્ણ લિલા પરે દોડી રહ્યું,
જાણ્યા ન જો પરિબ્રહ્મને બ્રાહ્મણ બન્યો તો શું થયું; ૬
માની મને મૂરતી ખરી સૂરતી પ્રભુની જોઇ ના,
ખલકેશની ખલકે ખરી ખુબી હૃદય માંહિ પરોઇ ના;
આધાર ધરણીધર તણો તજિ ધ્યાન અવરતણું ધર્યું,
જાણ્યા ન જો પરિબ્રહ્મને બ્રાહ્મણ બન્યો તો શું થયું. ૭
પંડે વિંટાયો વે'મમાં જાળે બ્રિજાને તેં ધર્યા;
સતમાર્ગ તજાવ્યો તેહને અન્યાય અવનીમાં કર્યા,
નિત્યે પ્રપંચે પાટકીને પેટ પાપી તેં ભર્યું,
જાણ્યા ન જો પરિબ્રહ્મને બ્રાહ્મણ બન્યો તો શું થયું. ૮
વડવા હતા વિદ્વાન વેરી તેં અવિધા આપથી,
બ્રહ્મત્વ તજ્યું બ્રાહ્મણ બની દુખિ આજ એના પાપથી;
વિખ્યાતિ વડવાનિ ગૂમાવિ અભાગિ ઉંધું આદર્યું,
જાણ્યા ન જો પરિબ્રહ્મને બ્રાહ્મણ બન્યો તો શું થયું. ૯
રૂષિરાજ માટે ઠગ બાજની ઉપમા ધરી ઉમંગથી,
અણુસમજુને દઇ બોધ અવળો રહિ ધુતારા ઢંગથી;
હરિ રસ પિયૂશનું પાન પાપી શુદ્ધ મનથી ના કર્યું,
જાણ્યા ન જો પરિબ્રહ્મને બ્રાહ્મણ બન્યો તો શું થયું. ૧૦
લોભી ગુરૂ જે લાલચુ વ્યભિચારી વિશ્વ વિષે બન્યા,
તેં સ્વાર્થ માટે તેહના પગ પૂજવા ઉત્તમ ગણ્યા;
વિશ્વાસુને ઠગ બનિ ઠગ્યો દિલ તારૂં તેથી ના ડર્યું,
જાણ્યા ન જો પરિબ્રહ્મને બ્રાહ્મણ બન્યો તો શું થયું. ૧૧

મરજાદી વિષે.

હરીગીત છંદ.

નિરખી બીજાને નાસતો તું ત્રાસતો તન ત્રાસથી,
અડશે હું છોવઇ જઇશ એવી બીક ધરી ચોપાસથી;
સગપણ પ્રમાણે સ્નેહ ન ધર્યો માન મનમાં માનિયું,

જાણ્યા ન જો જગદીશ તો મરજાદિ થાવે શું થયું ? ૧
દેદાર કરવા દોડિયો ઘેલો બન્યો ગભરાઇને,
ધુમરાણ પાડ્યાં બારણે ધસિયો તું મંદિર ધાઇને;
પરિશ્રમ કરી પાપીષ્ટનાં દર્શન કરે કે' શું વળ્યું;
જાણ્યા ન જો જગદિશ તો મરજાદિ થાવે શું થયું ! ૨
ભૈયા તણા તું કોરડા હોંશે ખમ્યો પ્રભુ બારણે,
તરિ જઇશ પ્રભુના મારથી એ વાત ધારી ધારણે;
સહિ માર મુંગા મૂખથી બોલ્યો ન, કે આ શું થયું;
જાણ્યા ન જો જગદીશતો મરજાદિ થાવે શું થયું ? ૩
અડકાય નહિ કોને કદી મહિમા મદી સહુ માનિયા,
ફિટકાર કરિને સર્વને મહત્તાઇમાં ફિટકારિયાં,
માગી લિધી મોટાઇ સહુથી શ્રેષ્ટ થાવા ધારિયું,
જાણ્યા ન જો જગદીશને મરજાદિ થાવે શું થયું ? ૪
ગોસ્વામિને માની પ્રભુ સમ પુજ્ય ભાવથિ પૂજતો,
બહુ જાતના મેવા મિઠાઇ આપી રાજી તું થતો;
આરોગિ લ્યો મહારાજ એવું હોંશ ધારી તેં કહ્યું,
જાણ્યા ન જો જગદીશ તો મરજાદિ થાવે શું થયું ? ૫
નીતી અનીતી કોદિ તેં પાપી ગુરૂની જોઇના,
જામી ગયેલી જડ મતિ જડ ચિત્તથી તેં ખોઇના;
તન મન અને ધન આપવા ઉદારતાથી આદર્યું,
જાણ્યા ન જો જગદીશ તો મરજાદિ થાવે શું થયું ?
ગુરૂને ગણી પ્રભુ તુલ્ય નારી, બાળ, ધન, અર્પણ કર્યા,
'પાવન કરે ગુરૂ, પુણ્ય" તેમાં, એ વચન અંતર ધર્યા;
તુજ નારિને કરી ભ્રષ્ટ તોય ન કષ્ટ તુજ દિલમાં થયું,
જાણ્યા ન જો જગદીશ તો મરજાદિ થાવે શું થયું? ૭
રડિ બાળ મરિ કદિ જાય તો ન અડાય મરજાદી થકી,
અડક્યાથિ છોવાઇ જાય ન ધરી, બાળની પીડા કદી;
પ્રભુજીથિ વ્હાલું કો નથી એ ધ્યાન અંતર ધારિયું !
જાણ્યા ન જો જગ દીશતો મરજાદિ થાવે શું થયુ? ૮
નિજ પેટ ભરિ રાજી રહ્યો નહીં પીડ કોની તેં ધરી,

મનમાં ગણ્યું કું તરિ ગયો મરજાદ મોટી આદરી;
સ્નેહી સગાંની પીડ જોઇ દિલ તોરૂં દુખિયું ના થયું,
જાણ્યા ન જો જગદીશ તો મરજાદિ થાવે શું થયું? ૯
ખાધા પછી રહ્યું શેષ તે કદિ કોઇને દેવાય ના,
અભડાય એજ અનાજ તેથિ બિજા બણે મુખ જાય ના;
તે કારણે ખાડા વિષે જમતાં વધ્યું તે દાટિયું,
જાણ્યા ન જો જગદીશ તો મરજાદિ થાવે શું થયું? ૧૦
કદિ અન્ય દેવનું નામ તારા મૂખથી દેવાય ના,
એવી પ્રતિજ્ઞા તેં કરી તે ન્યાયિથી સેવાય ના;
પરમાત્મ નારાયણ તણું નવ નામ મૂખે તેં ધર્યું,
જાણ્યા ન જો જગદીશતો મરજાદિ થાવે શું થયું? ૧૧
વલ્લભ ધણી ધણિયાણિયે બહુ હોંશ ધારી ધારિયો;
બહુ નારિ ભોગવિ તોય તે પ્રભુજિ ન જરી પાપી થયો;
આશ્ચર્ય એ અંતર અતી પ્રભુજી છતાં આવું કર્યું,
જાણ્યા ન જો જગદીશ તો મરજાદિ થાવે શું થયું? ૧૨
પર ઉપકારે પ્રીત ન ધરી દીનની ન ધરિ દયા,
તરવું હવે નથિ બાકિ એવું માનિ મરજાદી થયા;
સતકાર, સદ્‌વર્ત્તન, સુશિલતા, સ્નેહ, સર્વ ગુમાવિયું,
જાણ્યા ન જો જગદીશ તો મરજાદિ થાવે શું થયું? ૧૩

આશાની સીડી.

રાગ સીતાજીના મહીનાનો.

ધરી સીડી એક ચોગાન, સૃષ્ટીજન ચડે પડે,
ચાલવાની ન હૈયામાં હોંશ, અધીક ક્રમ ઉપર ચડે.
જો જો સામે પગથીયાની હાર, પંથી ખડો આગળે;
જોવા મળિ છે સારી જહાન, ચડે પડે આફળે.
મારે કો શૂરવીર કુદકાર, ટપ્પો ચડે તોરમાં;
આગળ ચઢવા અંતર ઉત્સાહ, વીલોકે છે વૃંદમાં.
જુવો જુવો જોનારાં જોનાર, પગથીયું હું ચડું;
આગલાની આગળ જાઉં, આનંદની લ્હેર લઉં.

વાધ્યો ઉરમાં અધીક ઉત્સાહ, ઠેકે, ચડે, ઉપરે;
ત્યમ વધતો આનંદ દેખાય, નીચા જન બળી મરે.
કઇકિ આગલા તુટી પડેલ, ઉપર ખાલી એ જગાં;
ત્યાં પહોંચ્યાની હું કરૂં પહેલ, આસન મને યોગ્ય જ્યાં.
કરિ ચીતમાં સંકલ્પ વિકલ્પ, આગળ ડગલાં ભરે;
દૂર ટપ્પો બીજો દેખાય, નજર જવું સ્થાન એ.
ત્યાં તે ચૂકે ચપાટે ચોટ, થતો લોટપોટ એ,
પડે ભૂપર પાછો સચોટ, સંભાળે આ અંગને.
નીચા ઉભાં કરે મુખ હાસ્ય, ઘડિક મોર ચિત બળ્યું;
તારા તનમાં ઉપજ્યો ત્રાસ, ડાચું ફરી વીકસ્યું.
લાગ્યું ગાંડો ગણાયો ગમાર, પૂછે તેને પાધરો;
હવે દેવો શું છે જવાબ, તારે ઉર ખરખરો.
ભુંડા આમ ન હીમત હાર, ચડણુ સીડી દોહલી;
થાક્યો કાં પછડાતાં વાર, નાહાન નામોશી શી ?
આ છે સીડી અનંત આકાશ, આશા ટપ્પા ઉપરે;
કઇક કાળથી ચડતા અજાણ, ઉમંગથી એ પરે.
ભૂલે આપ તણું કરતવ્ય, ભવતવ્ય તપ્ત જે;
શાંતી મળવા સીડી ગમ જાય, દેખે ચડે ને પડે.
કઇક ચડિયા પ્રથમ શૂરવીર, સીકંદરશાહ શા;
પડ્યા પણિ નવ પામ્યા નીર, અમલ એનો આજ ક્યાં.
હે મન તજ તું ફોગટ આ ઉત્સાહ, ચાહ સદ જ્ઞાનનો;
શાંતી શીલા પર કરજે શયન, જ્યાં શોક ન મારનો.
જો છે ચડવાની ચિતમાં ચાહ, પડ્યાથી પતીત છે;
પછી શાંતી સ્થળે ન અવાય, એ જ્ઞાન અતીત છે.
હે પાંથ વિવેકે વિચાર, શું કામ આ સૃષ્ટિમાં;
આવા ગમન થવાને ઉદ્ધાર, આશા એ ગુમાવ્ય કાં.
પડે સીડીથી ચડે પાછો આપ, હાંસી કરે હેઠળે;
તોય ચડે પડે પસ્તાય, નિસરણીથી ન નીકળે.
જ્યમ દંડ મર્કટ ગ્રહી હાથ, ચડે ફરી ઉતરે;
ગળે બાંધ્યો દોરી સાથ, તે ક્યાંથી છુટો પડે.

હે મન મર્કટ આ છે સોપાન, સ્વરગકે કદિ નર્કની;
તોયે તારે તેનું શું છે કામ, પીડા કર તુજ કર્મની.
મેલ વાસના ગ્રહને વૈરાગ, યથાર્થ જે કર્મ છે;
કરતાં ન થશે ઉપહાસ્ય, આનંદમાં તું તરે.
શાને જાવું પડે છે ચોગાન, નીસરણીના નેહથી;
તારા મનમાં કરી લે મેદાન, સદ જ્ઞાનના શસ્ત્રથી.

ક્યાં વાસો ન કરવો ?

લાવણી.

જ્યાં વિદ્યા હીન વિશેષ દ્વેષ દિલમાંહીં,
સમજણ ન ધરે મનમાંહિ ગર્વ રહે સાહી;
વપુમાં નવ હોય વિવેક ટેક નવ ધારે,
એવા જનના ઘરમાંહિ વસો નવ ક્યારે. ૧
લક્ષ્મી મદ માંહિ છકેલ બેલ જેવા રે',
નવ અધિક ગણે મન માંહિ કોઇને ક્યારે;
ડા'પણ નવ હોયે દીલ તોય દિલાસો,
એવા જનના ઘરમાંહિ વસો નવ વાસો. ૩
જ્યાં વ્યભિચાર પર વ્હાલ ધરી વપુ માંહીં,
વળગી રહે, ન ગણે પાપ કદી મન માંહીં;
કદિ દુષ્ટ કર્મથી દીલ વિષે નવ ત્રાસે,
નવ રહેવે સજ્જન લાભ એહને વાસે. ૪
સુત દારા સાથે રમે શ્વસુર થઇ સ્નેહે,
લઘુ ભ્રાત તણી નારિને ભોગવે નેહે;
લાગી લાયક કદિ લાત પ્રભુની જોડે,
સમજે નહિ તે મતિ મૂઢ પાપ નવ છોડે. ૫
ઉચ્ચાર કદી મુખ થકી ન ઉચરે સારો,
ભુંડાં વાક્યોનો ભર્યો હોય ભંડારો;
મૃદુ વાણિ ન આણે મૂખ ભસે જે ભાવ્યું,
એવા દુષ્ટોને ઘેર સજન નવ જાવું. ૬
શંકાશિલ હોય સદાય સ્નેહ દેખાડે,
ઉપરથી આપી માન ધકેલે ખાડે;

નવ થાય નિવારણુ કદી તેનિ શંકાનું,
સજ્જન એને ઘર વસ્યે સૂખ કો' શાનું ? ૭
મતિ ધરિ કહિયે મનમાંહી પરિક્ષા નરની,
કરિ ન શકે, ખબર ન પડે કદી નર ખરની;
નર વાનર જેવી સમજ ચિત્તમાં ધારે,
સજ્જન એવા ઘર માંહિ વસો નવ ક્યારે. ૮
નરનું નવ ચાલે જરી બાયલો બનિને,
એસે ઘરમાં, સહુ ગણે ડાહી નારીને;
નારી વશ જ્યાં છે નાથ અનાથજ જેવો,
સજ્જન એ ઘરમાં કદી પાય નવ દેવો. ૯
નવિ લાવિ પિતા ઘર નાર પુત્રને મારે;
સ્ત્રી આધીન થઇને સદા વચન ઉચ્ચારે;
નકટો ન ધરે જરિ લાજ કાજ કુડું કરતાં,
સજ્જન એ ઘરમાં ઠરો પાય નિજ ધરતાં. ૧૦
પીડાતો નિરખી પુત્ર દયા નવ ધારે,
શાંતી આપી સુત શોક કદી ન નિવારે,
અક્કડ બનિ ઉલટો રહે પુત્રથી આગો,
સજ્જન એવા ઘરમાંહિ ન ગાળો પળકો. ૧૧
સંતાપ સબંધી તણો જોઇને પોતે,
પીડા નવ ધરે લગાર સ્વાર્થ નિજ ગોતે;
કુટુંબિ તણો બનિ કાળ વાંકુ ઉચ્ચારે,
સજ્જન એવા ઘર માંહિ વસો નવ ક્યારે. ૧૨
જોઇ સડાંત સગાની કદી ચિત્ત નવ રાચે,
પડતીમાં રાજી રહી બુરૂં નિત્ય વાંચે;
જે લાજ ધરે ન લગાર પ્યાર પૈસાનો,
વસનારો એને ઘરે સુખીયો શાનો ? ૧૩
જારી જૂગારિનિ પ્રીત ચિત્તમાં ધારે,
સત સંગ થકી દુર રહે જૂઠું ઉચ્ચારે;
જૂઠો થઇ જાલમ કરે દુષ્ટ બહુ કામો,
સજ્જન એ ઘરમાં વશે સૂખ શું પામો ? ૧૪

સતકામ વિષે નવ દામ કદી ખરચે તે,
સતસંગતિ મુખથી વાત ન કદિ ચરચેતે;
અચિ રહે દુષ્ટતા ધરી કુડાં કામોમાં,
સજ્જન સુખ કયાંથી મળે એહ ધામોમાં. ૧૫
પથ્થર સમ પૈસા સદા ખર્ચતા હોંશે,
સતકર્મ અને દુષ્કર્મ કદી નવ જોશે;
નાયકા નાચમાં હોંશ નહિ ઉપકારે,
વશિ એ ઘરમાંહી વાસ કોણ સુખ ધારે. ૧૬
વિદ્વાનનિ ન કરે વાર સાર નવ લેતા,
મતિમાન મુંઝાઇ મરે દાદ નવ દેતા;
ઠંગથી હરનીશ ઠગાઇ સૂખ મન માને,
સજ્જન એ ઘરમાં મળે સૂખ શે બાને. ૧૭
હદ બા'ર રાખતાં લોભ ક્ષોભ નવ પામે,
દમ કા'ડી આપે બા'ર દમડિને નામે;
ચંડાળ તણું ઉપનામ છ ચોકે ધારે,
એ ઘરમાં સમજુ જનો વસો નવ કયારે. ૧૮
હું પ્રજ્ઞ અને વિદ્વાન એવું મન માને,
જાહેર જગમાં નિત કરે નીજ નાદાની;
માની બીજાને મુર્ખ મનમાં ફુલે,
એ ઘરમાં સજ્જન કદી જશો નહિ ભૂલે. ૧૯
કવિ કોવીદનું સન્માન કદી નવ કરતો,
જારી જૂગારી સાથ સ્નેહથી ફરતો;
હિતેચ્છુ કોણ તે ખબર પડે નહિ જરિયે,
એ ઘરમાં સજ્જન જતાં દીલમાં ડરિયે. ૨૦

વખત.

શાર્દુળવી ક્રિડિત છંદ.

રાચે રોજ રમિશું બાજિ કુડિમાં, પાછી પડયાં પાછળે;
છોડેના તુજને કદાપિ જિવતો, તારી પ્રભાથી બળે.
જો તારો શુભ કાળતો મુખ થકી, સર્વે કહે હાજિ હા;
થાશે એ ઉલટાં કદાપિ ફરતાં, સ્થીતી ખરે પાજિ હા. ૧

છે જો સ્વાર્થે જરાકતો નવ ખસે, તારી કનેથી દુરે;
વા'લો પ્રાણ સમાન આન નહિ કો, એવું મુખે ઉચરે.
આ કીકી નયનો તણી સ્થિર રહે, દેદારના દર્શને;
વાંચ્છે સૂખ સદૈવ આપ મુખનું, તાતી બની ટમટમે. ૨
હૈયાનો મુજ હાર તુંચિ વધતું, છે કોણ સંસારમાં;
છો સૌતારણ હાર આપ તમથી, કૂટુંબ આનંદમાં.
ઓલોછો નિત્ય ન્યાય હું નિરખુંના, અન્યાયતો આનને;
સૌ કીધું કુરબાન આપ ઉપરે, દ્રષ્ટીન બીજે ઠરે. ૩
છે આ જીવન હાથમાં તમતણા, મારો ઉગારો તમે;
હું આધીન સદાય આ શરિર છે, સંકલ્પ્યું પાહાંખુજે.
કૂડું કો વદનાર છે ભુવનમાં, આ દેહ છે ત્યાં સુધી;
કાપું આપ પ્રતાપથી જિભ જઇ, એ દુષ્ટના મૂળથી.
વ્હાલું એમ વદે મુખે નિશદિને, કાલાં બની કાંગલાં;
જોના સ્વાર્થ કદી જરીક સરિયો, તો જોઇ લ્યો રંગમાં.
બોલે બૂરૂં અહોનિશે ખિજ થકી, કૂડો કહે કારમ્યો;
તું જેવો નહિ કોઇ નીચ જગમાં, કે'નાર છે એજનો. ૫
શું સારો કદિના કર્યું શુભ જરી, કૂટુંબિનું, ને રહ્યો;
કૂટયો, રોજ મદાંધ થઇ મહિ ફર્યો ને કાળ મૂખે પડયો;
તોયે ઇષ્ટ કદાપિ કોનું ન કર્યું, આવ્યો ગયો ફોગટે,
પાણો ના પડિયો પતીત કુળમાં, એવું વદે પાછળે. ૭
કીધું સારૂં હજાર વારવિસરી, જાતાં કર્યું શુભ એ,
લાવે યાદ લગાર ના ચિત વિષે, કીધું ન એએ ધરે;
કીધું છે શુભ, ના અશુભ કરિયું, શુભે બધું ક્યાં બને,
કો વેળા ન થયું શું દોષ? ચિતમાં, વિચાર શાને કરે ૭
લાગ્યો છે મધ લાળથી ગરજને એ હાજિ હાજી કરે,
મૂકાતાં મધ લાળ પાજિ પછિથી, વૈરી બની વીફરે;
સારૂં સર્વ સમાય હાય! ન થયું, સારૂ બિજું એ વિષે,
એ ધોતા ઉપકાર આપિ બદલો, બૂરાઇનો પાછળે. ૮
સારૂં એજ સદૈવ આવિ વદતા, બૂરૂં વદે આજ એ,
જોઇ નાખુશ કોદિ આપ ન થતો, ધીમંત ધારોજ એ;

સ્વાર્થે આ સૃષ્ટિ બધી રમિ રહી, એ સાધવા આનને,
બોલે બે પરવાઇથી અણુભણ્યો, ઘોખે શું વિદ્વાનને ૯
મીઠું જે વદતા થતા વધુ સમા, એ સ્વાર્થે ખુશામતે;
પ્યારેના, દ્રઢતાથિ ધાર ચિતમાં, દુર્દૈવ છૂટાં પડે,
મીઠું મીઠું સદૈવ આવ્યું મુખમાં, ખારાશ કટુતા ભરી,
છાતીમાં નિકળે પછિથી ધિરતે, ખાલી ક્રમે સંઘરી ૧૦
સ્થીતીને સહુ રોજ આવિ મળતા, દોડયા રહે દ્વારમાં;
તે ધિઃકારિ સદૈવ દૂર ખસતા, સ્થીતી બની ભ્રષ્ટ ત્યાં,
છે સાજા તનના અવેવ સઘળા, ખામી ન ખોળી શકે.
સૌને ભાવ જતો રહ્યો નજરથી, હે કાળ શાબાશ છે ! ૧૧
હોદ્દે હાથિ તણે સદૈવ ચડિને, હોકારિને બોલતા,
રે'તા જે અકરૂર દૂર દુખથી, ચાપી અરી ચાલતા;
જેના હુકમથી હજાર અજિતો, થઓ સજી સંગમાં,
ભાગ્યા જે ધન જેમ રોજ ગગને , તારી પ્રભામાં ગળ્યા. ૧૨
ચોળી ચંદન અર્ગજા અત્તરમાં, આળોટિ ઉમંગમાં,
બેઠા શીતળતા ધરી સમિરમાં, વારાંગના સંગમાં;
નાચી નારિ નહારિ લાખ સમયે, દ્રવ્યે ગયું દોટ દૈ,
તે થુકે પળવારમાં તુજ મુખે. જો સ્થીતિ નીચી થઇ. ૧૩

પંડિત કોણ?

ઉપજાતિ છંદ.

સુશીલતાથી નિજ ધર્મ પાળે, ક્ષમા ધરે ને નિતિ ધર્મ પાળે;
જે સ્વાર્થમાં ડુબી કદી ન જાતો, સૃષ્ટિ વિષે પંડિત તે ગણાતો. ૧

ભુજંગી છંદ.

પ્રશંસા તણા પાત્રને જે પુજે છે, સદા નિંદને નીચ જાણી તજે છે;
ધરે ચિત્ત શ્રદ્ધા ન નાસ્તીક થાય, પુરાં લક્ષણે દક્ષમાંહી મનાય. ૨

હરિગીત છંદ.

અભિમાન ક્રોધ અપાર મદને હર્ષ નિજ આત્મા તણાં,
છે માન દેવા યોગ્ય, તે જે નમે વિષે નથિ દીસતાં;

નિજ અર્થનો આધીન કે દિન થાય નહિ દ્રઢતા ધરે,
એ સુદ્રઢ નરને જગતમાં પંડીતમાં પ્રજ્ઞો ગણે. ૩
જે નર તણું શુભ કે અશુભ કદિ કૃત્ય જાણ્યામાં નથી,
વિચાર નિજ અંતર તણો, જાણે ન અન્ય મરે મથી;
જેનું કરેલું કાર્ય જગમાં પ્રગટ થાય પુરૂં કર્યે,
એ સુદ્રઢ નરને જગતમાં પંડીતમાં પ્રજ્ઞો ગણે. ૪
ધીમાશથી ધસવા ન દે ન ઉતાવળે ઉંધુ વળે,
ભય પ્રીતીને દિનતાથ જેનું કાર્ય કો દી નવ ચળે;
અડચણ પડે અનહદ તથાપી કાર્ય પૂરૂં જે કરે,
એ સુદ્રઢ નરને જગતમાં પંડીતમાં પ્રજ્ઞો ગણે. ૫
નિજ બુદ્ધિને જે યોગ્ય લાગે કામ એવું આદરે,
જે કામથી જગમાંહિ જે નર ધર્મ અર્થ પુરો કરે;
એ કામમાંથી મોક્ષનો શુભ માર્ગ શોધી સંચરે,
એ સુદ્રઢ નરને જગતમાં પંડીતમાં પ્રજ્ઞો ગણે. ૬
નિજ યોગ્યતાને અનુસરી નિત કામ સર્વે આદરે,
શક્તી મુજબ મે'નત કરીને કાર્ય ઝટ પૂરૂં કરે;
અપમાન કોદી કો મનુષ્યનું મહત થઇને નવ કરે,
એ સુદ્રઢ નરને જગતમાં પંડીતમાં પ્રજ્ઞો ગણે. ૭
ગુહ્યાર્થ વાતો તુરત સમજે વાર લાગે ના જરી,
નિર્ણય કરે શુભ વાતનો નિજ અર્થ એમાંથી ગ્રહી;
પૂછ્યા વિના ન જવાબ દે બીજા તણું સારૂં કરે,
એ સુદ્રઢ નરને જગતમાં પંડીતમાં પ્રજ્ઞો ગણે. ૮
મે'નત કરે ન મળી શકે એની ન ઇચ્છા જે ધરે,
જે નાશ પામેલા તણો ચિત શોક ખાલી ના કરે;
આપત્તીકાળે નવ ડરે દ્રઢતા હ્રદયમાં જે ધરે,
એ સુદ્રઢ નરને જગતમાં પંડીતમાં પ્રજ્ઞો ગણે. ૯
જે કામ કરવાનું હશે તેનો પ્રથમ નિશ્ચય કરે,
પૂરૂં કરે પ્રીતી કરી કદિયે અધુરૂં ના ધરે;
કોગટ વખત જે નવ ખુવે દાસત્વ કોનું નવ કરે,
એ સુદ્રઢ નરને જગતમાં પંડીતમાં પ્રજ્ઞો ગણે. ૧૦

સત પુરૂષનું શુભ કાર્ય નિરખી નિત્ય રાજિ હૃદય રહે,
લોકોપયોગી કામ નિજ હીતસ્વિ જાણીને લહે;
નિજ સ્નેહિપર કોટી પ્રકારે દ્વેશ દ્રષ્ટિ નવ કરે,
એ સુદ્રઢ નરને જગતમાં પંડીતમાં પ્રજ્ઞો ગણે. ૧૧
ગંગા તણુા ઉંડા જળે જ્યમ સ્થીર નીર સદા રહે;
ત્યમ માન વા અપમાનથી નવ ખેદ પામે ચિત ખરે;
મન જેનું સ્થિર નિર ગાઢ જ્યમ નહિ હર્ષ શોચ દિલે ધરે,
એ સુદ્રઢ નરને જગતમાં પંડીતમાં પ્રજ્ઞો ગણે. ૧૨
સહુ પ્રાણીના તત્વો તણો વાકેફ નર હરદમ રહે,
સત કર્મના સંયોગને જાણી સદા ચિતમાં ચહે;
જે મનુષ્યના ઉપાય જાણીને સદા ચિતમાં ધરે,
એ સુદ્રઢ નરને જગતમાં પંડીતમાં પ્રજ્ઞો ગણે. ૧૩
નિજમત સબળ કરવા ન અટકે બોધ દેતો કો પજે,
વાણી વિષે લાવણ્યતા રસતર્ક સરસ કરી શકે;
સમજે નવિન ગ્રંથેનિ મતલબ સમય સૂચકતા ધરે,
એ સુદ્રઢ નરને જગતમાં પંડીતમાં પ્રજ્ઞો ગણે. ૧૪
જે સાંભળેલાં વાકયનો સારાંશ ઝટ સમજી શકે,
શાસ્ત્રાનુસારે બોલવાનું રાખતો જે સહુ તકે;
મોટા તણી મર્યાદનો જરિ લોપ કોદી નવ કરે,
એ સુદ્રઢ નરને જગતમાં પંડીતમાં પ્રજ્ઞો ગણે. ૧૫

મુર્ખનો સરદાર.

દોહરા.

સ્વાર્થ ત્યાગીને સર્વદા, પરાર્થ જે ચિત ચાય;
જૂઠી દોસ્તી જગતમાં, રાખે મુર્ખ મનાય. ૧

સવૈયા એકત્રીશા.

જે નર ભણ્યો નથી જરિ ભારતિ પણ ઉરમાં રાખે અહંકાર;
દરિદ્રી પણ દ્રવ્યની ઇચ્છા છે કૂડાં કામો કરી હજાર;
નિજ ધન જરિ વીચાર વિનાનો ખરચી દે છે વારંવાર,
એને આ અવનીમાં જાણો સરવે મૂરખનો સરદાર. ૨

જે વસ્તુ મળવાની નથી તેને હરનિશ જે ચિતમાં ચાંય,
ઇચ્છીત વસ્તુ હોય તથાપી તુરત તેહને ત્યાગી જાય;
બળવાળા સાથે નિર્બળ થઇ વૈર બતાવે વારંવાર,
એને આ અવનીમાં જાણો સર્વે મૂરખનો સરદાર. ૩
ઘટિત નહિ જે સાથે દોસ્તી તેની સાથે રાખે સ્નેહ,
તજી મીત્રને દ્વેષ કરે છે માર મારીને દેતો છેહ;
દુષ્ટ કર્મ કરતાં જેના દિલમાંહિ આવે નહિં વિચાર,
એને આ અવનીમાં જાણો સર્વે મૂરખનો સરદાર. ૪
કામ નકામાને વિસ્તારે સંશય મનમાં ધરે સદાય,
ઉતાવળના કામ વિષે જે નરને વિલંબ વધતો થાય;
સંશય યુક્ત સદૈવ રહે ચિત એવો નર જે આ સંસાર
એને આ અવનીમાં જાણો સર્વે મૂરખનો સરદાર.
પોતે હોય ખરાબ તથાપી અન્ય તણો જે કાઢે દોષ,
તિરસ્કાર તેના પર લાવી દિન દિન વધુ જણાવે રોશ;
શક્તી વગરનો હોય તથાપી ક્રોધ અવર ઉપર કરનાર;
એને આ અવનીમાં જાણો સરવે મૂરખનો સરદાર. ૫
નિજ બળને જે જાણી ન શકે ધર્મ અર્થથી જે છે દૂર,
બની શકે નહિ એવાં કામો કરવાની ચિત હોંશ જરૂર;
વિણુ ઉધમ એ કાર્ય કર્યાની આશા જે રાખે નિરધાર,
એને આ અવનીમાં જાણો, સરવે મૂરખનો સરદાર. ૬
શિષમાં હોય નહિ જરિ અક્કલ તોપણ તેનો જે ગુરૂ થાય,
કૃપણ તણી યાચના કરીને હલકો દુનિઆમાં દેખાય;
સેવા જેની યોગ્ય નથી તે નરનો થઇ રે' તાબેદાર,
એને આ અવનીમાં જાણો, સરવે મૂરખનો સરદાર. ૭

દોહરા.

પીતૃદેવ કે દેવતા, કરે ન તૃપ્ત લગાર;
જેને સ્નેહિ સગું નહીં, એ મૂરખ સરદાર. ૮
વિણુ બોલાવે વિણુ પુછે, આવિ વદે બહુ વાર;
ભરૂંસો દુષ્ટ તણો કરે, એ મૂરખ સરદાર. ૯

કવિનો શો દોષ?

ગઝલ.

કવીને દોશ ધો શાને, કવી દરબાર જૂદો છે;
પ્રપંચે છે પડયાં પ્રાણી, કવી તન તાર જુદો છે. ૧
કદર જ્યાં કા'રની છે ના, નકારી વાત પ્યારી છે;
વફાદારી ગઇ વંઠી, કવી કુળ કાર જૂદો છે. ૨
ભલે સહુ મસ્ત થઇ મ્હાલે, નજર બીજે નિહાળે ના.
ચતુર સૃજનાર થઇ ચાલે, કવી સૃજનાર જૂદો છે, ૩
મગન મનમાં રહે સહુએ, લગન જ્યાં લાગિ છે તનની
કવીની લગ્નીના અગ્ની, તણો કોઇ બ્હાર જૂદો છે. ૪
પતી પત્ની પરે ધારે, પિતા નીજ પુત્રને ન્યાળે;
પચેલાં પ્યારમાં પ્રાણી, કવીનો પ્યાર જૂદો છે; ૫
મરેલાં મૃત્યુને મારે, ઉગારે છાંટિ અમૃતને;
નહી પય પાન ઉગારે, કવીનો માર જૂદો છે. ૬
જગત વીંટાળિયો વીંટે, રહે ના કોઈ સ્થાવર તો;
ભમાવી ના શકે ભૂમાં, કવી તન ભાર જૂદો છે. ૭
થશે સહુ નાશ અહીંઆંથી, થતાં ઉલ્કત ઉડે ગારે;
અમર રે'શે અખિલ જગમાં, કવી કરનાર જૂદો છે. ૮
ભરેલા ભવ્ય ભંડારે, ભુખે મરતા દીઠા ભૂપો;
કવિના કારભારાંનો, ખરે ભંડાર જૂદો છે. ૯
ભલે પોકારતાં પ્રાણી, પ્રિયાને પામવા પ્યારે;
બધા પોકારથી પ્હેલો, કવી પોકાર જૂદો છે. ૧૦
ભલે બેસે હવેલીમાં, હિરા માણેક હેરીને;
કવી કાબિલ ખજાનાને, ખરે ઘડનાર જૂદો છે. ૧૧
ચણાવી શાંત હવેલી ચિત, પિડા પડવાની ઉરમાં રે';
કવી કીમતી હવેલીનો, ખરે ચણનાર જૂદો છે. ૧૨
ભણે ભાવે થવા પંડિત, અખંડિત ઉર ના રહેતું;
કવી નિર્મોહ નીશાળે, ખરે ભણનાર જૂદો છે. ૧૩

નિશાને તાકતાં લાખો, છુટી જાતાં અહીંઆંથી;
કવી તિરનો કમર કસિને, અમર ખમનાર જૂદો છે. ૧૪
કદાપી કારભારાંનો, ઉપાડે બાર હિસાબે શો !
કવીના બોજનો કો રોજનો ખમનાર જૂદો છે. ૧૫
જમીન જોરૂ અને જરનો, નજર કરતા ઘરે બેસી;
ખરે લખ્યુ કવી કલમે, નજર કરનાર જૂદો છે. ૧૬

એવો કોઇ મિત્ર ?

ગઝલ.

અરે કો યાર એવો છે, જગત જલધીથી ઉગારે;
અરે દિલદાર એવો કો, તરંગેથી મને તારે. ૧
ડુબ્યો દેખાવ જોતામાં, ઉરે મેં ઓટ ના જાણી;
ગયો ગુણિ યાર જોવામાં, તણાયો તીરથી ત્યારે. ૨
દિધું શિર દોટ દઇને જ્યાં, નિવાર્યો દુખ તો કાપ્યું;
ન કાંપ્યું કાળજ્યું કોદી, હણાયો હાથથી જ્યારે. ૪
ગુજાર્યો છે ગરીબીથી, રિબી દીનો રહી રંગે;
અરે ઉદ્ગાર આ મુખથી, કહ્યો ના કોઇને ક્યારે. ૪
હણી લપડાક મુખ રાતું, જગત જોવા ભલે રાખ્યું;
અરે અંતર ઉઘાડું છે, ન પેઠો યાર કદિ પ્યારે. ૫
કરૂં ગુજરાન ગરીબીથી, નથી મગરૂબી મન કોદી;
ફકીરી વેશમાં ફરતાં, ડરૂં કાં દીલ હું મારે. ૬
અભીલાષા ગઇ ઉંડી, નિરાશા નીરમાં ન્હાવું;
અરે આશા નિરાશાના, નિધીમાં ન્હાવું ના મારે. ૭
પથર કોટે પડ્યો જળમાં, નહી થઇ કાષ્ટ વત્ તારે;
ડુબાડે દુઃખ શું દીસે, અરે અજ્ઞાન તું ધારે. ૮
ઉપરથી વેશ સારો છે, બતાવે શાસ્ત્રમાં અગ્ની;
બળે ભીતર રૂડું ભાસે, પ્રકાસું પ્યાર કો' ક્યારે. ૯
વહેતો પૂરમાં ચાલ્યો, નજર જોનારને શાની;
ખલાસી જો કિનારે તો, તપાસી રે'યના ત્યારે. ૧૦
અરે આ ઘાત હદયામાં, પુરો બીજે ન પ્રત્યાઘાત;
હવે જ્યારે હૃદય રેઢું, તપાસે કોણ તે વારે. ૧૧

ફસે જઇ ફંદમાં હરણી, દુખી દીદાર દીસે છે;
પુરો છે પારધી રાજી, ધરાયો અંતરે ધારે. ૧૨
તને તજવાનિ તૈયારી, તથાપી યારી શુંધારી;
અરે એ ઝાંઝવાં જગનાં, ન સાચાં જાણજે કયારે. ૧૩
કદી શાણો રિબાણો તો, નહી ઘર ઘર જઇ રોવે;
હૃદય રોતું તથાપી તે, અવર આંસુ ખરે ખાળે. ૧૪
અવર શાંતીથી રાજી રહિ, દહન કર દેહ કરિ ટુકડા;
અને આહુતિ અગ્નીમાં, દઇ દે લલ્લુ ભર પ્યારે. ૧૫

ઉત્તમ તક.

ગઝલ

અહા ! જોઉં રાહ તે તકની, ખરી લેહજત્ત જહાં સુખની;
ગુજારૂં દીન મતલબથી, નથી જ્યાં કારિ ખટપટની. ૧
અરે દિન એક એવો છે, ગુજારશે પુરી શાંતી;
ગરીબી કે ગુમાનીની, નહી પરવાહ પટપટની. ૨
નહીં કર કો પકડનારો, હિસાબી કામ લેનારો;
નડે ના કો જરી આવી, નિહાળું રાહ તે તકની. ૩
ખરી જાશે ઉપાધી દુર, પછી થાશે પિડા શાની;
નહીં જ્યાં નામ નીશાની, નિશાની દોર પર નટની. ૪
પડયું દુખ તે ભુલી જાશું, નિજાનંદે ખુશી રે'શું;
મઝા કોને નહી કે'શું, નજર જ્યાં છે ન નફટની. ૫
પ્રજા પ્યારે રહો વાના, કહો શી છે મને પરવાહ;
બન્યો આપે હું એ પરવાહ, કરૂં કીમત શું લહેજતની. ૬
હશે જે સ્વાર્થનાં સાથી, દુખી દેખાય ઉપરથી;
સદા આનંદ ચિતમાં રહે, સમજ વિણ શોક કો' સાથી. ૭
સુવું આનંદ શય્યામાં, નથી પરવાહ પુષ્પોની;
કટારી કોદિ નવ ખુંચે, નમેરાને નફટ જનની. ૮
ઝુકાવ્યું જહાજ જલધીમાં, સુતો જઇને કિનારે શાંત;
ઉપાધી આંખ આગળના, મને દેખાય મતલબની. ૯
ડરૂં કાં શાહ ડરથી હું, બન્યો જો શહેનશાહ જાતે;
મને કંગાળ સહુ ભાસે, ખુબીમાં એ રૂડી તકની. ૧૦

હજારો પોક મૂકે તો, અગર રાજી દિલે રે'તો;
હું તો એ બે થકી ન્યારો, મનમાં રહિશ મહા સુખની. ૧૧
ઉપાધી રહીત આવ્યો તો, ગુમાવ્યો માલ કે' મેં શો?
ખળામાં ખોટ હાંસલના, બળું શું કામ બકબકથી. ૧૨
જુએ જન પ્યાર કે ખારે, તથાપી શું વળે એનું;
બળે કે શાંત રે' ચિત્તે, મને શી યારિ એ જનની? ૧૩
ખલક ખાલી કરી ચાલ્યો, અધર ધરિને ઉચાળાં હું;
ભલે લુંટાય કે રે' એ, કરૂં પંચાત શા ખપની. ૧૪
હિમત છુટી હજારોની, બળતરા જોઇ બજારોની;
અતી આનંદ લલ્લુ ઉર લપેટી કાળની કફની. ૧૫

તૃષ્ણા.

"તેં તો ઘટમાં ઘર કીધું વાલમ વરણાગીયારે" એ રાગ.

હું તો તૃષ્ણામાંહી તણાયે', તારો શ્રી હરીરે,
મારાં ભવ દુખ બંધન કાપો, પ્રભુ કરૂણા કરીરે. ટેક.
મારૂં મારૂં કરિને મરતો, દુષ્કર્મોથી દિલ નવ ડરતો;
સત્ય પથે સંચરતો ના, ડરતો જરીરે. હું તો.
કુવૃતિને ચિતમાં કેળવતો, મદ મત્સર મનમાં બહુ ધરતો,
અવળાં કત્ય આદરતો, શમતા ના જરીરે. હું તો.
કર્મ તણી કોઠી હું કરતો, અનિતિનાં કર્મો આદરતો;
તોપણ રહેતો તરતો, ચિત સહુ સંઘરીરે. હું તો
વિષયાસુખમાં રાચી રહેતો, અક્ષય માની મનમાં એતે;
ગયો પૂરમાં વહેતો, ચાલ્યું નાજરીરે. હું તો.
જ્ઞાન તણી નવ ગોઠી વાતો, ઘડતો મનમાં કૂડી ઘાતો;
ચિતમાં ના શરમાતો, ડરતો ના જરીરે. હું તો
મિથ્યા જડ માયાની પેઠી, પીડા ના પડતી જરી હેઠી;
એ પણ વેઠી શુદ્ધી, સઘળી વીસરીરે. હું તો.
મારા તારામાં ઘુંચાયો, મમતા ધરી મનમાં મુંઝાયો;
પાયો નહિ દેખાયો, અંત વળ્યો ફરીરે. હું તો.
મિથ્યામાં સરવે ગુમાવ્યું, સત્ય અંતરે યાદ ન આવ્યું;
એથી એવું ફાવ્યું, બાંધ્યો મને હણીરે. હું તો.

આ શું અવિદ્યા રહી ઉલાસી, ભિનતા ભવસાગરમાં આશી;
છૂટું ત્યાંથી ત્રાશી નાથી, ક્યાં હરીરે ફું.તો.
મિથ્યા મોટપમાં સુખ માની, ભૂલ્યો આપનિ નામ નિશાની;
હાથે કરી હેરાની, વહોરી ખરેખરીરે. ફું.તો.
આપ કૃપાવિણ કશું ન થાશે, અંતર પટ પડદા ખેલાશે;
લલ્લુ દુર દેખાશે, ભવ્યતા શી ભરીરે. ફું.તો.

રસ્તાનો મુસાફર.

પદ.

ભુંડા મારગના મુસાફર ફેરા કાં ફરેરે;
અહિ આવીને અથડાયો મુંઝાયો મરેરે. ભુંડા. ટેક.
ભવ જંગલની વાટ ભુલ્યોછો, અવળે ચીલે આપ ચડયો છો;
અર્ણવમાં અથડયો છો, તેમાં કયાં તરેરે. ભુંડા.
જગત ઝાંખરામાં ધુંચાયો, કાંટા વાગ્યા બહુ અકળાયો;
લેવાયો ન વિસામો, કાંટા કોતરેરે. ભુંડા.
ભુલી ભ્રમિત થતો ભરમાતો, વળિ પાછો રસ્તે પડિ જાતો;
વળિ પાછો ભુલી ભટકાતો, ભાંભરેરે. ભુંડા.
આગળ પાછળ પોટકી બાંધી, વળી ઉપાડી અગાધ ઉપાધી;
શમતા તણી સમાધી, લાધીના મરેરે. ભુંડા.
ક્ષણમાં ખુશી નાખુશી ક્ષણમાં, વળી વિચરે ઉંડો કો રણમાં;
ચાળીશ શેરની મણમાં, ભુલ કયાં સાંભરેરે. ભુંડા.
શીત ઉષ્ણ આતપ તન વેઠી, પાપ પોટલી મુકી ન હેઠી;
વૃત્તિ ઠરી નવ બેઠી, અર્થી આથડેરે. ભુંડા.
ત્રણ તાપે અંતરથી તપેલો, તૃષ્ણામાં શિર સુધી ડુબેલો;
અવિદ્યામાં ઉછળેલો, ઉંધો આદરેરે. ભુંડા.
નહોતો એ નહોતું જગ સરવે, ધાટ ધડેને ઘુમે ગરવે;
આખર ખોશે સરવે, સત પથ કયાં ચડેરે. ભુંડા.
કાંટા વાગ્યા તેમ વધારે, ઉર અકળાતો દોડે ભારે;
પામે દુખ સુખ ધારે, વળિ રસ્તે પડેરે. ભુંડા.
ઉંડો અંધારે, અથડાતો, પછડાતો વળિ ઉભો થાતો;
ભુલ્યો ખાતો લાતો, પાછો ત્યાં ઠરેરે. ભુંડા.

મદ્ય લ્હાળે વીંટાયો આપે, ભાન રહ્યું નહિ તનનું તાપે;
આથડિ આપે આપે, બંધનમાં પડેરે. ભુંડા.
થાકયા પગ રસ્તો ન જણાણો, ગુણ હીણ પછિ ચિતમાં ગભરાણો;
ઉંડે વન ભરાણો, આનન ઉચરેરે. ભુંડા.
શાંતી શીલાપર શયન કરાવી સત્વ ભોજનો શાંત ચખાડી;
લલ્લુ રાહ બતાવી, છુટો થઇ ફરેરે. ભુંડા.

પ્રભુને શરણે પડેલો પાપી.

પદ.

પાપી શરણ પડયોછું તારે, પ્રભુ હું શું કરૂંરે,
માયા જાળ મહીં વીંટાયો, ભીંતર ભેદાતાં ભરમાયો;
શાંતી તજી સવાયો, ચિંતમાં હું ફરૂંરે. પાપી.
મહા દુખકર જગમાં માયા છે, રંક રાય જ્યાં વીંટાયા છે;
અધિપતિ પણ અથડાયા, પાર હું કયાં પડુંરે. પાપી.
ચક્ષુહિણો હું ચિતમાં ન્હાતો, દોડી દર્શન કરવા જાતો;
ભ્રમનામાં ભટકાતો, લાતો સહી મરૂંરે. પાપી.
મારાં ધન તનને સુત દારા, રહે ન્યારાં પણ માન્યાં મારાં;
એ પણ દુખના ભારા, લઇને હું ફરૂંરે પાપી.
સ્વાર્થ લગણ સહુ કે'તાં મારો, સ્વાર્થ ટળે દીધો ફિટકારો;
અનુભવ મળિયો સારો, તોયે આથડુંરે. પાપી.
મતિ જાતાં કળમાં હું ખુંચ્યો, આપ વગર કોઇ કરે ન ઉંચો;
જ્યાં મારે મોંયે ડુચો, કયાં ઉચરૂંરે. પાપી.
ભવસાગર દુખ નથિ કહેવાતું, કહેવાયા વિણ નથિ રહેવાતું;
શરિરે નથી સહેવાતું, વાતો શું કરૂંરે. પાપી.
ઉપર શું આળેપ ચડાવે, પ્યાર પ્યાર મુખ તંતુ બજાવે;
ભીંતર ભરિયું જવાળે, તેમાં હું બળુંરે. પાપી.
સહુ સહુના સ્વારથમાં ગળિયાં, કર્મ યોગથી સાથે મળિયાં;
પીડા રૂપ નીવડિયાં, હું કયાં નીસરૂંરે. પાપી.
ઇષ્ટ કરે ઉર અનીષ્ટ ધારે, સામાં પ્રતિવાદી પોકારે;
અયોગ્ય છે અત્યારે, તે હું શું કરૂંરે. પાપી.

મન મોટપ માંજે વીંટાયું, ભૂલી ભ્રમનામાં ભરમાયું;
આખર નહિ ઉતરાયું, ચોરાશી ફરૂં રે. પાપી.
વિશ્વ વાંચ્છના નથી તજાતી, ઉકલે નહીં અનાદી આંટી;
ઘેરાયો ઘાંટીમાં, કયાં જઇ ઉગરૂં રેં. પાપી.
આખર છે નહિ લેવા દેવા, તું તેઓનાં સગપણ કેવાં;
લલ્લુ કરતે મેવા, માનો કાં મરૂં રે. પાપી.

ગુરૂ કેવા હોય?

ગરબી.

એવા આતમરામ અનુરાગી, સંતો મને વ્હાલા લાગેરે;
જેની ભવ ભ્રમના ગઇ ભાગી. સંતો. (ટેક)
કામ ક્રોધ લોભ મોહ મત્સર તમામ જેણે;
દાઘેલ ચિત્ત થકી ત્યાગી. સંતો. ૧
કૂ વૃત્તિને જેણે કાઢી અંતરથી;
સૂ વૃત્તિના છે સુહાગી. સંતો. ૨
ભીંતર બહાર જેવું સ્વચ્છ દેખાતું;
જેની વૃતીઓ દીસતી વેરાગી. સંતો. ૩
માયાની જાળ જેને જરિયે ના પીડે,
ભવ તણી ભ્રમના ભાગી. સંતો. ૪
શુભ ઇચ્છે આપ જેવું અવરનું;
આનંદઘન અનુરાગી. સંતો. ૫
અજ્ઞાન અંધકાર આઘો ખસ્યો છે;
જ્ઞાન જ્યોતિ ચિતમાં પ્રકાશી. સંતો. ૬
અપમાન માન ચિત્તમાંથી ઉતાર્યું;
જેનિ વૃતિ પરબ્રહ્મ માંહિ લાગી. સંતો. ૮
ચંદન સમાન શીતળતા શરીરમાં;
સહુ જનને સૂખકારી. સંતો. ૮
આપે તરે વળી તારે અવરને;
સુખ દુઃખમાં સમ ભાગી. સંતો. ૯
આધી વ્યાધીને ઉપાધિની વેદના;
લલ્લુ જે ચિત્તમાં ન લાગી. સંતો. ૧૦

ધોળ.

આ અસારની માંહ્ય, સંતો એવા સદ્ગુરૂ;
જેને લળી લળી લાગું હું પાય, ત્રીવિધ દુઃખ દુર કર્યું (ટેક.)
આ માયિક સંસારનેરે, જ્ઞાને જાણે અનિત્ય;
નિત્ય ભાવના નાશ થઇરે, આપે બની રહ્યા ત્રિગુણાતીત. સંતો. ૧
આવરણ અવિદ્યાનું ભેદિયુંરે, ઘટમાં કીધો પ્રકાશ;
આપ સ્વરૂપને અનુભવ્યુંરે, કીધી સકળ અવિદ્યા નાશ. સંતો. ૨
સ્વર્ગ નર્ક અપવર્ગનીરે, જેણે ઇચ્છા તજી તમામ;
વિનાશ કરી સહુ વાંસનારે, આપે બની રહ્યા આતમરામ. સંતો. ૩
સમાનતા સહુ ઉપરેરે, સહુનું શુભ ચિત ચ્હાય;
ડુબેલા ભવ સાગરેરે, તેને બહાર કાઢે ગ્રહી બાંય. સંતો. ૪
શીતળતા ચંદન સમીરે, સુધાસમાં મુખ વેંણ;
શમતામાં સાગર સમારે, સહુ જનને સદા સુખ દેણ. સંતો. ૫
મોહની બેડી તોડવારે, અનુપમ દે ઉપદેશ;
ભવ વારિધીના જીવનોરે, સુણિને નાશી જતો સહુ કલેશ. સંતો. ૬
કામ ક્રોધ મદ મોહને રે, બાળી કીધા ખાખ;
લલુ લોભ શમી ગયોરે, એવી શાસ્ત્રો પૂરે જેની સાખ. સંતો. ૭

ધોળ.

ભવમાં ભટક્યો હું સદ્ગુરૂ શોધવા,
ભેટયા સદ્ગુરૂ આણ્યો દુઃખ પાર; વારિ જાઉં એવા સંતને. (ટેક)
કલેશ ત્રિવીધ કાપ્યા જેણે સ્મરણથી;
થયા કલેશ અકલેશ સમાન. વારિ જાઉં. ૧
મનોવૃત્તિ દુખદ વિષયે પચી;
તેમાંથી ખેંચી કાઢયો બહાર. વારિ જાઉં. ૨
કાયા કલેશનું મૂળ બતાવીને;
મારૂં અધ તમ કીધું વિનાશ. વારિ જાઉં. ૩
ભીરૂતા મારી ભાગી ભીતર થકી;
પડયો સઘળે સ્વતંત્ર પ્રકાશ. વારિ જાઉં. ૪
પંચભૂત સમો ભૂત હું મટયો;
આધી કીધી અવિદ્યા અસાર. વારિ જાઉં. ૫

મારૂં કહી મદમાં નિત્ય ડોલતો;
જ્ઞાન કવાથે કીધો હુશીઆર. વારિ જાઉં. ૬
પીડા નિત્ય પ્રજાળે પ્રલય સમી;
તે પર છાંટયું અમૃત શાંતી નીર. વારિ જાઉં. ૭
ક્લેશ મુક્ત કીધો મને મહેરથી;
દીઠને જ્ઞાનમાં દિવ્ય દેદાર. વારિ જાઉં. ૮
ભટકું ભવ તૃષ્ણા તૃપ્ત થવા બધે;
સંતોષે કરી તૃપ્તી અપાર; વારિ જાઉં. ૯
ન્હોતું જાણ્યું તે મુજને જણાવિયું;
દુઃખ રૂપ આ જગતનું સ્વરૂપ. વારિ જાઉં. ૧૦
ભૂલ્યો ભવમાં ત્યાં રાહ બતાવીછે,
પૂરી ધરી મુજ રાંક પર પ્રીત. વારિ જાઉં. ૧૧
મણી પાષાણને વાનર નર કરે;
લલ્લુ સ્વરૂપે જે ત્રિગુણાતીત. વારિ જાઉં. ૧૨

દેશી રાગ.

સંતો નિરવિકારીરે, આતમ રામ અનુપ,
બ્રહ્મ ભજન અધિકારીરે. સંતો. ટેક.
શાંત સંતોષી શીળા સ્વભાવે, સહુ જન પર સમભાવ;
રાગને દ્વેષથી દૂર રહે નિત્ય, અંતર શુભ ઉઠાવ. સંતો. ૧
પર ઉપકારી સહુપર સરખા, જોઈ હૈયું હરખાય;
પરદુખ દેખી દિલે દુખી થાતા, ટાળવા કરતા ઉપાય. સંતો. ૨
દ્વૈતપણું જેથી દૂર તજાયું, આપ રહ્યા અદ્વૈત;
સહુમાં હું સહુછે મુજમાંહિં, સમજણ એવી ચીત. સંતો. ૩
પથ્થર પારસને સમ જાણે, કાંચન લોહ કથીર;
અહંતા મમતા અળગી કરી છે, ચિત્તમાં રહે નિત્ય સ્થીર. સંતો. ૪
સત્યા સત્ય તણા જે વિવેકી, ડરી રહેતા નિજ દીલ;
સત્ય ગ્રહે અસત્ય તજે ઝટ, સાત્વિક વૃત્ત સુશીલ. સંતો. ૫
ઇક્ષુ વિષે રસ ગંધ સુપુષ્પે, તલના વિષે જેમ તેલ;
કાષ્ટમાં વન્હિ વ્યાપ્ત દિસે ત્યમ, જ્ઞાનથી તૃપ્ત થયેલ. સંતો. ૬
અડગ ન આશ અવરની રાખે, અવર ધરે જેની આશ;
લલ્લુ જેને જગ લેપ ન લાગે, વ્ય વસાય કિધો વિનાશ. સંતો. ૭

ગુરૂનો સમાગમ.

ભજન.

હું રે ગળિયોરે ગુરૂના રૂપમાંજી, ત્યાં શું કામ છે તારૂં રે;
હું તું હણિયારે એના દ્વારમાંજી, સૂખ કહે શેંમાં ધારૂં રે.
હું રે ગળિયોરે ગુરૂના રૂપમાંજી (ટેક)
આવરણ અળગાં કીધાં હવેજી, બંધનથી મુક્તી પામ્યારે;
અભય થયા એ દેદારમાંજી, જ્યાં ગુરૂ અખંડ બીરાજ્યારે. હું રે. ૧
નારીના નેહ કટાક્ષમાંજી, ભ્રાંતી ભવ તવ્ય ભાળીરે;
ગુરૂને કટાક્ષે ગમન કર્યુંજી, ત્રેહની વેદના ટાળીરે હું રે. ૨
ક્યાં હું એ કોનાં માતા પીતાજી, ભ્રાત ભગની સુત દારારે;
સબંધે આવ્યાં ત્યાં સ્વારથ ભળ્યોજી, નાચે રહી ન્યારાં ન્યારાંરે. હું રે. ૩
આધી વ્યાધીને ઉપાધિનીજી, લાધી સાચી સમાધીરે;
કાંઇ ન અડે એ સ્વરૂપનેજી, શમતા દોરી જ્યાં સાધીરે. હું રે. ૪
લુણ પૂતળી ગઈ સાગર તિરેજી, ગુણની ગણના ગણાણીરે;
ઓગળી આપ અર્ણવ બનીજી, ગુરૂ રૂપ માંહી સમાણીરે. હું રે. ૫
અપટો મારગ મતી છે ઉંધીજી, માયા ફાંસ ભરાણીરે;
ડગલું દેવાય ન સત પથેજી, અલેણાની શી ઉધરાણીરે ? હું રે. ૬

ગુરૂનો દરબાર.

આ છે સત ગુરૂજીનો દરબારે, કુડાંનિ તેમાં કારી નહિ;
પ્હેરિ લે હરીના હિરાનો તું હારરે, જગત જખ મારી રહી. ટેક.
આપ અસંગ છતાં રંગ લાગ્યો, ભીંજ્યો બારે ભારરે. કુડાં.
તું નહિ ન્હોતું જગત ઘટમાંહી, ન્હોતો સમુજો સંસારરે. કુડાં.
તું ધારે તારૂં ન તારૂં તે તારૂં, એથી અલગ તું અપારરે. કુડાં.
મોહ મમત્વ માયાથી ન મૂકે તું, પડશે દુખ પારાવારરે. કુડાં.
આ રચના છે પદાર્થ સ્વરૂપે, દુખ તારૂં તું જે ધારરે. કુડાં.
આવ્યો અચાનક જાવું ઝપાટે, ક્રુર આ કાળ કરાળરે. કુડાં.
ધાર્યું તારૂં છે ધર્યું રહેવાનું, અણધાર્યાનો આચારરે. કુડાં.
મમતા ધારી તું આપે મુંઝાયો, તોપણ તજવાની વારરે. કુડાં.
ધન ખરચ્યું ના તન દુઃખ વેઠયું ના, મફતનું તુંથી ના મુકાયરે. કુડાં.
લાત હણી લલ્લુ આપે તજાવે, તો તારૂં શાને ધારરે. કુડાં.

અગમથી અજાણ્યું.

આ છે વાતો અગમથી અજાણુરે, તું કોઇને કહેતો નહિ;
માંહિં મચી શું રહ્યું ધમસાણુરે. તું કોઇને. ટેક.
પંચ તત્વનું તારૂં પીંજર બનિયું, તેમાં માંડ્યા દશ દ્વારરે. તું કોઇને.
પંચ કર્મેંદ્રી તેમાં દીસે છે, જ્ઞાનેંદ્રિને પંચ પ્રાણુરે. તું કોઇને.
ઢમઢમ વાગે ઢની પીંજરમાં, ચિત્ત ચોગાનની માંહ્યરે. તું કોઇને.
કાંધે કાવડ ઉપાડિ ઉપાધિની, વસમો લાગ્યો છે ભારરે. તું કોઇને.
પરની પિડાયે પ્રજળી ઉઠેકાં, તારે નથી તલ ભારરે. તું કોઇને.
મંછા મહારી રમાડે તને નિત્ય, સાંકળ ધરિ ગળે સારરે. તું કોઇને.
બુદ્ધિ બિચારી અબળ છે ઉપાયે, કુબુદ્ધિનો જ્યાં છે કારરે. તું કોઇને.
વૃત્તિઓ સરવે વીંટાઇ વળી છે, આઠે પ્હોરના ઉગારરે. તું કોઇને.
ફરિ ફરિ ખમતો કડુ મુખ કહે પણ, માને સાકરથી સારરે. તું કોઇને.
ભુલ્યો તુંને તુંથી અવર દેખાયો, ફોગટ જગનો જંજાળરે તું કોઇને.
વળગી પડ્યો સહુને તું નિરાળો, જો જ્ઞાનગુફામાં ગુંજારરે. તું કોઇને.
તજ તું તારૂં તુંના તે તે ન તારૂં, લલ્લુ શીદ તાણે ભારરે તું કોઇને.

હું તુ છોડ.

ગજલ.

હું તું માર શર કમાન કર ધરી ફરી ફરી;
નહિ વચનનો પ્રહાર કરતું ખેદ ચિત ધરી. હું તું ટેક.
વાંસના સ્વરૂપ લીંગ સ્થુળ ધરે ફરી;
સુવિચારને સત સંગથી કર વાંસના પરી. હું તું.
જે ઉર્ધ્વ તં તું આશ રૂપ કાં રહે અહીં;
તોડ્યાનો કર ઉપાય જન્મ મરણના ફરી. હું તું.
જે કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, સમા અરી;
રણક્ષેત્ર લડી કર તું ફોજ કાપિને કરી. હું તું.
અખંડ એક ઇશ જે અવ્યક્ત વીસરી;
ગ્રહી ભૂત ભાવના શું બુદ્ધિ તારિ વીફરી. હું તું.
અહંકારમાં અખંડ મમત દેહમાં ધરી;
પડિ જાય, કાચિ, મતતથી બનિ જાય જે ફરી. હું તુ.
આવ્યો તું ક્યાંથી કોણ આ વિચાર કર જરી;

સબંધ શો અનિત્યનો વીંખાય વીફરી. હું તું.
ફરિયાદીની ન યાદી સાદિ વાત સાંભરી;
ભુલી તું આપ રૂપ ગયો અન્યમાં ગળી. હું તું.
મૂળ વાંસના હઠાવ નીકળ બ્હાર બળ કરી;
હડી જાય તો ફસાય વાત છે ખરેખરી. હું તું.
તજ પ્રાણ દેહાધ્યાસ તું નહિ તે કહું ફરી;
તું આપ અખંડ રૂપ ભુલ્યો મમતમાં પડી. હું તું.
અભેદ ઉદધી માંહિ સ્નાન કર તું પ્રીત ધરી;
લલ્લુ લપેટ થાઈશ હું તું ન રૂપમાં ફરી. હું તું.

સ્વરૂપ જ્ઞાન.

ધોળ.

ભાસ્યું સત્ય અસત્ય આધું ખસ્યું,
સહુનો સત્યે થયો સમાવેશ;
આતમ અનુભવ થતાં. ટેક.
મદ મોહ માયા મમતા ટળી,
રહ્યું આપ સ્વરૂપ અવશેષ. આતમ.
આવરણ અવિદ્યાનું આઘું ખસ્યું;
મારાં ઉઘડ્યાં કર્ણુધી કમાડ. આતમ.
નાશવંત દીઠો આ વૈભવ બધો;
ટળ્યું હુંને મારૂં એ સ્વરૂપ. આતમ.
હુંમાં સહુ ભાસ્યું આત્મ વિચારતાં;
આપે આપ રહ્યો ત્રિગુણાતીત. આતમ.
ભ્રમરૂપ જાણી ભ્રમ મટયો જગતનો;
ટળ્યો જનમ મરણનો જંજાળ. આતમ.
વાંસનામાં વીંટાઇ દુખ વ્હોરતાં;
વાંસના મુળ કીધું વીનાશ. આતમ.
અન્યનું આપનું ગણી દુખ સહે;
આ પોપું તજી દીધું તમામ. આતમ.
અવિદ્યા અંધકાર આઘો ખસ્યો;
લલ્લુ રજની મટી થયું પરભાત. આતમ.

સંસારનું સ્વરૂપ.

ધોળ.

જાણી જૂઠાને સાચો ગણી ચાલો કાં? જૂઠો આદ્યંત આપ વિચારરે;
સંસ્થિત તું તારા સ્વરૂપમાં. ૧
તુંથી અન્ય રખેરે જગે દેખતો, તારામાં સહુએ બનતા બનાવરે;
ન્યારો થઇ ન્યાળી જો જરા. ૨
એક તુંમાં તે કલ્પના અતી કરી, નિરખાવ્યાં નજરે ન્યારાં સ્વરૂપરે;
આંટી પાડી અગનાનની. ૩
પંચ ભૂતના તું ના પંચ પ્રાણ તું, નહી કર્મેંદ્રી જ્ઞાનેંદ્રી સ્વરૂપ;
એથી તું અળગો ભાસતો. ૪
અંતઃકરણના તું ના ભેદ તેહનો, નહીં મન બુદ્ધિ ચીત અહંકારે;
સ્વરૂપે તું તો સહુ વિષે. ૫
સહુનો આધાર આદી મધ્ય અંતમાં, એતો ખેલતો આ ઘટ માંહ્યરે;
ન્યારો થઇ ન્યાળી જો જરા. ૬
હું તું એક સ્વરૂપે નથી અન્ય કો, હું તું જેના સ્વરૂપે સમાયરે;
તેતો તું આનંદઘન સદા. ૭
સ્ફુર્યું તુંમાં તે તુંથી નથી અન્ય આ, જૂદું ન પડે પણ તુંમાં લય થાયરે;
લલ્લુ રમ જ્ઞાનાનંદમાં. ૮

કર્મની બજાર.

ભૈરવી.

કરમે બજાર માંડી, જીવ બન્યા બાદશાહ. ટેક.
સ્ફુરી જો બજાર કર્મ જાળે જે બીછાવી;
ન્યારી ન્યારી વસ્તુ રાખી જયમ ન્યાળે બાદશાહ. કરમે.
ચાલે જોતો જોતો સરવે, સ્થિત રહે સ્ફુરણ ગર્વે;
વ્હોરતા કર્માનુસારે, સહુ ચીજ બાદશાહ. કરમે.
વાંસના વધારે ધારે, વિવેક વિસારે ત્યારે;
નઠારૂં તથાપી સૂખ રૂપ ગણે બાદશાહ. કરમે.
કુકરમે ધકેલ્યો ઘેલો, અવિદ્યામાં આથડેલો;
કુટતિએ હડસેલ્યો, દિસે જુવો બાદશાહ. કરમે.

મમત્વે બંધાયો, સારો માલના અહાયો જરી;
ખરી આંખે જોઇ કુવે પડયો પછી બાદશાહ. કરમે
શાણાની સુવાણી શાણી, જાણી ના રખાણી ચીત;
મમત્વે બંધાણી મતી, નિમે કેમ બાદશાહ. કરમે.
સ્ફુર્યું તે સ્વરૂપે તું થા, ભટકી ભવાબ્ધીમાં આ;
તજી સહુ બનિ જા લલ્લુ, શાહ મટી, બાદશાહ. કરમે.

આપણા દેશમાં.

ભજન દેશી.

ઉડોરે પંખીરે આપણા દેશમાં, જ્યાં સહુએ સમાણાંરે;
સત ગુરૂ વચન વન્હી વિષે, જ્ઞાન ધમણે ધમાણાંરે. ઉડોરે.
એક અભેદમાં ડુલવું, નામ રૂપ વીલાયરે;
અખંડ આનંદ આપ રૂપમાં, વસવું વીણ વ્યવસાયરે. ઉડોરે
કોઇ પંખીરે નથી ઉગર્યાં, પારધી પાશમાં પડિયાંરે;
પકડી જંજાળ જાળે ધર્યાં, આવાગમનમાં ચડિયાંરે. ઉડોરે.
આ સહુ અનિત્યમાં નિત્યતા, મોહ દ્રષ્ટે દેખાતીરે;
આપ ખેંચેરે તેમાં લય થઇ, સાચી શુધ બુધ જાતીરે. ઉડોરે.
જ્યાં હું તું સ્વરૂપના ભિન્નતા, સહુએ સમભાસેરે;
સુવર્ણ બન્યું મટયા ધાટને, વ્યાધીનેજ વિનાશેરે. ઉડોરે.
અતીશે ભમ્યાં આ અરણ્યમાં, ભ્રમના ચક્રરમાં ચડિયાંરે;
મોહ લાગ્યો મન માયા તણો, પાછાં ખાણે વીચરિયાંરે. ઉડોરે.
હું તુ ભેદ પરો કરી, ચાલો શમવા સ્વરૂપેરે;
અખંડ આનંદ આપ ઉર વસે, લલ્લુ અવસર કાં ચુકેરે. ઉડોરે.

પરદેશનાં પંખી.

ભજનની દેશી.

અમેરે પંખી પરદેશનાંજી, પળશું પંથ પ્રભાતરે;
એકલાં અખિલ જગમાં ભમ્યાંજી, નહિ જ્યાં કોનો સંગાતરે;
અમેરે પંખીરે પરદેશનાંજી. ટેક ૧
વિશ્વ બગીચો બડો બન્યોજી, જેમાં કાયા વૃક્ષ સારરે;
કોટરે આવીને વાસો કર્યોજી, માન્યો સહુનો વ્યહવારરે. અમેરે. ૨

કર્મ સંજોગે આવી ચડયાંજી, દુર છે અમારૂં રહેઠાણુરે;
નગરીનું નામ દીશા ભુલ્યાંજી, જીવશું થઇ તાણા તાણુરે. અમેરે. ૩
ફોગટ ફસાયાં જંજાળમાંજી, સાથી ફસતાંજ જોઇરે;
અમેરે તે દીન સુખ માનિયુંજી, આખરતો રહ્યાં રોઇરે. અમેરે. ૪
વધતાં વીંટાયાં જાળમાંજી, તોડે ત્યાં વધી જાયરે;
પારધી પાકો પીછો ના તજેજી, તોડે ત્યમ સાંધ્યો જાયરે. અમેરે. ૫
વસ્યાં આવી ત્યાં વળગી પડયાંજી, ઉંન્નિમતિ ચાલે અજાણુરે;
જાવુંરે લાગેરે જ્યાંથી દોહ્યલુંજી, જીવને પડી જ્યારે જાણુરે. અમેરે. ૬
તારૂં છે એવું ઠસાવ્યું મનેજી, તેને તારો આધારરે;
હાંલ્લું બાંધ્યું ગળે ગર્વનુંજી, તજતાં લાજ જનારરે. અમેરે. ૭
આમ મંડળમાંથી ઉતર્યાંજી, ચઢવું પાછું ન સ્હેલરે;
લલ્લુ લાલચ તારી છોડજેજી, જઇને બેશ રંગ મહેલરે. અમેરે. ૮

માયાનો માંડવો.

"વ્હાલા રહોને વેગળારે" એ રાહ.

ચતુર નર જોજે માયાનો આ માંડવોરે,
એમાં જીવવર વરવા જનાર રે. ચતુર. ટેક.
દઢ કર્મના વાંસ દટાવિયારે, નાંખ્યા ઉંડા છેડા નવ આવિયારે;
બાંધ્યા વૃતિઓના ત્યાં તારરે, ચતુર ૧
વાંસનાની બીછાવી ત્યાં જાજમોરે, માની સુખરૂપ આ લગ્નનો સમોરે;
ઢાળ્યા તકિયા તૃષ્ણાના તે માંહિરે, ચતુર ૨
ખાસી ખુરશી ખંધાઇની ઢાળીછેરે, નાચવા કુબુદ્ધિ નારી આવિછેરે;
તેનાપર છે જોનારાનું તાનરે, ચતુર ૩
દ્વારપાળ અવિવેક ત્યાં વસેરે, દુર્મુખ દુરગુણ પણ સાથે વસેરે;
સહુને માન દે ભરિ ભરિ બાથરે, ચતુર ૪
હાથે દીવી જૂઠા હજામે ધરીરે, રસ્તો દેખાડી દે સહુને રહિ પરીરે;
જોવા જાતાં જોનારા ધુંચાયરે, ચતુર ૫
વાગે પડધમ દ્વારે પાપનીરે, કહું વાત શી તેના પ્રતાપનીરે;
દેખનારા બહેરા બની જાયરે, ચતુર ૬

વાગે નોબત નીચ કર્તવ્યનીરે, મતી ભૂલી જાતા ભવીતવ્યનીરે;
આવે કાને ના અન્ય અવાજરે, ચતુર ૭
ચાડીયા નર ચોપટ ત્યાં રમેરે, નીચ કર્તવ્ય પાસાને સોગટેરે;
દેખી દુષ્ટાનું દીલ લોભાયરે, ચતુર ૮
ત્યાં હાકેમ આપ હરામી છેરે, મતી સુકૃતની જેણે વામી છેરે;
સહુને અત્તર છાંટે ચોપાસરે, ચતુર ૯
આશાના ત્યાં ઉમેચ બંધાવિયારે, તૃષ્ણા શરબત પાવાને આવિયારે;
સહુને પાતા ભરી ભરી જામરે, ચતુર ૧૦
અજ્ઞાન ઓરડે જાન જઇ ઉતરીરે, ભલી સરભરા હુંપદથી કરીરે;
થયો કલેશનો કલવો તૈયારરે, ચતુર ૧૧

વરઘોડો.

ચતુર વર આવ્યો માયાને માંડવેરે,
એતો વરવા અવિદ્યા નારરે, ચતુર ટેક.
સાથે અણુવર મંછાચંદછેરે, વરને છેતર્યાના બહુ ફંદછેરે;
ફોસલાવે દઇ મુખ કાનરે, ચતુર ૧
કર્મ અશ્વે વર અસવાર છે, પાછળ બુદ્ધિ બાપડી નાર છેરે;
એનું કહેવું સુણે કોણ કાનરે, ચતુર ૨
છાંટયાં તંબોળ ત્યાં ત્રણ તાપનાંરે, મંછાચંદના કર્મ પ્રતાપનાંરે;
વરરાજા એ રંગે રંગેલરે, ચતુર ૩
અણુવરને અંદર લઇ આદર કરીરે, બેસાડયા મધ્યસ્થાનમાં જઇ કરીરે;
બુદ્ધિનો રાખ્યો ખુણે આવાસરે. ચતુર ૪
વરરાજા અહંકાર આસનપરેરે, મૂછે તા દઇને પછી પગ ધરેરે;
લાવ્યા લાડીને કરીને તૈયારરે. ચતુર ૫
અવિદ્યાને શૃંગારી સારી કરીરે, પાટ પટકુળ રમ્ય હિરે જડીરે;
મોહમણીયે મઢેલ ચોપાસરે, ચતુર ૬
હોંશે હસ્ત મીલાપ પછી કર્યોરે, પુર્વ સંસ્કાર વર કનેથી હર્યોરે;
રાજી થઇ નિજ હૃદય અપારરે, ચતુર ૭
ચાર ખાણુની બાંધેલ ચોરીયેરે, બાંધ્યાં માંટલાં તૃષ્ણાની દોરીયેરે;
જીવો વર ચોરી વચમાં જાનારરે, ચતુર ૮

ચોરીને કલવો.

ચોરી ચડવાને માયાને માંડવેરે, આવ્યો જીવ વર આણી ઉમંગરે;
ચતુર નર જોજે માયાનો માંડવોરે. ટેક.
ગુણહિણ ગોર આવી ત્યાં ગણગણેરે, મંત્ર મહાદુખના નિજમુખ ભણેરે;
ચોરીમાં કર્યો કુંડ તૈયારરે. ચતુર ૧
વરકન્યાને સંગે બેસારીયાંરે, બેવકુફીના બાજોઠ ઢાળીયારે;
હરામી કરે હસ્ત મિલાપરે; ચતુર ૨
ફેરા ફરવા સંસારની ફુલનારે, એતો ગણીયા ગુણ અમુલ્યનારે;
વરકન્યાયે કરીયો કરારરે, ચતુર ૩
તેડી કન્યાને કરમાં વરે ખરીરે, આંટા ચાર ફર્યો પાણે પગ ધરીરે;
એ છે ખુવારીનો ખેતરપાળરે, ચતુર ૪
ચારે ખાણે ફેરા સંગમાં ફરીરે, તેડી ફેરવી કયમ જાયે વીસરીરે;
હાય સમ છે! પણ હૈયાનો હારરે, ચતુર ૫
રાંધ્યો કંસાર ખાવા કુકર્મનોરે, વર અર્થ શું જાણે એ મર્મનોરે?
આરોગાવે નવાલો લઇ હાથરે, ચતુર ૬
છેટી નાતુ હવે મુજથી જરીરે, પ્રાણ જાય ન છોડું તને પરીરે;
હોમ્યા જવતલ વધવા જંજાળરે, ચતુર ૭

બુદ્ધીની વીનતી.

મહાડ.

મારા જીવના જીવન પ્રાણરે, જાગો મીઠી નીંદથી;
મારા આતમ પ્રાણાધારરે, જાગો૦ ટેક.
આશી નિદ્રા અંગમાંરે, તનમન થયું જ્યાં લીન;
આપ સ્વરૂપ છુપાઈ રહ્યું રે, જોઇને થાતી હું દીનરે. જાગો. ૧
આપ અભેદને ભેદશોરે, નહીં સુગંધનો ગંધ;
ઓછું અદકું ન ઉરમાંરે, તોય શું ધારો ધંધરે. જાગો. ૨
નિદ્રા પાપણી આપનીરે, દુખ દે મુજને અપાર;
ભ્રમણ ચક્કરમાં હું જઇ પડુંરે, કોણ કરે મારી સારરે. જાગો. ૩
સ્વપ્ન વશ થયા સ્વામિજીરે, મોહ નિશાની માંય;
નહોતું તે દીસતું નવું રે, અદકુ આપ સ્ફુરાયરે. જાગો. ૪
દુખકર રાત્રી વીતતાંરે, પ્રજ્ઞા તણું પ્રભાત;
જ્ઞાન ધન લલ્લુ જાગજો, મારા આતમ પ્રાણાધારરે. જાગો. ૫

જગતમાં સુખમાં કોણ વશ્યો ?

શિખરિણી વૃત.

થયો લક્ષ્મીવાળો સુજન ઘર જન્મ્યો સુખ વધુ,
મળ્યાં સર્વે સારાં સપુત સુત દારા બન્ધ સુહૃદ
તથાપી નીરાશા લગિર નવ ખોટી ચિત થઇ,
વસ્યો કો સૂખાબ્ધી જગત સુખ પૂરૂં અનુભવી. ૧
મળ્યું સૌ સારૂં તદપિ સુખ વાંચ્છા અધિકની,
રૂડું થાતું ભુંડું, સતત સહવાસે દુખિ બની;
ઉઠી ઉર્મી ઉરે અધિક ધિકતા તાપ ત્રયની,
વસ્યો કો સૂખાબ્ધી જગત સુખ પૂરૂં અનુભવી. ૨
મળે થોડું ત્યારે અધિક ઉર આશા નિત ધરી,
થતી ના પૂરી તો, પુરણ દુખિ થાતો બળિબળી;
કદીએ ના માન્યું સૂખદ સહુ હું તે દુખ નથી,
વસ્યો કો સુખાબ્ધી જગત સુખ પૂરૂં અનુભવી. ૩
નથી પોતાને તો અવર તણું દેખી ચિત બળ્યું,
અરે ના મુને કંઇ જગત મહિ સારૂં સુખ મળ્યું;
સ્વહસ્તે ના તોયે પુરણ દુખિ થાતો પિંડ કરી,
વસ્યો કો સુખાબ્ધી જગત સુખ પૂરૂં અનુભવી. ૪
ઘડીમાં સૂખીને ઘડિક મહિ દુઃખી મન થતું,
નિરાશા આશાના જગત મહિં ઝુલે ઝુલવતું;
ચડ્યો નીશો તેનો ભ્રમિત ચિત દેખ્યું હરઘડી,
વસ્યો કો સુખાબ્ધી જગત સુખ પૂરૂં અનુભવી. ૫
મળ્યા પુત્રો ત્યારે સુખદ સ્થિતિ આપે ચિત ગણી,
ઉછેર્યા લૈ પીડા જરિક દુખ થાતાં પિંડ હણી;
છતાં ના જીવે તો પુરણ દુખિ રોતો ચિત ગણી,
વસ્યો કો સૂખાબ્ધી જગત સુખ પૂરૂં અનુભવી. ૬
રમાથી છે રાજી રમણ બનિ રે'તો રમતમાં,
કશું ના વિચાર્યું દુખદ દિન નાવ્યા સ્મરણમાં;
છતાં એ આવ્યા તો, સુખદ દિન યાદી દુખ ગ્રહી,
વસ્યો કો સૂખાબ્ધી જગત સુખ પૂરૂં અનુભવી. ૭

ત્રિલોકીના રાજ્યે અખુટ ધન ભંડાર મળતાં,
રમા રામા તોયે પ્રબળ દુખિ દીઠા પ્રજાતા;
પુછે કો જૈને તો સકળ સ્થિતિ વર્ણી દુખ તણી,
વસ્યો કો સૂખાબ્ધી જગત સુખ પૂરૂં અનુભવી ૯
રળે લાખો રોજે અધિક જન તાબે નિત રહે,
હજારો હાકેમો સ્વકર બળ દેખી થરથરે;
તથાપી ના માન્યું મનડું મસતાનુ દુખ ગણી,
વસ્યો કો સૂખાબ્ધી જગત સુખ પૂરૂં અનુભવી. ૧૦
ફરે ગાડી ઘોડે સકળ જન જેના ચરણમાં,
રહેતા રોકાઇ અધિક સુખ થાવા સુજન જ્યાં;
અરે એવાએનો દુખદ સ્થિતિ વાણી માંહિ ઉચરી,
વસ્યો કો સૂખાબ્ધી જગત સુખ પૂરૂં અનુભવી. ૧૦

જીવને શીખામણ.

રાગ છાજીયાનો.

" આવી રૂડી આંબલીયાની છાંયરે, મરછો વાસ્પોરે પરોડનો "

ચેતી લેનું ચીતમાં ગમારરે, શીખ આ તું ધારયારી ધ્યાનમાં;
તજ ભુંડા ખોટી તકરારરે, કહું તે કથન ધરજે કાનમાં. ૧
હાથ આવ્યો ચિંતામણી સારરે, પાણા સાટે ખોયો પાપિયા;
ગુણ તેના જાણ્યા નહિં ગમારરે, છાતીમાં દુરગુણો થાપિયા. ૨
તનમાં વા'લું તોરને તોફાનરે, મદમાં મસ્તાન તું ફર્યો ઘણું,
અંધકાર અંતરે અજ્ઞાનરે, ભાન ભુલ્યો તેથિ તું શરિરનું. ૩
આવ્યું જ્યારે જોબનનું જોરરે, ડોલતો હીંડે દશે દીશમાં,
ઉરમાં કોનો નહિં અંકોરરે, વયમાં આવ્યોરે વરસ વીશમાં. ૪
આંખ છતાં બન્યો આપે અંધરે, કાંઇ ન સુજ્યું તને કામનું.
ધાર્યા મોટા ધરણીમાં ધંધરે, કામ કીધું તે ગુલામનું. ૫
જોઇ તારૂં તનતણું સ્વરૂપરે, તોર અપાર તનમાં ધર્યો,
આપે બન્યો ભુમી તણો ભુપરે, પાપના ખાડામાં પાય તેં ધર્યો. ૬
નારી જોઇ નેહ ભરી નેણરે, વિષય સુખો પામવાને પ્રીતથી,
વામાનાં તું સાંભળીને વેણરે, રાજી થતો નિત્ય ચિત્તથી. ૭

વિષય તણો લાગિયો વિકારરે, ભાગીયો બન્યો તું પાપનો જગે,
વિષય વિષય ભજ્યો વાર વારરે, પાપ બાંધ્યાં તેં પગે પગે. ૮
વ્યભિચારમાં ધર્યું બહુ વા'લરે, ફંદમાં ફસાવી કૈક નારને,
હાથે બુરા કર્યા તેં હવાલરે, તોય તેં તજ્યા ન તે વિકારને. ૯
નારી પાસે નમાવીને શીશરે, બીનો બોલ્યો બનીને રાંકડો,
તરછોડે તોય ન આણી રીસરે, ફરતો જગમાં તું ભલે ફાંકડો. ૧૦
સહ્યું સકળ અંગ અપમાનરે, કુડા વિષય તણે કારણે,
નરી આગળ નીચું કર્યું માનરે, હુકમે બેઠો તું રોજ બારણે. ૧૧
બાંધતો તું ત્રણુ ત્રણ તલવારરે, ખાટો થઇ તું ખલકમાં ફર્યો,
આધો તારો મેલાવ્યો અંકારરે, જ્યારે તેં સંગ નારીનો કર્યો. ૧૨
ગમે તેવાં કહ્યાં તને વે'ણરે, તોય તેં મીઠાં મને માનિયાં,
સાભળ્યાં તેં નીચાં ઢાળી નેણરે, જગે તારનાર તેને જાણિયાં. ૧૩
ભુલ્યો ભુંડા ભવમાં માબાપરે, નારીનો નેહ જૂઠો જોઇને,
એમાં સુખ માનીને અમાપરે, માબાપ રહે ભલે રોઇને. ૧૪
કથન તેનું ધર્યું નહીં કાનરે, ભાન ભુલ્યો ભામનીના સંગમાં,
અતી કર્યું એનું અપમાનરે, રાચ્યો તું રોજ વિષય રંગમાં. ૧૫
સગાની તેં લીધી નાં સંભાળરે, કાળ જેવાં સહુ તેં અંતર ગણ્યાં,
ચડ્યું ઝેર કરડયો વિષ્ય વ્યાળરે, નારિ વિના અન્યને ન ઓળખ્યાં. ૧૬
લડે નારી માત તાત સાથરે, દાડી દાડી દેહને દમે,
માત તાત બનિયાં અનાથરે, વિષય સુખ સારૂ તને તે ગમે. ૧૭
બોલે લાજ ધરે ના લગારરે, કીડા ખરે સુણી કાનથી,
તોય તને વા'લી વધુ નારરે, ચા'નો મહિમાં તું તેને માનથી. ૧૮
માત તાત તણી ના દરકારરે, જીવે જગે કે ભલે મરે,
સાચી તારે સૃષ્ટિમાંહિ નારરે. ગમે તેવાં વે'ણ ભલે ઉચરે, ૧૯
વહ્યો ફોગટ જનેતાએ ભારરે, ઉદરમાં માસ નવ રાખીયો,
કીયા અગણીત ઉપકારરે, પાડ તું તેનો વીસરી ગયો. ૨૦
ઉઠી તારા જિવતરમાં વાટરે, જાણ્યા નહીં માત તાતને,
આપે ઉઠા ચાલ્યો તું કુવાટરે, ગ્રહીને ગોરી તણા હાથને. ૨૧
પડયો હોત જો કદી પાષાણરે, ધોબી ખુશી થાત વસ્ત્ર ધોઇને,
મુવો હોત બાળપણે જાણરે, રહેત બે ચાર દીન રોઇને. ૨૨

પ્રસવ થયો તારો તેથી પાણરે, ગરભે ગળ્યો હોત તો સારૂં હતું,
સુયાણી હશે ખરે અજાણરે, ઝેર નકી તુજને દેવું હતું. ૨૩
ભુલ્યો બ્રહ્મા ઘાટ ઘડનારરે, ઘડતાં પશુ તને પુરૂષ ઘડ્યો,
શીતળાને શું કહું વારવારરે, જગમાં ભુંડા તને જિવાડિયો. ૨૪
ખરો બન્યો નિમકહરામરે, કામ કુડાં તેં જગે કર્યાં ઘણાં,
આઠે જામ ભજ્યો કામ કામરે, પ્રભુ દેશે ફળ તને તે તણાં. ૨૫
મોહ્યો માયા જોઇ મહિમાંહ્યરે, આંખે અંધારી તને આવતી,
કર્યો નહિ સુકૃત તેં કાંઇરે ફોગટ માયા તને ફુલાવતી. ૨૬
તુચ્છ ગણ્યાં તેં ભુંડા તમામરે, તારી માયા તણા તોરમાં,
હૈયે કુડી કુડી ધરી હામરે, દોડ્યો દાડી જર તણા જોરમાં. ૨૭
દષ્ટે દેખી દીકરાને દામરે, કામ ન સુઝયું તને પરમાર્થનું,
મગરૂરીમાં રહ્યો આઠે જામરે, સાધ્યું તેં કામ બહુ સ્વાર્થનું. ૨૮
કીધાં કુડ કપટ અપારરે, માયા મેળવવાને કારણે,
પાટક્યો તું પ્રીતે વારવારરે, બેઠો જઇને તું બધે બારણે. ૨૯
કુડાં કર્યાં કામ તેં કસાઇરે, દીલમાં દયા નહિં આણી જરી,
સહુનાથી હું કરૂં સવાઇરે, એવી વાત અંતરમાં ઉતરી. ૩૦
ધાયો ધરામાંહી ધન માટરે, કામ કૂડાં તેં જનોનાં કર્યાં,
દામ માટે વાળ્યો મહા દાટરે, ધન રળી રળી ધુળમાં ધર્યાં. ૩૧
ખાધું નહીં ખંત ધરી ખાજરે, વેરાગીનો વેશ વા'લથી ધર્યો,
કુડાં બહુ કર્યાં તેં કુકાજરે, પાપને પથે પ્રીતેથી સંચર્યો. ૩૨
દયા નહીં દીલ ધરી લેશરે, લાખો ગરીબને તેં લુટતાં,
ધર્યો દીલમાંહી અતી દ્વેશરે, દમડી ઘરમાંથી એક છૂટતાં. ૩૩
ખાધું નહીં દીધું નહીં દાનરે, ખલકે ખુવાર તું ઘણો થયો,
ભુલ્યો ભાન ભવમાં બેભાનરે, નાણું મેલી તું નરકે ગયો. ૩૪
રાખી નહીં સગાંની સંભાળરે, દુખિયાં દેખિને દુનિઆં વિષે,
લાગ્યાં સગાં સકળ તને કાળરે, લોભ તારા દીલમાં વસ્યો દિસે. ૩૫
દયાને વળાવી તેં વિદેશરે, નકી નિરદય તું નફ્ટ થયો,
લાવ્યો નહિ દિનની દયા લેશરે, આવ્યો એમ હાથ ઘસતો ગયો. ૩૬
અતી ધર્યો અંતરે અહંકારરે, હુંથી વધતો બીજો છે નહીં,
ધનહીણાનો કરતો તું ધીકારરે, નજરે તેં કાંઇ નીરખ્યું નહીં. ૩૭

જાવું જમ સાથે જરૂરરે, યાદ તે ન અંતરમાં આવતું,
ફેલી તેથી તેં કર્યો ફિતૂરરે, ફંદી કર્યું તેં તારૂં ફાવતું. ૩૮
જાશે જ્યારે જોબનતું જોરરે, જગમાં જરા તને જ્યારે વરે,
ત્યારે તારો ઉતરે અંકોરરે, કેવો કાલો થઇને તું કરગરે. ૩૯
મોતતણી પુત્રી ત્રણ ધારરે, વરશે તને ભુંડા અનુક્રમે,
બાળ યુવાને જરા પ્રમાણુરે, છેલી આવીને દેહને દમે. ૪૦
ગળી જાશે હાડકાંને માંસરે, ખાલી ખોખું રહે ખલકમાં,
પેઠો તનમાંહી મોહો ત્રાસરે, જમડા ઉપાડે તને પલકમાં. ૪૧
કાળા તારા મટી જાશે કેશરે, ધોળા થઇ ટાલ તાળવે પડે,
ફરશે તારા વપુ તણો વેશરે, અવસર આખર આવિને અડે. ૪૨
કાળપતજે તાહરા કેશરે, અવસર પાકયાનો જ્યારે આવશે,
તનમાં તારા કાળપનો વેશરે, કેશ ફરે તોય તે રહી જશે. ૪૩
તજનો નથી કપટને કૂડરે, ઘટમાં શે ઘાટ કૂડા તું ઘડે,
આખર તારે થાવું છે ધૂળરે, તોય ન વિચાર ચિતમાં ચડે. ૪૪
મુવા છત્રપતી મહીમાંયરે, લાખો રખવાળ જેહને હતા,
સળગાવ્યા છે સ્મશાનની માંયરે, લાગ્યા નથી તેહના હજી પત્તા. ૪૫
પડી છે કરચલી તારી કાયરે, ઉડવાની આય અંગમાં નથી,
તોય તને વિકારો વધુ થાયરે, કોડ વાર કહું તને શું કથી. ૪૬
તજ્યો નહીં તન તણો મેલરે, ઉપર અધોળીને રાજી થયો.
ખુવાર થયો ખોટા કરી ખેલરે, અજ્ઞાન અંધારે ડુબી ગયો. ૪૭
લીધી લુલા લાકડી હાથરે, ડોલતો ફરે જરાના દુઃખમાં,
આપે થયો અવસરે અનાથરે, જંજાળ વાત તારા મુખમાં. ૪૮
છેહ દીયે છે.કરાં તમામરે, કોઇ ન ગણકારે તને ઘર વિષે,
ચીંધું કરે નહીં કોઇ કામરે, એમ બુરા હાલ થયેલા દિસે. ૪૯
હૈયાની આંખ તો ફુટેલરે, આંધળો હતો તું હૈયા તણો,
હવે તારાં નેત્ર છે વિંચેલરે, તેથી તું દુખ પામતો ઘણો. ૫૦
દોરે ત્યારે ડગલાં ભરાયરે, ઘર છોડી બાર તું ન જઇ શકે
વારેવારે કરતો હાય હાયરે, ઘડી ઘડી દુખ મુખ તું બકે. ૫૧
માને નહીં કોઇ તારૂં કેણુરે, બબડે બાડો ભલે બારમાં
વદે એવાં છોકરાંઓ વેણુરે, તોય તું પડેલ તેના પ્યારમાં. ૫૨

તરછોડી નાંખતા તમામરે, કોણ ગણકારે તારૂં કહ્યું,
તોય તને હૈયા માંહિ હામરે, આ છે ઘરબાર બધું મારૂં. ૫૩
મરો મરો કહે નાનાં બાળરે, ગણતી વિનાનો ઘરમાં થયો,
વચન લાગે બાળકનાં કાળરે, કાળ નામ સુણીને કાયર થયો. ૫૪
કાળ સુણી કંપે તારી કાયરે, મરવું મીઠું ન કદી લાગશે,
સુણી ચીતમાંહી ઉડી લાયરે, આકુળ વ્યાકુલ ચિતતો થશે. ૫૫
બખળિ ગયો ભોજનને માટરે, ખાવું ખાવું ખાંતથી કહે,
મેલ્યો ન તેં મુખથી ટપટપાટરે, લેખામાં ભલે કોઇ ના લહે. ૫૬
શીળી થાતી છત્ર તણી છાંયરે, તડકો ને ટાઢ નહીં લાગતી,
ખમા ખમા કહે ખલકમાંયરે, જેને જાચેથી ભૂખ ભાગતી. ૫૭
હુકમમાં હાજર હજારરે, બોલે ત્યાં બહુ જનો દોડતા,
પ્રજા તણો હતો પુરો પ્યારરે, છેટે જેન ન જનો છોડતા. ૫૮
લાખો જેને મેહેલે રખવાળરે, પવન કદી તે સ્થળે ન પેસશે,
ઉઘાડી અસીએ જાણે કાળરે, રખવાળ રોજ આવી બેસસે. ૫૯
જીવજંતુ જાય ના જરાયરે, ખરી ચોકી રહે જેનિ ખલકમાં,
એવાને એ કાળ આવી ખાયરે, પ્રીતે ઉપાડિ જશે પલકમાં. ૬૦
નાણા તણા ભરેલા ભંડારરે, પ્રાણ જાતાં નકિ પડ્યા રહે,
લેવાશે ના તેમાંથી તલ ભારરે, જે માટે દાડી દેહને દહે. ૬૧
મોટી મોટી રણમાં મેળી જીતરે, શત્રુ ચુરણ ભલે તેં કર્યા,
અવનીમાંહી ગણાયો અજીતરે, જશના ભંડાર જગે તેં ભર્યા. ૬૨
સોના રૂપા તણા તારે થાળરે, એંકારી રાજી તેથી તું થનો,
ભરે કાળ તારા ઉપર ફાળરે, રહીશ તું મોઢું વિકાસનો. ૬૩
કાળતણો કોળીયો તું જાણરે, એક થપડાક તને મારશે,
પળમાં તારો ખેંચી જશે પ્રાણરે, ઓચીંતો આવિને ઉપાડશે. ૬૪
ડરે કાળથી તું કુડા રોજરે, પાપતણા પુંજ તેં જગે ભર્યા,
રખડ્યો જગે જેમ ભમે રોઝરે, સારા વિચાર ચિત ના કર્યા. ૬૫
કોદી ધારી કાળની ન બીકરે, ચાલ્યો નહીં શુભ સંગતે,
હવે તારૂં કેમ થશે ઠીકરે, ધાર્યા ધુતારાના ઢંગતે. ૬૬
શરીરનો તેં કર્યો સ્વીકારરે, તે તારે કામ નહીં આવશે,
પડી જાશે પળમાં ન વારરે, પાછી પસ્તાવો તને થશે. ૬૭

જે શરીરે ભોગવતો ભોગરે, તેતો હવે ન તારા હાથમાં,
રગે રગે વ્યાપ્યો તને રોગરે, અળખામણો થયો સગા સાથમાં. ૬૮
નાકમાંથી નીકળતી લીંટરે, લાળ નીકળે તારા મુખથી,
સગા તને કરે બહુ છીંટરે, દુખીયો બન્યો તેના દુખથી. ૬૯
અડવડિયાં આવે તને અંગરે, કાયા નથી તારા કામની,
જરાએ તજાવ્યા તારા ઢંગરે, રહી છે કાયા તારે નામની. ૭૦
અંતકાળ આવ્યો તારો પાસરે, તોય ચેત્યો નહિં તું અભાગિયા,
પડયો નહિ પ્રભૂ તણો ભાસરે, લોભને લક્ષય તુને લાગિયાં. ૭૧
માયા તારી નહિં આવે કામરે, દાટી રેશે હશે દીશમાં,
આખર તારો જંગલે મુકામરે, ભુડું લખ્યું તારા ભવિષ્યમાં. ૭૨
તાળાં તારી પેટીએ દેવાયરે, કુંચી રહે ન તારા હાથમાં,
વાત કરવા નહિં રહેવાયરે, જાવું જરૂર જમ સાથમાં. ૭૩
ચો ચેત અભાગી તું ચેતરે, કાયા માયા નથી તુજ કામની,
હૈયામાં ના આણુ તે પર હેતરે, સાથિ નથી તે તારા મુકામની. ૭૪
નારી માટે થયો તું નદાનરે, તે નહિં તુજ સાથ કદી આવશે,
જ્યારે તું બનીશ એભાનરે, ત્યારે જરૂર છેટી નાસશે. ૭૫
રાખ્યું તેના ઉપર વધુ વાલરે, ન ગણી તે તરત વિસરી જશે,
જોઇ તારા તનના હવાલરે, તારાથી તેજ છેટી ભાગશે. ૭૬
સરવેનું છે ઉપર તણું હેતરે, સાચુ માન્યું તારા મનથી,
વાવ્યા કણો ખારાતણે ખેતરે, પાકે ધરાણો તુ ન અંનથી. ૭૭
દીકરા તારા નાસશે દુરરે, ઉભા રહે ન તારી આગળે,
તારો જીવ જાતાં જરૂરરે, કાઢવા ઉતાવળ તો તે કરે. ૭૮
કાઢી લેશે વીંટી હશે વાલરે, વસ્ત્ર સારાં અંગથી ઉતારશે,
આવ્યો એવા કરશે હવાલરે, કાલો ગણીને તુને કાઢશે. ૮૦
વળાવાને આવે તારી નારરે, રોતી ખોટું ગામને ગોંદરે,
પાછો જાણે રખે આવનારરે, નકી થયે ઘેર પાછી પરવરે. ૮૧
મોઢું વાળે દાડા તારૂ બારરે, ઢોંગ કરી તને જેણે ધુતીયો,
આખર તારી નથી જાયુ નારરે, ફોગટ તું અંગમાં ફુલી ગયો. ૮૨
જેને માટે વેઠી મહા પીડરે, તે તારે માટે દુખિ નવ થશે,
ભરાતા જનો તણી ભીડરે, વરસે દાડે વીસરી જશે. ૮૩
સાચું નથી તારૂં કોઇ જાણુરે, વળાવીને બધાં તુજને વળે,

સાચાં સગાં કાષ્ટ તો પ્રમાણુરે, તેક તારી સાથે ચિતામાં બળે. ૮૪
ગરમી નહીં ગેહની જરાયરે, પંખાને માટે તું પોકારતો,
લાગી જ્યારે અંગ તારે લાયરે, તોયે મુખમાંથી નથી બોલતો. ૮૫
જુઠી કરી જગની જંજાળરે, ચેત્યો નહીં તું ચિતમાં કદી,
વા'લાં કર્યાં નારી ધન બાળરે, જાણ્યાં ન એકો જગે મદી. ૮૬
તેમાં ભુલ્યો ભાઇ ભગવાનરે, આંધળો બન્યો તું એના પ્યારમાં,
ભાગ્યું તારા વાહાણનું સુકાનરે, મેલ્યો રઝળતો તને રાનમાં. ૮૭
પરમ મોક્ષ તણો જે દાતારરે, તેને તું ભાઇ વીસરી ગયો,
જપ્યા નહીં કદી જગાધારરે, હાથે હેરાન જગે તું થયો. ૮૮
જેણે આપિયો તને અવતારરે, ખાનપાન ખલકમાં દિધાં ઘણાં,
કર્યું હીત તારૂં વારવારરે, સુખ દિધામાં નહિ રાખી મણા. ૮૯
તેને ભુલ્યો ભવમાં તું ભાઇરે, નગણો થઇ ન ભજ્યા નાથને,
કહે જગે શી કરી કમાઇરે, બળ્યા ફોગટ તારા હાથને. ૯૦
જનમ થતાં પ્રથમથી સંભાળરે, રાખી જેણે હદે તાહરી,
તાજું દુધ કરીને તૈયારરે, પીડા તારા પંડની હરી. ૯૧
તેના જાણ્યા નહી જરી ગુણરે, આંધળા તું અવનીમાં આથડ્યો,
ગુણ માટે કર્યા અવગુણરે, જ્યારે સંસાર જાળમાં પડ્યો. ૯૨
નેતી નેતી કહી થાકે વેદરે, મહા મુનીજનો ગુણ ઉચરે,
તેનો કદી જાણ્યો નહી ભેદરે, મુવા પછી મોક્ષ જે તને કરે. ૯૩
દીન રાત કરી છે સંભાળરે, જાળવ્યો તને અનેક ઘાતથી,
તારી તેણે કરી છે જંજાળરે, હરી હીરો ખોયો છે તેં હાથથી. ૯૪
પાપતણા ભર્યા તેં ભંડારરે, લેખું તલ તલતણું માગશે,
અંધ તારો કયમ થશે ઉદ્ધારરે, જમેથી ઉધાર પાસું વાધશે. ૯૫
નરકે તું જાઇશ જરૂરરે, કામા તારા કુડા જગે ઘણા,
કુડો બની રોજ થયો ક્રુરરે, દમતાં દીનને ન રાખી મણા. ૯૬
કીધો નહીં લેશ ઉપકારરે, વિશ્વાસઘાત વધુ તેં કર્યા,
જૂઠા તારો કયમ થશે ઉધારરે, આળ જુઠાં જનો પર ધર્યા. ૯૭
હજી હરી હીરો લેને હાથરે, તારૂં આમાં જરા છે નહીં,
શોધ સદા સંગીતણો સાથરે, શીખ આ મેં તુજ સારૂ છે કહી. ૯૮
બલે ભર્યા દ્રવ્ય ભંડારરે, તેની લાલચ રખે રાખતો,

તારૂં નથી તેમાં તલભારરે, ભુંડા મુખથી ન કદી ભાખતો. ૯૯
માન શીખ ભજ્ય મહીનાથરે, નીતી સાચી રાખાને સદા,
હસ્તુ શોખ સદા સારો સાથરે, ટાળ તારા તનતણી આપદા. ૧૦૦

ભજનાવળી.

ભજન ૧

ચેતે તો બંદારે તુંને ચેતવુંજી,
મનમાં કરી લે વિચારરે,
ભમયો તું અવનિમાં આવિયોજી,
ભરિયો પાપનો ભંડારરે. ચેતે તો. ૧
મારૂંરે મારૂંરે કરિને મુરખાજી,
ભટકયો ભવમાં બેભાનરે,
કશુંરે સુકૃત તેં કીધું નહિંજી,
હાયે બનિયો હેવાનરે. ચેતો તો. ૨
જેણે તુંનેરે જનમ આપિયોજી,
ખાવા પીવાનું સારરે,
જઠરા અગનમાંહી જાળવ્યોજી,
કીધા અતિ ઉપકારરે. ચેતો તો. ૩
સુખ જેણે દીધું સંસારમાંજી,
ભુલ્યો તેને તું ભાઇરે,
ફોગટ ફેરો તારો આ થયોજી,
કશિયે કરી ના કમાઇરે. ચેતે તો. ૪
સંસારમાં સહુ તેં તારાં ગણ્યાંજી,
નારી ધન ને બાળરે,
તેણેરે કરીને તું દુખ પામિયોજી,
ફોગટ કરીને જંજાળજી. ચેતે તો. ૫
નારીરે તારી નથી આ જગેજી,
ઉપર તણું તે છે હેતરે,
દીકરા તારારે દુશમન થશેજી,
ફોગટ થઇશ ફજેતજી. ચેતે તો. ૬

આવ્યો તું મુઠી બાંધી આ જગેજી,
જઈશ તું ઉઘાડિને બાઈરે,
ઘેળારે હાથ તેં કાળા કર્યાજી,
પછે રહ્યો પસતાઈજી. ચેતો તો ૭
છેરારે સગાંરે તારાં સહુ રહેજી,
જીવ જાતાંરે જરૂરરે,
નારી તારી છેટી ભાગશેજી,
દીકરા નાસશે દુરજી. ચેતો તો. ૮
તેરે વખત તારૂં કો નથીજી,
રહિશ તું કોને આધારરે,
નગુણા ભજનિરંજન નાથનેજી,
જે તારો હાથ સાંનાજી. ચેતો તો. ૯
શરણે તેને તું ચીત રાખજેજી,
જે કરનાર છે ભવ પારરે,
તજિ દે આ ખોટી જંજાળનેજી,
લલ્લુ ધર નાથનો આધારજી. ચેતો તો. ૧૦

ભજન ૨

ખેતર તું ખેડ બંદા ખાંતથીજી,
ખળે તારે આવે ન ખોટરે,
સાચી દાનત દીલમાં રાખજેજી,
મન મજબુતીનો કોટરે. ખેતર તું. ૧
આરે અમુલ્ય સંસારમાંજી,
આવ્યો તારો કરમે અવતારે,
ખેતર ખરૂંરે તારૂં છે અહીંજી,
વાવે તેવું તું લણનારરે. ખેતર તું. ૨
અંતઃકરણ રૂપી ખેતરેજી,
ભગતી તણું હળ જોડરે,
બએ ત્રણ ત્રણ ગણ તું નાંખજેજી,
પોંચે તારા મનના કોડરે. ખેતર તું. ૩
સત્ય રૂપી તું બેલ જોડજેજી,

વિવેક રાખ હાંકનારરે,
ખાતર તું નાખ સદજ્ઞાનનુંજી,
વાવ સત સંગત બીસારરે. ખેતર તું. ૪
પાણીરે પાજેરે સુખ દુખનુંજી,
લાગે પાકતાં ન વારરે,
તાપ દેજે તેને ઇંદ્રી દમનનોજી,
ખેતર થાશે તૈયારરે. ખેતર તું. ૫
પાકે ત્યારે તેને છે વિઘન ઘણુંજી,
રાખ તેને મન રખવાળરે,
વિવેક વિચાર સાથી તેહનાજી,
બગડે નાહ તલભારજી. ખેતર તું. ૬
ટેકનું દાતરડું હાથે ધરીજી,
લણજે ખેતરને ખાંતેરે,
ઉપજ મોક્ષની અઢળક આવશેજી,
ફળશે ફેરો ભલી ભાતેરે. ખેતર તું. ૭
ઓળખીશ એથી બંદા નાથનેજી,
છે તારો મોક્ષનો દાતારરે,
ફેરા તારા તેથી ટળી જશેજી,
શરણે તને તું જાનારરે. ખેતર તું. ૮
દીલમાં દીવોરે જ્યારે પ્રગટશેજી,
ત્યારે તારે અજવાળાં થાશેરે,
ભેટો થાશેરે નિરંજન નાથનોજી,
ભુંડી તારી ભે મટી જાશેરે. ખેતર તું. ૯
આપેરે તું આપને જો ઓળખેજી,
દુજો તને નથી દમનારરે,
ભટકે શું લલ્લુ ભવમાં પડ્યોજી,
સફળ તારો કર અવતારરે. ખેતર તું. ૧૦

ભજન ૩

ભવમાં ભટકી તું ભુલ્યો પડ્યોજી,
દુખ તું પામ્યો અપારરે,
સાચોરે સતગુરૂ કોઇ ના મળ્યોરે,

જે તારા તાપ ટાળનારરે ભવ. ૧
ભુલ્યોરે ભુંડા તું આપે આપનેજી,
ભડકી તુંથી તું ભાગેરે;
અજ્ઞાન નિદ્રામાં ઉંઘી રહ્યોજી,
જગાડતાં નવ જાગેરે. ભવ. ૨
બાળક પડછાયો પેખતાંજી,
ચીસ ચમકીને પાડેરે;
નાઠેરે પડછાયો છોડે નહિજી,
તેની બીક કોણ નસાડેરે. ભવ. ૩
જો સતગુરૂ મળે વાટમાંજી,
તો બે આપે ભગાડેરે;
સુતેલ નિદ્રામાં તેને સતગુરૂજી,
જ્ઞાન ગોળીથી જગાડેરે. ભવ. ૩
રસતો ચૂકીને રાનમાંજી,
આથડમાં તું અગનાનરે;
વિષય રૂપી કાંટા વાગશેજી,
બંદા. બનીશ બેભાનરે. ભવ. ૪
મોચીડો મળે જો તને મારગેજી,
જોડા જ્ઞાનના આલેરે;
કાંટા પછી પગમાં ન પેસશેજી,
સતગુરૂ જ્ઞાનને આધારેરે. ભવ. ૬
કાયારે નગરી તારી કારમીજી,
સળગી ઉઠી છે આગેરે;
મેલ મેડીરે તારી બળી ગઈજી,
તેના તાપથી તું ભાગેરે. ભવ. ૭
સતગુરૂ પાણી લઇને પોચીયાજી,
આગ એણે આવી બુઝાવીરે;
પીડા તેણે ટાળી તારા પંડનીજી,
નાઠા બારી બતાવીરે. ભવ. ૮
આંખના પડદા તારા ઉઘડયાજી,

નેણાં હતાં જે મીચેલરે;
જ્યારે તેં ભાળીરે ભુલ તાહરીજી,
મટ્યો અંતરનો મેલરે. ભવ. ૯
રસ્તો સુઝયોરે તને પાંશરોજી,
હવે નહિ આડું કાંઇ આવેરે;
કહે છે લલ્લુ સત ગુરૂ વિનાજી,
કોણ તને જ્ઞાન બતાવેરે. ભવ. ૧૦

ભજન ૪

ઠાલોરે આવ્યો તું આ શહેરમાંજી,
કશીએ કરી ના કમાણીરે;
ખાલીરે હાથે તું હર્યો ફર્યોજી,
તારી મતિ તો મુંઝાણીરે.
ઠાલોરે આવ્યો તું આ શહેરમાંજી. ૧
કઇક ગરીબનાં ગળ્યાં કર્યાંજી,
લાવ્યો નહિ દયા લેશજી,
પાપતણો પાર તેં રાખ્યો નહિજી,
લાગ્યો નહિં ઉપદેશરે. ઠાલોરે. ૨
વીશવાશીને તેં વેડીયાંજી,
દીલમાં દયા નહિ જાણીરે;
ઘાટ ઘડ્યા કુડા કામનાજી,
પર પિડ અંતર ન આણીરે. ઠાલોરે. ૩
અહોનીશ મારગ તું ઉંધે ચડ્યોજી,
સતમારગ ભુલ્યો સારોરે;
સતસંગ વળાવો લીધો નહિંજી,
ક્યાંથી આવશે આરોરે. ઠાલોરે. ૪
વાંસના રાખી વિષય તણીજી;
ભુંડા ભોગને કાજરે;
હડકાયો થયો હૈયા થકીજી,
લાગી નહિ જરિ લાજરે. ઠાલોરે. ૫
ધુતારાના શેરમાં તું સાંચર્યોજી,

તને તેણે ધુતીને ખાધોરે;
તોય તું ન ચીતમાંહિ ચેતિયોજી,
પાર તુજને ન લાધ્યોરે. ઠાલોરે. ૬
ધુતારા વસેછે છ શહેરમાંજી,
તેના પાસમાં ફસાયોરે,
નાસીને છુટ્યો નહિ તે થકીજી,
અંતે ખરો ગભરાયોરે. ઠાલોરે. ૭
લલના લાલચ તુંને લાગતીજી,
ઘાલી ગળા માંહિ બાંધરે;
કુંકીને ખાધુંરે તારૂં કાળજું જી,
તોય તુજને ન જણાયરે. ઠાલોરે.
શહેરના દરવાજા ખડી ગયાજી,
ત્યારે ભર ઉંઘથી તું જાગ્યોરે;
હવે હું તેરે સંતો શું કરૂંજી,
એવું મુખ કેવાને લાગ્યોરે. ઠાલોરે. ૮
સતગુરૂ સાદ સુણી આવિયાજી,
તેણે તારાં બંધન તોડ્યાંરે;
લલ્લ કીધો છુટો બંધથીજી,
ત્યારે હાથ ગુરૂજીને જોડ્યાંરે. ઠાલોરે. ૧૦

ભજન ૫

આવ્યોરે મુસાફર તું અહીંજી,
કહે તેં વોરત શી વોરીરે;
શો માલ તું ભરિને લાવિયોજી,
તે તું તપાશી લે તોળીરે.
આવ્યોરે મુસાફર તું અહીંજી. ટેક ૧
નવ માસ જનનીને ઉદરેજી,
ઉંધે માથે રહેલરે;
કષ્ટ સહન તેં બધું કર્યુંજી,
બાકી દુખ નહિં એકરે. આવ્યો
પ્રગટ થયોરે તારો જે સમેજી.

વિનતી તેં કરી અપારરે;
નહિ ભુલું નિરંજન નાથનેજી,
ઉંધે શીર કરતો ઉચ્ચારરે. આવ્યો. ૩
અવતાર તારો એળે જશેજી,
જો વેરીશ કમાલરે;
માટે સતસંગ રાખીને સાથમાંજી,
શહેરમાં કરજે તપાસરે. આવ્યો. ૪
ચૌટામાં જ્યારે તું સાંચર્યોજી,
બે બજારૂં જોડાજોડરે;
કઇરે બજારે તારે પેસવુંજી,
ખરો આવે ન ખોટરે. આવ્યો. ૫
એકરે બજાર છે અસતનીજી,
જ્યાં જૂઠાશા વેપારીરે,
લાલચ છે તેને વડી દીકરીજી,
તે તુજને વરનારીજી. આવ્યો. ૬
પરિવાર જો તેનો જાગશેજી,
તેથી અતિ દુખી થાઇશરે;
માટે તે બજારે બંદા ભુલથીજી,
રખે રઝળવા ન જાઇશરે. આવ્યો. ૭
સતની બજારે જ્યારે સાંચરેજી,
ત્યાં છે અમુલખ માલરે;
સાચાશા શેઠની તો દુકાનમાંજી,
ભક્તિ રૂપી કન્યા સારરે. આવ્યો. ૮
તેનેરે પ્રીતે તું પ્રાણી પરણજેજી,
તેથી સુખ અતિ થાશેરે;
વિવેક સતસંગ થશે દીકરાજી,
તેથી ભવપાર જવાશેરે. આવ્યો. ૯
વેરત તું વેરજે સદ્જ્ઞાનજી,
સતગુરૂ રાખીને સાથરે;
લલ્લુ બેડો નવ બુડશેજી,
શીર ગુરૂજીએ મેલ્યો હાથરે. આવ્યો. ૧૦

ભજન. ૬

મૃગલા તું આવી પડ્યો પાસમાંજી,
બંધન તારૂં ન તૂટેરે;
છોડવા જા ત્યાં વધુ વિંટળાયછેજી,
સંશય તારો ન છૂટેરે.
મૃગલા તું આવી પડ્યો પાસમાંજી. ૧
પારધી પડખેરે તારે ચડ્યાજી,
મોહની જાળ પસારીરે,
ખીલી મારી લોભને લાલચ તણીજી,
તને લેવાની તૈયારીરે. મૃગલા. ૨
ઘેર્યો ચારે કોરે તુજનેજી,
પાસમાં લેવાને માટેરે;
હાંકવાને ચારે કોરે સહુ મળ્યાંજી,
તારો ઘડવાને ઘાટરે. મૃગલા. ૩
પાસમાં જો તેના પેસશેજી,
તો તને છુટવા ન દેશેરે;
સહુ ચારે કોરે મળિયા મારવાજી,
તારા પ્રાણ કયમ રેશેરે. મૃગલા. ૪
ભોળવીને તને તે ભમાવશેજી,
સ્વારથ પોતાના સારૂરે;
કરણી તુજ પાસે કરાવશેજી,
રેશે કુટુંબ ન્યારૂંરે. મૃગલા. ૫
પેઠા પછી તારો આરો છે નહિજી,
માંહિ મરીશ મુંઝાઇરે,
ચેતવુંરે હોય તો તું ચેતજેજી,
કરજે સારી કમાઇરે. મૃગલા. ૬
પાસથી જજેરે પ્રાણી,
ભૂલી જાઇશ માં ભરમાઇરે;
મારો મારો કહિ તને મારશેજી,
છુટાશે ન તેથી ભાઇરે. મૃગલા. ૭

તારાંરે કરમ તે તું ભોગવેજી,
બીજાં તેન લેવા દેવારે,
લેખાંરે લેવાંરે તારાં લાગશેજી,
શીક્ષા આવે ન સેવારે. મૃગલા. ૮
મોહ લગાડીને તને મારશેજી,
ઉગરવાનો ન આરોરે,
માટેરે તે જાળમાં ન પેસજેજી,
નહિતર નક્કી કચરાણોરે. મૃગલા. ૯
મોહ મદિરાનો નીશો ઉતરેજી,
તુટી બંધન જાશેરે,
લલ્લુને સાચા સતગુરૂ મળ્યા.
એથી અળગો એ થાશેરે. મૃગલા. ૧૦

ભજન ૭

આપેરે ભુલ્યો તું તો આપનેજી,
અંતર તારૂં કોણ ખોલેરે,
સુંગાને સ્વપ્નુ લાગ્યું રાતમાંજી,
જાગ્યાં પછી તે શું બોલેરે,
આપેરે ભુલ્યો તું તો આપનેજી. ૧
કોણ તું છે ક્યાંથી તું આવિયોજી,
તેનો કર તું વિચારરે,
ક્યારે જાવું તારે કારમ્યુંજી,
છે સથવારો કો સારરે આપેરે. ૨
દોડે ચારે કોરે રાનમાંજી,
હાથે કાંઇ નહિ લાગેરે,
મૃગલો દોડે છે જેમ ઝાંઝવેજી,
તેની ભ્રમના કોણ ભાગેરે. આપેરે. ૩
શુક મુખ રટે રામ નામનુંજી,
રામ શું હશે ચીજરે,
તેનારે તપાસ તે શાને કરેજી,
જેને જ્ઞાનનું ન બીજરે. આપેરે. ૪

શુક નળિકાએ પકડાય છેજી,
લટકે છે ઉંધે માથેરે,
મુખ બોલે પણ તે મેલે નહિંજી,
નળિકા પકડી જે હાથેરે. આપેરે. ૫
આંધો તપાસે છે આરશીજી,
તેથી મુખ નવ ભાળેરે,
વળગેલ મેશ મુખ ઉપરેજી,
આંધો શી રીતે ટાળેરે. આપેરે. ૬
તાળાંરે તોડે જ્યારે કપાટનાંજી,
અંતર થાશે ઉજાશરે,
આપે ત્યારે આપ ઓળખેજી,
સતગુરૂ કરે પરકાશરે. આપેરે. ૭
જ્ઞાનને ધ્યાન તે સમે થશેજી,
જ્યારે અંતર ખોલેરે,
પડદા ફાટેરે જારે પંડનાજી,
આતમ અંતર બોલેરે. આપેરે. ૮
પ્રગટે દીવોરે જ્યારે જ્ઞાનનોજી,
અંતર પટ તો ભેદાશેરે,
આતમ નિવેદી ગુરૂને ઓળખોજી,
તારે તારો ભે મટી જાશેરે. આપેરે. ૯
કુંચીરે બતાવે જ્યારે જ્ઞાનનીજી,
સતગુરૂ કરૂણા કરીનેરે,
આપે પરીબ્રહ્મને ઓળખેજી,
લલ્લુ તારે તરીનેરે. આપેરે. ૧૦

ભજન ૮

એડોરે અધવચ તારો બુડીયોજી,
તોય ચેત્યો ન અભાગીરે,
લારે લાગી તારા મેલમાંજી,
તોય તેં જોયું ન જાગીરે,
એડોરે અધવચ તારો બુડિયોજી. ૧

સંસાર સાગરમાં તુ સાંચર્યોજી,
પાર પામવા કાજરે,
વહાણ તો ઝોકાર્યું અધવચ તેં જઈજી,
બુડતાં મુંઝાણો મન માંયરે. બેડોરે. ૨
ખુટલ મળ્યારે તને ખારવાજી,
તેણે વા'ણ હાથ ન રાખ્યુંરે,
જાવાને દીધુંરે મોટા મોજમાંજી,
અંતે આવું ફળ ચાખ્યુંરે. બેડોરે. ૩
વો'રી નેકમાલ ભર્યો વા'ણમાંજી,
ઝાઝો ભરિયો તેં ભારરે,
નીરમવિનાનું તારૂં કયમ નભેજી,
તે તું કરને વિચારરે. બેડોરે. ૪
છેતરાયો પેલી બેપે છેલ તુંજી,
તેં માલ સારો ન લીધોરે,
વા'ણ જ્યારે ભર તોફાને ચડયુંજી,
ત્યારે વિચાર તેં કીધોરે. બેડોરે. ૫
આ અરણવમાંથી ઉગરૂંજી,
તો નવ ભરૂં હું કમાલરે,
એમ ઉચાર્યું તારા મુખથીજી,
ભુંડા થયા જાણી હાલરે. બેડોરે. ૬
તોફાનેથી વા'ણ તારૂં નહિ નભેજી,
ખારવે કીધો ખુવારરે,
સદ્‌વસ્તુ માલ તેં ન વોરિયોજી,
ભુંડા કરે કાં વિચારરે બેડોરે. ૭
ખરો ખરાબો વાણને નડયોજી,
લાગ્યો પાપનો પવનરે,
ખડક જમડાનાં તેને આથડયાંજી,
તેણે વાણ કીધું પતનરે. બેડોરે. ૮
સાગર હિલોળામાં તું ચડયોજી,
લાલચ તણી લાગી લેરરે,

પાટીયું ન લાખ્યું પ્રભુના નામનુંજી,
અંતર એવું અંધેરરે. બેડોરે. ૯
રાતરે અંધારીને તું સાગરેજી,
વાણ બોળીને બેઠારે,
લલ્લુ પાસ સતગુરૂ જ્ઞાનનોજી,
તારે અંતર ન પેઠોરે. બેડોરે. ૧૦

ભજન ૯

દાનત હરામી દોટ કાદમાંજી,
તારે હાથ કાંઇ ન આવેરે,
અમથો આથડે તું ઉવાટમાંજી,
તેમાં તારૂં નહિ ફાવેરે,
દાનત હરામી દોટ કાદમાંજી. ટેક. ૧
તુરંગ તેં તારા તેજી કર્યાજી,
રાખી લોભની લગામરે,
સામાન માંડયો તેં પાપનોજી,
તે પર થયો તું સવારરે. દાનત. ૨
સતરૂપી મૃગલા તેં મારીયાજી,
દીલમાં ગણ્યો નહિ દોષરે,
અસત અંતર તારે ઉતર્યુંજી
રહ્યો હૃદયમાં રોષરે. દાનત ૩
લોભમાં લેવાણો તું લાલચુજી,
ધાન્ધણુ કર્યાં મહા ધંધરે,
વિષયે વિંટાણો વહાલથીજી,
આંખો છતાં બન્યો અંધરે. દાનત. ૪
ઘાતકી ઘોડા તેં ઘણા હાંકીયાજી,
દિસે ખોટ ખળા માંયરે;
મફત મેનત તારી સહુ ગઇજી,
કામ આવ્યું ન કાંયરે. દાનત ૫
ટીંબાને ટેકરા આવ્યા વાટમાંજી,
અધવચ અટકયો છે ઘોડોરે;

લગામ તાણું તો લથડી પડેજી,
આવ્યો તારો પાપનો પોરોરે. દાનત.
સમાન હેઠળથી સરી ગયોજી,
તુટી ઘોડાની લગામરે;
ઘરડો ઘોડો ગળ થઇ ગયોજી,
પોંચાડ્યો ન તને ગામરે. દાનત. ૭
રાનમાં રઝળતોરે ભલીયોજી,
જ્યાં તને બે ઘણો લાગેરે,
નગરી નજીવા તારી તે સમેજી,
બળવા લાગી છે આગેરે. દાનત. ૮
દશ દરવાજા તારા રોકીયાજી,
નીકળ્યાનો ન ઉપાયરે;
જ્યાંથી નીકળીશ ત્યાંથી ઝાલશેજી,
છુટતાં તુંથિ ન છુટાયરે. દાનત. ૯
પાપી પરવાનો તેં લીધો નથીજી,
જાવા તને કેમ દેશેરે;
લલ્લુ જમના દુત ઝાલશેજી,
દીલમાં દુખ તને દેશેરે. દાનત. ૧૦

ભજન. ૧૦

સગુંરે સંસારે તારૂં કો નથીજી,
અંતર કર તે વિચારરે;
મારૂંરે મારૂંરે કરીને મુરખાજી,
અધવચ લટકયો ગમારરે,
સગુંરે સંસારે તારૂં કો નથીજી. ટેક. ૧
સ્વારથનો સરપ તુને ડસ્યોજી,
ચડયું સ્નેહનું ઝેરરે;
અંતરની આંખો તારૂં ફુટીયુંજી,
એથી ભાઇ અંધેરરે. સગુંરે. ૨
ફોલીને ખાશેરે તને ફાતડાજી,
તોય તું મન ના વિચારેરે;
અમથો અભાગી મોહમાં આથડેજી,

એમાં લાભ નથી તારેરે. સગુંરે. ૪
માત પીતા તારાં છે સ્વારથનાંજી,
સ્વારથને માટે ઉછેર્યોરે;
લાલચે તનેરે લડાવીયેજી,
ફોગટ કર્યો તારો ફેરોરે. સગુંરે. ૫
નારીને તું જાણુ કાળી નાગણીજી,
કરડતાં વીખ વધુ વ્યાપેરે,
ડોલતો ફરેરે તેના દુખમાંજી,
તને શીખ કોણુ આપેરે. સગુંરે. ૫
દીકરા દોટી તારા દુર થશેજી,
તારા સામું ન જોશેરે;
સ્વારથ સર્યો કે છુટા પડેજી,
ખાલી તું તારું ખોશેરે. સગુંરે. ૬
અજ્ઞાન અંધારમાં તું ઉભોજી,
રસ્તે સગાં મળ્યાં ચોરરે;
લુટી તને લીધો લાખ કોરથીજી,
તેમાં તારું શું જોરરે. સગુંરે. ૭
સરવસ તારુંરે લુટીયુંજી,
કાંઇ રાખ્યું નહિ પાસરે;
રઝળતો રાખ્યો તને રાનમાંજી,
નક્કી કરીને નિરાશરે. સગુંરે. ૮
સાચાંરે સગાં છેટાં સહુ રહ્યાંજી,
ગતભેલ મળ્યાં તને પાજીરે;
અંતરનાં સગાં તે નવ ઓળખ્યાંજી,
બુદ્ધિ જેથી તારી તાજીરે. સગુંરે. ૯
સંસારે સતગુરૂ સાચો જો મળેજી,
તો તુને સગાં ઓળખાવેરે,
લલ્લુ અંધારે ન અથડેજી;
આપે આપ ઓળખાવેજી,
સગુંરે સંસારે તારું કો નથીજી. ૧૦

મનહરમાળા.

કુંજર પ્રતિઉક્તી.

કુંજરને આપના શરીર પર કચરો,
ઉડાવતો દીઠેલ કોઇવાર કવી કોઇએ:
શામાટે છાંટે છે છાર વારવાર શીરપર,
અરે કરીવર કહે કશું તારે જોઇયે?
સુણી વાણી શાણી ઉર્વ આણી ચિત હાથી કહે,
લલ્લુ અમે આગળનું સુખ જોઇ રોઇયે,
મેલ્યાં વન સઘન સજન ઉપવનનાં, વ્યજન,—
ત્યારે શીર નાંખી છેક કાળ ખોઇયે. ૧

મિત્ર કયારે કહેવો?

મિત્રની પવિત્રતા તો, પારખીયે પ્યાર થકી;
નકી એના પર પ્રીત અંતરમાં આણિયે;
શુદ્ધ સ્નેહ ધારે, હિત કરે વારે વારે;
સારે ઉચ્ચારે સુધારે, ને વિદારે દુખ વાણિયે;
પ્રાણ આપે પ્યારે, ધસે જંગમાં ધીંગાણે;
અરી મારે ને ઉગારે ત્યારે પ્યારો એ પ્રમાણિયે;
સ્નેહ શણગાર સારા શરીરે સજાવે પણ;
ખાપણ બતાવે ત્યારે ખરો મિત્ર જાણિયે. ૨

તજેલી સ્ત્રીની સભ્યતા.

ગજબ ગુજારો નહિ ગોરી આ ગરિબપર,
રીબાતી દેખીને રઢીઆળા દયા લઇએ!
ગોરી ગુનેગાર ગુણીયલ વશી વપુમાંતો,
પરણેલી પાળીયે ન પ્યારા પરહરીયે;
જયારે ભરથાર કરે નારી નિરાધાર, ત્યારે,
કહો દિલદાર અમે કામની શું કરિયે,
કાંતો શીર કાપીયે કે આપીયે અમારા પ્રાણ,
છાતી ચીરી મોજડીમાં સુખનળી ધરિયે. ૩

શ્વાનના શબ સાથે કુકર્મી કારભારીવાળા રાજાની સરખામણી.

શ્વાન તણા શબ પાસે ગીધ ગરજને કાગ,

ઉડે આસપાસ ખાવા માંસ ખ્યાલ કરેછે;
તેમ રાય પાસ કારભારીની કુપાત્ર ટોળી,
મળી મહીપતી તણી મતી હર્ષ હરે છે;
માંસ તોડે મોઢે કઇક ચામડી વછોડે, તોડે,
આંતરડાં તેમ ભૂપ કાળજાને કોરે છે;
લલ્લુ લંગુરથી શાહી શબને ઉપાડીને,
પછાડે તેમ રાજાજીને રાજી થઇ રોળે છે. ૪

બિભત્સ વાણી વાપરનાર માટે.

કાવ્યમાં કથાણી વાણી, શાણી વાણીથી ફટાણી;
કથાણી કુવાણી જાણી આણી તોછડાઇને.
વદતાં એ વાણી શાણી પૂરી શરમાણી;
કરમાણી કલેશ આણી જાણી ભાષાની ભવાઇને.
સુચિત્તે ચોડાણી નહીં પંડિતે પ્રમાણી નહીં.
પંચમાં પોષાણી નહીં વર્જતાં વડાઇને;
લલ્લુ એવા લેખકને લાયક છે સજા કશી,
અમીતો ઉઠાવી કાપી નાંખો એ કસાઇને. ૫

કયો રાજા એ બદામનો.

રાજ્યમાં તપાસ નહિ, કાર્ય કરે કયાસ નહિ;
વધુ વિદ્યાભ્યાસ નહિ, પંથલે કુકામનો.
દરબારે દોર નહિ, અરિ સામે જોર નહિ;
ચિત્ત જરી ઠોર નહિ, નૃપતિએ નામનો.
પ્રજાહિત ચિત નહિ, કોપ જરી વિત નહિ;
પ્રિતીની પ્રતીત નહિ, અંશ અભિમાનનો.
પંડિતની પ્રીત નહિ, રાજ્ય તણી રીત નહિ;
લલ્લુ એવા રાયમાં ન, માલ એ બદામનો. ૬

લપોડ શંખરાજાના ગુણ.

રૈયત રીબાય મરી જાય મહા દુખ મહીં;
અતી અકળાય તોય તપાસતો થાયના,
જૂઠા ચોરને ઝલાય સાચો ચોર સંતાડાય;
પ્રજા પીડમાં પીડાય નિર્મળ જ્યાં ન્યાયના,

ન્યાય નહિ થાયના સુણાય પીડ પ્રજા તણી;
રાંકડી રૈંસાય ખત્તા ખાય ઉચરાયના,
કારં જાય, માર ખાય, સજા થાય, ન કશાય;
લલ્લુ ગુણ ગાય છે લપેટ શંખ રાયના. ૭

એતે ભૂપકે ભવાયો ?

દેશી પરદેશ ધરે પ્રીતી પરદેશીપર,
રાખે નરવર તો એ નામનો નરેશ છે;
જમે જ્યાંથી જમે તે ન ગમે રમે કોઇ સમે,
નમે અવરને નિજ નગરમાં કલેશ છે;
રાજી છે રૈયત, " નાંખો નૃપતિ નિવાજી "
એમ પાજી વદે પાસ ત્યારે રાજી જે વિશેષ છે,
ખોટી એવી ખબરથી રોટી ખાઇ રાજી રહે;
ભૂપતી નહિ એ જાણો ભવાયાનો વેશ છે. ૮

કયા રાજાની આબરૂ એ બદામની ?

લુચ્ચાઇ કરીને રાજી થાય જે વિશેષ ચિત;
ખરીન ખબર રાજ કાજ તણા કામની,
પોપટ સમાન પેશી પ્રધાનના પીંજરામાં;
દરકાર નહિ હિત દેશની કે દામની,
જુવતીને ઝાલીને જનાનખાને જોરે લાવે,
બનીને જુલમગાર ગુજારે છે જામની;
લલ્લુ કહે પ્યાર જેને નહિ પ્રજાપર જરી,
એવા અધીરાજ તણી આબરૂ બદામની. ૯

રાજાઓ શુરવીર કયારે હતા ?

કવીને નિવાજી રાજી રાખતા વસ્ત્રાલંકારે;
મોજ આપી રોજ સ્નેહ ચક્ષુથી નિહાળતા,
સાંભળી કવીત્ત ચિત્ત હિત હૈયામાંહી ધરી;
દુખ જાણી જરી, ખરી ખોજ કરી ટાળતા,
ધરી સમશેર શેર સમાન કરીને છાતી,
આતી જ્યાં લડાઇ ત્યાંએ ધાઇ ધાઇને જતા;
શૂર પૂર માંહી કવિ કરે ચકચૂર ઉર,
ત્યારે સેમશેરે રાય શત્રુને સંહારતા. ૧૦

કવિયો ક્યારે માન પામતા ?

ઉરમાં ઉદારતા અપાર અહોનીશ રહે;
ઉછળતી એથી અતી કીરતી થતી છતી,
દીનને દેવાને દાન દયા દિલમાંહી રોજ;
સાંભળી કવિત્ત કવિરાજ તણાં વ્યાપતી,
આવે મતીમાન તેને સારૂં સનમાન ખાન;
પાન દાન મળે જેથી ભૂખ ભલી ભાગતી,
એવા ભૂપતી ભણેલ હતા ભોજરાજ સમા;
રમાને ત્યારે કવિતા કવિ ઘેર લાવતી. ૧૧

કુભારજ્યા સ્ત્રી કઇ ?

વિચરે વિચાર વિના વિશ્વમાં વંઠેલ વધૂ,
ઉન્મત્ત થઇ આથડતી કમી થાય કાર જ્યાં;
પતીની પ્રભાની જેના પંડમાં પ્રતીત નહિ,
ગુણહીણી ગોથાં ખાતી ગુરૂ છે ગામાર જ્યાં;
સાગર સંસાર માંહીં સ્વામી રૂપ સેતૂ છોડી,
અજ્ઞાનના અર્ણવમાં પડે નહિ પાર જ્યાં,
રજા વિના રખડે તે ભારજા ભણાય કેમ ?
લલ્લુ કુમારગે રખડે તેથી કુભારજ્યા. ૧૨

અવળું ધારનારા અવળું ધારેજ !

વિષનો સ્વભાવ સાકરમાં ધરે છોડશેન,
પ્રાશન કરે તો પ્રાણી મારશેજ મારશે,
દુષ્ટતણું ભલું કરવાને દિલે ધારશોતો,
આપે અધમ થઇને અવળું વિચારશે;
અસીને કદાપી પુષ્પ માંહી પ્યાર ધરી રાખો,
તોય કઠીનતા નહિ તનથી નિવારશે,
વિવેક હિનાઓ વાંચી ચિતમાં વિચાર્યા વિના,
આપે અવળું ધારે તે ધારશેજ ધારશે. ૧૩

કાંણી આંખે બે ચંદ્ર દેખાય તેમાં હું શું કરૂં ?

ન્યાય સુણી અન્યાયીનું કાળજ્યું કપાઇ જાય,
કુરતા ધારીને કહેશે ક્યારે મારીને મરૂં ?

વ્યાજબી હશે તે થશે વ્યાજબી આ વિશ્વમાંહિં,
ગેરવ્યાજબી ગ્રહીને વ્યાજબીથી કાં ડરૂં ?
કાઇ તણો સ્વભાવ બળવાનો પડ્યો પ્રથમથી,
પેટમાં છે આગ તે હું બહાર કાઢી ક્યાં ધરૂં ?
લલ્લુની કવિતા સુણી કપટીઓ ક્રોધ ધરે,
ત્રાંસી આંખે ચંદ બે દેખાય તે હું શું કરૂં ? ૪

પ્રેમની વિહ્વળતા.

નણંદની સાથે નારી નીર ભરવાને ગઇ,
શ્રંગાર શરીરે ધારી સારી શોભા પટની,
સરિતાને તીર નીર ભરે જ્યાં ગંભીર ગોરી,
નયનમાં નેહ દીસે ઘણી શોભા ઘટની;
અંગનાના આનનની શોભા અરવીંદ સમી,
ગમી ઘેરી શોભા ઘેરી લીધેલા ઘુંઘટની,
શામાને શ્રવણે પડ્યા છેલતણા શબ્દ, ચુકી,
ચતુરાઇ ચતુરાં ઘુંઘટ પન ઘટની. ૬૫

આબરૂ વિના જીંદગી શું ?

સુંદર સરોવર શોભાયમાન માન્યું મન,
પાણી વિના કીમત ન કરે જરી કામની;
પાણી વિના હાથી ઘોડા તણી ચાહનાન કરે,
ધરે નહિ ધ્યાન સ્વાર કીંમત બદામની;
હિરા મોતી માણેક જવાહીર ઝલકદાર,
પાણી વિના ઝવેરીની કીંમત છે નામની;
લલ્લુ વિશ્વ માંહી' મુલ પાણીનું વિશેષમાન,
પાણી જો ગયું તો જીંદગાની છે શા કામની ? ૬૬

એવા રાજા કરતાં ગરીબનો ઓળખાણ શું ખરાબ ?

વસે કલ્પવૃક્ષ પાસ તોય સરે નહિ કાજ,
ધીક કલ્પવૃક્ષ ખોટી નામના તેં ધારી છે;
ચીત ચીતવ્યું ન બને હોય પાસ ચીંતામણી,
એ ચીજ ન ચીંતામણી, દેહ બાળનારી છે;
ધન્વંતરી પાસ વિશ્વાસ ધરી વાસો વસે,
થાયના આરોગ્ય કશા કામની તે યારી છે;

ભૂપ પાસે ભીખારીની ભૂખ ભાગી જાયન તો,
લલ્લુ ભૂપ યારીથી ભીખારી યારી સારી છે. ૧૭
ગંગનો પ્રસંગ થયે અંગ સ્વચ્છ થાય નહિ,
શાને કહો ગંગ ક્યાંએ સ્વર્ગ આપનારી છે;
ગુરૂ ગુણવાન ગણ્યા જ્ઞાનની ન સાન મળી,
ગુરૂ જ્ઞાન વાત, નીચતા બતવનારી છે;
અમૃત આરોગતાં ન અમરજો અંગઅને;
વસુધામાં સુધા કઇ વ્યક્તિ ગ્રહનારી છે ?
ભૂખ દુઃખ હઠે નહિ ભવ્ય ભૂપથીતો પછી,
લલ્લુ ભૂપ યારીથી ભીખારીયારી સારી છે. ૧૮

સ્વભાવથી ઉલટું કેમ બને ?

મર્કટને માન દઇ રાખે મતિમાન પણ,
ટીંખળીની ટેવ શું એ મર્કટે તજાય છે ?
પન્નંગને રાખે પયમાંહિ દિનરાત પણ;
ઝેર શું લગાર મુખમાંથી કમી થાય છે ?
ચાડીયાને ચાહીને ચડાવી રાખો છાતીપર,
ચુગલી તજીને કદી સદ્‌ગુણ એ ચહાય છે ?
હિજડાને રાખો શુરવીરની હગેલ માંહીં,
કાયામાંથી કાયરતા લલ્લુ શું કઢાય છે ? ૧૯

ચાડીયાથી સારા માણસને શો લાભ ?

ચોર ધાડ પાડુની હયાતી હોય ત્યારે ભૂપ,
પોલીસ વધારીને ઘટાડવા ચહાય છે;
છેતરી જનારના સમાચાર શ્રવણે સુણી,
સારી સારી ચીજ ધારી બીક સંઘરાય છે;
સર્પ, વીંછી, હડકાયું શ્વાન, સિંહ, વાઘ, વરૂ,
પ્રાણ નાશક ગણીને દુરથી દોડાય છે;
ચાડીઆ ચમાર વસે વસુધામાં તેથી લલ્લુ,
સારા માણસોથી ચેતી ચેતીને ચલાય છે. ૨૦

ચાડીયાની સોબતથી શું લાભ ?

સોબત સમાન ફળ આવી મળે અવનીમાં,

અનાદીથી ચાલતી એ રીતતો ગણાય છે;
બાવળને આંબવૃક્ષ તણે તળે બેસવામાં,
એક આપે કાંટા બીજે કેરી મેળવાય છે;
ચંદન સુવાસ આપે ચોપડતાં શીતળતા,
પાવકની પાસ જતાં પ્રજળી મરાય છે;
લલ્લુ કે' સુમિત્ર દુષ્ટ ચાડીઆની સોબતથી,
આપતીમાં માત્ર આફરતી શહાય છે. ૨૧

જેવું દેવું તેવું લેવું.

મીઠું વદે મુખથી તો સામે મીઠાશ સામી,
કુર વાણી વદતાં કુવેણ સંભળાય છે;
સાકર ભોજન કરે મુખમાં મીઠાશ રહે,
અફીણ આરોગતાં કડુતાઇ કળાય છે;
એરંડા વાવેતો કદી આંબા તણી આશા નથી,
જેવું બીજ હોય તેવું વૃક્ષ વધી જાય છે;
લલ્લુ કહે સુમિત્ર નાણું ચોખું આ સંસાર માંહિ,
આપે જેવું અન્યને તે આપથી લેવાય છે. ૨૨

ક્રોધથી નુકશાન.

ક્રોધથી વિરોધ વધે બળે ધિક્કાર બધે,
ગાંડો બની ભાન સાન સહુ ભૂલી જાય છે;
આપ તપે આતસમાં મુખમાંથી જ્વાળ કાઢી,
વચન વરાળ વાટે અન્ય અકળાય છે;
આપ બળે અંતરમાં અન્ય બળે આપણાથી,
એમ બળાબળી બધે જગમાં જણાય છે;
લલ્લુ કહે સુમિત્ર એ ચરિત્ર નથી સજ્જનનું,
ક્રોધે કજો કેર જુવો સંસારમાં થાય છે. ૨૩

વેશ્યાનો યારી પત્નીને શું જાણે!

સ્વાદની શી યાદ હોય ચાખ્યા વિણ અંતરમાં,
સાથી બની રોજ જેને જાવું પડે સાંતીયે,
પીડ શું પ્રસુતાની વિચારે ઉર વંઝા નારી,

જણવાનું જગે જેને આવ્યું નહિ પાંતિયે,
શેરડીનો સ્વાદ બોખો જાણશે શું રસ પીયે,
વૈભવ શું વસૂધામાં વિત્ત રળી દાટીયે,
લલ્લુ કહે સુમિત્ર શંઢ જાણે શું પદ્મનીને,
વેશ્યા તણા વેણ જેને વશ્યાં આવી છાતીયે. ૨૪

સંગતે ગુણ પરખાય.

કાગડાને કંઠે મોતી હાર ધર્યો તોય પણ,
હંસન કથાય પરખાય પટ વાણીયે,
બાંધી સમશેર શેર સમાન બનાવે છાની,
કાયર કે શૂર રણે લડે તો પ્રમાણીયે;
સૂમ કે દાતાર પરખાય નહિ દાન દીયે,
પડે જો પ્રસંગ તો તો પારખી પીછાનીયે,
લલ્લુ કહે સુમિત્ર સંગ વસીને વસ્યા ગર્હી,
ગુણી કે અગુણી ઓળખીને ઉર આણીયે. ૨૫

હેવાનને કવિની કીમત શી હોય?

કોડીનો વેપાર જેણે કોડે કોડે કર્યો હોય,
રત્નની પરિક્ષા કેમ અંતરમાં આણશે,
નાયકા નિવાજી જેણે રાજી રાખ્યા પાજીઓને,
પારખ એ પંડીતની પાજી શું પિછાનશે?
આપે અપવિત્ર શું ચરિત્ર જાણે ચાતુરનું,
આતૂરતા પૂર ઉર સત્ય શું પ્રમાણશે?
લલ્લુ કહે સુમિત્ર પડ્યાં વેશ્યાનાં ગાન કાન,
એ હેવાન જગે કવી કીંમત શું જાણશે?

સજ્જનની સોબત શઠ શું જાણે?

રખડ્યો જે રાન રાન હેવાનની સાથે, બન્યો—
આપે બેભાન ભાન અંતર શું આણશે?
આપનું અનિષ્ટ ઉંધું આદરી અપાર કરે,
અન્ય તણું ઇષ્ટ હું અધમ ઉર આણશે?
ભીલડી ગુંજાનો હાર કંઠ ધરી રાજી થાય,
મોતી હીરા રત્નની પ્રભાને શું પિછાનશે.

શઠ તણી સોબતમાં ઉછર્યો અવિચારી તે,
સોબત શું સજ્જનની ચિત્તમાં વખાણશે. ૨૭

ગમાર જશ શું લઇ શકે.

વાઘરી ભીખારી શું ખુમારી આણે આપ ચિત્ત,
કારભાર ભારનો શો ભાર એ વિચારશે?
બકરી ન બાંધી જેણે જંગલની ઝુંપડીમાં,
હાથી બાંધવાનો ખ્યાલ ચિત્તમાં શું ધારશે?
અસાર અમલ તણા ઘેનમાં જે ઉંઘી રહે,
મનના તુરંગ વિના બીજું શું વખાણશે?
લલ્લુ કહે સુમિત્ર નહિ જાણી જશ રીત જગે,
એ ગમાર જર સાટે જશ શું સ્વીકારશે?

ખુશામતથી રાજી થતા શ્રીમંતો.

કોડી તણી કીમત ન હોય પણ કાંચન કઇ,
વારે વારે કાને ફુંક મારીને ફુલાવશે;
અવળો આચાર ઉર ધારે પણ સ્વાર્થ થકી,
ઉત્તમ આચાર કહી છાપરે ચડાવશે.
આબરૂ વીંખાય ઘર જાય સામા તણું તોય,
કશું નથી સહુ સારૂં કહીને લડાવશે;
લલ્લુ કહે સુમિત્ર એવા વસુધામાં વિત્તવાન્
ચોર જેવા ખુશામત ખોરને નિવાજશે. ૨૯

શ્રીમાનના ખુશામતીઆ હજામો!

હજામત કરી હેય જેણે ખુશામત તણી,
મરામત આખો ભવ જીભે કર્યા કરે છે;
થુંક રૂપી પાણી વાણી રૂપી જેનો સજાયો છે,
ગળા સલાડીમાં શબ્દ સજ્નપાને ધરે છે.
જીભ રૂપી ટપલે ટપાટપ કરીને પછી,
શકતાનો સાબુ દઇ હજામત આદરે છે;
લલ્લુ કહે સુમિત્ર પાડયા ઉગે નહિ પાછા વાળ,
એવ તો હજામ આજ શ્રીમાનને ઘરે છે. ૩૦

હજામ પ્રતિ ઉક્તી.

આપોને હજામ આમ દામ દામ દામ મળે,
કસબી હજામનું હું કામ આ બતાવુંછું;
કોથળી ન રાખે પાસ શ્રીમંતની આસપાસ,
વસે ખાસ કયાસ તેનો તમોને દરવુંછું.
હજામત ખુશામતની શીખો તે પાસ જઇ,
થાઓ વિતવાન એ ઉમેદ હું ધરાવુંછું;
કહેછે હજામ 'આમ મશ્કરી કરો શું કવી"?
"જઇને અમારે નીચી નાતમાં ભરાવું છે"? ૩૧

હજામનો ઉત્તર.

કોથળી ન રાખે કુળ રીત ગણી કાખમાંએ,
રાખે નહિ અસ્ત્ર કાંઇ મુંડણના કામનાં;
ખીસામાં રૂમાલ રાખે વારે વારે કાઢે બહાર,
શબ્દે હજામત કરે હજામ એ નામના.
સુવાસ ન પાસ રાખે દુર્ગુણનો પાસ આપે,
ખુશામત ખોર માથાં મુંડતા શ્રીમાનનાં;
હજામ કહેછે લલ્લુ ઉંચ તુખમના અમે,
સંપમાં વશીયે કેમ નીચ એ હજામના. ૩૨

માયાનો મેહેરાબ.

જુઓ આ જગત બાગ વસંતની વાડી બન્યો,
જન સુખકાજ ભરી રાખ્યો અબ સાબ છે;
નાયબ નવાબને સવાબનો હિસાબ કર્યો,
આપે અસબાબ ત્યાં સવાબનો કયાં બાબ છે.
આ વિચિત્ર ચિત્ર કે પવિત્ર મિત્ર માનુષ્યનાં,
એવો પૂછે પ્રશ્ન તને એટલો જવાબ છે;
આ નથી સવાબ બાબ છે ના અબસાબ જરી,
લલ્લુ ખાલી ખ્વાબ આ સહુ માયાનો મેહેરાબ છે. ૩૩

પાજી કોણ?

પાજીની પીઝન કરી રાજી થતો ગાજી ગાજી

હાજી ટોળીપર જેની તાજી તાજી રજી છે;
નાજીમાં નારાજી, કાજી હાજીમાં, રાજી રહે,
દુષ્ટનો સમાજી સહુ વાતમાં વિજાજી છે.
નાયકા નિવાજી હાજી બારનીના બેસકથી,
સાજી મતિ છોડી દોડી નાજી કહે રાજી છે;
હાજી છે હજુરી નાજી નારીને કરે મજૂરી,
લલ્લુ એ મીજાજી નર પારખતાં પાજી છે. ૩૪
નાયકાને નાટકમાં નાચરંગ બેઠકમાં,
નિર્દયતા નાદાનીમાં દાની થવા રાજી છે;
ભુંડાઇના ભરવામાં નીચ કૃત્ય કરવામાં,
દુષ્ટતા વાપરવામાં ઉદારતા સાજી છે.
હાજીને નિવાજવામાં નાજી સંગ બાઝવામાં,
પાજી દીલ પોખવામાં રાજી દિલ કાજી છે,
રંક દીલ રેંસવામાં પાપ નાવે બેસવામાં,
લલ્લુ શુર ઉરમાં તો, એ નર પણ પાજી છે. ૩૫

સહુ સ્વાર્થનાં!

સ્વારથનાં માત તાત, ભ્રાત, સુત, દારા, સહુ,
પશુ પક્ષી પાળે તે પણ સ્વાર્થ રાખે ચિત્તમાં,
વૃક્ષ મૂળ વારી ધારી ઉમંગે ઉછેરતા, મે,-
દીઠા દ્રષ્ટી દ્રષ્ટ જેની વૃત્તિ રહી વીત્તમાં;
હું જું પરમારથમાં, સ્વારથમાં લગાર નહિ;
ઉરથી ઉમંગે વદે અન્ય તણા હીતમાં,
સ્વાર્થનો સંબંધ એમાં શાનો પ્રતિબંધ લલ્લુ,
ધારે કયમ ધંધ એ સબંધ માટે ચિત્તમાં ૩૬
માત, તાત, ભ્રાત, દારા, ભગની, ને સુત, સુતા,
સ્વાર્થ વિના મારો સુણ કોણ કો' કહેનાર છે,
આપ જો અપંગ કે આપત્તિમાં આવી પડયો,
તે વખતે સહુ જનો દુખનાં દેનાર છે;
દૂર નાસે તુંથી જ્યમ, કોઢીયાને કોઇ ગ્રહે,

તેમ તું ને યોગી જાણી, છેટાં નાસનાર છે,
લલ્લુ અભિમાની મરમાની કાં મારું મારું,
તારી નાદાની સુખ માની એ જોનાર છે. ૩૭

માલ વિના મોટે નામે શું થયું?

મોટા નામે મોટો થાય એ વિચાર કર ધારી,
હોય છે ભીખારી પણ શાહ નામ ધરે છે,
હીરા ને ઝવેર મણી માણેક મહાન નામ,
ધારશે અકીકનાં તે ક્યાં કિંમતની હરે છે?
ઝવેરી કર જાશે ને આંકાશે થાશે કીંમત આં,
કીમતથી લાખ મારી ઝવેરી ઉચ્ચારે છે,
શ્રીમાનને હાથ હીરો ખાણી તણો કંઠ હીરો,
એક છે અમુલ્ય લલ્લુ એક કાચ ધારે છે. ૩૮

શ્રીમંતને શીખામણ.

અરેરે શ્રીમાન મારી શીખ તું લગાર માન,
નાદાનને માન દઇ સાન ક્યાં ગુમાવે છે?
કરતો મેદાન દાન દેરો દુરગુણ તણું,
અભીમાન તણા અંધ કૂપમાં ડુબાવે છે;
મુખમાં મિષ્ટાન પાન, હાજી નિશાન કાન,
જૂઠાં સનમાન દઇ દાઢી ગગડાવે છે,
ગાન તાન ગુણીકાનાં સુણતા તુજ સંગ રહી,
લલ્લુ અજબ રંગ તરત તને વગોવાવે છે. ૩૯

નીચના કાશી જવાથી શું ફળ?

દુષ્ટતાનો રાશી, દુરમતિમાં નિવાસી, ખાસી,—
અવિદ્યા ઉલાસી, જે ઇ કામ સુણી ત્રાસીયે,
નીચી વાતનો વિલાસી છે ઉદાસી સદ્‌ગુણી થકી,
સ્વર્ગનો છે પ્યાસી તેની નીચતા તપાસીયે;
ક્રુર છે કળા શી વધ કરતો વિશવાસીનો,
આ શી નીચ સોબતનો, ત્રાશી તેથી નાશીયે,
ભટકે બલા શી શીખ્યો શ્વાનની કળા શી,

ખાસી શ્વાન રીત ગ્રાશી લલ્લુ ક્રૂર ચાલ્યો કાશીયે. ૪૦
ભરમાં ભરાઇ કરી અનીતી સવાઇ કરી,
કોમળ કલેજામાં કટારી નાંખી હાંશીયે,
દીનને દઝાડી નીતીવાનને નસાડી, રાખ્યું,
પાપને પછાડી નીચ દેખી દૂર નાશીયે;
અડતાં અભડાઇયે દ્રષ્ટે દેખતાં દઝાઇયે,
કીધાં કામ એ કસાઇયે તેનો તોલ જો તપાશીયે,
ચોરી કરી એરણની દાન દેવા સોનું ચાલ્યો,
લલ્લુ એ અભાગી અભિમાને ચાલ્યો કાશીયે. ૪૧
પેટમાં છે પાપ રાખ્યું સંઘરી સદ્‌ગુણી બની,
આપી ભૂલ થાપ, આપ ઓળખી વિમાશીયે,
દાઝયો ત્રણ તાપે પામ્યો પાપે પરિતાપ,-
ત્યારે ઉઠયો આપોઆપ તેનું પાપ શું પ્રકાશીયે,
ડાગ ધોવા દીલડાનો પાપ પુંજ પટક્યાનો,
પછું નવું કરવાનો! છે વિચાર જોઇ વિમાશીયે,
ઘાંચીના બેલ જેવો ભટકે ભવ ચક્રરમાં,
લલ્લુ તરી જાશું ધારી બેલ ચાલ્યો કાશીયે. ૪૨
આશા અભિમાન માન મોહે ગુલતાન તાન,
સાનના ગુમાન ભર્યો દેતો ડગ હાંશીયે,
દેશ હીન ચિતમાંના, સત્યતા સંગિતમાંના,
અનુરાગે રંગીતના પાપ શું પ્રકાશીયે;
વડો છે વેપારી કીધી પાપની પથારી ભારી,
ન્યારી કરવા મતિ હારી, (ત્યારે) ગંગા વારી પ્રાશીયે,
જગ આંખે ઝાંખી જાણી નાણાનો પ્રકાશ કરી,
છળવા પ્રભુને લલ્લુ પાપી ચાલ્યો કાશીયે. ૪૩
પાપનો પ્રકાશ થાય પીપળે ચડીને જ્યારે,
ત્યારે એની નીચતા ન્યાળીને દૂર નાશીયે,
સાગરના પૂર જેમ અનીતીનું પૂર ઉર,
વહેતું ભરપૂર તે જોઇ તનમાં તપાશીયે;
ઉપરથી સારૂં પણ ભીતર ભગવાન જાણે,

પાપને નસાડે કદી પ્રભુ જો ઉપાશીયે,
એવી વૃત્તિ રહી ઉર છેતરવા સૃષ્ટિ પતી,
લલ્લુ એ શું બાળે લીલું કુર જઇ કાશીયે? ૪૪
ભસવાનો ભાવ મુંગાં રહેવાનો અભાવ,
કોઇને કરડ્યામાં લ્હાવ હાવ ભાવ જોઇ વિમાશીયે,
ટુકડે છે રાજી નવ નાખે તો નારાજી,
જેના સોબતી છે પાજી તિવ્ર દ્રષ્ટીએ તપાસીયે;
આંખમાં છે ઝેર નિજ ગ્નાતી સાથે વૈર ધારી,
ચારી, અદેખાઇ તેનું પોત ક્યાં પ્રકાશીયે,
તોયે તન તોર રાખી, ઉરમાં અંકોર એવો,
સુવૃતિનો ચોર લલ્લુ શ્વાન ચાલ્યો કાશીયે. ૪૫
પાપનો ન પાર ઉર અનીતી અપાર,
સારા સારનો વિચાર નહિ નિરખતાં નાશીયે,
કામમાં કસાઇ રહે, ગરીબો રીબાઇ, દુખી,—
સરવે દિલમાંહીં, એને ચાહીને તપાસીયે;
જાણે જગ પાપ ત્યારે ધોવા ચાલ્યો ધોતીયાને,
ધોયે નહિ છાપ જાય, પાપની પ્રકાશી, એ,
લાંચ દેવા ચાલ્યો પાપી ચતુરાઇ ચિત સ્થાપી,
પાપી એતો પાપી, ના ઉથાપી શકે કાશી, એ. ૪૬

દોહરા.

કરણી કુડી કરી પછી, ચાલ્યો લેવા સ્વર્ગ;
ક્યમ સાંપડશે સૃષ્ટિમાં, નથી આત્મ ઉત્કર્ષ.
નાણાં લીધાં ગરિબનાં, રોતી રાંડીરાંડ;
તું તો ચાલ્યો કાશીયે, ખરો દીલનો દાંડ.
ગુણ નવ કર્યો ગરીબને, અવગુણ ભર્યું તુજ અંગ;
તરી જઇશ કયમ જગતથી, ગદ્ધા! ન્હાયે ગંગ!
કાણી આંખ વિચારની, તોપણ ડાંપણ દીલ;
જઇ ગંગાએ થઇશ કયમ, બ્રાહ્મણ, મટિને ભીલ!
વૃત્તિમાં અજ્ઞાનતા, પાપ તણો પર સંગ;
ઢંગ ધુતારાના ધર્યા, તો કયમ તારે ગંગ!

અનિતી વશી ઉદર વિષે, અવગુણ ભરિયું અંગ;
રાસભ જ્યમ રાખે રમ્યો, તો ક્યમ તારે ગંગ?
મિશ્રાભાસ વૃતિ વિષે, નહીં વિભૂ આભાસ;
વિશ્વનાથ ક્યમ આપશે, સ્વર્ગ તને અવાસ?
રમત અનીતીની રમ્યો, પાજી તણે પ્રસંગ;
છુપાવવા ચાલ્યો છતાં, ક્યમ તારી દે ગંગ?
ઉનમત થઇને આથડયો, ધર્યા ન રૂડા ઢંગ;
ઉપરથી અશરાફ થા, તો ક્યમ તારે ગંગ?
નિચતાને પાયે નમ્યો, મળતાં સકળ પ્રસંગ;
બન્યો બેલ સમ બેફિકર, તો ક્યમ તારે ગંગ?
ગણાય નહિ ગુણિ જન થઇ, આપે પાપિ અથંગ;
ક્યમ ઘસડી તુજને શકે,? સ્વર્ગે બાપડિ ગંગ!!!
નીતિભ્રષ્ટ નાગો થયો, મળતાં સકળ પ્રસંગ;
ડોળ ધર્યું દાનાઇનું, તો ક્યમ તારે ગંગ?
પાપ કર્યું પાજી બન્યો, લીંપ્યું અત્તર અંગ;
ઢંગ વગર તુજ કામ સહુ, તો ક્યમ તારે ગંગ?
ઉપર સમજાવે અવર, અનિતી અંગોઅંગ;
ભંગ નીતિ ભુંડાઇ ભરી, તો ક્યમ તારે ગંગ?
ભલાઇ ભય ગણીને તજી, ન કર્યો ભુંડાઇ ભંગ;
આખો ભવ અનિતિ કરી, તો ક્યમ તારે ગંગ?

વાણીનો મહિમા.

મનહર.

વાણીમાં વસુધા વ્યોમ વાણીમાં છે સુર્ય શશી,
વાણીમાં પવન પાણી વાણીમાં વિચાર છે;
વાણીમાં સમાણી ચાર ખાણી જીવ જંતુ તણી,
વાણીમાં સ્વિકાર ને વાણીમાં અસ્વિકાર છે.
વાણીમાં પિયુશ ઝેર, વેર સંપ વાણીમાં છે,
વાણીમાં સમાણું બધું સાર કે અસાર છે;
માત તાત ભ્રાત સુતા સુત દારા આદી સહુ,

લલ્લુ વદે વિશ્વમાં આ વાણીનો વેપાર છે. ૪૭
વાણીનો વેપાર વડો તાણી તાણી સહુ કરે,
ખોટ હાંસલનો સરવાળો ખજે જાણીયે;
વદતાં શુભ વાણી જાણી ખરી સુખ ખાણી,
જશ લેતા તાણી તાણી એવી વાણીને વખાણીયે.
ખરી સુખ ખાણી શાણી વાણી છે પીયુષ સમી,
સ્પર્શતાં વેચાણી વૃત્તિ, ઉંચ એ પ્રમાણીયે;
વાણીમાં વિવેક એતો વ્યકતીની વૃતિ તણો,
સૃષ્ટિમાં ખરૂં છે સૂખ લલ્લુ શાણી વાણીએ. ૪૮

ગમાર.

સારાસારનો વિચાર ચિત્તમાં લગાર નહી,
આખો ભવ અંગમાં અનીતીનો આચાર છે;
સારૂં થાય કોઇનું ન રાજી થાય ચિત્ત માંહીં,
ખોટું કરી ખુશી રહેવાને જે તૈયાર છે.
કર્યો ઉપકાર ભૂલી જાય પળવાર માંહિ,
અપકાર લાવીને આગળ ધરનાર છે;
અનીતી અપાર જેના ઉરમાંહિ વ્યાપી રહી,
લલ્લુ જગે એવો ગુણહીણો જે ગમાર છે. ૪૯
સારૂં કરે કોઇ તેનો પોતાને વિચાર છે નહિ,
અન્યનું નઠારૂં આચરણ શોધનાર છે;
બીજાનું જોઇને સારૂં બળી જાય અંતરમાં,
ક્યારે બુરૂં થાય એવો વપુમાં વિચાર છે.
જારીને જુગારી પ્યારી કરે છે અપાર ચાત,
આખો ભવ અનીતી ઉમંગે કરનાર છે;
ઇશ્વરની યાદી જેના અંતરથી આઘી ખશી,
લલ્લુ જગતમાં એ ખરેખરો ગમાર છે. ૫૦
સત્તા જરી નહીં પણ સર્વે કરૂં એમ કહે,
ખાલી પડી ખાસડાં ખલકનાં ખાનાર છે;
મોટી વાતો કરી લાતો ખાય જગ માંહિ પછી,
ઠાર ઠાર ખોટી જે બડાઇ મારનાર છે.

વારસા દબાવી કઇક દીનને દઝાડી પછી,
કૂડ કપટથી ખોટા દામ રળનાર છે;
પાપ કરે પોતે પણ પુણ્યવાન માને મન,
લલ્લુ એવો અવનીમાં આદમી ગમાર છે. ૫૧
કૂડાં કર્મ કરીને કસાઇને લજાવે પછી;
સાચો થવા માટે સંધ્યા માળા કરનાર છે;
પાપને પચાવ્યું પેટમાં તે જગે ઢાંકવાને,
ગુણહીણો ગૌમુખીમાં હાથ ઘાલનાર છે.
જાણે મારૂં પાપ જગ માટે છાનું રાખે ઠગ,
મચ્છ મારે બગ તેમ પ્રભુ ભજનાર છે;
ઉપર અપાર પણ ભીંતરમાં પાપ ભાર,
લલ્લુ જગે જાણુ એ લબાડ ને ગમાર છે. ૫૨

બાવા.

ઉદ્યમે ન ધાયા આળસુ બનીને બેશી રહ્યા,
એદી ઉંઘી રહે મતિ માયામાં વિંટાવાને;
પંચ ધુણી તાપે પેટ ભરી રહ્યું મહા પાપે;
રામ રામ કહે સુખ બાવામાં ખપાવાને.
ધુણી તાપી ગુણી નહિં જ્ઞાન વાત ગોઠે નહિ,
તપસી કહાવા બેઠા તનને તપાવાને;
અક્ષરનો અંશ નહીં, વિદ્વતાનો વંશ નહિ,
રાસભ સમાન રાખે લોટનાર બાવાને ૫૩
આ જીવિકા માટે અથડાતા ઘેર ઘેર રોજ
મોજ એમાં માની જ્ઞાની ગુણીમાં ગણાવાને;
કઇક ચીપીયા ઉપાડી અંગપર મારે,
ધારે અંતરમાં પાપ, મુખ દયા ઉપજાવાને;
માગ્યું મળે ત્યારે કોણ રળવા મુરખ જાય;
એવો છે સિદ્ધાંત ધાર્યો જગ ધૂતી ખાવાને,
આલમથી બીલકુલ એ માલુમ દિસે જુઓ,
રાસભ સમાન રાખે લોટનાર બાવાને. ૫૪

અનેક જગાવે નાનાં બાળક બીવાડે,
મોગ પાડા જેમ ત્રાડે રામ ભક્તમાં ખપાવાને;
અહોરાત ગાંડી વાત કરીને ગુમાવે,
દીકગે દોડાવે ચેલા વસ્તીને ચેતાવવાને.
હાટોહાટ માગે વળી લડવાને લાગે,
ગાળો દેતા વિણ માગે દુષ્ટ દુનિયાં ડરાવાને;
શ્રાપ દે સંહાર હોઇ જાઓ જગ વારવાર,
રાસભ સમાન રાખે લોટનાર બાવા એ. ૫૫
પેટપર પાણા મુકી માગે ઘેર ઘેર ભીખ,
બઇરીઓને બાળકને ફેલી ફોસલાવાને;
બાવો આપે શ્રાપ તો થાય મહા પાપ જગે,
સિદ્ધાંત ફેલાવ્યો જેણે પ્રજામાં પુજાવાને.
દુકાનમાં દાન લેવા જતાં નહિં આપે કાપે,
અંગ છરી લઇ પ્રજા દયા ઉપજાવાને;
મળમુત્ર છાંટે કરે બેવકુફી બારે વાટે,
રાસભ સમાન રાખે લોટનાર બાવાએ. ૫૬
છુમંતર આગીઓ વૈતાળ સાધ્ય એમ બોલે,
પ્રજા જનમાંથી પાપી પૈસા તો પડાવાને;
આર્યાવર્ત્ત માંહી એવા અનેક પ્રપંચ કરે,
બેવકુફ બઇરીઓને બાળકો બનાવાને,
રામ ધામમાંથી જાણી દોડી આવ્યો દોટ દઇ,
તીલક છાપાંને વંકી વિભુતી લગાવાને;
બેલ જેવો દીસે જેને જોઇ બધાં બીશે એવા,
રાસભ સમાન રાખ ચોળનાર બાવાને. ૫૭
બાળક ભરાઇ જાય કદી જરી માંદુ થાય,
માબાપો તો લઇ જાય બાવાને બતાવાને;
ઝાડો પીંછી નાંખી બાવો બડબડતો મુખે બોલે,
જાણે બેઠો જોગીરાજ પ્રભુ સમજાવાને.
અજ્ઞાન અંધારામાં અપાર લીલા બાવો કરે,
માને મૂરખાઓ માન બાવાને રીઝાવાને;
બાવે કર્યા બાવા તોય બાવા જેને જોવા જાય,
રાસભ સમાન રાખ ચોળનાર બાવાને ૫૮

માળા ફેરવે તથાપી લ્યાળા દિસે ચિત્ત માંહીં,
મોટા મોટા એરખાની મુર્ખને મનાવાને;
ઠાકોર દુવારે જેવી ભીડ તેવી માળા ફેરે,
પ્રજાજનમાંથી કંઇક પ્રીતી ઉપજાવાને;
નીચી જાતે આપ પણુ સર્વ થકી દૂર રહે,
દિલનો છે ક્રુર પણ ક્રુરતા છુપાવાને;
દયાને વળાવી છે વિદેશ દેશ જ્ઞાન સાથે,
રાસભ સમાન રાખ ચોળનાર બાવાએ. ૫૯
લંગોટી લગાવે કઇક નાગા થઇને આવે,
પુરી પ્રજાને સતાવે છે મહાતમા મનાવાને;
દારાને ડરાવે નાનાં બાળક બીવાડે મુર્ખ,
બોલે આડે આડે નીજ કામ કાઢી જાવાને;
પોતે છે પંડિત એવો ડોળ ઘાલી શ્લોક બોલે,
બાર ભૂલ વાળો તોય બહાદૂરી બતાવાને;
આપથી વડો ન અવનીમાં એવો ગર્વ ધારે,
રાસભ સમાન રાખ ચોળનાર બાવાએ. ૬૦
પોતે નિરૂદ્યમી કર્યા દેશનેતો પાયમાલ,
તોય છે મોટાઇ પ્રભુ ભક્તમાં મનાવાને;
પેટ તણે કાજ કરે વેઠ અહોનિશ જૂઠી,
કાયા કષ્ટ દેતા પ્રજા દયા ઉપજાવાને;
તાપે ઉંધે માથે વાવે તુળશીકો હાથે, કોઇ,
નખતો વધારે નરસીંહમાં ખપાવાને;
જટા મોટી ધારે વળી રાખથી સુધારે, એવા,
રાસભ સમાન રાખ ચોળનાર બાવાએ. ૬૧
માન માગે મતિ નહિં ગતિના ગોબીંદ માંહિ,
તોય જડરૂપ લાગ્યો શાણુા સમજાવાને;
ક્રુરતા કસાઇ કરતાંય વડી ધારે ચિત,
તોય વીપરીત રીત જગને જણાવાને;
લલચાવી નાનાં બાળકોને પરસાદી આપે,
કોદીન સુવર્ણના દાગીના દબાવાને;

આળસુ આલમ તણા માહારાજાધિરાજ રાજ,
રાસભ સમાન રાખ ચોળનાર બાવાએ. ૬૨

શૂરવીર વિષે.

લડાઇના મેદાનમાં આતુરતુ સાથે ધસે,
ખસેના વીરધીર ધારી ધારી ધાય છે;
ધરે નહિ ધ્યાને બીક ઠીક મરવું વિચારે,
પડકારે પ્રથમતે પંથમાં પળાય છે;
અસીજાઇ ખસીજાય નહિ તેનો દાસબની,
ઉલટો ઉમંગ આણી અસી આગે જાય છે;
સુણી પડકારો પ્યારો લાગે છે ધીંગાણા તણો,
એનો શૂરવીર ધીર વધૂ વખણાય છે.
વાંજા સુણી હાંજા જેના ગગડે ના ગૂડામાંથી,
બાથી જેમ બારથમાં ભાવથી ભરાય છે;
હાથી જેવી હોંશ હૈયા માંહી ધરિ ભરિ ફાળ,
કાળ કરાળની ઝાળ જેહથી ઝીલાય છે;
દેહછે અનિત્ય તેને માને કયમ નિત્ય,
દેશ હિત ચીત ધારીને પ્રથમ પળાય છે;
માન જેને મરવામાં દેશ હિત કરવામાં,
જીતી પાછા ફરવામાં શૂર એ મનાય છે. ૬૪

સ્રી સ્વરૂપ મનહર છંદ. (કવિત)

રામા તે રૂપાળી બાળી આંખ અણીઆળી કાળી,
ન્યાળી જોતાં નજરથી ગર્વ ગળી જાય છે;
રૂપ છે અનૂપ ભાળી ભૂપ લલચાઇ જાય,
પડે મોહ કૂપ ચુપ તુરત તે થાય છે;
આતુરતા કીડો અંગ ભંગકરી અકળાવે,
વિહંગ સમાન વૃતી અતિ અકળાય છે;
ચાલવાની ચોંપ અને ચટકો ચતૂરાં તણો,
ચમકી ચપળાગણી ચીતડું ચળાય છે. ૬૫
વર્ણવતાં રૂપ કવિ ભૂપ પાર પામે નહી,
ચૂપ થઇ ચટ ચતૂરાઇમાં ચુકાય છે;

પગની શોભાનું કરે પારખું પંડિત બની,
પંકજ સમાન જેના પગ પરખાય છે;
સ્ફાટીક સમાન જેના નખનો આકાર સાર,
આર પાર અંગ તણું રૂધિર દેખાય છે;
જાણે સ્ફાટીકમાં જડ્યાં માણિક જતન કરી,
નરી આંખે એવા જેના નખ નિરખાય છે. ૬૬
પોંચો પંક સમો પરખાય પદમણી તણો,
લાંક તણા વાંક તણી કલ્પનાશી થાય છે;
જાણે કામદેવ તણા દ્વારમાં જવાને માટે,
કુસુમનો દરવાજો દોરેલો દેખાય છે;
એડીનો આકાર અનંગને અવકાશ સમે,
રમવાને માટે પુષ્પનો દડો જણાય છે;
ઘુંટીનો આકાર જોઇ કરેકો વિચાર સાર,
અનંગને રથે ધરી સોનાની ધરાય છે. ૬૭
પીંડીનો પારખનાર પ્યાર ધારી પારખેતો,
ભાથા કામદેવ તણા અંદર ભરેલ છે;
જોઇ ખોઇ જાય મતિ માન રતી થકી મતી,
હીંમત રતીનાં બાણ સ્થાનકે ઠરેલ છે;
ઢાંકણીનો ઘાટ રતિ તણાં બાણ ઢાંકવાને,
દ્વારમાં સોનાનુ જાણે ઢાંકણું ધરેલ છે;
લલચાવે લોભીતણું ચીત્ત ચતુરાઇ હરી,
માટે લલનાને લટકાળી તો કરેલ છે. ૬૮
સુવર્ણ કદળી સમદળદિસે સાથળનું,
કોમળતા જેમાં કામની તણી કળાય છે;
કટી કેશરીના સમીનમી ભાર સ્તન તણે,
ભામનીની ભવ્યતાનો આકાર ભળાય છે;
સુવર્ણ અદ્રી સમાન સ્તન તણી શોભા સાર,
પ્યાર જેના આકારથી અંતરમાં થાય છે;
સ્તન વચ્ચે માર્ગ તેછે પર્વતની ખીણ જેવો
ભૂલા પડી મુનીદ્રોનું મનજ્યાં ભ્રમાય છે. ૬૯

કુસુમ સમાન જેની કોટ તણી કોમળતા,
પાર દર્શકના જેવા ગૂણ પરખાય છે;
મેલ જેના અંતરમાં જરીન જણાય જનો,
પીતાં ગળામાંથી બધું નીર નીરખાય છે;
પરવળા જેવા દિસ પાતળા પદ્મણી તણા,
હોઠ જોઇ હોંશે હોંશે હૈયું હરખાય છે;
દાંત જાણે દાડમની રેખ મેખ મારી નહી,
દોષ હીણ દૂધ જેવા દાંતનો દેખાય છે. ૭૦
નાશીકા દિસે છે કીર ચાંચ જેવી જૂવતીની,
જેમાં સુગંધીને સરૂ સરસ એ બર છે;
લાલચુમે લલચાવ લટકાં કરિને રૂડાં,
મૃગ નેણ જેવાં જેનાં નેત્રનો આકારછે:
ભાથામાંથી કાઢી મારે બાણ પ્રાણ હરે તેવાં,
ધનુષ્ય સમાન જેનાં ભવાં માંડી ભાર છે,
પાપણ રૂપી પણછ થકી મારે તીર તાણી,
ઘણેક તે ઘાયલના ઘટ તણો માર છે. ૭૧
પ્રભાકર જેવી પ્રભા પામતું કપોળ જેનું,
ભાનું જેવો ચાંદલો લલાટમાં સોહાય છે;
ચોટલો ચળકે કાળીનાગ સમો શીરપર,
ફણીશની ફેણ જેમ આગળ ફેલાય છે;
પડ્યો પીઠપર છટાદાર શણગાર સાર,
પનંગ સમાન પૂછ પાયમાં પેખાય છે;
ચોટલો સંકેલી અલબેલી વાળે અંબોડાનો,
ભૂભાર સહીત બેઠો ભૂજંગ ભભળાય છે. ૭૨
સેંથાની સપાટી શી સફાઇદાર શોભતી છે,
જાણે પનંગને શીર પંથ પાડ્યો કોઇયે;
કશું હશે પ્યારના પ્રવાહની પ્રનાળિકા જ્યાં,
પીયૂશ પ્રવાહ વહે પીવા પ્રાણ પ્રોઇય;
ઓળી વાળે અંગના અંબોડો ત્યારે કર્ણતણા,
મૂળમાં પડેલ સેંથા સ્નેહથી બે જોઇયે;
એ બે સેંથા આવી મળે શીરના શીખરપર,
બનતી ત્રીવેણી તેમાં ચાલો પાપ ધોઇયે. ૭૩

વિધિએ વધારી ચંદ્ર બીંબથી સુધારી વળી,
મોતીથી મઠારી શાંત સુધાએ સ્વીકારી છે;
રંભાથી રૂપાળી રતી આપે રતિ રૂપ દીસે,
મેનકા મરાળીથી મહાન રૂપવાળી છે.
ઉર્વશીથી ઉત્તમ છે સર્વોત્તમ સૃષ્ટિ માંહી,
ખોળતાં ન ખામી નામી રૂપમાં નિરાળી છે;
રમાથી રૂપાળી સદ્‌વિદ્યા ગુણવાળી વળિ,
નમ્ર નિતીવાળી એવી અલૌકીક બાળી છે. ૯૪

માયાની અનિત્યતા.

આ છે અજબ રંગ તેમાં બનતા સહુ એક રંગ,
રંગ ભંગ થતાં આપે અતિ અકળાય છે;
દેખીને લોભાયા લેવા દોડી દોડી ધાયા તોય,
કશું ના કમાયા આખર એનો અકળાયા છે.
મોહથી મરાયા વ્હાલ વૃતિથી વિંટાયા,
કોઇ કષ્ટમાં કુટાયા પછી મનમાં મુઝાયા છે;
પાયા ના દેખાયા તોય લાલચે લોભાયા,
ખાલી હાથથી ક્ષોભાયા એવી મૃગ જળશી માયા છે. ૭૫
ક્ષણીકમાં દેખાયને છુપાઇ જાય ક્ષણ માંહીં,
અજબ રૂપમાંહી જેમ વાદળની છાયા છે;
દ્રષ્ટીમાં દેખાયા કદી કાનથી સુણાયા કદી,
શરીરે સ્પર્શાયા એવા અજબ વાયુ વાયા છે.
આપે ઓળખાયા બીજા મળવા ને ધાયા;
તેના સ્નેહમાં સમાયા તોય જરીના જણાયા છે,
વિકારમાં વીંટાયા કો અજ્ઞાનમાં અથડાયા,
તેમાં ધ્યાન વિના ધાયા એવી મૃગજળ શી માયા છે. ૭૬
કઇક કુડીયા કમાયા કઇક શાણા સોષાયા,
કયાંઇ મોટા એ મરાયા કયાંઇ છોટા ચુંથાયા છે;
ગુણીયો ગુંથાયા ગુણહીણા ગભરાયા જ્યાં,
માહારથી મુંઝાયા માન્યું કાંઇ ના કમાયા છે.
વિદ્વાન વગોવાયા જ્યાં હોંશીલા હણાયા,

જ્યાં ખવીસો ખેવાયાને નિર્બળ નથાયા છે;
દાના ડોબરાયા કઇક ગુણીયો ગભરાયા,
વૃત્તિ જાળમાં વિંટાયા એવી મૃગજળશી માયા છે. ૭૬
કાજી કૂટાયા જ્યાં નવાજી નમાયા જેના,
ગણી ગુણ ગાયા સહસ્ત્ર જીભથી જપાયા છે;
પાર નહી પામ્યા રમી રમાને વિરામ્યા જહિં,
લીધા ના-વિસામા અહોરાત અથડાયા છે.
કાળજ્યાં કપાયા લાખો ખલક ખપાયા,
છાના માના થઇ છુપાયા જેના પાયાના પમાયા છે;
જમાના જમાયા જેના અંતના અણાયા ખાલી,
તંતમાં તણાયા એવી મૃગજળ શી માયા છે. ૭૭
ફુલી ફોસલાયા કંઇક જશ લેવા ધાયા વૃતિ,
વેલીમાં વીંટાયા પછી મનમાં મુઝાયા છે;
કષ્ટમાં કપાયા ફોગટ ફંદમાં ફસાયા હાથે,
કરીને હણાયા ને કલેજાં કપાયાં છે.
તોય ઉઠી ધાયા જરી ચિતના શરમાયા કઇક,
કાઢી નાંખી કાયા પણ કશું ના કમાયા છે;
નીચા થઇ નમાયા તોય હેતુથી હણાયા ખોટા,
ખ્યાલમાં ખપાયા, એવી મૃગજળશી માયા છે. ૭૮
ડુંગર દેખાયા ત્યાં પથરાના પડછાયા તોય,
તેમાં માયા લેવા બંને હાથ સાહ્યા છે;
માત્ર દેખવામાં પણ નથી લેખવામાં એતો,
સ્વલ્પ સ્વપ્ન રામા એમાં કોણ કો'? કમાયા છે?
ઉઠી લેવા ધાયા પણ અરણ્યે અથડાયા ઝાડ,
પહાડે પછાડાયા ત્રણ તાપે તપાયા છે;
ગુણહિણ ગણાયા ફોગટ ફંદમાં ફસાયા વળિ,
અંધારે અફળાયા એવી મૃગજળ શી માયા છે, ૭૯
મોટા થઇ મનાયા ગાડી ઘોડથી તણાયા ખમા,
ખમા ઉચરાયા મોટાં મંદિરો ચણાવ્યાં છે;
તોરમાં તણાયા નાતીજનને નમાયા, મોટા,

માણસ કહેવાયા પણ દુખમાં દબાયા છે.
વહેમમાં વિંટાયા વિદ્યા વિના વગોવાયા,
છાની વાતથી છવાયા ને અંતર અકળાયા છે;
મમતે મરાયા કુટી કુટીને કપાયા આડી,
વાટે અથડાયા એવી મૃગજળશી માયા છે. ૯૦
પુજારી થઇ પુજાયા કોઈ ગુરૂમાં ગણાયા કોઇ;
વેદીયા વંદાયા ક્યાંક શાણા શરમાયા છે,
મુરખ મનાયા જ્યાં લુચ્ચા લલચાયા, મતિમાને;
મુંઝાયા વિત્તવાન વગોવાયા છે,
દાના દબાયા ના પંડિતે પુજાયા જ્યાં,
પાજી પંકાયા ગોલ્લા ગુણી જ્યાં ગણાયા છે;
મહાતમા મરાયા મોટા બાવા બોલરાયા જેના,
પત્તા ના પમાયા એવી મૃગજળ શી માયા છે. ૯૧
તપસી તવાયા જેમાં ધ્યાની ધખાયા ચિત,
થી નહિ ચખાયા ભલે પ્રેમી પરખાયા છે;
દ્રષ્ટે દેખાયા પણ અંતર અકળાયા દીસે,
ખલકે ખવાયાને આડાઇએ અટવાયા છે.
જોગી જણાયા પણ ભરમે ભરમાવ્યા ચિત,
જતીના શરમાયા તદ્‌રૂપ ત્યાં દેખાયા છે,
પ્રભુ ના પુજાયા પણ ધંધ માંહી ધાયા છેલે,
જાણ્યું છેતરાયા એવી મૃગજળ શી માયા છે. ૯૨
ગર્વમાં ગુંથાયા માન તારામાં મરાયા વળી,
કામે કાણાયા ક્રોધ કુહાડે કપાયા છે;
દમથી દમાયા કોઇ દંભે દોરવાયા કોઇ,
દયાથી દબાયા કોઇ ગંડુમાં ગણાયા છે,
ભલા જ્યાં ભુલાયા જ્યાં ઇંદ્ર અથડાયા વળી.
વીધી વગોવાયા જેમાં શંભુ શરમાયા છે,
ચંદ્ર જ્યાં ચગાયા રવીરાજ જ્યાં રોળાયા,
વળી વિશ્નુ વિંટાયા એવી મૃગજળ શી માયા છે. ૯૩
ભક્તીમાં ભરાયા કઇક મહાંત થઇ મરાયા,

કોઇ લુચ્ચાથી લેવાયા કોઇ ભાવે ભટકાયા છે;
ક્રિયા કાંડમાં કુટાયા દયાદાનથી દબાયા,
કોઇ પાજી પેખાયા કોઇ કરમી કળાયા છે;
કોઇ ગુરૂમાં ગણાયા કઇક પ્રભુ થઇ પંકાયા,
કોઇયે કષ્ટ સહ્યું કાયા કો મોટાઇમાં મરાયા છે;
કોઇ હોંશથી હોમાયા કોઇ લાજમાં લુંટાયા વળિ,
ફેલીથી ફસાયા એવી મૃગજળ શીમાયા છે. ૮૪
અભિમાને અટવાયા હુંતું માની દોડી ધાયા,
કોઈ કસાઇથી કપાયા જઇ ઝાળે ઝીંપલાયા છે;
ભકતીમાં ભરમાયા પ્રીતી વિના પરોવાયા કોઇ,
ખાલીમાં ખોવાયા કોઇ દુષ્ટથી દબાયા છે;
કોઇ હાથે હણાયા કોઇ સૃષ્ટિમાં સમાયા
કોઇ લડાઇમાં લેવાયા કોઇ શાંતીમાં સમાયા છે;
હુંતુંમાં હણાયા કોઇ ગાંડામાં ગણાયા તોય,
ચિતના શરમાયા એવી મૃગજળ શીમાયા છે. ૮૫

એતો રાજાના રંગ !

કપટી કુટીલની કચેરી કરી મોજ માને,
અંતરમાં રોજ અનીતીનો ઉછરંગ છે;
હજુરી હરામખોર શાણાનું ન ચાલે જોર,
તનમાં બહુ તોર જેના વચનમાં વ્યંગ છે.
પંડિતથી પળે દૂર છેટે નીત રાખે શૂર;
કાળજ્યાનો ક્રુર જેના કામમમાં ન ઢંગ છે,
જાણે નહિ રાજરીત પ્રજાજનપર ન પ્રીત;
રાજાનો નરંગ એતો ધુતારાનો ઢંગ છે. ૮૬
દારૂના દાબમાં દમામદારબની બેસે,
મદીરાને માને એતો જાણે વારી ગંગ છે;
રાંકને રંઝાડેને દાનાને દબાવે એવો,
અહોનીશ જેના હજુરીનો ઉછરંગ છે;
સારાથી રહે દૂર નીચને રાખે હજુર, છેટે,
ગુણથી સદૈવ અગુણ ભર્યું અંગ છે;

છાક ભર્યું બોલે જેનાં વચન વૃથા, સત્ય નહિ,
રાજાનો નરંગ એતો ધુતારાનો ઢંગ છે. ૮૭
હાજી છે હજુર નાજી નાસી રહે દૂર, આપે,
કાળજ્યાનો કૂરજેને પાજીનો પ્રસંગ છે;
અનિતિ અપાર નીતી કરી છે હદ બા'ર જેણે,
ખાસો થાય ખ્વાર જેનું અનીતી ભર્યું અંગ છે;
અઢાર ગાઉ અક્કલથી દૂર રહે અહોનીશ,
પ્રાજ્ઞનો પ્રસંગ માને પ્રજ્ઞનો પ્રસંગ છે.
અવિદ્યા અપાર જેમાં રાચી રહે ગમાર નિત્ય;
રાજાનો નરંગ એતો ધુતારાનો ઢંગ છે. ૮૮

હિંદના ભીખારી.

હિંદ હત ભાગીનાં નસીબનો એવાંકવડો;
અક્કલના હિણા સરદારો જ્યાં ભિખારી છે
ફાવતું એ બોલે અણ ફાવતું હડસેલે;
એવી આપ મતલબની વડી રીત જેણે ધારી છે,
આપ હિત ચાહે પરહિતમાં શું ચિત દેવું;
અંતર કઠોર એવુ રોઝ રીત ધારી છે,
કોટ માંહીં લટકાવી ભૂખ ફરે વારંવાર;
હાય હિંદ માંહિ એવા વસેલા ભિખારી છે. ૮૯
જમીન છે સારી ખેતી કરીને સુધારી પણ,
પાકે શું ? પણ શું ક્યાં વિદ્યાનું વારી છે.
વિદ્યા વરસાદ નથી આગ છે અવિદ્યા તણી,
વેહેમ આદી લુંટારાએ મતી લુંટી મારી છે;
દેશની દોલત નાશ પામી દુરદેશનાથી,
મહમદ તૈમુર નાદીરશાહની સવારી છે.
એવી પીડા લાગી મોટી આખો ભવહિંદને આ;
તેમાં આ તીડરૂપ ભળાતા ભીખારી છે. ૯૦
રળવાની આશ નહિં સારે ધંધે ધાય નહિ,
આળસુ બેસી રહેવાની વાત પ્યારી ધારી છે;
હોય સાજા તાજા પણ માનના લગાર ધારે,

અનીતીમાં અથડાતા નિતીને વિસારી છે;
સહુનું છે લેવું દેવું છે નાહિ બદામ દામ,
પ્રભુ મુખ નામ નહિ કુથલી વધારી છે;
ધારી છે અવિદ્યા પ્યારી કરી છે દારિદ્રતાને,
હાય હિંદમાંહિ એવા વસેલા ભિખારી છે. ૯૧
હાથ પગ હોય પણ માગી ખાવું મન ધાર્યું,
માગી ખાનારાની મોટી જ્ઞાતિઓ વધારી છે;
નિરૂધમી બની ખાદ્ય પાડે છે દેશમાંહિ,
ઉધમી પર જીવ્યાની વાત જેને પ્યારી છે.
શરીરને સાચવીને સાવધાન બેસી રહે;
અન્ય તણી પીડા આળસુ બની વિસારી છે.
દેશ દુખ ઓછું નથી તેના પર ડામ આતો,
હાય હિંદમાંહિ એવાં વસેલા ભીખારી છે. ૯૨
હિંદના હિતેચ્છુઓજો હિતચહો હિંદનું તો,
પરાક્રમી બની ટાળો પ્રજા તણી પીડને;
કળાને કૌશલ્યતાથી દેશનો ઉદય કરો,
વેહેમ આદી અધમાધમ ભાંગી નાંખો ભીડને;
પ્રજ્ઞ બની પ્રજ્ઞાદિત્ય ઉદય કરો પ્રાચીમાંહિં,
નસાડી દ્યો દુખરૂપ નીબીડ તીમીરને;
સુધારો વધારો સંપ માંહોમાંહે ધારો,
થાલી વગાડી ઉડાવો ત્રાસ દેતાં આ તીડને. ૯૩
માલ જો બજાર માંહીં વધતો વેવારી જુએ,
ખપાવાને મોકલે વખાણીને વિદેશમાં;
એક જાત તણો માલ વધી જવા થકી રોજ,
વેપારા ખપાવા પડે માંહોમાંહિ દેશમાં;
હોયના ઘરાક તોય મેહેનત મહાન કરે,
પ્યાર ધારી માલ માટે પળે પરદેશમાં;
હાલ હીંદ માંહીં તો ભીખારી માલ ખુબ ભર્યો,
માટે વા'ણ ભરી ભલા મોકલો વિદેશમાં. ૯૪

એતે રાજા કે રોઝ.

કેળવાયલા ને રાખી દૂર બને ક્રુર, જ્યાં,
બેવકુફ ઓથડને મોટાં મોટાં માન છે;
શાણા રહે છુપાતા બેવકુફ જ્યાં બરાતા,
મતિ માન જ્યાં મરાતા જેને નીતિનાં નિશાન છે;
પંડિતને પડછાયે ઉભો રહે ન પૃથ્વી પતી,
મુર્ખ સાથે વસી રોજ માનતા મહાન છે.
રૈયત રોળાતી જેની કદર નહિ થાતી, જરિ,
રોઝ જેવા રાજાજી જ્યાં દિવાના દિવાન છે. ૯૫
નીચપર પ્રીતી રહે ભણેલાની ભીતી, નિતી,
નિવારી અનીતી અતિ આપે અજ્ઞાન છે;
જાણે નહિ જરિ રાજકાજ હોય મુર્ખ જેવા,
એવા અધિકારીથી પ્રજા જ્યાં હેરાન છે;
લુંટે મારે પીડે પૈસા પડાવી લે ભીડે જોર,
આપે તો ચીડે એથી પ્રજા પીડાવાન છે;
દાના રહે દૂર જ્યાં છે દુર્ગુણી હજુર રોજ,
રોઝ જેવા રાજાજી જ્યાં દિવાના દિવાન છે. ૯૬
ભાઇ સાથે વર્તે કસાઇ જેમ આખો ભવ,
ભાયાતો ભલા, હરામી થકી તો હેરાન છે;
લુંટી લોકો ખાય કોઇ સુણે નહિ હાય, કહો,
રાવે કયાં જાય હાય હજુરી હેવાન છે;
દારૂમાં ડુબાવે રંડીબાજથી રીઝાવે આડે,
રસ્તે અથડાવે જેનું ભૂપને ન ભાન છે;
હાજીમાં રહે રાજી નાંખે નીચને નિવાજી જ્યાં,
રોઝ જેવા રાજાજીને દિવાના દિવાન છે. ૯૭
પ્રજાનો પોકાર કોઇ વાર પ્યારથી ન સુણે,
બહાદૂર હજુરીઆએ બહેરા કર્યા કાન છે;
સુખ કે દુખ પ્રજાને છે એ તપાસે શાને કાજ,
મોજ રોજ કરવી એ ભૂપતિને ભાન છે;

બાજરી વીંટાયા જ્યાં ભીલડા ભરાયા શાણા,
છુટા થઇ છુપાયાને વેચાયા વિદ્વાન છે;
ક્લેશમાં કુટાયાને છુટાયા સદ્દગુણથી જ્યાં,
રોઝ જેવા રાજાજીને દિવાના દિવાન છે. ૯૮

સંસાર સમુદ્રનું ન્હાવ.

સ્વદેશાભિમાન તણું ભાન નિજ અંતરમાં
બાળકના હૃદયમાં હોંશે ધારનારી છે;
વિદ્વતાની વાત બીજી વાતને દે લાત, વહેમી—
ઉતપાત વાત વ્હાલથી વિસારી છે.
શીશુના કોમળ અંતરમાં ન અનિતી રહે,
ચહી એવું ચિત હિતવાત કરનારી છે;
નમ્ર રહી આપે બાળકોને બુદ્ધિ આપે એવી,
સંસાર સમુદ્ર માંહિ ના'વ રૂપ નારી છે. ૯૯
આનને આનંદ કોદી પીડાનો પ્રસગ નહીં,
દીલગીરીને દુખ ડા'પણે દબાવનારી છે;
સંસ્કારી સારી, શુદ્ધમતીને સ્વીકારી, નક્કી,
નીચતા નિવારી સારી વાતે શોભા ધારી છે,
ઉરમાં અભિરાત, મુખ નીચી નહિ વાત, હણે,
નીચતાને લાત ચીત કોમળતા ધારી છે.
ઉર ના અહંકારી, નીચી વાતને નિવારી, એવી,
સંસાર સમુદ્રમાંહિ ના'વ રૂપ નારી છે. ૧૦૦
હિત ચિતમાંહિ પતિપર પ્રિત ધારી રહે,
વિપ્રીત રીતીને વ્હાલ આણીને વિદારી છે;
તોછડાઇ દૂર તનમાંથી કરી સ્નેહ ભરી,
ચક્ષુએ સદૈવ વા'લથી વિલોકનારી છે.
બોલે વાંક વિના કદી બોલ બે સબંધી જન,
તોય વિદ્વતાથી વિશ્વમાંહી વસનારી છે;
પતી પર પ્યારનો પ્રવાહ જેનો પ્રબળ છે,
સંસાર સમુદ્રમાંહિ નાવ રૂપનારી છે. ૧૦૧
માત તાત ભ્રાત કદી ધારી કુમતી અજ્ઞાત,
હણી લાત સાક્ષાત જે સુખ ચાખનારી છે;

અસુરનું ધામ દીન છતાં સ્વર્ગ ધારે દીલ,
સંતોષનો કોષ જ્યાં સદૈવ સ્હાયકારી છે.
સ્વામીના વિચાર સાથે મળતી સદૈવ રહે,
દુઃખ માંહી સ્વામીને જે સુખ આપનારી છે;
ઉત્સાહ અપાર જેના અંગમાં ઉન્નતી તણો,
સંસાર સમુદ્ર માંહિ નાવ રૂપ નારી છે. ૧૦૨
ઉંચ્ચતાનાં આચરણ આપ તો નિહાળી લીયે,
સ્વવૃત્તિએ પછી સૃષ્ટિમાંહી ચાલનારી છે;
વાજબી કે ગેરવાજબીનો પુરતો વિચાર,
અંતરે કરીને શુભ કાર્ય કરનારી છે;
પતી પ્રભાકર તણા મુખની પ્રભાને પામી,
વામી દુખ અંબુજ સમાન ખીલનારી છે;
આનંદ ઉદધી લહેર અંતરમાં રમી રહી,
સંસાર સમુદ્રમાંહિ નાવ રૂપ નારી છે. ૧૦૩
ગરીબાઇથી રીબાઇ રહે કદી ઘરમાંહી,
તોય મૂખે અશાંતી વૃતિ ન આણનારી છે;
સંતોષ સદૈવ જેના ચિતના ચોગાન માંહી,
વસી રહ્યો વ્હાલે તે કદી ન ટાળનારી છે;
લાત લોભને લગાવી કુવૃતિને કુરતાથી,
દીલ થકી દુર કરી સુખ ચાખનારી છે;
આપ રહે આનંદે સદૈવ નાથ સાથ વશી,
સંસાર સમુદ્રમાંહિ ના'વ રૂપ નારી છે. ૧૦૪
નીતી નિત્ય ધારી અનીતી ને છે નિવારી,
સારી વાતને સ્વીકારી જેની મતિ ન્યાયકારી છે;
સંતતી સુધારવાને સ્નેહ જે સદૈવ રાખી,
અર્ભકના અંગથી અજ્ઞાન કા'ડનારી છે.
વિદ્યામાં વિલાસી દીસે જ્ઞાનની ઉલાસી,
પતિ પ્રીતી તણી પ્યાસી અન્ય વાતને વિસારી છે,
સ્વામી સુખ માટે જે સદૈવ ચિતવન કરે,
સંસાર સમુદ્રમાં, એ ના'વ રૂપ નારી છે. ૧૦૫

પર ઉપકારે પ્રીતી, ને સ્વીકારે સ્વામી નીતી,
કોની રાખે નહિ ભીતી દુર્ગુણે ડરનારી છે;
સાબાશી વધારે સરવે જનને સુધારે,
કોદી ધંધ નહિ ધારે જેણે શાંતતા સ્વીકારી છે.
આંધી ઉતાવળથી દુર રહે દુર્ગુણ ખળથી,
બહાદુરીને બળથી જેણે નામના વધારી છે;
સારા મનુષ્ય સ્વીકારે જેની વૃતિને વખાણે એવી,
સંસાર સમુદ્ર માંહિ ના'વ રૂપ નારી છે. ૧૦૬
કુટુંબમાં કલેશ નહિ દુર્ગુણ ને દ્વેશ નહિ,
ચિતમાં લવલેશ ના વીકાર ધારનારી છે;
સાસુ સસરાને માન આપે મતિમાન ધારી,
નણંદની સાથે નેહ આણી વસનારી છે.
દીયર ને દીકરામાં ફેર જરા જાણે નહિ,
આણે ના અભાવ ભાતભાવ ધારનારી છે,
વેઠે દુખ હોય છતાં માને સુખ અંતરમાં,
સંસાર સમુદ્રમાં એ નાવ' રૂપ નારી છે. ૧૦૭
ધર્મમાં છે ધ્યાન, પ્રભુ ઉપર કુરબાન, માન,
લુચ્ચા ગુરૂઓનું કો દી ન રાખનારી છે;
ધર્મને નામે જે જગાવે જગે ઢોંગ ધુતા,
એવા નીચ કુત્તા, થકી છેટે નાસનારી છે.
નીતીને ચાહે પણ નીચતાથી દુર નાસે,
દુર્ગુણી સખીથી છેટે સોગાઉ જનારી છે;
લક્ષ્મીમાંન રાજી, સત સંગની સમાજી, એવી,
સંસાર સમુદ્ર માંહી ના'વ રૂપ નારી છે. ૧૦૮

હિતશીક્ષા.

હરીગીત છંદ.

નર ચાપ ધરનારા તણા બાણે કદી એકજ મરે;
અથવા જીવે, પણ બુદ્ધિવાળા પુરૂષો અવળું કરે,
જો બુદ્ધી આડા માર્ગમાં પ્રેજો કદાચિત વાપરે;

તો રાજ સહ મંડળ સકળનો નાશ પળમાંહીં કરે. ૧
એક વિચારો ચિત વિષે જે કામ કરવું કે નહીં;
ચારે કરી અરિ મિત્રને ઉદાસીને કરવા ખુશી,
પાંચે કરી ખટ શત્રુની ઓળખ ધરો અંતર વિષે,
પછિથી તજો દુર્ગુણ સકળતો સૂખ સંસારે દિસે. ૨
સ્ત્રી સૂત જિવ હિંસા અને મધુપાન બોલિ કઠોરજે;
છોટો ગુન્હો શિક્ષા વડી ધારો ન ચિતથી ઠીક એ,
છે છાનિવાતો અન્યની તે કોહી ખુલી ના કરો;
આ સાત વાનાં સંગ્રહીને શાંતિસુખ ચિતમાં ધરો. ૩
સારા પદાર્થો એકલાએ કો દિને ખાવા નહિ,
અર્થો તણું ચિંતન કદાચિત એકલે કરવું નહીં;
મુસાફરીના માર્ગમાં નવ એકલાએ ચાલવું;
સૂતા ઘણા જણ હોય ત્યારે એકલે નવ જાગવું. ૪
છે સત્ય ચોખું એકલું જેને ન પાશ અવર તણો,
તજવું ન તે માટે કદાપી લાભ હોય બિજે ઘણો;
સ્વર્ગે જવાની એ સિડિને નાવ નિધિ તરવા તણું,
છોડાય નહિ એ સૃષ્ટમાંહીં સત્ય છે કીંમતી ઘણું ૫
આછે પુરૂષ બે જગતમાં નીરખી ક્રિયા નર અવરની,
પોતે કરે છે તે પ્રમાણે જાણે ન મરજી સકળની;
કો સ્ત્રીની સંપાદન કરેલી ચીજ નિજ ચિતમાં ચહે;
લોકો પુજે તેને પુજ્યાનું વગર વીચાર્યું કરે. ૬
આ બે મનુષ્યો જગતમાં છે, જાણનર કાંટા સમા,
નિજ શરિર સુકવી નાખનારા ના ધરે સમજણ જરા;
જે એક વિત જરિના મળે પણ અધિકની ઇચ્છા ધરે,
બીજનિ શક્તી નહિ તથાપી ક્રોધ કાયામાં ધરે. ૭
દેવો તણી ઇચ્છા રૂડી મહિમા મહા બુદ્ધિવંતનો,
વિદ્વાનની શુભ નમ્રતાને નાશ પામે કર્મનો;
એ ચાર વાનાં જગતમાં ફેલાયતો સુખ છે ઘણું,
જાણો પ્રસંશા પાત્ર એને જોથિ કાર્ય સફળ પણું. ૮
કરિ અગ્ની હોત્ર ઉમંગથીને મૌનતા ધરવી ખરે,

ધરવી સુવિદ્યા સ્નેહથીને યત્ન કરવો નિજ ધરે;
એ ચાર વસ્તૂ અભયદાતા જો રૂડી રીતે કરે,
ભય પણ કરે એ ચાર, જો કદિ દુષ્ટતાથી આદરે. ૯
જે મનુષ્ય પોતાના છ શત્રુ જીતી ઇંદ્રી નિયમમાં,
રાખે સદાતો પાપ એને જરિ ન આવે વળગતાં;
કારણ છ શત્રુ જીતવાથી થાયના અનરથ કદી,
તો પાપ શી રીતે બને કેહે છે મહતજન મુખ થકી. ૧૦
બુદ્ધી રૂડી ઉંચ કુળજનમ મનને નિયમમાં રાખવું,
સતશાસ્ત્ર સાંભળવાં શ્રવણુ વધતું પરાક્રમિ જે થવું;
વાચાળપણું શક્તી પ્રમાણે દાન દેવું દીનને,
ઉપકાર બદલો આપવો એ આઠ શુભ ગુણુ મરદને ૧૧
આ દેહરૂપી ઘર વિષે છે દ્વાર નવ ત્રણા થાંભલા,
જે માંહિ કૃત શુભ અશુભ રૂપી સાક્ષિ પાંચ વસી રહ્યા;
એમાં વસે પરમાત્મરૂપ આત્મા અમર શાસ્ત્રો ભણે,
જે ઓળખે છે એહને પંડીત તો સહુ જન ગણે. ૧૨
આ દશ જણા જગમાં જરાએ મનુષ્ય ધર્મ ન જાણતા,
ઉન્મત્ત, વિષયી, ક્રોધિ, મદ્યપ, લાલચુ, થાકી જતા;
ઉતાવળો, કામી, ભયેવીંટેલ, લોભી, નર ખરે,
એની જગતમાં કોદીને પ્રીતી ન પંડિત જન કરે. ૧૩
જે કામનાને ક્રોધનો, નિત્ય ત્યાગ નિજ તનથી કરે,
સત પાત્ર ધારી દાન આપે વાત સહુ જાણે ખરે;
વીચાર શુભ અશુભનોને કાર્ય સાધન ઝટ કરે,
એને સકળ જન સ્નેહધારીને પ્રમાણિકમાં ગણે. ૧૪
નૃપતી પ્રજાના હ્રદયમાં વિશ્વાસ આરોપણુ કરે,
અપરાધ જાણીને બરોબર દંડ દેવા ચિત ધરે;
અનુગ્રહ અને શાસન વિષે જે ભાનનૃપ ભાવે ધરે,
એવા અધિપતીની પ્રસંશા પ્રીતથી પ્રજા કરે. ૧૫
દુર્બળનું નવ અપમાન કરતો, બુદ્ધિ બળથી અરિહણે,
યુક્તીથી શત્રુ વશ કરે બળવાનથી વૈર ન કરે;
ચડતી વખતમાં સ્નેહિતું શુભ કાર્ય કરવા ચિત ચહે,
એવા પુરૂષને જગતજન તો ધૈર્ય વાળો નિત કહે. ૧૬

આપત્તિ સમયે સ્વસ્થ ચિત ધારે, નહીં આળસ કરે,
ઉદ્યોગ સંકટ સમયમાં કરિ દુઃખ સહન હિંમે કરે;
એણે સકળ અરિને જગતમાં જિતિ લીધા જાણવા,
એ મહાનજનના શુભ ગુણો સરવેજનોએ ધારવા. ૧૭
પામે કદી અધિકાર પણ ન ધિઃકાર કોજનનો કરે,
કુળ ધર્મ છોડી મોદીને નવ માર્ગ કૂડે સંચરે;
મદમત્તને પણ મિષ્ટ વાક્ય વદે, કદિન કડવું કહે,
એ મનુષ્ય પ્યારો સર્વને લાગે, જગતમાં સહુ સ્થળે ૧૮
વડું રાજ્ય મળતાં નૃપતિએ કદિ વિનય ચિતથીન ત્યાગવો,
ત્યાગે વિનય તો રાજ દ્રવ્યનો નાશ નકી જાણવો;
રૂપવંત નરનું રૂપ બગડે જે વખત પહોંચે જરા,
ત્યમ વિનય ત્યાગ્યાથી હમેશાં નૃપ બને દુખિયા ખરા. ૧૯
ઠગ મનુષ્ય લાલચથી હમેશાં હરણ જન ચિતનાં કરે,
લોભાઇને એ જાળમાં વખતો વખત મનુષ્યો મરે;
જ્યમ ભક્ષથી વીંટાયલો કાંટો ન મછ જાણી શકે,
ખાવા જતાં મરિ જાય મછ ત્યમ ઠગ પુરૂષથી જન મરે. ૨૦
ડાહ્યા મનુષ્યો ચિત વિષે વીચાર પ્રથમ થકી કરે,
હિતકારિ હોય પદાર્થ તે કરી સીદ્ધ પછિ મુખમાં ધરે;
ખાવાથિ હિત છે કે અહિત જઠરાગ્નીએ જિરવી શકે ?
સામર્થ્ય એથિ મળે, વિચારી એટલું મુખમાં મુકે. ૨૧
વદિમધુર વાક્ય કરે ખુશી ચાકર, ન ધન કરમાં ધરે,
આપે કદાપી દ્રવ્ય પણ ચાકરથિ ચિત જૂદું કરે;
નિર્બળ છતાં બળવાન જણવે ધારીને ભપકો ઘણો,
ધારે આદર અતિ પ્રજા, પ્રતિદિવસ એવા નૃપતિનો. ૨૨
ત્યાગે સદાનિજ ધર્મ નૃપતિ અધર્મમાં વરતે સદા,
એ જોઇ સંકોચાય પૃથ્વી ધારી અંતર આપદા;
જ્યમ અગ્નીમાં પડિ ચર્મ સંકોચાય ચારે દિશ થકી,
ત્યમ રાજ અનીતિવાન નૃપનું નાશ પામે છે નકી. ૨૩
ધર્મ કરીને માન લેવું એરડો અધિકાર છે,
એ ધર્મથી નિજરાજનું પાલ ન કર્યામાં સાર છે;

મુળ ધર્મનું લક્ષ્મી રૂડી, ઝટ પ્રાપ્ત રાજ્ય વિષે થશે,
એ ધર્મ લક્ષ્મી કોદીને નવરાજ છોડીને જશે. २४
ભાષણ રૂડું ભાખેલ તે માંહિથી સારાસારનો,
કરવો સદા સુવિચાર સારગ્રહો સદા સુખકારતો;
એ રીતથી ચાલે જગતમાં ધીરપણું પ્રાપ્તજ થશે,
જ્યમ રત્ન ભેળાં બહુ કરી પ્રીતે પરીક્ષક પરખશે. २५
માપે કરીને કણુ તણું રક્ષણુ રૂડી રીતે થશે,
વાજી તણું રક્ષણુ થશે શુભ રોજ ફેરવવા જશે.
દ્રષ્ટીથિ વારંવાર નિરખે ગાયનું રક્ષણુ થશે,
શામાનું રક્ષણુ થાય સારૂં, વસ્ત્ર વપુ જાડાં હશે. २६
આચરણુ સારાં હોયના કુળવાન નર એકોદિને,
નવ હોય અવનીમાં હું એવી ધારૂંછું મતિ મુજ મને;
નિચકુળમાં જન્મ્યો કદાપી જો સદાચરણે પળે,
તો માનવો કુળવાન તેને માન સહુ સ્થળમાં મળે. २७
જે નવ કર્યાનું કાર્ય કરતો દીલમાં ડરતો રહે,
છોડી દિધાથી લોક હસશે એથિ દિલમાં બહુ ડરે;
આરંભ કરતાં જાણશે જન એજ ભય ચિતમાં ધરે,
એણે પ્રથમથિ વિચારીને સહુ કામ કરવાં તો ઘટે. २८
વિદ્યા રૂડી ધન ખુબ નર કુળમાંહિ શુભ નિરખી ઘણા,
ગર્વીષ્ટ થઇ બેઠયા ફરે મદ ધારિ અભિમાની વડા;
પણુ જો કદી સત પુરૂષને એ પ્રાપ્ત થાય પળે પળે,
ચિતમાંહિ તેથી ચતુર નર નવ ગર્વ ધારને ફરે. २९
સત પુરૂષ કોનરૂ કાજ આપે માન નિચ જનને અતી,
જે નર કરે નિચ કાર્ય જેની દીસતી નીચી મતી;
છે દુષ્ટ કાર્ય વિષે પ્રસિદ્ધ પણુ સત પુરૂષના માનથી,
નિજ નિચપણું જાણ્યા છતાં વર્ત્તે સદૈવ ગુમાનથી. ३०
છે સત પુરૂષને આત્મવેત્તાની ગતી સાધુ વડે,
ત્યમ અસત નરની પણુ રૂડી ગતિ સાધુજનથી સંભવે;
સહુની ગતી શુભ સાધુજનથી હરનિશે થાતી દીસે,
પણુ સાધુજનની શુભ ગતિ નવ અસત કોદી કરી શકે. ३१

જેણે વસન શુભ વપુ ઉપર ધારણ કર્યાં જીતી સભા,
ગાતું દુઝાણું હોય તો ખાવાની જીતી વાસના;
સ્વારી કરીને ચાલનારે માર્ગ જીત્યો જાણવો,
સહુ જીતી લીધું તે નરે જે શીળ ગુણવાળો હવો. ૩૨
શુભ શીળ ગૂણ શરીરમાં નરને પ્રધાન રૂપે વસે,
એણે જગતને જિતિયું એમાં ન સંશય જરિ દિસે;
શિળ વિણ સગાં ઝાઝાં વધુ ધન ને અધિક આયુષ્ય હશે
પણ કો નથી ફળદાઇ એ વિણ વ્યર્થ સરવે વહિ જશે. ૩૩
છે શરીરરૂપી રથ રૂડો તેનો નિયંતા મન રૂપે,
છે વાજિરૂપ સહુ ઇંદ્રિયો ચલવે નિયંતા શુભ પથે;
શુભ સારથીથી રથ હમેશ રૂડા પ્રદેશ વિષે જશે,
ત્યમ ઇંદ્રી નિગ્રહ મનથકી અતિ સુખ આત્માને થશે.૩૪
એ રીતથી જે નર જરી નિગ્રહ કરે નહિ ઇંદ્રિનો,
તે નાશ જલદી પામશે સંશય નહીં એ વાતનો;
ઉન્મત્ત ઘર્યા હય રથ વિષે હાંકે સમજ વિણ સારથી,
તો છે નહી સુખિ બેસનારો જાણજ્યો નિજ મન થકી.૩૫
તરવા જગત મન બુદ્ધીને ઇંદ્રિય તણો નિગ્રહ કરી,
નિજ જ્ઞાનથી આત્માનિ ઓળખ આપથી કરવી ખરી;
જો હોય નિગ્રહ ઇંદ્રિનો તો આત્મ નિજ બંધુ થશે,
પણ ઇંદ્રી જીત્યા વિણ જગે આત્મા અરીસમ ભાસશે.૩૬
જે નર જિતે મન સાથ રહેતા પાંચ શત્રુને પ્રિતે,
તે મનુષ્ય જગમાં શત્રુને નિત સેલથી જીતી શકે;
પણ જે ન જીતે પાંચ અરિ સાથે વસેલા પિંડમાં,
તેને જીતે શત્રૂ પલકમાં દિન ગણી બ્રહ્માંડમાં. ૩૭
જે રાય મોટા જગતમાં ઇંદ્રી નિયમમાં નવ કરે,
વૈભવ અપાર લહે જગે જ્યાં ત્યાં મદોન્મત્ત થઇ ફરે;
પણ આખરે આયુષ્ય જતાં નિજ કર્મના યોગે કરી,
છે બંધને બાંધેલ નવ છુટે કદાપી તે થકી. ૩૮
પોતે કરેના પાપ પણ પાપી જનોના સંગથી,
પામે પુરી શીક્ષા સદાજન સંગના નિત્ય રંગથી;

જેમ કાષ્ટ સુકા સંગ દવમાં ઘાસ લીલું બળિ જશે,
માટે પ્રીતી પાપી તણી સતપુરૂષને છોડી ઘટે. ૩૯
જે મનુષ્ય પંચ વિશય શબ્દ સ્પર્ષ આદીને સદા,
બહુ મોહ પામી ઇંદ્રીયોથી ભોગવે, ન તજે કદા;
એવો મનુષ્ય આ જગતમાં ડૂબેલ આપતિમાં દિસે,
દુઃખરૂપ સહુ દેખાય સુખ નવ થાય તેને કો મિષે. ૪૦
શુભ સરલતા સંતોષ મીઠું વાકય મુખથી બોલવું.
ઇંદ્રી તણો નિગ્રહ કરી વિનયી પવિત્ર સદા થવું;
શમતા રૂપી જે અષ્ટ ગુણો જેથિ શોભા જન તણી,
તે દુરગુણી પાસે જગતમાં કો દીને રહેતી નથી. ૪૧
નિશ્ચીંતતાને સહન શિલતા આત્મજ્ઞાન રૂપીવડા.
શુભધર્મ શિળતા વાત છાની રાખવી ચિંતમાંસદા;
દાતારપણું દિલમાં રહે ગુણવંત જે દ્રષ્ટે દિસે,
નીચા જનો પાસે કદીએ ગુણ નવ વાસો વસે ૪૨
વદિ વાકય નિત્ય કઠોર મુખથી અવરની નીંદા કરી,
જે હોય દિલના દુષ્ટ તે ખુશિ થાય બુધ જનને છળી;
પણ પાપિને નીંદક હશે તે પાપ ભોગવશે સદા,
દિલના ક્ષમાધર નર હશે તેને નથી જરિ આપદા ૪૩
નર દુષ્ટનું બળ અધિક, નાશ અવર તણો કરવા વિષે,
રાજા તણું બળ એટલું કે દંડ કરતાં નવ બિશે;
સ્રી જાતિનું ખરૂં શૌર્ય સ્વામી ભકિતમાં દેખાય છે,
ત્યમ સતપુરૂષનું બળ અધિક, ક્ષમા વિષે પરખાય છે. ૪૪
વાણીરૂપી કટૂ બાણુ જે નરના ઉરે લાગેલ છે,
તે પુરૂષને નવ શાંતિ કોદિન જ્વાળ ચિત સળગેલછે;
પંડિત પુરૂષ તે કાજ કદિ નિજ અરિ ઉપર ક્રોધે કરી,
ફેંકે નહીં કટુ વાકયશર ડા'પણ હમેશાં દિલ ધરી; ૪૫
કપટે કરીને વર્ત્તતો નિત્ય થાય દુખિ કપટે કરી,
તે દુખમાંથી દુષ્ટને કદિ વેદ છોડવતા નથી;
ઉછરેલ પક્ષી પાંખ આવે ત્યાગ નિજ ગૃહનો કરે,
ત્યમ કપટિ દ્વિજ આખર કપટથી વેદ ધર્મપરો કરે. ૪૬
જનમાં પ્રતિષ્ટા કાજ અગ્ની હોત્ર રાખે આંગણે,

મુખ મૌનવ્રત ધારણ કરે ને માનને માટે ભણે.
યશ માટ યત્ન કરે સદા ગણિચાર અભય કરે મને,
પણ જો યથાર્થ ન થાય તો અહીં છે મહાભય સર્વને. ૪૭
લક્ષ્મી તણી ઉત્પતિ શુભ આચરણથી અતિ થાય છે,
ઔદાર્યતાથી અહરનેશ વધતી વિશેષ જણાય છે;
લક્ષ્મી રહે નિશ્ચળ સદા જો નિયમમાં ઇંદ્રી રહે,
પણ દક્ષતાથી મુળ કરીને લક્ષ્મી રહેવાને ચહે. ૪૮
નથિ જે સભામાં વૃદ્ધ નર તેને સભા નવ જાણવી,
જેને ન શિક્ષા વૃદ્ધની તેને ન વૃધવય માનવી;
જેમાં ન અંશ જરાય સતનો ધર્મ તે નવ ધારવો,
જેમાં કપટ ભરપૂર તેને સત્ય ચિતમાં ના ગણો. ૪૯
સત શાસ્ત્રને અભ્યાસને, આભાસ કૂલિનતા તણો,
બળ, શૌર્ય, શિળતા, ધનવધૂ, મુખ મધુર બોલ, દિસે ઘણો.
છે નમ્રતા, ઉપાસના, ને સત્યતા ચિતમાં વશી,
દશ ગુણ એ છે સ્વર્ગ મળવાના નહિ અડચણ કશી. ૫૦
જે નર તણી છે શ્રેષ્ટ બુદ્ધિ તે રૂડાં કામો કરે;
કરી કામ સારાં સૃષ્ટિમાં કિર્તી પવિત્રજ સંગ્રહે;
સત કિર્તીથી મળશે સુસ્થાનક સુખ અતીશય જયાં મળે,
માટે પવિત્ર મતી વિષે નિત્યે બધાં સુખ સંભવે. ૫૧
જગમાં થવા સુખને પછીથી સદૈવ સુખી રહેવા વકી,
જ્ઞાની જને ગુણ આટલા હરનિશ ચિત ધરવા નકી,
ધીરજ, ધરમને, સત્ય, શમ, દેહાભિમાની ગ્રંથીને;
છોડી દઇ, ગણવાં સહુ પ્રિય શાંતિ ચિતમાં ધારીને, ૫૨
કે કોઇ વાક્ય કઠોર તો ચિતમાં કદાચિત નવ ધરે.
કો ક્રોધ આપ ઉપર કરે પણ ક્રોધ સામો નવ કરે;
તેથી કરે જે ક્રોધ તેને રોજ પસ્તાવું પડે,
તે પુણ્ય પસ્તાવા તણું સેંનારને નિત્ય સાંપડે; ૫૩
અપમાન અન્ય તણું ન કરવું ક્રોધ તનથી ત્યાગવો,
જરિ દોસ્તનો નહિ દ્રોહ કરવો શત્રુરૂપ કદી હવો,
સેવા ન કરવી નીચની સંગત ન દુષ્ટ તણી કદી,

કરવો દુખી નવ કોઇને ક્રોધે કટુ વચનો વદી. ૫૪
ચાવે પિડા પ્રાણી અવરને પ્રાણુને હૃદયા વિષે,
એવી કટુવાણી કદાચિત વાપરો ના કો મિષે;
વાણીરૂપી કટુ બાણુ નરને બાળવા માટે ખરે,
ધર્મજ્ઞ જ્ઞાનીજન કૂહાડી જેમ કટૂ વાક્યો તજે. ૫૫

હારગીતછંદ.

શત્રૂ કદાચિત હોય પણુ કટુ વાક્ય તેને નવ કહે;
કદિ શત્રૂ સામા કે' સદા પણુ શાંતિ રાખિ સહન કરે,
કરિ શાંત ચિતથિ વિચાર શત્રુનો ચિત્તે ગુણુ ધારિને,
શાંતી મને કયાંથી મળત? વિણુ વાક્ય એમ વિચારિને. ૫૬
કદિ સંત સેવાજન કરે તો ગુણુ મળે સહુ સંતના,
તપસી તણી સેવા થકી ગુણ શુભ ગ્રહે ગુણુવતના,
દુર્ગુણી ચોરનિ સેવનાથી નીચ ગુણુને પામશે;
જ્યમ પટ ધર્યું જે પાસમાં તે પાસ પટને જામશે. ૫૭
પૂછ્યું તથાપિ યથાર્થતાથી કોદિ જ્યાદે નવ વદે,
બોલ્યા વિના બીજાનિ સાથે વાત કોદી નવ કરે;
મારે અવર પણુ નવ હણે બદલો ન લે નીચો બની,
એ પુરૂપને માન આપે દેવતાઓ નિત પ્રતી. ૫૮
બહુ બોલવા કરતાં વધારે શ્રેષ્ટ મોન સદા થવું,
છે શ્રેષ્ટ તેથી સત્ય જગતમાં તેથિ વધુ પ્રિય બોલવું;
સહુથી વધારે શ્રેષ્ટ એ છે ધર્મને ચિત ધારવો;
છે ધર્મને સત વચન વ્હાલાં તેથિ ધર્મ સુધારવો. ૫૯
જે મનુષ્ય નવ જીતે બીજાને જય તણી ઇચ્છા જરી,
ધારે નહી નિજ ચિત્તમાં વૃતિ વૈરની રાખે પરી;
શત્રૂ તણો સંહાર થાવા જરિ વિચાર ન ચિત ધરે,
નહિ હર્ષ શોક લગાર ચિત, નિંદા પ્રસંશા કો કરે. ૬૦
પોતે ચહે સારૂં સહુનું રાજિ રૂડું જોઇને,
ઉચરે સદા સતવાદિ સમસત પિડ કરે નહિ કોઇને;
વદિ વાક્ય મિષ્ટ મૂખે થકી રાજી અવર નર જે કરે,

એ પુરૂષને આ જગતમાં ઉત્તમ તણી ઉપમા ખરે. ૬૧
જે મનુષ્ય થાય અનર્થ પણ નર શાંત શબ્દ વડે કરે,
બોલે વચન જે મુખથી એ મુજબ વર્ત્તન આદરે;
સહુ છીદ્ર જાણે છે અવરનાં પણ પ્રકાશિત ના કરે,
સહુ દક્ષ જન એ પુરૂષને જ્ઞાની મુખેથી ઉચરે. ૬૨
સારી શીખામણ જે કહે તેને અરી સમચિત ગણે,
ધારે નહીં વિશ્વાસ તેના વાકયપર મુખ જે કહે;
જે મિત્ર સાથે સ્વાર્થબુદ્ધીથી કરે વર્ત્તન સદા,
એને અધમ નર જાણવો વેઠે અતીશય આપદા. ૬૩
સંચેલ દ્રવ્ય અસત્યથી અતિશય ભર્યું ભંડારમાં,
માને પરાક્રમિ આપને વધુ શ્રેષ્ટ માને કારમાં;
એવો પુરૂષ ઉંચ કુળ વિષે પણ નીચ નિત્ય મનાય છે,
કુળવાનની કિર્ત્તી સદા એ નરથી છેટી જાય છે. ૬૪
જ્યાં છે ન દૂરાચાર માત પિતા તણી સેવા કરે,
સેવન કરે સતધર્મનું અળગો અધર્મ સદા ધરે;
નિજ કૂળની સતકિર્ત્તી મળવા આશ રાખે અંતરે,
જ્યાં છે વીનાશ અસત્યનો તે કૂળ ઉંચું સહુ કહે. ૬૫
જ્યાં યજ્ઞ યાગાથી નથી શાસ્ત્રોકત લગ્ન થતાં નથી,
રાજી રહે નિત ચિત્તમાં નકી વેદની નીંદા કરી;
કરતા ઉલંઘન ધર્મનું નિત્ય ચિત્ત શુભ રસ્તે નહીં,
તે કૂળ ઉંચુ હોય તદપી નીચતા પામે સહી. ૬૬
આપે કર્યું અતિ એકઠું ધન સ્વાર્થ બુદ્ધી રાખિને,
એ દ્રવ્યને વિદ્યાવડે નિચ વૃત્તિ ટાળી નાંખિને;
રૂપે કરી વૃતિ કોદિ નીચી જ્યાં સુધી ચિત નવ ટળી,
ત્યાં સુધી ઉંચા કૂળને નર જગતમાં પામે નહી. ૬૭
લક્ષ્મી તણું આવાગમન પ્રતીદીન મનુષ્યને થાય છે,
જેનાથિ કુળમાં નિત્ય શુભ આચાર ધર્મ પળાય છે;
પૂછે ન કો દ્રવ્ય ક્ષીણ કદી તેથી ન કુળ નીચું થશે,
ઉતરે સદાચારેથિ જન તો નીચ કૂળ ઝટ થઇ જશે. ૬૮
રથ હોય નાનો તદપિ ભારે ભાર આપ સહન કરે,

અન્ય વાહન રથ સમો નવ ભાર વહન કરી શકે;
જે કુલિન જન કહેવાય તે સહિ દુખ અવરને સુખ કરે,
એવું મહત મન અવનિમાં અકુલિન કદાચિત નવ કરે. ૬૯
કંઇ વાંક પડતાં ચિત ડરે નવ મિત્ર તેને મનવો,
શંકા ધરે ચિત બોલતાં સ્નેહી ન એને જાણવો;
વિશ્વાસ તાત સમો ધરે તે મિત્ર સાચો માનવો,
દેખાડવાનો સ્નેહ ધારે મિત્ર તે ન ઉચારવો ૭૦
મિત્રે કિધો ઉપકાર પૂર્વે સા'ય કીધી સંકટે,
તે મિત્રનું કામ ન કરે તો નામ તેને શું ઘટે;
એવા કૃતઘ્ની મિત્રનું નવ માંસ ગીધ મુખે ધરે,
જાણે ચિતે અપવીત્ર પક્ષી, પણ સુવે તે પરહરે. ૭૧

છે નાશ ઓછો ઇંદ્રીનો તદપી વિકારે જે વળે,
અવળે પંથે અથડાય તેથી બુદ્ધી નાશ પળે પળે;
જ્યમ ઘટ ભર્યો પાણી થકી ઉણો ન લેશ જણાય છે;
પણ છીદ્ર નીચે પાડતાં પાણી બધું ઝરિ જાય છે. ૭૨
જામ્યાં સુળો રૂડાં જમિનમાં પત્ર શાખા છે ઘણાં,
ઉગેલ વૃક્ષ અરણ્યમાં નહિ ચિન્હ નાશ થવા તણાં;
પણ જો કદી કોપે પવન મસ્તાન બનિ પળવારમાં,
નાંખે ઉખેડી મુળ સહિત નીશાન નહિ કેઇ કાળમાં. ૭૩

રોગે પિડાયો જે મનુષ્ય તે પુત્ર પૌત્રાદી થકી,
કે વિષયથી કોવાર લગિરે સૂખ મેળવતો નથી;
ત્યમ જે દુખે પીડેલ રોગી એ સમાન ગણો સદા,
એને ન સુખ ધન કે સબંધીનું ન ટાળે આપદા. ૭૪
જે કામ શુભ વાણીથિ સુધરે બળ ઉપર તે ના ધરે,
છે ધર્મ સુક્ષમ પણ ઉતાવળ ધારિને જે આદરે;
થઈ ક્રુર બળાત્કારે કદી સંચય ન લક્ષ્મીનો કરે,
સંચે સુધર્મે તે વખત ઝાઝો ટકે સુખ બહુ મળે. ૭૫
જે મનુષ્ય નિજ સ્વામી તણી ઈચ્છા સકળને અનુસરી,
આળસ તણો કરિ ત્યાગ સ્વામી કાર્ય કરતો હરઘડી;
વરતે પ્રમાણિક અહરનિશ સ્વામીને શકતી જાણિને,

એવા રૂડા સેવકનિ સાથે વર્તવું પ્રીતિ આણિને. ૭૬
જે વાક્ય કીધેલું કરે નહિ કાયે જોઇ સમું વદે,
ફુલાઇને ફક્કડ બને અક્કડ સમજથી રહે મદે;
ધણિની જરા ઇચ્છાનુસારે કામ જરિ કરતો નથી,
કરવો ઘટે ચાકર તણો તતકાળ ત્યાગ, ન અધઘડી. ૭૭
અભિમાન ન ધરે અંતરે સત્તા ધરાવે શરિરમાં,
તનથી ત્વરાજો પ્રિય વચન વદનો દિસે સહુ સમયમાં;
કાયે નિરોગી સ્વાદ વશ નર જે સદા રાખી શકે,
એ આઠ ગુણથી યુકત ચાકર રાખવો ઘરમાં ઘટે. ૭૮
વળવું કદી નવ પાંશરા આપે અજાણ્યા ઘર વિષે,
જાવું પડે જો કામસર તો જાણ કરવું કો મિષે;
રાત્રે કદી છાના ઉભા રહેવું ઘટે નહિ બારણે,
રાજાની રાખેલી ગણીકા ઇચ્છવી ના કો પળે. ૭૯
હોંશે કદી નવ આપવો ટેકો નઠારા કામમાં,
માગે વિચાર કદી ધણાં નાંખે શરમ કે દાબમાં;
મત આપવા રૂચી નહિ તો બાનું કાઢી બારણે,
જાવું ઘટે છે, પણ ન દેવો મત કુડો કો કારણે. ૮૦
બુદ્ધી સરસ કુળ ઉંચ નિગ્રહ ઇંદ્રિનો કરવો ખરે,
સત શાસ્ત્ર સાંભળવાં, પરાક્રમ પ્રીત ધારીને કરે;
થોડું વદે દિન દાનદે બદલો દિયે ઉપકારનો,
શોભા સરસ દે સૃષ્ટીમાં નરને સદા આઠે ગુણો. ૮૧
એ આઠ ગુણ નર દેહમાંહી અવર ગુણ આશ્રય થકી,
આવી વસ્યા દીસે, રહે સ્થિર અન્ય આશ્રયથી નકી;
પણ જે મનુષ્ય પાસે વસે છે વિનય આ અવની વિષે,
સહુ ગુણથી ભરપૂર સાચો શૂર જગમાં એ દિસે. ૮૨
બળરૂપ સારૂં રાગને વળિ સ્પષ્ટ વદવું મુખ થકી,
સુગંધતાને શુદ્ધતા, કોમળપણું દીસે નકી;
લક્ષ્મી દિસે આવી ઘણી ઉત્તમ સ્ત્રિને સુકુમારતા,
એ દશગુણો શીળવાન જનમાં આવિને વસતા ખરા. ૮૩
આરોગ્યતા રે' અંગમાં આયુષ્ય અતી પ્રતિદિન વધે,

બળ સરસ સુખ અતિ શરિરને નિત્ય સંતતી સારી દિસે;
અક્રાંતિયા સમ આ'ર નહિ નીંદા ન અવર તણી કરે,
નિયમીત જમનારાનિ પાસે એ છયે ગુણ સંચરે. ૮૪
જે હોય મુરખો ક્રપણ નર કે અવરની નીંદા કરે;
વગડા વિષે વસનાર ધૂર્તપણા થકી ફરતો ફરે;
છે હાડ વૈરી, કૃતઘ્ની, માગે માન મૂખે આપને,
કટુ વાકય બોલે તોન પાસે ચિજ ન માગો કો સમે. ૮૫
નિંત્યે નઠારૂં કર્મ કરતો આળસુ દિસતો અતિ;
જૂઠું વદે નિત્ય જગતમાં ચંચળ દિસે જેની મતી;
કરનાર દ્રઢ ભકતી તણો ચંચળ વૃતી, ત્યાગે પ્રીતી;
એ છો જણા નિચ જાણવા તેને મળો નહિ જન કદી. ૮૬
જે મનુષ્ય પોતાના કરી લે અવરને પળવારમાં,
બુદ્ધી ચિતે એવી વસે સ્વપરાક્રમી સંસારમાં;
ઐશ્વર્યતા ઉદ્યોગ બળ નિશ્ચય છ વાનાં જે કરે,
આજીવિકાનો ભય જગતમાં એ પુરૂષ શાને ધરે. ૮૭
બુદ્ધી રૂપી બાણે હણેલો દરદિ નર જગમાં હશે,
તેવા મનુષ્યનું પારખું વૈદો કદાપી કરી શકે;
પણ તે મટ્યાની ઔષધી ખોળી જગતમાં નવ જડે,
નવ મંત્ર હોમ યાગાદિ કર્મોથી ન સકતી સાંપડે. ૮૮
સ્ત્રી સાચવ્યાનું કામ ઘરમાં વૃદ્ધ પિતાને સોંપવું,
સર્વે રસોઇનું કામ કરવા માતુને નિત્ય આપવું;
મનમિત્રને સંભાળ લેવા સર્વ પશુની સૂચવો,
ખેતી અને સંસારનો વ્યવહાર આપે આદરો. ૮૯
ઉત્તમ કુળે નર ઉપજેલા ગુણ ક્ષમા ઉર ધારિને,
જયમ કાષ્ટમાં અગ્ની વસે છે ગુપ્ત, જો તું વિચારિને;
એવા સુપુરૂષોના વિચારો ઉપજે અંતર વિષે,
તે બા'રના કે ઘર તણા નર જાણતા નથી કો મિષે. ૯૦
જે ભૂપ શુભ કર્તવ્યને નિજ ધર્મ જાણીને કરે,
બોલી બતાવે ના મુખેથી ને પરાક્રમ આદરે;
રાખે નજર નિજ રાજ્યમાં ના નજર બાહ્ર જરી કરે,
એ નૃપતિનું ડંકા રાજ નિત્યે અચળ બહુ વર્ષો રહે. ૯૧

જે નૃપતિ સ્થાન તણા વૃદ્ધી ક્ષયનો વિચાર કરે ઉરે,
આધીન આનંદિત સ્વભાવથિ નિત્ય આત્માને કરે;
આપે સદા વર્ત્તે છ ગુણથી અહરનિશ નિજ કામમાં,
રાખે સદા પૃથ્વીતણી સંભાળ સરવે કામમાં. ૫૨
ફોગટ નથી જે પુરૂષનો ચિત હર્ષ શોક કદી કરે,
બીજાં સુરાજ્યોની બધી ખામી ખચિત ચિતમાં ધરે;
પૃથ્વી ઉપર જ્યમ સમૃધીતણા ભંડાર ભવ્ય બળાય છે,
ત્યમ રાયમાં સહુ જ્ઞાન વસતું સર્વને દેખાય છે. ૫૩
નિજ નામથી સંતોષ કાં સંતોષ ચામર છત્રથી,
રાખે સદા, રાજાપણાનો ગર્વ નવ ધારે રતી;
વૈભવ ન આપે ભોગવે આનંદ આપે દાસને,
એવા મહીપતિ શોભતા દીસે સદા ઉંચાસને. ૫૪
જે અણગમ્યું હૃદયે, કદાપી ગૂણ તેનામાં ઘણા,
પંડીતને ધીમાન તદપી છે ન લેખામાં જરા,
છે દુષ્ટ તદપી ચિત ગમ્યું તે સૃષ્ટિમાં સારૂં ગણે,
અણગમતું છે અપ્રિય સુશિલ, ગમતું કદી ગુણહિણ હશે.. ૫૫
જમવું વિવિધ સુખથી સદા જ્ઞાતિજનોના સંગમાં,
વાક્યો વદો હરદમ મધુર ઉત્સાહને આનંદમાં;
પ્રીતી વધે નિત્યે પરસ્પર એહ કાર્યો આદરો,
પણ કોઈ નિજ જ્ઞાતીજનોમાં ક્લેશ જગમાં ના કરો. ૫૬
અનુભવ વગર પંડિતનો પણ વ્યર્થ જ્ઞાન ઉપદેશ છે;
વસ્તૂ તણા વ્યાપારમાં રહે છે અજાણ હમેશ એ,
અથવા કદી જાણે અવરથી તોય તેમાં શું થયું;
અનુભવ વિના વસ્તુ તણા ઉપયોગમાં ના ચિત ચહ્યું. ૫૭
જેના ક્રિયાથી પાપ છે તે પ્રજ્ઞ નર કરતો નથી.
તેથી વધે છે, વિશ્વમાં એ વાતમાં સંશય નથી;
પૂર્વે કરેલાં પાપનો ન વિચાર, જરિ બીજાં કરે;
તે દુષ્ટ બુદ્ધિ મનુષ્ય આખર ઘોર નરકે સંચરે. ૫૮
પીવો મદીરા સ્વપ્નમાં લવરી કર્યાની ટેવ જે,
વીચાર સ્થાન વિષે પ્રવેશ, અવર જનોનો હોય તે;

આંખો અને મુખ જોઇને વરતે વિચારો ઉદરના,
વિશ્વાસ શઠ મંત્રિ તણો નિચ અનુચરે ભય છે ઘણા. ૯૯
નિધિમાં પડેલી ચીજ કોટિ પ્રયત્ન કરતાં નવ જડે,
શુભ શિખ ન માને શઠ મનુષ્ય છો શાસ્ત્ર વાતો સાંભળે;
હોમ્યા વિના પાવક મહીં આહુતિ ધરવી તે સદા,
મિથ્યા જગતમાં જાણજ્યો ઉપયોગ લાગે ના કદા. ૧૦૦
કુળવાન કે કુળ વગરનો કો હોય તે મનમાં ધરે,
મર્યાદ ન તજે મહાનજનની ધર્મ પ્યારો જે કરે;
પ્રિય વાક્ય બોલે ધિરજ ચિત હમેશ જે નર સાચવે,
સો કુલિનમાં પણ એ પુરૂષ વધતો ગણાશે સહુ સ્થળે. ૧૦૧
જાણે કરેલું કામ સરવે ધર્મ શુધ્ધ ચિતમાં વસે,
છે સત્યવાદી ન નીચ મન, દે ભક્તી, ચિતમાં ભાવજે;
દ્રઢતાથી ઇંદ્રી વશ કરે, એકજ સ્થિતીમાં નિત રહી,
એવા સુમિત્ર તણો કદાપી ત્યાગ જરિ કરવો નહિ. ૧૦૨
ઉત્પન કરેલ અધર્મથી ધન નાશ જગમાં થાય છે,
એથી સજન એવી રીતે રળતાં ચિતે શરમાય છે;
બુદ્ધિથિ દ્રઢ નિશ્ચય કરીને અર્થનું સાધન કરે,
એ પુરૂષ આ અવની વિષે સાચો સદાચારી ઠરે. ૧૦૩
જે જન વચન મન કર્મથી કર્યું કામ વીચારે સદા,
એ મનુષ્યની અવની વિષે ટળિ જાય સઘળી આપદા;
મન વચન કર્મ કરે હમેશાં નાશ ચિત્ત વિકારનો.
કલ્યાણકારી માર્ગએ સૃષ્ટિ વિષે છે સજ્જનો, ૧૦૪
મૃત્યુ પછી પરલોક સુખ ધનિજન; અધર્મી, લહે નહીં,
ધન કાજ વેઠું દુઃખ દીઠ તે યાદ આવે ચિત મહીં;
જંગલ મહીં કોતર મહિં સહિ માર ખુશે મેળવ્યું,
સહિ ટાઢ તડકો નિત્ય ભટકયો છોડવું ના ચિત ગમ્યું. ૧૦૫
ધરી શસ્ત્ર કર નરધિર પુરૂષપર નજર કરિ કદિ મારવા;
ભય છે ન આત્મામાં સહૂલય, પ્રલય તે ચિત વા નવા.
મોટાઇ નિચલ ઇદ્રિનો ઉદ્યોગિ દક્ષ ધિરજ ચિતે. ૧૦૬
છે સ્મરણ વધુ, વર્તે વખત, મોટાઇ પામે આ જગે.
જેમાં અતીશય લાભ પણ આપે અધર્મેથી ભર્યું;

બહૂ દુ:ખથી પામ્યો પરાજય, અર્થ શિક્ષ, મન ઉતર્યું;
આને મને સુખ મહિ વિષે, કરિ ત્યાગ તેવા કાર્યનો,
આહી જેમ રાજી કાંચળી તજિ, તેમ રાજી તે થતો. ૧૦૭
ઇર્ષ્યા કરે જે અવરની તે મૃત્યુ સ્થાન ગણાય છે,
વધુ બોલવું હદ છોડિને, લક્ષ્મી વિનાશ થતો દિસે;
શેવા ન કરતો ગુરૂ તણી કરતો ઉતાવળ પઠનમાં,
વિદ્વાનનું અભિમાન ધારે, શત્રૂ ત્રણ વિદ્યા તણી. ૧૦૮
સુખ ઇચ્છનારે ત્યાગ વિદ્યાનો સદા કરવો પડે,
વિદ્વાનને વિદ્યાર્થી હાલતમાં ન સૂખો સાંપડે;
અગ્ની ન કાષ્ટથી તૃપ્ત થાતો નિધિ ન તૃપ્ત નદિ થકી,
મૃત્યૂ ન પ્રાણિથી તૃપ્ત થાતું, દુષ્ટ સ્ત્રી પુરૂષો થકી. ૧૦૯
સુખ દુ:ખ આપ અનિત્ય છે ભોક્તા ધરમને આતમા,
છે નિત્ય, ત્યાગ અનિત્યનો, ચિત નિત ધરે પરમાત્મા;
સંતુષ્ટ રે' માની ચિદ્રાત્મા એજ લાભ વડો દિસે,
"જ્ઞાની સકળ સુખમય જુવે અજ્ઞાનિ અવગુણ પેખશે. ૧૧૦

ઉપજાતી છંદ.

દરે પડયો ઉંદર સર્પ ખાય, ઉદ્યોગ વિના નૃપતી જણાય;
પ્રવાસ વીના દ્વિજ રાજ જે છે, એને મહી ઉદરમાં ધરે છે. ૧
શત્રૂ અને સ્નેહિ સલાહકાર, આજીવિકા જે નર આપનાર;
પરાઇ વૃત્તિ થકી જીવનાર, જશે બધાં જ્યાં નૃપતી જનાર. ૨
જો પાંચ જ્ઞાનેંદ્રિ વિષેથી એક, રોગે કરી નિર્મળ થાય છેક;
તો બુદ્ધિ પામે ક્ષય જાણ ભાઇ, પખાલ ફાટે જળ રે' ન કાંઇ. ૩
આલસ્ય નિદ્રા ભય ને સક્રોધ, ખિમાશ ધંધા મહિં નર્મ યોગ;
એ દોષ સારૂ ઇછનાર ચિત્તે, તજેથિ સુખી નિત્યે રે'જ પોતે. ૪
યોજેલ કર્મો સિદ્ધ થાય માટે, વિચાર પે'લો કરવો સુવાટે;
નિશ્ચાર્થ ધારી શરૂઆત સારી, ડાહ્યા જનો નિત્ય કરે વિચારી. ૫
સુસાધનો જોઇ કરે વિચાર, થશે પુરૂં કે બગડે લગાર;
ઉદ્યોગ સારો નર ધૈર્યવાન, તપાસી પ્રારંભ કરે સુકામ. ૬
જે રાયના સ્થાનનું શૌર્ય જાણે, આમાદિના વિત્ત તણી પ્રમાણે;
સૈનાનું ના શૌર્ય ચિતે વિચારે, એ રાય ના રાજ્ય કરે લગારે. ૭
પ્રસન્ન રાજા કદિ થાય તો શું, કદાપિ ક્રોધે ઉભરાય તો શું;

પ્રજા ન એવો નૃપ જોઈ હીસે, ન શંઢ સ્વામી જેમ નારિ ઇચ્છે. ૮
મૃગો ધરે પારધિનોજ ત્રાસ, એ રીત નૃપથી જન રે' ઉદાસ;
કદાપિ પૃથ્વી પતિ હોય રાય, છતાં પજો નાશ જરૂર થાય. ૯
અનીતિથી જો કદિ રાય ચાલે, પિડે પ્રજાને કદિ તે કુચાલે;
પજો વડું રાજ્ય વીંખાઇ જાય, વાયુ થકી વાદળ નાશ થાય. ૧૦
જેણે નથી ઇંદ્રિ જીતી કદાપી, તેને શુભાશુભનું ભાન કયાંથી;
અશુભને શુભ સમાન જાણે, એ સુખને દુઃખ સમું પ્રમાણે ૧૧
ખાધેલનો સ્વાદ અલભ્ય પ્રાપ્તી, છે વર્તમાને સ્થિર રે' કશાથી;
ન શકિત તેની અતિ ભેદ બુદ્ધી, ન અંત સારો નકિ નાશ એથી. ૧૨
જેની કનેથી નિત વિત્ત પામે, બોલે મધુરું વળિ સાંપ આપે;
વિચાર દે ગોઠવિ તેજ પ્યારો, લાગે, સદા અન્ય ગણે અકારો. ૧૩
બીજા પરે જે અપરાધ મૂકે, દેખી દુખી અન્ય વસેલ સૂખે;
એ વર્તી જે નર વર્તનાર, સદા ગણો વેર વધારનાર. ૧૪
જેને દિઠાથી સુખ છે ન લેશ, સહવાસથી છે ભયને કલેશ;
તેવા જનો પાસથિ લેવું દેવું, હમેશ જાણો ભયથી ભરેલું. ૧૫
સંબંધિથી સંપ સદા તજાવે, જે અર્થ સાધી દુર થાય ભાવે;
પાપી વૃતીને શઠતાઇ કામે, તે સાથ વસતા સુખ કોણ પામે? ૧૬
આ લોકમાં ઉત્તમ ચાલવામાં, પામે વધુ જ્ઞાતિથિ માન, વ્હાલા;
જ્ઞાતિ દુરાચારિ તણી પ્રતિષ્ટા, હમેશ તોડે, અપમાન નિષ્ઠા. ૧૭
ધીમાન બુદ્ધીથી કરી પરિક્ષા, સ્થીતી અને ઉત્પતિની નીરિક્ષા;
કીર્તી સુણીને જનની અપાર, મૈત્રી કરી સૂખ લહે અપાર. ૧૮
વિદ્વાન સેવા કરનાર ધર્મી, સુમિત્ર સુભેચ્છક મિષ્ટ વાદી;
સબંધિ સાથે વળિ સત્યભાષી, ધીમાન ના દૂર કરે કનેથી. ૧૯
નઠારા યશે નમ્રતા નાશ પામે, પરાક્રમે નાશ અનર્થ પામે;
ક્રોધે થકી શાંતિ સદા તજાય, કુટેવ શુભા ચરણે વિદાય. ૨૦
કરેલ ઉપકાર ન જાણનારો, કુબુદ્ધિ ને દુષ્ટ સ્વભાવવાળો;
તજી જવો મિત્ર થવું વિમૂખ, ઢાંકેલ કૂવો ખડથી અનૂપ. ૨૧
દુર્બુદ્ધિવાળો વળિ મુર્ખ જાતે, ક્રોધી અધર્મી જન હોય આપે,
ધીમાન તેથી નવ સ્નેહ રાખે, આપે રહે દૂર, ન સ્નેહી ભાખે. ૨૨
મૃત્યૂથિ મોટું થવું ઇંદ્રિ જીત, કરી પ્રયાસે કદિ રૈકયું વીત;

તે અર્થ માટે અવળું બનેનો, માને મને દેવ અનિષ્ટ એતો. ૨૩
પ્રાણી પિડા ના કરતા લગાર, સ્વભાવ સિધો ધરતા ક્ષમાય;
પામે સદા મીત્ર મહાન માન, આયુષ્ય વૃદ્ધી વધતા વિમાન. ૨૪
આપત્તિને જે અટકાવિ જાણે, છતાં કદી આવી, ન દુઃખ આણે;
"અનૂભવી કામ થયેલ તેનો, એ અર્થમાં ના હટતો, ઠરેલો. ૨૫
સૌ કામના ત્યાગિ સુસંત સેવા, કરે અભીમાન ન માન લેવા;
શકતી પ્રમાણે કરિ કામ રાજી, થાશે યશસ્વી નર પુર્ણ પામી. ૨૬
ક્રોધે કરી લક્ષ્મિ હણાય જેમ, આશા ધિરે લોભથિ કિર્તિ તેમ;
પાળ્યા વિનાનાં પશુઓ મરે છે, સહુ નાશ ક્રોધી દ્વિજતો કરે છે. ૨૭

ભુજંગી છંદ-

રસે જે ભળ્યું વિષ તે એક મારે, વધૂ શસ્ત્ર શરા તણું ના વિડારે;
ફુટે જો કદી રાજ્ય કેરો પ્રધાન, પ્રજા સોત રાજા તણો જાય પ્રાણ, ૧
વિના સ્વાદનું અંન ખાતા ગરીબો, કરે ભૂખ ભારે મહીં સ્વાદ ઉભો;
ધનીને ન ભાવે રૂડાં ખાનપાન, નથી લાગતી ભૂખ એને નિદાન, ૨
મરે દીન આજીવિકાને ભયેથી, દમાતી રહે મધ્ય પંકિત સુવેથી;
લઘૂમાનથી શ્રેષ્ટ નિત્યે ડરે છે, બધા સૃષ્ટિમાં એમ બીતા વસે છે. ૩
મદીરા થકી જે મદોન્મત્ત થાય, વધૂ એથિ ઐશ્વર્યતાથી જણાય;
છકી જાય પાપી નહી વાર લાગે, થશે પાંશરું સર્વ દારિદ્ર આવે- ૪
નહીં નીમમાં ઇંદ્રિને રાખી જાણે, અતી દુખ પામે જીવીને જગે તે
બિજાને મહા કષ્ટ એથી પડે છે, ગ્રહોથીજ નક્ષત્ર પીડા ખમે છે. ૫
નથી પંચ વીકાર જેણે જિતેલા, પડે તેહને પોટલા દુઃખ કેરા;
વધીને દુખો દેહને તો દહે છે, શશી જેમ સૌ શુકલપક્ષે વધે છે. ૬
જિતી જે નહિં આપનું મન જાણે, ચિતે ઇંદ્રિયો જીતવાનું વિચારે;
થશે ઇંદ્રયોના ગુણે તે સદોષ, રહે કામને ક્રોધ લોભાદ દોષ. ૭
કરો ધર્મને અર્થનો ત્યાગ આપે, વસે ઇંદ્રિયોને રહી વર્તતો જે,
નકી તેહની રીદ્ધિનો નાશ થાશે, ફુટી કોડિ રે'શે નહીં એક પાસે. ૮
અદેખો અધર્મી કટુ બોલનારો, સદા બુદ્ધિહીણો બહૂ ક્રોધવાળો,
કુકર્મી બની નીચ કામો કરે છે, અનર્થો સદા એ પરે ઉતરે છે. ૯
ધરેધીર શાંતી દયા દીલ માંહીં, પવિત્રાઇ ધારે વદે શભ વાણી;
તજે મિત્રનો દ્રોહ ઇંદ્રી જિતે જે, રમાને વશ્યાનાં દિસે ચિન્હ તે તે. ૧૦

શિશ્નને ન આપે જરી, આપ ખાતો, કૃતઘ્ની બની લાજ છોડી રિબાતો;
સદા પાપમાં ચિત્તના બંધુ હીત, થશે આખરે દુઃખવાળો ખચીત. ૧૧
સદોષી છતાં આપ સાચો બને છે સદા અંગના દાસને છેહ દે છે;
કરેલો ભલો ગૂણ જેથી ભુલાતો, મહા વ્યાધિથી રોજ એતો રિબાતો. ૧૨

ઉપેંદ્રવજ્રા છંદ.

શરીરમાં સોંસરૂં બાણુ જાય, કદાપિ ખેંચી કરથી કઢાય;
પ્રવેશ વાણીરૂપિ બાણનો જે, ન કાઢતાં નીકળવા તણો તે. ૧
યુવાન નારી પચવેલું અન્ન, શુરો જિતેલો રણ રાખિ રંગ;
તપસ્વી જે તત્વગૃહી બનેલો, વખાણ પાત્રે જન ચાર એતો. ૨
કઠોર બોલે બહુ દ્વેષ રાખે, કરે બધે વૈર ન નમ્ર ભાખે;
ધરે અતિશે શઠતાઈ નિત્યે, રહે દુઃખી કાળ અનંત વીતે. ૩
બુદ્ધિવડે સહુ ભય નાશ થાય, તપેથિ સારા ગુરૂને પમાય;
ગૂરૂનિ સેવા થકિ જ્ઞાન પ્રાપ્ત, અને સદા યોગથિ થાય શાંતી. ૪
પરોપકારે પુનદાન થાય, વિજ્ઞાનથી વેદ સદા સુણાય,:
થયા દિસે મુકત બને જણા આ, ન રાગચિત્તે નહિ દ્વેષ જ્યાં જ્યાં. ૫
ભણેલ યોધ્ધો શુભ કાર્યકારી, કરે સદા જે તપ યોગ ધારી;
પૂરું કરેથી ફળ તેનું પામે, અપુર્ણતાથી નવ લાભ જામે. ૬
પર્યંક પોઢે નહિ નીંદ આવે, સુનારિમાં ના ચિત તે લગાવે;
સ્તુતી કરે ખૂશિ નહીં લગારે, સંસાર ત્યાગે, સુખ જે વિચારે. ૭
સ્વજ્ઞાતિનો ભેદ ચિતે વિચારે, ન જે કુળાચાર પ્રીતેથિ પાળે;
સુકિર્તિને સુખ અને શુશાંતી, મળે ન ભેદી ચિતને કદાપી ૮

વસંતતિલકા વૃત.

જે દેશ ચાલ વળિ કાળ તપાસનારો,
જાતી સ્વધર્મ ઉંચ નીચજ જાણનારો;
જ્યાં જાય ત્યાં ઉપરિ સજ્જનનો બને છે,
તેને સુપાત્ર જગનાં જન તો વદે છે. ૧
જે દંભ, માહ, મદ, દ્વેશ, અને કુકામ,
ચાડી, લડાઇ, જન દુષ્ટનું લે ન નામ;
બો વૈરિ કો દિ ન કરે નહિ મદ્યપાન,
તેને સુબુદ્ધિજનમાં ગણવો પ્રધાન. ૨

જે દાન, મોહ, કુળદેવ તણી સુપૂજા,
ચાલે સુનીતિ થકી દુર્ગુણ દૂર બીજા;
પાપો સદા દુર કરી શુભ વૃતિ રાખે,
સૌ દેવ એ મનુષ્યને બહુ માન આપે. ૩
વીવા સમાન જન સાથ કરી ખુશી રે,
મૈત્રી સમાન જનથી વ્યહવાર રાખે;
ત્યાગી વિવાદ ગુણિને ઘણું માન આપે,
એ જંન આ જગતમાં અતિ માન પામે. ૪
આશ્રીતને દઇ પછી નિત આપ ખાય,
જે કામ ખુબ કરિને ઉંઘવા ચહાય;
શત્રુનિ માગણિ પૂરી કરતો સુહર્ષે,
એ પુર્ષને ન કદિ પાપ જરાય સ્પર્શે. ૫
જેની ક્રીયા શુભ અશુભ ન કોઇ જાણે,
જાહેર આપ ન કરે કદિ કોઇ ટાણે;
વીચાર ગુપ્ત ચિત કામ વિષે લગાડે,
તેનું ન કામ બગડે કદિ કોઇ કાળે. ૬
સારૂં થવા અવરનું સુપ્રયાસ ધારે,
જે મિષ્ટ વાક્ય શુભ ચીત્ત થકી ઉચારે;
આપે સુમાન જનને ભડ જ્ઞાતિ માંહીં,
એ છે મણી સમ સદા ત્રણુલોક માંહીં. ૭
જેનાથિ કામ કદિ કોનું થયું નઠારૂં,
નિત્યે લજાય ચિતમાં ગણિને નકારૂં;
એ થાય છે ભવિષ્ય માંહિ પ્રતાપવાન,
એનું સુતેજ પરખાય રવી સમાન. ૮

ઇંદ્રવજ્રા છંદ.

બાણે કરીને વપુને વિંધેલું, કાપેલ કુહાડિથિ વંન વેલું;
સાજું થશે એ કટુ વાક્ય મારે, વીંધેલ છાતી નદવા સમારે. ૧

ઝુલણા છંદ.

ચોર ચોરી મદોન્મત્ત કનેથી કરે, રોગિ પાસેથિ દ્રવ્ય વૈદ લે છે,
વિષયિ પુરૂષોથિ જીતેછ વારાંગના, ગોર યજમાન કરથી ગ્રહે છે;

સત્રુ જીતી જિવે રાય નિષ્કંટકે, રાય પ્રીતીથિ પંડિત પાળે,
એ છ જણ જીવતા વૃતિ ગૃહિ અવરની, એ મહીં છે ન શક કોઇ કાળે. ૧
ગુરૂની પાસે ભણેલો હશે શિષ્યને, પુત્ર પરણ્યા પછી નીજ માતા,
રતિ પછી સ્ત્રી પતી, અર્થ સરવા પછી અર્થી જન ચિત્તમાંહી ન ચા'તા;
જળ તણો પાર કરતાંજ નાવીકને, રોગિ સાજો થતાં વૈદ જનને,
એ છયે જણ ભુલી જાય કાર્યો થતાં, આપનું શુભ કરનાર જનને. ૨
નારિ સંગ જૂગટું મદ્ય શીકારને, દુષ્ટ ભાષણ ભલું જાણિ ભણવું,
મહતને કરવું શાસન અને એહને, મૂખથી કટુ જરા વચન વદવું;
દ્રવ્ય અન્યાયથી ધરવું નિજ ગૃહ વિષે, સાત એ દોષ છે ધરજવાના,
રાજગૃહ ઉંધું મુળમાંથિ એથી વળે, સજનને દોષ ઝટ દુર કરવા. ૩

છપ્પા.

જેને પોતા તણો, ચિતમાં હરનિશ ધાર્યો,
દિન જાણીને પ્રેમ, અધિક જે જન પર આણ્યો,
જે નિજ સેવા કરે, રહે સુખ દુખમાં સાથે,
હું છું આપનો દાસ, આપ ગાજો મુજ માથે,
એવાં વચનો વદનારને, નવ સંકટમાં ત્યાગવો,
નિજ પ્રાણ જતાં પણ એ પુરૂષને, શરણે નિત્ય રાખવો. ૧
બુદ્ધીહીનની સાથ, વાત કો દી નવ કરવી,
સંકટમાં નાંખેલ, પ્રીત તેની પરહરવી,
વિચારરહિત નર હોય, તેનિ સાથે નવ વસવું,
કામ મોડું કરનાર, એથિ અળગા નિત ખસવું,
એ વિચાર કરિને વિશ્વમાં, કામ કોડ ધારી કરે,
તો પંડિત તેને સકળ જન, હૈયે હોંશ ધરી ગણે. ૨
ધાર્યું કારજ થાય, શરિર સુખી રોજ રહે છે,
સ્ત્રી સાથે બહુ સ્નેહ, મિષ્ટ મુખ વે'ણ વદે છે,
પતી પત્ની ખુશ રહે, પુત્ર વશ રે' પોતાને,
અર્થ પ્રાપ્ત અતિ થાય, મેળવી જે વિદ્યાને,
વળિ માન મહીપતિનું મળે, કીર્ત્તી જગમાં ઉછળે,
તો સુખમાં શી ન્યુનતા, સ્વર્ગે એ શાથી મળે ?
શરીર હોય આરોગ્ય, નહીં દમડીનું દેવું,
દેશાટન નવ જવું, રોજ સુખિ ઘરમાં રે'વું,

મરસ મનુષ્યનો સંગ, ઉપજ છે ખરચ પ્રમાણે,
રહેવું આપ અવાસ, ભય ન કોનો ચિત આણે,
વળિ સ્વતંત્રતા સચવાય છે, સુખકારક એ સહુ સદા,
એ સર્વે એક સ્થળે મળે, તો જનને શી આપદા. ४

મિત્ર સમાગમ થાય, વધૂ વિતતું નિત રગવું;
પુત્ર સપુત્રજ હોય, સ્રીનું સુખ પુરણ મગવું.
સમય સૂચક બોલવું, કુટુંબે વધે વડાઈ,
ઇચ્છીત વસ્તુ મળે, મહત જનરે' ગુણગાઇ;
એ આઠે સુખ છે જેહને, એને હર્ષ દિસે અતિ,
ખરો સુખી એ પાત્રકમાં, દુખ નહિ જેને દિલ રતી. ५

વધુ નવ ફરે વિદેશ, દુરાચારથિ દિલ ડરતો,
પરસ્રીનો કોવાર, સ્પર્શ જે નર નવિ કરતો;
સંગ કૂશંગ ન કરે, ઉરે અભિમાન ન ધારે,
ચોરી ચહે ન ચીત, કટુ વચનો ન ઉચારે,
વળી મદ્યપાન કોદી ન કરે, દુર્ગુણુથી ડરતો રહે,
એવા ટેકીલા મનુષ્યને, સુખિયો જન જગનાં કહે. ६

ક્રોધ કદી નવ કરે, શાંતિ ચિત્તમાંહિ રાખે;
ધર્મ અર્થ કામનું. તત્વ જાણે, નવ ચાખે,
મિત્ર સાથ અર્થની, બુદ્ધિ કોદી નવ ધારે.
તિરસ્કાર કો કરે તો ન કટુ વચન ઉચારે,
વળિ માન કોઇ આપે કદી; કો જન અપમાનજ કરે;
તોપણુ નવ ક્રોધ કરે કદી, તેને સુખિયો જન ભણે. ७

સકળ ઉપર સમદ્રષ્ટિ, નહીં કો ઓછું વધારે;
સર્વ તણી ચિતમાંહ્ય, દયા વધની નિજ ધારે.
દે નહિ દિનને દુઃખ, સૂખ કરવા ચિત ધારે,
વદે ન વધુ કોવાર, કામ સમ શબ્દ ઉચારે;
વળી સારો કે નરતો કહે, જનો, ન અંતર જે ધરે,
એવો નર જે જે સ્થળ જશે, ત્યાં સારો યશ મેળવે. ८

અદેખાઇજે જન, કદી કોની નથી કરતો,
ગરિબ ઉપર હમેશ, દયા દિલમાંહે' ધરતો;

ગજા ઉપર બળ કદી, 'નહી આપે બતલાવે,
બગાડ કોનો કરી, ચિત્ત ફોગટ ન ફૂલાવે,
વળી કઠણુ જાણિ કદિ કામને, પડતું ન મૂકે પણુ કરે,
એ મનુષ્ય માન પામે અતિ જે જે સ્થળમાં સંચરે. ૯
એક નારિથી અધિક, નારિ જે પરણે છે નર,
એક માનિતી થાય, બીજી અણુમાની રે' ઘર,
જુગારમાં જન જેહ, હારિ પુરતું દુખ પામે,
માર અસહ્યથી અંગ, દુઃખ અદકું જ્યમ જામે,
એથી વધતું દુખ વિશ્વમાં, અન્યાયે જે ઉચરે,
એને તનમાં થાતું સદા, એવું મહાન જનો કહે. ૧૦
બાંધી મૂકયો હોય, પુરૂષને મહાન નગરમાં,
તેને જે દુખ થાય જાય વર્ણ્યું ન કથનમાં,
મુસાફરીમાં હોય, રાનમાં રખડે ભૂખે,
વધુ વિશ્વમાં દુખ, શત્રુ કેડો નવ મૂકે,
એથી પણુ વધતું દુખ દિસે, જે બોલે જૂઠું જગે,
જૂઠી સાક્ષી પુરનારને એથી દુઃખ વધુ દિસે. ૧૧
મદિરાનો પીનાર, કલેશ ઝાઝો કરનારો,
વૈર ઘણા જણુ સાથ, નારિ નર છોડવનારો,
જ્ઞાતિ માંહિ તકરાર, દ્વેષ નૃપતીની સાથે,
નર નારીમાં દ્વેશ, કરાવે વસિ સંગાતે,
વળિ ચાડી ખાવી સર્વની, નીંદા કરવી પ્રીતથી,
ડાહ્યા જનને તજવાં ઘટે, વિચાર કરિને ચીતથી. ૧૨
હાથ તણો જોનાર, વણિક જે ઓછું તોળે,
જુગારિ જે જગમાંય, ધૂર્તને જૂઠું બોલે,
વિવેક હીણો વૈદ, શત્રુ જે પોતા કેરા,
હોય મિત્ર પણુ દિસે, દુરાચારે ડૂબેલા,
એ સર્વેને કો દિને, સાક્ષીમાં નવ રાખવા,
કદિ હોય સ્નેહ તે સાથ પણુ, ચિત્ત વિચારી ત્યાગવા. ૧૩
ઘર બાળે વિખ દિયે, અવર નરથી ઉપજેલો,
ગર્ભપાતની દવા, તણો વિક્રય કરનારો,

શસ્ત્ર તણો મજનાર, આદિ બીજાની ખાતો,
મિત્ર દ્રોહ જે કરે, પરસ્ત્રીમાં લપટાતો,
બાળકને હણનાર, ગુરૂ સેજે પગ મૂકે,
દ્વિજ થઇ મદિરા પિયે, દુખી, દુખિ કરે ન ચૂકે,
વિશ્વાસીની ઘાત, કરે નાસ્તિક નર જે છે,
વેદ ઉપર વિશ્વાસ, નહિં નિંદાજ કરે છે.
આવે જો અધિકાર, બળાત્કારે ધન લઇ લે,
દુષ્ટ આચરણ ધરે, શરણ આવે તો હણિ દે,
ક્રૂર કાળજ્યા તણો, એટલા જન આ જગમાં,
બ્રહ્મહત્યારા ગણો, ફરે પાપી સમજનમાં,
તાપણિથી તન રૂપ, જરૂર જોતાંજ જણાશે,
વ્રત વડે વિશ્વમાં, ધર્મવાળો જન થાશે,
વ્યહવારેથી નિત્ય, શ્રેષ્ટતા ચિત્ત સમજાતી,
સંકટ સમયે સદા, ખરી ધીરજ પરખાતી,
વળિ ભય વેળા શુરવીરનું, શૂર પ્રકાશિત થાય છે,
સમ આપત્તિમાં અવનિમાં, મિત્ર સ્વરૂપ સમજાય છે. ૧૪
જરા રૂપને હણે, હણે આશા ધીરજને,
મૃત્યુ પ્રાણિને હણે, હણે છે દ્વેશ ધરમને,
ક્રોધ લક્ષ્મિને હણે, દુષ્ટ શેવા શિળતાને,
કામ હરે લાજને, જગતમાં હરકોઇ બાને,
પણ અભિમાને આ અવનીમાં, નાશ સકળનો થાય છે,
ગુણ એક એક અવગુણ થકી, હરેક રિતે હણાય છે. ૧૫
બુદ્ધિ અધિક ચિત વસે, કુલિનતા શમતા છાજે,
ઇદ્રી નિગ્રહી થઇ, શાસ્ત્ર સાંભળિને રાચે,
થોડું બોલે મૂખ, પરાક્રમ ઉપર પ્રીતી,
ગજા સમું દે દાન, ગૂણ જાણે શુભ પ્રીતી,
એ આઠ ગુણો જે પુરૂષમાં પ્રતિ દિન દીસે શોભતા,
એવા જનના સતસંગથી, આપ વિષે ગુણ રે વડા. ૧૬
ચિત જેનું નવ સ્થીર, કપટ ઝાઝું અંતરમાં,
ઇદ્રી વશ જે થીર, સ્વાર્થ વિણુ કંઇ ન નજરમાં,

પાસે હોયે ચીજ, સ્વાર્થ વિણ જરી ન નિરખે,
તળાવ જળવિણ જેમ, હંસ નવ જોતાં હરખે,
વળિ અણચિંતવ્યો કોપજ કરે, પ્રસન્ન કારણવિણ થશે,
જ્યમ આકાશે વાદળ ચડે, નીચ લક્ષણો એ હશે. ૧૭

વૃધતા હણે સ્વરૂપ, ધિરજને આશ હણે છે,
મૃત્યુ પ્રાણને હણે, ધર્મથી દ્વેશ ઘટે છે,
લાજ નાશ કામથી, સદાચારો નિચ સેવે,
હણાય લક્ષ્મિ હમેશ, ક્રોધને કારણ દેવે,
એ સહૂ વસ્તૂ અકેકથી, હણાય છે હરનિશ જુવો,
પણ અભિમાનીનું અવનીમાં, તમામ નાશ થયું ગણો. ૧૮

વિશ્વાસે ઘર માંડી, વસી ઘરનાર બગાડે,
ગુરૂ શય્યા પર આપ, પાય મૂકયાનું ધારે,
ઉંચ વરણ છે આપ, નીચ નારીને સ્પર્ષે,
વિપ્ર ક્ષત્રિ ને વૈશ, છતાં, મદિરા લે હર્ષે,
વળિ વડિલોથી રહિ વેગળો, કામ કરાવે વડિલને,
જે અવર તણી આજીવિકા, છેદી માને સુખ મને. ૧૯

વિપ્ર પાસ ચાકરી, કરાવે ચિત્ત ન વિચારે,
શરણે આવે સદા, હણ્યાનું તેને ધારે,
એ કામો કરનાર, વડા પાપી જગ જાણે,
દ્વિજ હત્યારા સમા, પાપિ એ અંતર આણો,
વળિ એ પાપીના સંગમાં, વસવાથી પાપી બને,
પ્રાશ્ચિત તેને કરવું પડે, એવું વેદ શ્રુતી ભણે. ૨૦

પાળે ગુરૂનું વાકય, ન્યાય વીચારી વરતે,
છાંડેલું નવ ખાય, ઘાત ન કરે કો જનને,
અનર્થ આપ ન કરે, કર્યો ઉપકાર પીછાને,
સત્ય અને પ્રિય વાકય, અહરનિશ મુખ ઉચારે,
વળિ દેવ વિપ્ર અતિથી તણી, શેવા સ્નેહ ધરી કરે,
એ ભડનર આ અવની વિષે, સ્વર્ગ સમોવડ થઈ ફરે. ૨૧

લાજવાન જે રાય, નારિ જે છે વ્યભિચારી,
ચાકર નૃપતિ તણો, આપનો પુત્ર વિચારી,

ભ્રાત આપણો હોય, વીધવા સ્ત્રી સુત નાનો,
સૈનાજિવિકા ઉપર, જે પુરૂષ છે જિવનારો,
વળી નૃપે લિધો અધિકાર હરી, એવા દશ સાથે જરી,
વિતનો વ્યહવાર ન રાખવો, સંગત કર ઝટપટ પરી. ૨૨
અકરમી હોયે અપાર, ખુબ જગમાં ખાનારો,
દૃષ્ટિ તણી દિલ છાપ, કર્મ કૂડાં કરનારો,
ઘાતક દિલનો ઘણો, દયા નહિ જરિ અંતરમાં,
દેશ કાળની ગતી. જરી જાણે નહિ મનમાં,
વળિ વેશ નઠારો ધારિને, જે નર ફક્કડ થઇ ફરે,
એવા નરને સમજૂ કદી, લાવે નહિં ઘર આંગણે. ૨૩
આવે રાજજન ઘેર, પ્રથમ આસન શુભ દેવું,
જળ લાવી શુભ પેર, ધોઇ પગને જળ પીવું,
સ્થિતિ આપની હોય, તે મુજબ માન દઇને,
સમાચાર હર કોઇ, પૂછવા પાસે જઇને,
પછિ ધિર પુરૂષે મિજબાનને, ગજા સમું ભોજન દઇ;
સદા તૃપ્ત કરવો ઘટે, અતિથિ આવ્યો ઘરમહીં. ૧૪
અતિથી આવે ઘેર, જો ન જળ આપે તેનો,
પુછે ન મધુ પકંથી, ના વદે મીઠાં વેણો,
ધરી કૃપણતા કાય, આડું જોતો આપેથી,
કરે નહીં સતકાર, અતીથી ને જાતેથી,
તો જગમાં તેનું જીવવું, નિષ્ફળ નકી મનાય છે,
સત પુરૂષો તણે મુખે સદા, વાણી એવી સુણાય છે. ૨૫
વૈદ શસ્ત્ર સજનાર, બ્રહ્મચર્ય ન જે પાળે,
ચોર ક્રુર મદપી, બાળ હત્યા ચિત ધારે,
સૈન્યા જિવિકા થકી, જીવતો નર જગમાંહીં,
વેદ વીક્રયી થાય, ચિત્ત શંકા નહિ કાંઇ,
એ નરમાંથી નર કોઇને, પાણી પણ દેવું ન ઘટે,
પણ ભોજન દેવું ભાવથી, આવે જો કદિ અવસરે. ૨૬
રીસ હ્રદયમાં નહીં, લોહ કાંચન સમ જાણે,
શોક જરી ન શરીર, સંધી વિગ્રહ મન નાણે,

નીંદા સ્તૂતી ઉભય, થકી વીરક્ત રહેજે,
વ્હાલું નવ કો વધૂ, નહીં કો દવલું દીસે,
એ સરવે ચિતથી ત્યાગીને, રહે રૂડેરા રંગમાં,
એવા ભિક્ષુકને સર્વદા, આપો જનો ઉમંગમાં. ૨૭
ખરી પડેલાં પત્ર, કંદમુળ ફળ નિત ખાઇ,
રહે રંગમાં સદા, રૂડી રીતે ન નવાઇ,
આપ આતમા સદા, નિયમમાં જે નર રાખે,
યજ્ઞ યાગમાં કુશળ, રહે કદિ વનને વાસે,
એવા નરને આ અવનિમાં, પુરો તપસ્વિ પ્રમાણવો,
સહુ અતિથી માંહી શ્રેષ્ટ નર, હરનિશ તેને જાણવો. ૨૮

લલ્લુ સહસ્રી.

દોહરા.

ઠગ જનના વિશ્વાસથી, ડાહ્યા ઠોકર ખાય;
પ્રથમ મેળવે મન પછી, ઘર લુંટી લઇ જાય. ૧
ઉપરથી સારૂં કહે, અંતર દ્વેષ અપાર;
એવા ઠગ ઠાકોરને, કર જગમાંહિ જુહાર. ૨
શુભ નવ નિપજે દુષ્ટથી, કરશો કોટી ઉપાય;
વિષ ભક્ષણ કરિ કો દિવસ, અમર મનુષ્ય નવ થાય. ૩
નિજ ગુણ તજે ન જગતમાં, ભલે ગમે તે થાય;
હસ્તી સંગે બાંધતાં, ખર લોટણ ન ભુલાય. ૪
મહત જનો દુખ ભોગવે, પણ નવ આણે ઉગ;
સોબત વિણ સિંહ વન રહે, તોય તજે નહિ શૂર. ૫
પરોપકારી કામમાં, પાઇ ન ખરચે હાથ;
રાંડોમાં લાખો દિયે, દુષ્ટ દોસ્તની સાથ. ૬
નીચ પુરૂષ ગુણને કદી, નાણે યાદ લગાર;
કપૂત ભૂલે તાત ગુણ, ઉલટો નિત લડનાર. ૭
નિજ શુભ કરનારા તણું, શુભ કરવું શુભ ધર્મ;
ઉલટો કૃતઘ્ન થઇ લડે, દુષ્ટ ન ધારે શર્મ. ૮
સ્વામી કે નિજ શેઠને, પડયા દુખે દિઠેલ;

નાસે નહિ માથું જતાં, ઉંચ કુળમાં ઉપજેલ. ૯
ડરમાં તું દુઃખ જોઇ દિલ, ભ્રાત મને થા શાંત;
દિવસ પછી પડિ રાત તે, રાત ન રે', નિઃભ્રાંત. ૧૦
દુખ શાને તું દીલ ધર, સહુનો અહીં છે અંત;
સુર્ય ચંદ્ર પણ સ્થિર ન નિત, તો શો ધરવો તંત. ૧૧
મોઢે શુભ વદનાર પર, નવ ધરવો વિશ્વાસ;
નહિ ઘરમાં વાતો વડી, તો શું ધરવી આશ. ૧૨
નામ પ્રમાણે ગુણ જગે, ભાગ્યે કદિ દેખાય;
માણક ચતુર હિરો છતાં, પાઇ ન મૂલ પમાય. ૧૩
જુઓ શેઠ આ શહેરના, સઘળે મૂર્ખ મનાય;
ગોળ બદલ દે ગાંઠિયા, ડા'પણ જોઇ હરખાય ૧૪
સાંજે સો મળતાં છતાં, કરે સવારે સાઠ;
શેઠ છતાં જાણે ન ગણિ, છોને બે શું ? આઠ. ૧૫
લક્ષ્મી થકી વડાઇ ના, વિદ્યા થકી વડાઇ;
ખીલી પેહેરે લુગડાં, શો દે જવાબ ભાઇ ? ૧૬
જુઓ જગતમાં મૂરખા, દે ન સત્યને દાન;
છેતરિ લેતા મુરખ નર, અસત્યધારિ તમામ. ૧૭
નાનાથી ન બની શકે, મહત જેવું શુભ કામ;
પતંગથી ન બની શકે, રવી પ્રકાશ તમામ. ૧૮
આપે છે પ્રભુ સકળને, જોઇયે તેવી જોડ;
એક આંધળો આંખથી, બીજાને પગ ખોડ. ૧૯
શુર, દાની, પુરૂષો ગયા, હવે નીચ આભાસ;
રહ્યા બાકિના કોલસા, આગે બળ્યા અગાસ. ૨૦
દયા આણિને દીન પર, દે ભોજન ધરિ ભાવ;
અન્ન પ્રાશ્યું તે નહિ ધરે, તુજ પર અતિ અભાવ ૨૧
તનુજ પાળિ મોટા કરે, ધરી હોંશ મા બાપ;
વૃદ્ધ વયે રડે વેગળો, પુત્ર ન ગણ એ પાપ. ૨૨
હોય ન ઘરમાં પાઇને, જર ખરચી જશ આ'ય;
જશ બદલે જૂતી જડે, દેવામાં ડૂલાય. ૨૩
મહત તણી ઇર્ષા કરે, દેખત લાભ ન થાય;

શ્વાન ભસે શશિના સમાં, શશિ શું નીચ કથાય ? ૨૪
નીચ જને કદિ પ્રજ્ઞને, ગણ્યો ન લેખા માંય;
ગધ્ધો તજે કપુર તો, કપુર ન હલકો થાય. ૨૫
નીચ નીચતા નહિ તજે, વસે ઉચને સંગ;
કપુર સંગ હીંગ રહી, લે નહિ સંગ પ્રસંગ. ૨૬
શુભ જન બોલે નહિ તદા, માન લહે ભરપૂર;
ચડે ચાંદલો સ્ત્રી શિરે, પગમાં રહે નુપૂર. ૨૭
ધાકડ કદિ ઘોડી મરે, તોય કુલીન ન થાય;
આક તણું આકોલિયું, કેરી કેમ કથાય. ૨૮
નીચ જાતિ નિજ જાતને, ભૂલે નહિ ભવ માંય;
અમૃત આપો શ્વાનને, ભસ્યા વિના ન સુહાય. ૨૯
મોટા જનના સંગમાં, પદ પણ મોટું પમાય;
પવન પ્રસગે ધૂળ પણ, ઉડિ આકાશે જાય. ૩૦
નીચ ચડે ઉંચે તદા, હોય નીચ તે નીચ;
ઉદધિ જળ ઉંચું ચડી, વહે ઉદધિની વીચ. ૩૧
ફળ કદિયે જાતું નથી, કરેલ સુકૃત કામ;
જો ન.હં આપે મનુષ્ય પણ, ભુલિ ન જાશે રામ. ૩૨
જીવ જતાં કાયા થકી, પડિ રહે જગ વ્યવહાર;
નીજ ગાન રહે બંધ ઝટ, તુટે યંત્રનો તાર. ૩૩
હંસ ઉડી જાવા પછી, સર શોભા ન લગાર;
વેપારી ઉછળ્યા પછી, માન ન લહે બજાર. ૩૪
મુખ કટુ ભાખે તે ગણો, હિતકારી મન માંય;
કટુ ઔષધ પાયા વિના, જયમ વ્યાધી નવ જાય. ૩૫
સુખ તે દુખ રૂપ થાય છે, અંત સમયની માંય;
પામે સુખ સંસારમાં, મરતાં ચિત રહિ જાય. ૩૬
સુખ કરને દુખ કર ગણો, આખર વખત પ્રમાણ;
હશે ભોગ સુખ રૂપ તે, મરણે દુખનું ધામ. ૩૭
હિરા હામ ન હાર તું ? કર્યું મુરખે મૂલ;
જાશ ઝવેરી હાથ તો, કો દિન મૂલ અમૂલ. ૩૮
તારા ગુણ તારે મુખે, કદીન કરતો ગાન;

ગુણ અવગુણ રૂપ થઇ જશે, પામિશ અતિ અપમાન. ૩૯
હાથી હથ કબ્જાડિને, ત્યાં સુધી ન તુજ મૂલ;
જઇશ ભૂપના ભુવનમાં, પામિશ હિરા મૂલ. ૪૦
હિરા શાને શોચ તું, પડી મુરખને સંગ;
કો કાળે કીંમત થશે, મળતાં મહત પ્રસંગ. ૪૧
શોચ ન ચિતમાં ચતુર નર, વર્તુળ મૂરખ જોઇ;
ખોદિ માટિથી અલગ કરી, હિરો પરખે કોઇ. ૪૨
શ્રીમંત દે નહિ આશરો, તેથિ ન પ્રજ્ઞ પિડાય;
કિર્તિ ન હોય નશીબમાં, આશ્રય કેમ અપાય? ૪૩
માન ન પામ્યો ચતુર નર, મળિયાં મુરખ અસંખ્ય;
કરે શું? અંધો આરશી, બધિર સુણે નહિ શંખ. ૪૪
શરણ તેહનું લીજિયે, અરિથી બળિયો હોય;
વાઘ સાથ લડનારનું, શરણ છછુંદર ન્હોય. ૪૫
દુરજનને આશ્રય દિયે, પછી થાય પ્રતિકૂળ;
જળ સિંચતાં બાવળ મૂળે, ફળ આપે છે શૂળ. ૪૬
પૂલ્ય કરે ફાટયો ફરે, આખર થાય અમૂલ;
ફળ નવ આપે ખાખરો, ધરિને મોટાં ફૂલ. ૪૭
સુપાત્રપણું કુપાત્રને, અંગે ગ્રહે કુરૂપ;
જળધીમાં વરષાનું જળ, પડતાં જળધિ રૂપ. ૪૮
કૃતધ્ની બુરો કુલિશથી, જોતાં જગે જણાય:
કુલીશથી જિવ જાય પણ, કૃતધ્નિથી પીડાય. ૪૯
માન શોધવા જહાનમાં, ખાન મળ્યાં અપમાન;
મળે ન વિણુ આઘાત જગ, ખાન, માન, અપમાન. ૫૦
સદગુણ ઢાંકયા નવ રહે, જગમાં લાંબીવાર;
આભે છાયો સુરજને, આખર ઉઘડનાર. ૫૧
લઘુથી કરી શકાયના, મોટા સાથે હોડ;
વૃક્ષ સમાન ન થઇ શકે, કોદી છાજાં છોડ. ૫૨
નીચો આપે વચન તે, કદી ન ખરૂં મનાય;
જેમ શ્વાનના કોલનો, નહિ વિશ્વાસ કરાય. ૫૩
દુષ્ટ પુરૂષના મિલનથી, નિશ્ચય થાશે નાશ;

જ્યમ સુડી વચમાં જતાં, સોપારીનો વિનાશ. ૫૪
ઝવેરી લઈ હીરા, તું કયમ, આવ્યો મૂરખ ગામ?
જ્યાં છે કામ અકીકનું. વસતા ફકીર તમામ. ૫૫
ચંપા તું શિદ શોચકર, મધુકર નવ દે માન;
ગુણ જાણે ગુણવંતના, ગુણહિણને નહિ જ્ઞાન. ૫૬
અલિ અંબુજ આગળ જઇ, શું પામ્યો કહે સૂખ?
પીડાયો બેભાન થઇ, વળી મૃત્યું અનમૂખ. ૫૭
પંડિત કાં પરવશ થઇ, ગમારને દે જ્ઞાન?
પારસમણિ લઈ કાં ફરે, મૂરખ તણે મુકામ. ૫૮
પ્રેમ પયોધીમાં પડયો, એથિ ન ઉપર તરાય;
ઉપર રહિ હલકા જનો, પ્રેમિકથાવા ચ્હાય. ૫૯
પ્રેમ નેમ જેણે ગ્રહ્યો, તેથિ ન અવર ગ્રહાય;
અવર ગ્રહણ ઇચ્છા કરે, પ્રેમ નેમ છુટિ જાય. ૬૦
પૂરો પ્રેમિ ન પટપટે, અપુર્ણ કરિ બકવાદ;
જણવે ખોટો જગતને, અપુર્ણ ઘટ જ્યમ નાદ. ૬૧
પ્રેમ અંશ અવતંશ તે, પ્રેમિ ન જાણે આપ;
છુટો ન તેથી કયમ કળે, મુજને પ્રેમી છાપ ૬૨
પૂરો પ્રેમી અંશ તે, અવર ન ન્યાળી જોય;
દ્રગ અંજન તલિન રહે, દેખે નહિં દ્રગ કોય. ૬૩
પ્રેમ પ્રેમ પામર જનો, મુખ કરતા બકવાદ:
જ્યમ પોપટ મુખ રામકે', પણ નવ જાણે સ્વાદ. ૬૪
પ્રેમિ કહે નિજને મુરખ, નારી સંગ વસેલ;
તે ત્રિભુવન છે ભારરૂપ, જ્યમ આંકેલો બેલ. ૬૫
પતિત અવસ્થા પ્રેમની, કરિ મુર્ખે જગમાંય;
બાળા ધરી બગલ વિષે, જગના જૂતા ખાય. ૬૬
માત તાત સ્નેહી સગાં, ભ્રાત ભગનિ ભવ માંય;
ભૂલે સહુના ગુણ પછી, પ્રેમી થઇ પછડાય. ૬૭
મુરખ જન ભુલિ જાય છે, શાથી પ્રેમ થયેલ;
વાંદર જ્યમ નિશ્ચે કુદે, વૃક્ષ ડાળ કરિ ગેલ. ૬૮
મળ્યા મુરખ બે મિત્રને, કરિ સ્ત્રી પ્રેમની વાત;
લઇ ચાલ્યો રાનોડ પછિ, જ્યમ ગદ્દો "પ્રિય લાત." ૬૯

અવર સાથ કરિ સ્નેહને, પરખાવે નિજ પ્રેમ;
પણ વાંછા ભગની સુતા, સ્ત્રીની કરતા એમ. ૭૦
ભોળા ભોપા ભુમિમાં, એ પ્રેમિયો ઠગાય;
હલ્લુ લાયક સજ્જનો, લાત હણી દુર થાય. ૭૧
બહુ દુખથી પણ સંતને, કોહિ ન ક્રોધ ભરાય;
જ્યમ ચંદનના કાષ્ટને, ઘસતાં પાવક થાય. ૭૨
ક્ષમાવંત ક્ષીતી સદા, તજતિ ક્ષમા કોવાર;
ભાર વધૂ નિજપર જુવે, ફાટિ કરે સંહાર. ૭૩
ખરૂં ખોટું પરખાય ના, કરિ નહિ જો અજમાશ;
કાચ ન કાપે કાચને, હીરો કાપે કાચ. ૭૪
ઈશ્વરને અંતર સદા, સમાન ભાવ જણાય;
કર્મ કરે જિવ તે મુજબ, ફળ શુભા શુભ થાય. ૭૫
દુષ્ટ કરે દુષ્કર્મને દુર રહે સજન સરેપ;
મતિ અનુસાર કરે સકળ, દીવાને શો દોષ ? ૭૬
સમાન શક્તી એ તણી, સુખ દુખ રૂપ થઇ જાય;
દુષ્ટ કરે સજ્જન દુખી, શુભ કરિ દિન સુખ થાય. ૭૭
સબંધ કાં તજશે તને, કાં તું તજિ જનાર;
અનિત્યમાં આશક્તિતો, ગમાર નર કરનાર. ૭૮
સાચાને જગમાં જરી, આંચ નથી કોવાર;
કાંચનને કહે કુટ પણ, કસોટિથિ ન છુપનાર. ૭૯
કહેવું સહેલું અવરને, કરવું આપ મુસ્કેલ,
"ચડજા બેટા શુળિપર," પંડે ચડવું ન સ્હેલ. ૮૦
બીજા તણું બગાડવા, જગજન છે તૈયાર;
તુજ સુત થાયે ગોરજી, સાંભેળો મુજ સાર. ૮૧
જુઓ કર્મ ગતિ જગતમાં, જ્યાં વિચરે ત્યાં દુઃખ;
ગદ્ધાને શિર ડીફણાં, કરી* રાય ઘર સુખ. ૮૨
બેશ ધરી વિશ્વાસનું, કર ના ફોગટ શોર;
જઇશ મેળવવા લાભ ત્યાં, કર્મ જશે તુજ મોર. ૮૩
અહો દુઃખ દેનાર છે, તે માન્યું નવ જાય;
આકાશેથી આવિને, અહિંઆં કેમ નડાય. ૮૪
જો ગ્રહ નડે જગત વિષે, તો સહુને સમભાવ;

---

* હાથી.

એક પળે જન્મેલને, સુખ દુખનો સમ લ્હાવ. ૮૫
માની શકતું મન નથી, જે ગ્રહ જગે નડેલ;
રાવણ કયમ દુખિયો બન્યો? બધા ગ્રહો બાંધેલ? ૮૬
ગપ્પાં મારે ગોર તે, ભોળાં માને સાચ;
પછિ ગ્રહ પૂજે મૂરખા, છુટવા ગ્રહની આંચ. ૮૭
ગોર નડે કે ગ્રહ નડે, તે ન જરા સમજાય;
ગોર હાથ ગ્રહ હોય છે, શાંતી કરે સદાય. ૮૮
એવા વ્હેમે વિશ્વમાં, ભોળાનર ભરમાય;
દ્રવ્ય હાનિ ને દુખ ખમે, પછિ પંડે પીડાય. ૮૯
પ્રભુ પેદા સૃષ્ટિ કરે, અવર કરે શું શોર;
ગ્રહ પ્રભુના છે હાથમાં, શાંતી શું કરે ગોર? ૯૦
ગોર શાંતિ ગ્રહની કરે, તો મહા ગજબ ગણાય;
મરે ન ગોર મહીતળે, કીડી જ્યમ ઉભરાય. ૯૧
સજ્જનના કહે ત્યાં કદી, ગુણિજનથી ન જવાય;
નાવિક નાવ ન લે કદી, ઉદધિ ખરાબા માંય. ૯૨
ગુણહિણ રૂપ ન કામનું, શુભ કરૂપ ગુણવંત;
બગ ઠગ મુની સમ એક પગ, મરાળ સમ ન સુહંત. ૯૩
આકારે ઉત્તમ કદી, અમૃત સમ દેખાય;
ઉપલ સરકરા સમ દિસે, પણ મુખથી ન ચવાય ૯૪
સ્વરૂપ પરથી ન જાણવું, વિણ મૂલું જગમાંય;
કાજળને કસ્તૂરિ, સમ, પણ વાસે પરખાય. ૯૫
ચાલે કદિ ચુપ સ્થીતિમાં, બગ ઠગ અને મરાળ;
પણ પરખાશે પાણિ પય, છુટાં કરતી વાર. ૯૬
કદિ સજ્જન ઓળખ વગર, રહે પડયો સો વર્ષ;
હીરો રહે કદિ ખાણમાં, સુજન ગ્રહે ગણિ હર્ષ. ૯૭
શંઠ મતી જેને ઉરે, કથન થકી શું થાય?
જ્યમ પાવૈયાથી કદી, રણ લડવા ન જવાય. ૯૮

જો વધતું હદથી થશે, તો અવગુણ રૂપ થાય;
મીઠું થોડું હોય તો, વધતે ખારૂં વદાય. ૯૯
મૂરખને મતિ દે અતી, તોય ન આવે જ્ઞાન;
ભાષણ કરો સલાહનું, પણ લડિ મરશે શ્વાન. ૧૦૦
પ્રભુ પ્રસન્ન શી રીતથી, તે નવ જાણ્યું જાય;
પાપી સુખ ભોગે ભુમાં, દુખિયા સંત જણાય. ૧૦૧
માયાનું બળ પ્રબળ છે, જોતાં જગે જણાય;
દુખ રૂપ કહિ કહિ સુખ થકી, વધતા ફસતા જાય ૧૦૨
જુઠો કદિ સાચું કહે, તે નહિ માન્યું જાય;
દુષ્ટ જનો જનહિત કરે, તે કયમ સત્ય કથાય. ૧૦૩
મહત જનોને નીચથી, કરવો નહિ વિખવાદ;
જીત્યાથી જશ ના જગે, હારે ઉર વિષાદ. ૧૦૪
સજ્જન કે દુરજન થકી, કદી પડો ના કામ;
સહુ સારૂં ઉપર થકી, તંતે સહુ દુખ ધામ. ૧૦૫
શુભ અશુભ દુરજન તણું, કરતાં દુખ દેખાય;
શુભ કરેથી લાભ નહિ, અશુભે અરિ સમ થાય ૧૦૬
સજ્જનનું ઉદર વડું, ગુણ અવગુણ સમાય;
અવગુણ ઉચ્ચારે ન મુખ, ગુણ ગણિ ગણિને ગાય. ૧૦૭
સજ્જનને દુરજન વિષે, ફરક વડો દેખાય;
સજ્જન સુખી જ્યાં વીચરે, દુરજન દુખિયો થાય. ૧૦૮
સારાસાર વિચાર નહિ, ત્યાં તારો નથિ તોલ;
સહુ સમાન ભાવે ખપે, ગોળ અને જ્યાં ખોળ. ૧૦૯
ઉપરનો જે રંગ તે, ધોયો નિત્ય ધોવાય;
ચિત્ત ચડેલો રંગ તે, શાથી ઓછો થાય? ૧૧૦
તનબળથી મનબળ અધિક, જુવો જગે દેખાય;
કરિ સમ કો પ્રાણી ન પણ, પારધિથી પકડાય. ૧૧૧
સત્ય સ્વલ્પ પણ સુખદ ગણ, અસત્ય દુખ દેખાય;
દશરા દિન સોનું લિયે, કનક સમું ન સુહાય. ૧૧૨
જોરૂ જમિનને જર જગે, વાહી અવર જન જાય;
તે માટે ન લડી મરે, તે જળસાપ ગણાય. ૧૧૩

અરિની પીડા ઉદર ગણુ, મુખપર કદી નવ આણુ;
લાગ મળ્યા સુધિ ચુપ થઇ, પછિ ફણીંસમ લે પ્રાણુ.૧૧૪
જેના અરિ નિજ નામથી, નવ કાંપ્યા જગ માંય;
તે નર શાને અવતર્યો, ભોજો જનની કાય ૧૧૫
રણથી નાઠે શું વળે, કાળથિ નહિ છુટાય;
મરણ લખ્યું જો મહિવિષે, કાં મરતા ? રણમાંય. ૧૧૭
ગર્વ કરે નહિ ગુણિજનો, નાશ ગર્વથી થાય;
બીંડો ભાદરવા તણો, આસોમાં અળપાય. ૧૧૭
દુખ રૂપ થઇ નડતો રહે, દુનિઆમાં નિશદીન;
કાં મરવું કાં મારવું, પણ નવ થવું આધીન. ૧૧૮
કાર્ય તરત કરવું ઘટે, તેમાં વીલંબ ન થાય;
વણસે વીશ્વે કામ તે, પછિ ચિતમાં પરતાય. ૧૧૯
ચંચળ તદપી સહાય વિણ, કરી શકે નહિ કામ;
પવન વિના પાવક કદી, બાળી ન શકે ગામ. ૧૨૦
અભ્ર છાય, ખળ પ્રિતિ, સ્ત્રી, યુવા, ધન, રાંધ્યું અનાજ;
સ્વલ્પ સમય ઉપયોગનાં, પછિ ન આવે કાજ. ૧૨૧
લાયક ના લાયક તણું, નાયકને નહિ ભાન;
ના લાયક નાયક વસે, ત્યાં નવ વસો અજાણ. ૧૨૨
નાયક નાલાયક વદે, શાયક સમ મુખ વેણ;
પાજી પાયક હોય તો, નાયકને દુખ દેણ. ૧૨
ક્રોધી, કપટી, ક્રૂરને, અપ્રિય ઉલુક સમાન;
નિર્મે એવો નૃપતિ તો, પ્રજા ન આપે માન. ૧૨૪
સમાનતાથી શોભતો, અહારને વ્યહવાર;
નીચ કુળે કેમ ચાલશે, ઉંચ જન તણો કરાર ૧૨૫
મહાન છતાં ગુણિની સદા, સજ્જન ધરતા આશ;
જળધીમાં જળ બહુ છતાં, સરિત સલિલની પ્યાસ ૧૨૬
સજ્જન જન સામું જુવે, ત્યાં ગુણ દોશ જણાય;
ઝવેરી કર હીરો ચડે, કે ઝટ પારખ થાય. ૧૨૭
અરિ પેઠો જરિ ઉદરમાં, તો ઝટ નાશ થનાર;
છીદ્ર પડે નૌકા તળે, ઉદધીમાં ડુબનાર. ૧૨૮

શત્રુ નમિ ચાલ્યા પછી, ચીંતા ધરવી ચીત;
નમી સુધી બનતાં સદા, ફમાન કરે અહીન. ૧૨૯
દુસ્મનનું દિલ માપવા, કર વિચાર ચિતમાંય
જળ માપ્યા વિણુ ઉતરતાં, ઉલટું ડુબી મરાય. ૧૩૦
જો તારામાં છીદ્ર તો, દુસ્મન ફાવી જાય;
જ્યમ મુક્તા નિજ છીદ્રથી, બંધન સહે સદાય. ૧૩૧
સ્વધર્મ પર ન રતી જરા, સત્ય ન વ્હાલું ચિત્ત.
તે સાથે મૈત્રી કરે, થાશે આપ અહીત. ૧૩૨
સુજન સુયશ, ઢાંકિ ન શકે, ભલે દુષ્ટ ચોપાસ;
વાદળ કયમ રૂંધે સતત, રવિનો ઉગ્ર પ્રકાશ. ૧૩૩
ક્ષણિક ભલે દુરજન કરે, સજ્જન સમો પ્રતાપ;
રહેશે નહિ લાંબો વખત, રવિ સમ તેજ પ્રતાપ. ૧૩૪
સજ્જનને હલકો ગણી, દુરજન વદે અનિષ્ટ;
ગર્ધવ બકવે કયમ જશે, સાકરનો ગુણુ મિષ્ટ. ૧૩૫
તન સુધારવું સે'લ છે, મન સુધરણ નથિ સે'લ;
આપ અમીર બની શકે, મન અમીર મુસ્કેલ. ૧૩૬
ઉસરમાં બી વાવતાં, ફળ ન મળે બી નાશ;
નિચ ગુણ કરતાં લાભ નહિ, ઉલટો થાય વિનાશ. ૧૩૭
ગુન્હો કરી કો ઘરવિષે, નહિ રહિ શકે જરૂર;
કુકૃત ઉભો રાખશે, હરિ હાકેમ હજૂર. ૧૩૮
ફુલા માં નર ફાંકડા, ઉંચી કરિજો આંખ;
આ કાયા તો એક દિન, થશે બળીને ખાખ. ૧૩૯
જે ધાર્યું અભીમાન ઉર, તે દુખ રૂપ દેખાય;
તન મન બેને દુખિ કરે, જ્યમ ઘણુ લાકડ ખાય.૧૪૦
જે વસ્તુનો નાશ છે, તેની કાં ધર આશ;
કાયા કાજ કુકર્મ કર, તે કાયાનો નાશ. ૧૪૧
છોટા પણુ મહદાશયે, ડરે ન કરતાં કામ;
તપ્ત સ્તંભ ભુજ ભીડવા, પ્રલ્હાદે ધાર હામ. ૧૪૨
સ્થિરતા હિન મનમાં કદી, રહી ન શકે શુભવાત;
જ્યમ જળ જરિ રહિ નહિ શકે, જો કાણું છે પાત્ર.૧૪૩
સજ્જન દુરજન ઉભય તે, દુખ રૂપ જગ દેખાય;

દુરજન મળતાં દુઃખ તે, સજ્જન પળતાં થાય. ૧૪૪
અન્યોન્યાશ્રય છુટતાં, ઉભય વ્યક્તિ દુખ થાય,
પય જખ વિણુ ગંદું બને, જખ પય વિણુ મરિ જાય. ૧૪૫
ઉંચ ગૂણ ન જાય કહિ, દુઃખ ગમે તે થાય.
કાપે પીલે ઉકળે, ઇક્ષુ સાકર થાય. ૧૪૬
વિધિનું ધાર્યું ના ફરે, કરો ગમે તે યત્ન;
હણ્યો હિરણ્યકશ્યપહરી, કોટી કર્યા પ્રયત્ન. ૧૪૭
ઉદાર ઉરન વિચારતા, અવર સુખ, દુઃખ આપ;
ભસ્માસુર કંકણ દઇ, શીવે વ્હોર્યું પાપ. ૧૪૮
નીંદક કદી તજશે નહીં, નિજનો નીચ સ્વભાવ;
ઉંદરને ઉગારતાં, કુકી કરડે પાય. ૧૪૯
સ્વાર્થ તણે વશ જગત આ, જોતાં જરૂર જણાય;
વિના સ્વાર્થ માબાપ પણ, પય ન અવરને પાય. ૧૫૦
દુર્જનને સુખકર થતાં ઉભય પાંતિ નુકશાન;
કાંતો પીડા જગત જન, કાં તુજ નેજ નિદાન ૧૫૧
દુરજનતા દુરજન તણી, જુવો વિચારી મન;
ઉલટો હણશે હોંશથી, જેણે કર્યું જતન, ૧૫૨
એક સ્થળે ઉત્પન્ન થતાં, એક ગુણ નવ થાય;
રાવણ, વિભિષણનો જનમ, એક માતુ ઉરમાંય. ૧૫૩
સજ્જન સંગ ન સુધરે, દુરજન વસતાં છેક;
તજે ન કડુતા લીંબડો, આંબા સંગ અનેક. ૧૫૪
હજાર દુરજન સંગમાં, સજ્જન તજે ન ચાલ;
લાખ અનાડી સંગ પણ, પ્રભુ નવ તજ્યા પ્રહલાદ. ૧૫૫
તજ લાલચ તન ધન તણું, અચળ ન અવની માંય;
તુજ સાથે આવે ન તો, તારૂં કેમ ગણાય ? ૧૫૬
સમય ગણી બળવાનને, થઇ રહેવું સમ કાળ;
નેતર વાળે તો વળે, વળિ સીધું થાનાર. ૧૫૭
માહાજન મહત ગુણે બને, નહિ તે ધ્યાને થાય;
બહારવટે નિકળેલ નર, જનમાં ચોર મનાય. ૧૫૮
હળતા અંતઃકરણને, દુઃખ નથી તલભાર;

ઢાળ પરે પાણી વહે, થાય ન કીચ લગાર. ૧૫૯
સમાન બદલો સકળને, મળતો જગે જણાય;
આંબો છેરે સકળ, બાવળ છેદન થાય. ૧૩૦
ઉત્તમ જગમાં સહનતા, ઉંચપદ જેથી પમાય;
પુષ્પ ચુંટે નખ દઇ બધા, પણ પ્રભુ શિર સોહાય. ૬૧
મહત નામથી પણ જુવો, મહત જગો મળનાર;
ચંદ્ર નામ ધરિ ચાંદલો, ચતુરા શિર ચોડાય. ૧૬૨
જેવું જેના ચિત વિષે, તે પરખાય તમામ;
રામ નામ પોપટ વદે, કાગ કહે નહિ રામ. ૧૬૩
સ્થિરતા હિન મનમાં કદી, રહી શકે નહિ વાત;
જ્યમ જળ જરિ ન રહી શકે, જો છે કાણું પાત્ર.૧૬૪
સજ્જનનું કોમળ હૃદય, નવ નિત સમું મનાય;
આપ તાપ નવનિત દ્રવે, સજ્જન દ્રવે પરતાપ. ૧૬૫
માળા કર લઇ મન વિના, રટ્યા કરે મુખ રામ;
એ કર્મે કયમ સાંપડે, સ્વર્ગ સુખનું ધામ. ૧૬૬
તારી પિડ કાં તું ધરે, મુરખ જગે જણાય;
શક્તી રહિત માતુ ઉદર, પોષણ પ્રભુથી થાય. ૧૬૭
વિણુ વિવેક કારજ કરે, બગડે પશ્ચાતાપ;
કર્યું વિવેકે વણસતાં, ચિત્ત ન વધુ સંતાપ. ૧૬૮
સુખ ખોટું સંસારનું, સાચું માની ધાય;
મરૂ જળ દેખી મૃગ મરે ત્યમ જિવ દુખિયો થાય.૧૬૯
સજ્જન મન સુપડા સમું, ગ્રહે શુભ અશુભ દૂર;
શિલિમુખ ગ્રહે સુગંધ વધુ, ભળિ ફુલમાં ભરપૂર. ૧૭૦
પ્રભુથી ડરી પાપી હવે, કરજે સુકૃત કામ;
ખલક કાળ ખોરાક છે, તું સમ ખાય તમામ. ૧૭૧
જે સંગે વસવું સદા, ચોરિ કરે દુખ થાય;
નાવ નિર નિધિથી ગૃહે, ત્યારે ડુબી જાય. ૧૭૨
પર, નિંદા,-દારા,-રમા, વ્હાલી ન કર લગાર;
નહિંતર બાટ કટાર જ્યમ, આપ જીવ ગૃહનાર. ૧૭૩
હઠ કરિ અવર બુરૂં કરે, તો આપણું પણ થાય;

અવર કાચિ હણવા જતાં, આપણિ કાચી થાય. ૧૭૪
મોટા નામે શું થયું, કામ વડું ન કરાય;
હિરો નામ અકલહિણો, તો કાંકરો કથાય. ૧૭૫
દુષ્ટ સ્વભાવ પડેલ તે, સુધરે નહિ કોનાર;
જ્યમ કાજળની શામતા, સાબૂ નથિ ધોનાર. ૧૭૬
સુખરૂપ ગણ દુખ સજનનું, દુરજન સુખ દુખ થાય;
ગુરૂ શિષ્ય હણી વિદ્યા દીયે, ગલ ધરી મચ્છ હણાય. ૧૭૭
ભાગ્ય વિના ફળ નહિ મળે, જીવ ગમે ત્યાં જાય;
હજામ લંકામાં ગયો, ખરચ ન પૂરો થાય. ૧૭૮
યાચક આવે યાચવા, તુજ શિખ દેવા કાજ;
અમે ન દીધું તેનું ફળ, માટે કંઇક નિવાજ. ૧૭૯
વિવેક વિણ શોભે ન કદિ, કરે મહત્ શુભ કામ;
વસન વીણ નવ શોભતાં, સ્ત્રી ભૂષણો તમામ. ૧૮૦
શરિર મોટું મોટા નહિ, જગમાં જરા જણાય;
કરિવર વપુ વિશ્વે વડુ, પંચાનનથિ હણાય. ૧૮૧
કુપાત્રને લક્ષ્મી મળી, તેથિ ન જન સુખ થાય;
ચોમાસે છલકે નદી, બહુ જિવ તાણી જાય. ૧૮૨
વિશ્વંભર પ્રભુ જગતમાં, સહુ શુભ જોને ચિત્ત;
મુખ દિધા પ્હેલાં કર્યું, પ્રભુ પય જન ધરિ હિત. ૧૮૩
સાહસ કરતાં સૃષ્ટિમાં, થાશે પશ્ચાતાપ;
સાપ છછુંદરને ગળે, તજે મહા સંતાપ. ૧૮૪
જિવન જિવિકા ભય તજી, રહે રાજિ નિશદીન;
જીવન કર્માધીન ત્યમ, જિવિકા જિવનાધીન. ૧૮૫
કરવાનું જે હોય તે, કરવો પ્રથમ વિચાર;
બંદુક ધોડો દાબતાં, ગોળી નહિ ટકનાર. ૧૮૬
આગળથી શુભ અશુભનો, અંતર ધાર વિચાર;
કમાનથી શર છુટતાં, પછિ લાગે નહિ કાર. ૧૮૭
ભલો કહે મુખ પર સદા, કડુ વચનો દુખદાઇ;
દુખ મનવે ન મરણ સુધી, ભુમિમાં એ ન ભલાઇ. ૧૮૮
તરૂવરને ફુલ આવતાં, નિશ્ચે ફળ થાનાર;

તે ન્યાયે કુલીશ તો, તુજ ફળ ખરિ જાનાર. ૧૮૯
ધર્મ ગુરૂ ઠગ રૂપ છે, ચિતમાં જાણુ જરૂર;
નાણું લેતા છેતરી, રાખે ધરમથી દૂર. ૧૯૦
ભલો ભલાઇ ભુમિ વિષે, સદાય છે કરનાર;
તોડે છેદે મારશે, આંબો ફળ દેનાર. ૧૯૧
એવો ગુણ શા કામનો, જે માટે જિવ જાય;
મણિ લેવાને ફણિશને, પ્રથમ મારવા ચ્હાય. ૧૯૨
સ્વાર્થ સાધતાં જગતમાં, કો ગણુતા નથિ પાપ;
કસ્તૂરી માટે હણે, મૃગ, નહિ પશ્ચાતાપ. ૧૯૩
સુખ હોય જે જગતને, તેજ દુષ્ટ દુખરૂપ;
પુર્ણ નિશાકર જગત સુખ, ચોર કષ્ટનો કૂપ. ૧૯૪
નાનો વાત વડી કરે, તે કહિયે ન મનાય;
શિયાળ મુખ બકવા કરે, મૃગપતિને ન હણાય. ૧૯૫
દુષ્ટ હૃદય સતસંગથી, પોચું ના પરખાય;
પ્રસુન[1] વિષે પાષાણ રે', પણ ન કઠિનતા જાય. ૧૯૬
મોટા સીધા ચાલતા, હલકું વાંકું હોય;
કરિવર ચાલે પાંશરો, શ્વાન વાંકુ થઇ જોય. ૧૯૭
કરે તેવું પામે લખ્યું, શાસ્ત્રે, સત ન મનાય;
રામ સંગ રાવણ લડ્યો, તો કયમ સ્વર્ગે જાય ? ૧૯૮
પ્રભુથી દુનિઆની કૃતી, રે' ન અજાણી આપ;
ચિત ચિંતવ્યું જાણે મન તુરત, જેમ, પુન્યકે પાપ. ૧૯૯
ગુણ હિણ ગુણ પારખ કશી, મુર્ખ આગળ શું જ્ઞાન;
અંધા પાસે આરશી, બધિર પાસ શુભ ગાન. ૨૦૦
આપ વિષે અક્કલ નહી, વણસે કરતાં કામ;
અંધી પીસે પીસણું, આટો ખાતા શ્વાન. ૨૦૧
જશ દાયક પરહિત કરમ, શરમ ધરે નવ થાય;
ગજ ઉપર ચડિ ચાલતાં, છાણાં નવ વીણાય. ૨૦૨
કામ કરે નહિ કોડિનું, માન મહાન ચહાય;
કુપુત્ર પુત્ર છતાં મને, મોંઘો થાત્ર જાય. ૨૦૩
વડાઇનો નહિ પાર જ્યાં, ડાહ્યો આપે થાય;

---

૧ પુષ્પ.

બુદ્ધિ ન બે બદામની, કયાંથી લેવા જાય. ૨૦૪
કરવાનું ન કરે જરી, અકર્મ કરતો જાય;
પરહરી પુષ્પ સુવાસને, હીંગ હોંશથી ચહાય. ૨૦૫
શુભ કરતાં નવ વાર કર, વારે વણસે કામ;
એક રાતની વાતમાં, રામે તજ્યું તમામ. ૨૦૬
અતિશય કરતો અડપલાં, તે સાથે ન ચલાય;
વિપ્રે બોળી અડપલે, હોડી દરિયા માંય. ૨૦૭
નામ ઉપર ભૂલીશ નહિ, નામે નથિ નિશાન;
ભોળો નામ વણીકનું, તોળે ઓછું નિદાન. ૨૦૮
મૂરખના મનમાં કદી, રહે ન છાની વાત;
વડાઇ વધવા બશિ મરે, જ્યમ હજામની જાત. ૨૦૯
શક્તી નહીં શરીરમાં, ધરે અવરની આશ;
અક્કરમી આપે છતાં, ભાવે ભોગ વિલાસ. ૨૧૦
ભવમાં નવ ભાળેલ તે, દેખી ચિત દુખ થાય;
રાજ્યભુવનમાં વાઘરી, વસતાં વ્યાકુળ થાય. ૨૧૧
અણુ બોલાવ્યું બોલતાં, વક્કર જગમાં જાય;
શ્વાન ભસે શેરી વિષે, હાથે હડહડ થાય. ૨૧૨
વગર વિચારે વણજથી, દીવાળું દેખાય;
સંગ્રહથી વધતું વરે, તો ધન ખુટી જાય. ૨૧૩
સમજણ હોય ન શરિરમાં, ભક્તિવંત દેખાય;
કામ ઉંધાં ઓથે કરે, તોયે ભગત ભણાય. ૨૧૪
જોતાં આ જગનાં જનો, ઉપર જે દેખાય;
ભીંતર કો નવ ભાળતું, કુકર્મ કેમ કળાય. ૨૧૫
શુભ દેખાડે અવરને, મુખ કરી બહુ બકવાદ;
અંતરમાં વૃતિ અશુભને, નિશદિન કરતો યાદ. ૨૧૬
હોય ન હાજર ત્યાં સુધી, ઉરમાં અતિશય ભાવ;
વરસે વધુ વરસાદ તો, અંતર ધરે અભાવ. ૨૧૭
હદ કરતાં વધતું થતાં, આંખે અશુભ જણાય;
બહુ માંદો રહે પુત્ર તો, માતા મરવા ચહાય. ૨૧૮
શુભ બોલે ઉપર થકી, તેનો નહે ઇતબાર;

પોપટ પટ પટ મુખ કરે, ચલવે નહિ વ્યહવાર. ૨૧૯
પૂઠ પછાડી દુષ્ટ જન, વાંકું નિત વદનાર;
એવા જનને ઓળખી, દૂર થતો, હુશિયાર ૨૨૦
જે ટાળે જે ખપ નહીં, તે કયમ આણે યાદ;
માતૃ ખપ ન યુવા વયે, તો શાનો વિખવાદ. ૨૨૧
જ્યાં સુધી જે નવ મળ્યું, ત્યાં સુધી રે' ભાવ;
સાસૂને વહુ મળિ પછી, અંતર થાય અભાવ. ૨૨૨
જે પાસે જે ચીજના, તેની ગણુના ન્હોય;
ધનિક વાપરે ધન વધૂ, દિન ધન કાજે રોય. ૨૨૩
શુભ કામે ખરચાય ના, તે ધન દુખ દેનાર;
નાટક નારી નાચમાં, જરૂર થનાર ખુવાર. ૨૨૪
ચાકર તું છો સકળનો, કાંધણિ મનમાં ધાર;
મેતી જાવું મહિ વિષે, મરતાં, કાં અહંકાર ? ૨૨૫
તન તારૂં દેખાય ના, અવર શું તારૂં થાય;
તન સાથે સહુનો સદા, યોગ વિયોગ જણાય. ૨૨૬
ઘણો લાભ વિદ્યા મળે, ઘણું મળે કદિ માન;
મદોન્મત્ત જે થાય નહિ, તે નર ડાહ્યો જાણ. ૨૨૭
સારાં મિષ્ટ પદાર્થને, અંચળ ઉત્તમ જાત;
ધરે, સંતતીને ન દે, એથી કોણુ કજાત ? ૨૨૮
એક પાપ કરનાર નર, ખૂબ હોય ખાનાર;
ખાનારને કાંઇ નહિ, પાપી ગુન્હેગાર. ૨૨૯
ક્ષમાવંતમાં છે રહ્યો, એકજ દોષ છુપાઇ;
અશક્ત અવર પુરૂષ કહે, બીજો દોષ ન કાંઇ. ૨૩૦
મહત પુરૂષની જે ક્ષમા, દોષ ન, બળ લેખાય;
નિર્બળ નર ધારે ક્ષમા, ભૂષણુ રૂપ ભણાય. ૨૩૧
ક્ષમાથિ શું મળતું નથી, લોક ક્ષમા વશ થાય;
ક્ષમા ખડક હાથે ધર્યું, દુર્જન ડર ન જરાય ૨૩૨
તૃણવિણ અવનિ પડયો અનળ, આપે કરિ ઓલાય;
ક્ષમા હીણનર દોષથી, આપે પાપી થાય. ૨૩૩
એ પુરૂષો આ જગતમાં, પામે માન અપાર;

વાક્ય પ્રીય વદનારનર, સતનર સેવણ હાર. ૨૩૪
અવળા કામે બે મનુષ્ય, શોભે નહી લગાર;
સંસારી કામો તજે, ભિક્ષુક રે' સંસાર. ૨૩૫
આ બે પુરૂષો સ્વર્ગમાં, હોય સદા વસનાર;
દયાવંત રાજા અને, દીન છતાં દાતાર. ૨૩૬
અન્યાયે આવેલ દ્રવ્ય, બે વણસ્યાનાં દ્વાર;
સત પાત્રે મળશે નહીં, કુપાત્ર નર ગ્રહનાર. ૨૩૭
ધની છતાં દાતારના, દીન છતાં તપ હીન;
પથ્થર ધરિ કંઠે ઉભય, નાંખો જળે મલીન. ૨૩૮
ઉત્તમ મધ્યમ અધમ નર, દુનિઆમાં દેખાય;
એ સ્વભાવને અનુસરી, એને કામ અપાય. ૨૩૯
સ્ત્રી સુત દાસ આ સૃષ્ટિમાં, નિર્ધન સદા મનાય;
જેને તાબે હોય ત્યાં, વિતનાં માલિક થાય. ૨૪૦
હરણ કરવું ધન અવરનું, ભોગવવી પરનાર;
ખરા સ્નેહિને ત્યાગવો, એમાં દોષ અપાર. ૨૪
આત્માને નર્કે જવા, છે ખુલ્લાં ત્રણ દ્વાર;
કામ ક્રોધને લોભ એ, કરો ત્યાગ નરનાર. ૨૪૨
મળે રાજ વરદાનકે, પુત્ર જન્મ ઘર થાય;
અરિ કરવો દુખ મુક્તએ, ચારે લાભ ગણાય. ૨૪૩
માત, તાત, અગ્ની અને, આત્મા ગુરૂ એ પાંચ;
અગ્ની ગણાય સર્વદા, વિણ સેવે દે આંચ. ૨૪૪
દાન, દ્વેષ નહિ, સત્યતા, ક્ષમા ધીર ઉદ્યોગ;
એ છ ગુણોને ત્યાગતાં, થાય મૃત્યુનો જોગ. ૨૪૫
ગાય નોકરિ ખેતિ સ્ત્રી, વિદ્યા અને કુમિત્ર;
ઘડીક ભુલ થાવા થકી, બગડી જાય ખચીત. ૨૪૬
દયાવંત અસહન શીઘ્ર, વીણ સંતોષિ ક્રોધ;
વેંમીપરવૃતિપર જીવે, છએ દુખી કર શોધ. ૨૪૭
નિજ સુખથી હરખાય ના, પર દુખથી દુભાય;
બક્ષિસ દઇ પસ્તાયના, એ સતપુરૂષ મનાય. ૨૪૮
અસત ઉપાયથિ કપટનાં, કાર્ય સિદ્ધ કદિ થાય;

અંત અસાર છે તેહનો, માટે તજો સદાય. ૨૪૯

પ્રજ્ઞ પુરૂષ પ્રયત્નથી કરે કામ શરૂઆત;
નિષ્ફળ જાય તથાપિ ચિત, ધરે ન ખેદ લગાર. ૨૫૦
વનફળ કાચું તોડિજે, મનુષ્ય ખંતથી ખાય;
સ્વાદ જરા તે ના લહે, વ્યર્થ બીજ વહી જાય. ૨૫૧

જે જન ફળ પાકું જમે, તેને મળે મિઠાશ;
ખરૂં પક્વ ફળ હોયતો, થાય ન બિજનો નાશ. ૨૫૨

જ્યમ ભમરો ભમિ પુષ્પમાં, લે સાચવિ સુવાસ;
અર્થ સિદ્ધ એ રિત કરો, કરો ન કોનો નાશ. ૨૫૩

માળી લે ફુલ, બાગથી, વૃક્ષ ન છેદન થાય;
પ્રજા સુખી કરી દ્રવ્ય લે, જે છે લાયક રાય. ૨૫૪

પ્રથમ કામ આરંભતાં, કરવો ચિત્ત વિચાર;
ફળ પ્રાપ્તી છે કે નહીં, એ ચુકવું ન કોવાર. ૨૫૫

કો કામો ઝટ થાય છે, કોમાં બહુ શ્રમ થાય;
માટે પ્રથમ વિચારિને, કામો આરંભાય. ૨૫૬

અલ્પ પ્રયાસે કામકો, સિદ્ધ થાય ઝટ વાર;
પ્રજ્ઞે એ આરભવાં, વિઘ્ન ન નડે લગાર. ૨૫૭

પ્રજા સકળને રાય જે, સદા જુવે સમભાવ;
પ્રજા કદી ત ઉપરે, ન ધરે જરી અભાવ. ૨૫૮

મનસા વાચા કર્મણા, થકી પ્રજા હીત થાય;
તે નૃપતીપર સહુ પ્રજા, રાજી રે' દિનરાત. ૨૫૯

અવર રાજ્ય જિતવા કરે, નૃપતી જેમ પ્રયાસ;
એ રીતે કરવો ઘટે, પુરવા પુરજન આશ. ૨૬૦

જ્યમ માટીમાંથી ગ્રહે, સુવર્ણ શોધન કાર;
ત્યમ બાળના બોલમાં, થી, પણ ગ્રહવો સાર. ૨૬૧

ગાયો જોતી ગંધથી, વીપ્ર વેદથી જાણ;
નૃપતી સેવક નયનથી, આંખે અવર પ્રમાણ. ૨૬૨

બળાત્કારથી માય જે, દોવા દે ન જરાય;
દુખ પામે બમણું, સુખે, દેતો દુખ ના થાય. ૨૬૩
વિણ તપવે વાંકી વળે, તે ત્યજ ન તપાવાય;
કાષ્ટ લાકડી વાળવા, અગ્નિમાં ન નખાય. ૨૬૪

ધર્યવાન બળવાનને, સમજી નમે સદાય;
પણ એ નરથી ઈંદ્રને, કો દિન નિચો કરાય. ૨૬૫

પશુને બળ પાવસ તણું, નૃપને બળ પરધાન;
પતિનું બળ પત્ની ધરે, બ્રાહ્મણ વેદ નિદાન. ૨૬૬
ધર્મ રક્ષવો સત્યથી, વિદ્યા કરિ અભ્યાસ;
રૂપ રક્ષણ છે સ્વચ્છતા, કુળ રક્ષણ શુભ ચાલ. ૨૬૭
આર પરાક્રમ રૂપ દ્રવ્ય, વૈભવને સુખ જોઇ;
ખુશિ ન થાય તો ખલકમાં, ઉપાધિથી રે' રોઇ. ૨૬૮
જેણે જીત્યું પ્રથમ મન, તેને સરવે સે'લ;
ઇંદ્રિય અરી સ્વાધીન થતાં, નવ જરીયે મુસ્કેલ. ૨૬૯
વિકારવાન પદાર્થમાં, જે મન દોડ્યું જાય;
શિક્ષા તેને જે કરે, તે શ્રીમાન મનાય. ૨૭૦
અર્થ સાધવા સબળ પણ, નવ ઇંદ્રી વશ હોય;
એ નરની ઐશ્વર્યતા, જગે નાશ જન જોય. ૨૭૧
આત્માથી આત્મા જિતે, તો બંધુ સમ થાય;
પણ ઇંદ્રી વશ નર થતાં, અરી સમ એક કળાય ૨૭૨
ધર્મ અર્થ જાણી જગે, જે ઇચ્છે શુભ કામ;
સર્વ સાધને યુક્ત નર, સુખ પામે સહુ ઠામ. ૨૭૩
વાણિ રાખવી નિયમમાં, એ અતિશય મુસ્કેલ;
અચળ અર્થ રચના રહે, એ વદવું નહિ સે'લ. ૨૭૪
શુભ શબ્દનિ રચના થકી, ભાષણ ભલું વખણાય;
કઠોર શબ્દો મૂકતાં, અનર્થ અતિ દેખાય. ૨૭૫
મનુષ્ય તણી પડતી થવા, દેવ ઇછે દિલ માંય;
પ્રથમ બુદ્ધિ કમતી કરે, તો નિચ કર્મ કરાય. ૨૭૬
નાશ થવા આગળ સદા, ભ્રષ્ટ બુદ્ધિ થઇ જાય;
કરે નઠારૂં નિત્ય પણ, સારૂં ચિત્ત મનાય. ૨૭૭
દ્રવ્ય કાજ ખોટું કહે, તે થયેલ થાનાર;
પેઢીને નરકે ધરે, આપે થાય ખુવાર ૨૭૮
જમિન માટ વદતો કુડું, તેનું સરવે નાશ;
થાય આખરે અવનિમાં, રહે ન રોકડ પાસ. ૨૭૯
લાકડિ લઇ ગોવાળ સમ, રક્ષણ કરે ન દેવ;
પણ આપે સારી મતી, ઉગરે અવસ્યમેવ. ૨૮૦

જેવી શુભ કામો વિષે, જનો ધરે અતિ પ્રીત;
તેના સિદ્ધ મનોર્થ સહુ, ખલકે થાય ખચીત. ૨૮૧
અષ્ટ ગૂણ જે મનુષ્યમાં, તેને સ્વર્ગાવાસ;
એમાંના ગુણ ચાર તે, રાખે સર્જ્જન પાસ. ૨૮૨
યજ્ઞ, દાન અધ્યયન, તપ, એ સતપુરૂષો પાસ;
આવીને વસતા દિસે, કીધા વિના પ્રયાસ. ૨૮૩
ઇંદ્રિયનિગ્રહ સત્યતા, શમતા નમ્રાચાર;
સત પુરૂષો ગુણ ચાર એ, શોધે વારંવાર. ૨૮૪
ભણવું, યજ્ઞ, તપ, દાન, સત, ક્ષમા, દયા, નિર્લોભ;
એ આઠે ગુણ ધર્મના, સજ્જન ધરો ન ક્ષોભ. ૨૮૫
એમાં ચાર પ્રથમ ગુણો, દંભ અર્થે સેવાય;
બીજા ચાર મહત જને, મુશ્કેલિથી રખાય. ૨૮૬
પાપી પાપી કિર્ત્તિનાં, ફળ પાપી ગ્રહનાર;
સુપાત્રની સતકિર્ત્તિનું, ફળ ઉત્તમ મળનાર. ૨૮૭
શુભવ્રતધારીએ કદી, કરવું નહિ જરી પાપ;
બુદ્ધી ભૃષ્ટ પાપે બને, પાપો કરે અમાપ. ૨૮૮
નાશ બુદ્ધિ જે નર તણી, પાપ તેથિ નિત થાય;
પવીત્ર બુદ્ધિ હોયતો, પવીત્ર કામ કરાય. ૨૮૯
જ્ઞાનવાન આચરણ શુભ, સાદો સરલ સ્વભાવ;
વ્હાલો લાગે વિશ્વને, નહિ દુખનો દેખાવ. ૨૯૦
ગ્રહે જ્ઞાન વિદ્વાનથી, પંડિત એજ પ્રમાણ;
ધર્મ અર્થ સુખ સારૂ જે, સેવે બુદ્ધી નિધાન. ૨૯૧
કામ એવું દિવસે કરો, રાત વિષે સુખ થાય;
આઠ માસના કામથી, સુખ ચોમાસામાંય. ૨૯૨
યુવાન વયના કામથી, સુખી વૃદ્ધ વય હોય;
જીવિતના શુભ કામથી, મુવે સુકૃત ફળ હોય. ૨૯૩
અન્યાયે ધન મેળવી, તેથી ઢાંક્યું પાપ;
ઇચ્છા ઉરમાં તદપિતે, પ્રગટે આપો આપ. ૨૯૪
ચિત જિતેલસહશિષ્યને, શિખવે ગૂરૂ સુજાણ;
દુષ્ટોને દે દંડ નૃપ, પાપીને યમરાય. ૨૯૫

રૂપી, નદી, કુળ, મહતજન, સ્ત્રી, સહ પાંચ મનાય;
એનાં દુષ્ટાચરણુનો, પત્તો નહી પમાય. ૨૯૬
સુત્રણું ફૂલ સૃષ્ટિ વિષે, વિણુતા ત્રણે જણાય;
શૂરવીર વિદ્વાન નર, ને શેવક કહેવાય. ૨૯૭
બુદ્ધી કાર્ય જે જે કરે, શ્રેષ્ટ મનાય સદાય;
મધ્યમ વપુબળથી, બને, કપટે નીચ કથાય. ૨૯૮
કાંટા જેવાં દુરવચન, વહીજન દુખ કરનાર;
વદનારો નર વિશ્વમાં, દારિદ્રજ વહનાર. ૨૯૯
સંગત નર જેવી કરે, ચહે જેવું નિજ ચીત;
થવા, તે મુજબ થાયછે, ખલકે મનુષ્ય ખચીત. ૩૦૦
જે કરવાની વૃતિ રે, જનને મુક્ત મનાય;
નીવૃત્તિ પામેલ નર, દુખિયો નવ દેખાય. ૩૦૧
જે શુભ નિજ ઇચ્છે સદા, ચિત્ત ચહે સત સંગ;
મધ્યમ કો સગયે કરી, તજે નિચ પર સંગ. ૩૦૨
દેવ દ્રવ્ય ને વિપ્ર ધન, લોભે લુંટી જાય;
અનાદર કરે શુભનો, નિચ ફૂળ તેથી મનાય. ૩૦૩
ગાય દ્રવ્ય ખેતી સરસ, સંપતિ હોય મહાન;
કુલિનપણું પામે નહિ, નરસ વૃતિથી જાણ. ૩૦૪
દેવી ઘાતક વીપ્રનો, દિન પાલન ન કરાય;
એવો સુત સજ્જન કુળે, ઉત્પન કદી ન થાય. ૩૦૫
સજ્જન આસન સરસદે, જગા સરસ જળપાન;
પ્રિય વાણી, આચાર ચિજ, શુભ ઘર હોય નિદાન. ૩૦૬
એ ચારે સતકારથી, અતિથી સંતોષાય;
એવા સતકર્મી તણું, વાધે માન સદાય. ૩૦૭
વિણ સંબંધ મૈત્રી કરે, ધરે ભાવ હિત ચીત;
એને નવ અતડો ગણો, બંધૂ ગણો ખચીત. ૩૦૮
ચિત્ત ચંચળ વૃદ્ધમાન નહિ, ચંચળ બુદ્ધિ સદાય;
તેવા સાથે મિત્રતા, ટકે નહિ પળવાર. ૩૦૯
દ્રવ્ય ન પાસે હોય પણ, નવ લજવાવું ચિત્ત;
શકતી પ્રમાણે મિત્રની, મદદે જવું ખચીત. ૩૧૦

વિદ્યા, નિગ્રહ ઇંદ્રિનો, વળી લોભનો નાશ;
શાંતીનો એવે સ્થળે, હરદમ દિસનો વાસ. ૩૧૧
જ્ઞાન રૂપ બળનો સદા, નાશ કરે પરિતાપ;
વ્યાધી થાય વપૂ વિષે, પરિતાપને પ્રતાપ. ૩૧૨
ઇચ્છિત વસ્તૂ નવ મળે, ધરે શોક નિજ ચિત;
અરી એના રાજી થશે, તજવો શોક ખચીત. ૩૧૩
વારવાર ઉત્પત્તી મરણ, લઘુતા અને વડાઇ;
માગે મગવે, શોક પણ, કરે કરાવે ભાઇ. ૩૧૪
હાની લાભ ઉત્પતિ મરણ, જન્મ સૂખ દુખ કાય;
સહુનો સ્પર્શ અનુક્રમે, ધીર ન શોચે કાંય. ૩૧૫
પય ગાયે તપ વિપ્રમાં, ચપળતાઇ સ્ત્રીમાંય;
નિર્ભયતા જ્ઞાની વિષે, વસતી નિત્ય દેખાય. ૩૧૬
વૃક્ષ વૃંદમાં જે થયું, વૃક્ષ વધૂ બળવાન;
આશ્રય અન્યોઅન્યથી, સહે પવન મસ્તાન. ૩૧૭
ગુણે યુકત નર એકલો, કરે શત્રુ ઝટ નાશ;
જયમ વાયૂથી અરણ્યમાં, વૃક્ષો થાય વિનાશ, ૩૧૮
એક બીજાના આશ્રયે, જ્ઞાતી વધારો થાય;
જયમ જળના આશ્રય થકી,જલજ જલદિ વધિ જાય. ૩૧૯
વિપ્ર ગાય, નિજ જ્ઞાતિજન, સ્ત્રી, બાળક, યજમાન;
શરણે આવ્યાં એહને, હણવાં નહીં નિદાન. ૩૨૦
જે જન જગમાં આપણી, સાથે વરતે જેમ
કપટે કે રૂડે દિલે, વરતો સાથે તેમ. ૩૨૧
જન આષ્ય સો વર્ષનું, વેદ વિષે કહેવાય,
પણ કામેથી એ વરસ, પ્રીતે પુરાં ન થાય. ૩૨૨
હિતેચ્છુ પ્રિય વદનાર નર, શીખ સારી દેનરા;
કટુ ભાષણથી સકળને, વિરલા સાંભળનાર. ૩૨૩
નિજ નૃપને પ્રિય કે અપ્રિય, લાગે પણ સતધર્મ;
હિત વાક્યો હોંશે વદે, એ નૃપહેતુ ધર્મ. ૩૨૪
ઠગનર તજ શુભ કુળ થવા, કુળ તજ રક્ષણ ગામ;
દેશ રક્ષણે ગામ તજ, તન રક્ષણે તમામ; ૩૨૫

ધન સંચય લઘુતા કરે, ધનથી રક્ષણ નાર;
ધન નારીથી આપનું, આત્મા રક્ષણ થાય. ૩૨૬
જનમાં દુશ્મનવટ ઉભી, જગમાં કરે જુગાર;
તેથી મોટા જન ડરી, તજતા ઘુત સદાય. ૩૨૭
સાધન વળગી અર્થ રે', અર્થ સાધન તેમ;
સાથે એથી સિદ્ધિછે, થાય એકથી કેમ ? ૩૨૮
રૂણ નવ દેવું સૂતને, ઘો આજીવિકા દાન;
સુતા મોકલી સાસરે, વન ભજવા ભગવાન. ૩૨૯
નિજ માટે પ્રાણી અવર, કરી કામ ખુશ થાય;
ઇશ્વર પ્રીત્યર્થે કરો, એથી અર્થ સધાય. ૩૩૦
વનવિણ વાઘ વસે નહી, વાઘ વિના નવ વન;
વન રક્ષશે વાઘને, વાઘ રક્ષશે વન. ૩૩૧
પાપી ચિતના પુરૂષને, અવર દોષ દેખાય;
ઉત્તમ ગૂણો અવરના, જોવા ચિત નવ ચ્હાય. ૩૩૨
અર્થ સિદ્ધિ ઇચ્છનાર નર, કરે ધર્મની સેવ;
સિદ્ધિ ન જૂદી અર્થથી, અમૃતથી નહિ દેવ. ૩૩૩
આત્મા પાપ રહીતને, મંગળ માર્ગે જાય;
વિકાર સકળ પ્રકૃતિના, એ નર થકી જણાય. ૩૩૪
ધર્મ અર્થને કામની, શેવા શુભ રીત થાય;
તો અહીંથી પરલોકમાં, જન સુખિયો દેખાય. ૩૩૫
ક્રોધ હર્ષના વેગને, ખેંચે, આપત્તિ કાળ;
મોહ ન પામે મન વિષે, એ નર લક્ષ્મી સ્થાન. ૩૩૬
પંચ પ્રકારે પુરૂષનું, બળ જગમાંહિ જણાય;
તેમાં પણ બાહુનું બળ, કનિષ્ટ નિત કે'વાય. ૩૩૭
શુભ સંગત બળ છે સરસ, બીજું બળ ધન ધાર;
સગાં અને શુભ બુદ્ધિનું, ઉત્તમ સલાહકાર. ૩૩૮
પીડા મોટાને કરે, તેનો કરવો નાશ;
વૈર કરીને નવ કરો, વેરીનો વિશ્વાસ. ૩૩૯
સર્પ, અગ્ની, સિંહ, જ્ઞાતિ, શિશુ, તેજસ્વી જે અથાગ;
અવજ્ઞા ન એની કરો, પ્રત્યક્ષ એમાં આગ. ૩૪૦
છાનો અગ્ની કાષ્ટમાં, અવર કાષ્ટ નવ સ્પર્શ;

ત્યાં સુધી છાનો વસે, ઘસતાં રે' ન અદર્શ. ૩૪૧
જો દવ ઘર્ષણથી પ્રગટ, કો પળ વનમાં થાય;
તો દવ સામર્થે સકળ, વન પળમાં બળિ જાય. ૩૪૨
પ્રજા તણો અપરાધ કરિ, છેટે છું, ન ધર ચીત;
ગૂરૂ હસ્ત પ્રજો તણા, આખર હણે ખચીત. ૩૪૩
વિણ વિશ્વાસીનો નહીં, કરો જગે વિશ્વાસ;
વિશ્વાસીનો પણ નહીં, નહીં તો ભયમાં નાશ. ૩૪૪
મહાભાગિ શુચિ નારિથી, સદૈવ ઘર શોભાય;
ગ્રહ લક્ષ્મી ગણિને ચિતે, સંતોશવી સદાય. ૩૪૫
ધર્મ અર્થના કામનો, કરવો ગુપ્ત વિચાર;
પર્વતપર કે માળપર, સ્થિર થઇને વધુવાર. ૩૪૬
કર વિચાર વગડા વિષે, અવિદ્વાન વિદ્વાન;
વિચાર વિણ નવ રાખવો, પ્રીતે થકી પ્રધાન. ૩૪૭
ઉત્પાદક જે અર્થનો, રાખે ગુપ્ત વિચાર;
કામ સિદ્ધ તેનું બને, સંશય નહીં લગાર. ૩૫૦
મોહ બુદ્ધિ ધરિ મનુષ્યથી, જે અપકૃત કરાય;
ઉલટાપણથી આપનો, નાશ જગે ઝટ થાય, ૩૫૧
વિચારવાળા કામનો, કર્યા અગાઉ વિચાર;
કરે, સુખ, નહિતો પછી, પાછળ દુઃખ અપાર. ૩૫૨
જાણે દ્વિજવર દ્વીજને, સ્ત્રી જાણે નિજ નાથ;
પ્રધાન ગુણ જાણે નૃપતિ, એ જાણે ગુણ આપ. ૩૫૩
દેવ, વિપ્ર, નૃપતી, શિશુ, વિશ્વ વિષે વૃદ્ધ સાથ.
ક્રોધ કદાચિત નવ કરો, હણી રાખવો હાથ. ૩૫૪
ક્લેશ અર્થ વિણુ શઠ કરી, પામે પિંડ નિદાન;
અનર્થ ઉત્પતિ ક્ષિતિલય, ન કરે બુદ્ધિ નિધાન. ૩૫૫
કોપ અને અનુગ્રહ વિના, પ્રજા ન ઇચ્છે રાય;
શંઢ સ્વામિની વાંછના, નારીથી નવ થાય. ૩૫૬
આ લોકે પરલોકમાં, બુદ્ધિ સુખ દાતાર;
દરિદ્રતા દેતી નથી, સુખ દુખના ન વિચાર. ૩૫૭
વિદ્યાવય દ્રવ્ય કુળ વડું, સ્વભાવ શુભ વૃદ્ધતાય;

માન ખંડ કોનું ન કરે, મૂરખ કરે સદાય. ૩૫૮
ચિજ દે પ્રિય વદિ અહરનિશ, નમ્ર ધરે મર્યાદ;
એ નર અરી જીતી લિયે, નક્કી રાખો યાદ. ૩૫૯
મદોન્મત્ત પુરૂષ નારિને, મુર્ખ હાથ દ્રવ્ય હોય;
કુશળ ગણો નહિ દ્રવ્ય એ, ગયું ગણો સહુ કોય. ૩૬૦
સ્ત્રી કપટી શિશુ હાથમાં, જ્યાં છે રાજ લગામ;
ન્હાવ નાશ પથ્થર તણું, જળમાં તેમ તમામ. ૩૬૧
પ્રજ્ઞ પુરૂષ નિજ હીતના કરે કામ હરનીશ;
કરે પ્રયોજન વિણ જરી, પંડિત નહીં ખચીત. ૩૬૨
કપટી, ચારણ દુષ્ટ સ્ત્રી, જેનાં કરે વખાણ;
એ નરનું અવની વિષે, કદિ ન થાય કલ્યાણ. ૩૬૩
જે વધતાં નાશજ વધે, તે નવ વૃદ્ધિ ગણાય;
ક્ષય થાતાં વૃદ્ધી થતી, તે ક્ષય કદિ ન મનાય. ૩૬૪
ક્ષયથી જે વધતી વૃધી, તે નહિ નાશ કથાય;
વૃદ્ધિ લઘુ નાશ વડો દિસે, તે ક્ષય ખચીત ગણાય. ૩૬૫
લઘુ અપકાર કરે કદી, મોહથી નાવે ધ્યાન;
અપકારીની અવનિમાં, સોબત છોડ નિદાન. ૩૬૬
એ જનનું સુણિ નામને, રહે વિદ્વજન દૂર;
નિજ સુથ દીન દરીદ્ર નર, રોગ દુખે ભરપૂર. ૩૬૭
એ નરપર અનુગ્રહ કરે, રિધસિધ વારંવાર;
વળિ પામે સુખ આત્મનું, જ્ઞાતી હિત કરનાર. ૩૬૮
કુળ વૃદ્ધિ છે એ કામમાં, સત પંથ સંચરનાર;
જ્ઞાતિ લાભ ચિત શુભ ચહે, પામે લક્ષ્મી અપાર. ૩૬૯
જીવન પુરૂ દુષ્કર્મથી, કરી પછી પસ્તાય;
નાશવંત જીવન ગણી, પ્રથમ વિચાર કરાય. ૩૭૦
ધીર પુરૂષના વાક્યપર, અવસર કરે વિચાર;
સીદ્ધ કામ સંતત બને, યશ મેળવે અપાર. ૩૭૧
દેહ ધર્મ ત્યાગેલથી, વાંચ્છા નવ રોકાય;
દેહ ધર્મ રાખી વસે, ત્યાં શું કરે ઉપાય. ૩૭૨
બળતપ છે તપસી તણું, બ્રહ્મજ્ઞાનિ બળ બ્રહ્મ;
દર્જનબળ હીંસકપણું, ક્ષમા જોર ગુણવંત. ૩૭૩

ફળ, મુગ, જગ, હુતદ્રવ્ય, દુધ, ઋષિ આજ્ઞા ગુરૂવેણ;
ઓસડ એ સેવન કર્યે, ભંગવ્રત નહિ, ક્ષેમ. ૩૭૪
આપ અપ્રિય પ્રિય અવરના, એ ચિત નિત ધરનાર;
નિષ્કામી ધર્મી સુનર, "ઉલટો ગણે" ગમાર. ૩૭૫
ક્ષમા ધરીને ક્રોધ જિત, જિત દુષ્ટ શુભ આક્ષ;
જીત કૃપણતા દાન કરી, જિત સત્યે જુઠ જાળ. ૩૭૬
સ્ત્રી, ઠગ, આળસુ, જંગલી, નાસ્તીક, ક્રોધી, ચોર;
અભિમાની ભરૂંસે હણે, તજ ભરૂંસો કમજોર. ૩૭૭
વિનયી, વૃદ્ધની અહરનીંશ, સેવા નર કરનાર;
આયુષ્ય, કિર્ત્તી, અધિક બળ, પામે આ સંસાર. ૩૭૮
કલેશ અધર્મે શત્રુ નૃપ નમે અર્થ સિધ થાય;
તે ન કરે ડાહ્યો નૃપતિ, અર્થ સિદ્ધ ઉપાય. ૩૭૯
સ્ત્રીગમન શિશુ ઉત્પતી વિના, વિદ્યાહિણ નર હોય;
ક્ષુધિત પ્રજા નૃપ વિણુ તખત, શોચ કરે સહુ કોય. ૩૮૦
પંથે પુરૂપ અશક્તને, સ્ત્રી નિજ પતી વિયોગ;
નગજળ પાસ અશક્ત ત્યમ, વાણી બાણ મનયોગ. ૩૮૧
નવ કરવો અભ્યાસ તે, મળ બ્રાહ્મણનો જાણ;
કૃષી ખરાબો પૃથ્વી મળ, જુઠ મળ પુરૂપ પ્રમાણ. ૩૮૨
સતી મળ નાટક નિરખવું, જાવું પરઘર રોજ;
એ મળ છે સહુ અનુક્રમે, ખરી કરો જો ખોજ. ૩૮૩
ઉંઘ ન જીતે સ્વપ્નથી, સ્ત્રી નવ જીતે કામ;
કાષ્ટે અગ્ની જીતવો, મદિરા જીત્યો પાન. ૩૮૪
દાનવડે મિત્રો જિત્યા, યુધ્ધે અરી સમાજ;
અન્ન વસ્ત્ર જિતિઅંગના, ધન્ય જિવન છે આજ. ૩૮૫
હે જન લાખ કરોડ કે, ખરચો અગણીતદામ
અમર તોય નહિ અવનિમાં, આશા છોડો આમ. ૩૮૬
મહિ તળમાં માયા પ્રબળ, કદી વસે એક દાર;
સુહ્રુ પાસે તદપી નચિત, નહિ સંતુષ્ટ થનાર. ૩૮
શુભ નૃપના અંતર વિષે છે સહુપર સમ ભાવ;
સ્વસુત શમ સહુ તે ગણે, અંતર તજી અભાવ. ૩૮૮

અજ્ઞાનીને જ્ઞાનને, દાને લાભ ન લેશ;
મૃત શરિરે ઉત્તમ દવા, કામ કરે નહિ એશ. ૩૮૯
કામ શુભ, સાધન સરલ, શાસ્ત્ર શ્રવણ ઉદ્યોગ,
સજ્જન દર્શન, નમ્રતા, એ છ પ્રતિષ્ટા જોગ. ૩૯૦
સુપથ લક્ષ્મીને લાભ અહી, શુભ આપનું ચા'નાર;
એ સજ્જન આ અવનીમાં, સુખી સદા વસનાર. ૩૯૧
અધિક સુખ જરથી અહીં, બીજું જરિ ન ગણુાય;
સ્વજ્યેચ્છક પુરૂષે ક્ષમા, ધરવી ચિત્ત સદાય. ૩૯૨
શકતી હીન સહુપર ક્ષમા, ધરે, શકિત ચિતમાંય;
અર્થ અનર્થ સમાન ચિત, ક્ષમાવાન પરખાય. ૩૯૩
ધર્મ અર્થ જ્યાં નાશ નહિ, તે કરવું નિત કામ;
છોદ્રિ નિયમ નહિ દુખ દહે, તજ વ્રત નર અજ્ઞાન ૩૯૪
મદોન્મત્ત નાસ્તિક, દુખી, આળસુ, વિણ ઉત્સાહ;
તે પાસે લક્ષ્મિ ન રહે, જયમ જળ તણો પ્રવાહ. ૩૯૫
બહુ ગુણિ, દાતા, ને શુરો, વ્રત્ત વધુ કરનાર;
નિજ બુદ્ધિ અભિમાનિને, રમા ભયે તજનાર. ૩૯૬
ગુણી જનના ગુણનીધરે, ના, લક્ષ્મી પરવાહ;
દુરગુણીના અવગુણ તણો, તેમ ન ચિતમાં ચાહ. ૩૯૭
મદોન્મત્ત ગોસમ રમા, કદી વસે કોઠાર;
ચમડીથી દમડી અધિક, ત્યાં શાંતી ધરનાર. ૩૯૮
ગર્વ, મોહ, આળસ, ગમત, ઠગાઇને, અભિમાન;
લોભ, ચપળતાની ગમત, તજ ભણુનાર તમામ. ૩૯૯
મહિ તળમાં માયા પ્રબળ, કદી વસે એક ઠાર;
સહુ પાસે, તદપીન ચિત, નહિ સંતુષ્ટ થનાર. ૪૦૦
હે જન લાખ કરોડ કે, ખરચો અગણિત દામ;
અમર તોય નહિ અવનિમાં, આશા છોડો આમ. ૪૦૧
અનિંતિને આ જગતમાં, ડર છે વારંવાર;
નિંતને ડર નહિ કોઇ દિન, સૂખ લહે સંસાર. ૪૦૨
આશા રાખી અવરની, તે શું આવે કામ;
પ્રભુ વિણુ કો ન પુરી કરે, જિવની આશ તમામ. ૪૦૩

સંગતનું ફળ જગતમાં, જડ પણ આપે જાણ;
કાંટા બાવળ સંગથી, કેરી આંબે ધાર. ૪૦૪
જન્મી જગમાં પાપિ બની, જવું નર્ક નિરધાર;
તે કરતાં જગમાં નહિ, જન્મ્ય માં બહુ સાર. ૪૦૫
મહત મુરખ આગળ જવું, એ ભય રૂપ સદાય;
શાણાની પાછળ જવું, એ પણ જગ સુખકાર. ૪૦૬
સજ્જન સંગથી દુર્જનો, પામે છે નિત્ય માન;
પયમાં પાણિ પડેલ તે, વેચાતું પય ભાવ. ૪૦૭
પ્રભુ ક્યાં છે બોલે મુરખ તેનો શો આધાર;
ભક્ત જનો ભગવાનને, સાથે લઇ ફરનાર. ૪૦૮
આજ કામ કર કાલ પર, ધર ન મુરખ કો વાર;
જીવિતનો ક્યાં જગતમાં, ઘડિનો છે નિરધાર. ૪૦૯
ઘરમાં ખોરી જારના, વળી અંતર ન ઉદાર;
તે કયમ કરી શકશે કહો, સજ્જનનો સત્કાર. ૪૧૦
ખાવા વિણ પ્રાણી તણો, દિવસ ન એક જાય;
ત્યમ હરિજન કરતા દિસે, પરોપકાર સદાય. ૪૧૧
અલ્પ પાપ પણ જિવને, નરકે લઇ જનાર;
છિદ્ર પડ્યું જો વહાણને, જળમાં ડુબી જનાર. ૪૧૨
એક સર્પના દંશથી, મૃત્યૂ જનનું થાય;
એક પાપ ત્યમ પુરૂષને, નરકે લઇને જાય. ૪૧૩
સિંહ સુત નાની ઉમરે, પારવિધિ પકડાય;
ત્યમ નાનાથી પાપ પણ, ઓછું કરી શકાય. ૪૧૪
પાપા ચરણે જગતમાં, કોન સુખી દેખાય;
ઝેર પીધા પછિ મુરખ નર, અમર રહેવા ચ્હાય. ૪૧૫
ફૂટેલી થાળી તણો, રણકો વધૂ ન થાય;
ત્યમ પાપી અંતર તણો, બોધ ન શુદ્ધ મનાય. ૪૧૬
પ્રેમ વગરનાં વચનથી વહાલ ન વધે લગાર;
ગોળીવિણ બંદૂક ફૂટે, તો કયમ થાય શિકાર. ૪૧૭
ભુલ વગરનું જગતમાં, કોથી નહિં થવાય;
બાગ વડો સુંદર છતાં, કાંટા રહે સદાય. ૪૧૮

સજ્જન કો સમયમાં, પાપ કદી થઇ જાય;
પણ તેનું અંતર સદા, નિર્મળ ઝટ નિરખાય. ૪૧૯
ગાડિ લાડિ વાડિ કરી, નરકે જવું ન સાર;
ભિખ માગી ભવમાં જવું, સ્વર્ગે એ શુભ ધાર. ૪૨૦
આપ તણું જેવું ચહો, તેવું અવર ચિતમાંય;
તેજ ભગતજન જાણવો, બાકી ઠગો ગણાય. ૪૨૧
ધન અધિકાર આરોગ્યતા, જન્મ મરણ જંજાળ;
ફાર ફરિ મળશે જગતમાં, વખત નહીં મળનાર. ૪૨૨
પ્રભુ બદલો પ્રાણી તણી, સેવાનો દેનાર;
તમો કરો તેથી પ્રભુ, વધતું નિત્ય કરનાર. ૪૨૩
ઉકળેલી સાકર ઉપર, કદી ન માંખ જનાર;
ત્યમ ક્રોધી જનની નજિક, કો ન જાય ધરિ પ્યાર. ૪૨૪
બીજાનું શુભ તાકતાં, આપણું પણ શુભ થાય;
અન્ય હુંડી શીકારતાં, આપણી પણ શિકરાય. ૪૨૫
નિજ મનથી મોટો ગણે, તેથી લાભ ન લેશ;
ખર મોટપથી કયમ બને, કરિવર સમ લવલેશ. ૪૨૬
સજ્જન નિજ ઉન્નતી સમે, નીચો નમતો જાય;
જયમ ફળથી ઝુકી લતા, નીચી નમે સદાય. ૪૨૭
મરજી રૂપ કરવા તણી, છે સહુને અહીં છુટ;
કો દિનને દમડા દિયે, કો કરતા દિન લુંટ. ૪૨૮
નિજ સત્તા સમ આપવું, મેમાનોને માન;
મોટા ગણિ મિજબાનને, થવું નહીં હેરાન. ૪૨૯
જે ઉદરે ભરિ સત્યતા, ત્યાં છે પ્રભુનો વાસ;
મહત જનો વસતા જઇ, જ્યાં અનંય પ્રિયદાસ ૪૩૦
ગરજ ગરીબ જનો તણી, મોટા ન ગણે મન;
નિજ ગરજે ગુંથાઇને, ખરચે લાખો ધન. ૪૩૧
શેઠ વડો સૃષ્ટિપતી, સહુને શિરે જણાય;
દુનિઆ તણી દુકાનમાં, પ્રાણી સર્વ પળાય. ૪૩૨
ઇશ્વર વધતું આપતો, જનને જગે જરૂર;
પરમારથને પંથ ચઢી, રહે પાપથી દૂર. ૪૩૩

સ્વાર્થે વિષે લાગ્યાં સકળ, પ્રાણી આ સંસાર;
પ્રભુના જન વિણુ સ્વારથે, કરતા પર ઉપકાર. ૪૩૪
નીચા જન જરી કામ કરી, વધૂ વિસામો ખાય;
માહા પુરૂષો જગ શુભ થવા, હમેશ ધંધે ધાય. ૪૩૫
જો અવગુણુ ગણી આપના, કરે ન જન ઇનસાફ;
તો આખર દેવો પડે, જમરાજને જવાબ. ૪૩૬
જેની કૃપા ભાવાથી આ જગે, પામ્યા છો ધન ધાન;
સેવા તેની નવ કરો, તો નક્કી નાદાન. ૪૩૭
બળ શોભા રક્ષણ ગરીબ, ધન શોભા દિન દાન;
પરોપકારે પંડની, શોભા ગણુ નાદાન. ૪૩૮
અત્તરની પેટી સમાં, ગુરૂ મુખ નિકળે વેણુ,
ઉત્તમ આપ સુવાસમાં, સહુ જનને સુખ દેણુ. ૪૩૯
પ્રભુજનપર ગુણુ દેખતા, અને આપના દોષ;
દુષ્ટ સદા દેખ્યા કરે, આપગુણુ પરદોષ. ૪૪૦
જેને કો નહિ આશરો, પ્રભુ બિણુ નહિ પીછાન;
આવું મદદે એહની, એ સુખ રૂપ મહાન. ૪૪૧
પ્રભુ નામે પરમાર્થમાં, જે વાપરિયું વિત્ત;
અન્ય હિતથી પણુ સદા, થશે તમારૂં હીત્ત. ૪૪૨
માગ્યાથી પણુ અધિક નિત, આપે શ્રી ભગવાન;
તમે દિસો પ્રભુનો ઘરે, જગત તણા મેમાન. ૪૪૩
સજ્જનને દુરજન નહિ, દેખાશે કોવાર;
ત્યમ દુરજનને જગતમાં, સજ્જન નહિ મળનાર. ૪૪૪
મલીનપણું જીહ્વા ધરે, અંતર હોય મલીન;
મલીનતા મુખ દાખવે, અંતર થયું તલ્લીન. ૪૪૫
અંતરમાં અગ્ની ભર્યો, ધુંવો બહાર દેખાય;
પાપી અંતરનો ધુંવો, વચને પટ વરતાય. ૪૪૬
ભર્યું હોય વિષ અંતરે, ઉપર સુધા આચાર;
પણુ પરખાશે પ્રજ્ઞથી, ધગ ધગતા અંગાર. ૪૪૭
અંતર શુદ્ધ થયા વિના, પ્રભુપદ કદિ ન પમાય;
પ્રભુ, પાપી ઝટ પરખશે, છેતરાય ન જરાય. ૪૪૮

કુવે પડેલો કાંડતો, પગ રાખો નિજ સ્થીર;
નહિતો એક ઉગારતાં, તમે સમાશો નીર. ૪૪૯
માન ભુખ જેને વધી, તે નહિ તૃપ્ત કરાય;
જળમાં વડવાનળ વધે, ક્યમ ઓલવી શકાય. ૪૫૦
માન જુવે તેને જગે, મળે ન માન લગાર;
નિરાભિમાનીને બધે, માન દિયે સંસાર. ૪૫૧
ખુશીથી અહિ આશ્રિન થવું, પ્રભુ કરે તે કામ;
સુખ વખતે દેતા નથી, પ્રભુને એક બદામ. ૪૫૨
ઉપરથી અશરાફ જોઈ, જરા ન કર વિશ્વાસ;
વિષ ગોળી સાકર સમી, પ્રાશન કરતાં નાશ. ૪૫૩
કરે કામ ગણિ ધર્મનું, ઉલટો અધર્મ થાય;
સદાવ્રતો બાવા લઇ, ઉદ્યમ વિણ અથડાય. ૪૫૪
ઢોંગ ઉપર કરિ ધૂતવા, પાખંડિનો વિચાર;
ઉપર શુભ આચાર પણ, ભીંતર પાપ અપાર. ૪૫૫
ઇશ્વરના મનમાં નથી, કોપર હેત કહેત;
અબુધ આરોપણુ કરે, સમજે નહીં અચેત. ૪૫૬
ત્યાગ અર્થ નહિ મરિ જવું, નવ નાસવું કો ઠામ;
પણ જગ ચિતમાં રમિ રહ્યું, તે છોડવું તમામ. ૪૫૭
કમળ રહે જળ સંગમાં, ડુબે નહિ જરાય;
ભક્ત તેમ સંસારની, ભ્રમણાથિ ન ભેદાય. ૪૫૮
જગજનને સહુથી વધૂ, હેત લક્ષ્મીમાં હોય;
ત્યમ પ્રભુની લક્ષ્મી ભગત, દુભે ન તેને કોય. ૪૫૯
મોત તણો કો જીવને, નથી દિવસ ચિત યાદ;
નહિંતો નીચ બની જગે, કર્યા કરત વિખવાદ. ૪૬૦
પ્રાણિ પથારી મોતની, હરદમ કરજે યાદ;
સહુ જાશે સાથે તું પણ, તો શાનો વિખવાદ. ૪૬૧
ન્યાય કરીને શિષ્ટજન, સદા રહે છે દૂર;
પણ સજ્જન એથી સરસ, રાખે દયા હજૂર. ૪૬૨
અપચામાં ખાધેલ તે, જરા ન લાગે સ્વાદ;
ત્યમ મલીન અંતર ભર્યું, જ્ઞાન ન રહેશે યાદ. ૪૬૩

રવિ સામે ચાલ્યા થકી, નિજ છાયા ન કળાય;
ત્યમ પ્રભુની ભક્તી કરે, નાશ થાય અજ્ઞાન. ૪૬૪
જડજ દયાળુ હોય પણ, ખુનિને ફાંસી થાય;
દયાળુ પ્રભુથી પાપિને, શિક્ષા તેમ કરાય. ૪૬૫
મનુષ્ય ડરેછે દુ:ખથી, દુ:ખ પાપથી થાય;
પણ પાપો પાપી મનુષ્ય,થી, નહિ દૂર કરાય. ૪૬૬
મોટા દેખાતા જનો, અંતર મોટાં પાપ;
ચંદનવૃક્ષ વડું છતાં, વીંટજો ભીંતર સાપ. ૪૬૭
પાણી પાયા વિણ સુકે, જરૂર વૃક્ષ ગુલાબ;
ત્યમ સજ્જન સતસંગ વિણ, દિન દિન થાય ખરાબ.૪૬૮
પાપી શિષ્ય ગુરૂ કથન, ગુણમય માને કેમ ?
વિષના નિત્ય વિલાસિને. અમૃત ન રૂચે જેમ. ૪૬૯
કોજન કદિ આપી દિયે, દિન જનને ભંડાર;
તોપણ ના ધરતું વરે, પ્રભુએ આપ્યું ધાર. ૪૭૦
દુખ દેખી નિજ કે અવરનું, પ્રભુ પર ધરિ પ્રેમ;
વળ્યા સુમાર્ગે ચટ દઇ, તે દુખ કહિયે કેમ ? ૪૭૧
સુખ આપ્યું સૃષ્ટિપતી, વિમુખ થાય પ્રભુ નામ;
તે સુખ નવ ગણ સમજ વિણ, આખર એ દુખધામ.૪૭૨
મન મલીન પણ દ્રવ્યથી, તિર્થે દોડ્યો જાય;
પણ ઘર બેઠાં શુદ્ધ ચિત, તેને તિર્થ સદાય. ૪૭૩
જોરાવરનો જગપતી, છે ન સહાય કરનાર;
દિનદયાળ દિનપર ખુશી, દિન વારે ધાનાર. ૪૭૪
ઉપરથી અશરાફ બની, ફોગટ કરે પ્રલાપ;
લાભ જુવે જો પાપમાં, તો કરતો રે' પાપ. ૪૭૫
જ્ઞાન વિનાનો ગુરૂ કરે, ક્યાંથી આપે જ્ઞાન;
કંજુસની શેવા કરે, તો શું આપે દાન. ૪૭૬
જ્ઞાન દિયે ભક્તી ન દે, ભક્તી ન દે દે જ્ઞાન;
બંને સાથે શીખવે, એ સતસંગ સુજાણ. ૪૭૭
મોટા પથ્થર ઘણ વિના, કટકા કરિ ન શકાય;
મલીન અંતર શિખ રૂપી, ઘણ વિણ નવ છેદાય. ૪૭૮

રસ્તા મુકિ ઉચાટમાં, ચાલે લુંટે ચોર;
ત્યમ નીતીપંથ છોડતાં, પાપી બને ચકોર. ૪૭૯
રૂપવંત દિસતા જનો, અંતર હોય ખરાબ;
આડંબર ધરી ધર્મનો, પીતા પ્રીતે શરાબ. ૪૮૦
જમે કરાવ્યાં બેંકમાં, નાણાં આવે કામ;
ત્યમ સંકટે સાહ્ય દે, જપતાં પ્રભુનું નામ. ૪૮૧
સજ્જન સમ કયારે બને, કયારે પામે સૂખ;
નિજનું બુરૂં કરનારને, સુખ આપે, નવ દુઃખ. ૪૮૨
આજ્ઞા અધિપતિની તજે, તો મેળાપ ન થાય;
ત્યમ પ્રભુ હુકમ ન પાળતાં, પ્રભુ પદ કેમ પમાય. ૪૮૩
શુભ કરનારાનું સરસ, કરે જગતની રીત;
પણ સજ્જન સહુ શુભ કરે. ખમી આપ વીપરીત ૪૮૪
ઢોંગીજનનો પ્રેમ તે, કેવળ વૃથા જણાય;
ધાસ તાપણી ઘડિકમાં, ભડકો થઇ ઓલાય. ૪૮૫
આ ઇશ્વરના રાજ્યમાં, નાસી નહિં છુટાય;
બધે નજર છે બાપની, પાપી ઝટ પકડાય. ૪૮૬
મચ્છ નીરથી કુદિને, પડે નીરની માંય;
ત્યમ ઢોંગી ભગતો સદા, પાપે વસે સદાય. ૪૮૭
તોફાને ચડયું જહાજતે, ઓથે શાંત જણાય;
ત્યમ સંસાર સમુદ્ર દુખ, પ્રભુ ઓથે ન જણાય. ૪૮૮
દિવા કરે જન સાંજરે, ઘરમાં થાય ઉજાશ;
અંધ દિવો ઘરમાં કરે, પણ નહિ આશ ઉજાશ. ૪૮૯
વૃક્ષ વડું વન્હિ જાય તે, બળવા અગ્ની માંય;
પાપી તેમ વડો થતાં, નર્કે જરૂર જવાય. ૪૯૦
દુરજનને નિત દુષ્ટતા, કોણ શિખવવા જાય;
અણી કાંટાના મુખની, કોણ કાંડવા જાય. ૪૯૧
અક્કલ હિણાને ઘડિકમાં, લાગે સંગ પ્રસંગ;
જેમ ઘાસમાં ઘડિકમાં, અગ્ની લાગે અંગ. ૪૯૨
પ્રેમીનું અંતર કદી, છુપાવતાં ન છુપાય;
જ્યમ દીવો બળતો હશે, તો નહિ સંતાડાય. ૪૯૩
મુસાફરીમાં ડર ન જરી, સાથે હોય સિપાઇ;

મરણ પછી હરિ ભજનથી, ડર નવ દીસે કાંઇ. ૪૯૪
દયા દુષ્ટની દીલ ગણો, સદા અદયા સમાન;
ઘેટું પાળે ખાટકી, આખર હણે નિદાન. ૪૯૫
જીભ થકી ફાંદે ફસે, દુષ્ટ ન લાગે વાર;
સદા ચારી જીભે કરી, ઝટ છૂટા થાનાર. ૪૯૬
અવિચારીની જીભ છે, જ્યમ તાતી તલવાર;
ઘા મારે, પણ જ્ઞાન નિભે, કુશળ સદા કરનાર. ૪૯૭
આપ એબ ખોલે અવર, જાતે મુર્ખ મનાય;
વિદ્વજનથી અવરની, ઢાંકી સદા રખાય. ૪૯૮
કુવિચારીને કપટથી, મનન રહે જરિ સ્થિર;
શુભવ્રત ધારીને સદા, અતિ આનંદ શરીર. ૪૯૯
ઝેર ઉતાર્યાની દવા, મળે, ન ઝેર ખવાય;
પ્રભુભક્તિ પાપો બળે, પાપ ન તેથિ કરાય. ૫૦૦
સંત દુખી પાપી સુખી, એથી ન ચિત ધર ક્ષોભ:
વૈભવિ નર નરકે જશે, સ્વર્ગે ગરીબ લોક. ૫૦૧
મેહેલ મહીં મોટા રહે, ગરીબ ઝુંપડી માંય;
તેથી ઇશ્વર દ્રષ્ટિમાં, જરી નથી અન્યાય. ૫૦૨
સમુદ્રમાં સરિતા સહુ, સમાય પણ ન ભરાય;
ત્યમ લોભી ચિત જગતમાં, ધનથી નહીં ધરાય. ૫૦૩
રણમાં જો લાગ્યા ન ઘા, તે શુરવીર ન ગણાય;
દુખ ન પડે જગમાં કદી, તો નવ ભક્ત થવાય. ૫૦૪
દુનિયાં આ દમડે રચી, દે દમડાને માન.
પાપી જશ જગ મેળવે, ભક્ત ન ખાવા ધાન. ૫૦૫
મન ઉપજતું દુઃખ તે, કયમ કમિ કરી શકાય;
તરંગ ઉઠતા નિધિમહીં, શાથી બંધ કરાય? ૫૦૬
નીતીવાનને નિતિમાં, આવે છે આનંદ;
કારણ કે નીતી મહીં, નથી ફસ્યાનો ફંદ. ૫૦૭
જેને કાંઈ જરૂર નહિ, એજ વડા ધનવાન;
સહુ પોતાને છે ધણી, ચાખે સુખ પકવાન. ૫૦૮
વશ મન નહિ ભગત થયો, ગયો ન ભેદાભેદ;

એ પાપી પૂરો જગે, એમ કહેછે વેદ. ૫૦૯
આયુષ્ય અધિક જગે થયું, જાણી ન નીતી ટેક;
વપુ ભાર લઇ વિશ્વમાં, રઝળ્યો ધરિ અવિવેક. ૫૧૦
પ્રભુમાં પ્રીતી નીતીમાં, લાગ્યું જોધક ધ્યાન;
તેને જગત હિસાબ શો, સતોષે ધનવાન. ૫૧૧
સેવા સરવેની કરે, તેમાં સુખ મહાન;
સેવામાં મેવા મળે, જાણો સારિ જહાન. ૫૧૨
અન્ય ચીજ ભરતાં પ્રથમ, વાસણ ખાલી થાય;
એમ પ્રભૂ ભજતાં પ્રથમ મન, ખાલી કરો સદાય. ૫૧૩
અવર દોષ દ્રષ્ટી પડે, નિજ દોષન નિરખાય;
પોતાનો વાંસો કદી, નિજ આંખે ન જણાય. ૫૧૪
અવર અધમતા ભર્યું દિસે, ત્યાં સુધી દુઃખરૂપ;
આપ અધમ સ્વરૂપે જુઓ, જો સુખ ચહો અનુપ. ૫૧૫
નિજ દુરગુણને ઢાંકિને, કરમાં અવર પ્રકાશ;
પ્રકાશ ઢાંકેલા થશે, વાણી તણો વિલાસ. ૫૧૬
દુનિઆમાં દરવાર રહે, પણ ચિત રાખ સુ ઠામ;
પશુ જંગલ ચરવા જતાં, ચિત રાખે રહેઠાણ. ૫૧૭
ઠામ થકી જો ચિત ઉઠયું, પડશે ઠામ કુઠામ;
ઇશ્વરથી અળગો થતાં, અન્ય કુઠામ મુકામ. ૫૧૮
મનુષ્ય કરાવી કામને, પુરી કરે છે આશ;
જગપતી કેમ ન જાણશે, તારો શુભપ્રયાસ. ૫૧૯
તારૂં સંભાળ્યા વગર, અવર તરફ નવ ન્યાળ;
અન્ય તણા પગમાં બળે, પણ તારે શિર ઝાળ. ૫૨૦
દેખછ તે દુખ રૂપ નથી. તુજ અંતરે ભરેલ;
જુએ અવર ચિતરે ચિતે, દુખની આવે રેલ. ૫૨૧
કે બીજા જનનું જુએ, પાપ થાતું નિશ્પાપ;
જવાબદારી તારિના, તો શું તને સંતાપ. ૫૨૨
શું ધન પુત્ર સબંધો છે, જગમાં સહુ પુછનાર;
કયમ વર્ત્યો પૂછે પ્રભૂ, અવતરીને સંસાર. ૫૨૩
દુનિઆની દ્રષ્ટે કદી, નિજ દુરગુણ ન કળાય;

આંખ નિરખે અવરને, નિજ કાન ન દેખાય. ૫૨૪
માતનું હરદમ રહે, નિજ શિશુ પાસે ચિત્ત;
ત્યમ પ્રભુજીની જગતના, જીવો પર નિત્ય પ્રીત્ત. ૫૨૫
પ્રેમ વિના કર્તવ્ય સહુ, મિથ્યા જગે મનાય;
લુણ વિણ પકવાનો સરસ, પણ સ્વાદીષ્ટ ન થાય. ૫૨૬
એક આપતાં લાખ લે, એ ખોટું ન જરાય;
વાવી એક કણ જમિનમાં, લાખ ગણી લેવાય. ૫૨૭
જડ પણ બદલો આપતાં, ઉપકારીને અપાર;
આંબો એક અનેક દે, ફળ, બદલે ઉપકાર. ૫૨૮
આપ વિષે દુરગુણ ભર્યા, અવર આપવી શીખ;
તે બીજાને બોધરૂપ, બની ન લાગે ઠીક. ૫૨૯
મુરખ નિજ ચિતમાં ગણે, જગને મુર્ખ સ્વરૂપ;
આપ અંધપણુ જગતને, અંધા ગણે ઉલૂક. ૫૩૦
કપટી ચિતમાં સદગુણો, ટકે નહીં પળવાર;
નદિમાં આવ્યું પૂર તે, ઝટદઈ ઉતરનાર. ૫૩૧
અવર દોષ નિરખે નજર, કરે ન બીજું કામ;
એઠ ખાઇ જ્યમ જગતની, ભસ્યા કરેછે શ્વાન. ૫૩૨
થડથી ડાળ જૂદી પડી, તેને ફળ ન થનાર;
સદગુણથી વીમુખ હ્રદય, સુખ નહીં સાંપડનાર. ૫૩૩
નીચ વચન વદનારને, કહો ન નીચું વેણ;
ભુંકતા સામું ભુંકવું, ગદ્ધાને સુખ દેણ. ૫૩૪
મળી શહેનશાહત સુખદ, કર્યાં નીચ કદિ કામ;
નરક ગયો સુખ ના મળ્યું, દાઝયો ઉપર ડામ. ૪૩૫
વિષયો મનુષ્ય હ્રદય વિષે, ટકવા દે નવ જ્ઞાન;
વારી રહે જ્યમ ચાળણી,માં, ત્યમ ગણો તમામ. ૫૩૬
સુખમાં સરવે જન મળે, કહિ મારો બહુવાર;
ફુલાવે પણ આખરે, આઘાં ખસિ જાનાર. ૫૩૭
કુદરત જોતાં પ્રભુ તણો, મહિમા મહાન મનાય;
કેમ વરતવું તે મહિં, શાસ્ત્રોથી સમજાય. ૫૩૮
અરી હણવાને લસ્કરી, રાખે છે હથિયાર;

દુરગુણ અરી હણવા જગે, કર સદ્ગુણ તૈયાર. ૫૩૯
સંગત કરતાં ધર સુરત, ધર નહિ ઢંગ કુઢંગ;
આખર આવી લાગશે, સંગ પ્રમાણે રંગ. ૫૪૦
સદગુણ વિણનું માનવી, કશું કરે નહિ કામ;
જેમ છાયા વિણ છાપરી, થાય ન કોથિ મુકામ. ૫૪૧
અન્ય વાંક માફ ન કરે, ઝાઝું રાખે ઝેર;
તોડે પુલ પરલોકમાં, જવાતણો નહિ ફેર. ૫૪૨
સુમતણું ધન સૃષ્ટિમાં, નિષ્ફળ નિત્ય નિરખાય;
જળથી ભર્યો સમુદ્ર પણ, તરસ્યાથી ન પિવાય. ૫૪૩
અંગારા જળમાં પડી, આપે ઓલઇ જાય;
ત્યમ પાપો સદગુણ વિષે, નાશ નિરંતર થાય. ૫૪૪
મોટું થાવા આગળે, નાના થવું જરૂર;
નાનાથી મોટું બને, એ વિચાર ધર ઉર. ૫૪૫
શાંતિ વૃક્ષને બે લતા, જોતાં જનો જણાય;
એક ખમી રહે આપ સહુ, બીજી માફ કરાય. ૫૪૬
ડુબતાં દરિઆમાં ગ્રહો, કાષ્ટ, નહિ ડુબનાર;
ભવ વારિધીમાં કાષ્ટરૂપ, દીસે જગ કરતાર. ૫૪૭
વ્યાયામે સુધરે શરિર, આપ રહે આરોગ્ય;
ત્યમ પ્રભુ ભજને મટિ જશે, જન્મ મરણરૂપ રોગ. ૫૪૮
ધમણ થકી ધમતાં થનો, પ્રદીપ્ત અગ્ની પ્રકાશ;
ત્યમ પ્રભુ ભજને જિવજડ, સુધર્યાની છે આશ. ૫૪૯
જેવું અવરને આપવું, એવું ગ્રહવું આપ;
કૃપા સહુપર રાખશું, તો ટળશે સંતાપ. ૫૫૦
કૃત્ય પ્રમાણે આખરે, ફળ જન મેળવનાર;
બાવળ વાવે શૂળ ફળ, આંબે કેરી ધાર. ૫૫૧
શેઠ તણી પ્રીતી થવા, દુકાનમાં ધર ધ્યાન;
પ્રભુની વિશ્વ દુકાન છે, ધ્યાને મળશે માન. ૫૫૨
વડબીજક નાનું છતાં, વાવે વૃક્ષ સમાન;
ત્યમ સદગુણ નાના છતાં, ફળ પહોંચે અસમાન. ૫૫૩
મરી જવું પણ વિષયમાં, જગત રહ્યું લવલીન;

જ્યમ પતંગ બહુ ઉડતાં, પડિ દિપ થાતા દીન. ૫૫૪
ફાંસિ ગળે હાંસિ મૂખે, નહિ ડાં'પણુ દેખાવ;
કાળ મુખ પડિઆ જનો, પણુ ખેલેછે દાવ. ૫૫૫
ઢોંગ ધરે સાધુ તણુા, પણુ આખર પકડાય;
અનાજ મિશ્રીત કાંકર, છે, પણુ વિણીં કઢાય. ૫૫૬
લોલકથી ચાલે સદા, નિયમ સહિત ઘડિયાળ;
ત્યમ દુખથી સરવે મનુષ્ય, ચાલે છે શુભ ચાલ. ૫૫૭
ભગત કહે સહુએ તદા, ના ભગ થકી તરેલ;
ભગવત દીઠા ભગતજન, અવિદ્યામાં ઉછરેલ. ૫૫૮
જનસુખ કરવા જગતમાં, જો પ્રભુના અવતાર;
પણુ જન પ્રભુને પામવા, યત્ન કરે ન લગાર. ૫૫૯
મંદીરમાં દોડી જતાં, કરે પ્રભુ કયમ મેર;
સ્થુળ શરિર દરશન કરે, મન તો બાંધ્યું ઘેર. ૫૬૦
પેઢી વડી મનાય છે, જ્યાં છે ઝાઝું વીત્ત;
મોટા મનુષ્ય મનાયજો, પ્રભુપર અખંડ પ્રીત. ૫૬૧
સદગુણિનું શુભ થાય ના, તો ન થવું દીલગીર;
ભવ ભય ભંજન પ્રભુ દિસે, સહુની ચિતમાં પીડ. ૫૬૨
નીધણીયાતા જગતમાં, રાંડે દુખિ દેખાય;
ધણી ધુરંધર ધરણિધર, છે સાૈભાગ્ય સહાય. ૫૬૩
વિશ્વપતી તજી વિષયને, પામરજન ભજનાર;
વિશ્વપતીથી વિવિધ સુખ, વિષયે દુખ પડનાર. ૫૬૪
અંધ કોણુ આ જગતમાં, આંખ છતાં અથડાય;
નેત્રબંધ સુવિચારનાં, ગાડો ગોથાં ખાય. ૫૬૫
મનસુબા મોટા છતાં, પ્રભુપર નહિ વિશ્વાસ;
ધુમાડાના બાચકા, ભરે ન પુરણુ આશ. ૫૬૬
આસ્તિકની ઉંડી નજર, પહોંચે ત્રિભુવન માંય;
પ્રભુ વ્યાપક જગ નાસ્તિકો,ને, નજરે ન જણાય. ૫૬૭
સુજન સંકડાશે કદિ, રહે જગતમાં રોજ;
પણુ પ્રભુના ધામે સદા, વડી માણશે મોજ. ૫૬૮
અશરણુ શરણુ અવનિપતી, પાળે સૃષ્ટી સદાય.

ઉમદા કરતાં મેળવે, એ પ્રભુ નિર્મળ ન્યાય. ૫૬૯
ઉદ્યમ વિણ અવનિપતી, ફળ નવ દિસે લગાર;
મળે શ્રીફળ મેહેનત વિના, ખોપરૂં નવ મળનાર ૫૭૦
અક્કલહીણા અવનિમાં, અથડાવ્યા અથડાય;
ખાલી પીપ ગબડાવતાં, જ્યાં ત્યાં દેડી જાય. ૫૭૧
સજ્જનથી સતસંગ વિણ, પળ પણ રહ્યું ન જાય;
વારિ વિખુટાં માછલાં, પડિ નવ જિવવા ચાય. ૫૭૨
કેશ લડે જો કોર્ટમાં, ગોતે ગુણી વકીલ;
ત્યમ પ્રભુ કોરટમાં જતાં, વકીલ ગુરૂ ગુણશીલ. ૫૭૩
અધીક મળે પણ આ જગે, અસંતોષી અથડાય;
ન મળે પણ આનંદમાં, સંતોષિથ રહેવાય. ૫૭૪
પ્રેમ વિહિન માયા પ્રબળ, સૂણે ન પ્રભૂ વખાણ;
હરીજન જમદુત સમ ગણે, આખર રહે અજાણ. ૫૭૫
સરિતા સકળ સમુદ્રમાં, જઈ પામે આરામ;
ત્યમ સહુ ધર્માનું દિસે, ઇશ કરવાનું કામ. ૫૭૬
મોટાપણા સુખ કારણે, કરતા દીસે કમ;
મફત જગત પ્રભુએ દિધું, તેં શું ખરચ્યું દામ? ૫૭૭
બોધ અસર એ ઝટ કરે, જેનું પવિત્ર ચરિત્ર;
તાર તૂટયા વિણ હોય તો, વાગે વાજું વિચિત્ર. ૫૭૮
સહુ જો પ્રભુનું ધારતો, તુંથી પ્રભુ ના દૂર;
તારૂં ધારે તો તરત, દુખરૂપ પ્રભુ પ્રતિકૂળ. ૫૭૯
માયા ઇશ ઉભય પિયે, જામ્યો આ જગ ખેલ;
એક ગ્રહે તજિને અવર, છે દુખમાં ડુબેલ. ૫૮૦
માર્ગ મોક્ષનો વિકટ છે, કાંટા વિષય અપાર;
જ્ઞાની ગુરૂ જોડા દિયે, તો સુખ અપરંપાર. ૫૮૧
માયીક સુખદુખ રૂપ છતાં, જો સેવે ગણી સૂખ;
સુખ સ્વર્ગેથી વેગળો, થઇ પડશે દુખ કૂપ. ૫૮૨
નિજ ઇચ્છા વિષયે વળે, ત્યાંથી લાવી ઘરમાંય;
પ્રભુગમ વાળે તો વધૂ, સુખ સંતોષ સદાય. ૫૮૩
નાશવંત સંસારમાં, નાશવંત કરી શોક;

શેવે પણ પ્રભુ ના ભજે, વહન કરે એ વેઠ. ૫૮૪
પાપ મારે ઝીચાડના, જે જીવે તુજ પાપ;
હણાય નહિ તુજને હણે, પાપ તણો'જ પ્રતાપ. ૫૮૫
સબંધ વધુ સદગુણનો, તો દુરગુણ રહે દૂર;
સુર્ય સમા જાતાં તિમિર, નાસે દૂર જરૂર ૫૮૬
મરે અકસ્માતે મનુષ્ય, પણ નહિ નર્ક જાય;
પાપ કરે જાણ્યા છતાં, ત્યારે નર્ક જવાય. ૫૮૭
તું તારી ઇચ્છાતણે, નથી આધીન પળવાર;
પ્રભુ ઇચ્છાએ પરવરે, પણ તારી તું ધાર. ૫૮૮
પ્રભુ કૃપાથી પૃથ્વીમાં, મોટા મનુષ્ય મનાય;
પણ તેની પાસે પ્રભુ, અંતરમાં ન જણાય. ૫૮૯
જગતજનો શોધ્યા કરે, પરમ મોક્ષનો પંથ;
પણ દીનતાને શાંતિથી, મળે, હોય સતસંગ. ૫૯૦
જ્ઞાનહિણ ગુરૂથી કદી, મુંઢ ન સમજાવાય;
ઉંઘતાથી ઉંઘેલને, જગાડિ જરિ ન શકાય. ૫૯૧
લોકલાજ ચિતમાં ધરે, પ્રભુ ડર નહીં લગાર;
છાનાં કરે કુકર્મ પણ, જગ શુભ દાખવનાર. ૫૯૨
ડુબેલા દંદે દિસે, જગજન જો જંજાળ;
ગારૂડી વિણ કયમ ઉતરે, કરડેલો વિષ વ્યાલ. ૫૯૩
મોહનીંદમાં આ જગત, સુતું તાણી સોડ;
કયમ જાગે કઇ યુક્તિએ, સાંજ સવાર બપોર. ૫૯૪
નીંદકનાં નીચ વચન પર, નવ કરવી તકરાર;
આગળ વધતાં અટકવું, એ ન ગણો જન સાર. ૫૯૫
શ્વાન ભસે કરીવર સમું, કરીવરથી ન ભસાય;
નિંદા નાસ્તિક નર કરે, શાણા કહે ન કાંય. ૫૯૬
શાસ્ત્ર શિખ્યો અનુભવ વિના, તે નવ આવે કામ;
જોયું કદિ ન કહેવાયના, નકશામાં જોઇ ગામ. ૫૯૭
સત્તા સમજણ વીણની, કદી ન આવે કામ;
અંધે હાથ મશલ ધરિ, દે અન્યને ઉજાશ. ૫૯૮
જ્યાં ધર્મમાં સત્યતા, ત્યાં ન પડે દુઃખ ક્લેશ;

દીપકના ઉજાશમાં, કે.ણુ ખાય પગ ઠેશ. ૫૯૯
આલય ઉજાળ્યું સરસ, ધરી બત્તી નિત્ય બેશ;
પણુ અંધો અજ્ઞાનથી, ખલકે ખાશે ઠેશ. ૬૦૦
ઇશ્વર પાપી આંખથી, નહિ જણાય કોવાર;
પણુ પ્રભુની આંખોથી દુર, પાપી નહિ જાનાર. ૬૦૧
બીજાની ભૂલો ભણી, જે કરતા દરિઆફ;
પણુ પોતાની ભૂલ કદિ, નથી જાણુતા આપ. ૬૦૨
શાને તું કરતો ફીકર, મોટા બનિને આજ;
દાંત દિધા દુનિઆં વિષે, આપે એજ અનાજ. ૬૦૩
ઠપકો દે સુતને પિતા, શુભ ઇચ્છા ધરિ ઉર;
ત્યમ દુખમાં પણુ પ્રભુ તણી, મતલબ કાંઇ જરૂર. ૬૦૪
દુષ્કર્મો કરિને મુરખ, કાં સુખચિતમાં ચ્હાય;
હરામ વૃક્ષો વાવતાં, ફળ મુશિબત નિર્ધાર. ૬૦૫
ભરૂસો નહિં તન જિવનનો. તોપણુ મમત અપાર;
મુઠી મીલ્કતમાં દિસે, ગફલત ગાઢું ધરાર. ૬૦૬
મોટા મનુષ્ય ન થઇ શકે, ભલે હોય અધિરાજ;
પાળે પોષે જગત આ, મોટા ગરીબ નવાજ. ૬૦૭
શુભ કામે હીંમત કદી, હારો નહિ લગાર;
આંબો વાવ્યે આખરે, અમૃત ફળ દેનાર. ૬૦૮
પ્રભુ અંતર નહિ ભેદ જરિ, સહુજન એક સમાન;
કૃત્ય તણાં ફળ ભોગવે, સુખ કે દુ:ખ નિદાન. ૬૦૯
દુશ્મન દુનિઆં શું કરે, જો રાજી છે રામ;
રામ રૂઠે સુખ કયાં મળે, દુનિઆં રૂઠે તમામ. ૬૧૦
અંતર અશુભ વિચાર ધરિ, ઉપર વેશ વિચિત્ર;
પ્રભુ મંદીર તેં પાપિયા, આપે કર્યું અપવિત્ર. ૬૧૧
મનુષ્ય મુસાફરમાં કયો, ભેદ ગણો ગુણવંત;
પ્રભુની સૃષ્ટિ સરાહ[1] છે, ખોળો ધારી ખંત. ૬૧૨
પાપી સુખ ભોગે જગે, સમજુ નવ મુંઝાય;
કસાઇ કર્મે તણે તું અજ, કાતા થકી કપાય. ૬૧૩
પ્રભુની ઇચ્છા આપણે, જાણ્યાનું નથિ કામ;

---

૧ ધર્મશાળા. ૨ બકરો.

કરશે સર્વ વિચારિને, તનુંજ સમાન તમામ. ૬૧૪
પાપીને જીવાડતા, પ્રભુ એટલા કાજ;
કર્યા પાપ પસ્તાઇને. કરશે કાંઇક ઇલાજ. ૬૧૫
દુનિઆંનો ડાહ્યો હશે, ઘેલો પ્રભુને ઘેર;
ગાંડો પ્રભુનો ગોઠિયો, એ જોને અંધેર. ૬૧૬
પટ્ટાવાળો પોસ્ટનો, વાંચી કાગળ નામ;
ત્યમ જિવને જમ મોતનો, પહોચાડે પેગામ. ૬૧૭
જન્મી નાઠો મોતથી, જાણે નાસું દૂર;
તુંજ સાથે જન્મેલતે, કાયમ તૂજ હજૂર. ૬૧૮
મુંગો મનુષ્ય થકી રહે, બોલે પ્રભુને ધામ;
દુનિઆમાં ડબ ડબ કરે, તે ત્યાં ચૂપ તમામ. ૬૧૯
કરોડ કે લાખો ધરી, ફરી મળે ન શરીર;
એ ફોગટ શું ગુમાવવું, ભજ્યા વિના રઘુવીર. ૬૧૨
પાળ્યો તેનો પા'ડ બહુ, વિસર્યો તું સરજનાર;
અપકારી તુથી અધિક, અવર નથી કોઠાર. ૬૨૦
વાહ વિષે ઉત્સાહથી, ધાર્યો ચાહ અથાહ;
આહ અસ્યો મુરખ હસ્યો, વાહ વાહ એ વાહ. ૬૨૨
ઘર કામો સરવે કરે, નિજ મતિમાં સતિ ધ્યાન;
જગજંજાળ મહિ રહે, ન તજે પ્રભૂ નિશાન ૬૨૩
દુરજનને શિખ આપતાં, સુધરે નહિ કોવાર;
તળો કાંકરા ઘૃત વિષે, પોચા નથિ પડનાર. ૬૨૪
દુષ્ટ જનો દુનિઆ વિષે, અક્કડ અતિરે'નાર;
મગ પલાળતાં ગાંગડુ, પલળે નહિ લગાર. ૬૨૫
જગત ભગત જરિના કરે, પ્રભુ તણી દરકાર;
પ્રભુ ભગતને જગતની, અગત ન, તેથિ ધિકાર. ૬૨૬
ડુબાડે દુખ દંદમાં, આ જગતણી સગાઇ;
તરણી રૂપ તારે તરત, સત સંગત જગમાંહી. ૬૨૭
લક્ષ્મી લાખો મેળવી, સાર્થક કેમ કથાય;
બનતી મદદ ગરીબને, પ્રભુને નામે અપાય. ૬૨૮

આ અવનીમાં આવિયા, આપણુ સહુ મિજમાન;
બે દીન રહી ચાલ્યા જવું, અસલ જહાં રહેઠાણ. ૬૨૯
ઉપરનાં કામો લખી, જન વખાણુ કરનાર;
શી મતલબથી છે કર્યા, પ્રભુ તે તપાસનાર. ૬૩૦
તસ્કરથી ડરનાર નર, દીપ રાખે ઘર રાત;
પાપ થકી ડરનાર નર, પ્રભુ સ્મરણુ કરનાર. ૬૩૧
મહા પ્રભુના રાજયમાં, જરા નથી અંધેર;
ચંદ્ર સૂર્ય પેદા કર્યા, તિમિર કેમ તે ઘેર ? ૬૩૨
નાશીને જાશે કીંયાં, પ્રભુ રાજ્યથી દૂર;
પોલીસ પાપ હાજર કરે, હાકમ તણી હજૂર. ૬૩૩
ગુરુ ગુણહીણુ કયમ દઇ શકે, શિષ્યને રૂડો સુબોધ ?
અભણેલો શું શિખવે, કર ચિતમાં તું શોધ. ૬૩૪
મોટા કુળથી શું થયું, જો સદગુણ નહિ લેશ;
પ્રભુ ધામમાં કુળ વડું, કામન કરશે બેશ. ૬૩૫
આપ્યું આપતું આવરને, જોન આપ તો પાપ;
આપ ન આપ્યું નાતને, આપ આપ કંઇ આપ. ૬૩૬
સમરાંગણ[1] સૃષ્ટિ વિષે, વિચરો આણી વ્હાલ,
બખતર સદ વર્તન તણું, પરોપકારી ઢાલ. ૬૩૭
વેશા સમીવિલક્ષણી, માયા જગે જણાય;
યુવાની ઉતરે કે તરત, અવર સંગચિત ચાય. ૬૩૮
માયાનું ઘર મોતમાં, રહે માયામાં મોત;
મોત ભણી ઘસડે સદા, માયા કાયા સોત.[2] ૬૩૯
કૃપાજનોપર સત્ય ચિત, નવ ત્યાગો પગવાર;
નાઠેલી સંપત તને, મળશે બીજીવાર. ૬૪૦
જો તારામાં શક્તિ છે, કરવાને શુભ કામ;
કરિ દે આજ ઝડપ કરી, લેન કાલનું નામ. ૬૪૧
જ્ઞાની જન જ્ઞાને કરી, ચિત શાંતી ગ્રહનાર;
પણ મુર્ખાને લાજવિણ, અવર નથી મળનાર. ૬૪૨
દુર્જન અવર અનિષ્ટ ચહી, સુખ પામે ચિત માંહ્ય;
ઘુવડ રવીથી રાજિ ના, ચિતમાં રાત ચહાય. ૬૪૩

૧ લડાઇનું મેદાન. ૨ સહીત.

દાનો થા દુનિઆ વિષે, રહે દુષ્ટથી દૂર;
દુષ્ટ તને દોરી જશે. જિવતાં નર્ક જરૂર. ૬૪૪
અત્તર અંગનામાં અમૃત, કવિ કે' વારંવાર;
હશે, પરિણામે અમે, દીઠું ઝેર અપાર. ૬૪૫
જૂઠો, ગર્વી, લાલચૂ, કૃતઘ્ન, ક્રૂર, ગમાર;
વૃથા, તરંગી, સંપહિણ, તજ ઝટ દુઃખ થનાર ૬૪૬
દુષ્ટ કામથી જગતમાં, ફળ નહિ શુભ મળનાર;
અંગારામાં પગ ધરે, તો દાઝી જાનાર. ૬૪૭
કુસંગ સંગ થકી જગે, શુભ ન થાય લગાર;
બગલ વિષે અંગાર લે, કપડાં દાઝિ જનાર. ૬૪૮
લાલચથી જગના જીવો, ખરૂં દુઃખ ખમનાર;
દાણાની લાલચ ધરી, પક્ષી જાળ જનાર. ૬૪૯
ડાહપણ દુનિયાથી અવલ, સ્થાપિત હતું સદાય;
અવનિમાંહીં ઇશનું, જો ડાહપણ દેખાય. ૬૫૦
દુરાચાર સંચારથી, ભલું ન જગમાં થાય;
પણ નેકીના સંગ્રહે, મોતથકી મૂકાય. ૬૫૧
સમર્થ પણ આળસ કરી, ઠોકર હાથે ખાય;
નિર્બળ નર ઉદ્યોગથી, સુખિયો સૃષ્ટિ માંય. ૬૫૨
હોઠ છુપાવે પણ હૃદય, અંતર કહિ દેનાર;
સાકરમય [1]આફુ કરો, પણ કટુતા દેનાર. ૬૫૩
મુંગું તે મોટું સદા, દીસે ડાહપણદાર;
બોલું બોલે સર્વદા, જન થપાટ ધરનાર. ૬૫૪
અમૃત સજ્જન જીભમાં, આનંદિત બહુ થાય;
મુર્ખ બુદ્ધી ઓછી થકી, કષ્ટક જીવથી જાય. ૬૫૫
લોકલાજનો ભય બહુ, અહંકારી ધરનાર;
નમ્રજનો આ જગતમાં, જ્ઞાને રાજિથનાર. ૬૫૬
કપટીનો સંકટ સમે, જરૂર થાયછે નાશ;
પ્રમાણીકને નેકિથી, તૂટી જાતા ત્રાસ. ૬૫૭
પ્રભુ કોપ સમયે જરા, દ્રવ્ય ન આવે કામ;

---

૧ અફીણ.

નેકી હશે ને નમ્રતા, તો ભય ટળે તમામ. ૬૫૮
આઆદીના શહેરમાં, પ્રમાણીક વસનાર;
કિલ્લો મજબુત બીકના, ભય દુષ્ટને અપાર. ૬૫૯
નિચજનો નિચ વચનથી, ચહે અવરનો નાશ;
પ્રમાણીક વદી શુભ વચન, રાખે દૂર વિનાશ. ૬૬૦
ગુપ્તવાત બીજા તણી, દાનો નહિ કરનાર;
એબઢાંકવી અવરની, એ સર્જ્જન અધિકાર. ૬૬૧
લોભી જન જ્યમ સાચવે, દ્રવ્ય સદા શિર સાટ;
ત્યમ સતી પ્રાણાંત તક, જાય ન આડી વાટ. ૬૬૨
દુષ્ટ કરીને દુષ્ટતા, બચી ન જગમાં જાય;
આખર અહિત થશે અતી, દાના કહે સદાય. ૬૬૩
ગદ્ધાને સોનું ધરે, શરિરે નહિ સુહાય;
રાખે લોટે રોજ તે, બોજ કેમ વેઠાય. ૬૬૪
શુભ શોધે શુભ સાંપડે, અશુભે અશુભ સદાય;
ભલી બુરી જયમ ભાવના, તે સમ જગે જણાય. ૬૬૫
શુભ ઠપકાનો મુર્ખ નર, ધરશે કદિ ધિક્કાર;
જીવે કયાંથી જગતમાં, પ્રીતે વિષ પીનાર. ૬૬૬
નીચ નીચતાથી રહે, કુમતી કીચની વીચ;
કુમતીમાં પડિ કષ્ટ લે, રહે નીચનો નીચ. ૬૬૭
વિચાર આ વ્યહવારના, જનને દુખ દેનાર;
હોંશે હીંમત વાન નર, હિમત ધરી રહેનાર. ૬૬
કપટીના અંતર વિષે, કાયમ દીસે કલેશ;
સદાચારી અંતર મહી, હોય આનંદ હમેશ. ૬૬૯
સુખ સાચવતાં શરિરનું, જરૂર રક્ષણ થાય;
મ્હોળું મ્હોં કરતાં જગે પ્રાપ્ત વિનાશ થનાર. ૬૭૦
એદીની ઇચ્છા વડી, તૃપ્ત ન થાય લગાર;
ઉદ્યોગી અવની વિષે, સુખે સદા વસનાર. ૬૭૧
શુભ રસ્તે ચાલ્યા જતાં, રક્ષણ થાય સદાય;
સંકડાશમાં પેસતાં, શરીર છોલઇ જાય. ૬૭૨

મનુષ્ય જીવનું પાપતે, દ્રવ્ય વિષે દેખાય;
એક દ્રવ્ય શુભપથ વરે, બીજે દુઃખ દેખાય. ૬૭૩
વાદ વિવાદ થશે જહાં, જ્ઞાન નહિ, અભિમાન;
શાંતચિત દિનરાત રહે, જ્યાં છે સાચું જ્ઞાન. ૬૭૪
પાપ કરી પેદા કર્યું, તે ધન નહિટકનાર;
સંચય શુભ કરમે કર્યો, તે વધતું ટકનાર. ૬૭૫
આશનારિ અંતર તણી, જો ફળવાળી થાય;
પંઝા રહેતો જિવનનું, ઝાડ જરૂર કરમાય. ૬૭૬
વચન તુચ્છવદિ મુર્ખનર, વ્હોરી લિયે વિનાશ;
દક્ષ પુરૂષ દાનાઇથી, જીવન કરે પ્રકાશ. ૬૭૭
શુભ શિખ નવ સંચય કરે, તે દુખિયો થાનાર,
વિદુર વચન દુરજો કર્યાં, દુખિ કૌરવ સંસાર ૬૭૮
ફળતી ઇચ્છા અહરનીશ, લાગે મિષ્ટ મહાન;
દુરાચારથી દુર થવા, નું નવ રહેતું ભાન. ૬૭૯
મુરખ સાથે ચાલતાં, જિવનું જોખમ થાય;
દુશમુખ સંગ મારિચ ગયો, મૃગ થઇ, શરે[1] હણાય. ૬૮૦
શુભ સંગતમાં ચાલતાં, મળતું માન મહાન;
રામસંગ હનુમાનને, પૂજે સકળ જહાન. ૬૮૧
પાપસંગ નુકશાન નર, ગણજે છે લાગેલ;
જમમ પંખીને પકડવા, પુઠે બાજ પડેલ. ૬૮૨
પીતા છતાં જો પુત્રને. શુભ શિખ દેવા માટ;
શીક્ષા ન કરે તો કરે, સુત સુખ તણો વિનાશ. ૬૮૩
સંતોષી નર સૃષ્ટિમાં, થોડા થકી ધરાય;
અસંતોષીનું ઉદર કદિ, ભવમાં નહિ ભરાય. ૬૮૪
જો ગોરી ગુણવંતતો, ભાગ્યું ઘર બંધાય;
નાલાયકનારી થકી, વૈભવિ ઘર વિંખાય. ૬૮૫
એક માર્ગમાં મનુષ્યને, લાગે છે બહુ ઠીક;
પણ તે રસ્તે હરદમે, કાળ વ્યાપેલની બીક. ૬૮૬
બહુ હસે તે બહુ રડે, એ કહેવત છે બેશ;

૧ બાણ.

હસી રહેતાં બાકી રહે, કયમ નવ આપે કલેશ! ૬૮૭
ડાહ્યો જન ડરીને રહે, નિત દુરગુણથી દૂર;
માર ખાય પણ મુરખનર, હોંશે જાય હજૂર. ૬૮૮
મુરખજન નિત માનતા, સાચી ખોટી વાત;
ડાહ્યા દીલ નવ માનશે, કર્યા વિના સાક્ષાત. ૬૮૯
દક્ષ જનોના શીરપર, વિદ્યા મુગટ ધરાવ;
મુર્ખ મહીપતિને શિરે, બેવકુફિ બંધાય. ૬૯૦
સજ્જન પાસે દુરજનો, નમતા નિત્ય જણાય;
સદાચારિના દ્વારમાં, પાપીજન પસ્તાય. ૬૯૧
ઉદ્યોગે લક્ષ્મી વધે, એનો અસલી ન્યાય:
વાતો કરે બડાઇની, તો દીનતા વધિ જાય. ૬૯૨
પ્રજા વધારામાં જુવો, પ્રજા પ્રતીતે સૂખ;
પ્રજા નહિતો પતિ નહિ, કમી પ્રજાએ દુઃખ. ૬૯૩
કમી કરે ઝટ ક્રોધને, જો છે નમ્રજવાબ;
તેલ તાતું શીતળ બને, ચંદન પડે જરાક. ૬૯૪
કટુ વચને ક્રોધી બને, વધ્ય વિરોધ ધરાય;
અગ્ની ધરી ફુકવા થકી, વધૂ સળગતો જાય. ૬૯૫
તાત શીખતજતાંતનુજ, પડે દુખે નહિવાર;
મશાલ વિણ તિમિરે જતાં, ખાડે પડે ધરાર. ૬૯૬
જેવી અંતર વૃતિ છે, તેવું ફળ નિરધાર;
નેકિવાન શુભ ફળ લિયે, દુષ્ટ દંડ ગ્રહનાર. ૬૯૭
જ્ઞાનીના હોઠો સદા, કરતા પર ઉપકાર;
બે શબ્દો સુણતાં જનો, છે ડાંપણ ગ્રહનાર. ૬૯૮
જેનો જે અધિકાર છે, તે શોધતા જરૂર;
બુદ્ધ શોધે બુધ જનો, શઠ શઠતાઇ ઉર. ૬૯૯
નેકીનું ઘર છે સદા, સમૃધી થકી ભરેલ;
પાપીનું ખાલી સદા, પાપ હૃદય ઉપજેલ. ૭૦૦
સીધે રસ્તે સંત જન, ચાલે સૂખિ સદાય;
ચોર ચડી અવળે પથે, દેશ પતિથિ દંડાય. ૭૦૧

૧ સાપ.

આળસુના રસ્તા વિષે, છે કાંટા વેરેલ;
દક્ષ જનોને સહુ દિશે, છે જાવાનું સ્હેલ. ૭૦૨
જ્ઞાનીના રસ્તા સદા, ઉંચા રહે ઉછળેલ;
જ્યમ યંત્રેથી અહરનિશ, ઉંચે અંબુ[1] રેલ. ૭૦૩
હલકો બનિ ઉંચે ચડે, જ્ઞાની ગુણ ગ્રહેલ;
પાપી ભારે પાપના, નીચે રહે પડેલ. ૭૦૪
માન માન કરનારને, નથી માનનું ભાન;
દીનતા ધર દિલમાં પ્રથમ, પછી માન મન માન. ૭૦૫
અન્યાયે ધન મેળવી, કોટી પતિ કહેવાય;
ગરીબ નેક તેથી રૂડો, જગમાં જરૂર જણાય. ૭૦૬
નૃપ કંટાળા રૂપ ગણુ, દુષ્કર્મને સદાય;
રાજ ઉધું એથી વળે, શુભ કામથિ સ્થપાય. ૭૦૭
સાકરહોઠા[2] બેસતા, રાજ સભાની માંય;
ફળ ખુશામત નિપજે, ભલે રાજ્ય રોળાય. ૭૦૮
રાજા તણી કૃપા સદા, નિભાવવી મુસ્કેલ;
વાદળ ભાદરવા તણા, એક રંગ ન રહેલ. ૭૦૯
રાય અને જમદૂતના, કોપ વિષે નહિ ફેર;
ભક્ત અને ડાહ્યો પુરૂષ, શાંત કરે તતખેવ. ૭૧૦
ભરૂંસો ભુપ કૃપા તણો, દક્ષ ન દિલમાં ધાર;
વાદળની છાયા પડે, ટકે ન ઝાઝી વાર. ૭૧૧
કેશ શ્વેત શિશ પર થયા, મહિમા મુગટ પ્રમાણ;
શ્વેત કામ કરિ શ્વેતને, સારિ રિતે શોભાવ. ૭૧૨
પરાક્રમી પૃથ્વી વિષે, મ્હાન નગર જિતનાર;
પણ તેથી જબરો ગણું, ક્રોધ ઉપર રહે સ્વાર. ૭૧૩
ગરીબની મશ્કરી કરી, તે પાપી જગમાંય;
પ્રભુનાં કામ વખોડતો, નીંદે નાથ સદાય. ૭૧૪
મુર્ખ મારથી માનતા, દાના ટપકે લાજ,
લાજ નહિ જેને જગે, નાનું સરખું રાજ !!! ૭૧૫
ભળો સીંહ છેડાયલો, ભળો સર્પ વિષવાન;

---

૧ પાણી. ૨ ખુશામતખોર.

પણ મૂરખ મૂરખાઇમાં, સામો મળે, નમાન. ૭૧૬
ભલાઇનો બદલો મળે, ભુંડાઇથી ભરેલ;
કોપ તે પરે ઇશનો, જાણ સદા ઉતરેલ. ૭૧૭
લડાઇનું કારણ પ્રથમ, હોય નાની તકરાર;
ભર્યું [1]વારિ નળવાટથી, જરૂર બ્હાર જનાર. ૭૧૮
ઘાયલ મન સુકાવતું, હમેશ જનનાં હાડ;
આનંદીત હૃદય ગણો, ઉત્તમ ઔષધ ઝાડ. ૭૧૯
નિર્દોષિત દોષિત ઠરે, દોષિત રહે નિરદોષ;
એ નહિ ઉત્તમ, કાયદો, છતાં ગણું હું સદોષ. ૭૨૦
જ્ઞાન ખરિદવા નિકળે, બજારમાં ધનવાન;
બુદ્ધિ વિણ કહો જ્ઞાનનું, કરશે કોણ નિદાન. ૭૨૧
મન નીચે કામે જતાં, અહીત પ્રાપ્ત થનાર;
ત્યમ જિભ વિપરિત પથ જતાં, હાનીમાં પડનાર. ૭૨૨
જોતારામાં કંઇ નથી, તો ચુપ રહે પળવાર;
ચુપકીદી તુજમાં બધું, ડા'પણ દાખવનાર. ૭૨૩
દુષ્ટ પણું આવે પછી, તુચ્છતા રહે ન દૂર;
અપકિર્ત્તી સાથે વશી, નીંદા નિત્ય હજૂર. ૭૨૪
દુષ્ટ તણી વગ રાખવી, એ ન સાફ઼ઇનસાફ઼;
જેમ જનો દુખ કારણે, બચાવિ લેવો સાપ. ૭૨૫
મુર્ખ તણા હોઠો દિસે, જો કજિયાનું ધામ;
મુખ માગે છે ખાસડાં, પણ ભૂલતા તમામ. ૭૨૬
મુર્ખ મુખ જગ જાણવું, કરશે આપ વિનાશ;
જ્યમ શીશૂ [1]વૃશ્ચિક તણાં, કરતાં માતુ નાશ. ૭૨૭
ઉત્પતી ગર્વ તણી સદા, કરે આપનો નાશ;
ભીંડો ભાદરવા તણો, ફાલી થાય વિનાશ. ૭૨૮
ડાહ્યાનું દીલડું ચહે, થાવા વિદ્યાવાન;
વિદ્યા શોધે વિશ્વમાં, જ્ઞાની જનના કાન. ૭૨૯
વાત સાંભળ્યાથી પ્રથમ, જો પ્રતિઉત્તર થાય;
લજ્યાવાળી રીતે એ, શઠતા સદા મનાય. ૭૩૦

---

૧ વીંછી.

નેક માનવી મૂર્ખના, ફળથી તૃપ્ત થનાર;
નિંદિ વાણીથી મહિ વિષે, સંપત્તિ મેળવનાર. ૭૩૧
મરવું જિવવું જીભમાં, નહીં જીભથી દૂર;
એક જીભ ઉગારશે, મારે એક જરૂર. ૭૩૨
ધનવાળાના મિત્ર સહુ, જગમાં થાવા જાય;
જર જાતાં પ્હેલાં તુરત, સ્વાર્થી અળગા થાય. ૭૩૩
જુઓ દીનતાની ખુબી, થતાં દૂર સહુ થાય;
પાછળ દોડે પણ હવે, જોતાં દુર ખસિ જાય. ૭૩૪
એ ઠિક નહિ અધિકારિ પર, હાકમ હોય ગુલામ;
શોભે નહીં પગ પાઘડી, જોડા પાઘડિ ઠામ. ૭૩૫
મુર્ખ નૃપતિની નજર શુભ, ફળદાયક નવ ધાર;
ઘાસ પરે ઝાકળ કદી, બહુ વખત ન ટકનાર. ૭૩૬
આજ્ઞાપાળક બાપનો, આત્મા રક્ષણહાર;
ઉલ્લંઘન કરી ચાલતાં, પળમાં માર્યો જાય. ૭૩૭
મનુષ્ય જાતની આબરૂ, રહેવું ટંટે દૂર;
પણ મુરખ ટંટો કરી, જગ દાખવતા શૂર. ૭૩૮
સજ્જન શીખથી સૂધરે, મુર્ખ ન ધાર લગાર;
તેજી ચમકે તાંતણે, ખરને ડીફાં માર. ૭૩૯
આંખ બંધ કરિ ઉંઘમાં, નથી દીનતા દૂર;
એદી જન ઉંઘી રહે, બને ઉદ્યમી શૂર. ૭૪૦
મોતી માણક ને હિરા, અજબ તરેહના રંગ;
શુભ વાણી સમ રત્નમાં, નથિ દેખાતા રંગ. ૭૪૧
ચોરીની ચીજો મિઠી, લાગે વાપરતાંજ;
પણ શિક્ષા વખતે કડુ, દેખે સર્વ સમાજ. ૭૪૨
અધર[1] ઉઘાડા જે કરે, તેનો તજજો સંગ;
છાનિ વાત સહુની જગે, જાહેર કરે પ્રસંગ. ૭૪૩
તિમિર હોય ત્યાં ઉલક રહે, રવિ તેજે સંતાય;
મુર્ખ રાજ્યમાં દુષ્ટ રહે, શુભ નૃપથી દુર થાય. ૭૪૪
કૃપા સત્ય જો રાયમાં, રક્ષણ કરે સદાય;

---

૧ હોઠ.

દયાથકી ભરપૂર નિત્ય, રાજ્યાસન દેખાય. ૭૪૫
યુવાન શોભા નૃમતા, વિદ્યાને શુભ ગૂણ;
વૃદ્ધ વેશ શિર શોભતાં, પવીત્ર પળી[1] અનુપ. ૭૪૬
હૃદય ગર્વ ભર્યું અહરનિશ, આંખે અતિ અભિમાન;
દીવારૂપ થઇ દુષ્ટનું, પાપ ચડે અસમાન. ૭૪૭
ઉદ્યોગી પુરૂષો કદી, તંગીમાં નહિ જાય;
અવિચારી ઉતાવળો, હાથે દુખિ દેખાય. ૭૪૮
જૂઠ કામ કરી જગતમાં, ધન સંપાદન થાય;
ધુવાડાના બાચકા, ભરતાં ફૂગ નવ કાંય. ૭૪૯
ગુન્હાથકી ભરપૂર નર, રસ્તો વીકટ જણાય;
શુદ્ધ ચિત્તવાળો પુરૂષ, સડકે ચાલ્યો જાય. ૭૫૦
કંકાસી સ્ત્રી સાથમાં, મ્હેલ વશે નવ સૂખ;
તેથી જંગલ ઝુંપડી, કેરૂં સૂખ અનૂપ. ૭૫૧
ગરીબ બુમને સાંભળી, કરે બંધ બે કાન;
તેનું દીનતા સમયમાં, કોન કરે સનમાન. ૭૫૨
સત્ય પુરૂષને ન્યાયથી, અતિ થાતો આનંદ;
આનંદ બદલે ન્યાયથી, દુષ્ટ કરે આક્રંદ. ૭૫૩
મૂખ અને જીભની ધરો, નિત સારી સંભાળ;
નહિંતર તમને નાંખશે, મુશીબત જમ જંજાળ. ૭૫૪
માની બને અભિમાનિ નર, અવર કરિ તિરસ્કાર;
મદ ઉન્મત્ત થયા પછી, આખર નાશ થનાર. ૭૫૫
આળસુ નર ખોરાક વિણ, જરૂર મરી જાનાર;
ઉદર ઉતાવળ બહુ કરે, કર કાંમ ન કરનાર. ૭૫૬
રણાંગણે[2] પળતાં પ્રથમ, અશ્વ કરે તૈયાર;
શુર, તદપી છે જીતવું, કેવળ પ્રભુ અધિકાર. ૭૫૭
ધન અગણિત પણ નામ નહિ, તો શું આવે કામ;
દામ દુઃખ રૂપ થઇ રહે, નિશ્ચીત સુખરૂપ નામ. ૭૫૮
માણકહિરા મોતિયો, દાટયાં અગણિત દામ;
દામ નામ વિણ દામ નહિ, નામ દામ નહિ કામ. ૭૫૯

---

૧ સફેત વાળ. ૨ લડાઇનું મેદાન.

કુસમય જાણી પન્નગ, ઠંડો થઇ હેરાય;
અનુપ ઉતાવળ કરિ મરે, દાઝે દિલે સદાય. ૭૬૦
શિશ હૃદય સાથે રહી, છે મુરખાઇ ગુંથાઇ;
સોટિ હણે શુભજ્ઞાનની, તો શઠતાઇ પરાઇ. ૭૬૧
સંત વચન સ્વારથ રહિત, સુણ કેવળ ધરિ કાન;
અંધકાર અંતર ખસે, પ્રગટે દીપ સુજ્ઞાન. ૭૬૨
દુઃખ ન દેતું દીનને, દીન દીન નિત દીન;
જુલમ મહા સાગર મહીં, દીન બન્યાં મનમીન. ૭૬૩
ક્રોધી સાથે કોઇદી, કરમાં નર મિત્રાઇ;
અગ્ની સંગે રાખતાં, સહેવી પડે તવાઇ. ૭૬૪
ડાહ્યા, મુરખ સંગમાં, બોલ ન એકે બોલ;
રંગ એક નવ જાણશે, કોયલ કાગન તોલ, ૭૬૫
શિક્ષાની સોટી થકી, બાળક નથિ મરનાર;
ઉતરે અવળા પથ થકી, સોટી, નહિ ઉપકાર. ૭૬૬
માબાપો તુંથી જગે, થયાં ન કિર્ત્તિ વાન;
તો તુજ જન્મ શું કામનો ? ચિત વિચાર નાદાન. ૭૬૭
બુદ્ધી થકી ખરીદ જે, સત્ય અને સુજ્ઞાન;
વૃથ્થા વિશ્વ પણ જ્ઞાન સત, જ્ઞાને પામે માન. ૭૬૮
વેશ્યાની પ્રીતી વૃથા, ઉંડું દુખ આગાર;
ઉપર સુખ આળેપ જોઇ, પામર જન પડનાર. ૭૬૯
દુષ્ટ કામમાં દુષ્ટ થઇ, જગ્નિા ચિત્ત વળગાડ;
દુષ્ટ સંગમાં દુરગુણો, વળગે જ્યમ વળગાડ. ૭૭૦
સજ્જનની સામા કરે, દુષ્ટ સદા દુષ્ટાઇ;
રવિ સામે રજ નાંખતાં, આંખ ભરાશે ભાઇ. ૭૭૧
સજ્જન નર નેતર સમાં, વળિ વળિ સિધા થાય;
દુરજન કાષ્ટ સમા ગણો, વળાયના, મરડાય. ૭૭૨
શરમન ધરે નહિ કોઇની, જહાં સાફ ઇનસાફ;
ન્યાય હોય ઇન્સાફમાં, કૃપા વિષે છેમાફ. ૭૭૩
દુષ્ટ જનોને શુભ કહી, ચડાવવા એ પાપ;
જગત દુખરૂપ થઇ નડે, કરતા પાપ અમાપ. ૭૭૪

શુભ ફળ થાવા બાગનાં, કરકંટકને દૂર;
રાજસભાથી દુષ્ટ દૂર, કરતો સુખ જરૂર. ૭૭૭
નમ્ર રહે નૃપતી કને, જો તું સાચો શૂર:
મુર્ખ રાજાના મૂખથી, મોત રસુલ[1] નહિ દૂર. ૭૭૮
હાકેમ હા કેમ સાંભળે? હા કે'શે હાકેમ?
હાંકે શે હાકેમ એ, હાકે જો હાકેમ ૭૭૯
મોટું થવું જો હોય તો, જઇને નીચે બેશ;
ઉંચો થઇ નીચું જવું, એ ગણાય નહિ બેશ. ૭૮૦
અમૃત ઉત્તમ અવનિમાં, હદ બહાર ન ખવાય;
જરૂરથી વધતું વિષ બની, મૃત્યુ ભણી લઇ જાય. ૭૮૧
પાડોશી ઘર કામ વિણ, મુરખ કાં જા રોજ;
સહવાસે સૃષ્ટીપતી, નો, પણ રહે ન ઓજ. ૭૮૨
સંકટ સમયે સ્નેહિનો, ભરૂંસો નહિ રખાય;
ભિડ ભાગે ભવની તદા, સંકટ નહિ શોસાય. ૭૮૩
ઠંડા પાણીથી જતો, તપેલ તન પરિતાપ;
ત્યમ પત્રો વાંચી જતો, વ્હાલાં તણો વિલાપ. ૭૮૪
મન કબજે નહિ તેથિ કદી, સુખ જરિ ના સંચાય;
કીલ્લા વિણ નગરિ બને, તો રક્ષણ કયમ થાય? ૭૮૫
મોટાઇને તું શોધ માં, શોધે મળે ન કાંઈ;
મોટાઈ શોધે તુજને, તો તુજ ખરિ મોટાઇ. ૭૮૬
વિષય માંહ દુખ અનુભવે, પડે વિષયની માંહી;
શ્વાન કરીને ઉલટી, ખાતા ત્યમ જગમાંહીં. ૭૮૭
સમય વિણ વરસાદ જ્યમ, શોભે નહી જરાય;
ત્યમ મોટાઇ મુરખને, શોભા નથિ દેનાર. ૭૮૮
મુરખને ન જવાબ દે, એ નર્થી તુજ સમાન;
એ જેવો તું થાય તો, દેવો ઘટે જવાબ. ૭૮૯
મુર્ખ સાથ જે નર કરે, ગુપ્ત ગ્રહતણી વાત;
પગો સલામત રાખવા, શીરની કરવી ઘાત. ૭૯૦
હજાર ડાહ્યા જનથિ પણ, ગણશે ડા'પણદાર;
મુરખની એ રીત છે, શોચ ન તેમાં ધાર. ૭૯૧

---

૧ નોકર.

ચડાવનારાં ન હોય તો, થાય ન કદિ કંકાસ;
બળવાનું ન હોય તો, આગ શું કરે વિનાશ. ૭૯૨
એક પડે અંગાર તો, કાષ્ટ બહુ બળિ જાય;
એક ચાડિયાથી જુવો, ઘર ઘર ક્લેશ સદાય. ૭૯૩
દ્વેશી જનના મુખમાં, ને ચિત જુદું ઠરેલ;
મણિ અહિના શિરપર તદા, અંતર ઝેર વસેલ. ૭૯૪
મીઠું બોલે મોઢે થકી, ઘર નહિ ચિત છતબાર;
લીન થતાં વાજિત્ર મૃગ, ત્યાં થઇ થાય શિકાર. ૭૯૫
વચન શરે ઘાયલ કરે, દુષ્ટ જીભ જગમાંય;
ત્યમ મ્હોડું ખુશામતી, પાયમાલી કરનાર. ૭૯૬
ફુલ જોઇને ફુલમાં, ફૂંદી ઘર ન ફુલાશ;
ફુલ થયાં તો ફળ ગયાં, ફૂલે ફળનો નાશ. ૭૯૭
સંકટ સમયે મિત્રનો, કદી કરવો નહિ ત્યાગ;
ભાઇ સમો સ્નેહે લિયે, તારા દુખમાં ભાગ. ૭૯૮
અત્તરની સુગંધથી, જન આનંદિત થાય;
શુભ સલાહ સનમિત્રની, ખુશબોદાર સદાય. ૭૯૯
વૃક્ષ ઉછેરે વ્હાલથી, તોછે ફળ મળનાર;
જડજો બદલો આપશે, ચેતન દે નિરધાર. ૮૦૦
આરસિથી દેખાય છે, સામું નીજ સ્વરૂપ;
અંતર આરસિમાં પડે, સામાજનનું રૂપ. ૮૦૧
સોનું રૂપું પરખવા, ભઠ્ઠીમાં મૂકાય;
જનસ્વભાવ જોવા કરે, મુખે વખાણ સદાય. ૮૦૨
ખાંડણીમાંહિખાંડતાં, છોડાં તજતા કૂર[1]
પણ મૂરખને મારતી, શઠતા કરે ન દૂર ૮૦૩
પાછળ પડતાં નાસતા, શઠજન અને શિયાળ;
સિંહને સત્ય પુરૂષ ઉભય, ઉભા રહે, ન ખસનાર; ૮૦૪
લોભિ નજરનો દોડતો, નિત્ય દ્રવ્યની પાસ;
દરિદ્રતા પાછળ પડી, તેનો કરે ન કયાસ. ૮૦૫
ખૂશામત કરનારથા, શુભ ઠપકો દેનાર;
પેહેલાથી દાટજ વળે, બીજો શુભ કરનાર. ૮૦૬

---

૧ ચોખા.

કજિયા ભોજનમાં વધે, તો દુષ્ટોને લાભ;
બે પાસે ફરતા ફરે, લઇ ઉંડળમાં આભ. ૯૦૭
મન ભરૂંસે ભવમાં ભમે, તે નક્કી મરનાર;
ડા'પણને આગળ કરે, તે સુખ સંગ્રહનાર. ૯૦૮
દુષ્ટ ઉદય જે દેશમાં, ત્યાં જનથી ન વસાય;
મરકી વધતાં જેમ જન, નાસી જાય સદાય. ૯૦૯
ટપકો બહુ મળવા છતાં, અક્કડ રહે ઉરમાંય;
નગ્ન પુંઠે બાવળ ઉગે, છાંયા ગણે સદાય. ૯૧૦
ભલા વધે સુખ જગતને, દુષ્ટ વધે દુખફંદ;
રવિ ઉગતાં ખીલે કમળ, ચંદ્ર ઉગે આકંદ. ૯૧૧
સુત સંપતિ જોઇતાતને, અતી થાય આનંદ;
શશિ ઉગે આકાશમાં, નિધિ ખેલે સ્વચ્છંદ. ૯૧૨
મુર્ખ જનો બોલી બતાવે, પોતાનો ક્રોધ;
શાણો શાંત રહે સદા, વધે ન તેથિ વિરોધ. ૯૧૩
હરામ હાકમ પાસ જે, હાજિ હાજિ કરનાર;
ભલાજનોને દુ:ખ રૂપ, એવા જન થાનાર. ૯૧૪
જૂઠી ચાડી સાંભળે, હાકમ ધરિજે કાન;
સાન નથી જરિ જ્ઞાનની, એ નાદાન, નિદાન. ૯૧૫
દુષ્ટોને વધતાં ભલા, જનો સહે પરિતાપ;
પાયમાલ થાશે પતિત, નિચતાને પરતાપ. ૯૧૬
બોલે વગર વિચારથી, તેથી કામ ન થાય;
તે કરતાં મુરખ ભલો, ચુપ જો રહે સદાય. ૯૧૭
નીચોજન ઝટ થઇ જશે, જો મનનો મગરૂર;
નમ્રતાન નર આ જગે, પામે માન જરૂર. ૯૧૮
દુષ્ટજનો ડરતા રહે, નેકી પથથી દૂર;
જયમ તરણીથી અહરનિશ, તિમિર દૂરને દૂર. ૯૧૯
દ્રવ્ય અને દારિદ્રતા, છે બંને દુખરૂપ;
એક ઇશ ભુલે કરે, બીજો પાપ અનૂપ. ૯૨૦
દૂર થવા દ્રારિદ્રથી, જૂઠ હૃદય કર દૂર;
દૂર થતાં દુષ્ટાઇથી, જઇશ તું ધણી હજૂર. ૯૨૧

બુજ્યો વૃતી સુમનો, તે કહો શાથી ધરાય ?
રેતીવાળી ભૂમિકા, જળે ન તૃપ્ત થનાર. ૮૨૨
ક્રોધીને શાંતી નથી થાય જગતનો નાશ;
અગ્નીમાં સહુએ બળે, પણ નવ તજે પ્રકાશ. ૮૨૩
કુકર્મીને કુલટા સ્ત્રિને, સરખાં ગણો સદાય;
કરે કુકર્મ પણ મુખ થકી, કહેતાં નિત્ય નકાર. ૮૨૪
ગળ્યું નહિ પણ મોજમાં, લગાડતા ધક ધ્યાન;
એ આખર દારિદ્રતા, માં, ડૂબે નાદાન; ૮૨૫
દ્રવ્યવાન શું હિસાબમાં, જો નવ નેકી હોય;
ડાઢી મુછ પણ શંઢને, મરદ કહે નહિ કોય. ૮૨૬
તુજ ડા'પણનો વારસો, જો જગને મળનાર;
પણ તારી મુરખાઇનુ, ફળતું ભોગવનાર ૮૨૭
નિજ સ્વરૂપ શુધ હોય પણ, કુસંગ કરતા ભંગ;
પવન બને વીંટોળિયો, પામી ધૂળ પ્રસંગ. ૮૨૮
કામ કુડું કરનાર નર, ફળ ખરાબ લેનાર;
વાવે જો અન્યાય તો, વિપતિ છે લણનાર. ૮૨૯
હૃદય શુદ્ધ તેને જગે, છે ના કશી જરૂર;
શુદ્ધ હૃદય લઇને જશે, પ્રભુની જરૂર હજૂર. ૮૩૦
આળસુ ઘર બાહર જતાં, ધૂજે હાડોહાડ;
જાઉં બહાર તો શું કરૂં, પડે વિપતિનો પ્હાડ. ૮૩૧
જમિન જોરૂ જર માટ કાં, મરતા કરી લડાઇ;
તમે જશો મિજમાનરૂપ, એતો અહીંને આંહી. ૮૩૨
વિષય વ્યાલ વિષથી પ્રબળ, કરડે ચડે અપાર;
ગારૂડી ગુરૂ ગોવીંદ વિણ કોથિ ન ઉતરનાર. ૮૩૩
ડાહ્યા બોલો મુરખ મુખ, શોભે નહિ લગાર;
હરામિ હાકમ હાથથી, પ્રજા સુખી ન થનાર. ૮૩૪
દોષ ઢાંકનારા સદા, કરતા પ્રીતી શોધ;
બકબક્રિયા આ જગતમાં, વધારતા વીરોધ. ૮૩૫
માયાની ઘંટી મહીં, જો જગજનો દળાય;
ખીલડા રૂપ પ્રભુ આશરે, રહેતાં ભય ન જરાય. ૮૩૬

ચુપ રહેવું કયાં સારૂં ?

દોહરા.

જ્યાં મૂરખ ઝાઝા જણા, સમભિખારિને ભૂપ;
ત્યાં ગુણિયલ તુજને ઘટે, સહુથી રહેવું ચૂપ. ૮૩૭
દગો કરી દિલદારને નાંખે કૂડાકૂપ:
ત્યાં બોલે તુજ મોત છે, સારૂં રહેવું ચુપ. ૮૩૮
ગુણહિણ જ્યાં ઝાઝા મળ્યા, ચિત માન્યા સુખરૂપ;
ગણના નહિ ગુણવાનની, ત્યાં શુભ રહેવું ચૂપ. ૮૩૯
મૂઢમતીના મ્હાનજન, આપે અક્કલ કૂપ;
જરિ ઉણા મન નવ ગણે, ત્યાં શુભ રહેવું ચૂપ. ૮૪૦
દાનાઇ લહે દિવાળિયો, શાહને ન મળે સૂખ:
અંધો આગેવાન ત્યાં, શુભ રહેવું ગણ ચૂપ. ૮૪૧
પાંચ વિષે પચ્ચીશ મત, આપે ગણે અનૂપ;
અલંકૃત અભિમાનમાં, ત્યાં શુ રહેવું ચૂપ. ૮૪૨
વેશ્યાને વંઠેલ જ્યાં, કરતાં લુંટા લુંટ;
શિખ શાણાની વ્યર્થ છે, ત્યાં શુભ રહેવું ચુપ. ૮૪૩
જડ મતિજન ઝાઝા મળ્યા, સમાન શિતને ધૂપ;
અજા મહિષી એક જ્યાં, ત્યાં શુભ રહેવું ચુપ. ૮૪૪
આપ અલંકૃત અવગુણે, પણ કરિ તૂતા તૂત;
અવર ગણે અવગુણ ભર્યા, ત્યાં શુભ રહેવું ચુપ. ૮૪૫
મળ્યા લબાડી લુંટવા, દિન જનને દુખરૂપ;
બોલે બમણી હાણ છે, ત્યાં શુભ રહેવું ચુપ. ૮૪૬
પથરોને પારસ માની, એનું ન જુવે સ્વરૂપ;
એક આપ અંતરગણે, ત્યાં શુભ રહેવું ચુપ. ૮૪૭
સુમતીથી છેટે વસે, કુમતી ચાહે કુરૂપ;
તે મૂરખ મંડળ વિષે, સારૂં રહેવું ચુપ. ૮૪૮
પરહરી શુભ પરિણામને, ગૃહણ કરે દુખરૂપ;
માથું ઝીંકે ન માનતા, ત્યાં શુભ રહેવું ચુપ. ૮૪૯
અદેખાઇ અંતર અધિક, નિજ બનિ નીંદક રૂપ;
હરામિ બનિ હાહા કરે, ત્યાં શુભ રહેવું ચુપ. ૮૫૦

મતિ નહિ પણ મસ્તાન બની, જગમાં રહે જડરૂપ;
ડાહ્યા દુનિઆમાં ગણે, ત્યાં શુભ રહેવું ચુપ. ૮૫૧
શ્રીમંત પણ શ્રીમત્તથી, ગણેન શું સુખરૂપ ?
કુપથે દુખ અહીં સુખ ગણે, ત્યાં શુભ રહેવું ચુપ. ૮૫૨
મત્ત મદીરા પાનથી, વદતો વેણ અશુભ;
બલ્લુ શિખ તેને કશી, શુભ રહેવું ત્યાં ચુપ. ૮૫૩

સાચે રામ રાચે.

દોહરા.

દીધાં દાન હજાર તેં, કરવા સ્વર્ગ મુકામ;
પણ તેમાં તેં શું કર્યું ? સાચે રાચે રામ. ૮૫૪
માળા ધારી કર વિષે, જપતો આઠે જામ;
છેતરવા સૃષ્ટિ પતી, સાચે રાચે રામ. ૮૫૫
સુકૃત કર્યું ન કોઇ દિન, કર્યાં નીચ બહુ કામ;
તો કયમ સદગતી સાંપડે, સાચે રાચે રામ. ૮૫૬
ભલાજનોને ભૂમિમાં, બૂરા ગણ્યા તમામ;
તેં માન્યો તુજને ભલો, સાચે રાચે રામ. ૮૫૭
અનિતીથી અવની વિષે, મેળ્યાં ધનને ધામ;
તેથી તારૂં શું વળ્યું ? સાચે રાચે રામ. ૮૫૮
ચાડી કરિ ચોરે ચડી, સદ્ગુણી નરની તમામ;
અવર થકી ઉત્તમ થવા, સાચે રાચે રામ. ૮૫૯
છેતરિને મેળ્યાં બહુ, તેં દુનિઆમાં દામ;
આખર કામ ન આવશે, સાચે રાચે રામ. ૮૬૦
ધાર્યો વેશ વિરાગિનો, અંતર કપટ તમામ;
ભજન કર્યું ભૂલાવવા, તો કયમ રાચે રામ. ૮૬૧
અતિથિ આવ્યો આંગણે, સંતાઈ પેઠો ધામ;
દમડી દમ સાટે કરી, તો કયમ રીઝે રામ. ૮૬૨

ચંદન પ્રત્યે.

દોહરા.

ભૃંગ, બાલુ, બોરીંગ ભડ, ભરાયલા તુજ સાથ;

નહિતો ચંદન સકળ જન, વસત આવિ તુજ પાસ. ૮૬૩
તુજ ઇચ્છા છે સુખદ પણ, સોબતિ અતિ અકળાય;
અંતર સ્પર્શવા જાય તો, ડંખી ફાડી ખાય. ૮૬૪
તોય જનો લાલચ કરે, ચંદન તુજ સુવાસ;
ચંદન ગણિ પાડોશ તરૂ, હોંશે કરે વિનાશ. ૮૬૫
જો ચંદન નહિ હોત તુજ, કને ભાલુ ભોરીંગ;
તો સુગંધ તુજ સૃષ્ટિથી, જઇ પહોંચત નભ અંત. ૮૬૬
તું શીતળ જનતે તદા, પડખે દાહ સ્વરૂપ;
પ્રથમ દંખમા દાહ તે, શુદ્ધ ન તુજ સ્વરૂપ. ૮૬૭
જો તુ ઉગે ગામમાં, તો ચિત ગણું સુખરૂપ;
પણ તુજ સોબતિથી ઉજડ, થાતું ગામ અનૂપ. ૮૬૮
શીતળતા શા કામની, વશી અગ્નીની પાસ;
શીતળતા અગ્ની બની, અદકી આપે આંચ. ૮૬૯

ખુવારીથી ખરા.

દોહરા.

જ્યાં તુજ ધ્યાન પડે નહીં, ત્યાં ન રહે પગવાર;
રોકાણે રમખાણ છે, ખરા નર થઇશ ખુવાર. ૮૭૦
સ્વાર્થ કારણે સહુજનો, જ્યાં પાડે પડકાર,
ઉપકારીને આપદા, ખરા નર થઇશ ખુવાર. ૮૭૧
હરામિ જ્યાં હરનીશ વસે, ન્યાય ન જ્યાં તલભાર;
ત્યાં ગુણિયલનું શું ગજું, ખરા નર થઇશ ખુવાર. ૮૭૨
સત્તા જ્યાં શામા તણી, વિવેકનો ન વિચાર;
ત્યાં તારી નથિ આબરૂ, ખરા નર થઇશ ખુવાર. ૮૭૩
પાજીને પીડા થતાં, કાં પાડે પડકાર;
પીડા હરતાં પજવશે, ખરા નર થઇશ ખુવાર. ૮૭૪
યોગ્ય નહી જ્યાં અધિપતિ, ગુણ પારખે ગમાર;
પાજી પ્રજા સમાન જ્યાં, ખરા નર થઇશ ખુવાર. ૮૭૫
કરેલનો ઉપકાર ના, ન કરે તો શીર માર;
જશ ન જડે, જૂતી જડે, ખરા નર થઇશ ખુવાર. ૮૭૬

જ્યાં હરામિ રે' હાજિયા, હોંશે કરે હકાર;
ત્યાં સાચા શું ચાલશે? ખરા નર થઇશ ખુવાર. ૮૭૭
હેતુ થઇ હોંશે હણે, ગણે ન પ્યાર લગાર;
હરામિ હેતુ સંગથી, ખશ નર થઇશ ખુવાર. ૮૭૮
સત્ય તણું ચાલે ન જરિ, ધક્કા ખાય ધરાર;
જૂઠાનો જાલમ જૂલમ, ખશ નર થઇશ ખુવાર. ૮૭૯
દયા દહન દિલની કરી, અદયા અંગીકાર;
શુદ્ધ ન નિર્બળ ત્યાં નભે, ખશ નર થઇશ ખુવાર. ૮૮૦
પર ભુવને શત્રુ સમુહ, જ્યાં ન તારૂં કો ધાર;
કામ છતાં શુર ત્યાંથિ તું, ખશ નર થઇશ ખુવાર. ૮૮૧
આબાદી જ્યાં આપની, અવર ન અંગીકાર;
કૂટે આપ કસાઇ થઇ, ખશ નર થઇશ ખુવાર. ૮૮૨
મ્હોં ઉપર મીઠું વદે, અંતર ઝેર અપાર;
ભોળા જ્યાં ભૂલી મરે, ખશ નર થઇશ ખુવાર. ૮૮૩
દિન દીઠું રહેવા ન દે, રાતે લઇ લેનાર;
એ ચોરોના સમૂહથી, ખશ નર થઇશ ખુવાર. ૮૮૪
ગરજ લગણું ગુણુ જે ગણે, મટતાં મહા ધિક્કાર;
અવગુણ નિત્ય આગળ ધરે, ખશ નર થઇશ ખુવાર. ૮૮૫
શુભ દેખાડે ઉપરથી, અંતર પાપ અપાર;
ધર્મી, ઢોંગી થઇ ખપે, ખશ નર થઇશ ખુવાર. ૮૮૬
આપ ઉદર અનિતિ ભરી, અવરે જુવે અપાર;
અવનીમાં ઓથે ઠગે, ખશ નર થઇશ ખુવાર. ૮૮૭
પાજી જ્યાં રાજી રહે, સદ્દગુણનો શણગાર;
જ્યાં કુબ્જો રહે દુઃખમાં, ખશ નર થઇશ ખુવાર. ૮૮૮
સૂડી જેવા સ્નેહિનો, માન ન મનમાં કાર;
સોપારી જ્યમ છેદશે, ખશ નર થઇશ ખુવાર. ૮૮૯
કુવચન જ્યાં કાંટા ભર્યા, દુષ્ટ તણે દરબાર;
સદ્દગુણી નર શોભે ન ત્યાં, ખશ નર થઇશ ખુવાર. ૮૯૦
આપે આપતિમાં અલગ, ખસે ન થાય ખુવાર;
હણે હેતુ થઇ અહરનિશ, ખશ નર થઇશ ખુવાર. ૮૯૧

શુભ કહેવા જાતાં કરે, અશુભ અંગીકાર;
દેખાડે તુજ દોષ ત્યાં, ખશ નર થઇશ ખુવાર. ૮૯૨
બકે મુખે બકવાદ બહુ, કશું ન જે કરનાર;
પળાશ સમ એ પુરૂષથી, ખશ નર થઇશ ખુવાર. ૮૯૩
આપ અધમ ઓલાદ પણ, માને માન અપાર;
ખળની ખળે ખબર પડે, ખશ નર થઇશ ખુવાર. ૮૯૪
લઘુતા જ્યાં લક્ષ્મી તણી, સદ્દગુણનો શણગાર;
ધારણ કરે ન પંડ પર, ખશ નર થઇશ ખુવાર. ૮૯૫
ચમાર જેવા ચાડિયા, વસતા વારંવાર;
તેનું માને મહતજન, ખશ નર થઇશ ખુવાર. ૮૯૬
અવર શુભ ન ખમિ શકે, આપ શુભ ઇચ્છનાર;
નાહક નડે નીતી વિરૂધ, ખશ નર થઇશ ખુવાર. ૮૯૭
હેતુ હેતુ હોંશે કહે, અંતર વિષ આગાર;
લાગ મળે ચૂકે નહીં, ખશ નર થઇશ ખુવાર. ૮૯૮
અહિત હીતની ખબરના, છતાં ગણે હુશિઆર;
શત્રુ મિત્ર સમાન જ્યાં, ખશ નર થઇશ ખુવાર. ૮૯૯
લક્ષ્મીની લાલચ વધુ, કુકર્મનો નવ પાર;
બહુ પાપે પણ મેળવે, ખશ નર થઇશ ખુવાર. ૯૦૦

પાજી પુર પિછાન.

દોહરા.

અવર અનિષ્ટ સદા કરે, શુભની ધરે ન સાન;
માન લિયે મન માનતું, પાજી પૂર પિછાન. ૯૦૧
ઓકાવે સહુ અવરને, દે ન દીનને દાન;
દાતા જેવો થઇ ભમે, પાજી પૂર પિછાન. ૯૦૨
વિત હરતો વારસ તણું, જગમાં થઇ જમાન;
દમડી ના પાછી દિયે, પાજી પૂર પિછાન. ૯૦૩
હરામી કામે અહરનિશ, ધીક તું રાખે ધ્યાન;
શુભ કામો નવ સંગ્રહે, પાજી પૂર પિછાન. ૯૦૪
સારૂં કરનારા તણું, બુરૂં કરે નિદાન;

માને માન હમેશ મન, પાજી પૂર પિછાન. ૫૦૫
સ્વાર્થ વિણુ પરમાર્થનું, જરી ન આપે ધ્યાન;
પાપ સ્વાર્થ કારણ કરે, પાજી પૂર પિછાન. ૫૦૬
મદદ કરે તેને હણે, ગણે ન પાપ નિશાન;
બહાદુર માને આપને, પાજી પૂર પિછાન. ૫૦૭
નીતી પથ દુર કરિ દિયે, અનીતિ ને અભિમાન;
આખો દી રહે અંગમાં, પાજી પૂર પિછાન. ૫૦૮
જીજ્ઞાસા જગ જિતવા, ગંડુ ધારે જ્ઞાન;
જ્ઞાન સાન ન કરે રૂડું, પાજી પૂર પિછાન. ૫૦૯
નિતિવાળાને બહુ નડે, આપે અનીતિવાન;
સાહ્ય દે તજવા નિતિ, પાજી પૂર પિછાન. ૫૧૦
દક્ષ બને દાનો બને, કરમાં ક્રૂર કૃપાણ;[1]
ઘાણ કા'ડતો ગરિબનો, પાજી પૂર પિછાન. ૫૧૧
કુડ કપટ ક્રૂરતા કરી, શ્રમ વિણ બન્યો શ્રિમાન;
ફુલાઇ પછિ ફરતો ફરે, પાજી પૂર પિછાન. ૫૧૨
કૃતજ્ઞતા બદલે કરે, કૃતઘ્નતાનું દાન:
પણ ચિતમાં શરમાય ના, પાજી પૂર પિછાન. ૫૧૩
ફાટયો થઇ જગમાં ફરે, કરિ મોહ મદિરા પાન;
બક બક કરતો બેવકુફ, પાજી પૂર પિછાન. ૫૧૪
પાજીને પ્રીતે દિયે, શુભ રીતે સનમાન;
જ્ઞાનવાનથી દૂર રહે, પાજી પૂર પિછાન. ૫૧૫
પરોપકાર તણું જગે, જેને મળે ન ભાન;
પાપ કરી ડરતો નથી, પાજી પૂર પિછાન. ૫૧૬
મરી પડે મોટાઇમાં, કરિને કૂડાં કામ;
જગ જૂતા ખાતો ફરે, પાજી પૂર પિછાન. ૫૧૭
નિતિ જગત નવ નિરખતો, આંનતિને અસમાન;
બહુન બની રહે બેવકુફ, પાજી પૂર પિછાન. ૫૧૮
ભગત બને ઠગવા જગત, ભીંતર નહિં ભગવાન;
પાપ પેટમાં પ્રભુ મુખે, પાજી પૂર પિછાન. ૫૧૯

---

1 તલવાર.

ધ્યાન ધારે દીનની, આપે અનીતિવાન;
નાસે નીતીથી નફટ, પાજી પૂર પિછાન. ૫૨૦
પર નિંદા પ્રીતે સુણે, કરી ખુલ્લા બે કાન;
સુણ્યા પછી પોતે કરે, પાજી પૂર પિછાન. ૫૨૧
લબાડ ને લાંચોડિયો, છતાં માગતો માન;
માન ન દે માઠું કરે, પાજી પૂર પિછાન. ૫૨૨
આપ થકી અક્કો ન કો, અંતર એ અભિમાન;
માન બોમપર ચડિ રહે, પાજી પૂર પિછાન. ૫૨૩
સ્વાર્થ સરે કો રીતથી, અતિ ખમતો અપમાન;
માન ગણે અપમાન જે, પાજી પૂર પિછાન. ૫૨૪
કાર તણી દરકાર નહિ, ધરે દ્રવ્યમાં ધ્યાન;
દમડા દેખ કરી ગ્રહે, પાજી પૂર પિછાન. ૫૨૫
વડો થવાને નાતમાં, ધાંધલ કરી દે ધ્યાન;
અધમ હોય ઓલાદ એ, પાજી પૂર પિછાન. ૫૨૬

માગે ન મળે માન.

દોહરા.

આપ વિષે અક્કલ નહિ, તોપણ તનમાં તાન;
દોડાદોડી બહુ કરે, માગે મળે ન માન. ૫૨૭
મોટો દેખાવે છતાં, કામો નીચાં તમામ;
તોપણ ઇચ્છા અંતરે, માગે મળે ન માન. ૫૨૮
દુનિયાને દેખાડવા, ગોખી રાખ્યું જ્ઞાન;
પણ ઉંધાં આચરણથી, માગે મળે ન માન. ૫૨૯
ટીલાં ટપકાં બહુ કરી, ભુલાવવા ભગવાન;
પણ પ્રભુના દરબારમાં, માગે મળે ન માન. ૫૩૦
પર દુખ જોઇ રાજી થતો, કરતો નહિ નિદાન;
વધતું દુખ ઉમેરતો, માગે મળે ન માન. ૫૩૧
દોડી જાતો દોટ દઇ, હોય જહાં વિદ્વાન;
અક્ષર એક ન આવડે, માગે મળે ન માન. ૫૩૨
લાખોપતિ કહિ તું થયો, અંતર ધર્યું અભિમાન;

જ્ઞાન વિના નાદાનને, માગે મળે ન માન. ૫૩૩
અક્કલમાં ઉંધું કરે, ગણે સુકૃત સમાન;
ભાન વિના ભટકી મરે, માગે મળે ન માન. ૫૩૪
અધિક થવાને અવરનું, કરતો અતિ અપમાન;
એ ઇચ્છા તુજ વ્યર્થ છે, માગે મળે ન માન. ૫૩૫
આધીન રહે નિત અંગના, માને મળે ન માન;
જાણે લોકો રાંડવો, માગે મળે ન માન. ૫૩૬
માત પીતાને મહિ વિષે, અતિ કરિયાં અપમાન;
તુજ રાંડે, જોયા કર્યું, માગે મળે ન માન. ૫૩૭
દીકરા કે દોલત બની, ઉર આવ્યું અભિમાન;
તે એથે અવની વિષે, માગે મળે ન માન. ૫૩૮
દેશહિત દોલત કદી, કરી નહિ કુરબાન;
મુઠિ વાળી છે મુરખ તેં, માગે મળે ન માન. ૫૩૯
શાણાને છેટા ટર્યા, જૂઠા કર્યા જમાન;
આખર તું ઉધડી જશે, માગે મળે ન માન. ૫૪૦

એ વિદ્યા છે વિત્ત.

દોહરા.

નીતિ નમ્રતા નામના, શુભ કામે રહે ચિત્ત;
અયોગ્ય ન કરે અવરનું, એ વિદ્યા છે વીત્ત. ૫૪૧
શુભ ચાલે ચાલે સદા, વદતો વચન વીનીત;[1]
ગ્રહે કોય સંતોષનો, એ વિદ્યા છે વીત્ત. ૫૪૨
વ્હાલ ધરે વિદ્વાનપર, હોંશે કરતો હીત;
પ્રીત કરે પર શુભ થવા, એ વિદ્યા છે વીત્ત. ૫૪૩
હઠ નવ કરે હરામમાં, પાણીની નહિ પ્રીત;
હૃદય શુદ્ધ શુભ વાંછના, એ વિદ્યા છે વીત્ત. ૫૪૪
દોલત દોડી આપતો, જહાં દેશનું હીત;
ચીત વિચારે સર્વદા, એ વિદ્યા છે વીત્ત. ૫૪૫
અવર ઉંધું વળતાં જુવે, સવળું કરે ખચીત;
ખમી નુકશાન ખુશી થકી, એ વિદ્યા છે વીત્ત. ૫૪૬

દેશ સુધરવાની ઉરે, ઇચ્છા ધરે ઉચીત;
પર ઉપકારે પ્રીત તો, એ વિદ્યા છે વીત્ત. ૫૪૭
દિનજન કારણ દુખ ખમે, ચિત જરિ નવ ભયભીત;
રાંક સુખે સજી રહે, એ વિદ્યા છે વીત્ત. ૫૪૮
અયોગ્ય ઉર અભિમાનના, પંડિત સાથે પ્રીત;
દક્ષજનોથી દૂર નહિ, એ વિદ્યા છે વીત્ત. ૫૪૯
આઘો રહે અજ્ઞાનથી, ગણી આપનું હીત;
જ્ઞાન ગોષ્ટી વ્હાલી ઉરે, એ વિદ્યા છે વીત્ત. ૫૫૦
પાજી નરની પ્રીત તે, આપ ગણે અનુચીત;
સજ્જન સોબત સર્વદા, એ વિદ્યા છે વીત્ત. ૫૫૧
યોગ ગણે તે નિત કરે, નહી વીપ્રીતની પ્રીત;
નિત્ય નવાં સુખ અનુભવે, એ વિદ્યા છે વીત્ત. ૫૫૨
ખલક મહી ખંધા અને, ખળથી ખસે ખચીત;
સત્ય સ્નેહ શાંતી ધરે, એ વિદ્યા છે વીત્ત. ૫૫૩

ઉઠી આઘો બેશ.

દોહરા.

હરામી જ્યાં હાજી કરે, દિલમાં રાખી દ્વેષ;
ભુંડું કર્યા નો ભાવ જ્યાં, ઉઠી આઘો બેશ. ૫૫૪
ક્રુરતા ધરે કસાઇ સમ, દયા ન દિલમાં લેશ;
ક્રુર કાફર જ્યાં નિત વસે, ઉઠી આઘો બેશ. ૫૫૫
સારૂં કરે ન કોઇનું, હત ભાગિયો હમેશ;
દુર કરે દિલથી દયા, ઉઠી આઘો બેશ. ૫૫૬
શુભ કામો ન કરે જરી, મુખે લગાડે મેશ;
હમેશ એવા દુષ્ટથી, ઉઠી આઘો બેશ. ૫૫૭
પાપ કરે પ્રીતે થકી, લાભ હોય નહિ લેશ;
પચ્યો રહે નિત પાપમાં, ઉઠી આઘો બેશ. ૫૫૮
નિતિ વિરૂધ કામો કરી, માને મનમાં બેશ;
અવર ગણે ગુણહિણ સદા, ઉઠી આઘો બેશ. ૫૫૯

---

૧ નમ્ર.

કારણ વિણ કુટુંબમાં, કરે હમેશાં ક્લેશ;
લેશ લાજ નહિ ઉરમાં ઉઠી આઘો બેશ. ૫૬૦
ભીતર તો પાપે ભર્યું, બન્યો ઉપરથી બેશ;
દુધ ઉપર અંતર, ગરલ,[1] ઉઠી આઘો બેશ. ૫૬૧
શિખ શાણાની ના સુણે, અનીતિનો આદેશ;
લાગ્યો જેના હૃદયમાં, ઉઠી આઘો બેશ. ૫૬૨
શુભ કરનારાનું ચહે, અનિષ્ટ આપ હમેશ;
પાપ ન જાણે જગતમાં, ઉઠી આઘો બેશ. ૫૬૩
સંત હૃદયને દુખ કરે, દુષ્ટ ધારિને દ્વેશ;
આપ અસત આનંદમાં, ઉઠી આઘો બેશ. ૫૬૪
સદ્ગુણ શોભા નવ ધરે, કાયરતા ને ક્લેશ;
વહાલાં કરતો વિશ્વમાં, ઉઠી આઘો બેશ. ૫૬૫
કામ કરે કે' કામની, આપ સમજ નહિ લેશ;
એવા ભડવા ભાઇથી, ઉઠી આઘો બેશ. ૫૬૬
કારભારિ જ્યાં કૂડિયા, નઠ્ઠટ હોય નરેશ;
તે રાજ્યે વસવું નહીં, ઉઠી આઘો બેશ. ૫૬૭
ભાખો હોયે ઘર વિષે, વેરાગીનો વેશ;
ધરિ રહેતો ઘરણી વિષે, ઉઠી આઘો બેશ. ૫૬૮
અંધકાર વ્હાલો કરે, અયોગ્ય ગણે ઉજેશ;[2]
એવા ઘુડના ઘરથકી, ઉઠી આઘો બેશ. ૫૬૯
પરનું નિજનું ન પારખે, દાનાઇ દીલ ન લેશ;
ગોળ ખોળ સરખા જડાં, ઉઠી આઘો બેશ. ૫૭૦
ફાટયો ફરતો જગતમાં, ધરિ વંઠેલો વેશ;
લાજ જગત કુળની તજી, ઉઠી આઘો બેશ. ૫૭૧

એ નર ગણ નાદાન.

દોહરા.

વિવેક નવ વ્હાલો જરી, ઉરમાં અતિ અભિમાન;
જ્ઞાન સાનના ચિત વિષે, એ નર ગણ નાદાન. ૫૭૨

---

૧ ઝેર. ૨ અજવાળું.

ગ્નાતાથી છેટો રહે, દે મુરખને માન;
દાન આપતો દુષ્ટને, એ નર ગણુ નાદાન. ૪૭૩
કુડાં કર્મ કરી સૃષ્ટિમાં, મેળવવાને માન;
મથે, એ મહા ગજબ છે, એ નર ગણુ નાદાન. ૪૭૪
ભાઇ સાથ લડિ ભુમિમાં, દે અરિને સનમાન;
ભાંડું ભાવ જેને નહિ, એ નર ગણુ નાદાન. ૪૭૫
અમૃતને અળગું કરે, કરે હળાહળ પાન;
મરણુ માગિ જિવવા ચહે, એ નર ગણુ નાદાન. ૪૭૬
કામ કરે કુડાં સદા, પાછળનું પરિણામ;
વિચારે નહિ વિશ્વમાં, એ નર ગણુ નાદાન. ૪૭૭
નવિ નારી લાવી કરે, નિજ સુતને હેરાન;
કદિ કલ્યાણુ કરે નહિ, એ નર ગણુ નાદાન. ૪૭૮
ભુંડાઇ ભણ્યો નિશાળમાં, ભલાઇનું નવ ભાન;
ભૂલી જતો ભલાઇને, એ નર ગણુ નાદાન. ૪૭૯
જેનો જગમાં હોય જો, આપ ઉપર અહેશાન;
બુરૂં એનું તાકયા કરે, એ નર ગણુ નાદાન. ૪૮૦
જિવતો રાખે જે જગે, કરી સંકટમાં કામ;
એને ઉલટો દુખ દે, એ નર ગણુ નાદાન. ૪૮૧
સારા સમયે ના કરે, શુભ જનનું સનમાન;
પડતીમાં પોકે રૂવે, એ નર ગણુ નાદાન. ૪૮૨
અક્કલ જરી ન આપનો, કરતો વડાં વખાણુ;
ફોગટ ફૂલીને ફરે, એ નર ગણુ નાદાન. ૪૮૩
ભાઇ કહી ફૂલાવતાં, આપ ચડે અશમાન;
પડે છતાં પડિત ગણે, એ નર ગણુ નાદાન. ૪૮૪
નમ્ર જનોને નમવવા, તનમાં ધરનો તાન;
સાન નહિં સજ્જન તણી, એ નર ગણુ નાદાન. ૪૮૫
બુદ્ધી દુર અંતર થકી, કરે ઉઘાડા કાન;
જે બોલે તે સાંભળે, એ નર ગણુ નાદાન. ૪૮૬
સંપ અહેન સગા વિષે, કુસંપ વિષનું પાન;
પ્રીતે કરતો પ્રગ્ન બનિ, એ નર ગણુ નાદાન. ૪૮૭

પુરૂષ બને વદિ પરૂષને, માને મનમાં માન;
પુરૂષાદ્ધમ આપે બને, એ નર ગણુ ન દાન. ૯૮૮
પારખ નહી પુરૂષ તણી, હેતુ અહેતુ સમાન;
ઝેર વિષ પરખે નહિ, એ નર ગણુ નાદાન. ૯૮૯
કરી મુર્ખની ચાકરી, માને મનમાં માન;
દમડા વદિ લે ડામ તો, એ નર ગણુ નાદાન; ૯૯૦
કામ કરાવે અવરને, દે ન સમે જરિ દામ;
હરામ એ હક માનતો, એ નર ગણુ નાદાન. ૯૯૧

સુખ આપે સંતોષ.

દોહરા.

મોહ મહીં માર્યો જતો, હ્રદય ધરીને રોષ;
દોષ તુજ દેખાડિને, સુખ આપે સંતોષ. ૯૯૨
અધિકાર કદિ ઇંદ્રનો, કોટી ધનનો કોષ;
દહન દીલ દિન દિન કરે, સુખ આપે સંતોષ. ૯૯૩
તારૂં તું ઢાંકે ફરે, અને અન્યના દોષ;
દેખાડે સુખ ના જરા, સુખ આપે સંતોષ. ૯૯૪
સોથી ધાય સહસ્રને, સહસ્રે લાખ કરોડ;
અબજે બહુ ઉચાટ છે, સુખ આપે સંતોષ. ૯૯૫
તારતમ્ય તુજ વૃતિતણું, ગ્રહે અવરનો દોષ;
દોષ તુજ દ્રષ્ટિ ન પડે, સુખ આપે સંતોષ. ૯૯૬
અવર ઉંચો જાતો ગણી, રોજ ધરે ચિત રોષ;
તેમાં તારૂં શું વળે, સુખ આપે સંતોષ. ૯૯૭
ધરાય નહિ ધનથી જરા, ઉરમાં નહિ આંકોશ;
ઉચાટ આખો ભવ કરે, સુખ આપે સંતોષ. ૯૯૮
મોહ મદીરા ઉતરે, મટે અવરનો રોષ;
રાજી રોજ હ્રદય રહે, જો રાખે સંતોષ. ૯૯૯
અદેખાઇ અળગી કરે, તૃષ્ણા તજે સદોષ;
સ્વર્ગ સમુ સુખ નીરખે, જો ચિતમાં સંતોષ. ૧૦૦૦
અવગુણ ગણવા આપના, અવર ન જોવા દોષ;
મજા પડે મહિમાં વધુ, જો ચિતમાં સંતોષ. ૧૦૦૧

એવા સંસારને શું કરૂં ?

શાર્દુળ વિક્રિડિત છંદ.

જોતાં સર્વ જણાય ભોગ સુખના તેમાં ડુબ્યું ને તરૂં,
ના ન્યાળી શકું દ્રષ્ટિ બા'ર લગિરે આનંદ એમાં લઉં;
આટી જ્યાં ઉકલી કરી નજર ત્યાં કાંઇયે ન ઝૂરી મરૂં,
સત્યા સત્ય થકી વિલક્ષણ દિસે સંસાર હું શું કરૂં ? ૧
જ્યાં સુજન્ય તણી રૂડી પ્રિતિ દિઠી દીઠી દયા હીનતા,
દીઠો ચાહ લગાર ઉર સહુનો દીસે દિઠી ક્રૂરતા;
મારાં તે સરવે ખસ્યાં દુર ખરે કોની સ્મૃતી શું સ્મરૂં,
એવો અંત અભાવ રૂપ ઉદધી સંસાર હું શું કરૂં ? ૨
સંભાળે સહુ એ હમેશ સહુનું બીજાનું કાં સાચવે,
રાજી રોજ રમે સહુ સ્વસુખમાં પાજી વધારો થવે;
બીજો બંધ સહે તથાપિ ન લહે ચિત્તે, કુડું કાં કરૂં,
એવો દ્વૈત રૂપે હમેશ રમતો સંસાર હું શું કરૂં ? ૩
મારો મૂખ પરે કહે જિવ જતાં મારો કરે તે પરો,
ઉભો દૂર રહે નિહાળિ નજરે કાલાં કરે ખરૂખરો;
ચિંતા શી તજ શોચ ભ્રાંતિ થવું છે થાશે ન કોથી પરૂં,
એવો સ્વાર્થ વિષે વશો સ્થિત થઇ સંસાર હું શું કરૂં ? ૪
ચાહે નિત્ય ભલું તથાપિ ચિતમાં ના લેશ લાવે દયા,
ધારે ઉર અનિષ્ટ, કેમ વધતું, એનાં કરે, કાર્ય એ ;
થોડેથી ન ધરાય હાય વધતી લાગી ગળે શું મરૂં ?
એવો લોભ સ્વરૂપ પુર્ણ દુખિયો સંસાર હું શું કરૂં ? ૫
પોતાનું કરવા હમેશ શુભ જે પુરૂષાર્થ પાકો કરે,
બીજાનું બનતું અનિષ્ટ ચિતમાં વીચાર એ કાં કરે ?
માયાના મહિમા મહીં ગળિ જવા ધારે બધું હું કરૂં,
એવો છે લપટેલ આપ મતમાં સંસાર હું શું કરૂં ? ૬
મારૂં કામ કરો જરૂર કરવું છે આપને, એમકે',
છે ના અન્ય ઉપાય ન્યાય શુભ એ, તું શ્રેષ્ઠ તે એ ઘટે;
આપીને ઉપલી વડાઇ તુજને પ્રેરીં, કહે હું ટરૂં,

એવો આપ વડાઈ માંહે વસતો સંસાર હું શું કરૂં ? ૭
સંસારે હું દુખી ન કો જગતમાં, મારૂં રૂડું આદરે,
સૌ છે નિર્દય આપ નિત્ય દિલના, દીસો દયાળુ ખરે;
આપે પ્રાણુ જતાં પરેજ કરવું, શું ઉપકારો સ્મરૂં,
થાતાં દુષ્ટ ખસે દુરે પતિત આ સંસારને હું શું કરૂં ! ૮
લાવો જ્યાં સુખ રોજ રોજ નિકળે લાવે મળે માન જ્યાં,
ના લાવ્યો, અપમાન નીચ નજરે ધિઃકાર ધારેલ ત્યાં;
લાવે દુઃખ ન લાવતાં અસભ્યતા ક્યાં દ્રષ્ટિ નાંખી ઠરૂં,
એવો જે મહનાર રોજ, જિવનો સંસાર હું શું કરૂં ! ૯
સૌ સૌની ગરજે મળે તદપિ તે દેખાડતાં ના જરા,
તારાથી સુખિયાં અમે સ્વજન સૌ, પાખંડમાં ખેલતાં;
તું જાતાં ન હિસાબ હાય ! ચિત્તમાં ધારે વગોણું કરૂં;
એવો ઉપરથી ન પ્રીત ચિત્તમાં સંસાર હું શું કરૂં ? ૧૦
ચાહે સૌ સુખ રોજ રોજ ચિતમાં ના દુઃખ દ્રષ્ટે પડે,
તેમાં લાગિ રહ્યા પ્રયાસ સહુનો કુએ રડે ને મરે;
માને માન મુખે તથાપિ ઉરમાં ના માન દીઠું કર્યું,
એવો માનહિણો સદૈવ દુખિયો સંસાર હું શું કરૂં. ૧૧
આનંદે ઉભરાય નિત્ય રમવું, મ્હાતાજ આ ંદથી,
છેટે રે' શુતગાઉ, કષ્ટ થાકતો તોયે મળે એ નકી;
માન્યો જ્યાં નિજ ગર્વમાં સુખતણો કાંટો મુખે દુઃખનું,
એવો છે આનંદથી દુર જતો, સંસાર હું શું કરૂં. ૧૧
આવે એક અનેક ચિત્ત વળગે છોડે ગ્રહે વળિ તજે,
કો દીને રમતાં દિસે વળિ ખિજે કો દીન ભાવે ભજે;
શાંતીહીન સદૈવ એજ સ્મરતાં, ધરતાં ન ચિત સત્યશું,
એવો લોભ તણો ન થોભ લગિરે સંસાર હું શું કરૂં ! ૧૩
જ્યાં છે વ્યાલ વસ્યા બધા વિષયના રહેછે સદા રાફડે,
નાંખે હાથ ચિડાય નીજ ચિતમાં, દોડી ઘડીમાં ડસે;
લાગે લે'ર હમેશ કલેશ ચિતમાં એ વ્યાલ સાથે વસ્યું,
એવો વીષ સમાન વ્યાલ રૂપ આ સંસાર હું શું કરૂં ! ૧૪
ભેળા થાય ઘડીકમાં વળિ ઠરે વીખાઇ વીવાદમાં,

આનંદે ફરતા દિસે ઉપરથી વૃતિ ન આનંદમાં;
લાગી હાય હમેશ ક્લેશ ચિંતામાં ના એક ત્યાં શું સ્મરૂં;
એગારૂપ હમેશ ક્લેશ દિસતો સંસાર હું શું કરૂં? ૧૫
આવ્યું એક ધરાય ના ચિત થકી તત્કાળ બીજુ ચહે;
એ છોડે વળી લે બીજું ઝટ દઇ ત્યાં ચિત્ત ત્રીજે ઠરે;
એકે હાથ ન આવતું મન સદા, આતૂર ઉણું રહ્યું,
એવો પુર્ણપણે કદી ન દિસનો સંસાર હું શું કરૂં? ૧૬
સર્વે નાશ સ્વરૂપ છે તદપિ તે લાંબા રહે સંગમાં;
તો હું તૃપ્તિ ગ્રહું કહે સુખ થકી હમેશ આનંદમાં;
જાવાનુંજ સ્વરૂપ છે જગત આ તેમાં સ્થિતી માનશું,
એવો એક સ્વરૂપ નક્કી ન થતો સંસાર હું શું કરૂં? ૧૭
દેખાતાંજ ઘડીકમાં લય થતાં પાછાં વળી નીપજ્યાં,
દોડાદોડિ કરી રહ્યાં જગતમાં ઉંધાં ચડી આથડયાં;
થોડાં સ્થીત રહ્યાં વળી પડિ ગયાં જાણે ન સુખ ક્યાં મળ્યું,
એવો નાશ થતો ક્ષણેક્ષણુ દિઠો સંસાર હું શું કરૂં? ૧૮
ઉનાળા મહિં દીસતાં રવિતણા તાપે રૂડાં ઝાંઝવાં,
મોટા એ ઉદધી સમાં જળ ભર્યા છે તોય અંગાર ત્યાં;
ખાસું હોય સલીલ તેમ દિસતું બ્રહ્માંડ આખું ભર્યું,
એવો છે મૃગવારિશો દિશિ રહ્યો સંસાર હું શું કરૂં? ૧૯
સુતાં સેજ નિશા સમે બહુ સ્ફુરે સ્વપ્નાં જૂદી જાતનાં,
છે સાચાં ન તથાપિ નિત્ય દીસતાં એવે સમે સત્ય આ;
જાગે લેશ જણાયના નજરથી ત્હોયે વ્યથાયે મરૂં;
એવો ખાલિ ભરેલ નિત્ય દુખથી સંસાર હું શું કરૂં? ૨૦
આ મારૂં ધન ધામ છે અવનિમાં આ નિત્ય રાજ્યાસને,
આ દીસે નહિ નાશવંત કદિએ લક્ષ્મી ઉભી બારણે;
આ નીરોગિ શરીર કોદિન પડે એવું વિચારે ઘણું,
તોયે નાશ થનો દિસે ક્ષણમહીં, સંસાર હું શું કરૂં? ૨૧
મોટું જોઇ કુટુંબ રોજ હરખે લાવે ન કોની દયા,
સત્તા ક્રૂર થઇ સદૈવ જણવે ને દીન સૌ દેખતા;
આપે છે ન અનાથ સાથ સરવે કોનું જમે કામથું,

એવા હરિ ગયેલ આકહુરશું સંસાર હું શું કરૂં? ૨૨
આવ્યું પુર સદૈવ ઉર દિસતુ તૃષ્ણા સરીતા વિષે,
પોતે સ્થીર કિંવા ગણે મન વિષે બીજા તણાતા દિસે;
પોતાને કરડેલ વ્યાલ વિષનો પીછે ચડયું ઝેર શું,
એવો મોહ મહાંધરૂપ દિસતો સંસાર હું શું કરૂં? ૨૩
જેનું ઇષ્ટ ચહું સદા ચિતમહીં જાતે પ્રયાસો કરૂં,
રહેવું સૌ સુખ કાજ અન્ય જનના ના લોક લાજે ડરૂં;
સર્વે વ્યર્થ જતું દિઠું જગતમાં છે માત્ર દુખ તો ઉરૂં,
એવો સુખ મહીં સદૈવ દુખિયો સંસાર હું શું કરૂં? ૨૪
ચિત્તે ના સ્થિરતા રહે ઘડિકમાં આમાંથી આમાં જવું;
માને સુખ સદૈવ દુઃખ મહિ એ શાંતી નથી પામતું;
આખો દીન ઉચાટ વાટ ન જડે શાંતી અને સુખ શું,
એવો દુ.ખ સ્વરૂપ નિત્ય દિસતો સંસાર હું શું કરૂં? ૨૫
આશા એક ઉરે સદા રમિ રહે પૂરી ન થાતી જરા,
ત્યાં બીજી નિકળી કરે વિકળતા શાંતી ન પામે જરા;
આશા તંતુ તણે વિશાળ દિસતો ઝાલી ઉંચે હું ચઢું,
એવો આશ સ્વરૂપ સુખ નહિ જ્યાં સંસાર હું શું કરૂં? ૨૬
દોડી દૈડિ હમેશ એશ ગણિને લક્ષ્મી વધુ મેળવું,
માણું મોજ સદૈવ જીવિ જગમાં આનંદમાં ઉછળું;
આવી જો મળિ લક્ષ્મિ આયુષ્ય ટુકું શું ભોગવું શું તજું,
એવો જે પરહાથમાં સુખ રહ્યું, સંસાર હું શું કરૂં? ૨૭
મોટો જ્ઞાનિ મહીં થવા અવનવા નિત્યે વરા આદરૂં,
બીજાથી બનવા સદૈવ શુભ હું ધારી પ્રયાસો કરૂં;
તોયે માન મળે નહિ જગતમા છો માન મટે મરૂં,
ધાતો દુર જતો રહે સ્થિર નહીં સંસાર હું શું કરૂં? ૨૮
આ વેળા જગમાં મળ્યું મહતનું મારૂં ન તેમાં કંઇ,
તોયે માન્યું સદૈવ મારૂં મનમાં આશા ઉરે એ રહી;
વસ્તૂ સર્વ વિભૂતણી મમતમાં મારી ગણીને મરૂં,
એવો વસ્તુ વિષે સદૈવ દુખિયો સંસાર હું શું કરૂં? ૨૯
પ્રીતી ધારિ સદૈવ વસ્તુ ઉપરે સારી ગણી સંગ્રહું,

હું એ ભોગવવા ધરૂં ચિત્તવૃત્તિ કે પુત્ર માટે ધરૂં;
પુત્રો સ્થીર નહીં હું એ સ્થિર નહિ ના વસ્તુ, શું વાપરૂં,
એવો અસ્થિરતા વિષે ઠરિ રહ્યો સંસાર હું શુ કરૂં? ૩૦
મારા પુત્ર કલત્ર ભાડું સર્વે માતા પિતા મહેરા,
તે માટે કરિને અપાર શ્રમને સર્વે દુખો મેં હર્યા;
હું જો દુઃખવિષે મરૂં જગતમાં શું સુખ એને કહું,
મારાં માનિ દુખી થતું જગ બધું સંસાર હું કરૂં? ૩૧
આપે પૃથ્વિપતી છતાં દિન બની કંગાળ જાતે બનું;
હા! હું આ જગમાં હણાઇ દુખિયો એવું મુખે ઉચરૂં;
મારાથી અદકું ન કો જગતને સંતાપ નિત્યે સ્મરૂં,
એવો નિત્ય સમર્થ દીન દિલનો સંસાર હું શું કરે? ૩૨
વસ્તૂમાં સુખદુઃખના, મનમહીં હમેશ તાજું રહે;
બીજાનું તકપી ગણી નિજ તણું સંતાપ ને સંગ્રહે;
લાગે તાપ શરીરમાં હરનિશે સંતાપનો હું બળુ;
વસ્તૂ અન્ય તણી બળું હુ ચિતમાં, સંસાર એ શું કરૂં? ૩૩
રે'વાનું નહિ સ્થીર કોઇ અહિયાં અસ્થીર આડંબરે;
માને લાખ ભવો વિષે સ્થિર હતું કાનાશ ચિત્તે ધરે?
સ્વપ્નામાંહિ વિલોકતા અવનવા ભોગો રહ્યા ભોગવું,
છે એ સત્ય સદૈવ માનું મનમાં ના વાસના હું તજું;
જાગે છે ન જરાય નોતું કદિએ હોશેન એ ના સ્મરૂં;
એવો સ્વપ્ન સ્વરૂપ રોજ દુખિયો સંસાર હું શું કરૂ.? ૩૫
લાખો એક કમાયને અવરને કોડિ ન કામે મળે;
રાજી એક સદૈવ રે' હૃદયમાં બીજો બળીને મરે;
સુખી એક દુખી ગણે અવરને નેત્રો થકી ન્યાળું હું;
એવો આપ સુખે દુખે વસિ રહ્યો સંસાર હું શું કરૂં? ૩૬
સર્વે વ્યાપ્ત દિસે મને નજરમા ભઠ્ઠી ત્રણે તાપની,
લાગે છે સહુના ચુલા હૃદયમાં વાતોજ સંતાપની;
નાખે ઇંધન રોજ રોજ નવલાં ક્યાં શાંતી વાળી રહું;
એવો આ ત્રયુ તાપમાં ધસિ રહ્યો સંસાર હું શું કરૂં? ૩૭
રાજા કોઇ બન્યા દિસે જગતમાં, કો શેઠ કો રાંક છે,

કોને ના મળતું અનાજ જગમાં કોનો વડો વાંક છે;
કર્મોનાં ફળ ભોગવે જગત આ એમાં શું કેવું રહ્યું;
એવો કર્મ રૂપે રહ્યો વિલસતો સંસાર હું શું કરૂં ? ૩૮
થોડે કોદિ ધરાય ના ચિત વિષે વીશેષ ચ્હાતા રહે,
ઓછું જો પડિ જાય તો હરનિશે દાઝયા કરે અંતરે;
નાણું ના ખરચ્યું છતાં કરિ રહે ઓછું મને છે મળ્યું,
એવો ફોકટ છે છતાં વધુ ચહે સંસાર હું શું કરૂં ? ૩૯
સ્થીતી એક વિષે ગમે ન વસવું બીજું ચહે ઉર આ,
કંટાળી વળિ જાય ત્યાં ઘડીકમાં ત્રીજા તણા લોભમાં;
આપે દુઃખિ કરે દુખી અવરને ત્યાં શાંતિ શું ભોગવું,
એવો નિત્ય અશાંતરૂપ દિસતો સંસાર હું શું કરૂં ? ૪૦
સત્તા હોય નહી જરી શરિરમાં તોયે સદા દોડતો,
લેવા સૂખ સદૈવ આપ ચિતમાં બીજાથી મોટો થતો;
છે જાતે નિરમાલ્ય તોય મનમાં માનું વડું માન હું,
એવો માન અને મરે મમતમાં સંસાર હું શું કરૂં ? ૪૧
મારાં માત પિતા વડાં જગમહીં હું એ વડો સર્વથી,
મારૂં ઉત્તમ કુળ છે અવનિમાં સર્વે નિચાં હું થકી;
ક્યાંયે શભ થયાં વધૂ મુજ કુળે છે કોણ મારી સમું,
એવો ગર્વ વિષે ગુંથ્યો નિત રહે સંસાર હું શું કરૂં ? ૪૨
એવું નામ ધરૂં રહે જગ મહીં રાત દી નામના,
કો દી ના દુર થાય આ જગતથી યાદી કરે સર્વદા;
શોચે નિત્ય ચિતે ગમાર બનતો શું કામ હું આદરૂં,
એવો મોટપમાં મચેલ દીસતો સંસાર હું શું કરૂં ? ૪૩
રાજા દુખી દિઠા દિઠા અમિરને દુઃખી દિઠા શેઠિયા,
લાખોના રળનાર જોઇ દુખમાં જાણ્યા જગે વેઠિયા;
આવ્યા છે કરવા મજૂરિ ભવની તોયે ગણે શેઠ હું,
રાચી રોજ રહેલ ગર્વ ભરિયો સંસાર હું શું કરૂં ? ૪૪
સારૂં એક કરે બિજો ઝટ કહે એ છે નઠારૂં ખરે,
એવું યોગ્ય નથી તને જગતમાં એવું મુખે આખિ કે;
પોતે સર્વ કરે ચિતે શુભ બધે કો દીન કહેતો કૂડું,

એવો આપ વખાણમાં વળગતો, સંસાર હું શું કરૂં ! ૪૫
આજે એક ગયું, જશે જગતથી કાલે બીજું બાપડું,
આવે એક વળી બીજું ત્વરિત ચે પૂરી હૃદયે ગાબડું;
પાણી જેમ પ્રવાહમાં હરનિશે રહેતું સરીતા તણું,
એવો નિત્ય પ્રવાહ રૂપ દિસતો સંસાર હું શું કરૂં ! ૪૬
ખોટું તોય ખરૂં ગણે ચિતમહીં મ્હા કષ્ટ વેઠે સદા,
મેળે ના બહુ મેં'નતે જગતમાં આનંદ ના, આપદા;
દોડી રોજ મરે મૃષા મૃગ જળે ના તેજ દ્રષ્ટી તણું,
એવી અંધ સ્વરૂપ આંખ બનતી સંસાર હું શું કરૂં ? ૪૭
માતા ક્રોધ હણે પિતા ભગનિને ભ્રાતા સગાં સાગવાં,
ક્રોધે નાથ હણ્યા હણ્યા સ્વ સુતને એ રીત અંધા થયા;
સ્વાર્થે લાગિ રહે ચહે અવરને હોંશે હણે હું નણું,
એ દીસે છ હણાયલો અવરથી સંસાર હું શું કરૂં ! ૪૮
સર્વે સુખ ભજે તજે પ્રભુતણું એશાન આ જગ્તમાં,
મૂખે બોલિ બતાવતા સુજ્જનો ચાળા કરી ભક્તના;
ભક્તી ના લવલેશ ચિત્ત દિસતી, છે કાર્ય કુડાં કરૂં,
બાહ્યું ભીંતર પાપ શુભ ઉપરે સંસાર હું શું કરૂં ! ૪૯
સારૂં જાણ્યું સદૈવ ચિત્ત વસિયું છે નીચતાથી ભર્યું.
બીજા એ શુભ છે કહ્યું ઉપરથી તો ચિત્ત રાજી થયું;
દેખાડે દુનિઆંતણી નજરમાં સારૂં, કરે છે કુડું,
સારૂં ઉપર છે, ભરેલ નિચતા સંસાર હું શું કરૂં ! ૫૦
દીનાંતે ફરિને સહુ વનતણાં પક્ષી વસે કોટરે,
વીસામો લઇને વળી ફરિ જતાં પ્રિતેથકી જંગલે;
આવે જાય વળી જરી સ્થિર રહે એની દશામાં કશું,
તેં'તું ના સ્થિર એક રૂપ બનિને સંસાર હું શું કરૂં? ૫૧
સ્નેહથી સરિતા જતી નિધિ ભણી આનંદ લેવા ચિત્તે,
ઉંચે પાછી ચડી જતી નભમહીં જે બાષ્પરૂપે પ્રીતે;
થાતી, પાછિ પડી વળી જળરૂપે જાતી નિધીમાં લહુ,
એ રીતે જગમાં થતું સતત તો સંસાર હું શું કરૂં? ૫૨
સ્વાર્થે માન હિયે વળી મટી જતાં છે માન તો વેગળું,

જૂઠે ગુણું સદૈવ દેવ બનિને શાં કૃત્ય તેણે કર્યું;
સત્યે દૂર અસત્યમાં પ્રથમથી આવી વસે દીસતું,
એવું આ જગકાર્ય માત્ર દિસતું સંસાર હું શું કરૂં? ૫૩
તું મારો શણગાર સારૂં રૂપ તું તું કૂળનું ભૂષણુ,
શોભે તુથિ સદૈવ આ જગ બધું તુંમાં નથી દૂષણુ;
બીજા સર્વ હશે રૂડા તદપિ છે તુથી નિચાં હું ગણું,
એવું બોલિ છરી હણે ગરદને સંસાર હું શું કરૂં? ૫૪
ભક્તીભાવથકી કરે સહુ જુવે સૌ સત્ય આવી વસ્યું,
ટીલાંને ટપકાં કરે કરવડે, અજ્ઞાન દીસે ભર્યું:
જ્ઞાની માંહિ ગણાય હાય ન દિસે આજ્ઞાન આધું ખસ્યું,
જોનારા ગણતા પવિત્ર પ્રિતથી, સંસાર હું શું કરૂં? ૫૫
હુંમાં કાંઇક ભર્યું દિસે ચિત્તવિષે ધારી રહ્યો ગર્વમાં,
એવી પેરિ સદૈવ શીર ઉપરે મોટાઇની સર્વમાં:
આપે માન ન આપતાં અસુખ છે, માગે મુખે યોગ્ય હું,
છે નાલાયક તોય લાયક ગણે, સંસાર હું શું કરૂં? ૫૬
સુધા ન્હોય સુધા સમું, મુખ વદે ભૂલાવવા અન્યને,
નાદાનો ભુલિ જાય જોઇ ઉપલું રાખ્યુ હદે વિષ તે;
સુધા પ્રાશન કાજ મુર્ખ પગતા મ્હોડું કરી મોકળું,
આવે ઝેર મરે સુધાસમ ગણી સંસાર હું શું કરૂં! ૫૭
મારી શક્તિ અપાર પાર જરિ ના જ્યાં કોઇ પામી શકે,
ભૂલિ, ઇશ, હુંમાં સહુ વશિ રહ્યું એ મુર્ખ મ્હોંયે બકે;
સર્વે આપ વિના લહે અવરમાં છે કાંઇ ના સંગ્રહ્યું,
એવો સર્વ જુએ ભરેલ નિજમાં સંસાર હું શું કરૂં? ૫૮
આપે હોય અસત્ય તોય કદિયે માને ન કોની કને,
પોતે સત્ય પ્રવાહરૂપ દિસનો બિજા બધા નીચ છે;
ડાહ્યો આપ ગણે ભણે ગુરૂ વિના, આ સત્ય છુપાવવું,
સોનું ઉપરથી મહીં પિતળ છે સંસાર હું શું કરૂં? ૫૯
કીધેલો ઉપકાર કોઇ સમજે ના યાદ આપે કરે,
બીજાનો, નિજનો કરેલ લઘુ તે પ્રીતેથિ અગ્રે ધરે;
આપે નિર્દયતા ભર્યો હરનિશે તોયે ન ચિત્તે ચસ્યું,

પાપી આપ સ્વરૂપ દુષ્ટ ઉરમાં સંસાર હું શું કરૂં? ૬૦
વીશ્વાસીતણી ઘાતમાં નવ ગુન્હા, એવું ગણે અંતરે,
ફાંસી દે જગમાં ફસાવિ જનને પાપી બને ભીતરે;
હાથે લેશ દયાન જીવ હણતાં, તોયે દયામાં વસું,
એવું નિત્ય બતાવનો અધમ આ સંસાર હું શું કરૂં? ૬૧
દોડે દોટ કરી હમેશ સુખને શાંતી વિના ભેટવા,
બાળે ભીતર રોજ તોય જણવે ચિત્તે જરી દુઃખના;
હોળી છે સળગેલ નિત્ય હઇડે તોયે દિવાળી સમું;
દેખાડે સહુને સદૈવ અવળું સંસાર હું શું કરૂં? ૬૨
ફુંકે પ્હાડ ઉરાડતો જગતમાં ને વાણિથી વિશ્વ આ!
દ્રષ્ટીથી દરવાર દૂર ખસતા શૂરો નમીને સદા;
તેનો છે નહિસાબ આ જગમહીં, ત્હોયે બની મુર્ખશું,
ધારે છે નિત શક્તિવાન ચિતમાં, સંસાર હું શું કરૂં? ૬૩
સૌ જાતા નિરખે સદા જગતથી તોયે જવાનો નથી,
ધારી એમ સદૈવ ગર્વ ધરનો ફુલાઈ ચોપાસથી;
નિત્યે કામ કરે કુડું નિડરતા ધારે મને કોઇ શું,
ઉપાડી ન શકે કદી અવનિથી, સંસાર હું શું કરૂં. ! ૬૪
રે'તા કોન, રહ્યા નથી, નહિ રહે, એ ભાન ભૂલી ગયો;
પીધો છે મદિરા, બન્યો અવનવોએ ખેલજો મોહનો,
જેવું તેવું બકે નશે ઉર કશું, આ મોહ માદક તણું;
કીધું છે પુરૂં પાન ભાન ભુલતો, સંસાર હું શું કરૂં? ૬૫
નાચે જેમ નચાવતા જગતમાં ગારૂડિઓ વાંદરા;
નાખી બંધ ગળા વિષે હરનિશે સૃષ્ટિમહીં વિચર્યા,
દોરી હાય ગળે રહી લટકતી છેડો બિજા હાથ શું;
ત્હોયે નિત્ય સ્વતંત્ર મુર્ખ ગણતો સંસાર હું શું કરૂં? ૬૬
કેદી સર્વ બન્યા દિસે જગતમાં આ કર્મના ભોગના;
બેડી ઠોકિ ધર્યા દિસે ઘર વિષે આ વિશ્વ બ્રહ્માંડના,
ઇચ્છા અન્ય તણી ભણી નજર છે ના કાર્ય કૂડું રૂડું;
કોદીના કરવા તણો હક જરી સંસાર હું શું કરૂં? ૬૭
સત્તા છે નં લગાર તોયે ચિતમાં અંકાર ઉંચો વસ્યો,

સર્વે હું કરનાર છું ભવમહિં એ ખ્યાલ ખાલી કર્યો;
તું થી શું કરિ જો શકાય અહિયાં હાલે ન કો પાંદડું,
તોયે ગર્વ ભર્યો ગુમાનિ બનતો સંસાર હું શું કરૂ. ૬૮
પ્રાંશ્યું ઝેર બનેલ પ્રજ્ઞચિતમાં હાલો બીજા હું થકી;
છે ના આ જગમાં, મતી ઉંચી થઇ ઉંધે ઉધું જો નકી,
આવી લ્હેર દિસે હળાહળ તણી તોયે સુધા શું ગણું;
એવો વીષ સમાન, અમૃત ગણું, સંસાર હું શું કરૂં ! ૬૯
દેવું'ના દિલમાં ગણ્યું પ્રિય કદી લેવું સદા સર્વથી,
દેવું દુખ તમામને જગતમાં એ માનિયું ગર્વથી;
રાજી લેઇ થતો, તથાપિ રડતો ઓછું દિઠું આવતું.
ધારે એક મળે બિજું ગતિ સમું, સંસાર હું કરૂં ! ૭૦
હું મોટો કુળ છે વડું વળિ વધુ વિદ્યા તણો શોખિલો,
નાણાનો નહિ પાર સાર જગમાં હું થી બિજો ના ગણો;
સર્વે દ્રષ્ટિ વિષે અસાર દિસતાં કોને વડું હુંથી કો,
સર્વેથી હું વડો નથી અવરકો, સંસાર હું શું કરૂં ? ૭૧
બીજાથી વ્યહવાર રોજ નિભતો તોયે ગણ્યો આપથી,
સત્તા માનિ અપાર ચિત્ત ન ડર્યો કોદી કુડા કામથી;
દ્રષ્ટે દીઠું અસાર તોય ચિતમાં છે સાર રૂપે રહ્યું,
પ્રેરે છે શુભ આપમાં અધમ આ, સંસાર હું શું કરૂં. ૭૨

માસીક મજાહના અધિપતિએ ખાસ પુછાવેલા પ્રશ્નો.

"સતી શરણ નહીં થાય."

દોહરા.

આભ ઉંડળ આવી શકે, પાતાળે પહોંચાય;
રવી રશ્મી અટકે છતાં, સતી શરણ નહિ થાય.
ન હોય તે નિપજી શકે, નિપજ્યું ઉજડ જણાય;
હીમ બને પાવક તદા, સતી શરણ નહિ થાય.
સુધા કરથિ કદિ વિષ ઝરે, બ્યંડળ વીર ગણાય;
શ્વાન સીંહરૂપ થાય પણ, સતી શરણ નહિ થાય.

ત્રૈલોકના રાજ્યે કદી, દરિદ્રથી દૂભાય;
યમ અહી દંડ હણે તદા, સતી શરણ નહિ થાય.
પાવસમાં પાવક પડે, રવિમાં તિમિર જણાય;
મીઠો મેરામણ બને, સતી શરણુ નહિ થાય.
ગજ દંતૂશળને ગ્રહે, સિંહ મૂછ ખેંચાય;
વજ્ર સહન નવનિત કરે, સતી શરણુ નહિ થાય.

"આદમીનું તોલ એક બોલમાં પીછાનીએ."

કવિત્ત.

રૂપીઆને પાણા સાથે પ્રીતથી પછાડી પછી,
સાચો ખોટો ચિત્તે પરો પારખી પ્રમાણીયે;
એક રંગ સંગ રહે અંગમાં ઉમંગ ધારી,
કોયલ કે કાગ રાગ સાંભળી વખાણીયે.
ગૂણી કે ગમાર દિલદાર છે કે દૂર્જન,
પ્રજ્ઞ કે અપ્રજ્ઞ પરખાય પટ વાણીયે;
દાદી દિલજાન વાણી શાણી માની લલ્લુની આ,
આદમીનું તોલ એક બોલમાં પીછાનીયે.

"કનક ન થાય કથીર."

દોહરા.

શુદ્ધ શુદ્ધતા જે હૃદય, ભરી, ખમીર અમીર;
દુરિજન કયમ દબાવી શકે, કનક ન થાય કથીર.
કામ રાગ અનુરાગ કરી, તજે મુર્ખ મર કીર;
ફિકર ન કીર ઉરે જરી, કનક ન થાય કથીર.
સદ્‌ગુણિની નિંદા કદી, દુરજન કરે ધરિ ધીર;
આખર સજ્જન શ્રેષ્ટ રહે, કનક ન થાય કથીર.
ઘુવડ છીંપા ને વાગળાં, ચિબરી ચક્ષુ વિહીન;
"રવિ નથી," કે'તો શું ગયું? કનક ન થાય કથીર.
સતી નારી નાગી ભમે, પે'રે ગુણિકા ચીર;
ચિતમાં ક્ષોભ જરા ન સતિ, કનક ન થાય કથીર.

દુષ્ટ સુણી દષ્ટે પડે, સજ્જનને બહુ પીડ;
દુષ્ટપણું સજ્જન નહીં, કનક ન થાય કથીર.

"દાદી દુષ્ટ ગણી છે દારા."

ચંદ્રાવળા.

દાદી દુષ્ટ ગણી છે દારા, આવ અંતથી ધાર;
રાવણ કૈરવ કીચકિચકના, કુળ તણો સંહાર;
કુળ તણો સંહાર થયો છે, કરણુ રાજ તજિને રખડયો છે,
સહ્યા બહુ શિર દુઃખના ભારા, દાદી દુષ્ટ ગણી છે દારા.

"કુદરત કરશે કામ."

દોહરા.

આંબામાં આંબો ધરે, શ્રીફળમાં જળ જામ;
અંડ જીવ સમ અગમ બહુ, કુદરત કરશે કામ.
જળ થળ થળ જળ પલકમાં, ગુરૂને લઘુ તમામ;
નાનાનું મોટું કરી, કુદરત કરશે કામ.
અક્કલ જ્યાં અટકી પડે, શુરની રહે ન હામ;
તે સ્થાને સરવે સુલભ, કુદરત કરશે કામ.
શકતી વખત વિચારને, પાછળનું પરિણામ;
મહાન મદદ તેમાં દઇ, કુદરત કરશે કામ.
થાવાનું નક્કી થશે, વે'લું મોડું તમામ;
માત્ર નિમિત્તરૂપે તું તો, કુદરત કરશે કામ.
હું કરૂં એ ગર્વિષ્ટ કહે, તું નાદાન તમામ;
માતુ ઉદર પોષણ તણું, કુદરત કરશે કામ.

"દુનિયામાં દિલજાન, જીભ જુઠાની જાડી"

કુંડળીઓ.

જુઠાની જાડી જિભે, લાખો બોલ લવાય;
સુજ્ઞ તણા દરબારમાં, સાચો સન્માનાય,
સાચો સન્માનાય, રવી ઉલુકની પેઠે;

ઉલુક કહે રવિ છે ન, દીનકર સરવે દેખે.
સાક્ષી ઘુવડના ચોર, છિપાં, ચિબરી, કે' રૂડી,
દુનિઆમાં દિલજાન, જીભ જૂઠાની જૂઠી.

"પ્રેમ પરસ્પર વ્યર્થ."

દોહરા.

દ્રષ્ટી પડે દુખ ઉપજે, એથી સરે ન અર્થ;
સીંહ અજાનો સૃષ્ટિમાં, પ્રેમ પરસ્પર વ્યર્થ.
અદેખાઇ આલમ તણી, ઉરમાં ચહે અનર્થ;
તેને પ્રેરે પ્રજા ગમ, પ્રેમ પરસ્પર વ્યર્થ.
મીની મુશકને મારવા, છે સર્વદા સમર્થ;
સમજાવટથી કયમ શિખે, પ્રેમ પરસ્પર વ્યર્થ,
નાદારી નર જે ગ્રહે, આપ હોય અસમર્થ;
તેને રણભુમિ રંગનો, પ્રેમ પરસ્પર વ્યર્થ.
શિખ શાણા થાકે દઇ, એથી સરે ન અર્થ;
ધર્મી અધર્મીનો ગણો, પ્રેમ પરસ્પર વ્યર્થ.
જેણે અર્પ્યું અંગ આ, દેશ હીતને અર્થ;
એ નરને જીવન તણો, પ્રેમ પરસ્પર વ્યર્થ.
લાયકને લાંચોડિયો, સજજન અને સમર્થ;
દારૂ ને વળી દેવતા, પ્રેમ પરસ્પર વ્યર્થ.
કુગામિને કુલટા ત્રિયા, ઉરમાં ચહે અનર્થ;
તે સંગે સતિ શાણિનો, પ્રેમ પરસ્પર વ્યર્થ.
રહ્યું તથી રહેશે નહીં, સેવ્યે સરે ન અર્થ;
જિવ જડ પદાર્થનો જગે, પ્રેમ પરસ્પર વ્યર્થ.
એક ઉરે અતિ ચાહના, અવર ચાહ અસમર્થ;
એવા ઉરનો અવનિમાં, પ્રેમ પરસ્પર વ્યર્થ.
દહન થાય દૃષ્ટિ પડે, સંગે સરે ન અર્થ;
ઉભય તણો અવની વિષે, પ્રેમ પરસ્પર વ્યર્થ.

"ક્રોડ ઉપાય કરે નર પાવન પાપ તજે મરતાં કદી પાપી."

સવૈયા.

કેમ તજે તનથી બુરિ ટેવ શકે અકુમેવ કદી શું ઉથાપી,
થાપિ શકે ન કદી સ્થિરતા ચિત અસ્થીરતા ઉરમાં રહિ વ્યાપી;
પાપ પયોધિવિષે પડિયો ચડિયો લહરે શું શકે નર માપી,
ક્રોડ ઉપાય કરે નર પાવન પાપ તજે મરતાં કદી પાપી.
પાપ પ્રતાપ પુરો પરખ્યો હરખ્યો તજવા ચિતમાં શુધિ વ્યાપી,
વ્યાપિ રહી સ્થિરતા સ્થુળ ભીતર અસ્થિરતા ઉરમાંથિ ઉથાપી;
થાપિ હણી શિર પાપ તણે પછિ પુણ્ય રૂપે પ્રતિતી ઉર થાતી,
ક્રોડ ઉપાય કરે નર પાવન, પાપ તજે? મરતાં નહિ પાપી.

"જુઠો જરનો જોર."

દોહરા.

શ્રીમત્ત શ્રીમંત થઇ, કાં ધર જુલમી દોર;
લાખો જો ભૂમાં ભળ્યા, જૂઠો જરનો જોર.
પલકારો ખદ્યોતનો, વા વાદળનું જોર;
ટકે જેટલી વાર ત્યમ, જૂઠો જરનો જોર.
શૂર ગણીને આપને, અવર ન ગણ કમજોર;
નિશો ચડયો તુજને નકી, જૂઠો જરનો જોર.
માદક માયાનો ચહી, શાહ, ગણે કાં ચોર?
તોર નહીં કોનો નિભ્યો, જૂઠો જરનો જોર.
જુલમ ન કર જાલમ બની, જવું અંધારે ઘોર;
ત્યાં તારો કયાં ચાલશે? જૂઠો જરનો જોર.
પળમાં પળવું પડયું મુકી, પ્રાણ રહે નહિ પ્હોર;
તુજને રાખે કોણ ત્યાં? જૂઠો જરનો જોર.

કાવ્ય-સંવાદ.[1]

મહુવાવાળા કવિ લલ્લુભાઇ કાળીદાસ ઓઝા જોડે મી. તારાપોરવાળાને ચાલેલા

પ્રશ્નોત્તર.

("લલ્લુ સતશાઇ" તથા "કાવ્ય પ્રભાકર"ના કર્તા કવિ લલ્લુભાઇ કાળીદાસ ઓઝાનું નામ કવિતાના શોકીનોમાં અજાણ્યું નથી. 'ઔષધો શરીરમાં જેટલી અસર કરે છે, તે કરતાં વાણીની અસર ઘણી જબરી થાયછે. બોલની અસર વિજળી કરતાં વિશેષ છે." આ શબ્દો જે ધણીએ પંડે વાપર્યા હોય, તેધણી તેની મહત્વતા નહિ સમજે એ અસભવિત છે. કવિ લલ્લુભાઇની કવિતામાં કુદરતિ મિઠાસ, કુદરતિ-જોસ્સા અને કુદરતિ જડ=ઝમક છે. ગુર્જર કવિઓની જે હારમાળા અમે રજુ કરવા માંડી છે, તે હારમાળામાં કવિ લલ્લુ એક અલૌકિક રત્ન ગણાશે. કુદરતી-કવિત્વ-શક્તિના જોસ્સા આગળ કાવ્યના કાયદાની દર્કાર ન રાખનારા એક કવિ તરીકે અમારા મિત્ર કવિ ગણપતરામ રાજારામ ભટ્ટ પછી આ કવિ બીજા છે. એક કુદરતિ કવિ પોતાના કુદરતિ વિચારોને કદી અટકાવતો નથી, જે પગલે ચાલનારાઓમાં આજ સુધી અમે ઉપલા બે ગ્રહસ્થોને જોયા છે. અમો પોતે પણ કવિશ્વરો ગણપતરામ તથા લલ્લુભાઇના વિચારોની પક્ષના છીએ, પરંતુ એક વિચારથી જૂદા છીએ કે કુદરતિ જોસ્સાઓને ન અટકાવતાં કાવ્ય પ્રસાદી કાયદા કરનાર કવિની ખરી બલિહારી છે. આજે કવિ લલ્લુભાઇ જોડે ચાલેલો "કાવ્ય-સંવાદ" રજુ કરતાં શોકીન વાંચકોને નમ્ર અરજ છે કે દરેક પ્રશ્નવાળો દોહરો અને તેનો કવિએ આપેલો જવાબ અનેકવાર ચીપી ચીપીને વાંચતાં કાવ્યામૃતની ખરી લેહઝત કયાં છે તેનો આપ મેળે આભાસ થશે.)

દાદી પ્રતિ ઉક્તિ.

(છંદ વિજય.)

સંશય ચિત્ત વિષે ન રહે જરિ વાંચિ મટે મતિ હોય વિવાદી,

---

[1] માસીક મજાહ જાનેવારી ૧૮૫૮

વદિ અને પ્રતિવાદિ થવું નહિ એ ઉરમાં ધરવી જન યાદી;
ફૂલિ ફરેન ભુલી ભવમાં જરિ ચાખિ સુનીતિ તણીજ પ્રસાદી,
દાહિ ખમે દુરગુણ સહૂ દૂર વાંચિ વિવેકિ, બને ન પ્રમાદી. ૧
નમ્ર રૂડાં વચનો દિસતાં સુખિ થાય વધૂ સુણતાં મતિ સદી,
સંગત સંત તણી કરવા હરવા તનથી કુમતી તણિ બાદી;
સાદિ શિખામણ શુભ કરે નિત કોઈદિ ભુલાય નહિ, રહિ યાદી.
અર્પણ એથિ ઉમંગ થકી કરૂં લલ્લુ પ્રિતેથિ તને પ્રિય દાદી. ૨

પ્રશ્ન ૧ લો—દોહરો.

વિવેક વ્હાલો કોણને ?-સજ્જનનો શો ધર્મ ?
કોણ વચન લોપે નહીં ?-કિયું દુષ્ટ દુષ્કર્મ ?

ઉત્તર ૧ લો—દોહરો.

વિવેક વ્હાલો વિદ્ગજન, સજ્જન સહુ સુખ કર્મ;
નમ્ર વચન લોપે નહીં, પાપ દુષ્ટ દુષ્કર્મ.

પ્રશ્ન ૨ જો—દોહરો.

ધીર વીરનો ધર્મ શો ?-પરગજુ કયો પ્રયાસ?
કોણ ન મૂકે કોઇને ?-કઇ નારીનો નાશ ?

ઉત્તર ૨ જો—દોહરો.

દિન રક્ષણ ધીર વિર ધરમ, પરગજુ શુભ પ્રયાસ;
પાપ ન મૂકે કોઇને, કુલટા કાંતા નાશ.

પ્રશ્ન ૩ જો—દોહરો.

ઉત્તમ કવિનું કામ શુ ?-પ્રબળ કોણનો પ્યાર ?
કોણ શરણ સર્વેશને ?-ઉરમાં કોણ ઉદાર ?

ઉત્તર ૩ જો—દોહરો.

શુભ રસ્તે સૃષ્ટી પળે, એ દેવો ઉપદેશ;
ઉત્તમ કવિનું કામ એ, જેમાં દોષ ન લેશ.
ચાકર, સુત, સ્ત્રી ભ્રાત ને, ભગની સુતા સુમિત્ર;
એ સહુ પ્યાર પ્રબળ છતાં, માતુ પ્યાર વિચિત્ર.
સૃષ્ટિ શરણ સર્વેશને, દૂર ન જેથિ લગાર;
ઉદાર ઉપર સકળ જન પણ કવિ ઉર ઉદાર.

ઉત્તર ૪ થો—દોહરો.

ભય કોને ભગવાનનો ?—કોણ મૂરખનો રાય ?
ડરે કોણ નહિં દેવથી ?-કોનાં જર જશ જાય ?

ઉત્તર ૪ થો—દોહરો.

પાપીને પ્રભુ ભય ઘણો, પાપ કરી પસ્તાય;
પણ સજ્જનને સહુથિ ભય, પાપ પથે ન પળાય.
પરહિત સ્વહિત ન સાચવે, શુભ ન કર્મ સધાય;
ગાળે આયુષ્ય અનિતિમાં, તે મૂરખનો રાય.
ડરે ન દેવથિ નેક નર, સ્મરણ કુકર્મ ન ચીત;
જાશે જગ જખ મારતાં, વ્યભિચારી જશ વીત.

પ્રશ્ન ૫ મો—દોહરો.

કહિયે કાયર કોણને?-કિયા પુરૂષને શૂર?
જગમાં ભુંડો કોણ છે?-કઇ નારીને નૂર?

ઉત્તર ૫ મો—દોહરા.

શુભ કામ ન સાધી શકે, દિન પારે નવ ધાય;
શક્તિ છતાં શુભ નવ કરે, તે કાયર કહેવાય.
ગા, ગોરીને, ગરિબની, વારે વે'લો ધાય;
દેહ તણી દરકાર નાહ, તે શુર નૂર મનાય.
સર્પ, સીંહ, વૃશ્ચિક વધુ, ભવમાં ભુંડાં ભણાય;
ભુંડો સહુથી ચાડિયો, વચને જન વધ થાય.
તેજસ્વી તારા ઘણા, વળિ ચંદા ને સૂર;
એથી પણ શોભે અધિક, સતિ શોભા સુખ નૂર.

પ્રશ્ન ૬ ઠો—દોહરો.

નાથ નિરંતર ક્યાં વસે ? ભજે ન કોને ભીડ ?
લેશ લાજ નહ કોણને ? સુખિયું કયું શરીર ?

ઉત્તર ૬ ઠો—દોહરો.

નાથ નિત્ય સઘળે વસે, સંતોષિને ન ભીડ;
લાજ ન જરી કુલટા ઉરે, સાજું સુખી શરીર.

પ્રશ્ન ૭ મો—દોહરો.

સર્વોત્તમ સુખ શા વિષે ?-ધરે કોણનું ગાન ?
મન મજબૂત નવ ક્યાં રહે ?-કઇ નારી નાદાન ?

ઉત્તર ૭ મો—દોહરો.

સર્વોત્તમ સુખ સંપમાં, ધટે આળસુનું જ્ઞાન;
મરણે મન મજબૂત નવ, કુલટા સ્ત્રી નાદાન.

પ્રશ્ન ૮ મો—દોહરો.

નાશવંત કવિ! કોણ છે?-કોના મનમાં કહેર?
કઇ રસના રાજી કરે?-વળિ કઇ પીરસે ઝેર?

ઉત્તર ૮ મો—દોહરો.

નામ રૂપનો નાશ છે, કુકર્મીને મન ક્હેર;
શુભ રસના રાજી કરે, અશુભ આપે ઝેર.

પ્રશ્ન ૯ મો—દોહરો.

સજ્જન કહિયે કોણને?-દુર્જનનો શો દોષ?
કઇ વનિતા વશ વ્હાલથી?-કઇ રમણીને રોષ?

ઉત્તર ૯ મો—દોહરો.

સહુ સુખ ઇચ્છે તે સજન, દુરજન અશુભ દોષ;
વ્હાલ વચનથી વશ સતી, કુલટા કાળજ રોષ.

પ્રશ્ન ૧૦ મો—દોહરો.

શાથી સહુ સુખ સાંપડે?-શાથી દળદર દૂર?
લોચન વિષ ક્યાં ઉપજે?-શું સાધે નર શૂર?

ઉત્તર ૧૦ મો—દોહરો.

સકળ સુખ સંતોષમાં, પરિશ્રમ દળદર દૂર;
અરિ જોઇ લોચન વિષ ઝરે, સાધે પર સુખ શુર.

પ્રશ્ન ૧૧ મો—દોહરો.

પંડિત પરવશ થાય કે?-કોણ મુરખનો મિત્ર?
કોણ દ્રવ્યનો દાસ છે?-કોનાં વચન વિચિત્ર?

ઉત્તર ૧૧ મો—દોહરો.

પંડિત પરવશ જ્ઞાનથી, પાજી મૂરખ મિત્ર;
લોભી દ્રવ્યનો દાસ છે, શિશુનાં વચન વિચિત્ર.

પ્રશ્ન ૧૨ મો—દોહરો.

દુનિઆં ક્યાં દોડે કહો?-ભાખે કોણ ભવિષ્ય?
કવિ લલ્લુ સમજાવશો?-થવું કોણના શિષ્ય?

ઉત્તર ૧૨ મો—દોહરો.

દુનિઆં દોડે સ્વાર્થમાં, ભાખે કામ ભવિષ્ય;
દાદી દુનિઆમાં થવું-ધટે સરસ્વતી શિષ્ય.

નાથનાં નેણાં.

ગરબી.

"દેખો દેખો સખીરે ડોલરિયો કાળંદરીને કાંઠે ઉભોરે." એ રાગ

સખી જોને મારા સમ ઝાંખી, નેણાં નંદલાલનાં જીરે;
જેણે ભરમાવી ભુરકી નાંખી. નેણાં. ટેક
ચપળ ચકોર ચારે દિશાએ ન્યાળતાં;
આંજેલાંને અણીયાળાં. નેણાં. ૧
આતુર કરે વિરહાતુર ચતુરને;
હેતુ જોવાને હોશીલાં. નેણાં. ૨
પ્રફુલિત પદ્મ સમાણાં પેખાય છે;
ઝાઝા જાદુથી ભરેલાં. નેણાં. ૩
ઝાઝી ચતુરાઇએ ચિત હરી લેતાં;
જોને ઠાવકાં થઈને ઠરેલાં. નેણાં. ૪
ત્રાંસી નજર કરી નેહેથી ન્યાળતાં;
આપે ભરેલ અમીવાળાં. નેણાં. ૫
જેને જોવાથી જગ જોવું ગમે નહિ;
પ્રેમ તણો પાશ નાખનારાં. નેણાં. ૬
જેને જોયા વિના બહાવરી બનીશું;
મારૂં ચિતડું ખચીત ચોરનારાં. નણાં. ૭
હેતુની ભીડ ભાંગવાને હોંશીલાં;
એવાં કુટીલ કલેજું કોરનારાં, નેણાં. ૮
સુધા સમાન ભરી શાંતી કટાક્ષમાં;
મારૂં દ્રષ્ટીમાં દીલ ખેંચનારા. નેણાં. ૯
સ્વર્ગ અપવર્ગની સહુ તણા ચિતની;
લલ્લુ લાલચ ટાળનારાં નેણાં. ૧૦

વચનામૃત.

ચારી જાઉં નગીના નંદનારે, તારી મીટમાં મોહનવેલ;

વંદ્રાવની વાટમાં કરતો, ગોવ'ળીયાશું ગેળ. વારી. ટેક.
જળ જમુનાનાં હું ગઇરે, મારે માથે જળની હેલ;
ત્રાંસી આંખે નીરખી, મારૂં કાળજડું કોરેલ. વારી.
પ્રાણજીવનની પ્રીતડીરે, એની જીવડલા શું જડેલ;
ખુટા ખીલોરી કાચનારે, નથી સાંભળ્યા સુરા પડેલ. વારી.
પ્રીતમ ધાગા પ્રીતનારે, ગળે નંદ કુંવર નાંખેલ;
તાણતાં તૂટી જાય છે, દિઠો મેં ખરાખરીનો ખેલ. વારી.
ધગતી'તી ત્રણ તાપથીરે, બ્યત્રસસાય થડી વીટેલ;
શાંત સુધા સમ થઇ રહીરે, જોઇ નાથના નેણનો મેલ. વારી.
આવજ્યો મારે આંગણેરે, કાંઇ છોગલાં મેલી છેલ;
બલ્લુ નેણાં લાલચુ મારાં, નાથ સાથે લાગેલ. વારી.

સુતેલા પતિને.

"ઉઠિ પ્રભાતમાં સમરીયે શ્રી ગણેશ દેવા."

ઉઠની નાથ ઉઠની નાથ શું રહ્યા રિસાઇ,
ન ઘટે તુજ હૃદય નાથ આવી કઠીણાઇ. ઉઠની. ટેક.
મુજ અનાથ સાથ નાથ ન રહો રીસ સાંહી;
અબળાનું શું જોર રહે દુઃખમાં રિબાઇ. ઉઠની. ૧
વશિ શું નાથ હૃદય માંહિ મારિ કુટીલાઇ;
કે ગયા શું નાથ અન્ય નારિમાં ફસાઇ. ઉઠની. ૨
પ્રથમ પ્રીત કરિ ઉચીત ચિત્ત ચોટયું જ્યાંઇ;
થઇ હવે વિપ્રીત હીત ચિત્તમાં ન કાંઇ. ઉઠની. ૩
મુખકમળની વાણી જાણવા અતિ અધિ ાઇ;
પણ વદો ન વે'ણ પ્રાણ તેથી રહું મુંઝાઈ ઉઠની. ૪
અમી ઝરંતી આંખ ચિત્તમાં અતિ સહુકાઇ;
શુદ્ધ પ્રેમ ચમકતો શું ચક્ષુમાં છુપાઇ. ઉઠની. ૫
કનન સમ સઘળું દેખું આનન ત્તણ આંહીં;
ઉજડમાં અથડાઉં તદપિ સુજ ન પડે કાંઇ. ઉઠની. ૬
મન કમ વચને કદાપી નાથ ચુકી નાંહી;
તદપિ વશ્યો વાંક વપૂમાંહિ એ નવાઇ. ઉઠની. ૭

હુ છું નિરાધારના, આધાર અખિલ માંહિ;
આપ છો અવશ્ય, એમાં સંશય ન કાંઇ. ઉઠની. ૮
કૃપા કટાક્ષ કંથનું ન, એજ કષ્ટ આંહીં,
વિરહ અગ્ની નાથ વપુમાં રહે છવાઇ. ઉઠની. ૯
કુસુમ સમ ફરો સુબોધ, ના વિરોધ કાંઇ;
આપતા ઉમંગથી રસબસ હૃદય ભરાઇ. ઉઠની. ૧૦
લટકતી સુચાલ વાંલ ઉપજે હૃદય માંહિ;
નયન નમૃતાથિ નિરખી રહે જળે ભરાઇ. ઉઠની. ૧૧
નવ સગાંનો પ્યાર કરે આપનિ સરસાઇ;
માત્ર મુખ ઉપરથી વ્હાલ એથી રહું રિબાઇ. ઉઠની. ૧૨
સાસુ શ્વસુર દિયર જેઠ, માત તાત ભાઇ;
સૃષ્ટિમાં એ સહુની સાથ સ્વાર્થની સગાઇ. ઉઠની. ૧૩
નિરખી શું પ્રિય નયન નાથ મારી બે વફાઇ?
માફ કરો હું અજાણુ સમજ નહિ કાંઇ. ઉઠની. ૧૪
તુજ વિયોગનો પ્રયોગ દીલમાં દુખદાઇ;
છે અયોગ્ય તદપિ ભોગ્ય ધારી રહ્યા સાહી. ઉઠની. ૧૫
ભોળું હૃદય ભામનિનું રે' દુખે રિબાઇ;
પ્રાણનાથ લટ્લુ રહો ગોદમાં લપટાઇ. ઉઠની. ૧૬

નાથને વિનતી.

પતિથી વિખૂટી પ્યારા પ્રેમદા રહેલ;
કામની તે કંથજી છે કલંકે ડુબેલ,
શાણા શાયબાજીરાજ આવડો શો વાંક અબળાનો વસ્યો રાજ. ટેક ૧
સ્નેહ કરી સ્વામિ છોડવી ન ઘટે આજ,
અંતરમાં આપદા તે કેતાં આવેલાજ. શાણા. ૨
આપથી અંતર રાખી કર્યું શું કુકાજ,
જીભે વસ્યું હોય ઝેરતો કાપી નાખો આજ. શાણા. ૩
ભામનીની ભુલ હૈયેધરોના ભરથાર,
માફ કરી માનુનીને કરો અંગીકાર. શાણા. ૪
વિષમ છે દુખ વિયોગનું વિશ્વમાંય,

ઓલાયના આપદા નેઠાળી થાય કાય. શાણુા. ૫
અંગનાએ અંતરમાં રાખીને આધાર,
હેતે પ્યારા હાથ આપ્યો, ચોરીમાં એકવાર. શાણુા. ૬
જાણતજો આમ તો અરપત નહિં અંગ,
ઠગ જો જાણેતતો કરત નહિં સંગ. શાણુા. ૭
નારી અવનિમાં નિરાધાર ગણાય,
નાથજો સંભાળ તેની રાખે ના જરાય. શાણુા. ૮
સંભળાવો વાંક મારો સ્વામીજી આવાર,
ફરી વાર કદી ગુનો ના કરૂં ભરથાર. શાણુા. ૯
સ્વામીની આજ્ઞામાં રહેવું નારીએ હમેશ,
ટંટો કરી કોય દાહાડો કરવો ન કલેશ. શાણુા. ૧૦
શાસ્ત્રમાં શામાના એવા ધરમ કહેલ,
કુમારજા જાણવીજો ધર્મથી ફરેલ. શાણી. ૧૧
તજવીન ઘટે સ્વામી ગોરિને ગુણવાન,
લલ્લુ પ્યારા શીખ આપો ધારૂં તે હું ધ્યાન. શાણુા. ૧૨

રિસાયલા પતિને.

શામ શાને નથિ આવતા મારી શેરી,
તલપતાં આ નયન જોવા હેરી હેરી. શામ. ટેક
ગુણવંતા શું ગુમાન ધર્યું છે, કે મારી જેવી ઘણેરી:
આવી મળી અલબેલા આપને, એણે મતી શું ભંભેરી. શામ.
આતુર છે આનન જોવા આ નેન, ચાતુર ચિંતા ઘણેરી;
વિકસે કમળ આપ રવિ મુખ નિરખી, રવિને શું રિસ કોઇએ પ્રેરી. શામ.
દર્શન વિણ નથી પરસન હૃદયે, એવી સજડ આપ કેરી;
ચોંટી છે પ્રીતી શામ આ છાતીમાં, એ દુઃખે ફરૂં ઘેરી ઘેરી. શામ.
દેદાર દેખવા આ દુખી આંખને, સ્નેહ ભર્તિયે ભંભેરી;
અવલંબન કર્યું એટલું આપે, એથી રે' આંખ તરેરી. શામ.
વિષ સમ વિશ્વ સકળ મુને લાગે, આગે બળું ફેરી ફેરી;
લલ્લુ પ્યારા શું ધ્યાન ન આપો, આ,નૃપ ગંડુ નગરી અંધેરી. શામ.

ગરબી.

શાને માટે રીસાણા, સલૂણા શાને માટે રિસાણા;

કૂડા શું બોલ કહેવાણા. સલુણા.
સ્વામીજી છો શિરછત્ર અમારા, પ્રાણ થકી પ્યારા જાણ્યા. સ.
દરશન વિના હું દિવાની ભમુંછું, રોશે રામા શું ભરાણા. સ.
ભરમ ભર્યો કોઇએ ભરથાર ભીતર, સંદેહ આવ્યો શું શાણા. સ.
લોચનમાં જરી વ્હાલ ન દેખું, લેખું ભીતર ભૂલવાણા. સ.
આજ્ઞાથી ઉંધું આચરણ નવ આચરૂં, તોય રઢ લાગી શું રાણા. સ.
લલ્લુ પ્યારા સુખ લાખ ટકાનું, માણો, છો શાણા કથાણા. સ.

વિદેશી પતિને.

લાવણી.

દીલદાર દયા શું ન ધરી દીલ દારાની,
સંકટની ખબર ન પડી કદી મારાની; ટેક.
જે દિવસથી નાથજી ગયા તજી દારાને,
કરૂં યાદ દુખી દીલ બની રોજ પ્યારાને.
નાવ્યો સંદેશો શામ એક મુજ પાસે,
કુશળતા જાણિ ન કંથ તેથી દિલ ત્રાસે;
ક્યું નગર દિપાવ્યું નાથ વસી ત્યાં વાસો,
કટકો લખિ કાગળ શામ દીધો ન દિલાસો,
હૃદયે સાલે છે રોજ પ્રીતી પ્યારાની. દી.
આતુરતા ઉરમાં અધિક મુખ જોવાને,
મળિ વાત હૃદયની કરી દુખ ખોવાને;
એ શુભ દીનની હું હોંશ દીલમાં ધારૂં,
દીન એક વિષે દશવાર શામ સંભારૂં.
એ વિણ શું જોર અધીક અમારૂં ચાલે,
રડિ રહીએ નાથ વિયોગ વપુમાં સાલે;
પીડ જાણી પધારો પિયુ હૃદય મારાની. દી.
કુમુદનું કાળજ્યું સદા ચંદ્રમા કોરે,
ચાતકનું ચિતરડું તેમ જ઼ષાજળ ચોરે;
બે દુખિયાં મિત્ર વિયોગ થકી રે' રોજે,
પણ પિડા ખરિ કદિ મિત્ર હૃદય નવ ખોજે.

ત્યમ પોયણુ પ્રીયનું નામ જપે નિત્ય મુખે,
નહિ પોયણુને પ્રિય વસે વિદેશે સુખે;
એ કલમ કંથ નવ હોય ન્યાયિ ધારાની. દી.
છે ન્યાયી નરનું નૂર થર શુભ કામે,
વિદ્યા વિનયે ભરપૂર જણાયા નામે;
નીતીના નિયમે નાથ, ચિત ભોળાણું,
વરી તેથિ ધરીને વ્હાલ, હાલ આ ટાણું.
નથી ઘટતું નાથજી વધુ વિદેશે રહેવું,
કરી કૃપા સુદર્શન નાથ નારિને દેવું;
પિડ કરો દુર વશિ પાસ પ્રીય દારાની. દી.
છો ચોખ્ખા દિલના શામ તોય અંદેશો,
રહે છે મુજ મનમાં અધિક માહિ એ દેશો;
શું અન્ય નારિએ નાથ ભમાવ્યા તમને,
ગુણુ વસ્યા તેહના તજ્યાં અગુણિ ગણી અમને.
ન ઘટે તરછોડવિ નાથ હાથ ગ્રહી દારા,
હક લુંટાતો જોઇ અંગ ઝરે અંગારા;
પારખવિ પડે પ્રિય પીડ પંડ મારાની. દી.

પરદેશ ગયેલા પતી પ્રત્યે.

હું પ્યારા તુજ ભાવની ભૂખી, કાગળ ન લખ્યો કટકો,
પ્રથમ પ્રીત લગાડિને પ્યારા, પ્રીતમ શાને પટકો. હું પ્યારા ટેક.
વિયોગનું દુખ દિલમાં લાગે, વેણુ વીંછીનો ચટકો;
વેદના વંઝા કેમ પીછાને, પ્રસુતાને ઉર ખટકો. હું પ્યારા.
હાય લગાડી હેતની હૈયે, શામ શાને હવે છટકો;
છેડું પાડે કેમ છૂટાશે, અડ બાંધિકાં અટકો. હું પ્યારા.
આમ આમળથી નોતું જાણ્યું, જે મનમાં હોશે મટકો,
નહિતર નાથ જવા ન દેવાને, ખંતથી રાખત ખટકો, હું પ્યારા.
આમ ભૂલ્યા તમે સુંદરીને કે, આપ ભૂલ્યા પછી ભટકે;
ભટકોમાં તમે લાલચે લલ્લુ પળ વિદેશે ન ટટો. હું પ્યારા.

માનવતિને.

ગરબી.

ભાગો તમે અલબેલી, અબોલા ભાગો તમે અલબેલી.
કોમળ કાળજડું કઠણ થયું કયમ;
પ્રીત ચિત્તથી વિસારી મેલી. અબોલા.
નેહ નયનમાં નૃત્ય નિત્ય કરતો,
થાતી પતીપર ઘેલી. અબોલા.
પ્રેમદાના ધર્મ પ્રેમ રાખ્યાનો,
હેતે દિવો શું હડશેલી. અબોલા.
અંતરમાં અવગુણ કેમ ઉતર્યો;
કે શીખ દીધી સાહેલી. અબોલા.
વારે વારે સમજાવી કહુછું;
માનતી નથી મન મેલી. અબોલા.
ચડાવી ચતુરા કોપરે છળીને,
ધીંગાણા કરતે ધરેલી. અબોલા.
લલ્લુ કહે નથી રોષમાં કંઇ સુખ,
વાત કહું છું આ છેલી. અબોલા.

વનનો ભમરો.

સ્રગધરા વૃત.

દીઠો છે કોઇ કાળે ચતુર ભ્રમરને રાખમાં લોટતાં તો,
ચારે સાથે મળી છે સરિતતટ વિષે બોલિ સાહેલિ ત્યાં તો;
છેના પુષ્પો સુવાસી વિટપ નહિ જહાં મોગરોને ગુલાબો,
ચંપો જાઇ ન બેકે કુરૂબક બકુલો એ છતાં મોહશાનો; ૧
બોલી બાળા પ્રિતેથી અહિહતિ પુરવે કેતકી ગંધ વાળું;
દા’લાગ્યો તો અચીંતો વન બળિ ગઇછે માનિ ભૃંગે રૂપાળી,
વા’લે વીંટાયલો છે જબર દિલ થયું દુઃખ વીયોગ કેરૂં;
આળોટે ગોતવાને ગુણિયલ પ્રિયનું સ્થૂળ જે ખાખ ભેળું, ૨
દાહે જ્યારે જળાવી પ્રિય વધુ ઝડપી ભૃંગ ભાગી ગયો ક્યાં ?

મોટી રાખે હવે શું મધુકર કરશે પ્યારની રીત એના;
જ્યારે પ્યારી જળી છે દહન દિલ કરી ભૃંગ ત્યાં પાસ નો'તો,
અગ્ની લાગી અજાણી ઘડિક દુર ગયો ભુલ એ શોચનોતો; ૩
આવી પાછો હવે એ પ્રિય વધુતનનાં હાડ શોધે છ સ્નેહે,
રૂડી થાવા ગતીને ભગિરથિ તટમાં લૈ જવા સ્નેહિ શોચે;
બાળા બોલી ઉઠી છે મધુકર સમિપે રાખ શા માટ ચોળે,
વર્ષા રૂતૂ વિપતો તુરત તુજ પ્રિયા કેતકી પાછિ કોળે. ૪
જોતો તારે ઘટે છે મધુકર ચિતમાં વાટડિ તે સમાની,
બેસો આવી પ્રિતેથી કરિર તણિ દિસે કોળતી વાડનાની;
થાતો આપે ઉદાસી મધુકર વદતો બાઇએ શું બકો છો,
પ્રીતીની રીત ન્યારી સકળ ચિત વિષે મશ્કરી કાં કરો છો. ૫
મારી પ્યારી હતીએ ચિતમહિં પ્રિતથી કેતકી નિત્ય ચા'તો,
છેડી કામે ગયોતો દહન સમયમાં ના કદી બા'ર જતો;
એવું નાહું કરીરે મરિશ કદિ જગે રાખમાં લોટિલોટી,
આછે મારૂં નકામું વપુપ્રિય વિણકા ! રાહ ચીંધો ન ખોટી. ૬

કુમુદનું વાદળાં પ્રત્યે વચન.

શાને ઢાંકયો શામ, સખિ મુજ શાને ઢાંકયો શામ;
હું પ્યારાના પ્યારની પ્યાસી, હૃદય માંહિ મુકામ. સખિ મુજ. ટેક
અવનિતળમાં આવિ વસિને, ગોઠવ્યું મારૂં ગામ;
વાલમ મારા વપુમાં વસિયા, હેરવા હૈયે હામ. સખિ મુજ.
અધર આકાશે ઉચાળા, તનમાં તોર તમામ;
અધુરિયાં મારે ઉછાળા, છલકી જાશે આમ. સખી મુજ.
શોકલડી તો સહુને હોશે, કો ન કરે આવું કામ;
શામ સંતાડી છાનો દીધો, દિલડે મારે ડામ. સખી.
આંગત રાખે શોક્ય ઘરમાં, દે નહિ છુટવા શામ;
લલ્લુ કુમુદને લ્હાય તનમાં, ધગતી બેઠી ધામ. સખી.

ઠુમરી.

"માડિ મોઇકું કારી નાગન ડસીરે" એ રાગ.

પ્યારી કાં તરસાવે નેનાં મારી, પ્યારી. ટેક

દેહારથી આ મારૂં દિલ છે પ્રફુલિત;
નયન જુવેછે નેહે ન્યારી. 		પ્યારી.
વિદ્યુત સમ વીધ્ર વહની વદન તુજ;
કલેજામાં હણી દે કટારી. 		પ્યારી.
વાયદાના દિવસો તો વીતતા ચાલ્યા વાલી,
અધીરજ અંતરે વધારી. 		પ્યારી.
આ મુજ જીવીત છે તુજ ખાતર;
ખલક તું વિના મને ખારી 		પ્યારી.
વન્હીમાં વીંટાયેલો વાલમ વાલીઆ;
લલના લલ્લુને લે ઉગારી. 		પ્યારી.

કુમુદ પ્રત્યે ચંદ્રનું કથન.

દ્રગ રસભર મોરે દિલ છાઇ રહી. એ રાહ.

વ્હાલી વ્હાલમાં વિંટાયો બિજે કયાં જઇ ઠરૂં'
તુજ ફંદમાં ફસેલો, હું ફકીર થઇ ફરૂં. 		વ્હાલી ૧
છું હું દેદારે દિવાનો, છાનો આથડુ રડું;
તુજ પદ રજ લઇ પ્રિયે, શીર હું ધરૂં. 		વ્હાલી. ૨
તુજ મસ્તીનો મદિરા, પિધો મસ્ત હું રહું;
પ્રિયે એની શું લેહજત, મુજ મૂખથી કહું. 		વ્હાલી. ૩
ત્રણ તાપમાં તપેલો તુજ નામથી ઠરૂ;
પ્રિયે કલેજું કાપિને હું આહુતી કયાં ધરૂ? 		વ્હાલી. ૪
ઉડી શાંતી, રહિ ભ્રાંતી, પ્રિયે કયાં હું વિચરૂં;
થયો દરદે દિવાનો, દવા કયાં જઇ કરૂં. 		વ્હાલી. ૫
છે તું અશરણ શર્ણ, શર્ણ અવર કાં રહું;
મારા દિલનું આ દર્દ, બીજે કયાં જઇ કહું? 		વ્હાલી. ૬.
હિરા માણિક કે હેમની, ન પરવાહ કરૂ;
દમેદમ હરદમ, પ્રિયે પ્રિયે ઉચરૂં. 		વ્હાલી. ૭.
તુજ નેનનો ઘવાયો તવાયો તને રહું;
વ્હાલી વૈદ હું છું રોગી. કર કયાં જઇ પકડું. 		વ્હાલી. ૮
કદી સુર્ય શશી સામી. નેહે દ્રષ્ટી ના ઠરૂં;
ફીકું લાગે મુજ નેને, તેજ તેનું શું કરૂ? 		વ્હાલી. ૯

તુજ વિયોગે મરેલો, અમૃતે શું ઉગરૂં;
પ્રિયાનેનના અમૃત વિણુ ઝુરી હું મરૂં. વ્હાલી. ૧૦
તુજ દ્રષ્ટીથી હું જીવું, દ્રષ્ટી કાળના મરૂં,
દ્રષ્ટી વિણુ દ્રષ્ટી સહુ દિસે જીવું ના મરૂં. વ્હાલી. ૧૧
તુજ મૂખ સૂખ માની, શીર પદ હું ધરૂં,
લટકાળી હું છું લ્હેરી, લટે લટકો મરૂં. વ્હાલી. ૧૨

પદ ૨ જું.

અલબેલી પ્રિયે શેં, ના મૂખ ચુંબન કરે,
શેના ચુંબન કરે, લોક લાજે કાંડરે. અલબેલી. ટેક
આછે અંગને અમલ પિડ કો કહી શકે ?
તુજ દેદારની આશ પ્યારી છે મૂલ્કુતકે. અલબેલી. ૧
પ્રિય આરતી ઉતારી મુખ આરતી કરે,
તોયે શાને દરકાર, ચિત પારતી ધરે. અલબેલી. ૨
મુખ શ્વેત જોઇ પ્રિયે તુજ હેત સાંભરે;
મને શામ જોઈ શામા શાને દીસતું ડરે. અલબેલી. ૩
છે આ બંધને બાંધલ વપૂ ખોળનું ફરે;
નથી યોગ્ય કંઇ ઉપાય વ્હાલી કયાંથી વીચરે. અલબેલી. ૪
રહે આશામાં ઉમંગી સંગી ભેટે કોપજે;
આશા વીફળ થતામાં ચિત્ત ચરર બળે. અલબેલી. ૫
હું છું રાંક નથી વાંક ટાંક આનશું કરે;
દીસે શાને તું દયાળી હજી ક્રુરતા ધરે. અલબેલી. ૬
વશી વ્હાલથી તું ભવ્યતા ભલી ભૂલજે;
તુજ આશક ઉદાસી વ્યોમ માંહિ વિચરે. અલબેલી. ૭
તન કોમળ તો મનમાં અકોમળ કરે,
ચંદ્ર તુજ પ્રેમ પાથોધિની લ્હેરામાં તરે. અલબેલી ૮

ગઝલ.

આનંદનો ઉરમાં ઉમળકો, તોય તનમાં ફંદશો;
દિલદાર આદમનો વિલાસી, દ્રષ્ટી દેહ રમાં. ૧
પેખી કળી ખિલતી કુમુદની, કાળજે દગિ ખિલિ શું;
તેથી ભમું ભૂમાં અલકલટ, પામવા શુભ પ્યારમાં. ૨

દ્રષ્ટે ન દેખું તોય આ મન આંખ આગળ શું ખડી;
ચડી તોય હાય નહિ દયા, દિલદારના દેદારમાં. ૩
પર્વતપરે જઇને પડું, પ્યારે કદાપી પ્યારીજો;
તુજ પાય કિરણો પરસદા, ચંદા પસારી પ્યારમાં. ૪
આખું જગત હું આથડ્યો, પણ ના જડ્યો પત્તો જરા;
દીવો કરે દેદારના દીઠા મરૂં દરબારમાં. ૫
આ ચિત્તચેહ મહિં બળે, આહુતી ઉર એમાં ધરૂં;
દિલદારના દરબારમાં, આળોટું જઇ અંગારમાં. ૬
શાણા સદા ગોતે અમોવડ ના હણે નાનું નમ્યું,
નાનો થયો નીચો નમ્યો, તોયે હણ્યો સંસારમાં; ૭
દીનના ઘરે તો શરહણે, આશો નિયમ સંસારમાં.
એવો નિયમ તે આદર્યો, પળો શું રાણે પ્યારમાં. ૮
કાંતો કલેજું તુજ કઠણ, કાં મન કોમળ માહરૂં;
છેન. સમોવડ તેથી શું, આ બેવફાઇ બજારમાં. ૯
પઠવ્યું પ્રણામ મેં પ્યારી પાસે દોસ્ત દંડી થઇ રહે;
હું દૂર ગોતે રાજિ રહે, વાંચી નયના વીકારમાં. ૧૦
વચ્ચે ii નિલોઝી પ્રજગત, પાપીજનો પટપટ કરી;
પરવાહ ન કરિ તોય લહિયો, પ્યારિ તેં પળવારમાં, ૧૧
હો પ્યાર પ્યારી કરે બલકજન, હ.ય બાર ન પ્યારમાં
છે જો નયન મહિ તો વધ, તૂટે નહિ તલવારમાં. ૧૨
પગ્ગા બન્યો બહુ આથડ્યો. શિરતાજ આ દુખનો ઉગ્યો;
હંડુરિયા હજાર ગાર વર્ષ, આવી બળી પગવારમાં ૧૩

કમળમાં બિડાયેલો ભમરો.

ગઝલ.

મૃત્યુ મુખે પડેલ મિત્રને ઉગારિ લે,
ઉમેદ આશને કિનારે પ્યારી તારિ લે. મૃત્યુ ટેક.
સખ્ખત છુટ્યો ન દોલ દાઝ છે જાતી;
મસી ગયો ગરતો તું કંદમાં ઉગારિ લે. મૃત્યુ.
સગાં સગ મેં છોડિ દોડિ દ્વાર આવિયો;
દિનાંતમાં અઘોર અંધકાર ધારિ લે. મૃત્યુ.

કદી શામ આ શરીર ઉજળું હૃદય ખરે;
તથાપિ ભૂલી દુઃખ દેશું હૃદય ન્યાળિ લે. મૃત્યુ.
ચંપા ચમેલી જાઇ જુઇ જોવિ પ્યારિને;
તજી તું પાસ આશ મૃત્યુ ? હા ! ઉગારિ લે. મૃત્યુ.
જબેહ કરૂં કદાપિ જડ હું કાષ્ટવત્ હશે;
તથાપિ અંગ સ્પર્શ ઇષ્ટ છે ઉગારિ લે. મૃત્યુ.
બજારમાં બહુ ભમ્યો ગુલઝાર જોઈ ના;
દરબારમાં શિ દીનતા દિસે છે પ્યારિ કે'. મૃત્યુ.
તું જોઇ શામ અંગ રાત્રિ રૂપ માનિને;
ગળિ જાય કાં ગુમાનિ દયા દૂર ધારિલે. મૃત્યુ.
પ્રજળી મરૂં હું ચંદન તરૂ હોય તું વિના;
તું શું દયા હીણી હવે રાજી વિહારિને. મૃત્યુ.
વિશેષ સૂખ મૃત્યુ સુતાં પ્યારિ ગોદમાં;
આધિન એથી જીવ આ, શાંતિ સમાવિ છે. મૃત્યુ.
કોમળ ઉપરથી જીવ કઠણ કેમ પ્યારિ આ;
વ્હાલાતણી વ્યથા હવે વા'લી વિચારિ લે. મૃત્યુ.
આપ છું અશરાફ માફ કર તું સહુ ગુન્હા;
દિલદારને દેદારની આશા સ્વીકારિ લે. મૃત્યુ.
જરીક ના વસાય દૂર પ્યારિ તું વિના;
હતો હું દૂર તે ગુન્હો ? શું પ્યારિ ધારે લે. મૃત્યુ.
દહન થતું સદૈવ દીલ તાપમાં તપી;
પ્રીયા પીયુશ દ્રષ્ટી નાંખી સહુ શમાવિ દે. મૃત્યુ.
ભમ્યો ઉમંગ ભેર ઝેર જગત ભાસતું;
પીયૂશ ઘુંટડા પિવાનિ આશ મારિ છે. મૃત્યુ.
આવેલ શર્ણ અરી ન હણે ન્યાય નીતીએ;
મિજબાનને અપમાનનિમતિ તું વિસારિ દે. મૃત્યુ.
ભીતરમાં ભરેલ કષ્ટ શુભ ઉપર થકી;
થઇ મોહવશ મરૂં છુ હે પ્રિયા ઉગારિ લે. મૃત્યુ.
આ ભીતસ્થિતિ શાંત પ્યારિ શાંત ચીતના;
ભુરિની શાંતિ પ્યારિ શું ચિતમાં સમાવી દે. મૃત્યુ.

પ્રીતમની શોધ.

શામ તજિને ચાલિ ગયા કયાં, અંગના વિણ આધાર;
પાછો પ્રતિ સંદેશો ન કહાવ્યો, દોટ દીધી દરબાર.
પ્રિયતમ જઇ ઢુંઢું કયે દરબાર. ૧
આ તન વિરહાગ્નીથી વિંટાયું, રોમે રોમે ઝાળ;
ધુંવો જવાને લેશ જગાના, હારે જળે છે હાડ. પ્રિયતમ.
આંધી માંહી અંતજ આગ્યો, આપ ઠર્યા કયાં આમ;
નામ વસે છે આ ઘટ ભીંતર, દાઝયા ઉપર ડામ. પ્રિયતમ.
અવગુણ અંતર શો આવડો છે, નેહ નજર થઇ ક્રૂર;
અનુરાગથી અપરાધ વધ્યો શો, ઉલટું ચાલ્યું ઉર. પ્રિય.
દ્વારે દ્વારે દોટજ દીધી, કીધી ઇચ્છા મુખ ધ્યાન;
પણ નહિ પગતાં આનન દર્શન, મિથ્યા ગુમાવ્યું માન. પ્રિય.
કોયલ પ્યારી બેન વને જઇ, કર પિયુ નામ પોકાર;
આરતિ અંગીકાર કરે ના, પ્રતીધ્વની ન લગાર. પ્રિય.
કોને વ્હાલા એક દીવસની, મ્હોબત શું મેલાય;
યાદી આવે અંગ ગળે છે, વિરહ વ્યથા ન વેઠાય. પ્રિય.
અગણિત જીવો ઉદ્ભવ થાતા, પળતા રહિ પળવાર;
કોને વિરહે શોક ન થાતો, દિલગીરી નહિ દેદાર. પ્રીય.
કોણ દિવસની આ ઘટમાંહી, મૂર્ત્તિ ધારી માન;
બેઠી છે પણ આપે છેટે, જીવું ધારી એ ધ્યાન. પ્રીય.
પાણી પ્રીતીનું પણગું મળેના, લાગી વીરહ ઉર લાય;
અનિલ અવધિનો અધિક થયો છે, ભડ ભડ ભીંતર થાય. પ્રીય.
આશા રાખી એક ઉરે મેં, આવ્યો તારે દ્વાર;
હાથ દિધા હૈયુ ગભરાણું, બંધ બે જોઇ કમાડ. પ્રીય.
આ જીંદગીને કરમાં ઝાલી, વ્હાલી વૃતી થઇ અંધ;
પ્રેમાગ્ની વીણ પેખું ન બીજું, આંખ છતી પણ અંધ. પ્રીય.
માર ઘટે તો અસી ઉઠાવી, કાં દે કલેજે કટાર;
કાંતીરથી તન વીંધી દે વ્હાલે, પણ નવ રીબી માર. પ્રીય.
કયાં આ દિલે કયાં છે એ દીલ, લેશ ન સાથ સંબંધ;

દેવ મતીએ પ્રીતી બંધાણી, તોય તેમાં શું ધંધ. પ્રીય.
પ્રીતીતણો આ ઝગડો જાગ્યો, જ્યાં મન રૂપ મેદાન;
કોટ કાયાનો કેમ ખમું હું, મેદાન કીધું મસાણ. પ્રીય.
પ્રીતીની રીતી જોઈ ન્યારી ગુણિયલ એ શું સુજાણ;
માન પ્રીતીની પુરી ચડે છે, કે સખી મળી શું બજાણુ. પ્રીય.
આગણે આવી આશક બેઠું, ગભરુ મન ન લગાર,
હાય પ્રીતીએ મારુ માયાની, આનન નહિ ઉચાર. પ્રીય.
મોં જોવાના જો નવ ઇચ્છા, તો તન કેમ મેદાન;
બેદે મર્યો કો નવ જાણે, ખુચે બાણુ કમાન. પ્રીય.
પ્રાણ હણે પણ એકે તજાપી, ભૂ એ ગુણવાન;
રીબી મરે બાલાં થઈ, શું પડે જગને જાણ. પ્રીય.
આ તનમાં તાકાત નથી કંઇ, નહિતર પીયુ તમ પાસ;
ઉડી આવત અવની ઉલંઘી, નયન મટાડત પ્યાસ. પ્રીય.
મોટા શું મ્હોં ફેરવવું એ, સખીવડે છે સમાન;
દાસને દુખદાઇ રહેવું ખુશીમાં, કરશે કુડો કે કયાસ. પ્રીય.
ગાંઠ પડી છે ગુણિયલ હૃદયે, જો છોડે એક વાર;
ફરી મરી પડવા ન દઉં હું, સુણો ને શામ પોકાર. પ્રીય.
કાયામાં કરવત મુકાયું, મુખ જરી નવ બોલાય;
બથા વેઠીને રહેવું વેરામાં, મનની સહુ મનમાંય. પ્રીય.
આ તપ વર્ષાશીત સહનતા, ઉલંઘી થાક્યા પગ પ્હાડ;
તોય ન ભેટો ભવ્ય મુરતિનો, ગાળું હિમાળે હાડ. પ્રીય.

પ્રેમનો ગુલામ.

ગજલ.

પદ પંકજે પડયો પ્રિયા ગુલામ પ્રેમનો;
રૂચ્યો ન પ્રેમ પંથ જગત નીતી નેમનો. પદ. ૧
યોગ્યને અયોગ્ય જ્યાં ન ભાસ હૃદયને;
ગુલ્ક્ષતાન જ્ઞાન ધન સમાન સાક્ષિ ભોગનો. પદ. ૨
નહિ દેહની દરકાર કાર જગત કયમ ધરૂં;
ઉપાધીને અડું ન નિત્ય સંગી સત્યનો. પદ. ૩
ઇચ્છા વિરામ ઠામ હામ કયાં બિજે જશે;

ઇચ્છા વિરોધિ વિશ્વમાં રમું શું ? જન્મનો. પદ. ૪
અકિર્તિ કિર્ત્તિ રૂપ કળા પ્યારી સંગમાં;
ક્ષય વૃદ્ધિએ અનાદિ પ્રેમ પંથ સાંપડયો. પદ. ૫
દિલદાહને ઉત્સાહને ઉર વાહ શું કરૂં ?
જ્યાં દાહને ઉત્સાહ છે પ્રવાહ નેત્રનો. પદ. ૬
ઇચ્છું ન ઉર વિષ્ણુ બ્રહ્મ સ્વર્ગ લોકને;
પડવું વળી સ્પૃહા વિંટાવું અંશ દુઃખનો. પદ. ૭
ત્યાં ઝેર અમલ નેત્રમાં અચળ વસે અમી;
નમી ગમી ખમી ખરી પિડયો અનંગનો. પદ. ૮
પુરાણ પંડિતો કુરાન કાજિ ન્યાયિ ન્યાય;
બલે બધાં વસે હું બાજિ તારિમાં પડયો. પદ. ૯
કદિ અંત છે, અનંત પ્યાર કેમ છુટશે;
દિનનો નથી દુકાળ કાળ છે દિદારનો. પદ. ૧૦
સુધા થકી તું શુદ્ધ શુદ્ધ તું સમના સુધા;
સુધાબ્ધિ શાંતિકાળના મળે અનંતનો. પદ. ૧૧
આવર્ણ છે ઉપાધિ શુદ્ધ ભાસના થનો;
ત્રિકાળની હણી ઉપાધિ શુદ્ધ ભાસજો. પદ. ૧૨
અનંત વિશ્વ કાળ પણ અનંતમાં ભમ્યો;
નમ્યો ન કયાંઇ તો અનંત કાળ કયાં અડયો. પદ. ૧૩
નિંદા સ્તુતી સમાન જ્યાં અપમાન માન ના;
દિદારમાં દિલ્લદાર દિવાનો થઇ ભમ્યો. પદ. ૧૪
તજ્યાનું ફક્ત કષ્ટ મ્હાન સૂખ મીલનમાં;
થયું કષ્ટ નષ્ટ મિલન સૂખ તું રૂપે થયો. પદ. ૧૫
રૂચે ન હવે ભાસ હું સુખ કયાસ કયાં કરૂં;
લ્હેરી ટળ્યો વિનાશ જો પ્રકાશમાં પડયો. પદ. ૧૬

કમળનો ભમરો.

ઉપજાતી, વંશસ્થ,નો રાહ.

મૃગાક્ષિ તારાં ધ્વળ નેત્ર એએ,
પાયો મને પ્રેમ રૂપી મદીરા;

તે ફેંકમાં નિત્ય નિમગ્ન થઇને,
હમેશ પ્યારી તુજ પ્રેમ યાચતો. ૧
પીયૂશ પીધે તન શાંતિના થતી,
શશી અહીં અગ્ની વધૂ વધારતો;
પ્રિયા ઉછાળે કદિ દ્રષ્ટી વારિધી,
ગુમાનિ તારાં કિરણો બુઝાવશે. ૨
આકર્ષણે દ્રષ્ટી તણા પ્રિયા તેં,
ચોરી લિધું છે ચિત ચોકમાંથી;
મૂકી ઉઘાડું હું સુતો કટાણે,
પ્રભાતમાં પ્યારિ ન પાછું આવ્યું. ૩
અમરેશ તેતો અમથા કથાય છે,
રાજ્યાસને કો' જરિ ખોટ શું છે?
તિલોત્તમા ઉર્વશિને શચી વશી,
પ્રિયા સદા નેત્ર કટાક્ષ તું વિષે. ૪
ગુમાવ્યું આયુષ્ય જગે બધે ફરી,
ન પ્રેમ પોથી લગિરે શિખ્યો હું તો;
કૃપા કટાક્ષે ઉજ્વળ કરી મને,
શું પ્રેમનો પાઠ પઢાવિ દીધો. ૫
હતું વધૂ સૂખ મળ્યો ન હું પ્રિયા,
વીયોગમાં દુઃખ જરા ન વ્યાપતું:
મળ્યા પછી આ મનને ઠગી પ્રિયા,
પ્યારૂં ગણીને પ્રિય પાસ રાખ્યું તેં. ૬
અહો શું પીડે જડતા શરીરે?
આંખે દિસે ઉજ્વળ મેલ ચિત્તે;
તું નેત્ર જેવું ધ્વળ ચિત્ત તારૂં,
હમેશ પીડે અહથી વિશેષ. ૭
ભલા થયા આ જગ જોગિરાજ,
કામ્યા ન, પામ્યા કદિ નેત્ર તારાં;
અમી ભર્યા, આશકને વિદારે,
તપેશ્વરીએ જગમાં કર્યું શું? ૮
બકે ભલે પ્યારિ તું ફંદમાં પડ્યો,

સુહર્ષે ઝુલે મુજ જીવ છે ચડયો:
દ્રષ્ટી તણો દોર સુનેત્ર ખેંચિને,
હમેશ પ્યારી મુજને ઝુલાવશો. ૯
સહુ રમે સ્વાર્થ તણા જુગારથી,
પડાવું કંઇ એ ચિત્તમાં વિચારશે;
નિઃસ્વાર્થ તારી છ્વળદ્રષ્ટીમાં પડયો,
તજ્યું બધું એ અહીં શું ગુમાવશે? ૧૦
શું મારી પાસે રહ્યું કે પ્રિયા હવે,
નસાડિ લીધું ચિતડું કટાક્ષથી;
અભેદ્ય ભેદ્યાં ચિતમાં કટાક્ષ તે,
રહેલ બાકી વિચરે સુમાર્ગ. ૧૧
ચોરી કરે ચોર નિશા સમે તો,
હમેશ રાખે ભય ગજ્ય દંડે;
બેભાન કીધો પ્રિયના કટાક્ષે,
ચોટા વિષે ચેતનને મતી લઇ. ૧૨
મરે કદી ભૂખ વિષે જગે તો,
મીઠાઇ લઇ કોણ મુખે મુકે આ;
પ્રાશા સુકર્ણે પ્રિય બોલ તારા,
ગમે શું બીજું જગમાં મને કહે. ૧૩
હમેશ જે એકનું એક કામ,
કંટાળિ જાતા કરતાં પ્રિયા તે;
ધીઃક્કાર હું તે જનનો ધરીને,
સ્મરૂં હમેશાં પ્રિય તારૂં નામતો. ૧૪
પ્રિયા હમેશાં મુજ ચિત્ત આરશી,
પડ્યું પ્રતીબીંબ ખરેખરૂં ત્યાં;
એકાંત ન્યાળું નિત્ય દષ્ટિ મીંચિને,
કરૂં શું? બીજાં વચમાં પડે તો. ૧૫
બીજાં જુએ જો કદિ તારિ સામું,
તે જોઇને આંખ બળે અદેખી;
વારૂં હું તોયે મન ખેદ રાખતી,

જોતાં બિજાને અટકાવવાને. ૧૬
બીજા રહે તલ્પી દિદાર માટે,
ત્યારે હમેશાં પ્રિય નેન ઢાળતી;
કરાવિને કામ મજૂર પાસે.
કૃપા કટાક્ષે બદલો ન વાળે. ૧૭
શું કોમલાંગી તુજ દ્રષ્ટી કોમળ,
લઇ બધી કોમળતા ઘડી તને;
ઉદારતાથી ઘડ્યું આખુ અંગ,
શું વાણિમાં તાણ કરી પ્રભુએ. ૧૮
શ્રીમંત ઘેરે કરવા ઉજાશ,
પડે પીડામાં સહુ દીપમાળે;
હજાર મારે મન દીપમાળ,
પ્રિયા તણા નેત્ર કટાક્ષમાં છે. ૧૯
નાનો હતો તે વખતેથિ ધૂળે,
ન્હાયો હતો આ જગમાં રમીને;
ગંદાં થયાં ગાત્ર બધાં ગળીને,
મિલાવ તુજ નેત્ર નિરે ન્હવાડી. ૨૦
પિયુષ્ય બાષી તુજ બોલ જેના,
કર્ણે જરી સ્પર્શ થયેલ, તેનું;
જીવીત સુખ રૂપ જગે થયું છે,
ફેરો ગણાશે ન વૃથા અહીંઆં. ૨૧
રતનાદ્રિ ટોચે ચડિ મેં વિકાર્યું,
વિવીધ રૂપે જગનું સ્વરૂપ આ;
ફરી ન ત્યાંથી ઉતરી શકયો હું,
આવ્યો હતો તે પ્રિય વાટ ભૂલ્યો. ૨૨
કુંતાદિ મંદોદરિને સિતાનો,
અહલ્યા અને દ્રૌપદિ સાથ તારા;
પતીવૃતા પૂર્વ થઇ બધી ખરી,
તેથી હું તુંને ચડતી ગિછનું. ૨૩
કલંક હિન જિવન જે સતી તણું.

કર્મે મનેને વચને પતી બીજો;
ન સ્વપ્નમાં સંશય જે હ્રદે ધર્યો,
અર્વે તું પાસે પતિવ્રત્ત તુચ્છ છે. ૨૪
મળ્યાં સુનેત્રો પ્રિતિમાં પડયાંને,
આનંદ નિત્યે વધતો જણાતો;
થયો પરાધીન પછી પ્રિયા હું,
તાંબુળ દૈને ચિત લીધું તાણી. ૨૫
દ્રષ્ટી તણાં આ જગમાં દયાળ જે,
દેખી દુખીને દિલ દુઃખ ધારતાં;
દયાળિ દ્રગનો દુખિ દીલમાં હું,
ખચ્યો પ્રિયા તો નહિ ખોટ આવે. ૨૬
કથા સુણે કોણ વૃથા ગણું હું,
જ્યાં નામ તારૂં ઉચરાયના તે;
અભાવતું કેમ ગળે ઉતારૂં,
શો લાભ તેમાં મુજને પ્રિયા કે' ૨૭
ન્યાળે પથે જે ઘડિના વિરામે,
દિદાર મોંઘા પળમાં થતાના;
તલ્પી રહે ચાતક જેમ નેત્ર આ,
ના દ્રષ્ટિ દ્વારે જળ બુંદ પામે. ૨૮
પ્રિયા પડયો હું તુજ પ્રેમ વારિધી,
ચડયો હિંચોળે રમવા ચડયો ત્યાં;
ગુમાન મેલી મુજ નામ રૂપનું,
સમાગમે તું સમ હું થયો પ્રિયા. ૨૯
બધાં કહે આ જગ પ્રીત જૂઠિ તે,
મને હું માનું જન મુર્ખ એ હશે;
ખરી પ્રીતિ તું સ્વરૂપે ખડી પ્રિયા,
પ્રચ્છે શું જોવા પછિ સ્વર્ગ સુખ કે.' ૩૦
રાણી તું તો છો મમ સ્નેહ આર્દ્રા,
વર્ષાવ નેત્રે જળધાર પ્રેમની,
જળેલ વિરહે તન શાંતિ પામે,

એવી કરીદે પય પ્રીતની જો. ૩૧
કદી પધારો સમયાનુકુળ તો,
ગરીબનું પાવન ધામ તો થશે;
ઉતારૂં લઇ આરતિ હું શરીરથી,
જો આરતી મારિ સ્વિકારશો તો. ૩૨
કહેછ ભંડાર કુબેરના મહીં,
રિદ્ધી અને સિદ્ધિ વધુ ભરેલ છે;
તથાપિ ભંડારની ભવ્યતા પડી,
વધી ન તારા પ્રિય શબ્દથી પ્રિયા. ૩૩
બધાં સુખો આ જગના લઇને,
તુલા વિષે એક સમે મુકયાં મેં;
બિજી ગમે નેત્રનું સુખ મૂકયું,
નીચું નમ્યું આ જગનાં સુખોથી. ૩૪
રહું ઉદાસી લઉં તારૂં નામ,
મુંઝાઉં તો નેત્રથિ નિર્ખતો હું;
પિડા પડે તો ચિત પ્યાર જાણી;
ઉદાસિ દાસી સમ વર્તતી ત્યાં. ૩૫
મદાંધ થાતા મદિરા પિને ઘણા,
શુદ્ધી ગુમાવી કુળ:નાશ કિધું છે;
સ્વરૂપનો વારૂણિ મેં પિધો પ્રિયા,
રહેલ બાકીનું ગુમાવવાને. ૩૬
ગાંડો ગણે કે જગ મુર્ખ ધારે,
ગુમાનિ કે ચિત્ત ગણે સ્વચ્છંદી;
તોયે મને શું ? તું વિચાર પ્યારી,
નેત્રે થતો નિર્મળ હું પ્રિયાના. ૩૭
માતા પિતા ભ્રાત થયા નમેરાં,
ધક્કા દઇને ઘર બ્હાર કાઢયો;
વિરૂદ્ધતા વિશ્વ જને કરી ત્યાં,
દીઠું નહી અંતર અંતરે પ્રિયા. ૩૮
વીચિત્ર જોનો જગની પ્રિતિ હું,

પાણી વિષે લેખ લખ્યા દિસે તે;
ભુંસાય, તારી પ્રિત લેખતો છે,
લખેલ શીલાપર, ના ભુસાશે. ૩૯
દેખુ છું હું યાચક આ જગે બધા,
છે કાઇને કાંઇ હું પાસ યાચતા;
માગ્યું ન દેતાં બનતા કઠોર તે,
માગ્યું ન, તોયે મનની મૃદુ બની. ૪૦
અંબુ વિષે મચ્છ રવી સુકિર્ણુ,
તૃપ્તી ધરે અંબુજ અંતરે તો;
નિર્ખી જિવે સારસ જોડિ જોઇ,
મુખેંદુ દેખી જિવ તું ચકોર આ. ૪૧
મૃદુ મુખે શી મૃદુતા છવાઇ છે,
રમ્યાનું મુખ પંક પરાગ ઇચ્છું;
ભમું ગરીબી સ્થિતિ ગાન પ્યારિનું,
હું છું શિલીમૂખ પ્રિયા સરોજનો. ૪૨

પ્રિયને આમંત્રણ.

રાગ દેશી.

સોહી રામ સમરોરે મારા આતમના આધાર. એ રાગ.
વાલમ આવોરે આજ રમવા માઝમરાત;
લઇએ લા'વોરે પછી પરવરજ્યો પરભાત.. ટેક
મન મેડીમાં પલંગ બીછાવું, તનનો તખતો ટાંગું,
વિવેક રાખું દ્વારપાળમાં, રજની સારી જાગું;
વાલમ વશમીરે, પછિ કહું વિયોગની વાત. વાલમ. ૧
શાંતી નહીં ત્રણુ તાપે તપી છું, ભીતર નહી કાંઇ ભાન,
માન વૃથા માન્યું મન મારે, ધો અમીરસનું દાન;
શાંતી પામું રે, હિણુ ભાગી દ્રષ્ટી પાત. વાલમ. ૨
આનનમાં આડશ અતીશય છે, ઘણું ધરે ધમસાણુ,
વૃત્તિ તણો વ્યવસાય વધારે, આવું શું ધણીને ધામ;
સાસરીયામાંરે, વસવું એ વશમી વાત. વાલમ. ૩

કુમતી નણુદી કાળજ્યું કાપે. મારે મેણાં નીશદીન,
સાસરીયાંની શુળી સાચી, પુરી હું નહોતી પ્રવીણ;
નહોતી જાણીરે, પરથમ આ વીતક વાત. વાલમ. ૪
ઘરમાંથી બા'રે જવાન દે કો, કયાં જોઉં શામ શરીર,
નીશદીન દુખ દે થઇ નમેરાં, વાંકો નણદલ વીર;
સહુ સંતાપેરે, જો હું વિચરૂં વાલમ વાટ. વાલમ. ૫
દર્શનમાં આવાં દુખ આવે, કયાં મતિ થાશે સ્થીર;
વિયોગમાં વશમા દીન કાઢું, નયને વરસે નીર;
તનડું તલખેરે, મુખ જોવા અંતર આશ. વાલમ. ૪
શશી પુનમનો સોળ કળાનો, અમૃતવરસે નેણ,
તે ટાણે ચિત રમ્ય અગાશી, શાંતી ચાહે શેણ;
બેશોં સજ્જોડેરે, ભાગું પ્રિય અંતર ભ્રાંત. વાલમ. ૫
અત્તર ઉમદા આંલય છાંટું, ભાવે કરૂં ભોજન;
આનંદ આજ અભયપદ મારે, ધન આજુનો દીન;
જિવતર લેખેરે, સલુણીનું સુણી આ વાત. વાલમ. ૮
આવો અધીપતિ એક વખતજ્ને, રમવા આ રંગમ્હેલ;
મન મેળાવો એવો કરૂં જે, છુટવું મુશ્કેલ છેલ;
શાંતી સલુણીનેરે, દેજો પછી દિનને રાત. વાલમ. ૯
ઘણા દીવસની ઘટ ગભરામણ, આજ થવાની વિનાશ,
દુઃખરૂપ આ સહુ નહિ દેખશે, આપ સ્વરૂપે સમાસ;
અમિરસમાં હુંરે, ડુબી રહું દિનને રાત. વાલમ. ૧૦
ભણકારા ભડકાવે ભીંતર, આ અંતર અવીનાશ;
દ્વાર ઉઘાડું ત્યાં ન મળે કાંઇ, નિશ્ચય થાઉં નિરાશ;
વિષયાનંદેરે, ઘડી ઘડી આનંદ આઘાત. વાલમ. ૧૧
અભેદરૂપે રહો અહોનિશ, હું થાઉં આપ સ્વરૂપ;
આનંદનો અદકો દિન મારે, રાંક સમા સહુ ભૂપ;
ચિત્તમાં ભાસેરે, લલ્લુ આ અવળી વાત. વાલમ. ૧૨

પ્રિયને સંદેશો.

ધોળ.

વ્હાલી ચાલ વિદેશો તું વાદળી, જા તું શામને ધામ આવાર;

સરીતા જ્યાં સાર, રમે રંગ છોડીને. ૧
તારા સ્વરૂપે પતીતી દે શામને, તેના સત્ય શરીરે પ્રકાશ;
બેનોને અવાસ, જજે બાઇ દોડીને. ૨
મેંતો સાહેલી સુંઢાડી સરીતાને, નાથ સાથે થવા નવો નેહ;
ત્યાં તે ભૂલી દેહ, સંદેશો ન કહાવીયો. ૩
લાગી આટલી લલનાને વાર ત્યાં, હુંતો આપે અકળાઇ અધીર;
સુધા શો સમીર, બ્હાલી બેની લાવીયો. ૪
ભલે આવી લઉં તારાં ભામણાં, માની જાઉં તું છો સગી બેન;
મને થાય ચેન, મનાવ્ય જો નાથને. ૫
રસીઓજી રીસાયા છે શે દુખે, શાને સંતાયા શામ શરીર;
મને લાગે તીર, જપું જોડી હાથને. ૬
શાણી સાહેલી ગઇ દરબારમાં, ભેળવીને કરી નિજ રૂપ;
પલટીયું સ્વરૂપ, અવર કેમ ઓળખે. ૭
મોકલું જે મનાવાને માનવી, સ્વામી સારૂપે સહુ બની જાય;
કહે ક્યાંથી લાય? સંદેશો મને ધરે. ૮
થાકી બેની હું સ્થિર મનડું નથી, અંગોઅંગ લાગી મને આગ;
જડે નહીં જાગ, બીજે ચીત ના ચડે. ૯
શાણી જા ત્યારે સ્વામીની આગળે, બુદ્ધી સ્થિર કરી બેસજે બાળ;
વીરહની જે જ્વાળ વ્યથા તે વિચારજે. ૧૦
જઇને સંદેશો કહે જે તું શામને, "ક્યા અવગુણે આપ ઉદાસ"
સાહેલી ને વાસ," કહે તે સ્વીકારજે. ૧૧
શાણાછો સદગુણીને શરમ ઘટે, નહે નરમથી નાશી ન જાઓ;
ચતુરાંને ચાહો, અધિકાર આપનો. ૧૨
બાંધ્યું શીર છોડે ન સ્હણી પણી, મતિમાં ઉતર્યું જે મહાન;
કદાપી અજાણુ, પીડા પાપ પોટલો. ૧૩
મતીમાન મોટપને અંગે વસે, નીચા જનના નાલાયક ગુણ;
નીચું ગણી નૂર, ગરવા નર ગળી જવા. ૧૪
થાયે વામીટ સૂખ સ્વરૂપમાં, પુણ્યનો નહીં એ પરતાપ;
સગુણરૂપ આપ, નિર્ગુણમાં ગળી જવા. ૧૫
શાણી લાવી હરણુકરી શામને, કડાડી ક્ષાર નીધીથી નિઃશંક;

બેઠી રામા રંક, સોષણુ થની ચંતની. ૧૬
ઉઠ અધીપતી એન આનંદઆ, દિવ્ય ચક્ષુએ દીઠા દેદાર;
નરમ દીલ પ્યાર, લલ્લુ ઘડી આનંદની. ૧૭

પ્રિયાનું અવલંબન.

શિખરિણી વૃત.

રેશ્વા આધારે હું અવર અવલંબન કયમ કરૂં,
દિવાનો દેદારે અધિક સુખ આશા ચિત સ્મરૂં;
ગણી પોતાનો જે પરમસુખ આપ્યું જગવિષે,
વિસરૂં કેં શાથી પ્રબળ વૃતિ તારી ગમ વળે.
બિજું સુઝે શાને તરૂણી તુજ નેત્રો વિણુ દ્રગે,
સદા શાંતીવાળાં પિયુશ ઝરતું રે' જોઈ સુજને;
જિવાદોરી મારી જિવન લટક્યું પ્રિય કરત્વડે,
જિવાડે કે મારે કુલ હક દિધો પ્રીય ચિતને.
હવે શંકા શાની પ્રિયતમ સમો પ્યારિ નિરખ્યો,
રહુ રંગે રાચી સબળ પ્રિત સાચી મુજ મને;
છુટે કો' શી રીતે પ્રબળ ગુચવાડે ચિત ચડ્યું,
શકે જે ના જોઇ અવર રૂપ વક્તીમય થયું.
બિજા બોલે બોલો પ્રબળ પણુ ચીત્તે શિદ ધરૂં,
ધરૂં પ્યારી ધ્યાને અવર પરવાહ સહુ તુજ રહું;
કરે શું કંગાલો મરજી સમ છોને બકબકે,
ઉચારે બુરૂં કે સરસ કહીં સ્તુતી મર કરે.
કદાપી દેખાડે ઉર મહિ રહ્યો અગ્નિ ભભુકો,
ધુંવાડાથી કાળું ઉપર કરિ દે છો જગતને;
પરંતુ કો વેળા ઉદધિ ઉછળે જો રમ્ય ઉરમાં,
બધું ભુંસી નાંખે વિફળકતિ દુષ્ટોનિ પળમાં.
મને આશા એવી સુખમય બિજું કોણુ તું થકી,
દુ:ખો છે દેનારૂં કવણુ જગમાં સુઝતું ન નકી;
અરે આધી વ્યાધી તણિ કદિ ઉપાધી ચિત્ત ચડે,
તું જોતામાં શામા પરમ દદિ તોયે કશું કરે?
સદા ઠારે તારે શિતળ કણુ અમૃત છવઇરે;

મરે કોને મારે અવર જનને જીવીત દિયે,
મુંઝાણો આત્માનું સુખમય પ્રિયે સ્થાન તું ખરૂં;
સદા મારૂં શાણી ગુરૂજન બિજા કાં ચિત લહું,
બધાં છોડે બંધૂ તનય તનયા જો પ્યારિ કહિને;
તજે માતા પીતા તદપિ મિત શોકાગ્રસ્ત ન રહે.
અદેખાઇ આંજી જગત જન નેત્રે વિકળતા,
વિલોકાશે ત્યારે ચિત રમિ રહે જો પ્રિય પ્રભા,
ચડયા દિસે સર્વે નિસરણિ અહી સ્વાર્થે કરમાં,
ચડે ઉંચે ઉંચે અવર પટકવાનું કાર્ય ઉરમાં.

હું છું તું ઉચ્છંગે ફિકર જરિ છે ના દુષ્ટ જનની;
સદા આનંદે રહું નિરખું ગતિ તેના કાર્ય નિચની;
તજે સર્વે વા'લાં તદપિ દુર નાંખે સ્વાર્થ જરિ ના,
અરિ જાતે તોયે ઉપઃથિ રહે જેમ અરિ ના.
અરે જુદાં આ શાં અંતર પટ રાખે જગત કાં,
હશે શી ઇચ્છા તે ખબર જરિ ના વા'લ વશ કાં;
વદે વ્હાલો વ્હાલો મુખ ઉપર મીઠું ક્રૂર ઉરમાં,
રહ્યું છે સંતાઇ પકડિ શિર છેદે જન બધાં.

દયા ના દીઠી મેં હરદમ દયાળુ મુખ વદે,
મિઠું મોંયે બોલી વિષમય હમેશાં ઉર ખરે;
રહે જો વિશ્વાસે પલક મહિ નાંખે હણી બધાં,
બતાવીને પ્રીતી અરિ સમ કરે કાર્ય જગમાં.
રસેલાં દીઠાં મેં કનકમય છે પીતળ ભર્યું,
ન દેખાતું દ્રષ્ટે પરમ દુખ કષ્ટે છતું થતું;
અને તોયે કે'તાં કનક નહિ છે ના અન્ય ઉરમાં,
નરે'તું છાનું તે પ્રગટ થઇ જાનું જાણુ[1] કરમાં.
તથાપી તારામાં જરિ ન કુડ આવી વસ્યું દિસે,
બધું સારૂં મારૂં મુખ ઉપર ને અંતર ખરે;
અમેદાનંદે જો હૃદય શુભ તારૂં છલકતું,

૧ જાણુવાર.

અને ત્યાં ન્હાવાને હૃદય મુજ વ્હાલે વિલસતું;
અમી દીસે આંખે સકળ પર અદ્વૈત ચિત્તમાં,
અરીને હેતુનું સતત શુભ થાવા ખલકમાં;
અમીવાળી આંખે હરદમ જુવે સર્વ સમું તું,
બધા પામે શાંતી પરમ સુખ એવું ચિત્ત ઇચ્છતું.
અને તારા દ્વારે સતત ભિડ રે'તી હેતુ જનની,
સુખો લેવા માટે વિલસિ રહિ જ્યાં વૃતિ સહુની;
સુધા છોડી શાને વિષ જગત લે આપ કરમાં,
સુધામાં છે શાંતી મરણ નજરે છે વિષ મહીં.
અને હું તો તારો અનુપમ થયો દાસ સખી જે,
પછી શેની પીડા અધમ જનની આ ચિત્ત ધરે;
સહૂ ખારા નીરી મધિ ચિત્ત ચડે મિષ્ટ જગને,
તજી દે ખારાને ઉદધિ તદપીના ચિત્ત લહે;
મિઠી મીઠું તુંમાં અનુપમ સુધાથી સુખ ખરે,
શું કામે છાંડે એ પ્રિતથિ નકિ પ્રાણી અમર રે';
રહે જાતે જીવી અમર સમ પ્રાણી અમર એ,
અને તે માટે તો તુજ પર ધરે પ્રીતિ અમરે.
મને તારો જાણી પરમ પ્રિત આણી શાંત ચિત્તમાં,
ઘટે દેવું પ્યારી અભિરસ ભર્યું સ્થાન જગમાં;
ફકીરી તે સ્થાને ફિકર તજિ તારા સ્મરણમાં,
કરું પૂરી પ્રીતે જિવન લગિ એ આશ ઉરમાં.

પ્રેમીના ઉદગાર.

શાર્દૂલવિક્રિડિત છંદ.

છે ઘોડો શણગારિયો સદનથી શામે વિદેશે જવા,
આવી ઝાલિ લગામ લાડિ ઉચરી રોકાવ શાંતી થવા;
ઉતાપી ન થવું ઘટે ચિતવિષે શાંતી ધરો સાહ્યબા,
ઝોકા આ ચિતમાં વિયોગિ બરછી બાણોથિ જીવાય ના. ૧
વાધે સૂખ વિશેષ નિત્યક્રમથી આસ્તેથિ ઉંચે ચડે,
વીયોગી દુખ દીલમાં નવ ગણે વાલીડિ વા'લા વધે;
આ પાડી ઘટમાં સદૈવ દુખ દે રીબાઇ રે'વું જગે,
તેથી સૂખ અપાર ચીત ગણશું જો પ્રાણ સાથે પડે. ૨

શામા શામ વિલોકવા વધુ પ્રિતિ ધારી ધરી ધ્યાનમાં,
સાહેલી ઘરમાં કદાપિ મળશે પૂછું જઇ પ્યારમાં;
છે ઝાઝા જન આગણે પુછવું શું વીચાર એવો થયો,
હૈયાનો મુજ હાર કે' પ્રિય સખી ભૂલી શું છે આ ગયો. ૩
કંઠે લાગી રહી લલીત લલના સાનંદથી શામની,
છે ભીડી ભુજ બાથ નાર પુલકી રોમાંચ તન્ની બની;
કીધું ચુંબન સ્નેહિએ અધરનું એકાંત એવી મળી,
દાબી કંઠ ભુજે મુખે પ્રિય વદી શામા સમૂળી ગળી. ૪
દીસે છે રચતા કદાપિ પગમાં થાનો પરો તો પળે
રાજી થાય ઘડીકમાં ઘડિકમાં, શોકાગ્નિ છાની દિસે;
છે ના પારખ પ્યારની હ્રદયને ત્યાં પારખું શું પડે,
એ છે સ્વાર્થ તણોજ સ્નેહ જગમાં ગાંડા કને ગામરે'. ૫
દીસે જ્યાં નિજ દ્રષ્ટિયે દુર થકી ઉત્સાહને ચાહ જ્યાં,
મીટે મીટ મળે કદી દ્રય તણી આનંદનો પાર ના;
સુખે સુખિ દુખે સદા દિલ દહે વાસો વસે અંતરે,
એને પ્યાર, બિજું વૃથા જિવન છે જોડાં કજોડાં કરે. ૬
છો આ જીવ તણા પિયુ જિવન હું, મીથ્યા બીજું માનું છું,
હું છું પ્રાણ સમાન પ્રીય તમને આનંદમાં એથિ છું;
બારીમાં કદિ શામ હું નિરખવા આ વાર આતૂરતા,
ધારી ઉભિ ન ધ્યાન માન મનશું દ્રષ્ટી કરી ના જરા. ૭
પ્યારા સાથ પડેલ વાદ વદતાં સામા મળે શેરિયે,
મારૂં હાકલ હાથ નાથ નથિ આ નેનો કહે હેરિયે;
હૈયું અંધ બને કને મન નહીં વારૂં શું કો' વાલિડા,
છે આ અંગ શિથીલને ચપળ છે નેનો કરે નાચ શા. ૮
માંડી પ્રેમ તણી દુકાન વકરો વા'લે વધારે કર્યો,
છું માલેક દુકાનમાં સરસ લૈ છે માલ મેં સંઘર્યો;
વેચ્યું વાલમ હાથમાં હ્રદય આ કાપુ નથી કે ડિનો,
આ આકાર અમુલ્યના નહિ તહ્રા છેકાર એ કંથનો. ૯
થાકી પત્ર લખી પ્રતીઉત્તરના છે પ્યાર પાછો હઠયો,
કે ભૂલ્યા ભટકો નહીજ કટકો કોવાર પ્યારા લખ્યો;

વા'લીડા ન વિયોગ યોગ્ય ઘટમાં દાડી દહે દેહ આ,
સા આ ખાખ શરીર છે તમ વિના, બાકી રહ્યો જીવ આ. ૧૦
ફીકો અંગ તણો શું રંગ સખિ આ હૈડું નહી શેહિસે,
સૂકૂ શું મુખ પંક રંક સમ આ ગાત્રો શું ઢીલાં પડે;
રોતી સાસ ઉસાસ ઉર ભરતી શું દુઃખ દેહે સખી,
રીસાયા રસિયોજિ શોક ઘર જઇ, તેને દુખે દુબળી. ૧૧
દીવાની દરદે બની દિલ વિષે, સત્તા ઘટી સ્થુળની,
એ'નો રોગ અયોગ્ય આવિ અડિયો, હું ભોગ તેની બની;
રોગે રોજ રિબાઉં રીસ હ્રદયે, આ અંગમાં રક્તના,
ફીકી કીકિ તરે ન નાથ નજરે, જોતી સુખો જોગમાં. ૧૨
પે'લી પ્રીત લગાડિ લાડિ ઉરમાં, આધીન ના અંગ આ,
પાડી છે પરહાથ નાથ મુજને, છેટી ધરી શામકાં;
વીયોગે દુખ છે વધૂ વપુ વિષે, કોની કને જઇ કથું.
ઝૂરીને મરવું રહ્યું જગતમાં, આ ભાગ્યમાં એ લખ્યું. ૧૩
જાણ્યું ના પ્રથમે પિયૂ પિડ થશે, મુગ્ધા મતી હીણિ હું;
આવી પાશ વિષે પડી, પિડ હણી એવું ઉરે ધાર્યું'તું.
બેડી તોડિ નખાય નાથ કદિયે, કેદી બને કોઇતો;
આછે પાશ ગળા વિષે પ્રિતમ તે, તોડયો નથી તૂટતો. ૧૪
વ્યાધી આ વપુમાં વધી વિરહની, વા'લા વિયોગે વધૂ;
રે'તી રોજ રિબાઇ કાંઇ ન મળે, રોગે હું રમા રહું.
જાણે કોણ અજાણ પીડ દિલની, દર્દી વિના દુઃખડું;
ક્યાં જેને કથું કંથ આ વધુવ્યથા, કોઇ નથી માનતું. ૧૫
હસ્તી છે વશ અંકુશે મૃગસદા આધીન છે ગાનને,
દોરે મીન સદૈવ આધિન થતાં ગોળી ગળેને મરે;
દેખી દ્રષ્ટ પતંગ રંગ દિપનો, દોડી મરે ના ડરે,
પ્રીતી જાદુ કરી કરી વશ મને, આ જીવ આધીન છે. ૧૬
આશી છે તનની ત્વરા ચપળશાં નેત્રો ચતૂરાં તણાં,
શો આ કંપ જરી ન જંપ ચિતમાં સંકોચતાં અંગશાં;
મૂખે શો સિતકાર પ્યાર વધતો ઝબૂકે જરી ઝાલતાં,
આ શું કામ તણી પ્રિયા રતિ રહી મુગ્ધા રૂપે માનમાં. ૧૭

છે આત્મિકૃત્વળ અંગ રંગ મુખશો ગુલાબ જામી રહ્યો,
શી લાલી અધરે અધિક મધુરતા આનંદનો ઉભરો;
વા'લાને નજરે જરી નિરખતાં ખર્ત્તા શું પ્રેમાશ્રુ આ,
ભેટે ભેદ જરી ન ભીંતર દિસે મુગ્ધા મને માનશાં. !!! ૧૮
છેના લેશ સ્વરૂપને અવયવો આપે નથી ઓપતા,
લાગે ના લલનાં લલીત પણ છે ભૂષીત શ્રંગારમાં;
નેત્રોમાં નહિ માલ હાલ શુભના રામા ઉરે રંગના,
મારા નેત્ર થકી તું જો મુરખતો દેખીશ દેવાંગના. ૧૯
શું દીસે મુખની રૂડી મધુરતા આનંદમાં મગ્નરે',
ગોરીશી ગુણવાન ને ચપળ છે ઉત્સાહ શો છે ઉરે;
આપે માન ગુમાનના મન વિષે આધીન શી અંગના,
આ એઠી પતરાળિ છે અવરની મિથ્યા ધરે મોહકાં. ૨૦
મા બાપો તણિ તેં ઉતારિ રમણી પ્રીતી પિયૂને દિધી,
પીવાને તઇયાર તું પિયુશના પ્યાલા હું પ્યારા થકી;
સુહૃદનો તજિયો શું સ્નેહ ચિતના શામા તણા સાથમાં,
તેડાં તાત તણાં તમામ તજિયાં આજે ભુંડી આમકાં. ૨૧
સાડી ધારિ શરીરમાં જડિ લિધા બુટ્ટા શું બિલોરમાં,
લાગે લીલિ કિનારિ નારિ બનિ શી નિલાંબરે ચંદ્રમા;
ત્રીવાંગી તન આતુરી શરિરમાં શી ચાતૂરી ચિત્તમાં,
પ્યારાને મળવા મહાન મનની દોડી દીઠી રૂપમાં. ૨૨
કયાં મારો શણગાર સાર રૂપ કયાં કયાં ભૂમી માતા પિતા,
ક્યાં મેલાં સુહૃદો વિસારિ ચિતથી આ અંગનો રંગ કયાં;
હું મુગ્ધા મતિ હીણિને હણિ તમે પ્યારા કિધી આકળી,
પાછી ના નિકળી શકી હું રૂપથી આવી મળીએ મળી. ૨૩
આવ્યા નાથ ન સામું જોયું લગિરે દિધો ન મેં આદરે,
નેહેથી નમિના જરી પ્રિત ધરીં નાપાન દીધું કરે;
આવ્યા એમ ગયા ન આસન દિધું, લીધું ન ધ્યાને જરી,
રીસાઇ વળિયાજ મ્લાન મુખથી, તારી સખી શીખથી. ૨૪
આશા એક ન ચીત્તમાં પ્રિય સખી પાછા ફરે કંથએ,
પસ્તાવું રહ્યું રોજ આ નસિબમાં શાને કર્યો તંતએ;

શાંતીના ચિતમાં પળ્યા પ્રિતમજી ઝુરી મરૂં રાતદી,
આવે એમ કરે ત્વરાથિ પ્રિયને એવી ન એકે સખી. ૨૫
બેઠી બારિ વિલોકતી પથ મહિ આતૂરતા ધારીને,
જોતીંતી ચપળા સમી નજરથી વ્હાલા પથે વાલિએ;
મીંચે આંખ લગીરના ચિત મહીં ઝાંખી જુવે નાથને,
આ'બ્યા આવિ ગયા હશે જરૂર એ નહિતો હવે આવશે. ૨૬
આંખે લાલિ દિસે ઉદાસિ મુખડું દેખાતું ઉજાગરે,
સ્થીતી પાય તણી બરાબર નથી જ્યાં ત્યાં પડી આથડે;
અંગે આળસ છે ભરેલ દિસતું છેના ધડો શબ્દનો;
પ્રાતઃકાળ વિષે ઉભા મુજ ઘરેને નામ મૂખે સ્મરો. ૨૭

સોરઠા.

હું તુંમાં તલીન. તું હુંમાં દીસે નહીં,
મત શું થઇ મલીન, ગણી પ્રીતની રીત એ. ૧
દે દ્રગને દેદાર, ચશ્મ ઠરે શશિ કીરણુ સમ;
અંધકાર સહુઠાર, મુર્ત્તિમાં મન રામ રહ્યું. ૨
પ્યારા તારો પાશ, પળે પ્રાણ પણના પળે,
બળે છે બારે માશ, અંતર આ અંગાર સમ. ૩
પ્રથમ ન પ્રીછયું આમ, જામ પિધો ત્યારે જરી;
હું કેફે મસ્તાન, તાન બીજું તનમાં કશું. ૪
બાળા બાળે વેશ, બાળા ભર બાજ્યા કરે;
દૂરથી તજે ન દ્વેશ, અંતર પટ આળગુ કરી. ૫
પણ છે કરી પિછાન, તીરે તાર બધો હણ્યો;
ક્યાં ગયું બાણુ કમાન? શર લાગ્યું જે સોંસરૂં. ૬
અંતર આવે યાદ, વા'લાની વાલપ વધુ;
કરૂં ક્યાં જઇ ફરિયાદ, રોવું રહ્યુ જઇ રાફડે. ૭
સંભારૂં શું સ્નેહ, દેહ તણી દરકાર નહિ;
શાણા દેવો છેહ, ઘટે નહીં ઘર ઘર ઘણી. ૮
આપે છે ઉદાર, તો કંજુસ ગુન્હા કશા;
ધ્યાને નહીં ધરાર, ધરવા ધુરંધર ધણી. ૯
શાને પીડો શામ, દિનતા દઇ દરશન વિના;
ઘટે નહીં ગુણધામ, મોં બાંધીને મારવું. ૧૦

સોરઠો.

સ્નેહ વિના સહુ શુન્ય, સારે સંસારે દિસે;
સ્નેહી નહિ અનુકૂળ, શુન્ય વિષે ચોપાટશી. ૧

દોહરા.

નજિક નજર પિડ નહિ જરી, દૂર થતાં ઉર હાહ;
લગ્ની આ અગ્ની સમી, નજિક દૂર દૂર પાસ. ૨
પાણી પાવક માંય, નાંખેથી શીતળ બને;
આ અગ્ની ન ઓલાય, અંબુથી ઉલટી વધે. ૩

સોરઠા.

પંખે જાશે પ્રાણ, પ્રજળે પવને કોલસા;
દાસી જાત અજાણ, પ્રાણ હરણ પંખો ન કર. ૪
પેલી બનું ગભરાટ, જન વદતાં કંઇ ઝોડ છે;
અંતર અધીક ઉચાટ, ચાક ઉપર ચિત છે ચડ્યું. ૫
જો સ્વામી સુખ થાય, તો તન આ ટુકડા કરૂં;
ધરૂં આગ, ઓલાય, લાળ લાગિ તન વિરહની. ૬
હારૂં હૈયે હર્ષ, જો પ્યારા પદવી ઉંચી;

---

૩ પતિ વિદેશ જવાથી મુર્છામાં પડેલી નાયકાને દાસી પાણી છાંટે છે. દાસી પ્રત્યે કહે છે કે પાવક એટલે અગ્નીમાં પાણી નાંખવાથી બુઝાય છે. પણ આતો વિરહની લાળ છે. તેથી પાણી નાંખતાં વધતી વધે છે. માટે પાણી ન છાંટ.

૪ દાસી પંખો કરે છે તેને નાયકા કહે છે કે પંખો ન કર, કારણ કે પંખે પ્રાણ જાય છે. કોની પેઠે કે જેમ સળગેલા કોલસામાં પવન નાંખવાથી પ્રજળીને ખાખ થઇ જાય છે તેમ વિરહાગ્નીથી સળગેલી હું તે પંખો નાંખતાંજ બળીને ખાખ થઇ જઇશ. પણ તે તને ખબર ન હોય કેમકે તું દાસી છો તે પ્રેમની પિછાન તને કયાંથી હોય? કોઇ કહેશે કે દાસી શું માણસ નથી કે પ્રેમ ન જાણે? તેના જવાબમાં એટલુંજ કે પ્રેમમાં વિભાગ હોઇ શકે નહિ પ્રેમ એકજ વસ્તુ અવલંબન કરી શકે છે. અને દાસી તો એક પતિના મરણથી બીજો પતિ કરી શકે છે તે પ્રેમ કેમ જાણી શકે?

જીતે સહુ જગ જશ, પ્યાર એટલો પ્યારિનો. ૭

શીતળ વાશ્ર સમીર, પીડ ટળે તનની બધી;
વિરહી તનમાં તીર, વાગી વીંધાઇ જતું. ૮

રંગ ન છાંટ અનંગ, રંગ રગે વ્યાપી રહ્યો;
નંગ ન, આજ અનંગ, પ્યારા પાસે પ્રાણ છે. ૯

જાશે આખર જીવ, યાચે આગળ અંગના;
આતો છે નિર્જિવ, જિવન પાસ જઇ ઝડપ કર. ૧૦
અવગુણ અધિપતિ લાખ, વ્હાલાંના વિસરી જવા;
મન ન કરે જો માફ, અંતર અંતરમાં દિસે. ૧૧
વિરહ વ્યથાની વ્હાર, વ્હેલી કરજ્યો વાલિડા;

---

૬ વિદેશી પતિ પ્રત્યે કહેણ છે કે નાથ જો આપને સુખ થતું હોય તો આ દેહના ટુકડા કરૂં અને અગ્નીમાં આહુતી આપું કે જેથી મને વિરહની જે આગ લાગી તે બુઝાઇ જાય. અને આપને પણ મારા પ્રત્યેનો અભાવ છે તે શાંતી થાય.

૯ અહીં કામદેવ પ્રત્યે નાયકાનું કથન છે. વસંતરૂતુ છે તેમાં અનંગ એટલે કામદેવને કહે છે કે અનંગ તારો રંગ મને ન છાંટ. કારણકે મારા પ્રાણનાથની પ્રીતીનો રંગ મારી રગે રગ વ્યાપી રહેલો છે. આ અંગ છે તે નાથ વિનાનું અનંગ છે. નંગ નહીં. મતલબ કે નિર્જિવ છે. મારો પ્રાણ તો મારા પતિ પાસે છે. ધ્વની એ કે મારા પ્રાણનાથને જઇને સતાવ કે જલદી આ તરફ આવે.

૧૦ અંગના એટલે જેને અંગ નથી એવા કામદેવ પાસે યાચના કરે છે કે તારા બાણથી આ જીવ તો આખર જવાનો છે. ઉપર કહ્યું તેમ પ્યારાની પાસે પ્રાણ છે તેથી આ નિર્જિવ છે. માટે મારો જીવન મારા પ્રાણનો આધાર જે વિદેશમાં છે ત્યાં જઇને તું તેને તારા બાણ માર. ઝડપ કર ઉતાવળ કર ને ત્યાં જા કે તે વેહેલા આવી શકે.

૧૧ વિદેશી પતિ પ્રત્યે કહેણ મોકલે છે કે હે નાથ વ્હાલાંના લાખો અવગુણ આપને ભુલી જવા ઘટે છે કારણ કે આપ અધિપતિ છો, તેમ છતાં જો મારા અવગુણને આપનું મન માફ નહિ કરે તો તમારા અંતરમાં જરૂર અંતર એટલે જુદાઇ સ્પષ્ટ છે.

દુઃખ સાલે દરવાર, વિણ દેદારે દહન તો. ૧૨
તનમાંથી તૈયાર, જાવાને ઝડપી રહ્યો;
માગ્યું કરી મનવાર, અંતર આનન ઓરતો. ૧૩
દુશ્મનને દરબાર, તરવારે ટુકડા થવું;
વિરહે વારંવાર, જળવું એ જીવિત બુરૂં. ૧૪
જો અંતર અનુરાગ, વ્હાલાં પર વધતો દિસે;
અનંગ તારી આગ, અંબુ સમ આપે બને. ૧૫
કાંતો દિલમાં ડાગ, કાં અવરે ઉંચું કર્યું;
કાં મતિ ગઇ મહા ભાગ, વ્હાલાંને વિખુટાં કર્યાં. ૧૬
કાંતો કર્મ કઠોર, કાં આચરણ દિઠું ઉંધું;
કાં આ તનનો તોર, નરમ દિલે દાખલ થયો. ૧૭

---

૧૩ વિદેશી પતિને કહેણ મોકલે છે કે આ મારા શરીરમાંથી જીવ છે તે જવાને તૈયાર થઇ રહ્યો છે. તૈયારી ઉપર તૈયારી કરે છે. પરંતુ મેંજ તે જીવ પાસે મનવાર કરીને માગી લીધું છે કે હમણાં સબુર કર. કારણ એજ કે તમારૂં આનન એટલે મુખ જોવાનો ઓરતો હોંશ છે માટે.

૧૪ વિદેશી પ્રત્યેજ કથન છે. દુશ્મનના દરવાજામાં તલવારથી ટુકડા થઇ જવું એ સારૂં છે. કે એકજ વખતે ફેસલો થઇ જાય. પણ વિરહ વ્યથાથી વારંવાર રીબાવું ને મોત ન આવે એ જીવતર આ જગતમાં મને તો બહુ બુરૂં લાગે છે.

૧૬ વિદેશી પતિ પ્રત્યે કથન છે. કાંતો આપના દિલમાં મારે વાસ્તે કોઇ સંશય છે. અને તેથીજ તમો જુદાઇ પસંદ કરો છો. અને જો તેમ ન હોય તો કોઇ અવરે એટલે બીજી કોઇ સ્ત્રીએ મારા પ્રત્યે આપનું દિલ ઉંચું કર્યું છે. અને જો તેમ ન હોય એટલે મારા માટે તમારા દિલમાં ડાગ ન હોય, ને કોઇએ ઉંચું પણ ન કર્યું હોય તો હે મહા ભાગ ! તમારી અક્કલ મારી ગઇ છે કે પ્રાણથી પણ વિશેષ વ્હાલી ને વિના કારણે દુર કીધી છે.

૧૭ વિદેશી પ્રત્યે કથન છે. નાયકા કહે છે કે કાંતો મારાં કર્મ કઠોર લાગે છે. અને જો કર્મ કઠોર ન હોય તો મારૂં કોઇ આચરણ આપે ખરાબ દીઠું છે પરંતુ જો એમાંથી એકે વાત ન હોય તો તમે તો નરમ દીલના છો. અને હું નાનપણમાં તોરી પ્રકૃતિની હતી. (મતલબ કે નવોઢા હતી) તેથી આલીંઘન પ્રસંગે મારા તનનો તોર તમારા નરમ દિલમાં દાખલ થઇ ગયો જણાય છે.

પુષ્પે પ્રિતિ પરાગ, રાગ મધુકર મન ધણો;
ચંપે કદિ ચેરાગ, જાગે નહિ જ્યોતિ કરે. ૧૮
વચને વ્હાલા વ્હાલ, પણ ભીંતર ભણકાર નહિ;
શામાં ઉરમાં સાલ, ભારે પડ્યું ભરથાર કાં? ૧૯
ભાવે ધરજો ભાવ, સાવ તથાપી તે ચિત્તે;
આવિર્ભાવ અભાવ, ભાવતણું ભક્ષણ કરે. ૨૦
આતન લઇ તલવર, વ્હાલા વ્હાલે વિદારિયે;
દરશન કરૂં દેદાર, ફોગટ ફેરો આળસે. ૨૧
મરજો માં મતિમાન, માનહીણ માનુનિ મરો;
જગમાં જીવિતદાન, એમાં હાથ શું ઓડવો. ૨૨
કૂડો કીધો કયાસ, નીંદકનાં નિચ ક્ષુદ્રિ વચન;
અંતર હવે ઉજાશ, મળું કયાં જઇ મતિમાનને. ૨૩

---

૨૧ વિદેશી પતિ પ્રત્યે કહેછે કે આજે મારૂં શરીર છે, તે હાથ તલવાર લઇને કાપી નાંખો. વ્હાલથી બહુજ પ્રીતીથી ધા કરો. કોઇ અણગમતી ચીજનો નાશ બહુજ આનંદથી કરાય છે તેમ. પણ આપ તલવારથી જ્યારે મને મારો તે વખત તમારાં દર્શન થશે. (મતલબ કે સામેથી તલવાર મારનારનાં તલવારના ધા ખમનારને દર્શન થાય છે) તેથી શું થશે કે તમારા દર્શન વિના મરી જાઉં તો ફરી ફરી તમારામાં પ્રીતી છે, માટે ચોરાશીલાખ યોનીમાં ફરવું પડે. તે જો તમો તલવારથી કાપી નાંખો તો તમારાં દર્શન પણ સાથે થાય કે ફોગટનો જન્મ મરણનો ફેરો છે તે આળસી જાય !

૨૨ વિદેશીને હે મતિમાન આપ દિર્ધાયુષી થાઓ પરંતુ મારા જેવી માન વિનાની (તમારા જેવા પતિના માન વગરની) સ્ત્રી ભલે મરો. તેનો કાંઇ શોચ નથી. કારણ કે આ જગતમાં માનહિણ સ્થિતિમાં જીવવું જીવનની ઇચ્છા કરવી એ કાંઇ ઉત્તમ નથી તુચ્છ જેવા જીવિત માટે હાથ શું ઓડવો. મતલબ કે માન વિનાનું જે તુચ્છ જીવન એમાં શું લાંબો હાથ કરવો.

૨૩ વળી કહેછે કે હું નાની હતી તે વખતે કોઇ નીંદક માણસે તમારી મારી પાસે નીંદા કરી હતી અને તેથી મારી અણસમજથી મેં જરા માની લીધું પરંતુ હવે તો તે નીંદક મને નીચ લાગ્યો છે અને મારા અંતરમાં તમારા સદગુણનો ઉજાશ થયો છે. તો હે મતિમાન હું તમોને કયારે મળીશ ?

સ્વામી છેટે હોય, તોય નયન નિરખાય છે;
પ્રેમી નેત્રે જોય, છાતીમાં સ્વામી ઉભા. ૨૪
જાણું પ્રીતની રીત, પણ પાંખો નહિ પિંડમાં;
નહિતો મળત ખચીત, ઉડિ આવી ત્યાં આપને. ૨૫
તમમાં મન તલ્લીન, દીનપણાથી દુખ ખમે;
રે' કયમ જળ વિણ મીન, પણ આશા અંકુર ફુરે. ૨૬
સાચું મુજ સૌભાગ્ય, આપ પ્રાણપતિ અવનિમાં;
ધરી વીરહની આગ, દરશન નીરે ઓલવો. ૨૭
જેને જે શું પ્યાર, તે છુટું ન પડી શકે;
હૈડ ફરે સો ઠાર, પણ મૂરતી મનમાં રમે. ૨૮
જો જાણત જગ માંય, પ્રીતીમાં પીડે વિરહ;
સમજાવત સમુદાય, કો નવ કરશો પ્રીતડી. ૨૯

રાજ્ય દર્શન.

દોહરા.

પ્રજા પતી, પાળક પ્રજા, નરેશ, તો નર ઇશ;
ભૂપાળે, તો ભૂ. પતી, નહિતો નગુણો કહીશ. ૧
સમ તોલન, ડોલન ન, દ્રઢ, બોલ સત્ય કરનાર;
ન્યાય નરપતી થઇ કરે, સત્ય પથે પળનાર. ૨
શાયક સમ પાયક બને, પિડે પ્રજા દિન રાત;
નાયક ના લાયક જુવે, કે' કયાં વીતક વાત ! ૩
રક્ષણ કાજ ગુલામ છે, ભક્ષણ થાય ન ભૂપ,
તાત રાજ્ય સુત દાસ દુખ, એ અન્યાય અનૂપ. ૪
પેટ પ્રજાપતિનું પ્રજા, જો પ્રેમે પોષાય;
તો અવયવ અધિપતિ ખિલિ, દિવ્ય રૂપ દેખાય. ૫
અનીતિ અધિપતિ આપતી, પ્રસરે પ્રજા પિડાય;
અધમ અનુકરણ ઉંચનું, દેખત ન્યાય મનાય. ૬

---

૨૯ વિરહી સ્ત્રી વળી કહે છે કે જો હું પ્રથમથી જાણતી હોત કે પ્રીતીમાં વિરહની પીડા ભોગવવી પડે છે તો જરૂર આ જગતમાં જે માણસનો સમુદાય છે એને પ્રથમથીજ સમજાવત કે કોઇ પ્રીતી કરશો નહિ.

ન્યાય નીતિ તજતાં તું નૃપ, પતિત થઇશ પળમાંય;
ઉપર છે અનુરાગ પણ, ભીંતર ભસ્મ ભળાય ૭
શિયાળ તાએ સીંહ નહીં, છતાં જુવે કો કાળ;
પ્રભા પાછિ હઠશે તરત, ભલે ઉંચી કર ચાળ. ૮
જો અધિપતિ છો એક દીન, તો ન દીન કચરાય;
કૃરતાથી કચરાય તો, અધીપતી પદ ઓલાય; ૯
બાપ ન, ઓળે બાળને, કુપ, જરિ કરે બગાડ;
બાપ આપ અવની પતી, લાત હણે પણ લાડ. ૧૦
અધ નૃપતિ છે આંખ વિણુ, અવર નેત્ર નિરખાય;
પૂછે શું દેખ્યું? પછી, પ્રજા રોજ પીડાય. ૧૧
પ્રજા રૂપ છે ગાયનું, નૃપ પોષી દેનાર;
તો મેળવશે દૂધ ઘૃત, નહિતો પાટુ પ્રહાર. ૧૨
પરાક્રમી જો તુજ પ્રજા, તો નૃપ તું આબાદ;
બને બીકણી બાયલી, રાજ્ય તુજ બરબાદ. ૧૩
વૈભવી તું પણ વસ્તિથી, નહિતો કોણ હિસાબ;
ગિરિ ટોચે બાવળ સમો, કર દિલમાં દરિયાફ. ૧૪
હે અધિપતી ઉમંગથી, પ્રજા પીડમાં પ્રાણ;
તો તુજ ખાતર સહુ મરે, અવની નથી અજાણ. ૧૫
તું જોતાં જો ત્તાહરા, તનુજને ને તલવાર;
હણે અવર, મુખ નવ ઉચર, તો ન તું નૃપતિ ગમાર. ૧૬
નાયક રાખે નાયકા, પાયક પાતર સાથ;
બને કપાતર જોઇ તુજ, પ્રજા હણે નિજ હાથ. ૧૭
અનીતિવાન તું અધિપતી, લાયક નથી લગાર;
બગડે આપે એક તું, તુજ દેખિને હજાર ૧૮
નીચ કામ નૃપતિ ગ્રહે, લહે કિર્ત્ત નિજ ચીત;
ઉપરથી સહુ ઓછિયા, અંદર ચહે અહીત. ૧૯
લાંચ લઇ લાતો હણે, ગણે ન તરી બીક;
ધણી નપુંસક તું ખરો, જેમ કરે તેમ ઠીક. ૨૦
જો સારો ચાલીશ નહિ, અહિં નથિ કો પુછનાર;
સૃષ્ટિપતિ છોડે નહીં, દાદાનો દરબાર. ૨૧

નજરાણો દઇ નૃપતિ તું, છુટવા ચિત્તમાં ચાય;
પાઇ પડાવી અહિં લિયે, ચોકી છોડી જાય. ૨૨

સંસાર દર્શન.

દોહરા.

અવર ઘાવ અટકાવવા, ધર ધીરજની ઢાલ;
પાછા વાળ નહિ પતિત, ન એ સુજ્ઞ અધિકાર. ૧
અંગારા સમ અંગ આ, આપે દાઝિ ઓલાય;
તાપનાર તન નવ તપે, મહિમા મહત મનાય. ૨
નિજ વાંક ન નજરે પડે, અવર ન ઓળખ થાય;
તોય ન તજવું તન તણું, મહત માન અન્યાય. ૩
નજર બહાર છે ઓછિયા, નજર પડે ધીઃકાર;
સમજ સકળ સંસાર આ, વિવેક રાખિ વિચાર. ૪
શમતા સમ નમતા અવર, નમતા શમતા સાથ;
દમતાના દુશ્મન જરી, નમતા ધારી નાથ. ૫
ગુમાન ધરતાં માન ગયું, માન માન નહિ મન;
શોચ શું ધર નાદાન થઇ, શુભ તજિ અશુભ જતંન. ૬
સ્વારથના રથપર ચડી, હાંકે થઇ હુશિયાર;
પરમારથ પ્રિછાયના, નહિ ભારતમાં ભાર. ૭
નિંદક છે નહિ જગતમાં, તુંજ નિંદક જગધાર;
તું કહિ તુજ મુખ અવરની, અવરે તુજ નિરધાર. ૮
શાણાને શો ઓરતો, મૂરખ પશ્ચાતાપ;
શાણો સહુ જાણે પ્રથમ, મૂરખ મન નહિ માપ. ૯
બાપ થયો કે પાપ તું, દાદો તજ દરબાર;
મહત થયો ત્યમ માન ગયું, બન્યા બિજા તઇયાર. ૧૦
રજ નથિ ગરજ જગત વિષે, કાં ગરજુ ગુણ હિણ;
ગરજ સમો ગત થઇ ગરજ, દીન બન્યો નિશ દિન. ૧૧
મન મસ્તાનો આખલો, આંકયો કરિ ત્રિશૂળ;
ખાય માર પણ ખમત બહુ, વીચરે પથ દુખ મૂળ. ૧૨
ખાય ખાંસડાં મુખપર, તોય જાય દરબાર;
દરબારે ધિઃકાર પણ, મન મોટપ નવ પાર. ૧૩
શૂભ જગત દેખાડમાં, અશૂભ ભરિયું અંગ;

અવની છે તુજ આરશી, રસભર જોશે રંગ. ૧૪
ફરજ અદા કરિ તે વિષે, માન હોય મન માંય;
તો ખોટું તુંજ કામ છે, બનિ જા બે પરવાહ. ૧૫
સિદ્ધવત છોતો ડરશું ચિત, જગનિંદક મનધાર;
ભાસ મૂખધર જગતનો, તજિ સઘળી તકરાર. ૧૬
ધર્મ ધર્મ ઢોંગી કરે, ઉરન ધર્મ અધિકાર;
અધર્મી ધર્મીને કહે, ધરા મહીં ધીઃકાર. ૧૭
તાબે તારે શબ્દ છે, મુખ કિલ્લામાં હોય;
તું તેને તાબે થયો, બ્હાર ગયા પછિ જોય. ૧૮
સ્વારથના રથ પર ચડયાં, જગ જન જો ચોપાસ;
પ્રીછે કાં પરમાર્થને, તનમાં જરી ન તપાસ. ૧૯
જરવ બો કર્મો કરે, જબુન, છતાં જશવાન;
આંખ જુવે વૈભવ વધુ, નર નારી નાદાન. ૨૦
કરતાં શુભ કરમો સદા, શુભ ન મળે સનમાન;
પાપ કરે લક્ષ્મી પતી, પામે માન મહાન. ૨૧
ઉત્પત્તિ જગ નિંદા થકી, પ્રાશન કરતાં પ્રાણ;
ટકે, અધર્મ અવનિ વિષે આખર સકળ અજાણ. ૨૨
માર માર તુજ શત્રુને, માર માર ઉપકાર;
માર બિજો માથું ન ધરે, ગજબ માર ઉપકાર. ૨૩
સો લાભો સૃષ્ટિ વિષે, કર્યા ન લેખા માંય;
એક બન્યો અપકાર તો, ઢંકાશે સહુ ધાર. ૨૪
જશ નીંદક જગ જાણજે, જશ વધતો જન જોઇ;
આગળ જઇ અટકાવવા, તત્પર સરવે હોય. ૨૫
તું તારાથી જો હઠયો, તો સહુ તુંથી દૂર;
વીણ કિનારાની નદી, વ્યર્થ જાય જયમ પૂર. ૨૬
નીંદા કરિને અવરની, નિજ નીંદા ન કરાવ;
અવર થેલિ ઉખેળવા, વચન કોશ ન ભરાવ. ૨૭
છે કોયલ કે કાગડો, પેખે નવ પરખાય;
વચને વરતારો પડે, શુભ અશુભ સદાય. ૨૮
થા સદગુણી દેખાડના, અંચળ સદગુણ અંગ;

પડશે ઝાંખું પટ તુરત, પડખે દુરગુણ રંગ. ૨૯
માન વિના મન જોઇને, પળ ન રહે પગવાર;
ઉમંગથી એ આંગણે, રે'તો જગ ધીઃકાર. ૩૦

સોરઠો.

જો જગને અનુકૂળ, તો પાજી પરખાય તું;
સહુને સુખનું મૂળ, બને કેમ બહુ મ્હેનતે ? ૩૧
ઉંચી કરે અયાળ, સિંહ ગજશિર છેદન થવા;
શાંતી ન ખો શીયાળ, કરિ કુંભ સ્થળ ચીરવા. ૩૨
અંતરમાંન ઉજાશ, ભીંતર અંધારે ભર્યું;
દિઠો બહાર પ્રકાશ, ભર્યો ભિતર એ ભરમ થયો. ૩૩
લાવે ત્યારે લાખ, લાલ લાડિ લાલન કરે;
ઉંચી કરે ન આંખ, જો જર હિણતું જગતમાં. ૩૪
ગરથે નર ગુણવાન, અરલ સમો ગરથે જતાં;
ગુણનું જ્યાં નહિ જ્ઞાન, ગરથ ગુણરૂપ ગણિ રહ્યાં. ૩૫
વિશ્વ વિષે વેપાર, જડમતિ જરવાળા કરે;
જગજર કરે જુહાર, કેમ કર્યું કુડું કહે. ૩૬
પાજી પૂર પિછાન, ગળાં કરે પછિ ગરથ લે;
મુખ પડ્યું જો મિષ્ટાંન, ભલો બહુ ભરડા ભણે. ૩૭
ઉચરે એક ખરાબ, ત્યાં બીજો હાજી કહે;
અનુભવ દેશું જવાબ, ગાંડોગાડરિયો બને. ૩૮
જો મૂરખતો માલ, મતી માનતો મહત પિંડ;
પુણ્ય ઉપર ધરિ પ્યાર, બાંધિ પાપની પોટલી. ૩૯

દોહરા.

અરધુ ડાહ્યું આ જગત, શું મુજ લેખા માંય;
આખો ડાહ્યો એકલો, મળી દોઢ દેખાય. ૪૦
ડૂબેલો દેખે અવર, ગળકાં આપે ખાય;
તોય બીજો ડૂબે કહી, મદદે મોટા જાય. ૪૧
ગયો એક વખતેથિ તું, ફરિ ન હાથ ચડનાર;
જાણે છે તેથી જગત, પીડ પુરણ કરનાર. ૪૨
નીંદકનો ઉપકાર ગણુ, ઉર ન જરી અપકાર;

સાવચેત રાખે તુંને, તુજ સુધરે સંસાર. ૪૩
હેતૂ છે, પણ સ્વાર્થનાં, હોંશ ન ચીત લગાર;
જિવતાં જોએ ટળિ ગયો, તો પરખિશ પળવાર. ૪૪
જો ડાહ્યો આપે થયો, તો શિર છે જગભાર;
અજાણ કે'શે એટલું, તજજો ડા'પણ ભાર. ૪૫
બેલ જગતનો તું બન્યો, પડયું કાંધ કયાં જાય;
ઘોંસરૂં તજતાં કાગડા, કાંધ ઠોલિને ખાય. ૪૬
નવરા વરા કર્યા કરે, નવરાવવા વિચાર;
નાગો થઇ નવરા કર્યા, તો નવરાનો માર. ૪૭
પિતા મ્હાનપદ કાં ન છું, એ મતની તકરાર;
પીતા મ્હાન નહિ તું લઘુ, ધર સમજણ ચિત ધાર. ૪૮
ભલ ભલ પણ ન તજે કદી, વદી દુસહ મુખ વે'ણ;
તક ધરે જ્યમ પય વિષે, દધિ બનિ મુળ રૂપ રહેન. ૪૯

સોરઠો.

અવગુણ ખાણ અજાણ, જો ખોળે તું અવરની,
હાથે કરિને હાણ, કાણ બદલ કંકોત્રી. ૫૦
કાં ચિતમાં ગભરાય, જો આવ્યો રણુતો પછી;
મરિ મેદાન કરાય, એ વિણ અન્ય ઉપાયશો ? ૫૧
હાંસલ કાજ હરામ, દાનત કીધી દોદળી;
કોણ પાડશે કામ ? કપટી કળ્યા પછી કુનર. ૫૨
જાવું જાણ જરૂર, કાં આકૂર હૃદય કરો;
હાકમ પાસ હજૂર, નૂર વિના નાનપ દિસે. ૫૩

દોહરા.

થવા ગરિબપર ઘાતકી, જગજન ઉર ઉત્સાહ;
કૂરબને પછિ કાળ સમ, વદે સબળને વાહ. ૫૪
શાણો તદપી સૃષ્ટિજન, ઉનમતાઇનાં યાર;
શાધુતાઇ છાજે નહિ, દુષ્ટ તણે દરબાર. ૫૫
નિજ દુરગુણ નજરે તદા, કરે ન કુદિ સ્વિકાર;
આપ ઢાંકવા અવ નગ્ના, કરશે અંગીકાર. ૫૬
શઠ સાથે શઠ થઇ વસે, પામે માન મહાન;

ઉલટું શુભ આચરણથી, દુખ ઉપજે પરિણામ. ૫૭
સગવડ ઘર શોભા ન ઘર, શોભા ઘર સુખ જાય;
શોભા મોભામાં મરે, સગવડ ના સચવાય. ૫૮
હાજીમાં રાજી રહે, પાજી આ સંસાર;
નાજીનારાજી ગ્રહે, હાજી બેડો પાર. ૫૯

ધર્મ દરશન.

સોરઠો.

વેરાગીનો વેશ, તોય રાગ તનમાં ઘણો;
દૂર કર્યો નહિ દ્વેશ, સારો સંસારી તુંથી. ૧

દોહરા.

ટીલાં ટપકાં તન ધરી, ધર્યા ધરામાં ધંધ;
દિવ્ય ચક્ષુ મમદેહ આ, વદિને દોરે અંધ. ૨
જે ધારણ કરતાં સુલભ, નિત સુખ લહે અત્યંત;
ધર્મ ધરાતળ ધારએ, બાકી પાપી પંથ. ૩
તનયા તનય દુખી થયાં, ધરી ન પીડા ધ્યાન;
માન કાજ દઇ દામ દુખિ, સધર્મ શાને માન. ? ૪
તન ધોયું મન કાળું છે, તો શું વડું ગુમાન;
ઉજવળ જગને દાખવે, ધારે ચિત નાદાન. ૫
સ્વાર્થ ચક્ષુ પડદો ધર્યો, કયમ સાચું દેખાય;
અંધ ઓળખાવે અવર, તું પડદાળો ધાય. ૬
ત્રાસી ભવ અર્ણવ થકી, કાં દુષ્કર્મ અપાર;
વિના જ્ઞાન વૈરાગથી, તજ્યું કેમ ચિત ધાર ! ૭
ધિક્તો ધન તૃષ્ણા થકી, અસૂખ ઉર અપાર;
માને સુખ મોદા પરે, જાણે લાજ જનાર. ૮

મોક્ષ દરશન.

દોહરા.

ન્યુનાધિક કોછે નહીં, સરખું સકળ પ્રમાણ;
દાગીના જૂદા થતાં, કનક ન મટે અજાણ. ૧
નાણું ખરચ્યાં ના જરી, તો કયમ તારૂં હોય;

ગળે પડુ જાણી જગત, ગરલ સમો ગણિ જોય. ૨
બીજક તું શિશુ તું ખરો, તું યુવાન પૂત્ર થાય;
તપાસ તન તારૂં ન તે, સમયે સકળ સુહાય. ૩
તું પળતાં પરદેશમાં, સથવારો સહુ હોય;
કો છુટું પડયું તું રડયો, મને વિચારી જોય. ૪
તું જ્યારે તારો મટે, તો સહુ તુજ મટિ જાય;
ધાંધલ શેની ધાર ચિત, સમયે સહુ સમજાય. ૫
તું જાતાં કયમ જગતમાં, પડશે મહાન દુકાળ;
કાજિ હિસાબ કચેરિના, કાજી ચિત સંભાળ. ૬
સહુએ સહુનું સાચવે, તું તારૂં ન સંભાળ;
બાળ ગણી પોંચો દિધો, અહો હાથ થઇ કાળ. ૭
પીડા કરતાં આળસ્યા, એ ઉર છે દુખ મૂળ;
હવે રક્ત પીશું કીયાં, સાચું એ ચિત શૂળ. ૮
દુનિઆ દરવાજા વિષે, ઉંટ આગળે જાય;
કરિ હટશેલે ઉંટ મરે, દ્વાર અવર ખેલાય. ૯
જાયું તે જાશે સકળ, જાશે પછિ જણનાર;
જોશે રોશે કોણ એ, કર વપુમાંહિ વિચાર. ૧૦
ઉદય માત્ર આનંદ ચિત, અસ્ત થતાં આક્રંદ;
આખો ભવ ઉછળ્યા કરે, ફસ્યો જગતને ફંદ. ૧૧
તું સહુ કાં તારાં ગણે, તારૂં છે નહિ કોય;
અહિત નીરખી આપનું, પછતાડે સહુ રોય. ૧૨
દુખરૂપ આ દુનિઆં નથી, તું દુનિઆં દુખરૂપ;
બાંધી પોટકી દુઃખની, પછિ ગણ ચિતમાં ભૂપ. ૧૩
આરંભે વ્હાલો અધિક, આખર આપ અસાર;
સાકર વ્હેંચી એક દિન, એકદીન ઘર બા'ર. ૧૪
બાકી કોઇ રહ્યું નથી, અમીર અને ઉમરાવ;
સહુ સમાયા આ જગે, જાતો રહ્યો જમાવ. ૧૫
જન્મ થયો આનંદ જ્યાં, ક્રૂર કાળ દુખ રૂપ;
સાંથે સાંટયો તાહરે, ભલે ભુમીનો ભૂપ. ૧૬
હોય ભિખારી ભૂપ કે, પક્ષપાત ન લગાર;

ભાત સકળ મુખપર ધરે, નહીં કાળદરકાર. ૧૭
લઇ લાભ આવ્યો નથી, કો ન સંગ્રહે સાથ;
રમત રમે ચુક અહીં, આપે બને અનાથ. ૧૮
જતન રતન રોળી કરે, દહન કરે નિજ દેહ;
ઝુંટી જાય જતન છતાં, ચિત હજી કાં સંદેહ! ૧૯

સુત સુખરૂપ કાંગણુ તું ચિત, જન્મ થકી દુખરૂપ;
અસાર તો અગ્ની અધિક, સાર મરણુ મહાદુઃખ. ૨૦
જો સંબંધી હિતકર ન તું, તો પછિ જો દેખાવ;
તિરસ્કાર દ્રષ્ટી તું પર, નાંખે ધરી અભાવ. ૨૧
સત્તા શુભ કરવાનિ જો, તો સહુનો તું ધાર;
ગમે તેમ કર નીચ પણુ, આપે માન અપાર. ૨૨
હું તારૂં ન શુભ કરિ શકે, એ તુજને અનુમાન;
તોપણુ મોટપ ધારિ મન, માન્યું સુખ નાદાન. ૨૩
તું કોનો નહિ તારૂં કો, ચિતમાં સકળ વિચાર;
ચાર દિવસ મુસાફરી, તેમાં સહુ મળનાર. ૨૪
જશ લેવા જગ ધાય તો, અપયશ વ્હોરત થાય;
પુણ્ય પામવા પ્રીતતો, ગાંઠે પાપ ગુંથાય. ૨૫
કર ગુણુ તો અવગુણુ બને, આપ રૂપ અવગુણુ;
ગુણુ આરોપણુ થાય તો, આપ બને અવગુણુ. ૨૬
બાંધેલો બકવા કરે, છુટું કેમ થવાય;
બંધાયો હાથે કરી, ગાંઠ છોડ સુખ થાય. ૨૭
તેં વ્હોરત હાથે કરી, કાં પછિ મન પસ્તાય;
વ્હોરત વેચાશે નહીં, અંતે આગળ થાય. ૨૮
ગતનો શોચ ગમાર શું, હતું શું તુજ તાબાર;
વિણુ મુડી મંડાણુ આ, ખોટ તને ન લગાર. ૨૯
જ્ઞાનીને ચિત હોય ના, જગત ભાસ આભાસ;
ત્રાસ ન વાસ છતાં કરે, અલગ ઉભો રહિ કપાસ. ૩૦
તારાં બની તુજને હણે, ગણે ન દોષ લગાર;
તું લગિરે તીખો બને, ધરાર દે ધીઃક્કાર. ૩૧
આધિનતા ઉપર ધરે, સ્વાધિનતા ચિત માંય;

અવળી વૃત્તિ અવળું કરે, તો ન તુંથી બોલાય. ૩૨
વિષય વારિધીમાં ચડ્યો, પડ્યો પ્રેમને પૂર;
પાંપય પીને અમર થા, કાં પડિને ચકચૂર. ૩૩
દૂર દેખતાં દોટ દે, દર દોટે રહે દૂર;
કાં થાકી મૂરખ મરે, મૃગ તૃષ્ણાને પૂર. ૩૪
જતો હોય જ્યમ ગામમાં, ત્યમ આપે ઉપદેશ;
ફરિ દેવી સફર હજી, ઉરમાં એ આદેશ. ૩૫
લડે પડે રખડે ચડે, ઉખડે નડે અપાર;
ક્યાં છે તારી હાજરી, તો કાં કર જંજાળ. ૩૬
જશ ન મળ્યો જૂતી મળી, તો કાં શોચે ચિત્ત;
ભોક્તા નથી રે'નાર ત્યાં, ભોગ્ય રહે કયમ નિત્ય? ૩૭
માન ભોમપર જઇ ચડ્યો, જ્યાં અભિલાષ અંગાર;
જળે કહે ના મુખ થકી, ત્યમ નહિ ઉતરનાર. ૩૮

ઇશ્વર દર્શન.

દોહરા.

નીચતણે પાગે નમ્યો, વંદી વારંવાર;
અચ્યુત પદ નવ ઓળખ્યું, માર ભલે કે તાર. ૧
બાપ ગણીને અવરને, બોલાવ્યો બહુ વાર;
ભૂલ્યો તને ભટકી ભમ્યો, માર ભલે કે તાર. ૨
અણુ જગા ઉણી નહીં, એ ચિતમાં ન વિચાર;
માન્યો એક જગા પરે, માર ભલે કે તાર. ૩
દ્રષ્ટી વિણુ દરપળ નહીં, ચાલે આ સંસાર;
પાપ કર્મથી નવ પ્રિછ્યું, માર ભલે કે તાર. ૪
નજર ન ગઇ નાગર તણી, તાણિ ખેંચતા તાર;
છતાં ગણ્યો સાકાર મેં, માર ભલે કે તાર; ૫
હું જેવો હતભાગી મેં, ધાર્યો તને ધરાર;
વિશ્વંભર વિખુટો પડ્યો, માર ભલે કે તાર. ૬
કણુ કીડીને હસ્તિ મુખ, હોંશે દીધો હજાર;
પ્રિછ્યું ન તે નૈવેદ્ય ધર્યું, માર ભલે કે તાર. ૭

અજરામર અવિનાશી જે, ધરે ન અહીં અવતાર.
છતાં માન્યું મૂરખ બન્યો, માર ભલે કે તાર. ૮
વશ નહિ વિશ્વપતી જરા, માયાનો નહિ માર;
મુર્ત્તિ માનિ અંબર ધર્યો, માર ભલે કે તાર. ૯
રચનામાં રમતાં ફરે, બધી વિશ્વનાં બાળ;
હિંડોળે હલવ્યો ધરી, માર ભલે કે તાર. ૧૦
કુદરતની રચના થકી, કર્યો ન ચિત કરાર;
ગુરૂ મુખ રસનામાં રસ્યો, માર ભલે કે તાર. ૧૧
તુજથી ન કો વધનો ધરે, અવનીપતિ અધિકાર;
ધરાર ધાર્યો અવર મેં, માર ભલે કે તાર. ૧૨
અણુસમજુ ગુરૂનાં કર્યાં, વચનો અંગીકાર;
ઓળખ રહિ નહિ આપની, માર ભલે કે તાર. ૧૩
મત્ત થયો માયા તણા, કેફે, અવર ન કાર;
લાગ્યો નહિં લગાર ઉર, માર ભલે કે તાર. ૧૪
અંધ બન્યો અર્ણવ પડયો, છુટયો સહુ સુવિચાર;
નયનહીન નાવિક મળ્યા, માર ભલે કે તાર. ૧૫
છળ કરીને બહુ છેતર્યાં, ચિત્ત નવ કર્યો વિચાર;
સુખ માન્યું સમૃધિ વિષે, માર ભલે કે તાર. ૧૬
ગુરૂરૂપ ગુરૂને નવ દિઠા, અવગુણના આગાર;
છતાં સાર સમજી રહ્યો, માર ભલે કે તાર. ૧૭
અધમોદ્ધારણ ધારિને, ધારણ ધરી ધરાર;
આશા રાખી એક ઉર, માર ભલે કે તાર. ૧૮
તારણ તરણ તમામનો, તો હુંમાં શો ભાર;
અવલંબન અધિકાર શો, માર ભલે કે તાર. ૧૯
ગરિબ નિવાજ નિવાજતો, દીન નાથ દાતાર;
જાણ્યા પછિ જીવ્યો જગે, માર ભલે કે તાર. ૨૦
પાપ હઠે પ્રભુ નયનથી, નહિ તપાસ અધિકાર;
ગમે તેમ તો શું હવે, માર ભલે કે તાર. ૨૧
ગામે ગામે ગોતવા નિકળ્યો વારંવાર;
સચરાચર સઝયો નહીં, માર ભલે કે તાર. ૨૨

પાપ પેખતાં પાર નહિ, અધિક આપ ઉપકાર;
દ્વાર ચડયો ધિક્કાર નહિ, માર ભલે કે તાર. ૨૩
સરિતા જતાં સમુદ્રમાં, મટે નામ આકાર;
નાથ નીધી નટ્ટૂટ હું નહિ, માર ભલે કે તાર. ૨૪
દ્રષ્ટીમાં અમૃત દિસે, મૃત નહિ જો દેદાર;
ફિકર છોડિ શબવત્ ભમ્યો, માર ભલે કે તાર. ૨૫
શરણુ અવર નહિ અવનિમાં, આપ એક આધાર;
મધ ચુસ્યું મધમાંખિ થઇ, માર ભલે કે તાર. ૨૬
સેવા દાન દિયે નહીં, સેવ્ય શીર ઉપકાર;
ભજન કરે, ભવતારશો, માર ભલે કે તાર. ૨૭
સંપતિ પતિ સરકાર છે, જગત ન્યાય નિરધાર;
હક છે સંપતિ હીનનો, માર ભલે કે તાર. ૨૮
નારી નાગી હોય તો, ધણિને લાજ ધરાર;
કરાર એવો પરણુતાં, માર ભલે કે તાર. ૨૯
નાથ છતાં વિધવા થવા, નવ ઇચ્છે કો નાર;
અનાથ નાથ પ્રજાપતી, માર ભલે કે તાર. ૩૦
"પુણ્ય કરે પામે" છતાં, છે એ કૂર કરાર;
ન કરે તો પાપી શું છે? માર ભલે કે તાર. ૩૧
કરી ખુશામત ખલકમાં, ભરિ ભાટાઈમુખ ભાર;
સ્વતંત્ર તો અપરાધ શો? માર ભલે કે તાર. ૩૨
આશ્રિત ઇચ્છે વા નહી, ભલું કર્યાનો ભાર;
શિર છે સૃષ્ટિપતી સદા, માર ભલે કે તાર. ૩૩
કિડી તણા ગુન્હા કશા, હાથી પાસ હજાર;
લેખું લેવું લાયક નથી, માર ભલે કે તાર. ૩૪
તને ભાળવા ભાવથી, ભટકયો ગુરૂને દ્વાર;
માયા કજવળ આંજિયું, માર ભલે કે તાર. ૩૫
ગાંડા તણા ગુન્હા ગણે, નાથ ન આવે પાર;
નાગર ન્યાયાધીશ હો, માર ભલે કે તાર. ૩૬
પડયા ઉપર પાટુ તણો, પ્રભુ ન મારે માર;
ભવ્ય શક્તિ ભરૂંસો ભલો, માર ભલે કે તાર! ૩૭

સ્વર્ગ તણો મહિમા સરસ, છો માને સંસાર;
મારે ન સ્વર્ગ નજર સરસ, માર ભલે કે તાર. ૩૮
ચડે ઉચો પડવા તણી, ઉરમાં ફિકર અપાર;
વૃથા વ્યથા વેંઢારૂં કાં, માર ભલે કે તાર. ૩૯
ભજન ભુલ્યા જન કારણે, અંગ ન તુજ ઇતબાર;
ભાવ્ય શક્તિ ભરુસો ભલો માર ભલે કે તાર. ૪૦
પાણીમાં પટ જો પડે, હણે મેલ દઇ માર;
ગંદવાડ ઉર નવ ગ્રહે, માર ભલે કે તાર. ૪૧
કુરૂણાનિધિ સંશય કશો, કરૂં કેમ કરતાર;
શિક્ષાનો મારગ શું છે? માર ભલે કે તાર. ૪૨
સારૂં નઠારૂં સંગ્રહે, દરિયો કાં દરબાર;
દયાનીધી કયમ ચિત ડરૂં. માર ભલે કે તાર. ૪૩
દહન કરે દુષ્કર્મ જો, દયાનીધી ધરબાર;
દયાનીધી શાની દયા, માર ભલે કે તાર. ૪૪
તખ્ત પાસ તખ્તેશના, શિર ધર્યું વારંવાર;
કાપો કે કલમષ હણો, માર ભલે કે તાર. ૪૫
રજરૂપ તારા નામને, ગજરૂપ કર્યું ગમાર;
ધર્મગુરૂના ઢોંગથી, માર ભલે કે તાર. ૪૬
રીંછ બનાવી રાંકને, ધર્મ ગુરૂએ ધરાર;
મુખ લાકડિ દિધિ નવ છુટે, માર ભલે કે તાર. ૪૭
તરાય કે ન મરાય જરિ, માર નયનનો માર;
દરબારે દરવાર રહું, માર ભલે કે તાર. ૪૮
પેગામે પેગામનો, કૂડો કર્યો કરાર;
અદેખાઇ ઉભી કરી, માર ભલે કે તાર. ૪૯
પાપ પુંજની પોટકી, દર્શાવા દરબાર,
લઇ આવ્યો દ્રષ્ટિ પડી, માર ભલે કે તાર. ૫૦
કલમષની કાળપ જવા, તિર્થે વારંવાર,
ડુબકી મારી કોડીને, માર ભલે કે તાર. ૫૧
અનિતિ અંતરમાં ભરી, ઉપર થવા ઉદ્ધાર;
દેખાડી દાનાઇ મેં, માર ભલે કે તાર. ૫૨

મલા પ્રભુસમગણિ મનુષ્યને, જે અઘના આગાર;
પવિત્ર માન્યા પતિત થઇ, માર ભલે કે તાર. ૫૩
જખુન કર્મ જગમાં દીઠાં, ગુરૂનાં જેમ ગમાર;
સોય પવીત્ર પ્રમાણુનો, માર ભલે કે તાર. ૫૪
ગુરૂ સ્વારથની ધરિટિયે, ડોશી સમ દરવાર;
દાણાં દળ્યાં મફત ગયાં, માલ ભલે કે તાર ૫૫
મોટપ માની મોજમાં, નાનપ હતી નિરધાર;
પણ ચશમે સુઝ્યું ન તે, માર ભલે કે તાર. ૫૬
મહાન નજર નકરી જરી, ટુંકી કરી તકરાર
સુજ શુભ અવર અશુભ છે, માર ભલે કે તાર. ૫૭
સુઝયો નહિ સ્હેલો ચિલો, જે જાતો ભવપાર;
ગુરૂ અભિમાને ઘુંચવ્યો, માર ભલે કે તાર. ૫૮
મતિ માને નહિ મહિ વિષે, એ પણ અંગિકાર;
કર્યું કે'ણુ કપટિ તણું, માર ભલે કે તાર. ૫૯
આલમની માલમ તને, જાલમ જનકે જાર;
માલમ નહિ માલમ મને, માર ભલે કે તાર- ૬૦
અવર અનિષ્ટ અનંત સુખ, નિજ દુખ પણુ સુખ ધાર
ધારી ઠોઠ ઠસાવીયું, માર ભલે કે તાર. ૬૧
ધની સંચરે સ્વર્ગમાં, રહું જો નર્કાગાર.
ગુન્હો તમારો ગુણુનિધિ, માર ભલે કે તાર. ૬૨
રસનાથી રટતો રહે, પાપી વાર હજાર;
રસનાહિન શાથી રટું, માર ભલે કે તાર. ૬૩
પાજી રાજી મેળવ્યે, ભલાઇના ભંડાર;
ઉપાડું કયાં અધિપતી, માર ભલે કે તાર. ૬૪
નર પાપે તીરથે ગયો, ડબકી દઇ દરવાર;
પોમી ધ્રુજ્યો પંડ આ, માર ભલે કે તાર. ૬૫
તને ભુલાવા ભાવથી, સદગુણુ સુખ ઉચ્ચાર;
બીંતર ભડ પાપે ભર્યું, માર ભલે કે તાર. ૬૬

દેશી.

પામરજનથી ન પામી શકાય, સત્તા એ સરવેશની. ટેક.

ભવ વારિધી તોફાનમાંરે, નૌકા પડ્યું તણાય;
નાવિક નારાયણ બનીરે, સહુને શુભ પથમાં લઇ જાય. સત્તા.
વિષય વ્યાલ ડસતાં ચડ્યુંરે, વિષ કરતા આનંદ;
જ્ઞાન મહોરો લઇ આવશેરે, મારા ગારૂડી સ્વરૂપે ગોવીંદ. સત્તા.
માયા જાળ જગે પડીરે, વિધ વિધ ધરિયા ફંદ;
ફંદ મટે ફાંસી કટેરે, બલીહારી છે બાળમુકુંદ. સત્તા.
સુધન્વાને ઉગારીયોરે, તેલ થકી તતકાળ;
ઠંડકરૂપ થઇને ઠર્યારે, મારા ગોવીંદ ગુણના આગાર. સત્તા.
ટીટોડીએ બાળક ધર્યાંરે, સ્થાન ગણી સુખ કંદ;
લસ્કર જાતાં જાળવ્યાંરે, ગજ ઘંટા સ્વરૂપે ગોવીંદ. સત્તા.
ગજ ઘેરાણો ગ્રાહથીરે, ફરયો કાળને ફંદ;
અરજ સુણીને આવિયારે, મારા ગરૂડે ચડીને ગોવીંદ. સત્તા.
પ્રલ્હાદને પિડે પિતારે, શીરપર દુખનાં વૃંદ;
થંભ ફાડી આપે હણ્યોરે, મારા ગુણિયલ ગરવા ગોવીંદ. સત્તા.
પાંચાળીને પીડા પડીરે, ઉઘડયાં અરિથી અંગ;
લજ્યા રાખવા દાસનીરે, ચીર રૂપ થઇ આવ્યા ગોવીંદ. સત્તા.
હરણી પડીછે પાશમાંરે, ચીંચાણા પર બાજ;
મૃગ માર્યા મોર વ્યાધને, વ્યાલ રૂપે ડસ્યા મહારાજ. સત્તા.
રાડ કરે રૂશિયા વધુરે, નહિ જનપાનને જંપ;
ઝપાટ મારી રીંછનેરે, ગુણરૂપ થઇ ગરવા ગોવીંદ. સત્તા.
અવગુણ ભક્ત તણા પ્રભુરે, ચિત નવ લાવ્યા કાંઇ;
આપે એ ઓધારિયારે, પીપો રોહીદાસ સજન કસાઇ. સત્તા.

ગ્રીષ્માંતે વરસાદ.

શિખરિણી વૃત.

વિખાણી છે વેણી તન કૃષ થયું છે વિરહથી,
બુરા રંગો ભાસે સકળતન ફિક્કું દુઃખ થકી;
ક્ષતો મોટાં ભાસે વિસરી તનનું સુખ બધું પ્રિયા,
હવે એ યાચે શું પરમ પુનિતા પ્રિય પતિદયા. ૧
સુકાંશાં આગાત્રો વિકળગતિ આશી પ્રિયતને,

નપૂછી પ્યારાએ વધતિ દુખ સરીતા ઉર વિષે;
પિડા પામે પાખી પ્રિય વિણ જુવે ઉંચ વૃતિયે;
હવે આવ્યાની છે અવધ કરિ યાદી દીન લહે. ૨
ઉડે અંગે આગ્યે વિકળ ગતિ જે વેણિનિ થઈ;
રહી જેવી તેવી સુધરિ નહિ વિરહે પ્રિય તણે,
સુધારે સ્વામી તો વિકળલટ વેણીબધ બને;
નથી ત્યાં નીશાશા વિમુખ પ્રિયથી કયમ સમિધરે. ૩
જપે પ્યારા પ્યારા તૃષિત નયનો મટકું ન કરે,
રહે ચારે પાસે પરમ પ્રિયપતી દર્શન ચહે;
ન દેખે બીજું કંઇ, વિરહિણ દયા પાત્ર બનીશું,
બિજું શું દ્રષ્ટે લે દરદ દિલનું કો નવ લહે. ૪
સુકાં ખુલ્લાં અંગો વિપુલ વસનો સહુ જીર્ણ બનતાં;
મહીંથી દેખાતાં કૃપ, નિરખિ નેત્રો દુઃખિ થયાં,
સુભાગી સ્વામી છે વિરહિણી પ્રિયા પાત્ર મળિતો;
વિયોગે દેખાતી કૃષતનું ખિલે દ્રષ્ટિ પ્રિયતો. ૫
પુછે સાહેલી કો કયમ કૃપતનું બાઇ દિસતું,
મુખે આ શી ગ્લાની છવઇ રહિ શેના વિલસતું;
ઉભી શાને માટે હૃદય જડતા આ તુજ દિસે,
પિયૂજી આવ્યાની અવધ વધતી કાંમન વસે. ૬
નથી ચૂકયા ટાંણું મુજતન સુકાણું વિરહથી,
ઉભી પ્યારા માટે નજર કરવા અહીં ત્વરિત થઇ;
કદી દેખું દ્રષ્ટે દુખ થકી મિંચું નેત્ર કયમ હું;
વિચ્ચેથી વ્હાલાની નજર ન પડે એ ચિત ડરે. ૭
દિનો વિત્યા જ્યારે અવધિ અંતકદિન નિરખિને,
પિડા પામે પ્યારી અગન જળતી મહિ ધૃત ધરે;
થતાં રાતાં અભ્રો, ગગન પટ આચ્છાદિત થયું,
ખિલી સંજા શાણી સખિશું ચિત વીહવળ બનિ રહ્યું. ૮
બળે બોલી બાળા સહચરિ પ્રમાણી પ્રિયતણી,
પધાવાની પ્રીતી પ્રિયપતિ કને આતુર બની;
સખી જો સ્વામીની નણુદિ મુજ મારી નજર કર,

થઇ છે આ કેવી કૃપ સકળ કાયા પ્રિય વગર. ૯
જઇને કે'તીના વિકળગતિ મારી પ્રિય કને;
રખે એ રીબાશે પ્રિયતણિ વ્યથા કર્ણુ સુણિને,
કહું ત્યારે શાણી પરમ પ્રિય એની વચન એ;
જઇને કે' જે ત્યાં સહૃદ ચિતથીને શાંત વૃતિએ. ૧૦
કદી જો કૈં કામ્યે જવું જરૂર શાણી અવરને;
તથાપી મારી આ લગિર ન ર ઉતાવળ કરે,
પ્રસારીને શાંતી અમલ સુખ રાખી સુહૃદથી;
મિઠાં વેણુ મારી ! અરજિ ધરજે પદપ્રિત થકી. ૧૧
જઇને જોશેનો નયનમિચિ પ્રીતમ નિજ હે;
હશે બેસાડીને નિરખિ પ્રિયવદના પ્રિયતમે.
બને છે શું પાસે નજર જરિ તે પર નવ કરે;
હશે એ એકાંતે વગર ચિત ભ્રાતે વિચરજે. ૧૨
તથાપી બોલાને પ્રિયતમ તણી દ્રષ્ટિ ફરવા,
બિગાડે ના બાળા ઉરપ્રિત ઉછાળા પ્રિતમના;
તને તેવે ટાણે લગિર પ્રિય પાસે શમીજવુ,
ઘટે સરૂં છે એ ઘટિત નહિ ધ્યાને ચુકવવું. ૧૩
પ્રતીશ્વાસે કે'તા વિમળ વૃતિ અંતર પ્રિય તમે;
"હવે ક્યારે ભેળાં થઈ શું રમશું ક્યાં રંગ ઝગડે"
ન બોલાવે બાળી લગિર સિતકારી મુખ કરે;
જશે ત્યારે જાગી નિરખિ સખી સામાં નયન એ. ૧૪
પુછી જોશે પ્રેમે પ્રગળવૃતિ વાળી પ્રિય સખી;
શું લાવી કંઇ પ્યારી ખબર પ્રિયતમ કે' ઉલટથી;
તું તેટાણે કે' જે પ્રિય સખિ સુખી વાંચ્છી તમને,
રહેછે રાજી એ પ્રબળ અતિ વિધિની ચિત ગણી. ૧૫ ૧૫
પુછ્યા છે શાણીએ કુશળ, વિરહેથી દહન થઇ;
તથાપી ઇચ્છે છે અમલમુખ દર્શન ચિત થકી,
વિદેશીને વાંકો વિકટપથ પ્રીતી ચિત હિસે;
પિડા ના પામે એ મુજસમ દઇ પ્યારી વદજે. ૧૬
જરા જો રોબાશે તુજ વચન કહેવાની કૃતિથી.

હુંથી ના જીવાશે વિકળ ગતિ જોઇ પ્રિય તણી;
હૃતો દાધું મારૂં વિરહ દુખ આશા વમળમાં,
શું કામે પ્યારાને બમણું દુખ આપું વરણિઆ. ૧૭
થયું ત્યારે જાબા મરજિ સમ તારી પ્રિયકને,
કહેજે મારૂં કંઇ પ્રિતમ ચિત ગ્લાની દુર કરે;
ફુંતો જાતે ડાહી તદપિ ગરજુ શું ચિતલહે,
નહી ભૂલે બાઇ વચન મુજ કે'વાં પ્રિતમને. ૧૮
ગઇ ગોરી ઉઠી વિનય થકી વ્યોમે વિલસતી,
ઉઠે ઉર્મી ઉરે વિધ વિધ પિડાની પ્રિયવિણી;
ઉષાએ અંધારી કજળી સમ સાડી ઉરધરી,
બુટા દેખાતાકો ચમક ચમકે જે ઉપરથી. ૧૯
વડીંઓમે વીંટી સકળતનું પુલકે પ્રબળ થઇ,
ક્રિણા સૂરે શાણી નિબિડ તિમિરેથી ઘટ બની;
પણે ત્યાં દેખાયો, શશિ ઉદય પશ્ચિમ દિશિમાં,
દ્વિતીયા કેરાએ સરક સજ્જિનો અગ્ર ઉરમાં. ૨૦
દિઠો દ્રષ્ટે શાણી તુરત શમિ જાનો શશિ ઉરે,
અને બંધાણી ત્યાં પ્રબળ વૃતિ જાવા પ્રિયકને;
અને આનાશે ત્યાં ઉદધિ મહિં હોડી સમ દિસે,
જતાં તેમાં હુંને ખચિત લઇ જાશે પ્રિયકને. ૨૧
વદું જો વારીથી શરણ અહિં હોડી શશિકળા,
હું હું સામે ધારે પ્રિતમ મળશે ત્યાં પલકમાં;
નથી બીજે કયાંઇ અવર સુજથી એ હૃદયમાં,
ઉરે એ આશા છે પ્રિતમ ફળ પામું પલકમાં. ૨૨
મળે જો વ્હાલો તો પ્રથમ કહેકો હૈ દુઃખ રહ્યું;
ન લાવ્યા ચિત્તે કંઇ વિપતિ મુજની એ બધું કહ્યું,
સુકાણું આંસુને ટરચલિ પડી અંગ ઉપરે;
દુખે દાઝી દેહે, વિકળગતિ નિત્યે વપુ લહે. ૨૩
દમે વેરી દાડો કાંતનું છતાં કષ્ટ કરવા,
વધારે વીતડે પરમપ્રિય તારા વિરહમાં;
ઉઠે ઉર્મી ઉરે લહરિ વહિ ઝીણી ઝરણથી,

ઉછાળા મારે એ ઉરમહિં રહિ મસ્ત બનિ શી. ૨૪
બધે વ્યાપ્યો દીસે જળહળ થતો અગ્ની ભભુકો,
અને તેમાં સર્વે જગતજન તાપે બળિ જતાં;
ત્રિ તાપે દાઝેલાં ઉપરથિ રવી તાપ નિરખી,
બળી જાતાં દીઠાં મગજ ફરી જાતો જગતથી.. ૨૫
દિસે છે રેતીના સકળ કણુ અગ્ની સમ બન્યા;
અને દાઝે સર્વે કણુમહિ પડી દુઃખ ખમતાં,
વડાં વૃક્ષો માંહીં તરત છુપિ જાતાં પંખિગણુને;
પડે ડાળેથી તો જમિનપર લાગે અગ્નો ભડકો. ૨૬
બિચારાં નાનાંશાં મૃગમૃગિ ફરે શાંત બનવા;
ઢુંઢે પાણી પ્રીતે અથડિ મરતાંતાં મૃગજળે,
મૃષા દીઠું સાચું હૃદય મહિ શાંતી સુખ થવા;
સદા દોડે સામે મૃગજળ મૃષા ના નિરખતાં. ૨૭
અને રેડાતો જ્યાં ગરમ રસ ચારે દિશ મહીં;
બળી જાતાં દીઠાં સકળ જિવ જંતુ રખડિ ત્યાં,
દિઠી જવાળા રેલી જળહળ થતી ચાર દિશમાં;
અને તેમાં આવ્યા સકળજન કાળાં થઇ જતાં. ૨૮
દયા શી એને કો' હૃદય ક્રુર જેણે અહિ લીધું,
ઝાડી માર્યાનું જરૂર પણુ પ્રીતે કરિ ઉરે;
વડાં વૃક્ષો માંહી કપિગણુ દીઠાં છે પ્રજળતાં,
અને શીશએોને પ્રબળ દવમાંથી તજિ જતાં. ૨૯
પડયાં દીઠાં પંખી વિટપ પરથી તાપ અડતાં,
ન પાછાં દેખાયાં ટળવળિ થયાં મૃત્યુ વશ ત્યાં;
દિઠા જ્યાં અગ્નીના નિધિસમ વડાલોઢ વળતા,
અને તે માંહીંતો સકળ જિવ જંતૂ બળી જતાં. ૩૦
તજ્યાંતીરૂપાયે નિજ શિશુ જિતી હીન બનિને,
અને છોડી દીધાં તરૂવર રૂડાં અગ્નિ સમજે;
વહે ઉનો ઉનો અનિલ અડકે અંગ ઉપરે,
જણાવી દેતોએ જન શરિરને વ્યાઘ્રસમ એ. ૩૧
અને વૃક્ષો સૂકયાં પ્રબળ દવથી તો જળિ જણી;

રહીના ખાખે ત્યાં ઉડિ ગઇ બધી આગની પવને,
દઝાડે દાડી જ્યાં નિશિચર સમો ગ્રીષ્મ અરિતો;
રહે ત્યાં શી રીતે સજિવન જરા અમૃત પિયે. ૩૨
કપી વૃંદો દોડે શિશુનિજ ગ્રહી છાતી પરતે;
રણે ચારે દિશે જળિ જળિ જતા પાય સહુના;
બળે, તેવે ટાણે પકડિ કરથી એ નિજ શિશુ,
નિચે નાંખી બેસે જિવન વધતું છે સહુ થકી. ૩૩
દયા જ્યાં વેચાણી જનક જનનીના ઉર તણી,
પ્રજાએ પેખાણી કુર ચિત તણા ગ્રીષ્મ તણી એ;
ન કોનું કો થાતું નિજ સુખ થવા સર્વ મથતાં,
બચાવે પોતાને અવર જનના દાઝ ધરતાં. ૩૪
સહુ દોડે દોટે પ્રબળ દવથી તો શાંત બનવા,
કર્યા એવા દીસે જગત જનના હાલ અહિંઆં;
વહે વારીધી શો ગરમ અનિલે ક્રૂર બનિને,
સદા નાંખે શોકી જરિ નહિ વિવેકી ચિત વિષે. ૩૫
વિતાડે વિશ્વે આ ઉર ધરિ અભીમાન અદકું,
ન હું થી કો બીજો નજર દિસતો ક્રૂર જગમાં;
દયા હોયે શાની કરગરિ કસાઇ નજિકમાં,
પશુઓ પીડે જ્યાં, અધિક પિડવા આશ ઉરમાં. ૩૬
ગણે પાપી મોટા અગણિત કરી પાપ ચિતમાં,
દયા શાને રાખે કમતિપણું ધારે સ્વબળમાં;
રહે પાપી રાજી સકળ જન પીડા વધુ સહે,
અને પોતાનું જો વધતું બળ દેખે જગત તો. ૩૭
દયા શાની એને નિરદય બન્યું પાપિ દિલડું;
ન દીસે ત્યાં કોદી જરિક મૃદુતા ભાન ચિતને;
સ્વસત્તા ફેલાવે જગત મરવાનું મન નહીં,
વિચારે પહેલા એ સ્વબળ બતલાવા જગતને. ૩૮
અદેખા ગ્રીષ્મે તો અગણિત કર્યા ઘાવ ઉરમાં,
વ્યથા વેહાડીને નબળિ બનવાને પલકમાં;
તથાપી ચોટયું આ ત્વરિત ચિત તુંમાં કયમ ખસે,
ખવા વૈરી થાયે તદપિ તનથી શું પ્રિત દઈ. ૩૯

નથી બાકી હાવાં, પ્રિતમ મુજ શીરે પિડ તણી,
વિચારો વ્હાલા તો નબળિ ગણિ આંખો અતિ રડી;
જિવાશે ના ઝાઝું વખત વધતો જો વિરહનો,
થશે તો શેકાશે, કુમળું ઉર બેટો ન પ્રિયનો. ૪૦
અતીશે અંગારા, વિરહ વપુમાંહીં તપી રહ્યા,
હું દાઝુંછું દા'ડી, વધતિ ચિત વ્હાલા નિત વ્યથા;
તથાપિ ક્યાં બોલું, ઉરનું દુખ મારૂં અવરને,
કરે શું બીજાં કો મફત લવું શાને અરિ હસે. ૪૧
શકે સાંખી કે'શે પ્રબળ દુખ કાયા કુસુમ આ,
બળે છે એ તાપે ક્યમ ન કરમાશે પ્રિયતમા;
જૂદાઇનો ઝાઝો અનળ ભિતરે છે ભવ્ય બળતો,
દઝાડે દા'ડીએ પ્રબળ વૃતિથી ગ્રીષ્મ અરિ તો. ૪૨
કહોને શી રીતે કુસુમ કુમળું આ ખમી શકે,
સુકાયે ચિરાયે પ્રબળ દવમાં ક્યાં વિકસશે;
નમેરા શત્રૂ છે દુખદઇ દિલે રાજિ વધતા,
રહે છે એ રોજે પ્રિતમ વિણુ પાછી પજવતા. ૪૩
બાળા વદી એટલું મુર્છનામાં,
અને પડી પૃથ્વી મહીં બીચારી;
ન ભાન પોતાનું રહ્યું લગીરે,
ન ચિત્ત દીઠું જરી સ્વસ્થ ના ત્યાં. ૪૪
પડી બીચારી વિરહે વીંટાઇ,
ભલાઇ ક્યાંથી, કુરતા કસાઇ;
આવે ન કો દી ચિતમાં વિચારો,
રૂડું કર્યા ના કદિ દુષ્ટને તો. ૪૫
બિચારી બાળા પતિના વિયોગે,
સહે બધું દુઃખ મિલાપ માટે;
હરામીયો ત્યાં પિડતા હમેશાં,
ખમી શકે કેમ સૌજન્યને તે. ૪૬
તથાપિ બેલી પ્રભુ છે બધાંનો,
જિવાડતો અર્ણવમાં પડેલાં;

ઉગારી લેતો અગની મૂખેથી,
અને પીધું હોય કદાપિ વિષ તો. ૪૭
બિચારી બાળા લવિને પીયુનું,
પિયુશ જેવું અભિધાન મૂખે;
શાંતી તજીને પડિએ ભૂમીમાં,
અને થઇ મૂર્છીત ત્યાંજ બાળા. ૪૮
બલાં દીલો જ્યાં મળતાં બલાંને,
હમેશ થાતાં દુખી જોઇ દુઃખ એ;
અને નીશા ત્યાં પગલે ધરી છે,
ધરી રહેલું જગ ઢાંકવાને. ૪૯
પિડા હર્યાનું ચિતમાં વિચારી,
છે શાંત સાડી સહુને વિંટાળી;
બળી જતાં શાંત થવાજ દિસો,
કર્યા બહુએ સખિયે ઉપાયો. ૫૦
અનીલ ઠંડો ધરિને કરે એ,
મુર્છીત બાળા પર વીંઝતીતી;
તપાપી બાળા બળતી રહેલી,
જ્વાળા સમો શ્વાસ ઉશ્વાસ લેતી. ૫૧
દુખીજ જોઇ સહુએ બિચારી,
અનીલ પણ એ ઘડી વાર થંભ્યો;
ન ઝાડનાં પત્ર જરાય હાલે,
દયા ધરી વીરહિણી પ્રિયાની. ૫૨
થયું બધું શાંત પ્રીયા ન બોલી,
સહુ કરે ત્યાં ટકળાટ ઉભા;
દયાળુ ચિત્તે નિરખે સહુએ,
અને ભરી આંખ તમામ અશ્રુ. ૫૩
ધરી નીશાએ સહુને ઉછંગે,
રમાડતી વ્યોમ અને ધરાને;
દુખી દીઠિ દીલથી આજ બાળા,
છુટી ગઇ ધીરજ ઓરતા ત્યાં. ૫૪

રડી પડી જોઇ સ્થિતી વિયોગી,
કોને ન થાશો કદિ આવું દુઃખ;
સહુ ચિત્તે માત્ર વિચાર એક,
બિચારીનું દુઃખ જજો ટળીને. ૫૫
મુર્છીત જોઇ મનનાં દયાળુ,
સુખી થવા અંતર યાચતાં'તાં;
રૂંવે રૂંવે અશ્રુ વહે બધાંને,
દુખી ગણી આ સુકુમાર બાળા. ૫૬
ગરીબના શ્વાસ ઉશ્વાસ માંહી,
રહ્યા ચમતકાર અકાશ ભેદે;
ગળી જતા પથ્થર શ્વાસ માંહી,
તો શું કહેવું દીલનાં દયાળુ. ૫૭
પડી બિચારી ભુલિ ભાન ભૂમાં;
ને ગાઢ તિમિરે ઢંકાયલીએ,
લચી રહ્યાં વાદળ વ્યોમ માંહિં;
દુઃખી તણું સંકટ નિરખવાને. ૫૮
તીમીર કાળું વળિ અભ્ર ઉંચે,
નમી રહ્યાં, કાળું વધૂ થયેલું;
બાળા પડી ભાન ભુલી વધુતું,
ને ગાઢ નિદ્રાવશ તુર્ત થાતી. ૫૯
સ્ફુરે નવાં સ્વપ્ન પતી મળ્યાંનાં,
આનંદ ઝાઝો નીરખી થતો'તો;
પણે પતી પાસ સખી ગયેલી,
સંભ્યા કહી વીતક વાત પહેલી. ૬૦
દારા દુખી છે વધતા વિયોગે,
છે વર્ણવી વાત બધી દિઠેલી;
સુણી સખીથી પ્રિયના દુખોની,
વાણી દયા દીલ વધૂ વશી છે. ૬૧
દયાળુનું દીલ હમેશ પોચું,
હશે સદા માખણથી વધારે;

સ્વતાપથી માખણ તો ગળે છે,
ને અન્ય તાપે હૃદયું દ્રવે છે. ૬૨
દુખી સુણી જ્યાં વિરહેથી બાળા,
ભરી વ્યથા જ્યાં વધતી ગુજારે;
દયાળુ પ્રેમી દિલ ઉછળ્યું ત્યાં,
જાણે નિધી એ મરજાદ મેલી. ૬૩
ક્ષુબ્ધ થતું ઉગ્ર સ્વરૂપ જાણે,
નીધી તણું શું જગ બોળિ દેશે;
ચડયો વધૂ ક્રોધ સુણી સખીનાં,
ખરાં સખૂનો પ્રિય વિપત્તિનાં. ૬૪
આવી સખી યાદ પડી વિખુટી,
જે બિર્હનાં દર્દ હશે સહેતી;
નહીં જીવે એ અબળા બિચારી,
અરે અરેરે ભુલથી વિસારી. ૬૫
ઘટે ન આવું ઘરના ધણીને,
વિસારી મૂકી રમણી સખીને;
હશે નિરાધાર હું વીણ એ તો,
અને વળી દુઃખનું દુખ સ્હેતી. ૬૬
હું જીવતાં જો અબળા પિડાઇ,
ધિક્કાર જીવ્યુ મુજ જગતમાં છે;
દાતાર એ, યાચક પાછું કે દી,
ફરે નહીં, કાંઇ મળ્યા વિના તો. ૬૭
અને ખરો માગણદાર એ તો,
ભિક્ષા વિનાના ફરતો ઘરે એ;
સત્તા છતાં જો દુખ ના નિવારે,
ધિક્કાર તેને જગ આ કરે છે. ૬૮
જીવું છતાં જો દુખિ થાય નારી,
સત્તા ન મારી, કંઇ કામની છે?
અરી પરે ના અજમાવી સત્તા,
સત્તા ન એ તો ખરિ શંઢતા છે. ૬૯

પ્રચંડ માર્યો પડકાર ત્યાં તો,
કુલીશ વિદ્યુતનું હાથ લીધું;
ફેંક્યું પ્રિયાનું દુખ ટાળવાને,
અરી વિદારી મુખ નિર્ખવાને. ૭૦
છે વ્યોમ ચીરાયું દીઠું સહુએ,
અને દીઠી સહુ સ્થળ આગ લાગી;
ચીરી દિધું તીમિર ગાઢ તોય;
ને પેટ ફોડી દિધું અંધકારનું. ૭૧
પ્રિયા દીઠી જ્યાં વિરહે પડેલી,
ગુમાવીને ભાન શરીરનું એ;
છે માત્ર તે શ્વાસ ઉશ્વાસ લેતી,
એ શ્વાસમાં અગ્ની વસેલી પૂર્ણ. ૭૨
બ્રહ્માંડ ત્રણે સળગાવવાને,
એ અગ્ની ભેદી જઇ આભમાં જે;
અને થયો વિદ્યુતનો ઝબાકો,
જનો તણી આંખ ઉઘાડવાને. ૭૩
જાણે શું આ પર્વત શૃંગ ચીરે,
કુલીશથી વાસવ ક્રોધધારી,
કે શું ત્રિપુરાસૂરને હણ્યામાં,
મહાન શકતી શીવજી ઉપાડી. ૭૪
કે'શું પ્રિયાના દુખના નિસાસા,
જ્વાળામુખી શા પ્રગટ્યા શું વ્યોમે;
અને જણાવે પ્રિયને પીડાએ,
અસહ્ય આ વિપત્તિ ફેડવાને. ૭૫
દારૂણ શું દેવ અનેજ દાનવે,
માંડયું દિસે યુદ્ધ અકાશમાંહી,
કેગાધિ તનના શુભ યજ્ઞ માંહીં,
સુ બાહુ શું રામ શરે હણાતો. ૭૬
અનીલ ઠંડો લહરે ચડીને,
ઇશાન દીશા મહિથીજ વાળો;

જાણે પડી મુર્છિત બાળિકાને,
જગાડવા વૈદ સમાન થાતો. ૭૭
વળી પડેલા જખમો જળે ત્યાં,
સમીર ઠંડાઇથી સુખ આપે;
કત્રીમ ત્યાં શ્વાસ ઉશ્વાસ દેતો,
પડેલાં બેભાન જગાડવાને. ૭૮
ગુલાબ ગુલબાસ સુવાસ લોટી,
બેઠી પચે કુંદ તણી કળીને;
આનંદ દેવા વિરહી સખીને,
દયાળુ થૈને સહુમાં ફર્યોએ. ૭૯
અને પ્રિયાનું દુખ જોઇને પીયુ,
એ વ્યોમમાંથી પડવાનું ધારતો;
સ્નેહી તણા દુખ સમે દયાળુ,
આકાશ ચીરી પ તું મુકે છે. ૮૦
તૈયારિ સ્વારી નિકળ્યાનિ કીધી,
ડંકા નિશાને જણુવ્યું બધાને;
નેં આગવાની કરતો સમીર,
થંડો થઇને જગમાં ઘુમે છે. ૮૧
ઝીણી ઝિણાં ત્યાં પગલાં ભરીને,
ખરે વિગોગી સખિ ભેટવાને;
અને દુખી કેવિ હશે બિચારી,
અશ્રુ વધૂ આંખથી મૂકતોતો. ૮૨
ચુમી રૂડાં અશ્રુ સખી તણાં રૂવાં,
મૂર્છા છતાં એ ચમકી ઉઠયાં છે;
મયુર કોકીલ અને પપૈયા,
હતા બહૂ દાદુર દ્વાર પ ભો. ૮૩
આનંદનો ઉમળકો ધરીને,
ધ્વની કરે સતિ જગાડવાને;
પીયૂ પીયૂના કરતો ઉચારો,
ચેતાવતો વિરહીણી પ્રિયાને. ૮૪

કલાપિને કોકિલ ગાન ગાય,
હરેક ટેકે જણુંવે ખુશાલી;
હઠો સખી નાથ પધારવાને,
વિલંબ છે ના સજિલો શૃંગારો. ૮૫
સુણે ન મુગ્ધા નહિ નીંદ લાગી,
અને થયો સ્પર્શ અનીલમીઠો;
થયું વળી સ્વપ્ન પિયૂ સમાગમે,
એ સૂખમાંથી કયમ ઝટ્ જાગે. ૮૬
પ્રભાત થાતું ગઇ રાત વીતી,
અને બધાં પંખિ ઉચારતાંતાં;
ગુણો પિયુના સુણ્યું નિંદમાંથી,
અને ખુશાલી મહીં ઝબૂકિ જાગી. ૮૭
આનંદ આનંદ રહ્યોજ રેલી,
રૂંવે રૂંવેથી સરિતા સમો ત્યાં;
પ્રવાહ આનંદ તણો જગે શું,
નીધી સમો થઇ ઉભરાઇ જાતો. ૮૮
મીઠો ધ્વનીકર્ણે પડયો સુતેલી,
"પિયુજિ આવ્યા" ઝબકી ઉઠી ત્યાં;
દિઠેલ દ્રષ્ટે પિયુને ઉભેલા,
ઘડીકના સાચું ગણ્યું મને તે. ૮૯
જાણે થયું સ્વપ્ન તથાપિ જાગૃતે,
રહેલ સંસ્કાર સ્ફુર્યો હશે એ;
તથાપિ ચોળી નિજ આંખ હાથે,
છું જાગતી ભાન થવા વધારે. ૯૦
થઇ ખરી ખાતરી જાગૃતિમાં,
ફળ્યું હતું સ્વપ્ન, તથાપિ સત્યમાં;
મળી મિટે મીટ પિયુજિ સાથે,
આનંદ ઉભરાઇ વહ્યો શરીરે. ૯૧
બધે સરીતા સરમાં ભરાઇ,
પ્રવાહ આનંદ તણો અધીક;

રેલ્યો સરીતા સર છોડિ છેક,
મળ્યો મહા પ્રેમ પયોનિધિમાં. ૯૨
બેટી પડ્યાં બેય વિયોગ અંતે,
ને એક સૌની દ્રષ્ટે જણાયાં;
પુછ્યા સમાચાર ખુશાલિના સખી;
અને કહી વીપતિ ગ્રીષ્મ કેરી. ૯૩
હણ્યો હવે ના ધર બીક બાળા,
હું જો ઉભોછું ધરી શસ્ત્ર સામો;
જો સામું દેખાય રૂડું ધનુષ્ય એ;
હણ્યો અરીએ થકિ ગ્રીષ્મ મ્હેંતો. ૯૪
બીરૂ ક્રિયા ના કર ચિત્ત તું હવે,
જરીય ના સંકટ ફાંસવા દઉં;
આનંદનો આજ ખરો સમો છે,
પ્રભૂનિ ઇચ્છા શુભ ભેટવામાં. ૯૫
વિયોગનો યોગ ઘડીક થાય,
કદી ન પ્રેમી જિવથી જિવાય;
હશે કૃપા એ કરૂણાનિધીની,
મુવા સમાં જિવન પ્રેમિ પામે. ૯૬
એ પ્રેમ કો' કે પ્રભુની કૃપાએ,
જ્યાંથી બધું વિશ્વ પ્રકાશ પામે;
અને જિવે જેથિ સુખી સદૈવ,
એ પ્રેમ પીયૂશનું પાન કેવું ! ૯૭

